

ବି ଦ ମ ଦ ବ

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે; હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

વાર્ષિક લેવાનું :

લગી :

લિંગ બદલ :

રૂ. ૫-૪-૦

મનસાઈ ડોટાલાઈ દેસાઈ

રૂ. ૭-૮-૦

વિષય સૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠા
પ્રથમ-પ્રેમ-પદના-પદિકા [રવિત]	...	શ્રી 'પુનિત'	...૪૧૫
સ્વપાદકીય૪૧૬
ધર્મનિષ્ઠાનું રૂળ૪૧૮
મહાત્મા લક્ષ્મણરાય	શ્રી ભાણેશ્વરાય સંકરેલાલ શેણા	...૪૨૦
અખ્યાત ભાગવત	સ્વામીશ્રી માધવતીથલ૪૨૨
વહાલા પંખીડાંને	શ્રી સંકર અકારાજ ઉનાવાવાળા	...૪૨૦
મૈનાવતી રાણીની વાતો	શ્રી જયન્ત અધી	...૪૨૨
ન.સવન્ત સંસાર અને અદ્વૈતભાવ	શ્રી મંગલદાસ બી. મહેતા	...૪૨૩
નવનાથ કથામૃત	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ સમી	...૪૨૬
પ્રભાતનાં પુષ્પો	શ્રી વલુ ડોટા	...૪૨૮
દિટ્ટિ ફેર	શ્રી કનુ બદ	...૪૨૯
સર્વધર્મસમસ્યાવ	મહાત્મા અધીલ	...૪૩૦
મનવાન શીશુ	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ સમી	...૪૩૨
લકોતોનાં વચ્ચે	શ્રી ધીરભાઈ શ્રી. પુરોહિત...	...૪૩૩
શીખવા લાગો	શ્રી અમૃતલાલ નરસીદાસ અધી	...૪૩૪
કથાચુંડા
જીવનમર્થિ બોરેકું	વી 'જોડકું' બેંગા	...૪૩૬
કેદારનાથ ભક્તની તીર્થયાત્રા	એક સાધક	...૪૩૮
ગુરુની કૃપા	શ્રી "પુનિતપારલુ"	...૪૩૯
માણસને દુરસરનો વખત મળવો બોધવો	જયનારાયણ બદ	...૪૪૦

જરૂરી સૂચનાઓ—

૧. પ્રાકૃતિ પેતાનું નામ-લિંગનામું રજૂ થયેલું બોધવું, અને પેતાનો માલિકનાર જનવાનું જણવું ન બોધવું.
૨. પત્ની જવાબ મેળવવા બદલ રીખાખ્યાલનારે રીધીર મોક્ષથી જરૂરી છે.

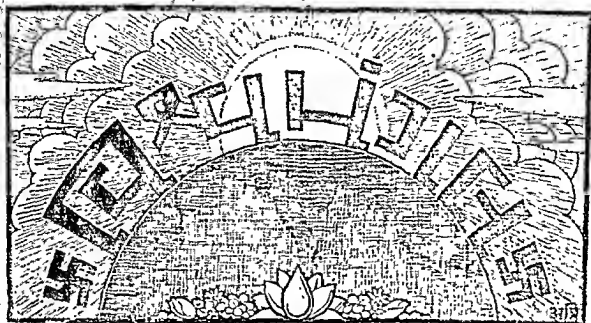
૩. પ્રાકૃતિ મૈત્રીનારે જો જવાબ મોક્ષથી બોધવું. વી. પી. મેળવવાનો રીધીરનારે મોક્ષ મળીને મળે છે. વી. પી. અને મૈત્રીનારે બનેલો ખર્ચ એક જ છે; માત્ર વી. પી. મોક્ષવાની બચતવામાં થતો ફરક પડે છે.

લેખો—શ્રી ભક્તિભાઈ કાયાલિય, પો. લો. નં. ૧ અમદાવાદ.

શ્રી નીરવિજય પ્રીતીજી પ્રેમ
લેખાવક ડોસરા,
અમદાવાદ

મુદ્રક અને પ્રાકાશક
દેસાઈ મનસાઈ ડોટાલાઈ

શ્રી ભક્તિભાઈ કાયાલિય,
લેખાવક ડોસરા,
મોક્ષ વિજા નં. ૧ અમદાવાદ

સત્સંગે જનયત્પરાત્મવિપયે મક્તિ સમુદર્શયત્ । કાનોગકુમાર્ગદન્મજનકં સાહિત્યમુન્મુલ્યત્ ।
 પર્મદેષમનુલ્લેખં પ્રથમયત્સન્દર્શયત્સદગતિ, સંજાતે સ્વલુ 'વિશ્વમંગલ' - માપાપત્તું જગદુર્ગતિષ્ ॥

વર્ષ ૧૨ મુ. : ૭૬-૨૦૦૪ : જુન-૧૯૪૮ : અંક ૩ નો.

પ્રભુ-પ્રેમ-પંથના પાંચકે।

- પ્રેમના પંથ જ ન્યારા, અંખે પ્રાણ-પિયારા,
 બગવદ્ગુણે તન્મય થાતા,
 મીઠું મીઠું મનમાં ગાતા,
 આંખે અંધારા, અંખે પ્રાણ-પિયારા...પ્રેમના....(૧)
- પ્રેમનાં લોજન, પ્રેમનાં પાણી,
 પ્રેમ જ વર્તન, પ્રેમ જ વાણી,
 પ્રેમ મહી રૂપનારા, અંખે પ્રાણ-પિયારા...પ્રેમના....(૨)
- હવન-શુદ્ધી પ્રેમ બની છે,
 પ્રેમી કાલે દેહ પરી છે,
 પ્રેમી વિશ્વ મરનારા, અંખે પ્રાણ-પિયારા...પ્રેમના...(૩)
- 'પુનિત' એ હવન છે એવાં,
 જગ સાથે નહિ લેવા-દેવા,
 મસ્ત બની ફરનારા, અંખે પ્રાણ-પિયારા...પ્રેમના...(૪)
- ~ મી 'પુનિત'

રામપાટડી

પરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ મહાભારતકેનો જનતાએ સારો આદર કર્યો છે. જેમાં પરમાત્માની પરમ ઉદાર, નિર્દોષ, નિષ્પક્ષ નિર્મળ વિભૂતિઓનું નિરૂપણ હોય તેવા અન્યતો આદર તે પરમાત્માનો પ્રકાશ જેમના અંતરમાં સવિશેષ રૂપે લગ્નત હોય, તે પરમાત્માના અનુગ્રહથી જેમનાં અંતર લોભ, મોહ, અનીતિથી ઘેરાઈ ગયેલાં ન હોય, તેવા સદ્ગુણિમાન જનો સ્વાભાવિક રીતે જ કરે. અને એથી જ શુદ્ધરાતની પ્રજામાં એ ઈશ્વરીય વિભૂતિનાં ચરિત્રો પ્રત્યે આદર વસ્યા કરે છે. આ આનન્દ અને સદ્ભાગ્યની વાત છે.

ઈશ્વરીય વિભૂતિઓનાં ચરિત્રોનો પ્રસ્તાવ કરી સમાજના માનસમાં પ્રસૂત પડેલા ઈશ્વરીય ભાવો બ્રહ્મત કરવા, એ ભાવોમાં બળ પૂરતું અને બલિષ્ઠ થયેલ ઈશ્વરીય ભાવો દ્વારા, જનતાના માનસમાં દુઃખ અને અનીતિની લગ્ન પાથરી રહેલા આસુરી ભાવોનો પરાજય કરાવવો અને જનતાનામાં સમતા, નિર્ભયતા અને પ્રસન્નતા લાવવી એ મહાભારતકેનો પ્રકટ કરવામાં અમારો ઉદ્દેશ હતો. જનતાએ સવિશેષરૂપે મહાભારતકેના પુસ્તકને ગ્રહણ કર્યું છે અને હજી દિનપ્રતિદિન તેની માત્રાથી આજુ જ રહે છે, જેથી અમારે તેની બીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવી પડી છે. આ આનન્દની વાત છે, પરંતુ એથી વિશેષ ખરી આનન્દની વાત તો તે છે કે વાચકો પોતાના અંતરમાં રહેલા આસુરી ભાવોને મારી હઠાવે. મહાભારતકેમાંના દેવી આચાર્ય-ન્યાયી આચાર્યને વર્તનમાં બિતારે અને સર્વની સાથે આત્મવત્ વ્યવહાર કરે જે ન્યાયી-આચાર્યને ધારણ કરે છે તે દેવી સમ્પત્તિવાન છે, દેવપુત્ર છે. મહાભારતના નીતિશીલ નાયકો દેવપુત્રો હતા. ધર્મભૂતિ સુધિષ્ઠિર, આસુરી ભાવો ઉપર સદા ક્રોધી બીમ, વિજયી અર્જુન અને સરંક્ષણ-શીલ નકુળ-સહદેવ એ મહાભારતના દેવપુત્રો છે. અને તેમનું રક્ષણ સર્વદા અપરાજિત નારાયણ શ્રીકૃષ્ણ કર્યાં કરે છે. આ દેવપુત્રો આપણામાં પણ છે. અને તેથી જ આપણે આ દેવપુત્રો ઉપર પ્રેમ કરીએ છીએ, છતાં આપણામાં એકઠો દુર્વસનાએ રૂપ દુર્યોધનાદિ કોરવો જેવા આસુરી ભાવો પોતાનો કપટી ભુગાર ચલાવ્યા કરે છે. તેમાં ક્રોધી જેવી નિર્દોષ સાત્વિક ભુદિનું પણ અપમાન થાય છે, આસુરી ભાવો ફાવી જતા જેવામાં આવે છે અને તેની આગળ સાત્વિક ભાવોને ડેટલોક કાળ કબાઈ જવું પડે છે. અથવા બાર વર્ષ સુધી વનમાં જતું રહેવું પડે છે. પરંતુ આપણે જો ધરા વાર્તાય આર્થ હોઈએ તો વારંવાર આ દેવપુત્રોને વનમાં નાંહ જવા ફરિયાદો અને અસુરોને નહિં અપનાવીએ, હાલમાં સમાજમાં આસુરી ભાવોનું બળ વધ્યું છે પરંતુ જેઓ પોતાનાં આચરણો વડે તે અસુરોનો પક્ષ કરી રહ્યા છે તે સર્વને બાર વર્ષ પૂરાં થતાં દેવપુત્રોના હાથે નાશ પામવાનું છે. જો કે દેવપુત્રો તો નિમિત્તમાત્ર જ છે, અસુરો નાશ પામે છે તે અસુરપણાને સ્વભાવ જ છે. નાશ પામવાની નીતિના આલંબન ઉપર જ દુર્યોધનનો રથ ચાલતો હોય છે. આથી અસુરોને કદી અમૃત પીવાનું-અમર થવાનું મળતું નથી. આસુરી ભાવોનું પરિણામ નાશ જ છે કે જે તેમની નીતિના મૂળમાં પહેલેથી જ રહેલું હોય છે. જે દેવાની નીતિના મૂળમાં અનાથ-અહિંસા રહેલી હોય છે તેઓ હંમેશાં અવિનાશી અમર છે, દેવો જ અમર કહેવાય છે-હોય છે. તેઓને જ અમૃત પ્રાપ્ત થયેલ છે, તેઓ જ આહતિ-અહિંસાના પુત્રો છે. જે આવનાથી છે તે જ વિજયી છે, તેની જ નિજ્ય સ્થિર છે, પ્રકાશમય છે. જનતાના અંતરમાં રહેલા આ દેવપુત્રો આ મહાભારતકે વડે

પોતાના વતવાસના બાર વર્ષ સત્વર પૂર્ત કરી અમુરો ઉપર હવે વિજયપુદ આરંભે એમાં જ આ અંકની સાર્થકતા છે.

આથી જ આ અંકનો વિશેષ પ્રચાર એ અમારી અને દેવચક્ષુપાત્રી સર્વેકોઈની અભિલાષાનો વિષય છે. ઘણા સભ્યોનો એ આના શ્રાહકો વધારી આપવામાં અમુલ્ય સહકાર આપ્યો છે. એક બાઈએ તો એટલી બધી શુભ લાગણીથી ઉત્સાહિત થઈને પોતે આના પાકા બાઈન્ડીંગના સો શ્રાહકો કરી આપ્યા છે. આવા અનેક અન્ય સહાયકોની નોંધ સેવાધર્મના પુસ્તકમાં આપવામાં આવશે, ઘણા શ્રાહકો હવે દરેક પોતાના તરફથી બીજા શ્રાહકો નોંધાવતા રહેતા હોવાથી આવા સર્વેકોઈ સહાયકોની નોંધ સેવાધર્મના પુસ્તકમાં આવે એ હેતુથી આ પુસ્તક પ્રકટ કરવાનું વિશિષ્ટ યત્ન છે.

તે ઉપરાંત જે બાઈઓ 'વિદ્યમંગલ'ના શ્રાહક હોય અને તેઓ બીજા શ્રાહક વધારી આપે તેમને મહાભારતનાંકના મુખપૃષ્ઠના ચિત્રવાળું ૧૮૪૧૧ ની સાર્થકતાનું કેલેન્ડર બેટ આપવામાં આવે છે. જે ગામોમાં એજન્ટ છે તેમની પાસેથી પણ તે મેળવી શકાયે. ૨૦૦૪ના ચેત્રથી આવતા ચેત્ર મુખીની તિથિ અને તારીખો આ કેલેન્ડરમાં આપવામાં આવી છે. જે બાઈથી શ્રાહક ન થઈ શકે તેઓ રૂ. ૦-૪-૦ ની પ્રિન્ટ મોકલવી આ કેલેન્ડર મેળવી શકાયે. એ સિવાય ઘણા શ્રાહકો, જેઓ મહાભારતનાંક નોંધને શ્રાહક યાપ છે, તેઓ, પાકા બાઈન્ડીંગના અંક બહુ મુશ્કેલ નોંધને તેની જ માગણી કરે છે. પરંતુ તેમને ચાર વર્ષનું સામટું રૂ. ૨૦-૦-૦ લગાજમ ભરવાની સગવડ હોતી નથી. આથી જેઓ એક વર્ષના છુટક શ્રાહક થઈ પાકા બાઈન્ડીંગના વિશેષાંક મેળવવા માગતા હોય તેમની પાસેથી રૂ. ૧-૦-૦ વધારે લેવામાં આવે છે. આમ છુટક પાકું બાઈન્ડીંગ લેવા ઈચ્છનારાઓ રૂ. ૧-૪-૦ ભરવાથી પાકા બાઈન્ડીંગના મહાભારતનાંક મેળવી શકાયે.

મુદ્દ પૂર્ક થયે સમય વીત્યો છતાં કાગળના ભાવ વધતા જ નાથ છે. તેમજ વધુ ભાવે પણ કાગળ મેળવવામાં મુશ્કેલી રહે છે. છતાં વિષમગ્રહ જે પ્રજાત કરી રહ્યું છે તે તેના ધર્મપ્રેમી સહાયકોને જ આભારી છે વિષમગ્રહને સહકાર આપવો એ શ્રાહકો પોતાની દરજ સમજશે. કારણ કે ધર્મપ્રચારનું કામ એ એક તેમનું પોતાનું જ કામ છે. મહાભારતનાંકની જેમ નવા શ્રાહકોનાં નામ મોકલવા માટે આ અંકમાં પણ કાર્ડ મૂકવામાં આવ્યાં છે. જેઓને સગવડ હોય, જેઓ પોતાના આપ્તજનોને દેવી બગચાની બનાવવા ઈચ્છતા હોય, તેઓ થોડી તરફી લઈને પણ મહાભારતનાંકની પ્રચાર કરશે અને નવા શ્રાહકોનાં નામો મોકલાવશે એવી આશા છે.

કલ્યાણ અન્યમાળાના વાચકોને

ત્રીજા વર્ષનું બીજું પુસ્તક "જોના જ્ઞાનથી સર્વનું જ્ઞાન" પ્રકટ થઈ ચૂક્યું છે, અને તે અન્યમાળાના શ્રાહકો ઉપર મોકલવામાં આવ્યું છે. જેમને તે જરૂરથી મુખીમાં ન મળે તેઓએ પોસ્તમાં તપાસ કરાવી અમને જણાવવું તો તેના ઉપર ચટતી તપાસ કરી તેમને પુસ્તક મોકલી આપવામાં આવશે. ત્રીજા પુસ્તક તરીકે પરમહંસ શ્રીરામકૃષ્ણદેવના 'સત્યગીત' સાથેના વાર્તાવાપનું પુસ્તક 'શ્રી રામકૃષ્ણ કથામૃત' બહાર પાડવામાં આવશે. આથી છે કે પરમહંસ દેવની આ વાણી સાંપડેને બહુ સદાયક થશે.

વિનિવ નિવેદક

મગનબાઈ છાટાબાઈ દેસાઈ

ધર્મનિષ્ઠાનું ફળ

[ધર્મ, નીતિ અને પ્રભુને રસ્તે ચાલવાથી શી દશા થાય છે અને અધર્મ, અનીતિને રસ્તે ચાલવાથી કંઈ દશા થાય છે તે આ દર્શાવતી આવી જાય છે.]

એક શેઠ હતો, તે એક કરોડ રૂપિયા મૂળી સ્ત્રીજીને યજ્ઞ થયા. તેમને એ પુત્ર હતો, મોટાનું નામ ધર્મદાસ અને નાનાનું નામ વૈભવદાસ. મોટા બાપ સ્વામીના ૪-૫ વાગે ઊઠી પ્રભુરત્ન કરી, ધર્મ-આનંદથી ૮-૯ વાગે પરવારતા, ત્યારબાદ કાજળ પત્ર વાંચી, ધરની વ્યવસ્થા કરી જ્યોરે જળી દુકાન ઉપર સાંજસુધી પિતાનો ધધો ચલાવતા. સાંજના મંદિરમાં જઈ દર્શન વિગેરે કરતા અને ઘેર આવી પાછા માળા-આનંદમાં લાગી જતા અને રાતના ધરના માથાસો સાથે વાતચિત કરી નિદ્રા લેતા. હવે નાના બાપનો કાર્યક્રમ એ બાપ મોડા ઊઠી તોઝ, ચાઝ, છોઝ, વિગ સાથે જાળાગાળી કરી, કોષ સાથે મારામરી કરતા, દારૂ પીતા, લુગાર રમતા, વિપવામન રહેતા અને હશે-કરી મોજ કરતા. પિતા શ્રી (શેઠ) 'ઓચિંતા યુગ્મરી મયા એટલે બધે વહિવટ મોટા બાપ કર્યા કરતા. નાના-બાપ ઉપર પ્રેમ એટલે તેઓ કંઈ બહુ કહેતા નહીં.

આમ શેઠના મરણ પછી ૩-૪ વરસ બાકુ ચાલ્યું. મોટા બાપની સ્ત્રી દરરોજ દશા કરે કે તમારા નાના બાપ આમ ગમે તેવું આચરણ કરી પૈસા ઊઘાવે, પેદી ઉપર ખેસે નહીં, છતાં તમે કહો નહીં તો કેટલા દિવસ આમ ચાલશે. મોટા બાપ સ્વભાવે ઘેરા એટલે સ્ત્રીનું કહેવું મથકાયું નહિ પણ દરરોજ કહેવાની અસર ગમે તેવા રાતને પણ કોઈ દિવસ અસર કરી મૂકે. એક દિવસે બહારથી કંઈગેલા મોટા-બાપ ધરમાં આવ્યા અને સ્ત્રીએ કહ્યું 'એટલે અસર થઈ ગઈ અને નાના બાપને બોલાવી કહ્યું કે, 'બાપ! આપણે સલાહ સંપથી જૂદા પડીએ તો કેવું સારું?' નાના બાપને 'ભાવતું હતું અને વેરે કહ્યું' તેવું થયું, કારણ કે હવે મોટા બાપ પાસે હાથ ધરવાનો મટી ગયો અને તેથી પોતાની આદતો છૂટથી પોષવાનો વખત મળશે. દરેક જણે ૫૦ લાખ વહેંચી લીધા. મોટા બાપને થોડાં વરસમાં વેપાર જમાવી એક કરોડની મિલકત બનાવી, અને નાના બાપને પોતાની આદત પ્રમાણે ઊઠાવ્યા ક્યું એટલે થોડા દિવસમાં મિલકત બધી સહ-રાના રણ જેવી થઈ ગઈ, અને ધેરધેર બીજા મળવાનો વખત આવ્યો. મોટા બાપને દશા આવવા લાગી

એટલે સ્ત્રીથી છાનામાના નાના બાપને મદદ કરવા લાગ્યા. થોડા દિવસે મોટા બાપની સ્ત્રીને ખચર પડી ગઈ એટલે ધર્મદાસને નોટીસ આપી કે જો નાનાબાપને એક પાઈની પથ મદદ કરી તો હું એર બાપને મરી જઈશ, નાના બાપની સ્ત્રીએ વૈભવદાસને નોટીસ આપી કે જોછે તો બિજા માગી લાવો પણ મોટા બાપને ત્યાંથી એક પાઈ સરખી લેતા નહીં. મોટા બાપને ત્રત ઉગળું અને ન્યાત જમાડી પણ નાના બાપને નોતડું પણ નહીં. નાના બાપ અને તેના છોકરને દાંત અને અન્નને વેર પાડવા લાગ્યા. મોટાનું ધર એટલે બીજા મંગાવ નહીં, જે દિવસે મોટા બાપને ત્યાં ન્યાત હતી તે દિવસે નાના બાપને ત્યાં ૩-૪ દિવસના ઉપવાસ થયા. નાના બાપની સ્ત્રી કહે કે 'આપણે ભૂખે રહીએ પણ બાળકોને માટે તો કંઈ લાવો.' રાતના નાના બાપ ઊઠ્યો. અને બાર વાગે મોટા બાપને ત્યાં ન્યાત કરી હતી ત્યાંથી છાનો-માનો બિખારી વેપે વેપણું ઘટેલું એક દાંડલામાં ભણું, અને આવતો હતો ત્યાં પગમાં ટોકર વાગવાથી દાંડણું ફટી ગયું, બમ વેરાઈ ગયું, પગે લોહીહીલણ થઈ ગયું. મનમાં વેરાવ્ય આવ્યો કે આથી સ્થિત બોજવવી તેના કરતાં મરણ પામવું એ સારું છે. એમ કરી ઘેર નહીં જતા જંગલમાં જઈ શાળું ઘોળું કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. રસ્તામાં જતાં એક દિતેથી મિત્ર મળ્યો. તેણે પૂછ્યું 'બાપ! અત્યારે તું ક્યાં જાય છે?' વૈભવદાસે પોતાનું દુઃખ રડી નાખ્યું અને કહ્યું કે 'દેહપતન સિવાય હવે બીજી ક્ષણ જ નથી. કારણ કે તેથી જ મારી આ દશા થઈ છે.' મિત્રે કહ્યું કે 'મારી એક વાત સમજ, તારે મરી જવું હોય તો શુભ કર્મનો સંસય કરતો જ નહિં તો આજળા આવું ને આવું જ મળશે. માટે હું બતાવું તે દેવળમાં જઈને બેઠો બેઠો રાત દિવસ ભગવદ્ભજન કર.' આ વાત નાનાબાપના આનંદમાં ભરી, તેણે મિત્રના બતાવ્યા પ્રમાણે જંગલમાં એક દેવળ હતું ત્યાં જઈ પુણ્યનો માર્ગ મહણ કર્યો. જંગલ એટલે ખાવા-પીવાનું કંઈ મળે નહીં. એકવીસ દિવસ ઉપવાસ કરી સ્મરણ કર્યા ક્યું. એટલે ત્યાંથી દેવી પ્રસન્ન થયાં. તેમણે પૂછ્યું 'બાપ! તું જોઈએ છે?' નાનાબાપને બધી રિયાત વણવી. માતાએ કહ્યું,

“ હાલ તારા પાપકર્મનો ઉલ્લેખ થઈ ગયો છે એટલે ? ”
 દરોજ સતત પ્રભુનું સ્મરણ કરતો રહીશ તો ૫૫
 વર્ષ પછી પુણ્યકર્મનો ઉલ્લેખ થશે. ત્યારે તું મને છે
 તે મળશે. ” વૈભવદાસે કહ્યું; “ ભે પાંચ વર્ષ પછી મળવાનું
 પ્રારબ્ધ છે તો તો પછી તારી ઉપાસનાનું શું ફળ ? ”
 દેવીએ કહ્યું કે “ તારા પ્રારબ્ધમાં હાલ કંઈ નથી. ” નાના-
 બાઈએ કહ્યું; “ પ્રારબ્ધમાં ન હોત તો અઘો આવવાનું બને
 જ કેમ ? ” દેવીએ પ્રસન્ન થઈ સવાયાખતી કીમતના પાંચ
 ગોલીના દાણા આપ્યા, અને કહ્યું કે આ દાણામાંથી
 રૂપિયા હાવી પાંચ વર્ષ માટે તારા કુટુંબના નિર્વાહ
 અર્થે અનાજ વગેરે બરી લેજે, કારણ કે પછી તું આક્રમક
 આવી જઈશ; વધુમાં તું રત્ન કરી રહો છે તે પાંચ
 વર્ષ સુધી ક્યાં કરીશ તો પુણ્યકર્મનો ઉલ્લેખ થતાં તું
 સુખી થઈશ. રત્ન હોતો નહિ. ” નાનાબાઈ ધેર ગયો,
 પોતાની ઓળે ગોલીના દાણા આપ્યા. તે એરીને
 ત્યાં ગોલી ગીરા મૂકી રૂ. ૧૫૦૦૦) પંદર હજાર ઉપાડી
 લઈ આવી. તેમાંથી અનાજ અને ૧૨૨ પૂરતા દરદામીના
 કરતી લીધા. એરી વિચાર કરે છે કે અસલ શેડીઆનું
 ધર એટલે આવા દાણા પડ્યા જડ્યા ધરમાંથી નીકળે
 ખરા. બ્યાજ સાથે પૈસા પાછા આવે ત્યારે ગોલી
 પાછાં આપવાની ચરત કરી.

૮-૧૦ દિવસ વીતી ગયા, ત્યાં રાત્રને ધેર રાણી
 પાંચ ગોલીના દાણા તીજેરીમાંથી કાઢી, ભેટી હતી. ભેટાં
 ભેટાં રાણીને ઉંઘ આવી બધ એટલે ઉંદરા આવી પાંચ
 ગોલીના દાણાને અનાજના દાણા સમઘ કરમાં લઈ ગયા.
 રાણી ભગી જુએ છે તો દાણા ગૂમ થઈ ગયા ! તરત જ
 રાત્રને ખજર કરી કે દું ક્યાં જઈ નથી, આવી નથી,
 એટલામાં આ દાણા ગૂમ થયા ! નકી કાંઈ ચોરી
 થયું હશે. રાત્રને ઉંદરા પીટાઓ કે “ કાંઈ પણ માણસ
 બળરમાં ગોલી વેચવા આવે તો વેચનાર માણસને લઈ
 હાલત થયું:- ગોલીના પાંચ દાણા ચોરાવા છે. ”
 ઉંદરા પીટનારો જે પેલા એરીને ત્યાં નાનાબાઈની
 વદુએ ગોલી ગીરા મૂક્યાં હતાં ત્યાં આવી પહોંચ્યા.
 એરી ઉંદરા સંમિત રાત્ર પાસે દોડી ગયો. અને
 કહ્યું કે “ અમુક રોડની ઓ મારે ત્યાં પાંચ ગોલી ગીરા
 મૂકી જઈ છે. ”

.. એરીએ રાણીને તે દાણા જતાં જોયા; રાણીએ કહ્યું કે
 એ જ મારા દાણા; મારા દાણા એવા જ હતા. તરત જ
 નાનાબાઈને પડી મંચાવી રાત્રને ૬૫૩૧ આપ્યો કે

આવા શેડીઆનો હોદરો થઈ આવી હાલત કેમ થઈ ?
 નાનાબાઈએ ખરી દહીં સંભળાવી કે “ દેવોએ દાણા
 આપ્યા છે. ” કાણ માને ? એકદમ તેને જેલમાં પૂરાવી દીધો.
 નાનાબાઈએ વિચાર કર્યો કે કીડ થયું. હવે પાંચ વર્ષ
 માતાના કહેવા પ્રમાણે એકાદમાં ખૂન સ્મરણ થશે.
 આમ કરતાં કરતાં પાંચ વર્ષ વીતવા આવ્યાં. એકાદ
 બે દિવસ બોધા દરો એટલે નાનાબાઈને લાગ્યું, કે હવે
 પુણ્યકર્મનો ઉલ્લેખ થશે અને આપણે છૂટીશું. રાત્ર
 અને રાણી ધરમાં બેઠાં હતાં, ત્યાં માળ ઉપરથી ઉંદરે
 દાણું પાડ્યું, અને તેમાંથી એક ગોલીનો દાણો પડ્યો.
 શેડીવારમાં બીજો, ત્રીજો, ચોથો, પાંચમો, એમ બધાં
 ગોલી પડ્યાં. રાત્ર અને રાણી વિસ્મય થયાં અને ભેડું કે
 જે દાણા બોલાવા હતા તે જ આ, એમ બન્નેને લાગ્યું.

(૧) રાત્ર મનમાં પસ્તાવા લાગ્યો કે નાકક
 રોડને જેલમાં મોકલવા, મારે હાથે અન્યાય થયો, કાંઈ
 દિવસ આમ ન બને અને આ વખતે કેમ બન્યું ?
 નકી એ શેડીઆનાં પાપકર્મ એને ધેરો. દરો !!
 એને નિર્દોષ દરાવી હોડી મૂકે અને લોહમાં ભળી કરવી.

(૨) હવે મોટાબાઈની ઓળે સોડા મહેળાં મારવા
 લાગ્યા કે વેર હોય તો બંને પણ આજે તમે દરોડપાત
 અને તમારા બાઈ ચોરી માટે કેદમાં, અને તે પણ એક
 વરસ નહીં, બે વરસ નહીં, પણ આ તો પાંચપાંચ વરસ
 થયાં. તેમાં કાંઈ તેનો બચાવ કરનાર નહીં, ખરાબર કેસ
 પણ ચાલ્યો નહીં. મોટાબાઈની ઓળે ધરમાં જઈ
 મચાવ્યો. (શુદ્ધવાની આજથી રાત્રે) મોટાબાઈને નકી ક્યું
 કે આવતી કાલે સવારમાં દરખાસ્ત જઈ રૂપિયા બરી
 દેવા, અને આખો હોદાવી લાવવો.

(૩) જો ગોલી વેચ્યાં હતાં તે એરીને (શુદ્ધવાની આજથી
 રાત્રે) વિચાર આવ્યો કે રાત્ર સાંદેખનો ઉંદરા પીટાયો
 તેના પાંચ-સાત દિવસ અજાઉ મારે ત્યાં ગોલી ગીરા
 આપ્યાં હતાં એટલે એ રાત્રનાં ગોલી નહીં ! હું આવતી
 કાલે દરખાસ્તમાં જઈ અરજ મુકીશ.

(૪) આવતી રાત્રે મહાજન મળ્યું તેણે વિચાર કર્યો
 કે “ આજે તો વૈભવદાસના હાલ છે અને આવતી કાલે
 વજર કેસ ચાલે આજનામાંથી પણ મોટા આવા હાલ થા-
 માટે દરખાસ્ત વિનંતિ કરી કે તેમના રૂપિયા લે અને
 વૈભવદાસને છોડે. પાંચ વર્ષ થયાં પણ કંઈ
 આવજ નહીં !!!

બીજે દિવસે સવારે રાજાએ જોયારને બોલાવી કુકમ ક્યેં કે “વૈભવદાસને છોડી મૂકી દરબારમાં લઈ આવે.”

સવારે કુકમ પ્રમાણે વૈભવદાસને દરબારમાં લાવ્યા. એટલામાં મોટાભાઈ, કપેરી, મહાજન વિગેરે પથુઆવી પહોંચ્યા. સર્વની હજીકત સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે “આટલા દિવસ તમે બધા ક્યાં ગયા હતા કે આજે અરજ લઈ આવ્યા?” સર્વેએ સત્ય હજીકત કહી સંતોષાવી. રાજાએ ભણ્યું કે આજથી ભાઈના પુણ્યકર્મનો ઉદય થતો હોવો જોઈએ.

પેલો નાતો ભાઈ વિચાર કરે છે કે ને પુણ્યકર્મનો ઉદય થતો હોય તો લાવને કું બરાબર પરીક્ષા કરું. કું અવળું કરું અને સવળું ચાલે તો ભણું કે વાંત સત્ય. તરત જ તે દરબારમાં ઊભો થયો અને રાજા સિંહાસન ઉપર બેઠો હતો ત્યાં જઈ રાજાને ક્યેં મારી તેની પાંખડી ઊઘાડી મૂકી. દરબારમાં હાહાકાર યથ રહ્યો.

મહાત્મા લક્ષ્મણદાસ

[ગુજરાતના એક મહાપુરુષના જીવનનો ચિતાર]

લેખક: શ્રી માણેકદાસ શંકરદાસ રાણા

જીવ-હિંસા

સંત લક્ષ્મણદાસ વડોદરા પ્રાંતના કરજળ તાલુકામાં જોળે અરસુંડા ગામમાં યથ ગયા. તેઓ વસવા (બીલ) જાતિના હતા.

સરકારી રાવણીઆની તોફારી કરી પોતાના કુટુંબનો નિવૌક ચલાવતા; છતાં ગુજરાત માટે સાંસદ પડતા. અંતે કંઈ પરકામકું ભેરવી, તેઓ આસપાસની ઝાડોમથી પક્ષીઓનો શિકાર કરી લાવી તેનો આહાર કરતા. આ પ્રમાણેનો શિકાર તે હવે તેમના જીવનમાં એક કાવચનું બિંદુ થઈ પડ્યું હતું.

અરસુંડાની ઉત્તર અને ઉગમથી દિશાએ ‘રંગા’ નામની એક ખાડી આવેલી છે, ત્યાં જઈ જે-ત્યાર પક્ષીઓને તડાવી મર્યાદા થવા આંબો હોવાથી તેઓ ઉતાવળા પગે ગામ તરફ ધસ્યા આવતા હતા.

૨ પ્રભુ-મહાન

અરસુંડાની ઉત્તરેથી લક્ષ્મણદાસ ગામ તરફ આવવા ઉતાવળા પગે ચાલતા હતા. એવામાં દૂરથી અદાલત જ્યાનતા કોઈ દેવશી અવધૂતના સ્વરૂપમાં (પરમેશ્વર) સંત કબીર સાહેબ ગામ તરફથી ઉત્તરે જતા રસ્તામાં

વૈભવદાસને પકડવા દોડ્યા. એટલામાં રાજાની દહિ ની ઉપર પડી તો અંદરથી એક સાપનો ક્યો નીકળ્યો. રાજાએ વિચાર્યું કે મેં આ શેઠીઆ ઉપર આટલો અન્યાય ક્યો છતાં એ કેટલો પરાપક્ષી છે કે એવો મારો જીવ બચાવ્યો. જે એ સાપનો ક્યો માથામાં (તાળવામાં) કરડ્યો હોત તો કું તત્કાળ મરણ પામત.

રાજાએ કહ્યું; “ભાઈ એ શેઠીઆનો છોકરો નિર્દોષ છે અને મારો જીવ બચાવવા ખાતર કું એને ૨૦ વીંશ ગામ ભક્ષિસ આપું છું.” નાનાભાઈએ ગામ લીધાં અને વિચાર્યું કે ત્યારે કું શેઠ હતો ત્યારે પુણ્યકર્મનો ઉદય હતો, અને પછી પાપકર્મનો ઉદય થયો, માટે પુણ્ય કર્મનો ઉદય થયો તો વળી કોઈ દિવસ પાપ કર્મનો ઉદય પણ થાય, માટે હવે પાપપુણ્યથી પર યથ આત્મચાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ પામવું. એવો નિશ્ચય કરી પોતાની મોક્ષતત્ત્વ વીલ કરી પોતે સંતસમાયમ કરી મોક્ષપદને પામ્યો. []

લક્ષ્મણદાસને મળ્યા. તેમની હિંસક તથા પામર મનો-કૃતિ નિહાળતાં એ કહ્યું ‘મામ પ્રભુનું’ દિલ દોઝ્યું. સંસાર રૂપી મહાસાગરમાં કુળતા લક્ષ્મણદાસનો એ સમય સુઝાનીએ હસ્ત ઝાલ્યો.

“જેટા! તારા જોળામાં શું છે?” માર્ગમાં જનેનો બોલો થતાં તે પરમ કૃપાસિંધુ પ્રભુએ, સર્વજ્ઞ હોવા છતાં, આશ્ચર્યક્રિત નયને લક્ષ્મણદાસને પૂછ્યું.

“કાંઈ નથી મહારાજ!” સંતની ભવ્ય મુખાકૃતિ જોતાં શરમિંદો પડતા બીલે જવાબ આપ્યો. બીલનું જુકું સંભાળી સાંભળતાં કેવિત મુદ્દાએ, “શું એમાં કંઈ નથી?” કહેતા પ્રભુએ બીલનો જોળો ખંજોઈ કે દુસ્ત જ તે બીલના તોફાણ બાહુકાથી વિધાઈને મરણ પામેલાં પક્ષીઓ પ્રુન: સજીવન યદને ફરર ફરર પાંખો ફેફફડાવતાં ક્યાંય ઉડી ગયાં! બીલ પોતાના અંધમ કૃત્યો માટે તો પ્રથમથી જ શરમાયો હતો, છતાં મૃત પક્ષીઓને જીવંત કરનાર આ મુખ્ય, નહિ પણ પ્રભુ જ છે!” એવો આભાસ થતાં લક્ષ્મણદાસ ચોંક્યા. દુસ્ત જ તેમના અરણ્યારવિમાં લોટી ગયાં “હે પરબક પરમાત્મા! હે અંતર્યામી! હે હીનબંધુ!”

હે અધમોદારક દેવા ! આ પાપીના ઉદાર કરો, હે રક્ષિતાજી ! આ ચંડાળને ક્ષમા કરો ! દંડવત પ્રણામ કરી, બે હાથ જોડી, પ્રભુ પ્રત્યે કરચરતો અતિ-દીન બનતો તે પુનઃ પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો "હારા શરા સુધાની ! તમારા વિના આ અધમના હૂબતા નાવને કાણુ સામે કઠિ પહોંચાડશે ? માટે હે જગત્પિતા ! આ સંસારરૂપી મહાસાગરને તરી જવાનો માર્ગ બતાવો, અને આ બીલ સાથે પધારી પાપીના ધરને પાવન કરો." ગદગદ કંઠે સ્તુતિ કરતા લક્ષ્મણદાસે પ્રભુને પોતાને ત્યાં પધારવાની વિનંતિ કરી. (૨) તેના પ્રત્યુત્તરમાં "બેટા ! હું તારે ઘેર આવીશ, પણ હમણું નહીં; માટે અહિં બેસ." પ્રભુએ બીલનો હસ્ત ઝાલી બેસાડ્યો. એક તરફ અધમ કૃત્યોના ક્રિયાક્રમાં તરબોળ થયેલો બીલ, અને બીજી તરફ એ અધમોદારક પ્રભુ તેની સંભાથે બેસીને આ નશ્વર શરીર અને આત્માની અગમની સજાઈની ઝોળખાણ કરાવતા હતા. અહા ! તે આત્મોદારક અને જ-મમરણી દારણ જાણતા દુઃખી કરો સત્ત્વોક્તિમાં રચાન પ્રાપ્ત કરાવે એવા પર-બ્રહ્મ પ્રભુના મુખનો સદુપદેશ શ્રવણ કરવાનું મહદ્ભાગ્ય તો કોઈ વિરલાભે જ પ્રાપ્ત થાય. જેને સાક્ષાત્ સામ્ય-દાનંદ પ્રભુ ભેટે તેને બીજી કું કમી રહે ?

૩ પરચો

"બેટા ! આ જળ-પાત્રમાં થોડું જલ ભરી લાવ." ધણી સમયથી લંબાયેલા ઝાનાલાપનો અંત લાવતાં શુરહેવે બીલને પાણી લાવવા કહ્યું.

પાણીનું નામ સંભળતાં જ બીલનો આનંદ ઉડી ગયો, કેમકે ઉનાળાની ઋતુમાં આ રંગ-ગંગા નામની ખાડીનું જળ બીલકુલ સુકાઈ ગયું છે. છતાં પ્રભુ મને પાણી લેવા મોકલે છે ? તે હું ક્યાંથી લાવું ? આવા ઉંડાં તક-વિતકમાં ગોથા ખાતાં તે અપ્રોક્ત જ રહ્યો. અંતર્ધર્મી સદુશ્વરે લક્ષ્મણદાસના અનની મુગ્ધવ્ય કળા તેનું કષ્ટ નિવારવા રંગમાં મીઠા પાણીને એક દરો ભરી દીધો. અને પુનઃ બીલને સળોધી કહેવા લાગ્યા;

"બેટા ! કેમ સંભળ્યાં કરે છે ? મને તૃપ્ત લાગી છે, માટે જળ ભરી લાવ"

શુરની પુનઃ આજ્ઞા થતાં ભગ્નહૃદયે તે રંગમાં પાણી ભરવા મ્યો. ત્યાં પહોંચતા જ તે આશ્ચર્યમાં

ગરજાવ થયો; કેમકે ગ્રીષ્મના પ્રખર તાપથી રંગ બિલકુલ જળવિહોણી બની હતી. છતાં તેમાં એક સ્થળે સ્વચ્છ પાણીનો દરો ભરાયેલો હતો. હર્ષિત વદને જળપાત્ર ભરી તે ઉતાવળે પગે પ્રભુની પાસે જવા લાગ્યો તે પ્રેમધેલો બીલ દૂરથી નિગ્રાહ કરતો ચાલ્યો આવે છે, છતાં પ્રભુ ન દેખાયા. એટલે તેના મનમાં પ્રાસક્તિ પડ્યો, રખેને તેઓ અલોપ તો ન થઈ ગયા હોય ! વિચારનાં અધીલન જાણતા લક્ષ્મણદાસે બીજા પ્રભુ ઊભા હતો, ત્યાં આવી પહોંચ્યા; પરંતુ તેમના ભેવામાં કંઈ આવ્યું નહીં; તેમ લાં કોઈ હતું પણ નહીં. "અહા ! આખરે એ પરબ્રહ્મ પ્રભુ આ પાપીને અગાધ જવ-સાગરમાં હૂબતો મૂકી અદૃશ્ય થઈ ગયા..."

૪ પ્રભુવિરહ

અહા ! એ સાકાર રૂપ પ્રભુ પુનઃ નિરાકારમાં સમાઈ ગયા ! છતાં તેઓ પોતાની પાવડી, ટોપી અને માળા આ ત્રણ વસ્તુઓ પ્રસાદી તરીકે મૂકી ગયા હતા.

પોતાને કોલ આપી આમ એકએક પ્રભુ ચાલ્યા ન જાય ! બંધે તેઓ ક્યાંય ગયા હશે તો હમણું આવશે એવા વિચાર કરતાં લક્ષ્મણદાસ બે-ત્રણ પ્રહર પર્વત આવર નિગ્રાહે પ્રભુના આવવાની પ્રતીક્ષા કરતા બેઠો. પરંતુ તે નિર્જન જમિમાં કોઈ આવ્યું કે દેખાયું નહીં ! એ દૃઢ વિચારી બીલ, આસપાસની ઝાડીઓમાં દારૂર સુધી 'પ્રભુ ! કૃપાસિધિ ! ! શુરહેવ ! !' કહી હાંકે મારવા લાગ્યા. પરંતુ લાં કોણુ હોય ? પોતાના જ બેલેલા બેલ દૂરની વનલતાઓમાં અથડાઈને, તેનો પડખો એ ચન્દ્રાકારમય વાતાવરણને ગળવી, લક્ષ્મણદાસના કાન પર અથડાતો. પોતાને ખીજવવા માટે નંકશી એ પ્રભુ સંતોષ રહીને આમ ચાળા કરતા હશે ! એવું ધારી તેમણે ધણાય સાદો ક્યાં; પરંતુ તે બીલના દોર અને પહોડી અવાજની દૂર્ગત મંજૂનાના પડખાએ "લક્ષ્મણ ! તું ગડિા છે; દીવાનો છે." એમ કયવતા અડખડાટ અટકાવ્યું કરી અરણ્ય ગળવી મૂકતા. તેણે અત્યાર સુધી વાદ જોઈ છતાં તે ન આભા. આ ચંડાળને પ્રભુ મળ્યા; પરંતુ તેના પ્રારબ્ધે તેને જૂલા-વ્યો. પ્રભુની કંઈ સેવા ન કરી, તેમ આ જીવનનાં સાધક્યનો કંઈ માર્ગ ન સાધ્યો. અહા ! તે પરબ્રહ્મ પ્રભુ આ પાપીની સંભાથે બેસવાલાયક જ ક્યાંય હોય ! આ અધમાધમનો જયિ પણ તિરકારમય છે. અહા ! એ પતિતને પાવન કરનાર પ્રભુ મયા, તો પછી આ

પ્રાણ શા માટે રાખવો? કાવતું દમન કરી તેને પણ તેમનાં ચરણમાં જ વિરામ પમાડું. જળે પોતાનાં જન્મ-દાતા-માતા-પિતા ન મરણ પામ્યાં હોવા તેમ ક્રૂરકે ક્રૂરકે રડી અડું સારતા બેઠાલ સ્થિતિમાં લક્ષમણદાસ પોતાને ઘેર આવ્યા.

આ છે એ અધમ બીલના પ્રભુ પ્રત્યેના સાચા અનુરાગનું ઉદાહરણ !

૫ સર્વસ્વ ત્યાગ

ઘેર આવતાં જ લક્ષમણદાસે પોતાનું તીર-કામડું બાળી, બાળી નાંખી, અન્ન જળને ત્યાગ કરી, “પ્રભુ મળે તો જ છત્વું, નહીં તો પ્રાણ તજ્જો,” એવો દૃઢ નિશ્ચય કરી, એક જગ્યાએ આસન વાળી, હડીલા હડયોગનાં મંડાણ માર્યાં.

ઉપવાસો થયા છતાં બીલનો અડગ નિશ્ચય તિલ-કુલ ચણાવમાન ન થયો તે ન જ થયો. કુષા અને તુષા-ને તિલાંજલી આપીને પરિચલ પ્રભુના દર્શના ભિક્ષાપમાં તે દિવાનો બન્યો હતો. એટલે તેને ખીછ પરવાદ થી હોઈ થકે ! તે હવે બે-પરવાહી બન્યો હતો.

૬ વચન પાઠનું

અતે લક્ષમણદાસની એ અડગ પ્રેમભક્તિથી પ્રસન્ન થઇ, પ્રથમ આપેલા વચનાનુસાર, એક મધ્યરાત્રિએ સમગ્ર ગુરુદેવ પ્રગટ થયા. પરમાનંદની દિવ્ય નિમાને નિકાળવા પ્લાનમન બનેલા લક્ષમણદાસનો હસ્ત ઝાંઝી પ્રભુએ જાગૃત કરતાં વાતસલ્યભાવે પ્રશ્ન કર્યો; “બેટા ! તું શા માટે અન્નજળને ત્યાગ કરી બેઠો છું ?”

“હે પિતા ! આખનાં દર્શન વિના મારે અન્નજળનો આહાર કરીને શું કરવું છે ?”

“અહા ! બીલની પ્રેમ-ભક્તિ આગળ અતિદીન બનતા પ્રભુએ તેના શિર ઉપર પોતાનો વરદં હસ્ત મૂકી કૃપાવાદ આપ્યો.”

૭ વચન-સિદ્ધિ

“પ્રભુ ! આ ટોપી, શાવડી અને માળાને હું ચું કરું ?” લક્ષમણદાસે દાસાનુદાસભાવ દર્શાવતાં અતિદીન થઇ પ્રશ્ન કર્યો.

“બેટા ! મહાર નામની માદી રચાખ કરી, ધોળા ધ્વજ ચડાવી, ત્યાં એ જળે ચીત્તને પધરાવજો તથા દર પૂર્ણિમાએ સંતમંડળી એકત્રિત કરી સત્તજ તથા ભજન કરાવજો, જેથી તને વચન-સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે.” પ્રભુના શબ્દોને શિરસાવંદ કરતો બીલ સ્તબ્ધ

બનતો હતો, ત્યાં અંતિમ વાક્યોના ઉચ્ચાર સાથે તેઓ અવેશ ધર્ષ ગયા.

પ્રભુના અદસ્ય થયા પછી લક્ષમણદાસે અરસુંડામાં પ્રભુની માદી રચાખી, ધોળા ધ્વજ ચડાવી, શાવડી, ટોપી અને માળાને પધરાવી. પ્રભુનો મહિમા વધારવા માંડ્યો. દરેક પૂર્ણિમાએ ભજનાદિક સત્સંગેના અનુપમ ઉત્સવ મચી રહેતો દિનપ્રતિદિન વચન ફળવું થયું. તેથી ધણા આધળાઓ દેખતા તથા નિર્દનીશ ધનવાન થયા હતા. આ પછી ધણા વરસો સુધી માગેગામ ફરી સંત કમીંગ્નો-કમીરપંથના ઉપદેશ કર્યો હતો. અને બીલ લૂંટારા અને ધાડપાકુઓ, જેઓ માણસોને ધાસની પેઢે વાદી નાંખે એવા નિર્દય, તેઓને તેમની શયતાનિવત અને ધાતકી મનોદૃતિથી સુધારી સન્માર્ગે દોર્યાં હતાં.

૮ પાપ-પ્રકાશ

સંત લક્ષમણદાસે યાન, બકિત તથા વૈરાગ્ય ક્રત્યાદિ વિષયોમાં અનેક પદો રચ્યાં હતાં, તેમનાં ધણાં ખર્ચા પદોમાં પોતાના છવનના પ્રસંગે આપાદ શુદ્ધો નાખેલા છે. કેટલાંક પદોમાં પોતાના ગત છવનના પાપા-ચારને પૂજ્યતાથી પ્રકાશમાં આણવામાં કોઇ પણ પ્રકારનો સકાંચ ક્રિયા મલિનતા રાખી નથી. તેમના ગત-છવનનાં કુકૃત્યોનું વચાર્થ દર્શન કરાવના લક્ષમણ-દાસકૃત એક અપ્રસિદ્ધ પદ મોઝલપુરના એક બૌદ્ધ જ્ઞાત પાસેથી મળી આવ્યું છે.

૯ અંતિમ જ્ઞાન

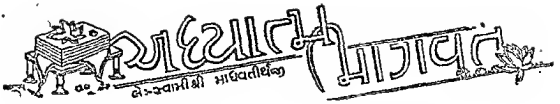
જ્ય અને કાલાની નાશવંત સમાધિનું જ્ઞાન કરાવતા લક્ષમણદાસકૃત પ્રભુદીવાનાં અનુપમ પદો અત્યારે ક્યાંય અદસ્ય ધર્ષ થયાં છે. તેમનાં રસિક પદોમાં આતમકંસની સાથે સાચી ઝોળખાણ કરી બતાવી માયાના કંદારમાં ફસાયેલા જીવને પોતાના મૂળ પતનના માર્ગે વિચરવા હાલ્લ કરી છે.

૧૦ ઉપસંહાર

અતે એ મહાન દિવાત્મા સંત લક્ષમણદાસ વિદ્યમ સંવત ૧૬૪૨ના પોષ સુદ ૯ ને ગુરુવારે મધ્ય-નિરાએ, ત્રણ વાગે, આ નાશવંત દુનિવાને તિલાંજલી આપી સસાધિરથ થયા.

અરસુંડાની આશમણી દિશાએ તળાવની પાળ ઉપર તેમનું સમાધિ-મંદિર આજે પણ વિદ્યમાન છે.

“હે પરમ દર્શાસિધુ પરમાત્મા ! આવા દિવાત્મા સંતોને અમે અધર્મોના ઉદ્ધારાર્થે ફરી ફરીને પ્રગટાવી !”

(વર્ષ ૧૧ ના અંક ૧૧ ના પૃષ્ઠ ૭૦૪ થી આશુ)

વૃત્તિરૂપી માછલી

આકાશ સ્વર્ગમાં મન્વન્તરોની કથા આવે છે: એટલે એક પ્રકારની મનોવૃત્તિમાંથી બીજા પ્રકારની મનો-વૃત્તિમાં કેમ આવવું તેની સાધના બતાવેલ છે. ગળેન્દ્ર-ગોક્ષમાં તમેગુણી વૃત્તિની મુક્તિનું પ્રકરણ છે. સમુદ્ર-મન્થનમાં અને ગોહિની અવતારમાં રમેગુણી વૃત્તિનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. બહિરાશ્વના પ્રસંગમાં સાત્ત્વિક વૃત્તિનું સમર્પણ છે. આટલું કામ થઈ શકે તો વૃત્તિ બહારકાર થઈ શકે. બહારકારવૃત્તિનું સ્વરૂપ સમજાવવા માટે શુદ્ધેવળ પરીક્ષિત રામને ભગવાનના મત્સ્યાવતારની કથા કહે છે.

પરીક્ષિત રામનો પ્રશ્ન એવો છે કે ભગવાન સર્વ-સમર્થ હોવા છતાં કર્મબંધનમાં પડેલા છત્રેની માફક શરીર સા માટે ધારણ કરે છે? તેના જવાબમાં શુદ્ધેવળ કહે છે કે ભગવાન પધારા ધૈર્ય હોવા છતાં મરો, બાલકો, દેવો, સાધુઓ, વેદ અને ધર્મ અને અર્થની રક્ષા માટે માવાથી શરીર ધારણ કરે છે વળી:-

उच्चावचेषु भूतेषु स्वरन्वायुरिवेखरः ।

નોચાવચવેષુ ભૂતેષુ સ્વરન્વાયુરિવેચરઃ ॥

૮-૨૪-૬

અર્થ-ભગવાન નિરુજી છે તેથી વાયુની માફક સમાન હોવાથી જીવ-નીચ પ્રાણીઓમાં વિચરતા છતાં તે પ્રાણીઓની શુદ્ધિના શુભાથી જીવ-નીચ બાંધને પ્રાપ્ત થતા નથી.

અવતાર શુદ્ધ સત્ત્વગુણી અતઃક્રણમાં યાય છે. જે ગુણ રમેગુણ અને તમેગુણને પ્રાપ્ત કરીને રહે છે તેને શુદ્ધ સત્ત્વગુણ કહે છે. સાધારણ માણસો રમે-ગુણ અને તમેગુણથી વશ થઈને રહે છે તેથી તેમનામાં મહિન સત્ત્વગુણ રહે છે. તેથી તેમને કર્મ પ્રમાણે જન્મ આવે છે. પણ ભગવાન શુદ્ધ સત્ત્વગુણવાળા માવાનો

આધાર લઈને અવતાર લે છે તેથી તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે કામ કરી શકે છે. વળી ભગવાનને પોતાને માટે અવતાર લેવાનું પ્રયોજન હોતું નથી પણ બીજાના રક્ષણ માટે અવતાર લે છે.

શુદ્ધેવળ કહે છે: “હે રામ! પાછલા કલ્પના અન્તમાં ન્યારે બ્રહ્મ નામનો નૈમિત્તિક પ્રવલ થયો હતો ત્યારે બ્રહ્મ ભુવઃ વગેરે સંપૂર્ણ લોક જલમાં ડૂબી ગયા હતા. કાલક્રમથી તે વખતે બ્રહ્માજી સહ જવાથી તેમના મુખમાંથી નીકળેલ વેદ કે જે તેમની પાસે પડ્યા હતા તે દલપ્રપી નામનો દૈત્ય દરી ગયો હતો. એ દૈત્યની એટલા ભગવાને જાણી લીધી અને વેદને બચાવવા માટે ભગવાને માછલીનું રૂપ લીધું. (૮-૨૪-૬)

દરેક જીવનું જ્ઞાન પણ આસુરી વૃત્તિથી દંકાર્ષ જાય છે અને તેથી આવરણખંઠ માટે બહારકાર વૃત્તિ-રૂપ માછલીની જરૂર પડે છે.

આ વખતે સત્ત્વત નામનો એક મહાન રાજા જીવતપ્રગવણ રહી કેવળ જાનનું પાન કરી તપ કરતો હતો. તેને શ્રીહરિએ મનુના પદ ઉપર રાખ્યો હતો. એકવાર તે કૃતમાયા નદીના જળમાં તર્પણ કરતો હતો તે વખતે તેના હાથમાં એક નાની માછલી આવી. પછી સત્ત્વતે તે માછલીને પાણી સહિત નદીના જળમાં ડોડી દીધી. તે વખતે માછલીએ રામને કહ્યું કે “મને મારી જાતિવાળા બીજા માછલાં આઈ જશે તેથી હું કઈ છું માટે મને નદીના જળમાં ફરીથી નાખો નહિ. રામ તે ભગવાનના સ્વરૂપને ઝાળખી શક્યો નહિ અને માછલીનો બચાવ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પછી તે માછલીને કમંડળમાં રાખી રામ પોતાના આશ્રમ ઉપર ગયો. તે માછલી એક રાત્રમાં એટલી મોટી થઈ બધાં કે કમંડળમાં સમાઈ શકતી નહોતી. તેથી તેણે રામ પાસે વધારે વિસ્તારવાળી જગ્યાની માગણી કરી. (૮-૨૪-૧૮)

આદી સમજવાનું એ છે કે જેમને સત્ય જાણવું છે એટલે જેમને ધ્વજનો સાક્ષાત્કાર કરવો છે તે બધા છવો સત્યવત સમજવાના છે. કૃતમાલા નદી એ સંસાર છે. તેમાં એક છવ ખીજા છવને મારી નાખે છે અથવા માણસની વૃત્તિ સ્વરૂપમાં ત્રી શક્તી નથી. સંસારમાં તે વૃત્તિને ખીક પશુ ધણી લાગે છે. વૃત્તિ ચોતે જક છે પશુ વૃત્તિમાં આશ્વ ચૈતન્ય આવરણમાં ફરી શકે છે. તેથી વૃત્તિને અથવા અંતઃકરણને કીક રાખવાની બહુ જરૂર છે. વૃત્તિને જો કીક ન રાખીએ તો ખીજા તે વૃત્તિને બગાડી નાખે છે. ચેગવાસિષ્ઠમાં કહેવ છે કે વૃત્તિની ચંચળતાના નાશ માટે બે ઉપાય છે. ચેગ અને યાન. વૃત્તિનો નિરોધ કરવો તેને ચેગ કહે છે અને ચમ્પદ્ દર્શન અથવા ધ્વજદર્શનને યાન કહે છે. ચેગમાં વૃત્તિની એકામતાથી ચિત્તની ચંચળતા દૂર થાય છે અને યાન-માર્ગમાં વૃત્તિની વિશાળતાથી ચિત્તની ચંચળતા દૂર થાય છે. આકુ પ્રસંગમાં માછલી પોતાને માટે વિશાલ જગ્યાની ગણણી કરે છે.

પછી રાજાએ તે માછલીને એક માટલામાં નાખી તો ત્યાં પશુ એક તે મુદતમાં માટલા જેવડી યદ ગદ. તેણે રાજાને કહ્યું કે આ માટલું મારે મુખપૂર્વક રહેવા ચેગ્ય નથી, હું તમારે ઘરણુ આવેલ છું, તેથી મને રહેવા માટે કાંઈ મોટું રચાન આપો." રાજાએ પછી તેને સરોવરમાં નાખી તો ત્યાં પશુ ઘોડી વારમાં તે સરોવરના જેવડી યદ ગદ.

કાંઈ પશુ સાધક જ્યારે આત્મસાક્ષાત્કારનું સાધન કરવા બેસે છે ત્યારે વખત જતાં તેની વૃત્તિ વિશાલ થવા લાગે છે. ત્યાંસુધી ધ્વજનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી ત્યાંસુધી વૃત્તિમાં પૂરી સાન્નિ આવતી નથી. જળા-શયમાં જ્યારે જુદીજુદી તરેરના તરંગો જીજ્ઞાસા રહે છે ત્યારે આકાશમાં રહેલા સ્થિર ચંદ્રમંડળના પ્રતિબિંબનું એ જળાશયમાં વચાર્થે રૂપથી ભાન થતું નથી, પરંતુ જ્યારે તરંગો નિશ્ચય થઈ જાય છે ત્યારે નિશ્ચયરૂપથી પ્રકાશમાન થયેલું ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ સ્વચ્છ જોવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે જ્યારે ચિત્તની વૃત્તિઓ વિવિધાકાર થઈને ચંચળ રહે છે ત્યારે ચેતન ચંદ્રમંડળની જેમ ચિત્તમાં પ્રતિબિંબિત થઈને તદાકાર યવાથી સ્વસ્વરૂપે

બાસતું નથી. જ્યારે ચિત્તવૃત્તિ નિરુદ્ધ થઈ જાય છે અથવા વિશાલ થઈ જાય છે ત્યારે ચંદ્રમંડળની જેમ ચેતન પોતાના સ્થિર રૂપમાં પ્રકાશે છે. વૃત્તિને જેટલી વિશાળ જગ્યા આપીએ તેટલાથી તે શાંત થતી નથી અને તે તેથી વધારે વિશાલતા માગ્યા કરે છે. તેવી જ રીતે માછલી પશુ પોતા માટે વિશાલ જગ્યા માગે છે. અથવા ત્યાંસુધી વૃત્તિ ધ્વજાકાર થતી નથી ત્યાંસુધી તેને અસ્પષ્ટ લાગ્યા કરે છે અને સતોષ થતો નથી. માછ-લીએ રાજાને કહ્યું કે મારી રહ્યા કરવી હોય તો મને કાંઈ અક્ષય સરોવરમાં પહોંચાડી દો. (૮-૨૪-૨૨) આ વિનંતી સાંભળી રાજાએ તેને કેટલાંક અક્ષય સરોવરમાં નાખી. ત્યાં પશુ તે વધી જવાથી ઉઠતે તેને સમુદ્રમાં નાખી દીધી. પછી માછલીએ રાજાને કહ્યું કે " હે વીર ! મને આદી કાંઈ મદાગલવાન મગર ખાઈ જશે માટે મને સમુદ્રના જળમાં નાખો નહિ. (૮-૨૪-૨૪) તે વખતે રાજાએ તેને કહ્યું કે " આ માછલીના રૂપમાં મને મોઢ કરનાર આપ કાણુ છો ? આપે તો એક દિવસમાં જ સો ચેગનવાળું સરોવર ધેરી લીધું. એવી શક્તિવાળો છવ તો હજી સુધી મેં કાંઈ જગ્યાએ જોયેલ નથી. અવશ્ય આપ સાક્ષાત્ અવિનાશી હરિ શ્રી નારાયણુ છો. આપે છવો ઉપર રૂપા કરવાને માટે આ મત્સ્યનું રૂપ ધારણુ કરેલ છે. આપને મારા નમસ્કાર છે. અમારા જેવા ઘરણુજાતને માટે આપ જ મુખ્ય આત્મા અને બંધિ છો. આપના અવતાર તો આણીઓના કદવાળાને માટે જ થયા કરે છે. આ અવતારનું પ્રચોગન હું જાણવા માગું છું. (૮-૨૪-૨૯)

ચૈતન્યમાં નાના-મોટાપણું કે વધવાપણું થતું નથી પશુ વૃત્તિમાં જે નાનામોટાપણું માવાદાર થાય છે તેને લઈને આરાપણુદિથી ચૈતનમાં પશુ વધવા-પણું મનાવ છે. હવે બગલાન પોતાના અવતારનું પ્રચો-ગન સત્યવત રાજાને કહે છે :—આજથી સાતમે દિવસે શૂ જુવઃ વગેરે ત્રણે દોઢે કદવાનતના સમુદ્રમાં ડૂબી જશે. તે વખતે તારી પાસે એક મોટું વદાણુ આવશે. તે વખતે તમે સાન ઋષિઓ સહિત, બધી ઔષધિઓ લઈને અને નાની મોટી ચીજો લઈને એ વિશાળ વદાણુ ઉપર ચડો. તે વખતે સર્વને પ્રકાશ રહેશે નહિ પણ સાત ઋષિઓના તેજથી તમે પ્રવર્ણ કાળના

જળમાં ફરી શકશે. જ્યારે પ્રયંક પવનના ભેરથી તે વહાણ કમળ થવા લાગશે ત્યારે હું તમારી પાસે આવીશ. તમે વાસુદેવિ નાગનું દોરકું કરીને મારા યિગ્ગા સાથે તે વહાણને બાંધી દેજો. જ્વાલમુધી ધ્વજાશની રાત્રિ રહેશે ત્યાંસુધી વહાણ અને સાત ઋષિઓ સંહિત તમને ખેંચતો હું પ્રલયકાળના સમુદ્રમાં રહીશ. તે વખતે તમારા પ્રયત્નોનાં હું જ્વાલમુધી આપીશ અને તમે પોતાના હૃદયમાં અપરોક્ષ અનુભવરૂપે મારા પરબ્રહ્મરૂપનો મદિમા ભણી શકશો. આટલું કહી જળવાન ત્યાં અંતર્ધાન થઈ ગયા.

આંહી સામાન્ય માણસાની વાત નથી, સામાન્ય માણસાથી એવું કામ થઈ શકે નહિ. જે માણસ વધતાં વધતાં મોટું થઈ જાયું તેના સ્વરૂપની આંહી વાત છે. તેને ૨૪મા અધ્યાયની શરૂઆતમાં માયા-મત્સ્ય કહેલ છે. ((૨-૨૪-૧)), એટલે એ એકપ્રકારની જળવાનની માયા હતી, જે બલિરાજના પ્રસંગમાં વામન કાળવાને પોતાના ૫ શાસ્ત્રી માયાને વિશાળ કરીને બતાવી હતી, તેમ મા. ૧ી આ માયામાં પણ ધીરેધીરે વિશાળતા બતાવેલ. તે માણસના વૃત્તિવાનને લાગુ થઈ શકે છે. વૃત્તિવાન પશુ માણસના જન્મ પછી ધીરેધીરે વધવા મરે છે. વૃત્તિવાનમાં નેટથી વિશાળતા આવે છે તેટલું જીવન ઉત્કૃષ્ટ થઈ જાય છે. અંતઃકર્ણના પ્રકાશ પરિણામને વૃત્તિ કહે છે. એટલે માયા અને અંતઃકર્ણ. તેનું ગાનરૂપ જે પરિણામ થાય તેને અદ્વૈતમતની પરિણામમાં વૃત્તિ કહે છે. આનું પરિણામ માણસના જન્મ પછી ધીરેધીરે વિશાળ થઈ જાય છે. તમેગુણમાંથી રમેગુણમાં આવે છે અને રમેગુણમાંથી સત્ત્વગુણમાં આવે છે. વધારે પુરુષાર્થ થાય અટકે-પુરુષાર્થ માટે (આત્માને માટે) જીવન ગાળવામાં આવે તે ઉલટ વૃત્તિ બ્રહ્માધાર પશુ થઈ શકે છે.

વૃત્તિવાન બે પ્રકારનું હોય છે. ૧. પ્રમા. ૨. અપ્રમા. પ્રમાણજન્ય જ્ઞાનને પ્રમા કહેવાય છે અને તેનાથી જુદું તે અપ્રમા કહેવાય છે. પ્રમાવાન વચાર્થ જ થાય છે. અપ્રમા જ્ઞાન બે પ્રકારનું થાય છે. ૧. વચાર્થ અને ૨. જ્ઞાતિજન્ય. જે જ્ઞાનનો સંસારદશામાં પ્રાપ્ત ન થાય તે તે વખતે વચાર્થ કહેવાય છે. તેમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે પણ તે સાચું પ્રમાણ નથી. સાચા પ્રમાણનું બચ્ચ એવું છે કે જેનો વિષય બાંધ ન પામે.

પ્રમાણના ૭ ભેદ રાજમાં માનેલા છે. ૧ પ્રત્યક્ષ, ૨. અનુમાન, ૩. શબ્દ, ૪. ઉપમાન, ૫. અર્થાપત્તિ અને ૬. અનુપલબ્ધિ. કોઈ સાક્ષમાં જોઈતાં પ્રમાણ માનેલ છે. આ બધાં પ્રમાણ વિગતવાર સમજવાની જેમની ધમ્મજી હોય તેમજ સાધુ નિશ્ચયદાસનું વૃત્તિપ્રમાણરૂપું પુસ્તક જોવું. વેદાન્તમાં પ્રમાણનો વિચાર બહુ જરૂરી માનેલો છે તેથી જેમને બરાબર વિચાર કરતાં શીખવું હોય તેમજ એવાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. એ વિષય અવરો છે તેથી કોઈ ગુરુ પાસે રહીને એના અભ્યાસ કરવો જોઈએ. છતાં એ પુસ્તકની અંદર દેશ-કળના પ્રમાણ માટે પૂરતો ખુલાસો મળી શકતો નથી. એ બાજત બાજુની હોય તેમજ અમારું પુસ્તક “વિદ્યાનની દૃષ્ટિએ માયાનું સ્વરૂપ” જ વાંચવું. હુંકમાં આ પ્રસંગમાં મુખ્ય બાજત એ સમજવાની છે કે આપણી વૃત્તિ બ્રહ્માધાર થવી જોઈએ. તેનાથી આવરણમંત થાય છે અને સ્વરૂપપ્રકાશ થાય છે. એવી દશા પ્રાપ્ત થવા માટે જગત-આધાર થતી વૃત્તિઓના નાશ થવો જોઈએ. તે એક પ્રકારનો પ્રલય છે. એવા પ્રલયકાળની રાહ જોઈને સત્યવત રાજ બેઠા હતા. સત્યવત એટલે જેને સાચા જાણવાની ધમ્મજી છે તે. સત્યમાં નાનાત્વ એટલે ભેદ બનતો નથી એ વાત કાલવતમાં બારમા સ્કંધમાં કહેલ છે. (૧૨-૪-૭૦) એટલે અદ્વૈત જ્ઞાન થાય ત્યારે સત્યની પ્રાપ્તિ થાય. એવું જ્ઞાન હાલના સત્યામદમાં નથી. રાજદારી બાજતોમાં અને સામાજિક બાજતોમાં થયે લાગે બે પક્ષો રહે છે. તે બન્નેને સતોષ આપી શકતો નથી.

સત્યજત રાજ મત્સ્યરૂપ શીલગિના ચરણનું ચિંતન કરવા લાગ્યા. તે વખતે મોટાં વાદળના વરસાદથી વધેનો નમુદ પોતાની મર્યાદાને તોડીને ચારે તરફથી પૃથ્વીને ફાણવો હોય એવો દેખાવ રાજને જોયો. પછી તેણે ભગવાનની આગાહી રમરણ કર્યું અને એક વહાણ ત્યાં આવેલું જોયું.

તેના ઉપર ઔરધિઓ અને બી વગેરે લાઇને સાત ઋષિઓ સંહિત રાજ થઈ ગયો. તે વખતે મુનિઓએ રાજને કહ્યું કે “હે રાજા! તમે શી કેસવનું ખાન કરો, તે આપણને આ સંકટમાંથી બચાવશે અને

૪૭૬ દર્શાવવામાં હયાય છે.

આપણું કલ્યાણ કરશે. રાજ્યે ધ્યાન કયું અને પછી તે મહાસમુદ્રમાં એક લાખ યોજનવાળા વિસ્તારવાળો એક શિંગડાવાળો સોનેરી રંગવાળો મોટો મત્સ્ય ભેગે. ભગવાને પહેલાં કહ્યું હતું તે પ્રમાણે રાજ્ય સત્ત્વત્રે વાસુકિ નામનું દોરડું કરીને વઢાણ તેના શિંગડામાં બાંધી દીધું.

આપણે પણ આત્મચાન તરફ વળતાં જ્યારે વૃત્તિ ધ્વજાધાર થાય ત્યારે તેને એક ધ્વજસ્વરૂપમાં દેહ કરી દેવી નેપ્થ્યે. આંહી યોજનનું પ્રમાણ આપ્યું નથી પણ યોજનને આર્યે જોડી દેવું એમ થાય છે અને એક ધ્વજમાં ચિત્તને જોડી દેનાર વૃત્તિને એક લાખ યોજનવાળી અથવા ધ્વજાધાર વૃત્તિ કહી શકાય છે. વાસુકિ નામનું દોરડું એ પણ વિશાળતાનું સુખ સ્થાવે છે. વૃત્તિ જ્યારે ધ્વજાધાર થાય ત્યારે વિશાળતા અને આનંદ મળે છે. તે અનુભવ વાદ રાખીને ધ્વજમય થયું નેપ્થ્યે. વાસુકિ નામ એટલે ધ્વજાધાર વૃત્તિ સમજવી.

દેવે સત્ત્વત્રત રાજ્ય નીચે પ્રમાણે ભગવાન મત્સ્યા-વતારની સ્તુતિ કરે છે. તેમાં મત્સ્યાવતારની શુરુરૂપે પણ સ્તુતિ કરેલ છે. શુરુ ધ્વજાલ પાસેથી મળેલ વેદ લાવીને શિખને આપે છે. શુરુમાં ધ્વજાધાર વૃત્તિ હોય છે, તેથી શિખમાં પણ શુરુ તેવી વૃત્તિ કરી આપે છે. જે વસ્તુ વધે છે તેને સંસ્કૃતમાં શુરુ કહે છે અને જે ઘટે છે તેને લઘુ કહે છે. અપરોક્ષાત્મભૂતિમાં કહેલ છે કે—

નિમેષર્થે ન તિષ્ઠતિ વૃત્તિઃ પ્રજ્ઞમયો વિના ।

યથા તિષ્ઠતિ પ્રજ્ઞાયાઃ સનકાદયઃ શુકાદયઃ ॥

અર્થ—જેમ ધ્વજા વગેરે, સનક વગેરે અને શુક્રેવલ વગેરે એક નિમેષ પણ ધ્વજાધાર વૃત્તિ વગર રહેતા નથી તેમ જ્ઞાની પુરુષો પણ સતત ધ્વજાધાર વૃત્તિ વગર રહેતા નથી.

બલિ રાજ્યના શુરુ શુક્રાચાર્ય સ્વાર્થો હતા તેથી બલિ રાજ્યે તેમનું કહેવું માન્યું નહોતું. આ પ્રકરણમાં વૃત્તિ ધ્વજાધાર કરી આપે તેવા શુરુરૂપ મત્સ્યની કથા આપેલી છે.

સત્ત્વત્રત રાજ્ય મત્સ્ય ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે—

મનાવાવિષોપહવાત્મસંવિદ—

સ્ત્ત્મૂલસંસારપરિધ્રમાતુરાઃ ।

યદૃચ્છયેહોપસૃતા યમાનુકુ—

વિમુક્તિદો નઃ પરમો ગુરુર્મવાન ॥

૮-૨૪-૨૬

અર્થ—અનાદિ અવિદ્યાથી જેનું આત્મચાન દંભપ્રયુ છે એવા અવિદ્યામૂલક સંસારના અમથી આપુર પુરુષ દૈવયોગે આપના અનુમદથી જ આપના શરણમાં પહોંચી જાય છે. તે આપ અમારા મુક્તિદાયક પરમ ગુરુ છે.

અવિદ્યા ક્યારે ઉત્પન્ન થઈ તે પ્રાપ્ત જાણી શક્ય નથી તેથી તેને અનાદિ કહે છે. અવિદ્યા એટલે આત્માનું વિરમરણ, આ વિરમણ ક્યારે થયું તે કહી શકાતું નથી. સંસારના વ્યવહારમાં પણ આપણને પ્રાપ્ત બાબતનું વિરમરણ થઈ જાય છે. ત્યાં વિરમરણ ક્યારે થયું તેની તપાસ કરવા જઈએ તો તે વખત બરાબર મળી શકતો નથી. ખરી રીતે જૂલ થાય ત્યારે જ તેની શીઘ્ર યર્ષા નેપ્થ્યે, પણ બૂલને વખટે જૂલની શીઘ્ર યર્ષા શકતી નથી. સ્વપ્ન ક્યારે સૂઈ થયું તે કોણ કહી શકશે? જાંબ કઈ! [નિદ્રા] આવી તે પણ 'કહી શકાતું' નથી, તેથી જ રીતે અવિદ્યા ક્યારે શરૂ થઈ શકે તે કહી શકાતું નથી. તેથી તેને અનાદિ કહે છે. તેમાંથી જન્મે પટકનું હોય તો બાળનવાના અનુ-મદની જરૂર પડે છે. અથવા શુરુની મદદની જરૂર પડે છે. અનુમદમાં બે શબ્દો છે: અનુ અને મદ. એટલે પહેલાં ભગવાનનું સ્મરણ કરીને પછી સંસારને ભગવાનના રૂપે જોવો તેને અનુમદ કહે છે. અનુ એટલે પશ્ચાત્ત અને મદ, એટલે મદદ થયું કરવું. તેમાંથી એવો અર્થ નીકળે છે. એ બકિતમાર્ગના ક્રમ છે. એવી ટેવ પાડવાથી બધું જગત અભિન લાવે દેખાવા લાગશે. અવિદ્યા એટલે દક્ષ સંસાર પહેલો વાદ આવે. અને અનુમદ એટલે ભગવાન પહેલાં વાદ આવે. અનુમદ આવે ત્યારે અવિદ્યા રહે નહિ, અથવા મત્સ્યરૂપે અવતાર લઈને વેદ લાવી આપ્યા હતા તેમ શુરુ શિખની વૃત્તિ ધ્વજાધાર કરાવી આપે તો આત્મચાન મળે અને અવિદ્યા દૂર થાય. આંહિ શુરુનો મદિમા બહુ ક્ષેત્ર ખતાવેલ છે. શિખની જિઘાંસા બરાબર હોય અને શુરુ પણ ધ્વજાનિધ હોય તો આત્મસાધના કરી થતાં વાર લાગતી નથી. શુદ્ધેવજ્યે ફક્ત સાત દિવસની અંદર પરીક્ષિત રાજ્યને ધ્વજાનો અનુભવ આપેો હતો. પહેલાં આત્મરૂપા થાય છે, એટલે જીવની અંત જિઘાંસા ઉત્પન્ન થાય છે. પછી ઈષ્ટરૂપા થાય છે, તે પછી શુરુરૂપા થાય છે. ઈષ્ટરૂપા અને જીવની શરણા-ગતિનો પ્રયત્ન જલિરાજની કથામાં આવી બધો. દેવે

ચુરકપાતો મહિમા આ સ્તુતિમાં આપવામાં આવેલ છે. આ કથામાં માણસનું જે રૂપે વર્ણન આવે છે. પહેલાં માણસું વધવા માંડ્યું ત્યાં જ્ઞાતિની વ્યાપકતા સમજવાની છે અને પછી એક લાખ યોગનનું માણસું સંસારરૂપી વહાણને મદદ આપે છે ત્યાં ઈશ્વર ગુરુરૂપે કામ કરે છે એમ સમજવાનું છે. બ્રહ્માકાર વૃત્તિ પણ ગુરુ જેવું કામ કરે છે કારણ કે ગુરુ બ્રહ્માકાર વૃત્તિ કરવામાં મદદરૂપ થાય છે.

સંલગ્ત રાગ હશે છે કે ને કારણથી અગ્નિ માણસ પોતાના કર્મબંધનમાં પડી સુખની ઇચ્છાથી દુઃખમય કર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય છે એવી અસત્ શુદ્ધિને જેની સેવાના પ્રભાવથી જિત્તાસ માણસ હારી દે છે તે અમારા પરમ ગુરુ આપ અમારા હૃદયની ગાંઠો કાપી નાખો. (૮-૨૪-૪૭)

શ્રીમદ્ભાગવતની કથા વખતે સારા માંડવાળો વાંસ મૂકવામાં આવે છે. તેમાં દરેક દિવસની કથા પૂરી થાય ત્યારે એક ગાંઠ લાગી જાય છે. તે સાત ગાંઠો એટલે હૃદયની ગાંઠો સંમજવાની છે. એ બાબત માંડા-ત્મ્યમાં (મા. ૫-૬૫) સમજાવેલ છે તે ગાંઠોનાં નામ શોધીએ તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મસ્તર અને અવિદ્યાએમ જણી શકાય છે. હૃદયની આવી ગાંઠો બાજતો એક સ્થાં એકાદવ રૂઢમાં પણ આવે છે (૧૧-૨૦-૩૦) એ ગાંઠોનું કારણ અસત્ શુદ્ધિ છે અથવા અસત્માં સત્ શુદ્ધિ થવી તે છે. તેથી યાન ઠીક કરવાની જરૂર છે. યાન અને વૈરાગ્ય એ બન્ને લક્ષિતના દિશા છે. તેમને જુલાન કરવા માટે ગુરુની જરૂર પડે છે અને બ્રહ્માકાર વૃત્તિની પણ જરૂર પડે છે. બ્રહ્માકાર વૃત્તિથી અસત્ શુદ્ધિ દૂર થાય છે. મત્સ્યરૂપી ને ગુરુ ચેતાનું સ્વરૂપ વિશાળ બનાવી શકે છે તે શિખમાં પણ વિશાળતા લાવી શકે છે. હાલની વિદ્યાનો સારો ભાગ લઈએ તો પણ તે વિદ્યા પશુ જેવા માણસોને સારા નીતિવાળા બનાવવાને પ્રયત્ન કરે છે. પણ માણસોને બધા બનાવવાની કળા અને વિદ્યા હાલની જગલણીમાં નથી. ને મહાભાગ્યે બહુતિજ હોય અને બહુતિજિય હોય તેમની પાસેથી જ બહુવિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. હાલની વિદ્યામાં સુખથી કેમ જીવું એ શીખવામાં આવે છે પણ સુખથી કેમ મરવું એ શીખવવામાં આવતું નથી. બહુવિદ્યામાં

એમ માનેલું છે કે દરેક માણસે એવાં કર્મ કરવાં જોઈએ કે જેથી તે આ જન્મમાં મુક્તિ મેળવે અથવા બીજો જન્મ આવે તો સારા સંસ્કારવાળા અને પવિત્ર કુટુંબમાં આવે. હાલના કાળમાં તો જેમને ધૈર જન્મ લેવાની ઇચ્છા થાય એવાં સારાં કુટુંબો પણ ઓછાં થઈ ગયાં છે.

અમેરીકામાં ઇ. સ. ૧૯૪૭ની સાલમાં એટલે એક વર્ષમાં ૫૦ કરોડ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એટલે શાળાં લગભગ ૧૩ લાખ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય છે. છતાં તેનાથી સંસ્કાર સુધરતા નથી અને ઇચ્છા અને બીક વધતી જાય છે. આપણા દેશમાં શ્રીમદ્ભાગવત જેવા એક અંધર્માંથી ને યાન મળી શકે છે તેટલું તેમનાં ૫૦ કરોડ પુસ્તકોમાં દરેક કે નહિ તે સંકેત જેવું છે. સારા સંસ્કાર માટે મન અને ઇન્દ્રિયોને વશ કરવાની જરૂર છે. તે માટે અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય જોઈએ, જુમે-રીકમાં અને પશ્ચિમના દેશોમાં વૈરાગ્ય વધતો હોય અને સંસ્કાર સારા થતા હોય તો વારંવાર લડાઈ આવે નહિ. પાકીસ્તાન પણ પશ્ચિમને માર્ગે ચાલવાની ઇચ્છા કરતું હોય એવું જણાય છે. બહુ બગાડો થાય ત્યારે લોકસેવાની અને દેશસેવાની જરૂર પડે છે.

હાલના કાળમાં “ સેવાધર્મ ” એ મુખ્ય ધર્મ તરીકે જોર કરી રહેલ છે. બગાડાનું પ્રમાણ વધી જવાથી સુધારા ઉપર સુધારા કરવા પડે છે અને તે સુધારાનો અંત જણાતો નથી. સમાજસેવાથી કેટલાક દુઃખ મટે છે પણ જન્મમરણનાં દુઃખ, વૃદ્ધાવસ્થાનાં દુઃખ વગેરે દૂર થતાં નથી. બીજાની સેવા કરવી, બીજાનું કલ્યાણ કરવું એ બહુ સાફ કામ છે પણ તે સાથે આપણે કેણું ? કયાણ કેટલા પ્રકારનાં છે, માણસના જીવનનું મુખ્ય લક્ષ્ય શું હોવું જોઈએ, કોની સેવાથી સેવા થાય છે, કોની સત્તાથી જન્મત આવે છે વગેરે બાજતો નિચાર કરેલો ન હોય તો સેવા કરતાં કરતાં અનામભાવ વધી જાય છે અને સેવાથી ને પ્રકારની સાંતિ ચિંતામાં આવવી જોઈએ તેવી આવશ્યક નહિ. સેવકની અંદર ને શુદ્ધિ હોય તે તેની સેવામાં ચાલ્યા આવે છે. પોતાની અપકવ દશામાં સમાજ સેવક થઈ લોકસેવા કરેલ સમાન માનવાથી અને તે માટે ઉપરચોડીયા આચાર-વિચારના સેવનથી જન્મમરણના અકરમાંથી છૂટી શકાઈ નથી. તેથી

જીવન સત્યવત જેવું થઈ શકતું નથી. જેમ ઘૂરડના રાજ્યમાં સૂર્યની ઉપાસના થઈ શકતી નથી તેમ જેઓને આત્માનો અનુભવ નથી અને જેઓનું તે તરફ લક્ષ્ય નથી તેમના સંભર્ગ રહીને આત્માનો અનુભવ લેવો એ બની શકતું નથી અને માત્ર સામે થવું એનો અર્થ સત્યામઠ કરવામાં આવે છે. જે સત્યમાં ભેદ બની શકતો નથી, તેવા સત્યનો અનુભવ લેવાનું મત તે સત્યવત રાજ્યનું સ્વરૂપ સમજવાનું છે.

સત્યવત રાજ્ય સ્થિતિ કરતાં બળવાનને કહે છે કે જે પ્રકારે અગ્નિ સોના-ચંદીના મેકને દૂર કરી દે છે તે પ્રમાણે જેની સેવાથી પુરુષ પોતાના અંતઃકરણના અજાણ્ય મેકને ત્યાંથી ચોતારના દુષ્ટ સ્વરૂપમાં દિશા થઈ જાય છે, એવા ગુરુજનોના પણ પરમ ગુરુ આપ અવિનાશી ઈશ્વર જ અમારા પરમ ગુરુ થાઓ. (૮-૨૪-૪૮). હે પ્રભો! ગુરુ, દેવતા અને અન્ય જન એ બધા મળીને પણ જેના અનુમત્તના દૃષ્ટ હૃદયમાં અંધારી સમાન કાંઈ પુરુષની ઉપર સ્વયં કૃપા કરી શકતા નથી એવા આપ પરમેશ્વરનું હું શરણ લઉં છું."

સત્યવત રાજ્ય કહે છે: "જે પ્રકારે કાંઈ અધિજ્ઞા માણસ ખીજા અધિજ્ઞા માણસને દોરવાનું કામ કરે તો બંને ખાડામાં પડે છે તેમ અવાની માણસોને ગુરુ બનાવવા એ વ્યર્થ કામ છે. આપ તો સૂર્યની સમાન સ્વયં પ્રકાશ અને બધી ઇન્દ્રિયોના સાક્ષી છો તેથી આત્માને બહુવાની ઇષ્ટાવાળા અંગેએ આપને ગુરુ માનેલા છે." (૮૨૪૫૦)

જે ગુરુ આત્મચાન આપતા નથી તે ખરા ગુરુ નથી. ખરો ધર્મ માણસના સાત્ત્વિક બાવને ભગવત કરે છે અને આત્મચાન આપે છે. આત્મચાનથી સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. તેને સુદર્શન ચક્ર કહે છે. એ સુદર્શન ચક્રની પાસે વાસનાનું જોર કેવી રીતે વૃદ્ધી જાય છે તેની દયા હવે પછી નવમા સ્કંધમાં દુર્વાસા અને અખરીય રાજાના પ્રશ્નમાં આવશે. જ્યાં સાત્ત્વિક બાવ નથી ત્યાં સમ્યક્ દર્શન ઉત્પન્ન થતું નથી અને અધઃકાર વધે છે. એક દેસ માણસને માસવા માટે અમુક મતના સંઘા અને ઝેર ઉત્પન્ન કરે તો ખીજો દેસ તે માટે એથી પણ વધારે મોટા સંઘા અને વધારે પ્રળય ઝેર ઉત્પન્ન કરે છે. જ્યાં રજોગુણ

અને તમોગુણ વધે છે ત્યાં માણસો પણ જેવા થતા જાય છે. અનીતિનું ચોટું કારણ અરીયાઇ છે પણ મોટું કારણ અચાન છે. જ્યાં ડાહ્યા, નીતિવાળા અને યાની માણસોની સંખ્યા વધે ત્યાં દાંતરથી માણસ વધવા લાગે છે. માત્ર દેસસેવામાં પણ વૃત્તિ અટકે તો પણ માણસોની પૂરા વિકાસ થતો નથી. દેસસેવા અને કામસેવા એ પણ ઘણા કષ્ટકારનું નિમિત્ત થાય છે. જે માણસો સત્તાવાળા હોય, ધનવાન હોય, જેમને બહુ મલિનો ટોચો હોય છતાં તેમનામાં અચાન હોય તો તે લાક્ષણિક ઉત્પન્ન કરે છે. તેથી સમાજ માટે જેમ રાટલીની જરૂર છે તેમ ઇષ્ટાગ્નિ ઉપર અંકુશ રાખવાની પણ જરૂર છે. ઇશ્વર મુધાગ્નિ ઇન્દ્રિયોના મુખ માટે વધારે સમ્બંધો આપી છે, પણ ઇન્દ્રિયો ઉપર સંયમ રાખવાથી એવા ફાયદા થાય છે તે ખતાવેલ નથી. શરીરને રહેવા માટે બહુ ચોટી જગ્યા નોંધ્યે છે પણ મન ઠેકાણે ન હોય તો મોટા અંબલા પણ પૂરા થતા નથી. ખાવા માટે ચોટું નોંધ્યે છે પણ મન ઠેકાણે ન હોય તો ઘણા પ્રકારનાં ભોજન અને અપાણી અને ચટણીઓથી પણ સંતોષ થતો નથી. દરેક હોટલવાળા જીભને માટે નવી નવી વાનીઓ બનાવે છે છતાં જીભને સંતોષ થતો નથી. યોગ કપડાંથી માલી શકે છે પણ મન ઠેકાણે ન હોય તો ઘણાં કપડાંથી પણ સંતોષ થતો નથી. વળી શરીરને શણગારવા માટે લીપરટીક અને એવા ખીજાં અનેક સાધનો ઉત્પન્ન થયાં છે છતાં માણસનું જીવન પ્રેમમય થતું નથી અને કુલ્લકો વધતાં જાય છે. 'તે તું છે.' એ એક નાના વાક્યમાં બધું જ્ઞાન સમાઈ જાય છે પણ મન ઠેકાણે ન હોય તો ઘણાં પુસ્તકોથી પણ સાચું જ્ઞાન મળતું નથી. આપણે ક્યાં માટે જોટલા જ્ઞાનદાર છીએ તે કરતાં આપણા વિચાર માટે વધારે જ્ઞાનદાર છીએ. તેથી આપણી વૃત્તિથી માણસ વિવેક વિવેક વિચારથી થવા લાગે તેવી રીતે રહેવું નોંધ્યે.

જનો જનસ્થાદિરાતેડસત્તો મતિ

યયા પ્રપેત દુરુથયં તમ.

ત્વં દયયં જ્ઞાનમોયમજ્ઞસા

પ્રવચતે યેન જનો મિજં પંદમ્ ॥

અર્થ-અચાની પુરુષ તો બીજા અચાની લોકોને
અર્થ, કામ વગેરે વિષયવાળા અસદ્ગુણો ઉત્પન્ન થાય એવો
ઉપદેશ આપે છે કે જેથી તેઓ દુસ્તર અન્ધકર
(સંસાર)માં જ પડે છે. પણ આપ તો અદ્વય અને
અમોઘ ચાનનો જ ઉદ્દેશ કરે છે. તેથી મનુષ્ય સુખ-
મતાથી આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી લે છે. આ સિદ્ધાંત
દેશ-સેવામાં પણ લાગુ પડે છે. ધણી અચાની માણુ-
સોને યુરુ થવું બંધ છે અને જાણે કે પોતે માનેલ રસ્તે
જ દેશનો ઉદ્ધાર થશે એમ 'માની બીજાને પોતાની
નિશાળમાં બેસવાનું' કહે છે. પણ બધા એક જ રસ્તે
વળી શકતા નથી. દેશ-સેવામાં અને સમાજ-સેવામાં
પક્ષ રહે છે અને તેથી અચાન પણ રહે છે.

સંસારમાં શરીરને માટે કેટલીક સગવડની જરૂર છે
પણ સંસારમાં સાચું સુખ છે એ માન્યતા ખોટી છે.
એકપણ સંસારના સુખની ઇચ્છા જગવૃદ્ધાવની
વિરોધી છે. સંસારી દયાવાળાને આત્મચાન થવું નથી.
વળી આત્માની ચાંતિનો કાંઈક અનુભવ લીધા વગર જ
સમાજસેવામાં જોડાય છે તેને પરિણામે અશાંતિ મળે
છે. આપું જગત સુધરે તો કીક એમ આપણને
લાગે છે પણ આપું જગત કંઈપિ સુધરતું
નથી. ને સુધરે તો જગત રહે નહિ. વળી વ્યક્તિ
તરીકે અમુક માણસ પણ એકદમ હેવટની શ્રમિકારો
પહેંચી શકતો નથી તેથી વૃત્તિરૂપી માણસની વિશાળ-
તાની માફક ચાનમાર્ગમાં શુભેચ્છા, વિચારણા,
તનુમાનસા, સત્યાપત્તિ, અસંસકિત, પદાર્થઆત્મની
અને પુરીયા એમ સાત શ્રમિકા મૂકેલી છે.

સરૂઆતમાં હવમાં શુભેચ્છા ઉત્પન્ન થવી જોઈએ.
તે હવની ખરાબ ઇચ્છાઓની શરણાગતિ છે. સરૂઆ-
તમાં એવી દયાની ખાસ જરૂર છે તેથી સત્યવત રાજ
પોતાની શરણાગતિ નિવેદન કરે છે.

સત્યવત જીવવાનને કહે છે કે, “આપ સંપૂર્ણ
લોકના સુહૃદ્ છે, પ્રિય છે, હમ્મર, આત્મા, યુરુ અને
ચાન અને ઇચ્છિત ફળસ્વરૂપ છે, પણ મોઠા અને
વિષયમાં આસક્ત માણસો હલ્લમાં ગિરાજમાન આપ
પરમેશ્વરને જાણી શકતા નથી. આ વખતે હું તત્ત્વ-
ચાનનો ઉપદેશ મેળવવાને માટે આપ દેવમિત્ર પરમ
પૂજનીય પરમેશ્વરના શરણમાં આવ્યો છું. હે જગવાંત!

આપ પરમાર્થનો પ્રકાશ કરવાવાળા આપનો વચનોથી
મારી હૃદયમંથિઓનું ઊંઠા કરે અને પોતાના સ્વરૂપનો
પ્રકાશ કરે.

આદી ષઠાગિયાસાનું સ્વરૂપ ખગાવર ખતાવેલ છે.
આવી ત્રીજા ગિયાસા વગર અને આવી શરણાગતિ વગર
યુરુ પાસેથી ચાન મળતું નથી. દરેક વ્યક્તિ કોઈ-ને-
કોઈ રૂપમાં શરણાગતિ રાખે છે. તેમાં ભેદ એટલો છે કે
આસ્તિક માણસ એકને શરણે રહે છે અને નાસ્તિક
માણસ એકને શરણે રહે છે. આસ્તિક માણસ વસ્તુ
અથવા મુખ્ય વસ્તુ તરફ ધ્યાન રાખે છે; નાસ્તિક માણસ
પોતાની ઇચ્છાઓ પૂરી કરવા પ્રયત્ન કરે છે. જરૂરી
વસ્તુ એક હોય છે, ઇચ્છાઓ અનેક હોય છે. જરૂરી
વસ્તુ આત્મા છે. તેનો સાક્ષાત્કાર થયા પછી તેને મેળ-
વવાની જરૂર રહેતી નથી. વિષયની ઇચ્છા પૂરી કરવા
જગત માણસ શકિત વગરનો થતો જાય છે. તેથી શર-
ણાગતિ ન્યારે પ્રભુને શરણુ થાય છે ત્યારે ઇચ્છાઓની
નિવૃત્તિ થાય છે અને પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ દયા
કરી હોય તેને માટે નવમા રક્ષકમાં અંખરીય રાખવું
આખ્યાન આવશે. શરણાગતિ શરૂ થતા જ અંધકારમાં
પરિવર્તન થાય છે. તેની સામે દુર્વાસા રૂપી વાસનાઓ
આવે તો પણ તે જગરાતો નથી. સુદર્શન રૂપી સમ્મુ-
દ્ધાંનથી તેના સત્ય વતની રક્ષા થાય છે.

સત્યવત રાજની પ્રાર્થના પૂરી થયા પછી જગવાંતે
તેને આત્મચાનનો ઉપદેશ કર્યો. જેમાં સાંખ્ય, યોગ અને
કર્મનો ઉલ્લેખ આવે છે એવા આત્મરહસ્યયુક્ત મત્સ્ય-
પુરાણ-સંક્રિતાનું જગવાંતે સત્યવત રાજ પાસે વર્ણન
કર્યું; તથા ઋષિઓની સાથે વહાણમાં બેઠેલા રાજાએ
જગવાંતે કહેલું આ સંવાદન જગતત્ત્વ નિઃશંકપણે
શ્રવણ કર્યું. (૮-૨૪-૫૬)

પછી પ્રવચનો અન્ત થતાં ન્યારે ષઠાગ સહને
જાણ્યા ત્યારે મત્સ્ય જગવાંતે હૃદયગીવ દેવને મારીને વેઠ
લાવી આપા. સત્યવત રાજ પણ વિષ્ણુની કૃપાથી આ
કરૂપમાં વૈવસ્વત નામનો મનુ થયો. (૮-૨૪-૫૮)

શુકદેવજી પરીક્ષિત રાજાને કહે છે કે રાજર્ષિ
સત્યવત અને માયામત્સ્યરૂપ શ્રીવિષ્ણુ જગવાંતના
અંધકારરૂપ આ મહાન આખ્યાનને જે સાંભળે તે મનુષ્ય
બધાં પાપથી યુક્ત થાય છે. હાલ જે જગતની ફરજઆત
ફવવણી રાખલ કરવામાં આવે છે તેનાથી અધ્યાન દૂર
થશે કે નહિ તે શંકા જેવું છે.

એક વખત કાઈ શિષ્યે પોતાના ગુરુને કહ્યું કે,
 “અમને ધ્યેયનું સુખ આપો તો ‘અમે સંસારનું’ સુખ
 છોડી દઈએ.” ગુરુએ કહ્યું કે “કાઈ ગૃહસ્થને એક
 જીવાન દીકરા અતીતિને માર્ગે ચડી ગયો હોય અને
 તેનું સમપણું કરવાનું હોય ત્યારે તેની આખર ન હોવાથી
 તેને કાઈ કન્યા આપવું ન હોય ત્યારે તેના
 આપ તેને કહે છે કે “તારી બોલી દેવ છોડી દે તો
 તારી આખર બંધાય અને તને કાઈ કન્યા આપે,” તે
 છોડીએ જવાબ આપ્યો કે “તમે વિવાહ કરી આપો

એટલે દેવ જતી રહેશે.” બાપ કહે છે કે બોલી દેવ જ્યા
 વગર તારી આખર બંધારો નહિ અને આખર બંધાયા
 વગર તને કોઈ કન્યા આપશે નહિ.” માટે સિદ્ધાંતમાં,
 જેમનું મન સંસારના સુખમાં બાંધે છે તેમની પરમાત્મા
 પાસે આખર નથી, તે પરમાત્માનું સુખ લેવાને મારો
 સાધક નથી.

તેથી સત્યવત રાજની મોટાક સત્ય વત લેવાની
 જરૂર છે. તેનું સ્વરૂપ હવે નવમા રક્ષકમાં સ્પષ્ટ કરવામાં
 આવશે.

વહાલાં પંખીડાંને

આવો ! આવો ! એ વહાલાં પંખી !
 બેઠો ! અમારી સંગ !
 આવો ! આવો ! એ લોખાં પંખી !
 બેઠો ! અમારી સંગ !....ટેકો

જ્ઞાન-ધ્યાનની પાંખો ફરીએ,
 વ્યેમથી વ્યેમ નિપે જ વિહરીએ;
 રહેજે ભરસાગરને તરીએ,
 પામી સુખ અમંગ...આવો !

માયા-અમતાને ‘પરહરીએ,
 પજ પજ ‘સોડદમ્ દ્રઢ’ સમરીએ;
 પછી મન ફાવે ત્યાં જ વિહરીએ,
 છતી સુકિત-જગ...આવો !

લેખાવનાં મૂળ હમેરી,
 જન્મજન્મનાં ઝણુને ફેરી;
 છોડી વાત સો આડીદેરી,
 નહાઓ સુકિત-જગ...આવો !

શંકર સૌને આંહી બોલાવે,
 ખૂળ હુલાવે, ખૂળ કુલાવે;
 જ્ઞાન હિટોળે ખૂળ સુલાવે,
 બાણીને નિજ અંગ...આવો !

—શ્રી શંકર મહારાજ બિનાવાવાળા

મૈનાવતી રાણીની વાર્તા

૯૬

અનુવાદક :- શ્રી. જયંત ગાંધી.

[સંસારને છૂટવા માટે-સંસારનું બંધનકર્તાપણું દૂર કરવા માટે જેઓ નિવૃત્તિમાર્ગનું પ્રદર્શ કરે છે, તેઓને કેનું આચરણ કરવાનું હોય છે, શાશા નિયમોને અનુસરવાનું હોય છે, તે આ સંવાદમાં બતાવાયેલ છે. કેવળ ભળ્યાં ધારણ કરવાથી કે વિરોધીનો વેપ ધારણ કરી ફરવાથી મોક્ષ સિદ્ધ થતો નથી. ખાલ સાથે આંતરિક શુદ્ધિ પણ તેટલી જ આવશ્યક છે. અને તો જ અમર વિદ્યા-અધ્યાત્મ વિદ્યાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે.]

આગળથી બે હજાર વર્ષ પૂર્વે ઉત્તરમાં ભારતની રાજધાની હતી. ત્યારે ભારતસમ્રાટ રાજ ભર્તૃહરિ યોગી યજ્ઞ ગયા ત્યારે વિક્રમાદિત્ય સિંહાસન પર વિરાજમાન થયા. તે વખતે બંગાળમાં રાજ ગોપીચંદ રાજ્ય કરતા હતા. જો કે તે ભર્તૃહરિના મામા હતા. ગોપીચંદે જાણ્યું કે રાજ ભર્તૃહરિએ શુરુ શોરખનાય પાસેથી અમર વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે અને ભોગવગેરે ત્વજ્ઞ હોઈ શોરખનાયના શિષ્ય યજ્ઞ ગયા છે. ત્યારે શુરુએ ગોપીચંદને પથ્ય કયું કે જો તમારે અમર વિદ્યા મેળવવી હોય તો રાજ્ય ત્વજ્ઞ દો અને ભર્તૃહરિની સાથે રહો. ગોપીચંદ આ વાતને અનુસરી. રાજ્ય છોડી દીધું અને પોતાના નાના ભાઈને આદી ઉપર બેસાડી યોગીશ્વર ધારણ કયું. શુરુ શોરખનાયની આજ્ઞાઅનુસાર ગોપીચંદ રાજ, માતા તથા રાણી પાસે શિક્ષા માંગવા રંગમહેલમાં ગયા.

રાણી:-હું તમને યાની શિક્ષા આપું ? મારા આસુના દાર લઈ જાઓ. શું આપ જનક રાજની પેઠે ભોળામાં રોગ નિદાળી શકતા નથી ?

રાજ:-રાણી સાહેબ ! યોગથી પણ ભોગ કઠિન છે. યોગ વિના ભોગ યજ્ઞ સક્રોત નથી. યોગ અને ભોગ બંનેની સમાધિ લાગે છે. પરંતુ ભોગને જાણનારા યોગ જાણનાર કરતાં અધિક દુર્લભ છે.

રાણી:-અમર વિદ્યા મેળવવામાં શું રાજ્યના ત્યાગની જરૂર છે ?

રાજ:-હા, જરૂર છે. અમરવિદ્યાના નિયમનું પાલન કરવા માટે રાજકાજ છોડવું અનિવાર્ય છે.

રાણી:-જો મારો ત્યાગ કરવાથી અમર થવાનું હોય તો ત્યાગ કરી શકો છો. હું કુઝ સહન કરી લઈશ. પરંતુ આપને દાનિ નહિ પહેંચાડું.

રાજ:-મારા માટે તમે ત્યાગ કરો છો માટે હું તમારો કૃતજ્ઞ છું. હું આપની પાસે એટલી જ શિક્ષા વાચું છું કે આપ સહર્ષ મને વનવાસ જવાની રજા આપો. ૧

રાણી:-હું સહર્ષ કહું છું કે આપ અમરવિદ્યાના વિદ્યાર્થી બનો. હું એટલું જ ચાહું છું કે ભર્તૃહરિ રાજની પેઠે જનતા આપનું નામ લે. પરંતુ મને તમે એક શિક્ષા આપશો ?

રાજ:-શું માગો છો ?
રાણી:-મારા મરણ સમયે આપનાં દર્શન થાય.
રાજ:-જેવી આપની મરણ. (તથાસ્ત)

x x x
ગોપીચંદ-અલખ ! માતાજી ! શિક્ષા આપો.
મૈનાવતી-આજ મારો રૂઝો દિવસ છે. મારાથી ભક્ત પુત્રનો જન્મ થયો છે.

ગોપીચંદ-માતાજી ! મને શિક્ષા આપો.
મૈનાવતી-આજે હું નવ શિક્ષાની શિક્ષા આપું છું. એક એક શિક્ષાનું મધ્ય એક એક દીવાળી આપું નથી. ગોપીચંદ-શિક્ષાને માટે ક્ષેત્રાત અને રાજપાટનો ત્યાગ કર્યો છે. આપ શિક્ષાની શિક્ષા આપો.
મૈનાવતી-હંમેશાં કિસ્તામાં રહેવું કે જેથી યત્નથી કુમલા ન કરી શકે. આ મારી પહેલી શિક્ષા છે.

ગોપીચંદ-હું આપની શિક્ષા સમજી શક્યો નહિ.
મૈનાવતી-અનુજ્ય માટે બ્રહ્મચર્ય સિવાય બીજો એક પણ કિસ્તો નથી. રોગ, શોક, ભય, વ્યાધિ, અગ્નિ વગેરે કષ્ટ પણ યત્ન આ કિસ્તા ઉપર કુમરો કરી શકશે નહિ. જે બ્રહ્મચારી નથી તે ભક્ત બની શકતો નથી, કે નથી યજ્ઞ સક્રોત યોગી. યોગી કાં તો ભક્ત બની જાય છે, કાં તો યાની બની જાય છે. યોગનો દરજ્જો પાસ કરીને તમે ભક્ત બનો છો-યાની

નહિ. જ્યારે બહુચર્ચના શિલામાં બહુ રહે છે ત્યારે તેને કાષ્ટ પણ થવું જોઈએ નથી. આ જ મારી પહેલી શિક્ષાનું રહસ્ય.

ગોપીચંદ-હું કૃતજ્ઞ છું. માતાજી ! હું આપનું પ્રજ્ઞ કહી શકી નહિ જાઉં. આપની યોગ્યતાને હું પ્રજ્ઞામ કહું છું. હવે આપની બીજી શિક્ષાનું રહસ્ય શું છે ?

મૈનાવતી-મારી બીજી શિક્ષા એ છે કે હમેશાં મોહનભોજ કરવો.

ગોપીચંદ-આ પણ રહસ્યવાદની વાત છે. કાષ્ટ વખત એક મુશ્કેલી ચઢ્યા નથી મળતા તો મોહનભોજ કેવો ?

મૈનાવતી-હિંસ-રાત મળી યોગીસ કલાકમાં ફક્ત એક વાર તો ખરેખરી શૂન્ય લાગે છે જ. એ વખતે ચઢ્યા પણ મોહનભોજ જેવા લાગે છે. કાષ્ટ વખતે ચઢ્યા મોહનભોજ બની જાય છે અને કાષ્ટ વખતે મોહનભોજ પણ ચઢ્યા બની જાય છે. એટલે મારી બીજી શિક્ષાનું રહસ્ય એ છે કે દિવસરાત મળી એક જ વખત મોહનભોજ લેવું, એ પણ શૂન્ય લાગે ત્યારે જ.

ગોપીચંદ-માતાજી ! આપની ત્રીજી શિક્ષા શું છે ? મૈનાવતી-જ્યારે જીંધ આવે ત્યારે સૂઈ જવું. જ ત્રીજી શિક્ષા.

ગોપીચંદ-આ પણ રહસ્યવાદનું વચન છે. આનો ?

મૈનાવતી-જે માથાસ જીંધને નિયંત્રણ આવે છે તેઓ જ પર સૂઈ જાય છે તો પણ જીંધ આવતી નથી. વખત થયો છે મારે સૂઈ જવું જોઈએ એમ સમજીને પધારીમાં સૂઈ જાય છે તે પણ જીંધી જાય છે. પરંતુ જ્યારે ખરેખરી બાદ જીંધ આવતી હોય ત્યારે એવરમાં માટીનાં ઢેકાં પર સૂઈ જઈએ તો પણ જીંધ આવે છે. મારી ત્રીજી શિક્ષાનું રહસ્ય એ છે કે જ્યારે બાદ જીંધ આવે ત્યારે જ પધારીમાં સૂઈ જવું. બાળક બની પડી ન રહેવું.

ગોપીચંદ-ધન્ય ધન્ય. આપની ત્રણ શિક્ષાઓને મેં ખરાબ રીતે મજાજમાં ગોઠવી દીધી છે. આ ત્રણ તો હમેશાં મારી પાસે રહેશે.

મૈનાવતી-પિંજળા રાણીએ, ચોતાના ખરાબ વર્તનથી રાજ્ય બગાડીને ચોગી બનાવી દીધા. હતા તેવી રીતે મૈનાવતીએ સારા આચરણથી ચોતાના પુત્ર ગોપીચંદને ચોગી બનાવો દીધો છે. આ સંસ્કારમાં સારામાં સારી અને ખરામાં ખરા એક સ્ત્રી જાત મોહન છે.

x x x

ગોપીચંદ-ગોપીચંદ !

ગોપીચંદ-મહારાજ.

ગોપીચંદ-તમે તમારી રાણી પાસે શું શિક્ષા માગી ?

ગોપીચંદ-બીજાના ઉપકાર માટે ચોતાનો સ્વાર્થ ત્યાગ કરી જોઈએ. રાણીએ મને આ શિક્ષાની શિક્ષા આપી છે.

ગોપીચંદ-આપની માતા પાસેથી શું શિક્ષા મેળવી ?

ગોપીચંદ-માતાએ ત્રણ શિક્ષાની શિક્ષા આપી છે.

(૧) બહુચર્ચ પાળવું. (૨) બહુ શૂન્ય લાગે ત્યારે જ ખાવું અને (૩) બાદ જીંધ આવે ત્યારે સૂવું.

ગોપીચંદ-ખરાબ છે. તમને સિદ્ધિ જરૂર મળશે. દરેક સ્ત્રીએ પ્રવૃત્તિની ભળ પાલવી હતી, પરંતુ રાણી મૈનાવતીએ નિવૃત્તિનો પણ મહત્વ કર્યો છે. મેં આવી સ્ત્રી પહેલી જ વાર જોઈ છે કે જેણે નિવૃત્તિથી પ્રેમ બતાવ્યો. મૈનાવતી રાણીએ, મુમિત્તા રાણીની માફક બહાનવી સાથે સંબંધ કર્યો છે. ખરેખરી રીતે ધરમને માથે રાખીને કહું છું કે તમારી માતા માતા કહેવાને યોગ્ય છે. હું તેમને નીચો નમીને પ્રજ્ઞામ કહું છું.

ગોપીચંદ-હવે પાસે હું એટલું જ માગું છું કે મારી માતા જેવી બધી જ માતાઓ યાઓ !

ગોપીચંદ-તમે અને વાર્તાકર મારી સાથે સ્થાવરકાંડ યાઓ. સ્થાવરકાંડના રાજકુમાર પુરનમલ એટલી વિપત્તિમાં ફસાઈ ગયા છે. પુરનમલને પણ નિવૃત્તિમાં સામેલ થવું છે. પછી ત્રણ જણ વિધ્યાયત્રી પર્વતમાં જઈને અમરવિદ્યાનું અધ્યયન કરશે. મારાથી તમે ત્રણ અમર થશો. અને તમે ત્રણ અમરમાં પ્રસિદ્ધ થશો.

નાશવન્ત સંસાર અને અદ્વૈતભાવ

લેખક: શ્રી. મંગળદાસ ગી. મહેતા

[અદ્વૈતભાવ-એકતાના અનુભવ માટે, આપણે પોતાને પહેલાં અંકાર રહિત, નિર્મળ અને સરળ બનવું પડે છે. સમુદ્રનું મોઝું ન્હાસીથી પોતાને અંકારથી મોઝું સમજ્યા કરે છે ત્યાંસુધી તે સમુદ્રમાં બીજાં મોઝાંઓ સાથે અથડાયા કરે છે; પરન્તુ ન્યારે તે પોતામાં સમુદ્ર સિવાય બીજું કંઈ જ નેતું નથી-તેનો અંકાર યોગળો જાય છે, ત્યારે તેને બધી જગ્યાએ સમુદ્ર જ જણાય છે અને બધી વસ્તુઓનું બધાં મોઝાં-ઓનું જાન એક સમુદ્રરૂપે જ થાય છે, અને તેથી તે, મોઝા-ભાવમાંથી, અરૂપ ભાવમાંથી મુક્ત થઈ સમુદ્રના સ્માન્ત શાન્ત ભાવને પ્રાપ્ત કરે છે. મનુષ્ય પણ ન્યારે બધા પદાર્થોને એક જ તત્ત્વથી વ્યાપેલા અને એક જ તત્ત્વમાં વિસ્તાર પામેલા જુએ છે, ત્યારે તે પોતાનો પણ તે એક વસ્તુરૂપે અનુભવ કરીને શાન્ત-પણાને અદ્વૈત ભાવને પામે છે, અલરૂપ થઈ જાય છે. આ વિષય ઉપર આ લેખમાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ છે.]

સંસાર તથા તેનો સર્વ બવકાર મિથ્યા છે જતાં તેને સાચો માનવામાં આવે છે. પ્રથમ યાવ કે સંસાર મિથ્યા હોય, તો યદ, તપ, દાન અને પાપપુણ્ય વગેરે સર્વ કાર્યો ખોટા? એનો ઉત્તર એ જ આપી શકાય કે, યદ, તપ, દાન, પાપ અને પુણ્ય વગેરે મનુષ્ય કરે છે તેના બદલામાં તેને સુખદુઃખ ભોગવવાં પડે છે. પણ વાસ્તવમાં આ સુખદુઃખ માનવકક્ષિત છે. ન્યારે ઈષ્ટ-કક્ષિત જન્મત છે.

“કૃવાના પાવણ પર સુતેલો મનુષ્ય સ્વપ્નમાં રાજા બને, તેને રાજ્ય મળે, એ રાજ્ય પર બીજો રાજા બસી આવે રાજ્યનો કબજો લે, અને રાજાને પકડવા તથા કેદ કરવા જતાં તે દરમ્યાન રાજા નામી દેશે અને નાસવા જતાં સ્વપ્નનો એ રાજા અને કૃવાના પાવણ પર સુતેલો એ મનુષ્ય એક જ હોવાથી ક્ષેત્રમાં એ વખતે પકડ્યું ફેરવવા જતાં કૃવામાં પડે, તેના કાચપન પડે અને દુરત જગી જાય એટલે ભાન યાવ કે દે રાજા નથી પણ સામાન્ય મનુષ્ય છું. મારે રાજ્ય ન હતું એટલે રાજા થયો એ તો માત્ર સ્વપ્ન હતું.” આરંભિત પોતે રાજા મચેલો એ ખોટું પરંતુ કૃવામાં પડ્યો અને પગ તૂટી બધા એ સાચું. એ જ પ્રમાણે સંસાર અને સંસારી સુખ સ્વપ્નની જેમ અસત્ય છે. સંસાર એક મોટું સ્વપ્ન છે. મનુષ્યે જીવા કરેલ અઘાતવાદમાંથી એ સંસારની રચના થઈ છે. ભગવાન શંકરાચાર્ય કહે છે કે, દેખાતો સંસાર દેખાતા સ્વપ્ન જેવો મિથ્યા છે.

પાપ કરવાથી તેનું ફળ ભોગવવું પડે છે. સ્ત્રી-પુત્ર, પરનાર પૈત્રો વિગેરેનું સુખ મળતાં આપણે સમજીએ

છીએ કે એ બધું મારા પરાક્રમ અને મારી હુદ્દિથી મને મળ્યું છે, એ માનવીનું અજ્ઞાન છે. એ રીતે માવાને આધીન થતાં અંકાર આવે છે. તેમાં હુબ્બ થતાં માવાજળમાં મનુષ્ય બધાય છે. પરિણામે તેને દુઃખ ભોગવવું પડે છે. પણ જે મનુષ્ય પોતાને મળેલું સુખ વગેરે પ્રભુની કૃપા અને ઈચ્છાનું ફળ છે તેમ માની તેમાં આસક્ત થતો નથી, પૈતાનો દુરુપયોગ કરી બીજાને દુઃખી કરતો નથી તેને કાષ્ઠપણું સંનિગ્રામાં દુઃખ ભોગવવું પડતું નથી. સંસાર દુઃખાલય છે અને અનિત્ય છે. દુઃખાલયમત્સરમ્ ।

દુઃખાલયમાં સુખ ક્યાંથી હોય અને અનિત્ય વસ્તુમાં નિત્યતા કઈ રીતે સંભવે? જેગ દુસ્તકાલયમાં મૃતિ ન હોય, દેવાલયમાં દુસ્તક ન હોય તેમ સુખાલયમાં દુઃખ ન હોય અને દુઃખાલયમાં સુખ પણ ન હોય, પછી દુઃખાલયમાં સુખની વ્યાજા રાખવી એ મનુષ્ય માત્રનું અજ્ઞાન સૂચવે છે. એ જ રીતે અજ્ઞાનમાં શાન્ત વસ્તુ જેવી તે પણ તેટલું જ હાસ્યાસ્પદ છે. એટલે માની લીધેલું સુખ અનિત્ય હોવાથી અને તે પણ ખરી રીતે દુઃખ હોવાથી ન્યારે કષ્ટપાતનું સુખ નહ યાવ છે ત્યારે દુઃખી થવું પડે છે. મોહવચ થઈને દુઃખને સુખ કહી લેવાથી સુખ થઈ શકતું નથી. માવાના આવરણને લઈને સાચા-ખોટાનો વિવેક ભૂલી જવાય, અનિત્ય પદાર્થને નિત્ય-ચિરંજીવ માની લેવાય, પોતાના નાશવંત દેહને પણ અવિદ્યોને લઈને અમર માની બેસાય અને હમેશા મનુષ્યકે રહેવાનો છે તેમ જ સમજી આખી દુનિયા સાથે યાવ શીશ્વા તૈવાર થઈ જવાય, એ જગાજ

નથી. જે મહાપુરુષો યજ્ઞ થયા છે તેઓને, પણ કાળને વશ થવું પડ્યું છે એ વાત કોઈની બાજુ બહાર નથી. છતાં સ્વાર્થ, અહંભાવ અને મોહને લઈને સત્ય જ્ઞાનને આંધે અજ્ઞાનનો પડોડો આવી જાય છે. અને માનવ પ્રાણી આ સંસારમાં બંધકર ઉચ્ચ પાયાલ મચાવે છે. વંત્ર, રસાયન, બૂસ્તર, ખગોળ વગેરે અનેક પ્રકારની વિદ્યા સંપાદન કરી કેટલીએ શોધખોળો કરી સરિતા-સાગર ડોળી નાખી, અનેકવિધ વિનાશકં તત્ત્વો સરજી રાખ્યાના, સત્તાના અને કાર્તિના લોભમાં અનેક રાષ્ટ્રોને ખરેડે બનાવી દેનાર મનુષ્ય, માનવતા વિસારી ખૂંદે છે. રાવણ, મુસોલિની, ઔરંગઝેબ કે હિટલર જેવા મનુષ્યોએ માનવતાને રૂપસદ આપી કળાકેર મચાવ્યો અને અંતે મૃત્યુને શરણ થવું પડ્યું. તેઓ સાથે શું લઈ ગયા? એક ફૂટી કોડી સાથે ગઈ નહિ. ધૂળમાં રમદોળાઈ ગયા, બળીને ભસ્મ થયા કે કબ્રસ્તાનમાં માત્ર સાડાત્રણ દાયની બ્રહ્મમાં હરાઈ ગયા. માત્ર નામશેષ રહ્યા. અને કળે કરીને તે પણ બૃંસાઈ જશે. જનારની સાથે પોતાનો દેહ પણ આવ્યો નહિ. તો ખીજી માધિક વસ્તુ કઈ રીતે આવે? પરંતુ માનવ પ્રાણીની મહત્ત્વાકાંક્ષાની કાંઈ દહ હોય છે! આ તમામ વસ્તુ સૌ બળે છે. પરંતુ રમસાનમાં ઘન લાગણી ચીતામાં બળતું હોય અને તે જ્યારે નજરે જેવાતું હોય ત્યારે તે દ્રવ્ય જોઈને વિચારો આવે કે, “સંસારમાં સાચખોટાં કરી, ન કરવા જેવાં નિંદનીય, અન્યને દુઃખકારક અને અંતમાં પોતાને પણ પીડાકારક થાય તેવાં કર્યો કરી શા માટે મનમાં ફૂલાતું? આ રીતે એક વખત આપણો દેહ પણ બળીને રાખ થઈ જવાનો છે. તો શા માટે માનવ દેહનું સાચક ન સાધવું?” એવા વિચારો-એવું ક્ષણિક યાન આવે છે. પણ ત્યાંથી થરે આવતાં એ રમસાનવૈરાગ્ય તો રમસાનમાં જ પડયો રહ્યો હોય તેમ પાછળથી માણુમ પડે છે, પછી તો ધરે આવતાં વેત માયાએ કબળે લઈ લીધો હોય છે.

પેટનો ખાડો પૂરવા અનેક જળપ્રપંચ, કાવાલવા શરૂ થઈ ગયા હોય છે. શ્રી રંકરાયાઈની અદૈત સિદ્ધત સ્મૃતિપટથી વિસરી જવાય છે. સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાનું જ સ્વરૂપ, પોતાનો જ આત્મ વિલક્ષી રહેલ છે, સૌ નિજ આત્મસ્વરૂપ છે એ બૂધી જવાય છે. વેરઝેર, છર્ખા, અદેખાઈ, કામ-મોહ, મોહ, લોભ, મદ, મત્સર,

કજ્જા-કંકાસ, મ્હાડે-ત્હાડે એવી બ્રમભૂતક રીત-શુદ્ધિ આવી જાય છે. અસ્તુ.

પરબલની અજ્ઞ કળાનો પાર પામતાનું સહેલું નથી. વેધી તેની વિલક્ષણતા સમજી શકાય તેવું નથી. સંસારની મોહબળને વિનષ્ટ કરી શકાય? પોતે તેને વશ ન થતાં પોતાને વશ માવાને કેમ રાખી શકાય? —તેનો વિચાર કરવા જેટલી શક્તિ કદાચ માનવ બધુમાં હશે તો પણ તે પ્રમાણે આચરી શકાતું નથી. કદાચ થોડાં ધોળ માટે આચરણમાં જીતારવાતું સહેલું લાગે પરંતુ પાછળથી એવા સંજોગો જોવાં યાય, દષ્ટિ સાંભે એવાં એવાં પ્રસંગોનો આવી નાથવા લાગે કે જ્યાં હોય ત્યાંજ આવીને અતે જીભા રહેવાય. નંદ-જંગોદા અને વસુદેવ-દેવકી પણ ખીજી હાથે માવામાં એાત-પ્રાત થઈ જતાં અને પોતાનાં પુત્રને સમજું બાળક સિવાય કે બહુ પરાક્રમી અને વ્હાલસોયા પુત્ર સિવાય કાંઈ માનતાં નહિ. અવતારી પુરુષ તરીકે કોં સાક્ષાત્ પ્રભુ છે એ જ્ઞાન ચાકુ જતાં પુત્ર સ્નેહમાં તેઓ અંદર વાઈ જતાં.

આ પ્રમાણે દરેક પ્રાણીમાત્રમાં કાણુ અનેક રૂપો વસ્તુ છે એવું જ્ઞાન બૂધી જતાં પોતાનાં ખરા સ્વરૂપને પણ પોતે ખીજાણી શક્તા નથી, તો સામાની તો વાત જ શી કરવી? પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન રાખવા માટે વિશાળ હૃદય, વિશાળ દષ્ટિ, દયા, નીતિ, વિવેક, વિનય અને નિરલિપ્તતા, સત્ય, સાદાઈ, સરલતા, સમાનતા અને સ્થિતપ્રજ્ઞતા રાખવાની જરૂર છે. સામાનું દુઃખ રજમાન હોય તે મેરુ સમાન લાગે પણ પોતાનું મેરુ સમાન દુઃખ રજમાન જણાય અને સામાના દુઃખને ફેડવા તન-મન-ધનનો ભોળ આપવા દરેકાં કદીખદ રહેવાય અને પોતાનું દુઃખ મનમાં જ સમજી રહેવાય, કોઈ પાસે તે વિશે કલેષ પણ ન કરાય.

સ્વાર્થહિત કે પામરતા ન હોય એટલે ‘તત્ત્વમસિ’ ‘તે તું છે’ એ સત્તાનુસાર જીવલક્ષની એકતા જાણવા એ મનુષ્યજીવનનો મેટો લાભ છે. વેદાંત કહે છે કે, નિજ આત્મરૂપે સર્વ પ્રાણીમાત્રને જોવાય તો જ જીવલક્ષની એકતા સાધી શકાય. નહીં તો જીવ ક્યાં અને ક્યાં? જીવને માયા વળગી છે. ધ્વજ નિરુપ્ત નિર-જન નિરાકાર છે એમ જ્ઞાત જીવલક્ષની એકતા થઈ શકે છે, એમ વેદાંત બોધે છે. પણ દેતબાવ એટલે

કે હું-નું, મ્હાનું-ત્હાનું બુદ્ધાવ અને અદૈતભાવ સંધાવ, દેહનું બાન બુદ્ધાવ અને ન્યાં દષ્ટિ પડે ત્યાં “ જીવ-પ્રલમ્બ સમ જગ નની ” એમ દરેકમાં-ચરાચર માનમાં પોતાનું સ્વરૂપ દેખાવ, આત્મારામની સાક્ષાત્કાર યાવ, અંબેદ દષ્ટિ જગવાવ પોતાથી કાઢી લિજ નથી અને પોતે કાઢથી લિજ નથી એવું જણાવ ત્યારે જીવ-પ્રલમ્બની એકતા હશેવાવ. ઝટ્ટી-સાતમી ભૂમિકાએ પ્હોંચ્યા બાદ એની પ્રતીતિ થઈ શકે.

આવી અંબેદશુદ્ધિ હોય ત્યાં કોણ કોને છેતરે? કોણ કોની હિંસા કરે? કુરાન, બાઈબલ કે કોઈ ધર્મ-શાસ્ત્રે કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા કરવાનું જણાવ્યું નથી. જો એમ જણાવ્યું હોય તો એ ધર્મગ્રંથ ન હશેવાવ. અને તો તેમાં અને સામાન્ય પુસ્તકમાં ફેર શું? તેમજ જરૂરીજ, મહામદપયગંબર, કાષ્ટર, બુદ્ધ, કૃષ્ણ-રામ, ગોડ, કે ઈશ્વરે કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવાનું કહ્યું નથી. અથવા કોઈ પણ દિવસ ઈશ્વરમાં રાગ-દેવ, મ્હાનું-ત્હાનું સ્વાધેષ્ટિ કે દૈતભાવ રહેલો ન જ હોય. એથી એવો ભેદભાવઓ ઉપદેશ ઈશ્વર ન જ કરે એ સ્વાભાવિક છે. કેમ કે મહાપુરોષમાં અને ધર્મશાસ્ત્રમાં તો જીવમાનનું દયાળુ કરવાની જ ભાવના હોય અને એટલે જ ધર્મના સિદ્ધાંતો સાર્વ-જનિક હિતકર હોય છે. માનવ જન્મનું સાર્થક સુષયે સંપત્તિ ચાલવાથી યાવ એ જ ઈષ્ટ હેતુ તેમાં હોય, એ ધર્મ-શાસ્ત્રોના પ્રયોત્તમોને આજનાં અલુપ્ત માનવ પ્રાણીઓની જેમ કાષ્ટ સ્વાધેષ્ટિ કે કોઈ પ્રકારની મહત્વાકાંક્ષા ન હતી.

આજનો માનવ, માનવતાનું લિલામ કરી રાક્ષસી પણ ધારણ કરી બેઠો છે. ક્યા જન્મ સારૂ અને કષ્ટ વસ્તુ અંતકાળે પોતાની સાથે આવવાની છે તે આટલાં બધાં અવશ્યનીય અને વિચારતાં પણ કંપારી છૂટે એવાં મહાભયંકર કર્ષો કરી નિર્દોષ પ્રાણીઓ પ્રત્યેની દયા અને ફરજને વેગળા કરીને જુલમ યુગ્મરાય છે। ધરીઓનાં અને નિર્દોષોનાં ગળા રેસતા કેમ આંચકા લાગતાં નથી? માનવ પ્રાણી તો બુદ્ધિમાન હોવાનો દારવો કરે છે, પણ મનુષ્ય જાત સિવાય કોઈએ પોતાની જ જાત પર વેર લીધું હોય કે પોતાની જ જાતની હિંસા કરી હોય તેનું સાંભળ્યું કે જોયું નથી. મનુષ્ય કરતાં તો પણ જીવ સારા કે પોતાને પેટપૂરવું મળી જ્યું કે બીજા-વાર તે પદાર્થ તરફ દષ્ટિ પણ નહિ કરે, અને સંતોષ માની લેશે.

જ્યારે માનવ પ્રાણી પશુથી પણ કેટલી બેતરતી કારીનાં છે? સાત પેઢી અને તેટલું પોતાની પાસે ભેજું રહેલું હશે તો પણ તેને તપ્તિ, સંતોષ કે ધરાવ નહીં થાય. ધરીઓનાં લોહી ચૂસી, ભૂખ્યા ટળવળારીને તેમને મારી નાખશે, પણ કે કંઈ સુધી તેમને રીખાવવાનું-તેમનાં કાળજીનું ફરકાવવાનું નહીં થયે. માનવ પ્રાણી કરતાં તો ફરતારા સારા કે બટકુ રાંટલા નાખનાં વફાગારીને વળગી રહેશે. માલિક માટે જન આપી દેવાનું પણ તે વખત આંચે ચૂકશે નહિ. જ્યારે વિષુધ માનવી મિત્રનો, ઉપ-રીનો, અતદાતાનો હમલે તે પગલે વિશ્વાસઘાત કરી તેને બેવફા નિવડશે, કેલા અનેક ઉપકારોનો બદલો વખત આવતાં અપકારથી વાળશે. તેમાં પોતાની તે મહત્તા અને હકાપણ સમજશે અને મનમાં ફલાશે. આ છે માનવ-શુદ્ધિ. પ્રભુએ સૌથી વિશેષ શુદ્ધિ મનુષ્યને આપી છે તેનો ઉપયોગ આ તેણે રીતે અને વિનાશક તત્વો પેદા કરવામાં અને પોતાનો નાશ નોતરવામાં કર્યો છે.

જુલમગારોનો એક વખત આ રીતે સર્વનાથ પોતાને હાથેથી જ યથા સરજાવેલો છે તે કેમ મટે? નિર્દોષ ધરીઓનાં કુખની તેને પડી નથી. ધરીઓની કમળની આંતરડોનો શાપ નડ્યા વગર રહેવાનો નથી. કાષ્ટર, બુદ્ધ અને ભગવાન યંત્રાધાર્યનાં સિધ્ધાંતોનો લોપ, ધર્મ-વિમુખતા અને ભેદવૃત્તિથી રચનારા માનવ પ્રાણીથી થઈ શકો છે. મોહમાં સર્વસ્વ શૂઠી જે વસ્તુનો મોહ માનવ છોડતો નથી તે સર્વ વસ્તુ તો અતે એક વખત તેને છોડી દેશે. તે અચાન પામર માનવથી સમજવું નથી અને એટલે જ તે અચાની અને પામર છે. પોતાનું શું કર્યું છે, પોતે કોણ છે? આખર સાથે શું આવવાનું છે? એ રીતના વિવેકાચારથી પોતાના બરા આત્મસ્વ-રૂપનું તેને બાન થાય તો તે માનવ, માનવ નહિ આત્મ-સ્વરૂપ-નારાયણસ્વરૂપ બની શકે છે.

પોતે એવા ઈશ્વરસ્વરૂપ બનવું તે પોતાના જ હાથમાં છે. કારણ કે યંત્રાધાર્ય ભગવાન કહે છે કે, સંસાર અને તેના પદાર્થો કાંઈ પણ છે જ નહિ. તેમજ સ્વેચ્છની કોઈ વસ્તુ જાત્રત થયા પછી કોઈ કામમાં આવતી નથી. તેમ દેહનાથ થયા પછી જીવસકાતી એકતા મનુષ્યજન્મમાં જ સાધી શકાશે. માટે સંસારને અને તેના તમામ પદાર્થોને સ્વપ્રવત નાશવત હોવાથી અસલ અને અનિત્ય માન્યા વિના ચાલે તેમ નથી. અને એ દિશાએ માત્ર પ્રલ્લ સસ અને જાત મિથ્યા કરે છે.

લેખક:- ધીર્તાનાથશ્રી શ્રી સીતારામ શર્મા
(વર્ષ ૧૧ ના અંક ૧૧ ના પૃષ્ઠ ૭૦૯ થી ચાલુ)

મત્સ્યેન્દ્રનાથ પેતાની મસ્ત સ્થિતિમાં ફરતા ફરતા ચાલ્યા જાય છે, ત્યાં સર્વોપદ્રાવણી પતિપરાશાસ્યા સતી એ સરસ્વતીએ એમને ઝોળખ્યા. અને (સ્વપ્ન) મનમાં બોલી, 'આ કોણ મહાપુરુષ છે.' સન્નતોનાં સન્નતોનું દિલ એ દર્શાવે છે. અને એમાં સારા-નરસાનું પ્રતિબિંબ પણ વગર રહેતું નથી. તદ્દનુસાર સરસ્વતીએ મત્સ્યેન્દ્રનાથને ઝોળખ્યા અને તેમની આજ્ઞા બધી અને દંડવત પ્રજ્ઞામ કરી પ્રાર્થના કરી 'પ્રભો ! શિક્ષાનો સમય થયો છે. હરકાત ન હોય તો મારા બરીમના આંગણાને પાવન કરો.' મત્સ્યેન્દ્રનાથ સમર્થ યોગી પુરુષ હતા એટલે નિમિષ માત્રમાં એ સતીના ભવિષ્યને જાણીને દ્રવત જ સરસ્વતીને ત્યાં પધાર્યા.

સરસ્વતી મહાત્માશ્રીના આગમનથી ગાંધી-ધીલી બની બધું અને તેમને સુંદર આસન પર બેસાડી વિધિવત્ મહાત્માશ્રીને ચંદન-પુષ્પ ક્યાં પછી તેમના પવિત્ર પાદારવિંદનું પ્રધાધન કર્યું અને એ પવિત્ર પાદોદ્ધને પોતાના લલ્લનમાં છાંટી અને મસ્તક પર મઢાવ્યું. પછી મહાત્માજીને પ્રેમપૂર્વક બોળન-સામગ્રી પીરમી અને આમઠપૂર્વક બોળન કરાવ્યું. મહાત્માજી પણ આ બાધતી નિરતિસ્ય બક્તિભાવ જોઈ ખૂબ પ્રસન્ન થયા અને જાણી રહ્યા બાદ જતા વિશ્રાંત લેવા બેઠા.

સન્નતોનાં મહાત્માજી તો તેના બાવીને સમજી જાય હતા એટલે સરસ્વતીને કહે છે :

‘એય ! તારા અનવધિ પ્રેમ જોઈ મારું ચિત્ત પ્રસન્ન થયું છે. મટિ જે તારી છાજે હોય તે મારા ભગવત્-રૂપાંજી-હું પૂર્ણ કરીશ.’

સરસ્વતી મહારાજના રુબો સાંભળી દરકપુટ કરી પોતાના જમણા પંખના નખથી ભૂમિ ખોતરતી નખને રડી બધી. જે કે મહાત્માજી તો સારી રીતે સમજતા હતા કે એ કેમ રડે છે. છેવટે મહાત્માજીએ મૌન તોમું બને બોલ્યા :

ચિંતા ચિંતાસમાયુક્તા મિન્દુમાત્રવિશેષન :

સન્નીવં દહતે ચિંતા નિર્જીવં દહતે વિતા !!

બેટા ! ચિંતા એ ચિંતા સમાન છે. ચિંતામાં ચિંતા કરતાં માત્ર એક જ અનુસ્વર વધારે છે. એ ટપકું કેટલું

કામ કરી જાય છે ! ચિંતા નિર્જીવને બાળ છે, જ્યારે ચિંતા સજીવને બાળે છે. માટે ચિંતા કરવી બધું છે.

સરસ્વતી અગ્રજીની આંખે રડતાં રડતાં બોલી પ્રતોઃ-

સંતું જથ્થાવ સર્વે,

સંતું જથ્થાવ સર્વે.

સંતાનના વિનાતું

ભુવન . રમણન જેવું

ધરમાં ન બાળ નાતું.

(૨)

(૨)

મત્સ્યેન્દ્રનાથ કહે છે : ‘ભાગ્યવતી ! એ તો હું પણ સમજી શું :

“જે ધર મહી કહીયે ન પુત્રોના રવો શ્રવણે પડે,

જે ધર મહી કહીયે ન બાળક નાનકું રમતું રડે;

જે ધર મહી કહી ધંદના સમ સર્વ સંપત્તિ સાંપડે,

પણ શક્તિ ન વિશ્રાંતિ તે ધરમાં કહીયે ના જડે”

પરંતુ બેટા...

“ ભાગ્યનું સુકાન ફેરવનાર એ કિરતાર છે.

સૌભાગ્ય ને સંતાનનો દેનાર એ કિરતાર છે.

ભવસાગરે ડુબનારનો આધાર એ કિરતાર છે,

જળના સદૃશ છેવે તલો દાતાર એ કિરતાર છે.

બેટા, ખરેખર આજની તારી નિષ્કામ ભાક્ષા અને

આતિથ્ય-પ્રેમ જોઈ મારો આત્મા યતનથી જીંધ્યો છે.

ધન્ય છે તારાં પવિત્ર માતા-પિતાને અને ધન્ય છે

તારા સદ્ગુરુદેવને ! ” (જતા મહારાજશ્રીએ પોતાની પાસેની

ઝોળીમાંથી એક ચપટી ભરત્ર લઈ) સરસ્વતીના

હાથમાં આપતાં આપતાં કહ્યું : ‘બેટા, હે આવવી કાલે

સવારમાં સ્નાન કરી ભગવત્પ્રધાન કરી ભગવાન બાલ-

બારકરનાં દર્શન કરતાં કરતાં જગત્ નામ લઈ આ

ભરજને પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થન કરજે; જેથી શીઘ્રરે તારી

મનઃકામના પૂર્ણ કરશે.’ એમ કહી સરસ્વતીના હાથમાં

ભરજ આપી મત્સ્યેન્દ્રનાથ ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યા. ચાલતાં

ચાલતાં એમણે સંગીતમાં પ્રજ્ઞાવતી સરગાત કરી...હાં હાં

હાં હાં હાં અને મહારાજશ્રી દક્ષિણમાંથી બહાર નીકળી

ગયા. સરસ્વતી પણ અતિમિષ નેત્રે મહારાજની પાછળ

જોઈ રહી. પછી (સ્વપ્ન) બોલી; કેવા નીળનંદી મહાત્મા !

ધન્ય છે બારતી-માતાને કે આવા દેહધાવ સંત-મહંતો

બારતમાં વિચરી રહ્યા છે. બારતી ! બારતી ! તારાં શાં

શુશ્રુણાન મારું ! (મનમાં) —

અથ માતૃમિત્રિ । તેરે ચરણેમિં ઠિર નમાઉં.

સત્જનો, સરસ્વતીને ત્યાં મહાત્મા આત્મા પરંતુ તે વખતે સર્વોપદ્રાણ પાઠાણની ગેરહાજરી હતી. કદચ કે તેઓશ્રી બદારગમ પધાર્યા હતા પરંતુ પોણની માતાઓ વારંવાર આવીને હોટે રહી બેઠી જતી કે સરસ્વતી શું કરી રહી છે. મહામાણના ગયા પછી તો સર્વ ઓછો કુતલવતાથી કહેવા લાગીઃ 'આજે સેવા-શુદ્ધિ ગઈ કરી । (પોણની ઓછો બાળમાં બેસતી હતી) પરંતુ બાળી-બોણી સાત્તિક દિવસી સરસ્વતી કહેઃ 'હા બેનો, સંત તો કોઈ દિવ્ય હતા. આવા સતોનાં દર્શન પૂર્વની પૂન્યાઈ બને ત્યારે કોઈક વાર જ ગાય છે. જુઓને, એક બક્ષતકવએ કહ્યું છે કે :

“માત મીરે, પુની તાત મીરે,
સુત, લાત મિરે, યુવતિ સુપદાયી,
રાજ મિરે, ગજ-આજ મીરે,
સખ સાજ મીરે, મન વાંછિત પાઈ.
લોક મીરે, પરલોક મીરે,
વિધિલોક મીરે, વૈકુંઠ ઇ બાઈ,
સુંદર ઝોર મીરે સખડી,
પર સંત-સમાગમ દુર્લભ બાઈ ।

આ જાતની પ્રત્યેક નંધર વસ્તુઓ માણસ પુનઃ મેળવવા પારે તો તે મેળવી શકે છે. (Man can do every thing) પરંતુ માત્ર જ્યતિમાં બે વસ્તુ દુર્લભ છે. સંતનો સમાગમ અને દરિ-કથામૃતનું પાન.

ત્યાં કેટલીક ઓછો હતી પડી. અને બોલી બીડીઃ 'જાણી ! વેવલી ના યા. બધા ય સતો એવા હોતા નથી. જોતી નથી, સંતની સેવા કરવા જતાં જ જાનડો મરણ રાણીનું આપદરણ યથું હતું તારું કહેવું તરૂં મયામું છે કે સંત-સમાગમ દુર્લભ છે. પરંતુ અનુભવ દર્શિતના સામાન્યમાં એવા સતો મળવા પ ! દુઃખાળ છે.' ત્યાં બીજી બોલીઃ 'અરે, સરસ્વતી ! હું તો બદ વાંછી વળી નગરકાર કરતી હતી અને સતે તને કંઈ દીધું તે હું લેતી હતી. તે અધુ શું છે તે તો સમજાવ ! એમજે તને શું આપ્યું અને તે શું લીધું. ત્યારે સરસ્વતીએ જાનહણે પોતાની વાત અપથી ઇતિ સુધી રજુ કરી ત્યારે બધી ઓછો મોટી બાળમાં દસી તાલીઓ લઈ બોલવા લાગીઃ 'અરે માંડી ! જોજે એવા સાધુઓની

કરમ ખાતી ! એ એવા સાધુઓ તો ક્યાં વધીશરણ કરી આધર્મી બનાવી દે !' એમ કહીને ચાલવા માંડી. બધીને સાંત્વિક સરસ્વતીના દિવમાં આવી કંઈક દુઃખ થયું ને બોલી કે, 'ના, ના, સંત એવા નહોતા. છતાં બીજી તરફ પેલી સ્ત્રીઓના રુબો હૃદય પર કોતરાવા હતા અને તેથી 'કંઈ ઘણ જાય તો' એ બીજી બ્યવિતે નિઃશ્વાસે નાખી કરમને ચૂલાની અંદર નાખી દીધી. સત્જનો, જોયું ! સત્જનોનો સદવાસ શાશ્વત કથાશુ કરી શકે છે, ત્યારે દુર્જનોનો સદવાસ સર્વનાથ ક્યાં પછી જ અટકે છે.

મર્યેન્દ્રનાથ ચંદ્રનરમી નીકળી બારતની પૂજા પવિત્ર તીર્થભૂમિઓમાં વિચરવા લાગ્યા. રસ્તામાં એ યાન-યોગી પોતાની મસ્ત રિયતિમાં ફરી રહ્યા છે. અને માતૃમિત્રિની ધૂળને વારંવાર પોતાના મસ્તક પર ચઢાવી રહ્યા છે. ત્યાં એમના પર પવનસુત દનુમાનની દષ્ટિ પડી, એટલે સહેજે દનુમાનજીની એવી ભાવના યદ્ય કે, 'નાથ અશ્વત્થની સેવા કરી, સર્વ દેવેના આશીર્વાદ મેળવી, શાશ્વત વિદ્યાનો પ્રાપ્ત રશી, આ મહાપુરુષે બારત ઉપર મદદ ઉપકાર કર્યો છે. તો હાલો તો ખરા, જરા બેઠકી, કે આનામાં કેવી અને કેટલી દક્ષિણ આવી છે !' એમ કહી દનુમાનજીએ મર્યેન્દ્રનાથની પરીક્ષા કરવાની ચર્યાગત કરી.

દનુમાનજી રિવાજનારે ત્યાં પ્રવળ રેત જ છે એવી જગ્યામાં જઈ વરસાદ પડતો હતો ત્યાં રેતમાં એમજે શુદ્ધ જનસવાની ચર્યાગત કરી. પણ વરસાદથી રેત બીંજાય છે અને પેલાં ને શુદ્ધ ખોર છે તેમાં પસાકાઈ પસાકાઈ પડે છે. વળી જાણે પોતાને યથાર્થ પરિશ્રમ મર્યે દોલ તેવો દનુમાન આકર્ષર કરે છે. આ બધું દનુમાનજી શુભવે પરિવર્તન કરી મર્યેન્દ્રનાથનું પ્લાન પોતાના તરફ દોરવા પ્રારંભ કરી રહ્યા છે. એટલામાં તો મર્યેન્દ્રનાથની દષ્ટિ તેમના પર પડી અને વેગપરિવર્તન કરેલા દનુમાનજી પાસે જઈ બોલ્યા :

“આજ હવે જન પરકે અંદર
તજ કૃપ જનાતા દે
આજ જોએ નદિ, કૃપ અને નદિ,
વો મરુખ કદલાતા દે

પ્રભાતનાં પુષ્પો

લે. શ્રી વલ્લુ દોરક

[કર્તવ્ય કર્મના પાલન વગર સિદ્ધિ નથી. કર્મ છોડી મનોરથોમાં રાખવાને આખરે દીનતા અનુભવવી પડે છે. સંસાર-સંગ્રામમાં છૂત મેળવવા માટે કર્મ એ જ એક અભ્યેસ યત્ન છે. કર્મથી જ અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ છે અને ને સિદ્ધિ થતાં સાથે જ સ્વતઃસિદ્ધ મોક્ષનો અનુભવ થાય છે, પણ તે કર્મ ધર્મમય હોવું જોઈએ, એટલે નીતિવિરુદ્ધ ન હોવું જોઈએ, એટલે કે બીજાનું અક્રિત કરીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાપણું તેમાં ન હોવું જોઈએ. તેનું નામ જ કર્તવ્ય કર્મ. આ જીવન આખું ધર્મક્ષેત્ર હોવા સાથે કર્મક્ષેત્ર છે. તેમાં દરેકને પ્રવર્તવાનો ધર્મથી નિયમ છે. જેઓ ધર્મપૂર્વક કર્મમાં પ્રવર્તતા નથી, જેઓ પ્રમાદી છે તેઓ આ સંસારથી અને જીવનથી પરાજિત થાયેલા છે. શ્રી. ક્રોડક જીવેને કર્મવિર થવાની પ્રેરણા આપતા પોતાના કાન્તદર્શી વિચારો અદિ રજુ કરે છે. આ વિચારો પ્રત્યેકને દમ્ભેશાં મનનીય છે.]

કેટલાકને માટે આ જીવન એક રંગભૂમિ જેવું જની રહે છે અને આવત માણસો દિવસ અને રાત યુદ્ધ કરતા ત્તેવામાં આવે છે; એમને યાક લાગતો નથી; બસ, એ સોશી આટા અને હિંમનનું બાણ બાધીને આગળ વધતા જ હોય છે. મુરદેશીઓની એમને પરવા નથી, પોતાની પાસે સાધનો જોઈએ એ જાણવા છતાં પણ તેઓ કોઈની પાસે મદદ માટે હાથ લાગાવતા નથી. એમને ઘણી વખત દાર મળે છે, એમની મોજનાઓ મૂળપણી યદ્દ જાય છે પણ તેઓ મેદાન છોડતા નથી. આશા અને શ્રદ્ધા સાથે ફરી તેઓ બેઠા થાય છે, કમર દસે છે રિમત સાથે યુદ્ધ કરે છે.

આવા ખડતલ માણસો જ રણને બાગ જતાવે છે અને મરેલાઓને બેઠાં કરે છે. જીવનના પટ ઉપર આવો એકાઃ તેજસ્વી સૈનિક તમને મળી જાય ત્યારે તેને નિઃસ્વાદી ન કરતા; એને એમ પણ ન કહેતા કે :—

‘તે જે કામ હાથમાં લીધું છે એ તારીથી નહિ સાધ, તું આડે રસ્તે ચલી મર્યા છે, છોડી દે.’

આવા લડવૈયાઓને તમે મદદ ન કરી શકો તો કંઈ નહિ પણ એમના કાનમાં જરૂર ઉત્સાહનું અમૃત રેડાવો. એમને માટે આટલું પાણું છે. આવા લોકોમાં એવી અવ-

જીત શક્તિ જતી હોય છે કે જો તમે એમનો વસિલો ઘાખડીને એક કહેશો કે :—

‘દાસ્ત આગળ વધે હું તને ફતેહ કબ્જું છું.’
તો એમનામાં એવી પ્રગળ પ્રાણ જળશે કે તેઓ વખત જતાં તમારે ચરણે આશરણ તારા પરી દેશે.

(૨)

કેટલાકે જોવા જોવામાં આવે છે કે તેઓ આગળ વધવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી અને શીખામણોનાં પોટલાં બાધાવીને બીજાઓની પ્રગતિ રુધિતા હોય છે. આવા માણસો તો જીવનમાં ડગલે અને ખગલે મળી આવે છે. તેઓ કામ કરતા નથી અને કરવા દેતા નથી.

રસ્તે આવતાં તમારા માર્ગ ઉપર આવ્યા કોઈ મળ્યો જાય તો એમને એટલું જ કહેવું કે :—

‘બાઈ મને તારી શીખામણ સંભળવાનો વખત નથી, હું તો સૈનિક છું; પરાજય પામીશ છતાંપણ લડીશ. જે યુદ્ધ ચાલુ રાખે છે એ જરૂર કોઈ દિવસ વિજય મેળવશે, પણ જે યુદ્ધથી ડરીને દૂર બેઠો છે એ તો સદા પરાજિત છે.’

એમને માહું લાગે તો જાહે લાગે; જીંજીમાં બધાને પ્રસન્ન રાખવા જરો તો પછી આખરે તમારા હાથમાંથી વસંતનો સુહાગી ફાળ ચાલ્યો જશે.

દષ્ટિદેર

લેખક શ્રી દત્ત ભટ્ટ

આખે કમળો જેહને 'દત્ત' કહે પીળો રોર,
મર્મી સ્વાર્થી ધૂડ ને દેખે દષ્ટિદેર.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની આઠા પ્રમાણે પુણ્યસ્થાલિક સત્યમર્તિ મહારાજ મુષિહિરે ઈન્દ્રપ્રસ્થમાં રાજ્યય યથ આરંભ્યો. મંડપો ઉત્તમ રીતે શયુભારી, સરસ રીતે ધ્વજ, પતકા, હાંડી, સુંમર વગેરેથી સુંદર સજ્જત થઈ રહી છે. યત્નો પૂજ્ય કરાવેલો અથ પશુ મંડલેશ્વર રાજ-મહારાજગ્રામી વિજય મેળવી પાછો આવ્યો છે. તેના રમુકા, સેનાપતિઓ અને સર્વસેનાનાયક ધનુર્ધારી અર્જુન વિજય મેળવીને આવ્યા છે. તેઓને હાથેજેર સપ્તશત્રી ધામધૂમ સાથે મહાલયોમાં લાવવામાં આવ્યા છે. યત્નો નોતરેલા નરપતિઓ પશુ આનંદ માંડ્યા છે. તેઓ મંડપની શોભા જોઈ ચક્રિત બને છે. તેમના દેહલાક પોતાનું આસન કલા રચાને છે તે પશુ ભૂલી જાય છે ! આ બધી વ્યવસ્થા માટે દારામતીના અધિષ્ઠાતાની જ્ય જોવાઈ રહી છે.

મંડપમાં યત્નો પૂજના દિવસે સઘળા ઋષિમુનિઓ રાજ-મહારાજ-મંડલેશ્વરે આવી પોતપોતાનાં સિંહાસ-નોતે શોભાવી રહ્યા છે; ત્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ મંડ-પના પ્રવેશદાર આગળ દારપાળ યથ સર્વને આવકાર દેવાની તે સર્વનાં આસન બતાવવાની તથા ઉપજન સાચવવાની સેવા જોડાવી રહ્યા છે ! શાન્તિ એટલી બધી પથરાઈ રહી છે, કે જાણે એક સોય પડે તો તે પશુ સંભળાય.

એટલામાં મહામાની દુર્યોધન આવી પહોંચ્યો. આ બધી ઉત્તમ વ્યવસ્થા જોઈ તેનો આતરદ્વેષી આક્રમ પ્રસન્ન થયો હશે કે કેમ તે તો એ જાણે; પણ આ વ્યવસ્થા કૃષ્ણની છે, ને તેમણે આ જોડવણુ કરી પાંડવોને વધુ પડતા આગળ પાડ્યા. આ બાબત સહન ન થવાથી મામા યમુનિની સલાહથી તે શ્રીકૃષ્ણ પાસે આવ્યો. અને જોડા. કૃષ્ણ પ્રભુએ અનેકજણા આનંદથી તેને આવકાર દીધા.

“જોહો, પધારો ભાત ! હરી નહિ ને આજે કંઈ દયા કરી !” પ્રભુએ મહાકાતા મુખે કહ્યું. “કંઈ સેવકને આઠા ?”
“આઠા તો શી ? તમારાથી અમારું શું વધુ યથ કહે એમ છે, પણ કૃષ્ણ ! તમારો પાંડવો પ્રત્યેનો વધુ પડતો પક્ષપાત મને અહીં ખેંચી લાવ્યો છે. શોરવો વ

તમારી ફાઈના દીકરા છે અને પાંડવો વ શાંતના દીકરા છે. પાંડવો તરફ તમારો પ્રેમ અને પક્ષપાત વધુ જણાય છે, અને અમારા તરફ ઘણાદષ્ટિ. એ શું તમને શોભે છે કૃષ્ણ ?” દુર્યોધને પોતાના અભિમાનનું અને અસહન-શીલતાનું પ્રદર્શન કરી ધમકાવી કહ્યું.

“અહો, હવેપતિ દુર્યોધન ! એમાં તમને પક્ષપાત લાગ્યો ? મારે પક્ષપાત હોય જ નહિ. મારે તો બને વ સમાન છે.” શ્રી કૃષ્ણે જોતરફ ધ્યાન આપતાં કહ્યું.

“તમે ભક્તે કહો કૃષ્ણ, આ રાજ્યય યત્નો સમ-વટ જ કરી આપે છે ને ?” દુર્યોધને કહ્યું.

લાઈ આ માન્યતામાં તમારો દષ્ટિદેર છે !..... આમ વિસ્વાદ લાવી રહ્યો છે એટલામાં દ્વંધી મુષિહિરે આવતા દેખાયા. જાણે કંઈ કામચુસ્ત જોડતા હોય એમ શ્રીકૃષ્ણે અભિનય કર્યો એટલે દુર્યોધને પોતાને બરજ “હોવાચી કહ્યું : ‘કેમ કૃષ્ણ જોડો છો ? કામ હોય તો મને કહો, હું કરું.’”

“કામ તો બીજું કંઈ ન હતું, પણ આ સમામાં રાજમહારાજગ્રામી, ઋષિમુનિઓ જોડા છે તેમાંથી મારે એક સારામાં સારા પુરુષની જરૂર છે.”

“જોહો, એમાં શું, એક તો શું પણ અનેક સારા માણસ લાવું.” આમ કરી જાય છે. એટલામાં મુષિહિરે આવે છે. કૃષ્ણને પ્રજ્ઞામ કરી પોતે વિનંતિ કરે છે : ‘પ્રભુ ! આપ ન હોત તો આ સાજી યથેલી સમાની શોભા ન હોત. આપ પધારો. મારે આપની પૂજન કરવી છે.’ અને આ બધી વાત-વિનંતિ ધર્મરાજ કરી રહ્યા છે તે વખતે શ્રી કૃષ્ણે પોતે કંઈક કામ માટે જોડવાની જોશ કરતા કરતા હોય તેમ કહ્યું :

મુષિહિરે કહ્યું-‘પ્રભુ શી આવા છે ?’ પ્રભુએ કહ્યું, ‘આઠા તો ન જ હોય, પણ મારે આ સમામાંથી એક ના-રામાં નારા પુરુષની જરૂર છે.’

“પ્રભુ ! આપ શા માટે પરિશ્રમ લ્યો છો ? હું જ શોધી લાવું.” આમ બને જાય સારા અને નરસા પુરુષોને શોધવા જવા. દુર્યોધન મુનિપ્રજ્ઞમાં, રાજ-મહારાજગ્રામી અને સમામાં દરેક દરેક વ્યક્તિના સિંહાસને કરે છે. જુએ છે ને વિચારે છે, “આ અજ્ઞત્ય ઋષિ મહાપુરુષ ખરા, સિદ્ધિઓ વાળા યે ખરા, પણ યમુન્તુ જળ આવમન કરી જઈ ઘણા જળચર પ્રાણીઓનો નાસ લીધો માટે એ

કેમ સારા? અમુક કાષિએ અમુક ક્યું" માટે એ રી રીતે સારા મણાવે? એમ કાષિ-મુનિઓના દોષો જોવા પછી રાજાએતું અવલોકન ક્યું. પહેલાં ગુણ તો જુએ, પરંતુ દોષો વધુ આગળ કરે, એટલે એવરી મોટી સમાધાન તેને એક પણ સત્યરૂપ ન જણાયો. પછી પોતાનું પણ અવલોકન ક્યું અને રાજ થયો.

ધુધિહર દુર્યોધનની પાછળ બે ચાર કબજાં જેટલા દૂર હતા. તેઓ પણ બધા કાષિમુનિઓ અને રાજા-મહારાજાઓને જોતા અને એમના ગુણો નિહાળતા પ્રભુ પાસે આવ્યા.

દુર્યોધન આવીને કહે છે: "કૃષ્ણ! તમે મને ફેરકરો રખાવી માર્યો. આમાંથી મને તો એક સહયુગી કે સત્યરૂપ ન જણાયો. ફરક રીતે સારો પુરુષ નોંધ્યો તો હું છું.

દુર્યોધન સર્વને દોષવાળા અને પોતાને જ સારો પુરુષ કવી રહ્યો હતો એટલામાં ધુધિહરે આવીને પ્રશ્ન, પ્રશ્ન! મને તો આ સમાધાન કાંઈ નિષ્ફર, અયુગી કે નહારા દેખાય નહિ. બધા જ સત્યરૂપો છે. નો કાંઈ નહારા નોય તો હું જ છું! હવે આવા કરો."

બળવાન કૃષ્ણે કહ્યું: "નેહું દુર્યોધન! આનું નામ તે દિશ્વર. આપને આ મહાસમાધાન કાંઈ સત્યરૂપ ન

મળ્યો ને ધુધિહરને અસત્યરૂપ ન જડ્યો. સભા એક જ છે; રાજા મહારાજાઓ, કાષિમુનિઓ કે સંતો-મહાપુરુષો કે કાષિબ્રહ્માર્ષિ બધા નથી. આપ પણ રાજા છો ને ધુધિહર પણ રાજા છે. આપે જ બે અગ્નિ જોયું તેમ જ ધુધિહરે જોયું છે. છતાં આપને સારો કાંઈ ન દેખાયો ને ધુધિહરને કાંઈ જોડો ન દેખાયો. આનું નામ દિશ્વર. તમારા મનના વિચારો જ તમને એમ જણાવી રહ્યા છે કે હું કષ્ટપાતી છું. વાસ્તવિક રીતે તેમ નથી. તમારા મનના વિચારો જ તમને દિશ્વર કરાવે છે."

વદાલા આશ્ચર્યમયું. કમળાવાળો સર્વ જગતને પીળું દેખે છે. મનનું મિથ્યાભિમાન દેવદિતો-સ્વામી દિશ્વરો કાંઈ જ નમાવી આપણા અંતરમાં સારી વાતોને પણ કુશંકાથી નોવડાવે છે. એનું નામ જ દિશ્વર. આ મહાભારતનું સુદર દર્શન મિથ્યાભિમાન, સ્વાર્થ તમા રાજ-દેવનો ત્યાગ સ્પષ્ટ કીધે છે. વહેવારમાં આવા ધણામ પ્રશ્નનું દાખલો બને છે. એક માણસ અમુક વાત કહેતો હોય તેને બીજે માણસ બીજા સ્વરૂપમાં જ સમજ-દિશ્વર જોતો કરી વિરોધ કરે છે. પણ તેમ નહિ કરતાં બરાબર સમજવા પ્રયત્ન કરેલાં જોઈએ અને પરના ગુણ અને પોતાના અવગુણ પારખતાં કીધી શકે દિશ્વર પ્રાપ્ત કરી એ માનવતા છે.

સર્વધર્મ-સમભાવ

સત્યસાધક સર્વ ધર્મ પ્રત્યે સમભાવ રાખશે, પણ અધર્મનો તો વિરોધ જ કરશે. પછી એ અધર્મ પોતાના કે બીજાના ધર્મને નાષિ ચાલેતા હોય કે સ્વતંત્રપણે ચાલેતા હોય. આવા માણસ એનું અભિમાન નહિ રાખે કે પોતાનો જ ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે અને મનુષ્યમાત્રને પોતાના ઉદ્ધાર માટે તેનો સ્વીકાર કરવો આવશ્યક છે. એ તેને છેલ્લે નહિ, તેમ તેના દોષો તરફ આંખમાંથી આમણું ચે નહિ કરે. એ જોવા પોતાના ધર્મ પ્રત્યે આદરભાવ રાખશે, તેવો જ આદરભાવ બીજા ધર્મ અને તેમના અનુયાયીઓ પ્રત્યે પણ રાખશે અને હરેક માણસ પોતાપોતાના ધર્મના સિદ્ધાંતોને જ બરાબર પાળે એવી જ પ્રમણા કરશે. નિહંક શુદ્ધિ પરમધર્મનાં છિદ્રો જ ચોધરો. સત્યસાધકને હરેક ધર્મમાં સત્યની જ બાજુ વિક્ષેપો જણાશે. તેના તે અંશ તે ગ્રહણ કરી લેશે, આથી સત્ય-ચોધક પુરુષ હરેક ધર્મના અનુયાયીને બધે એ પોતાના ધર્મનો બંદો હોય એમ જણાશે.

આમ સત્યચોધક પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કર્યા વિના સર્વધર્મોના અનુયાયી જોવા લાગશે.

—મહાત્મા ગાંધીજી

ભગવાન ભીષ્મ

લે. કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા

કાળમે થ'ભાવતા તે બ્રહ્મચારી હિંદના
બાલા આત્માનેદા। આને આપની સમગ્ર ભારતના
એક ભલા ભદ્ર પુરુષનું રેખાચિત્ર દોરી બતાવવા ક્ષમ્યું
છું. એમને જન્મત અને મદાભારત અનેક નામોથી
સંબોધન આપે છે. કાષ્ઠ 'બ્રહ્મચારી ભીષ્મ' કહે છે; કાષ્ઠ
'કમ'યોગી ભીષ્મ' કહે છે; કાષ્ઠ 'મનુવેદવિચારક ભીષ્મ' કહે
છે; કાષ્ઠ 'પિતૃભક્ત ભીષ્મ' કહે છે-એવા અનેક સંબોધનો
આપે છે. ત્યારે આજ. હું ભગવાન ભીષ્મનું સંબોધન
આપું છું.

"હે અર્જુન! રત્ન આ ભારતભૂમિની ખાણમાં
મળશે તમેને કંઈક તેમનાં કથા-પુરાણમાં"

પરંતુ દુર્ભાગ્ય છે ભારતવાસીઓના કે હાલની
દુનિયાના માનવીઓના હૃદયમાંથી કથા-પુરાણનો મોઢ
ઓછો થતો જાય છે. ખરેખર એ આપણી કમનસીબી
છે. કલિદેવના સામ્રાજ્યમાં હાલના માનવીઓ દિન-
પ્રતિદિન માનવધર્મથી બદલ થઈ રવા છે. અને હું તો
પ્રતિદિવસ મારા આખ્યાનોમાં કહું છું, કે એથી જ
ભારતવર્ષને માથે કટ ઉપર કટ છે. જંગો! જંગો! મારા
ભારતીય બાઈ-એનો, જંગો ને જુઓ કે જે ભારત ઉત્તરના
ઉચ્ચ શિખર પર આરોહણ કરવું હતું તે આજ દિન-
પ્રતિદિન જંગમ ગર્ભમાં ભેટવું જાય છે. છતાં (મૈત્રી
પદ્ધતિ પશુ તંત્રી જગત્) તદનુસાર આજની દુનિયા
ચારેકારથી હેરાનપરેશાન થઈ રહી છે. અને આર્ષતને
લાત મારી અનાર્ષતમાં ફગવું થઈ રહી છે. અને અનેક
માતનાઓ લોજની રહી છે. છતાં જોરેશોરથી જંગો પાડે
છે કે, 'આપણે જલુ વધ્યા છીએ.' છતાં મને દુઃખ એ થાય
છે કે, 'આપણાં જંગમ આવાં ચરિત્રો વધી-વિચારી જંગ
ખવાઈ તો કરો-જરા પ્રલયનામક જીવિથી વિચાર તો
કરો. અરે-દાંમન સે-સના તો ઉપયોગ કરો, તો સમજાય
કે આપણે આજન નહિ પણ કદાચ પાછળ પડ્યા છીએ।

જંગોજા! જંગો, લેશા। -

કલજી આઓ - ૨,

કલજી આઓ લેશા।

નિદાને ત્વાગો લેશા।

જંગોજા! જંગો, લેશા - કલજી

ભારતની માટીમાં જ એવા કાષ્ઠ અલોકિત તરનો
સમાવેશ છે, કે ભારતની ભૂમિમાંથી જેવા પદાર્થો પાડે

છે એવા બીજે રત્ન પણ સંભવતાં નથી. જે
હાલની સારી થે દુનિયા પશ્ચિમનું અર્થ અનુકરણ કરી
રહી છે. પરંતુ એ અનુકરણ કન્ટ્રારાઓને પૂછ્યું છું, કે
તમે જોને 'સ્વર્ગ' માનો છો એ પશ્ચિમમાં એક તો
'અધી' થા 'જન્માદર' થા 'સુભાવ' બતાવો। માટે ખ્યાર
બાઈઓ। જંગ પાછું વળીને તો જુવો. અને પૂર્વના
ભારતની ભવ્યતાને તો સમજો. ખેર। પણ હું માનું છું
કે 'અધૂરા થકા છલકાય અને ખાલી મજા વાગે થલો'
તદનુસાર આપણી દુર્ભિતિ થઈ રહી છે. આપણામાં
બીજતા આરી મઈ છે. આપણામાં 'માનવતા' જોને
કહેવી તેનો પણ ખવાઈ નથી. અને જે માનવીએ
દુર્ભો માલગો દેહો। એવું દુર્ભોમાં મેળવેલું મનુષ્યત્વ
પ્રાપ્ત કરી પછી મેં 'મનુષ્યત્વ શા અર્થે મેળવ્યું છે'
તત્ સંબંધે વિચાર કર્યો પણ ક્યો નથી એ
માનવીની 'માનવી' તરીકે કદી ગણતરી થતી નથી. એ તો
ભારતમાતાને ભારણ છે. એક કવિની લેખાકિત છે—

"જનુની જલો તો ભક્ત જલુ કાં દાતા કાં દુઃખ;
નહિ તો રહેને 'વાંછણી' મત યુમાવીશ તુર"

જનતની આર્ષમણીઓ। હું તો તમને કદાચ
કરી પ્રાર્થના કરું છું, કે તમે દુનિયાનું ધર્મતંત્રાનારી
માતાઓ છે.

હું તો મારા આખ્યાનમાં પ્રતિદિવસ કહું છું, કે 'સો
અખ્યાનો, સો માત્રો અને સો યુગો જે ઉપદેશ
આપે તેનાં કરતાં એક મા ઉપદેશ આપે એ વધારે
અસરકારક નીવડે છે.' માટે માતાઓ। જંગો, અને તમારા
બાળકોને સદુપદેશના પાડ પડાવી કર્તવ્યનિર્ણય કર્મચારીઓ
બનાવો। સીતા સતી તારુભતીના શખસા છે.

એ 'દેવીઓ' થઈ મઈ છે દેશ : દિ-દુસ્તાનમાં અને
એટલા જ માટે લેખાકિતકારે લખ્યું છે, કે 'હે માતાઓ।
બાળક થા બાળકોને જન્મ આપો તો ભીષ્મ જેવા
જકતને જન્મોવો. ભક્ત જન્માવવાની તમારામાં તાકાત
ના હોય તો પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરનારા દરિ-
નરાયણના સેવકોને જન્મોવો થા પિતાને માટે આજ્ઞવન
બક્ષયારી રહી સામાજીકીને લાત મારી દે- તેવા
પિતૃભક્ત ભીષ્મ જેવાને જન્મોવો થા ધર્મને માટે-
દેશને માટે પ્રાણની કુરબાની કરી દે તેવા દેશપ્રેમી

અને ધર્મપ્રેમી બીધ જન્માવો. પણ ભારતી માતાને-
ભારતી માતાના નામને બદનામ ન થવા દો અને એટલા
જ માટે આજે હું આપની સમક્ષ દેવદત્તાના ગુણોથી
આશ્ચર્ય થી તેને 'બળવાન બીધમનુ' સંબોધન આપી એના
અક્ષરકેન્દ્રને આપની આગળ રજુ કરું છું. તે બહાલ
વાચક ! તેનું મનન-નિદિધાસન કરી થોડુંક આચરણમાં
આચરીશ યા વર્તણૂકમાં મુદ્રાશ યા ત્હારા બહાલસેમાં
બાળકોને આ રેખાચિત્રને રજુ કરી બતાવેશ, તે વ્યાપવા ।
હું મારા લીધેલા પરિશ્રમને જરૂર સફળ માનીશ. અસ્તુ ॥
ભારતના સમ્રાટ શાંતનુ રાજા અને પતિતપાવન
ગંગાના અંશાવતાર-બળવતી ગંગાથી ઉત્પન્ન યગ્નેશ્વ
બળવાન બીધ હતા.

“પિતા યસ્ય શુચિર્મૃતો માતા યસ્ય પતિવ્રતા”

એના પિતા પવિત્ર હોય અને એની માતા
પતિપરાયણ સતી સ્ત્રી હોય એ હિતવના યોગે જે
બાળક જન્મે છે તે જ બાળક મહાન યજ્ઞ થઈ શકે છે.
એના દાખલો શાંતનુ, અને ગંગા પૂરો પાડે છે.

સંજ્ઞાનો ! સંશય તો પડશે કે પતિતપાવની ગંગાના
અંશાવતાર બીધને ગંગા સાથે મુંબધ બેઠવાની શી
જરૂર ! એ સંશય નિવારવા હું આપની સમક્ષ શાંતનુનું પૂર્વ-
જ્ઞાત રજુ કરું છું

પૂર્વે મહાબીધ નામનો ભારતનો એક સમ્રાટ હતો.
એણે સમ્રાટોશીરે લાત મારી ઇંદ મહાકર, યમનિયમેનું
પાલન કરી, પુષ્કળ જપ અને તપ કર્યું હતું અને
એના કૃપામાં એ મૃત્યુ પાછી સ્વર્ગમાં ગયો. સ્વર્ગનાં દેવ-
દેવીઓ આ પુણ્યશાળી મહાબીધનાં દર્શન કરવા એકઠાં
થયા અને સ્વર્ગના અધીષ્ઠાતા દેવરાજ ઇંદે મહા-
બીધના સન્માન-અર્થે એક દેવ-દેવીઓનો અને ઋષિ-
મુનિઓનો દરબાર ભર્યો. તેમાં સર્વે મહાબીધની યશો-
ભાષા ગાતા હતા અને અનેક ધન્યવાદો વરસાવી રહ્યા
હતા. એટલામાં ગંગાજી મૃતિમંત થઈ સભામંડપમાં
પ્રવેશ્યા. એક તો ગંગાજી અદિતીય સ્વરૂપવાળાં હતાં અને
પોતે આ દેવસભામાં આવતાં મોડાં પડી ગયાં હતાં માટે
જકુ જ ઝડપથી તેઓ સભામંડપમાં પ્રવેશ્યા. એટલે
સ્વર્ગની દૃષ્ટિ ગંગાજી પર પડી. સ્વર્ગમાં તો નિરંતર
શીતલ, મંદ અને સુગંધયુક્ત પવન વાવા જ કરે છે.
એટલે ઝડપથી આવતાં ગંગાજીનાં મસ્તક પરથી એ-
ટલું ઓઢણ ખસી ગયું. મેં આપને આગળ જ લખ્યું છે કે

સ્વર્ગની દૃષ્ટિ ગંગાજી પર પડી છે. એમાં મહાબીધની
દૃષ્ટિ પણ એમના પર પડી.

સંજ્ઞાનો ! સ્ત્રી ભારે ખુદલા માથે હોય છે ત્યારે
તે વધારે આશ્ચર્ય દેખાય છે અને એટલા જ માટે
આપણી આર્થ માતાઓ પોતાનાં સાડીને સરખી રીતે
મસ્તક પર ઓઢેલી રાખે છે. અદિતીયો પવનથી ગંગા-
જીનું ઓઢણ ખસી ગયું એટલે એ જ સમયે બીધની
દૃષ્ટિ ગંગાજી પર પડી અને ગંગાજી તો બીધને નેવા
આવતાં હતાં. એટલે એમની દર્પટ તો બીધ પર હતી જ,
ત્યાં ગંગાજીની સુંદરતા એજ બીધના મોઢામાંથી બવાજ
નીકળ્યો: ‘આહા, કેટલી સુંદરતા !’ એ ચબ્દ સાંભળતાં
ગંગાજી પણ સંજ્ઞા પામી ગયાં. અને ત્યાં ત્યાં ભોં
રહ્યાં. દેવમંડળીએ પણ બીધના ચબ્દો સાંભળ્યા; નેયો
ઇન્દ રાગએ બીધને કહ્યું કે, ‘હજી તમે સ્વર્ગમાં રહેવા
લાયક નથી થયા. માટે પાછા ભારતની કર્મભૂમિમાં
જઓ. (જન્મો.) ત્યાં તમે શાંતનુ રાજા તરીકે જોળ-
ખાશે અને જેં રૂપવતી ગંગામાં તમારી આસક્તિ થઈ છે
તે ગંગાનો અંશ તમારી પાની તરીકે ધરો.’ સંજ્ઞાનો, નેયું !
એ નહીં નેવા શુન્દા ખાતર બીધને અને ગંગાને
ચાંદનું સદન કરવું પડે છે. ન્યારે આજની આધુનિક
જમાનાની માતાઓ રસ્તામાં ચાલતાં નળી નોંધને યા
સાડીને પોતાના કેશકાંપને ખુદલો કરે છે અને
પરાયા પુરુષોને પોતાના રૂપનું જીટ્યો દર્શિપાન કરેવા દે
છે. ખરેખર આ વસ્તુ અત્યંત શોચનીય છે. બીધની
અને ગંગાની સ્થેજ ભૂલથી એ બંનેને પુનર્જન્મ
ધારણ કરવો પડ્યો તો આપણે નજીજીને કરેલી
અનેક ભૂલોથી આપણે કેટલા પુનર્જન્મો ધારણ કરવા
પડશે એનો કોઈએ ખ્યાલ ખાંચો છે. ?

“ સેવા પતિની આહતી ભારત તણી સમારીઓ”;

“ પ્રાણુ રહને પાળતી સતીધર્મને સમારીઓ”;

“ તે નારીઓ, આજે અહો રૂચન મહો લોકાલ છે”;

“ તેથી જ ભારતવર્ષની આ અપમાતિ દેખાય છે.”

સરદારખાતે કેશકાંપ ખૂલો નોંધને એક મોઘલ
શાહખોદે એના રૂપ પર થોડો જન્મ્યો હતો. અને સરદાર-
ખાને દરેક રીતે ખરાબ થવું પડ્યું હતું. અને છેવટે
પ્રાણવિસર્જન કરવા પડ્યા હતા. ન્યારે હાલની આધુનિક
દેને રંગગેલો સ્ત્રીઓને સતિમાની સામ્રાજીનીઓ બનવાના
કોડ જખ્યા છે. ભારત ! તારી આ ક્યા ! હું તો સુધરેલ

સ્વાર્ગમાં સંભવ થએલી સુંદરીઓને કરબદ્ધ પ્રાર્થના કરે છું કે માતાઓ ! તમે કિનપ્રતિહિન માતૃપદથી વર્ણિત થઈ રહ્યા છો. માતાનું સ્થાન પિતા કરતાં પણ અધિક હોય છે. માટે જોડું અંધ અનુકરણ કર્યા વિના તમારા પિતા અને પતિના ઉચ્ચ કુલોને દીપાવે. આજ કુનિ-યાર્માં ભીષ્મ કર્યા જડતો નથી તેથી માતાઓ સાચો ગંધા બનેા અને ભીષ્મ જેવા પુત્રને જન્મથી બારતને સુરાન્ય બનાવવાની પ્રેરણા કરો. જે કે હાલ બારત આઝાદ બન્યો છે એ એક જ મહાત્માના તપના ફળ-રૂપ છે. પરંતુ આઝાદીદેવી માયકેમલા અને બીરૂ પાસે કદી વ ટકતી નથી. માટે આવેલી આઝાદી છીનવાઈ ના જાય એની ખાતર બારતના લામ્બીર ભીષ્મનું શ્રવન-

ચરિત વચી-વચારી આચરણમાં મુકરો તો બારત સ્વર્ગનું નંદનવન બની જશે. પણ હાલ તો નંદન-વનની કાષ્ટિ જ પડી નથી. હાલ તો સૌ પોતપોતાના બગીચાઓમાં સુગંધ વિનાનાં ઝાડવાં રાખે છે. પણ એવાં સુગંધ વિનાનાં શુષ્ક રહિત પુષ્પો દેખાવમાં જ સારાં હોય છે. એના મોઢમાં પડ્યા વિના, અને એનું અંધ અનુકરણ કર્યા વિના બારતને નંદનવન બનવા દો. તમારી કલ્પનના નંદનવનમાં તમે સ્વર્ગ બંધે બાળતા હો પણ દું તેમાં નરક બાળું છું. માટે જાપવા ! બારતને સુગં-ધથી અરૂર કરી નંદનવન થવા દો એ જ અભિલાષા.

—અપૂર્ણ

ભક્તોનાં લક્ષણ

(વસંતતિથા)

દેવ ત્યજી, મુખદુઃખે સમ લે રહે છે,
કારુણ્ય સૂત્ર સજી સ્નેહ સહુ પરે છે;
વૃષ્ણા તજે, મન સદા વશ લે કરે છે;
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૧

પ્રાણી તણી બૂલ કદિ ઉરમાં ન લાવે,
આપી ક્ષમા ઉરતણાં તંપનેા રામાવે;
બૃહ્મા તણેા પરમ માર્ગ બની રહે લે,
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૨

ઉદ્દેગ ના કદી ધરે જન તેમનાથી,
ઉદ્દેગ ના કદિ ધરે જનથી વળી તે;
જે હૃદય ક્રોધ, ભય આદિ તણ રહે છે,
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૩

કંઈજ રહિત, કદ સત્ય સદા કહે લે,
આશા, વ્યથા, છત્ર, સા અજગાં રહે છે;
કર્મો સાા શુભ કરે, શુચિ, દક્ષ, લે છે,
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૪

જે શુભ-દુઃખ થકી ના છગતેા જરાયે, -
કર્મો કરે, ફળ તણી નય આશા રાખે;
ત્યાગી રહી, મમ પરે મમતા ધરે લે,
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૫

હાલે નહીં અનંગ-અગ્નિ મહીં કદાપિ,
સ્પર્શી નહીં ત્રિવિધ તાપ વળી કદાપિ;
સંતાન, માન, મુખ, સ્વપ્નસમું ગણે છે,
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૬

રાત્ર, સખા, સહુ ગણી સરખા રહે લે,
નિંદા-સ્તુતિ બણી કદી નજરે કરે ના;
આપત્તિમાં દડ રહી મુજને રમરે લે,
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૭

સંહુદ્ધ, મીન, વળી સંગ રહિત લે છે,
કર્મો સદા શુભ-અશુભ મને સમર્થ;
છે શાન્ત, કાન્ત, ઉરમાં સમતા બરી છે;
કહેતા પ્રભુ સહુ થકી પ્રિય એ મને છે...૮

—ધીરભાઈ વી. પુરોહિત

શ્રીખવા લાયક

અનુવાદ:-શ્રી અમૃતલાક્ષ્મી નરસિંહદાસ ગાંધી

સુખ-દુઃખમાં સમતા રાખનાર શુદ્ધેવજ્ઞ:-

ખેડૂતની ઇમાનદારી:-

પિતા વેદવ્યાસજીની આજ્ઞાથી શ્રી શુદ્ધેવજ્ઞ આત્મ-
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને માટે વિદેહરાજ જનકની મિથિલા
નગરીમાં પહોંચ્યા. ત્યાં બગીચામાં દાધી, ધોધા, રથ
અને સ્ત્રી પ્રરૂપેને જોયાં. પરંતુ તેમના મનમાં કોઈ
વિકાર ન થયો. તેઓ મહેલના દરવાજા પર ગયા,
ત્યારે દારપાળોએ તેમને ત્યાં તડકામાં રોજી દીધા. જેસ-
વાનું પથુ ન હતું, તેમજ કંઈ પૂછ્યું પથુ નહિ. તે
જરાપથુ ખિલ થયા વગર તડકામાં બિભા રહ્યા. થોડાક
સમય પછી એક દારપાળે તેમને સન્માનપૂર્વક બીજા
દરવાજા પર હંડી છાયામાં પહોંચાડી દીધા. તે ત્યાં
આત્મચિંતન કરવા લાગ્યા. તેમને ન તો તડકા અને
અપમાનથી કોઈ ક્ષેષ થયો અને ન તો હંડી છાયા
તેમજ સન્માનથી કોઈ સુખ થયું.

ત્યારબાદ રાજમંત્રીએ આવીને તેમને સન્મા-
નની સાથે સુંદર પ્રમદાવનમાં પહોંચાડી દીધા.
ત્યાં પચાસ નવયુવતી સ્ત્રીઓએ તેમને લોભન કરાવ્યું
અને લાંબને હસતી, ખેલતી, ગાતી અને નાના પ્રકારની
ચોટા કરતી પ્રમદાવનની શોભા દેખાડવા લાગી. રાત્રે
તેમણે શુદ્ધેવજ્ઞને સુંદર પદ્મ પર બહુમૂલ્ય દિવ્ય જિહ્વાનું
જિહ્વારિતે ખેસાડી દીધા. તેઓ પણ ઘોષને રાતના પહેલા
ભાગમાં ખાન કરવા લાગ્યા. ખાનની વખતે પથુ પચાસ
યુવતીઓ તેમને ઘેરીને બેસી ગઈ. પરંતુ તે કોઈ પથુ
પ્રકારથી શુદ્ધેવજ્ઞના મનમાં કોઈ વિકાર પેદા કરી શકી
નહીં.

એટલું થયા બાદ બીજા દિવસે મહારાજ જનકે આવી
તેમની પૂજા કરી અને બોલ્યા આસન પર બેસાડીને
પાંચ, અર્ધ અને ગોદાન આદિથી તેમનું સન્માન કર્યું.
પછી પોતે આજ્ઞા લાંબી ધરતી પર બેસી ગયા અને તેમની
સાથે વાત ચીત કરવા લાગ્યા

વાતચીતના અંતમાં જનકે કહ્યું-‘તમે સુખ-
દુઃખ, લોભ-લોભ, નાથ-ગાન, ભય-ભેદ બધાથી યુક્ત
પરમ જાતી છો. તમે તમારા જ્ઞાનમાં બિજુષ મનો છે,
એટલી જૂઠ છે. તમે પરમ વિદ્યાનધન યદિને પથુ
તમારો પ્રભાવ બહુતા નથી.’ જનકજીના બોધથી તેમને
તેમના સ્વરૂપનો પતો લાગી ગયો.

એક ધનિક વેપારી મુસાફરીમાં રાત પસાર કરવા
માટે કોઈ નાના ગામમાં એક ગરીબની છૂંપડીમાં ગયો.
ત્યાંથી પાછા ફરતી વખતે તે તેની સોનામહેરોની
થેલી ત્યાં જૂલી ગયો. તથુ મહિના બાદ તે વેપારી
ફરીથી તે રસ્તે યદિને જતો હતો. દેવેગાથી તે જ
ગામમાં રાત પડી અને તે પેલા ગરીબના ઘરે જઈને
બોલે રહ્યો. મહેરોની થેલી રસ્તામાં કપાક પડી એક હશે
એમ ધારી તેણે તે થેલીની આસા છોડી દીધી હતી.
છૂંપડીમાં આવીને બિભા રહેતા જ છૂંપડીના સ્વામીએ
આવીને તેને કહ્યું-‘ચોર છો.’ તમારી આ મહેરોની થેલી
અહિં રહી ગઈ હતી, તે લો. તમારું નામ-સરનામું
નહીં બહુવાથી હું હજી સુધી તમને આ થેલી પહોં-
ચાડી શક્યો નથી. મેં તોને અત્યાર સુધી ધરમાં રાખી
મૂકી હતી. ધરડા ગરીબ ખેડૂતની ઇમાનદારી પર
વ્યાપારી કુપ થઈ ગયો. અને એટલો બધો ખૂશ
થયો કે તેના શુશુ ગાતા ગાતા શક્યો નહિ અને
અંતમાં બહુ આત્મક કરીને તેના છોકરાને પોતાની
સાથે લઈ ગયો.

કથા:-

અમેરિકાના સંયુક્ત રાજ્યના એક પ્રેસીડેન્ટ એક
દિવસ રાજસભામાં જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં તેમણે એક
સૂચરને કાલ્લમાં ખૂંચી ભમેલો જોયો. સૂચર કાલ્લમાંથી
નીકળવા માટે તનતોડ મહેનત કરી રહ્યો હતો, પરંતુ
તે જોટલી મહેનત કરતો એટલો વધારે કાલ્લમાં ખૂંચી
જતો હતો. સૂચરનો આ કલ્પાનક નાસ જોઈને પ્રેસી-
ડેન્ટ સાહેબની રહેવાયું નહિ, તે પોતાના ચોપાક સહિત
કાચડમાં ફરી પડ્યા અને સૂચરને ખેંચીને બહાર કાઢી
લાવ્યા. તોફારીના સમય યદિ ગયો હતો, એટલા માટે
તે કાચડ બેરહાં કપડાં સાથે રાજસભામાં ગયા. સભાના
માણસો તેમને આવી દશામાં જોઈને નવાઈ પામ્યા.
દોષના પૂજ્ઞાથી તેમણે બધી બીના કડી સંભળાવી,
ત્યારે લોકો તેમની કલ્પાનુતાની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.
તે પર પ્રેસીડેન્ટ સાહેબે કહ્યું-‘તમે લોકો નકામી માર્ગો
તારીફ કરી રહ્યા છો. મને સૂચર પર કોઈ કલ્પ ન
હોતો આજી, પથુ તેને છુટી રીતે કાચડમાં ફસાએલા

એકને મને કુખ યઈ ગયું અને મેં મારાં કુખને મરાડવા માટે તેને બહાર કાઢ્યું. એમાં મેં સ્વચ્છની કાંઈ બચાઈ કરી નથી પણ મારી પોતાની બચાઈ કરી છે. કેમકે તેને બહાર કાઢતાં મારાં કુખ દૂર યઈ ગયું.

એક જ વાક્યથી જીવનપરંપરા:-

વૈરન - હેરિદ્વંસના જન્માનામાં મંજા ગોવિંદસિંહ તેમના પ્રધાન હતો. મંજા ગોવિંદસિંહનો અભ્યાસ 'ઈતિહાસપ્રસિદ્ધ' છે. તેમણે જન્મને બદલે ચૂસી ચૂસીને પોતાના પત્નનો અંકાર કર્યો હતો. કૃષ્ણચંદ્રસિંહ તેમનો પૌત્ર હતો અને તે ઉડીસાનો દીવાન હતો. તે મોજ-રોખમાં પોતાની જાણી વીતાવતો હતો. એક દિવસ તે પોતાની જાણીનારીનું કામ ભેટને ઘેર પાછો ફરી રહ્યો હતો. રસ્તામાં તેણે એક છાંયેરો પોતાના પિતાને નીચે પ્રમાણે કહેતાં સાંભળ્યું- 'જાણી રાત યઈ ગઈ પણ અભ્યાસથી દોષો ચેતાવ્યો નથી તો ચાલો.

હું ચેતાવી આવું.' છોડીના આ સહજ શબ્દોનો વિલાસ-વૈભવમાં રૂબેલા યુવક કૃષ્ણચંદ્ર પર મોટા પ્રભાવ પડ્યો. તેના હૃદયમાં અપૂર્વ ભાવ જાગી ઊઠ્યો. તેણે વિચાર્યું- 'છોડીએ કેવી સરસ વાત કહી! મારી જુવાની વીતી રહી છે. જાણીનો અંત નિકટ આવી રહ્યો છે તો પણ મેં હજી સુધી મારાં હૃદયમાં યાનરૂપી દોષો નથી પ્રગટાવ્યાં. મારે પણ મોટા ભયાનક ભવ-સાગરની પાર જવું છે, પણ મેં હજી સુધી કાંઈ દેવારી નથી કરી.'

અસ, આ વિચારો આવતાં જ તે સંસારનો ત્યાગ કરી જંદાવન ચાલી નીકળ્યા, અને ત્યાં સાધનાશુભા નામથી પ્રસિદ્ધ થયાં. તેમણે લાકષ્મી રૂપિયા ખરચીને મંદિર બનાવ્યાં અને પછી પોતાની સર્વ સંપત્તિ ખરાપકારમાં ખરચીને પોતે માથુંકરી માળીને જીવન-નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. એક સાધારણ જીવી ધટનાથી જીવનચારોના પંથ નિઃકુલ બહાઈ ગયો.

કલ્યાણકુંજ

શે. શ્રી. ભાસ્કરાલ વિ. બક્ષી

એ કેન્દ્ર છે, એક કુખનું, બીજું સુખનું. કુખના કેન્દ્રમાં ભેરડી આવે જાને એટલી સુખની વાતો કરો, ક્યારે પણ સુખી યઈ ચકાસું નથી. અને સુખના કેન્દ્રમાં પહેલિવાથી કુખ રોખું પણ નથી જડતું. જગતનો આશ્રય કુખનું કેન્દ્ર છે, અને પ્રભુનો આશ્રય સુખનું. બાલે કોઈ જાને એટલી જાણી-જાણી વાતો કરે, ત્યાં સુધી જગતના આશ્રયથી સુખ પામવાની આદા છે, ત્યાંસુધી એ એવો સુખી નથી યઈ ચકાસે. જેની રીતે અખિની ઝાળમાં પડેલા આદમી કેવળ વાતોથી ચીત-જતા નથી પામતો. એટલે જગતના આશ્રય છોડી પ્રભુનો આશ્રય કરે. એ સુખના કેન્દ્રમાં રિયર યઈને પછી બાલે કુખાલવ સંસારની વાત પણ કરે, તમને કુખ એ પ્રકારે નહીં પ્રત્યક્ષાવે, કે ને પ્રકારે દિમા-લવના બરફમાં ભેંસા પુરખને ગરમી નથી પ્રત્યક્ષાવતો.

માન ઉપર તમારું કોઈ પણ આચરણ પકડે મારે એવું નહીં કરો તો તમે જાતે જ સર્વના પ્યારા બની જશો. પછી તમને સર્વકોઈ હૃદયથી ચાહશે અને તમે તમારી ઇચ્છાનુસાર અધિકારથી સર્વ કોઈને સન્માર્ષ પર લાવી ચકરીશો.

x x x

બીજાની સાથે એવું કોઈ અસાધ્ય વર્તનકારે પણ ન કરે, કે જેનું બીજાઓથી તમે તમારી સાથે નથી ઇચ્છતા. જો તમે બીજાઓ પાસેથી સન્માન, સત્કાર, ઉપકાર, દયા, સેવા, સહાયતા, મૈત્રી અને પ્રેમ આદિની આદા રાખતા હોવ તો પહેલું બીજાઓ પ્રત્યે તમે આવું સંપણું વર્તન કરો.

x x x

બીજાઓથી આપણી વાતના સમર્થનને સાદુ જોની સંમતિ ઇચ્છો નહીં. બૂલ-ચૂલ જતાવવાને વારતે જ એનો અભિપ્રાય (રાય) પૂછો અને ત્યારે કોઈ બૂલ જતાવે ત્યારે માફ ન માની એના ઉપર વિચાર કરો તથા એનો ઉપ-કાર મનો. ત્યારે એ કોઈ એવી બૂલ જતાવે, જે

સર્વકોઈમાં પરમાત્માનો નિવાસ સમજી, સર્વ-કોઈનું સન્માન કરો, અપમાન તો કોઈનું પણ કરી નહીં. પોતાનું માન છોડીને સર્વકોઈનું સન્માન કરશો, બીજાના

આપણામાં ન જણાતી હોય, તો પણ એના અભિ-
પ્રાય પર સન્દેહ ન કરો. ફરીથી તમારું હૃદય
અને આચરણ તપાસો, ક્યાં-ને-ક્યાં જૂલ
છુપી સંતાઇ રહેલી મળી આવશે. નકલચીત ન
પણ મને અને જૂલ જતાવવાવાળાની જ શૂલ હોય, તો
પણ એનો આભાર માનો, કે જેણે તમને સુધારવાને સાર
તમારી જૂલ જતાવવા જેવું નાનું કામ સ્વીકાર્યું, અને
એ કામમાં પોતાનો વખત આપ્યો.

x x x

તમારા માર્ગ ઉપર કાંઈ ન માલે તો ખોટું માનો
નહીં, ઘણા કરી નહીં. બદલે તમારા માર્ગ અનુસાર કામ
ન કરવાના કારણથી, એને કાંઈ તુલસાન થયું હોય અને પછી
એ ક્યારે પણ તમને મળે તો એને એવું ન કહો કે
મારો રાહ ન માનવાનું કૃપા તને મળ્યું છે. એની
સાથે પ્રેમથી મળો. એ વખતે તેને ફરીથી તમારી
જમી સલાહ આપો અને સારે માર્ગે મજાવવાનો પ્રયત્ન કરો.

x x x

કાંઈની અંદર કાંઈ દોષ જોઈને એને માટે મનમાં
એવા નિશ્ચય ન કરી બેસો કે એ ખરાબ જ માણસ
દોષ જોવામાં તમે જૂલ કરી દોષ અથવા કાંઈ વિષમ
વિચિત્રતામાં આવી પડવાથી એનાથી એ દોષ ચર્ચ
હોય એમ જની શકે છે. સારા-નકારા યુક્ત

સર્વ કાંઈમાં છે, એના સારા યુક્તો જોઈને એના ઉપર
પ્રેમ કરો.

x x x

ખરો (સાચો) દોષ જોઈને પણ કાંઈનું અપમાન
કરો નહીં, અથવા તો કોઈ કરીને દોષ દહાડવાનો પ્રયત્ન
ન કરો. કાંઈ કાંઈ વખત તમારા અપમાન અથવા
કોપથી દોષી મનુષ્યની દોષી વૃત્તિ દબાઈ જશે, પણ એ
વૃત્તિનો નાશ નહીં થાય તમારું કારણ અપમાન અથવા
તો કોપ એના મનમાં અણમણ થયા કરશે, અને જો
એ જૂલમાં પડી બેસે તો, પોતાના દોષને વાસ્તે પધા-
તાપ ન કરતાં તમારાથી અપમાન અને કોપનો બદલો
લેવાનો ધૂનમાં લાગ્યો રહેશે. આથી એનામાં પણ નવા
દોષ પેદા થશે અને એની દેષયુક્ત યોજાથી ભાગીને
તમે પણ વધારે કોપી અને હિંસક જની જશો. કાંઈનો
પણ દોષ જડથી દહાડવો હોય તો એના પ્રિય જનીને,
એની સેવા કરી કરીને એના મનપર અધિકાર જમાવો અને
પછી એને સમજાવો. એમાં સફળતા મળતાં વાર થાય.
એ સંબંધિત છે, પરંતુ મળશે એ નહીં છે અને તે
સ્થાપી મળશે, વાઢ રાખો, રાખ, સમાજ અને બ્યક્તિ-
ઓએ દરેક આપીઆપીને અપરાધીઓની સંખ્યા
વધારી દીધી છે. જે પોતે દોષ કરે છે અને રાશદેય-
વશ વધાર્યું દોષનો નિર્ણય નથી કરી શકતો એને
બીજાઓના દોષ જોવાનો અને દરેક આપવાનો કાંઈ અભિ-
કાર નથી

x x x

જીવનમાંથી જડેલું

લેખક: શ્રી “સ્નેહકુંભ” બેઠા

નકારી નિંદાગીતો એ એક સમય હતો, કે જે સમયે
મારા દેહમાં ભ્રેમ હતું, અનેરો ઉત્સાહ હતો, એતનના
પૂર રેસાતો હતો, સંસારના અનુભવીઓ જેને “બૌદ્ધ” કહે
છે એ બૌદ્ધ મારા દેહના પ્રત્યેક અંગમાં તરખાટ મચા-
વતું હતું અને નકારા હૃદયમાં અભિલાષ હતો. જીવન, અને
માનવજીવન છતી જાણવાની એક તમન્ના હતી. બૌદ્ધ-
બૌદ્ધના અભિલાષે હતો, ઉત્સાહ હતો અને કાન્ય આદ-
ર્શને સર્જતું સમગ્ર હૃદય હતું-સંરક્ષક હતો અને એ સંરક્ષ-
રને સિંચતી દેવી સરસ્વતીની કૃપા હતી. નહોતી એક
માન શ્રી (લક્ષ્મી)ની મહેર!

સંસારના બ્યવહારમાં ડગલે અને પગલે પૈસાની
પરમ આવશ્યકતા મને જણાતી હતી. સ્વાનુભવે સિદ્ધ થયું
હતું કે પૈસામાં ગળજળની શક્તિ છે. કેમ જાણે સધળી
નિદ્રતા, બધા જ સર્વજ્ઞો અને હાલપણ એકમાત્ર પૈસા-
પાત્ર બ્યક્તિમાં જ સમાવર્તો હોય તેમ દેખાતું હતું. અને
સંસાર-બ્યવહારના અનુભવીનું કથન વૃદ્ધ જ મને વાઢ
આવતું-સર્વે ગુણાઃ કાંચનમાધવન્તે

શું પૈસા એ જ જીવન-સિદ્ધિ છે? મારા મગજમાં
આ એક પ્રશ્ન ઊઠતો, અને આ પ્રશ્ને ધરીભરના માટે
મારા વિચારની ફરકે અવનવો દરેકો ખર્ચ થતો. એ કેટ-

કેટલા દિવસરૂપ અને મોઢાં હતાં તેનું વર્ણન આજ તો મારાથી થઈ શકે તેમ જ નથી. કિન્તુ એમણે મારા નાણુક હથે ઉપર લક્ષ્મીની મહત્તાની ડાખ ડાપી. બસ, ત્યારથી મારા જીવન-વહેણે વળાંક લીધી. અનેકમણી 'મુશીબતો' જીંડીવીને પણ લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરવી એવો નિષ્કૃષ્ટ અઢંભાવે નિર્ણય કર્યો.

અને હું આખું સત્ય જ ક્યું છું, કે એ લક્ષ્મીને હસ્તમત કરવા મેં યાવનને એ એકમાત્ર ધ્વજના ખરબચડા પત્થર પર ધરી નાખ્યું. કિન્તુ મ્હારી એ ધ્વજ ખર ન આવી. લક્ષ્મીપતિ બનવાનું સૌભાગ્ય તો દૂર રહ્યું પરંતુ લક્ષ્મીદાસ (સેવક) પણ ન બની શક્યો. મ્હારા મિત્રો અને શુભેચ્છકો બધા જ મ્હારા એ જીવિત્ય પુરુષાર્થના દ્રશ્ય હતા, જેઓ મ્હારા સાહસિક પુરુષાર્થની મુક્તાકંઠે પ્રશંસા કરી કહેતા, 'આ એક કમનસીબી છે.' અને કેટલાક પોતાની જાતને પૂરા પ્રાપ્ત અને સુત્વરી તરીકે ઓળખાવતા સભ્યનો (1) વળાંક એમ પણ પણ કહેતા, કે 'સુખનતા, નીતિ અને પ્રામાણિકતાનો દંડ મઠી પુરુષાર્થ' એનારાઓના પુરુષાર્થ વધ્ય-અફળ નિવડે છે.'

આ અને આના કેટલાંય વેળુ સાંભળી મ્હારા હૃદયને લેણમાત્ર રંજ નહોતો થતો. સ્વાનુભવના પરિપાકે મને સત્ય સમજાયું હતું. ધ્વજ જ સર્વ કુખનું મૂળ છે. સંસારમાં એકમાત્ર ધ્વજારહિત માનવી જ સાચું સુખ અને પરમ શાંતિનો અસ્વાદ શકે છે. સમગ્રો તો ખરો પણ ઘણું જ મોડું; કેમકે આજ તો યોવન વિલાયું છે. થાથે પેટલા યોવનને અતિ ઉપવૃષ્ઠ થયેલા ધીર-મંભીર ઔદત્વના સીમામાં પણ ટૂંકા થયા છે અને જીવનની સંખ્યા સરોવરું જલત દર્શિગાયર થઈ રહ્યું છે. નિદામંથી માનવી જેમ સફાળો બગી જોઈ તેમ પ્રગાઠ માયાની મોહનિદ્રામાં સુતેલો હું જીવનના ચતુર્થ પ્રહરે એકાએક બગી જીવું છું, અને અંતર્યક્ષએ યાનદર્શિથી હું મારા જૂતકાગના જીવનને અવલોકું છું તે સમસમી જીવું છું. સહજાવા મારા હૃદયમાં પ્રશ્ન જોઈ છે:-જીવનભર હું યાની પાછળ દોડ્યો? મું મામાને રીઝવનારા આ નાચવાન સંસારના ભોતિક પદાર્થો, કે તેઓ પણ નાચવાન છે

એમને, પ્રાપ્ત કરવા પાછળ મનુષ્ય-જીવનનો હેતુ વિસરી જઈ જિંદગીના રમ્ય અને સફારાળી દિવસો ખુટાડી દોડી મૂક્યો !

x . x x

જે લક્ષ્મીની પાછળ વિહટ માર્ગે સતત પરિશ્રમ લઈ, એકમાત્ર તેનું જ રમરણ, ચિંતન અને ધ્યાન ધરી, દોડી રહ્યો હોતો ત્યારે, તે મારી દર્શિમાર્ગદાથી દૂર કાઢ અટીકે ભોમમાં સંતાઈ જતી હતી; બ્યારે આજ માત્ર તેનું રમરણ મારા હૃદયમાં તેના તરફ તરફારના બાવ જ-આવે છે અને મને તેની લેણમાત્ર જરૂર નથી ત્યારે તે મારો આશ્રય શોધતી મારા પદાશ્રુઓમાં આવી દારમવિવશ-વદને તેનો રવીકાર કરવા મૂક આરંભ ગુભરે છે ! અને તે જ ઘણું મારા વિચારની ફલકે મારા જીવનનો બૃતકાળ ખડો થાય છે. બીજી જ ઘણે સુધિ નિષ્કૃષ્ટ કરી કહે છે:-ના બૂલ, ઓ સંસાર પંથના મહાવત્રિ ! એ ભારી છે ! તને આજ એ કસવા આવી છે. ઇતિહાસમીમાંસકોને પૂછી જો, એ કેની થઈ છે ! બરે, એટલું જ નહિ પરંતુ એની ડાખ અને પડ-ડાખઓએ આ જગત પર કેટકેટલા વિનાશને નોતરી માનવ મહાકલ્યાણની બિધડતી દિશામાં અધક્ષારાચ્છાદિત કરી મૂકી છે ! એના બધે જોગેસાઓને તો જરા જો, માનવતાને વિસરી નરી પામરતાને માર્ગે તેઓ જતા તને જણાશે. માનવ-જીવનનો ઉત્કર્ષ શામાં? લક્ષ્મીના માલિક બનવામાં કે આસવાનના બિદ્યુક થવામાં ? અને તે જ ઘણે મેં મારા હૃદયકાર પરથી માવાના એ પ્રબળ આવરણ (લક્ષ્મી) ને જાકારો દોષો. મિત્રો અને શુભેચ્છકો બધા જ મને મૂર્ખ-દીવાનો કહી હસવા લાગ્યા. કિન્તુ આજ મારા હૃદયને જે પરમ શાંતિ છે, જેવી શાંતિ છે તેવી શાંતિ મને ક્યારે વ આ નાચવાન જગતના મોઢાં પણ એકધર્મની પ્રાપ્તિમાંથી નહોતી મળવાની. આજ સંસારની મારી સફર સફળ થશે ના બને પરંતુ મારી અચળ શાંતિની કૃષ્ણ સફળ થશે તો અફસોસ નથી !

કેદારનાથ ભક્તની તીર્થયાત્રા

અનુવાક:- 'એક સાધક'

શુભરે બસો વર્ષ પહેલાંની આ વાત છે. મધ્ય-પ્રાંતના એક નાનકડા ગામમાં કેદારનાથ ભક્તનો જન્મ, એક ગરીબ પરંતુ ખાનદાન આઠણુ-કુળમાં થયો હતો. કેદારનાથના પિતા પંડિત આત્મારામજી કુબે જ એ ગામના પુરોહિત હતા. ગામની યજમાની વડે જ તેઓ પોતાની જીવન-નીકા ચલાવી રહ્યા હતા. ધરમાં એક કેદારનાથ, તેની દૃઢ માતા અને કુબેજી-આ ત્રણ જણા જ હતા.

૬. આત્મારામજી ન્યોતિય શરૂના સારાગાતા હતા. આથી પોતાના પુત્ર કેદારનાથના જન્મ પછી તેની જન્મ-પત્રિકાની રચના પણ તેમણે જ કરી હતી. છોકરાના મહો ખૂબ જળવાન હોવાથી પંડિતજીની પ્રસન્નતાનો પાર ન રહ્યો. કુંડલી રપટપણે કહી રહી હતી, કે આગળ જતાં કેદારનાથ પ્રજુનો પરમ ભક્ત બનશે.

માતા-પિતાના હાથમાં કેદારનાથ ઉછરવા લાગ્યો અને તેની ઉંમર જેમ જેમ વધતી મધ તેમ તેમ જન્મ-પત્રિકામાં જણાવેલાં તમામ લક્ષણો સાચા પડવા લાગ્યાં. ભૂયારે પંડિત આત્મારામજી પોતાના કુટુંબનું પૂજન-અર્ચન કરતા ત્યારે બાળક કેદારનાથ પોતાના ઘૂંટણો વડે ચાલીને પૂજન-ગૃહમાં પહોંચી જતો. સાત-આઠની ઉંમરે પહેલેવાં તો કેદારનાથ ઉઠવાના, પૂજના, નિલકર્મના અને કાકીજીની સેવાના વિ. કાર્યોમાં પણ પોતાના પિતાની સાથે જ ભાગ લેવા લાગ્યો. યસોપવીત સંરંધર પછી તો કેદારનાથે કાકીજીની દૈનિક પૂજની પવિત્ર ફરજમાંથી પોતાના પિતારે મુક્ત કર્યો. હવે તો પંડિતજી પણ પોતાના જીવન-નિર્વાહ માટે આસપાસનાં ગામડાંઓમાં જ મેટિસાગે રહેતા હતા. કેદારનાથ ખૂબ ભાવપૂર્વક કાકીજીની સેવા કરતા હતા અને પ્રજુ તેના પર ખૂબ રાજ રહેતા હતા.

x x x

જેની ચારે બાજુ મજબૂત ચણતરો બનાવવામાં આવ્યો હતો એવા પીપળાના એક વિશાળ ઝાડની સાથે જ કેદારનાથનું મઘન આવડ્યું હતું. ધરના કામ-કાજથી પરવારીને શામના યજ્ઞ લોકો રાત્રે આ ચણ-તરો પર આવીને બેસતા અને નિચારવિનિમય કરતા.

શામના કેટલાક લોકો આવે જ શ્રી બદરીનારાયણની તીર્થ-યાત્રા પૂરી કરીને આવ્યા હોવાથી તેઓ પોતાની યાત્રાનાં કેટલાંક મીઠા સંસ્મરણો વર્ણવી રહ્યા હતા. બધાની સાથે કેદારનાથ પણ ચૂપચાપ આ અહેવાલ સાંભળી રહ્યો હતો. આથી અને વરસાદની પરવા કર્યા સિવાય, પહાડી રસ્તાઓ ઝાળંગેલા, પવિત્ર મંથા-જળનું પાન કરવું, ભગવતી સુરસરિના તટ પર આવેલા સુરમ્ય આશ્રમોનાં દર્શન કરવાં, જીવનની તમામ જવાબદારીઓમાંથી મુક્ત થકને ભગવન્મય બનવું-આ અને આવા અનેકાનેક પ્રસંગો સાંભળીને કેદારનાથનું પ્રેમજીનું હૃદય નાચી ઊઠ્યું. ભૂયારે આવી લાંબી અને કઠિન યાત્રા પૂરી કરીને ભગવાન શ્રી 'બદરીનારાયણ'ના પાવન-કારી દર્શન કરતાં જઈતોને જ આનંદ આવતાં હશે તેવું વર્ણન કેણુ કરી શકે ? યાત્રાની વાતો સાંભળીને કેદારનાથ એટલો બધો આનંદમગ્ન બની ગયો કે તેણે પણ આવતા વર્ષે યાત્રા કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

આથી રાત લગભગ વીતી ગઈ હતી. બધા લોકો પોતપોતાના ઘેર ચાલ્યા ગયા હતા. કેદારનાથ પણ ઘેર આવીને ભગવન્મયિતન કરતો કરતો સૂઈ ગયો. x x x હંમેશની માફક વહેલી સવારે ઊઠીને, શોચાદિ કારણો-પરવારીને, કેદારનાથે કાકીજીનું મંદિર 'બોદધુ' સાથે સાથે પોતાનું હૃદય-મંદિર પણ 'બોદધુ' અને જેની કુપાને તે પોતાની સાથેના પૂરી કરવામાં સમર્થ માનતો હતો તે પ્રજુના પવિત્ર ચરણકમળમાં, લાંબા સમયથી અંતરના પાત્રમાં સંચય કરી રાખેલો, અત્યુ-પ્રવાહ પણ ઠાલ્યો. પ્રાર્થના કરતાં કરતાં કેદારનાથનું હૃદય કાચ ન રહ્યું; તે ટહેવા લાગ્યો, 'હે દેવાજી કેરે ! તમે અંતર્વામી છો. મારા જીવનનું અંતિમ લક્ષ્ય શું છે તે આપનાથી કંઈ અજણું નથી. હું મારા વચ્ચે વડે તેને પ્રગટ કરીને આપના અંતર્વામીપણને યદા-કલા નથી છપ્પતો. આપના પ્રાંત પાદારવંશમાં એટલી જ વિનમ્ર પ્રાર્થના છે, કે વિના વિલંબે તેને પૂર્ણ કરો.' x x x કેદારનાથ મૂર્ચિત અવસ્થામાં ધણી સમય સુધી પ્રજુના ચરણોમાં પડી રહ્યો. તેને કંઈક પ્રકાશ દેખાણો-અંતર્વામીએ અંતરમાંથી અવાજ આપ્યો કે, 'ધીરજ ધરો ! ભગવાન બધાની કૃપા પૂર્ણ કરે છે તો શું તમને એકલાને જ પાકાંત રાખશે ?'

આશિષાણી એક કહેવત છે કે, 'Time and Tide wait for none' 'સમય જાત નહિ લાવત વાર' - સમયને જતા વાર લાગતી નથી. ઉનાળો અને ચોમાસું પણ વ્યતીત થઈ ગયાં છેવટે શિયાળો પણ આવ્યો; પરંતુ ઇશ્વરની કોષ્ટ એવી ઇચ્છા હશે, કે કેદારનાથની વૃદ્ધ માતાનું એકએક અવસાન થયું. કેદારે વિચાર્યું કે પોતાની મા પોતાના પહેલાં જ અધિકાંશમ પહોંચી ગઈ. કેદારનાથને આથી અઘ દુઃખ થયું; પરંતુ તેને વિચારને ક્યાં ખચકાત હતી, કે ઇશ્વર તેની વધુ પરીક્ષા લેવાના છે? ગામમાં શીતળાનો ઉપદ્રવ શરૂ થયો અને કેદારનાથ પણ તેમાં ઝડપાયો. તે પણ માતાના જોરદાર દુઃખાનો કોથ બની ગયો. પંડિત આત્મારામજી અને ગામના કેટલાક અનુભવીઓને લાગ્યું, કે હવે તેની જાનવાની કોઈ આશા નથી. આ રાજાનો શિકર મોટે ભાગે બાળકો જનતા હોવાથી, આટલી મોટી ઉંમરે કેદારનાથ પર દુઃખનો થવાથી, બધાને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું.

આખરે વળતાં પાણી થયાં. કેદારનાથની તબીબતમાં તો સુધારો થયો; પરંતુ તેની દૃષ્ટિ અદૃશ્ય ગઈ ગઈ. તે આધિજ્ઞા બની ગયો. કેદારનાથના મનમાં મુંઝવણ બોલી થઈ, કે હવે તે કેદારનાથની કૃપાથી યાત્રા કરીને ભગવાન બદરીનાથનાં દર્શન કરવા માટે ભાગ્યે જ બાળ-શાળી બની શકશે.

x x x શિયાળાની ઋતુ પૂરી થઈ અને ઉનાળો બોલો. પંડિત આત્મારામજી પણ પોતાના ઉદર-પેશાબ આદિ ગામડાઓમાં ઉપડો ગયા. ધીરે ધીરે માત્ર કેદાર અને તેના ભગવાન જ હજી પણ પહેલાંની માફક, કેદારનાથ લાકડા ટેકાંટિકાંથી, સખ્યા સમયે, ગામના પેલા ચળદારા પર આવીને બેસતો હતો. દર વર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ કેટલાક ભક્તો શ્રી બદરીનારાયણની યાત્રાએ જવાના હતા અને બીજા લોકો આગળ પોતાના વિચારો દર્શાવી રહ્યા હતા. કેદારનું મન પણ વિલંબ બની ગયું. એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાખીને તેણે પોતાના વિચારો યાત્રાધીઓ સમક્ષ પ્રગટ કર્યા અને કહ્યું, કે જો તેઓ કૃપા કરીને તેને સાથે લઈ જવા તૈયાર થશે તો તે ગમે તેવું કષ્ટ ભોગવીને પણ આવશે. કેદારનાથ ખૂબ મજબૂત બંધાતો હતો અને તેની ચાલવાની ક્ષમ્ય પણ તીવ્ર હતી. કેટલાંક લોકોએ કહ્યું કે, 'જો

કેદાર કેદારની લાડી પકડીને તેને દેરવા તૈયાર હોય તો કેદાર પણ તેના પગલે પગલે ચાલીને આવી શકશે. ભક્ત-સમુદાયે પોતાની સમમતિ આપી. તેમને એવી શ્રદ્ધા હતી કે, ભગવાન બદરીનારાયણના કૃપા-કટાક્ષથી કદાચ તેની બધી થયેલી આંખો ખૂલી પણ જાય. તે લોકોએ તેને સાથે લઈ જવાનો નિશ્ચય કર્યો. કેદારને ખૂબ આનંદ થયો. તેણે મનોમન ભગવાનને લાખ-લાખ ધન્યવાદ આપ્યા અને ગામના લોકો પ્રત્યે પણ પોતાની કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરી.

x x x

યાત્રાનું શુભ મુહૂર્ત નક્કી થયું. શ્રી બદરીનારાયણનો જયધ્વનિ કરીને ગામના લોકોએ ત્યાંથી પ્રસ્થાન કર્યું. ત્રેવીસ દિવસની યાત્રા કરીને ભક્ત-મંડળા દરિયાર મુખી પહોંચી. હૃષીકેશ, લક્ષ્મણજીવા વિ. રમણીય સ્વયંભોય મંગાસ્તાન કરતાં કરતાં કેદારનાથ પ્રસન્નચિત્રે પોતાના ગામવાળા સહયાનીઓ સાથે આગળ વધી રહ્યો હતો. નંદપ્રવાળ વટાવ્યા પછી બિહાર મુજો રસ્તો આવવા લાગ્યો, પરંતુ કેદારનાથ, કેમતા માણસોની માફક જ, તે મુશ્કેલીભર્યા માર્ગે બધાનો સાથે પ્રવાણ કરી રહ્યો હતો. આગળ જતાં દિમાચ્છા-દિત પ્રદેશ આવ્યો. વરસાદ, આંધી વિગેરે વિધિ વચમાં આવવા લાગ્યાં. પડાવ નોખીને યાત્રીજી કામળા ઓઢીને પડી રહેતા અને આંધીના બધા થવાની રાહ નોંધ રહ્યો હતો.

x x x x વાદળાં ચઢી આવ્યાં હતાં. ઝરમર ઝરમર વરસાદની સાથે 'બરફની' નાની નાની કણીઓ પડી રહી હતી. સર્વત્ર સૂતકાર વ્યાપી રહ્યો હતો. જમણે હાથ ઝાળા હાથને ન નોંધ શકે એવો ધનધોર અધકાર હતો. બધા યાત્રીઓ એકબીજાને વળગી રહીને, કામળા ઓઢીને, લપાઈને બેઠાં હતા. ઋતુએ એકદમ પલટો ખાધો અને ખૂબ જોરદાર પવન ફૂંકવા લાગ્યો. ધૂળને હાથે ફરિયાદપણે - બધા 'સરદાસ' - ની ડાટિમાં મુકાઈ ગયા હતા. કેદારનાથ બીજા યાત્રીઓ સાથે બેઠો બેઠો ભગવાનના ધ્યાનમાં તલ્લીન બની ગયો હતો અને શ્રી બદરીનારાયણના પુનિત દર્શનની અગ્રિજાપા સેવી રહ્યો હતો. તે વિચારો રહ્યો હતો, કે 'જો આ વખતે હું ચઢીહોત ન હોત તો આંધી-બરફ સાથે વિની પવન ક્યાં વિના સધિા બદરીકોથમ જ

પહેંચી જાત.' પ્રભુ-દર્શનની તીવ્ર આકાંક્ષા આગળ અન્ય અવરોધોની શી વિચાર ! પરંતુ કેદાર અત્યારે વિવશ હતો.

x x x કેદારને ઓચિંતી પ્રતીતિ થઈ, કે કાંઈ તેની લાડી પકડીને તેને ઊઠવાને સંકેત કરી રહ્યું છે. કેદારે માન્યું કે લોહિ ચાલવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે અને જામના લોકો તેની લાડી પકડીને તેને ચાલવાનું કહી રહ્યા છે. કેદારનાથે તરત જ ઊભા થઈને ચાલવા માંડ્યું. કાંઈ-કેંઈ આવીને આપ્તા રસ્તા સુધી તેને દોરતું રહ્યું. ન તો તેને રસ્તામાં જરા વ ચાક લાગ્યો કે ન કાંઈ પ્રકારની મુશ્કેલી જણાઈ. એક જગ્યાએ પહેંચીને સહાયકાએ કેદારની લાડી છોડી દીધી અને કેદારનાથ ત્યાં જ બેસી ગયા. 'તે સ્થાનની શીતળ, મંદ અને સુગંધિત વાયુની લહેરોને લીધે કેદારનાથ થોડીવારમાં જ નિદ્રાદીનું ચરણું સ્વીકારી લીધું-કેદારનાથ આઠ નિદ્રામાં સ્થળ ગયો.

x x x આંધી બધે પડી; પ્રભુ સ્વચ્છ થઈ; અજવાળું પ્રકટાયું. કેદારનાથના સહપ્રવાસીઓએ માન્યું કે તે ગૂંમ થઈ ગયો છે. પડાવની આગુળાણ ચોતરફ તપાસ કરી પરંતુ કેદારનાથનો પતો ન લાગ્યો. ખૂબ ખૂબ તપાસને અંતે પણ મહેનત માથે પડી.

રાત્રિ પસાર થઈ ગઈ હતી. 'હો કૃષ્ણાને સમય હો. ભગવાન કુવનઆરકર પોતાનાં દિવ્ય કિરણો દ્વારા નો અધકાર દૂર કરીને અજવાળાં પાથરવાની કૃતિ કરી રહ્યા હતાં. એકાએક કેદારનાથની ઊંઘ ઊડી અને તેના કાનોમાં સુમધુર મંગલમય શબ્દો 'સ્વામી બદરીનારાયણુનો જય !' ઊઠતી.

જ કેદારનાથ તો આશ્ચર્યના સાગરમાં અસ્થાય થઈ ગયો. તેને માત્રમ પડ્યું, કે તે પોતાની આંખથી જ નેત્ર રહ્યા છે-તેને પુનઃદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ છે. સામે જ તેણે એક સુવર્ણકળશ જોયો અને ઊભા થઈને જોતાં દેખાયું કે ભગવાન સર્વનારાયણનાં કિરણો વડે ભગવાન બદરીનારાયણનું સ્તંભકિત વિચાર મંદિર ઝળકતા રહ્યું હતું. સેવકસમુદાયની વ્યથાર લીડને લીધે શ્રી બદરીનારાયણનો પ્રમુદ જન્માદ વાતાવરણને આનંદિત અને આહલાલિત બનાવી રહ્યો હતો. તેણે છટકેવ બદરીનારાયણને પોતાની સન્મુખ ઊભેલા જોયા. ભક્ત-વૃદ્ધ મોખરદમ એકાંકી મળીને પ્રભુની

આરતી બાઈ રહ્યાં હતાં. તેમણે પણ પોતાનો સર પૂરાવતાં કહ્યું, કે 'સ્વામી જય બદરી દેવા' એકચિતે તે ભગવાનના ચરણોનું પ્યાન ધરીને ઊભો રહ્યો. તેણે હૃદયથી ભગવાનનો અનંદ ઉપકાર માન્યો. કલાકો સુધી તે ભગવતસાન્નિધ્યમાં જડવત્ ઊભો રહ્યો. ભક્તોનાં ટોળાં ક્યારે આવતાં અને ક્યારે જતાં તેનો તેને કંઈ જ ખ્યાલ ન હતો. પરમકૃપાળુ પરમાત્માની પરમ કૃપાનો અનુભવ કરીને તે મસ્ત દશામાં ઊભો હતો.

x x x ધીર ધીરે બયોરનાં અખર કિરણો પડવા લાગ્યાં. ગ્રામજોગ માટે મંદિર બંધ થવાની તૈયારીમાં હતું. નવાં પૂજારી દરવાજા બંધ કરવા લાગ્યા કે તરત જ કેદારનાથે, સ્વસ્થચિતે, પોતાના છટકેવને સાધારણ હંડવત્ પ્રણામ કર્યાં. હંડવત્ પ્રણામ કર્યા બાદ તે ઊભો થયો અને પ્રભુની અદ્ભુત લીલા જોઈને તેણે અર્ટુદાસ્ય કહ્યું. બસ, તરત જ તેની દૃષ્ટિ પહેલાંની જેમ અદૃશ્ય થઈ ગઈ. પરંતુ આ વખતે કેદારનાથને રહેજ પછુ કુપ્પ અથવા આશ્ચર્યનો અનુભવ ન થયો. કારણ કે તે પ્રભુની લીલા અને તેની કૃપાને આજબી-શકેતાં હતાં. તે સમજી ગયો કે જે કંઈ હતું તે 'તેની' માતા અને 'તેની' પરમ કૃપા હતી. માનવતા વિનાના સંસારને હવે તે પણ જોવા માંડતો નહોતો. તેમણે ભગવાનના પ્રસાદનો સહર્પ સ્વીકાર કર્યો મંદિરમાં હાજર રહેલા ભક્તો વિસ્મય-પૂર્વક આ કુપ્પકલને નિરખી રહ્યા હતા. તેઓને ખાતરી થઈ ગઈ, કે કેદારનાથ કાંઈ સાધારણ ભક્ત નથી. મંદિરના એક સેવકે આવીને કેદારનાથને મંદિરથી નીચે ઊતારીને આવચેતીપૂર્વકે તેમને એક શિલા પર બેસાડી દીધા.

x x x કેદારનાથની મસ્તીનું તો હવે પૂરતું જ થયું કે હવે કાયમ માટે એ જ શિલા પર બેસે છે અને સુમધુર ખનિયો ગાય છે 'સ્વામી જય બદરી દેવા' ભક્ત લોહિ તેમને ખાંવા માટે પ્રભુનો પ્રસાદ નિયમિત આપે જાય છે. હવે કેદારનાથના શ્વનકાશમાં 'આશ્ચર્ય' જોવા કાંઈ શબ્દ અસ્તિત્વ ધરાવતો જ નહોતો. નવાઈ તેડે, લાગે છે તે માનિયોને અને પૂજારીઓને; જેઓ શિયાળામાં ભગવાન બદરીનારાયણના મંદિરને બંધ કરીને

આત્મા નય છે અને પરમ પ્રભુ-બાક કદારનાથને પણ ત્યાં જ મૂકીને આત્મા નય છે અને છ મહીમા પછી જુએ છે તો તે જ કદારનાથ સૌથી પહેલાં તેમની નજરે ચડે છે; ધન્ય છે આ પ્રભુલીલાને !

x x x

કદારનાથના ગામમાંથી દર વર્ષે બે-ચાર બકતો તો જુરર આવતા જ હોય છે. તેઓ કદારનાથને ઓળખી શકે છે અને તેમની સાથે વાતચીત કરીને તેમના

પિતાજીના કુશળસમાચાર આપે છે. કદારનાથ અત્યુત્તરમાં માત્ર એટલું જ બોલે છે-‘સ્વામી કૃપ બદરી દેવા’ યાત્રીઓ પાછા ઘેર જાય છે. ગામના લોકો ગામમાં આવીને ભકતરાજના પિતાજીને શ્રેમકુસળના સમાચાર આપે છે. પંડિતજીની પ્રેમાળ આંખોમાંથી પ્રેમના બે-ચાર આંસુ પડે છે અને તરત જ પેતાના હાથરજની પૂળનાં કાંધમાં નેહાઈ જાય છે. ધન્ય છે તે પ્રભુને અને ધન્ય છે તેના બકતોને !

‘બોલો ભક્ત અને ભગવાનનો જય !’

શુરુની કૃપા

અનુવાદ:-શ્રી “પુનિતપદ્મ”

ગુરુ વિન મવ-નિષિ તરે ન કોઈ ।

જો વિરંચિ સંકર સમ હોઈ ॥

‘તારે અહા કેમ આવવું પડ્યું, બાઈ !’

‘મહારાજ ! શું કંઈ આ પાપી પેટ ત્યાં ધસડી જાય ત્યાં જવું જ પડે છે.’ મહારાજના સત્તાલના જવાબમાં દેવવ્રતે કહ્યું.

‘તારે બાળન-પાછળ કાઈ છે કે નહિ !’

‘એક બી હતી, પરંતુ તે તો જીવનસાથ છોડીને પરલોકના પંથે પ્રયાણ કરી ગઈ. અત્યારે તો બાઈ અને તેમનો પરિવાર છે.’

● ‘બાવા-પીતા બાળતમાં નિશ્ચિંત બન્યા પછી તો તને ઘર યાદ નહિ આવે ને !’

‘અવશ્ય નહિ, મહારાજ !’

‘પરિપક્વ નિર્જુન કરતા પહેલાં હજી પણ વિચાર કરી જો.’

‘બધી બાલુનો વિચાર કરી લીધો, જેના વાગ્યાણ વડે અપમાનિત થઈને મારે ઘર છોડીને કાશીથી મુંબઈ આવવું પડ્યું-જેમણે મને રહેજ પછી મદદ ન કરી, તેની સાથે હવે મારે શું લેવા-દેવા ! ઘરમાં પણ હવે ‘મારૂં’ કંઈ રક્ષાય એવું કાણુ છે ! માતા-પિતા તો છે નહિ; બાલ-અચ્ચા પણ નથી. ઘરની લપમાં પડવાની મારે શી જરૂર ! જેનું ઘર હોય તે જાણે સંજાણે ! મને તો સન્માનપૂર્વક જીવન-નિર્વાહની સામગ્રી મળી રહે એટલે બસ.’

‘વારૂ, પછી જોઈ લઈશું’ કે આ વાતોમાં કેટલું તથ્ય છે. શેઠજી ! આ માણસને મારા કહેવાથી પાંચસો રૂપિયા દાન તરીકે આપી દો.’ મહાત્માજીની પાસે હાથ નેડીને મુંબઈના એક ભણીતા શેઠ બેઠા હતા તેઓ પણ મહાત્માજીના દર્શનની ઈચ્છાથી આવ્યા હતા. તેમણે હાથ નેડીને કહ્યું; ‘જેની આરા, મહારાજ !’

શેઠજીએ ઉઠીને ક્રાઉવરના કાનમાં ધીરેથી કંઈક કહ્યું. ક્રાઉવર એકદમ જ મોટર લઈને ચાલ્યો બરો. થોડી-વારમાં જ મોટરનો અવાજ સંજાણાયો. ક્રાઉવરે આવીને નોટાનું એક બંડલ શેઠના હાથમાં સોંપ્યું.

શેઠજીએ ખૂબ નમતાપૂર્વક તે બંડલ મહાત્માજીના ચરણોમાં મૂક્યું. મહાત્માજીએ પૂછ્યું; ‘કેટલા રૂપિયા છે !’

‘એક હજાર.’

‘આમાંથી પાંચસો તો આ વાઈને આપી દો અને બાકીના ત્યારે દાન કરવા માટે જ કાઢ્યા છે તો દાન કરી દેજો.’

શેઠજીએ પાંચસો રૂપિયાની નોટો ભણીને દેવવ્રતને આપી દીધી. બાકીની રકમ છોડાઈને મૂકી દીધી. મહાત્માજીએ પૂછ્યું; ‘શેઠજી ! આ રકમ પર આપને કાઈ અધિકાર છે ખરો ?’

‘જરા વ નહિ.’

‘તેના વડે જે કંઈ તમને મળે તેના પર તમારો હક્ક હોઈ શકે ખરો !’

‘ના જી.’

‘સાહેબ, આને લઈ લો. તેના વડે મીઠાઈની દુકાન ખોલો. સ્વમાનવેર તમે જીવન-સૌક્ય ચલાવી શકશો. આ પૈસાને યા તેના વડે મળેલી રકમને તમારી ન સમજશો. તમે પોતે પોતાના મુખ માટે તેને ઉપયોગ કરી શકો છો, હાન-પુણ્ય પણ કરી શકો છો, પરંતુ તેના દુરુપયોગ કરવાનો યા તેને ધરભોગો કરવાનો રહેજી પણ પ્રયાસ ન કરશો. બગેરો, ઉઘોગ ચર કરો.’

અત્યંત આશ્ચર્ય થઈને મહાત્માજીના ચરણોમાં દંડવત પ્રણામ કરીને, દેવવ્રત સાલવા લાગ્યો. મહાત્માજીએ જતી વખતે બળુજીના હાથે કહ્યું: ‘અત્યારે વખત નથી, વખત આવવા દે. તારા મનમાં સાંસારિક ભોગો ભોળવવાની જે હાલસા પ્રદીપ્ત થઈ છે તેને ચાલ કર. ધરના માણસો પ્રત્યેની આ ઘણી ક્યાં સુધી, ટકવાની છે? હું આ સાંસારના માવાની પદ્ધતિમાં રખો-પચો રહેવા માટે આગ્યો જ નથી. મયાસમયે તારે ‘સત્યમાર્ગ’ આજળ વધવું પડશે.’

કાંઈ કંઈ ન સમજ શક્યું. બધા બળુજીના હતા કે મહાત્માજી આવી રીતે, પાશ્વ માણસની માફક, ધણેવાર અમકાટ ક્યાં કરે છે. દેવવ્રત પુનઃ પ્રણામ કરીને ચાલ્યો ગયો. ધીરે ધીરે ઉપરિચિત જન-સમુદાય પણ નેરણ ગયો.

(૨)

બિચારો દેવવ્રત જેટલાં સખત મજૂરી કરીને યાકો-પાકો ધેર આવ્યો હતો. પેટમાં કંકડોને ખૂબ લાગી હતી; ભોજન કરવા માટે રસોડામાં ગયો. ગોટા બાઈની વડુએ સૂકી શેઠીઓ લાવીને આજળ ધરી.

‘ભાબી! થોડું મીઠું આપશો?’

‘કેમ બળે તમે તો રળીને ચઢી મીઠું મૂકી ગયા હશોને? મીઠું-ખીઠું નહિ મળે. ખાલું જ ભોજન કરવું પડશે. ખાલું હોય તો ખાવ.’

દેવવ્રત ધરમાં એકલા જેવો જ હતો. તેના બે ગોટા બાઈ હતા. બે ભાબી અને એક બનિત્તે પણ હતા. દેવવ્રતે પણ પ્રજાતામાં પગલાં તો માંડ્યા હતાં પરંતુ હાન-જીવનના બે મહિના પછી જ તેની સ્ત્રીને દેહાંત થઈ ચૂક્યો હતો. માતા-પિતા તો પહેલેથી જ સીધાથી ગયાં હતાં. બાઈઓને દેવવ્રત પ્રત્યે સમતા જેવું કંઈ હતું નહિ.

ધેર જેતી યતી હતી. સીધી વધારે મહેનત-મજૂરી કરવા છતાં પણ, સૌથી વધારું અને સૌથી ખરાબ ભોજન તેને જ મળતું. ભોજનની અતમાં પણ ભેદ-ભાવ રાખવામાં આવતો હતો. નોકર કરતાં પણ તેની રિયલિટી ફેડી હતી.

શન તો તે સહન કરી લેતો હતો, પરંતુ બાબીના આજ્ઞાના શબ્દોએ તો તેનું હૃદય ચીરી નાંખ્યું-તેના હૈયામાં સખત ચોટ લાગી. મનોમન મંત્રીરતાપૂર્વક : વિચારવા-લાગ્યો; ‘આટલું સખત વૈતક કરવા છતાં થોડા મીઠા માટે પણ હું લાચારી વેઠી પડે છે?’ આસન પરથી તે ઊભો થયો. શેતો શેતો ઊડીને બહાર આવ્યો. પોતાનું ફાટેલું ખમીસ પહેરીને રોડની તરફ રતો પકડ્યો.

ફિટિએકરની નજર છપાવીને, અગતેમ કરીને તે મુંખ પહોંચ્યો. તેના સહબાગ્યે મુંખમાં તેને એક પરિચિત સ્નેહીનો ભેટો થયો. તેઓ ત્યાં નોકરી કરતા હતા. તેમણે દેવવ્રતને પોતાને ત્યાં રહેવા-કરવાની સગવડ કરી આપી.

હિન્દી ભાષાનું દેવવ્રતને સાહેબ જાન હતું. ઉઘમી પણ હતો. તે મુંખમાં પોતાને લાથક કામ શોધવા લાગ્યો. તેના પરિચિત સજ્જન પણ તેને કાંઈ કાર્યમાં નેહી દેવા માગતા હતા.

નોકરી-ધખાની શોધમાં દેવવ્રત રખડી રહ્યો હતો. એટલામાં તેની સાથેના બાઈએ બાળુએ આવેલા મુનના એટલા પર સહ રહેલા મહાત્માજી તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું. દેવજી કૌપીન પરિધાન કરેલા મહાત્માજી જમીન પર જ સૂઈ રહ્યા હતા. તેમનું શરીર સ્થૂલ અતે વિરાળ હતું. તેમણે મુંખમંડળ અને શરીર ભોરવણું હતું. આંખોમાં અનેરી ચમક હશે હતી. પાંતે જ ગેવા-મીઠાઈ વિ. પડ્યાં હતાં. કૂતરા અને કાગડા તેનું બાજુ કરી રહ્યા હતા.

સાથેના બાઈએ કહ્યું ‘કે,’ આ એક સિદ્ધ મહાપુરુષ છે. પાંચ-સાત દિવસથી અત્રે પધાર્યા છે. જ્યારથી આવ્યા છે ત્યારથી આ જ દસમાં પડી રહ્યા છે. જીવવાની વાત જ કરતાં નથી. કાંઈ કંઈ પ્રસાદ-મોટ મૂકી જાય તેના સામું ભેટા જ નથી. જ્યાં પર ખૂબ પ્રસન્ન થઈ જાય છે તેની સાથે બોલે છે. કાંઈ પોતાના

હાથે ખવડાવે અને મરજી પડે તો એકાદ-બે ડાળિયા ખાઈ લે છે. નહિ તો આવી રીતે ફૂતરા-ફાગડા ખાઈ નખ છે.

દેવવ્રત મૂળથી જ અદ્વાય અને આસ્તિક હતો. મહાત્માજીની પાસે મોટા-મોટા ધનવાન શેઠીયાઓને હાથ ભેટીને બેઠેલા. ભોળાને તે વધારે પ્રભાવિત થયા. તે પણ જઈને, તેમના ચરણકમળમાં વંદન કરીને, એક પાણી ખેસી મથા.

(૬)

મહાત્માજીએ આપેલા રૂપિયા વડે બજારમાં એક બાડાનું મશન ખરીદીને દેવવ્રતે મિકાઈની દુકાન ખોલી. દુકાન ધમધાકાર ચાલવા લાગી. જેમજેમ વેપારનો વિશ્વાસ થતો ગયો, તેમ તેમ નોકરોની સંખ્યા પણ વધવા લાગી. છેવટે તો એવી સ્થિતિ બની યથા, કે દુકાનનું તમામ કામકાજ નોકરો જ કરતા હતા. દેવવ્રત તો માત્ર સુપરવિઝન (Supervision) જ રાખતો. હવે તેની મજલતી 'લાયોપતિ'માં ગણાવા લાગી.

પહેલા દિવસ પછી દેવવ્રતને મહાત્માજીનાં દર્શન થયાં નહોતાં. તેણે તે જ દિવસે મુખ્યધો કાઈ બીજા સ્થળે પ્રસ્થાન કરી ગયા હતા.

પોતાના સુખ ઉપરાંત દેવવ્રત પુણ્ય-દાન પણ ખૂબ કરતો હતો. દુકાન દારૂ મળેલા દંત્યનો તેણે કદી દુર્બલ થયો નહોતો.

દેવવ્રતને દુકાન ખોલે આજે, લગભગ ત્રણ વર્ષ કહી શકાઈ શકે. કાઠિયા સમાચાર આપ્યા કે ઘેર મોટા ભાઈ સંકેતના સફળમાં સપડાયા છે. જમીનદારે મહેસુલનો દાવો કર્યો છે. બે મહેસુલ ભરપાઈ કરવામાં નહિ આવે તો બેતર ખતમ થઈ જશે એટલું જ નહિ પરંતુ ધરની તમામ ધરવખરી નહેર હરાજમાં મૂકાઈ જશે. તેણે મનોમન વિચાર્યું કે, 'જેવી રીતે બીજા દીન-દુઃખીઓને દાન આપાવ છે, તેવી રીતે બાકીઓને પણ સો-અસો રૂપિયા દાન તરીકે આપું.' મનીઓડર લખવા બેઠો.

એકએક ક્ષમ કંપવા લાગી. મ. બો. ફાર્મ લગભગ ભરાઈ રહ્યું હતું ત્યાં તો તેના હૃદયની ગતિ એકદમ બદલ થઈ ગઈ. તેનું પ્રાણુપ્રાણ દેહ-પિંજરને છોડીને ઉડી ગયું. પાસે બેઠેલા નોકરે પોતાના શેઠને પડતાં બેઠીને તેમને બચાવી લીધા. દેવવ્રતના અવસાનથી ઘરમાં સનસનાટી ફેલાઈ મછ. મુખ્યધોમાં

સારા સારા માણસો સાથે તેની ઝોળખાણ હતી. જેમને ખચર પડી તે બધા લઈ હાજર થયા. મશન પર ખૂબ મોટો જનસમુદાય એકઠો થયો હતો.

દેવવ્રતના શયને વચ્ચે વડે કાંઈને સ્મરણશૂનિમાં લઈ જવાની તૈયારી થઈ રહી હતી. એટલામાં એકાદ થયેલા ટોળાને 'ભેટીને દેવવ્રતને રૂપિયા આપનાર મહાત્માજી લાં આવી પહોંચ્યા. મહાત્માજી કોપા-વેશમાં જણાતા હતા. તેઓ કહી રહ્યા હતા: 'આ બેઠમાન છે. તેણે મારી સંપત્તિ હજમ કરી છે. એને એમ ને એમ નહિ મરવા દઉં, ચોરીનું ફળ કાણ બોળવશે?'

કરના માર્યા બધા લોકો દૂર ખસી ગયા. મહાત્માજીએ દેવવ્રતના મૃતદેહને બોલ્યો, વચ્ચે ખસેડીને ફેંકી દીધાં, પણ પકડીને તેને જમીન-પર ધસડવા લાગ્યા. મહી મહી કોષમાં આવી જઈને શયને લાતો પણ મારતા હતા અને પોતાની વાતોનું પુનઃચારણ પણ કરતા જતા હતા. 'હવે કોષ દિવસ આવી ચોરી કરીશ? હવે ભેઈ લે પારકી સંપત્તિ હજમ કરવાનું પરિણામ.'

મહાત્માજીનું આતું વિશ્વશ્રુષ્ટ વર્તન જોઈને બધાને માણું તો લાગ્યું: પરંતુ મહાત્માજીનું તેજસ્વી વદન જોઈને બધા હંડાળાર બની ગયા હતા. એક સિદ્ધ મહાપુરુષને છેડવાની હિંમત કોઈ કરી શક્યું નહિ. મહાત્માજી તો, આપું પાણું નેવા સિવાય, માત્ર એક જ કાર્ય કરી રહ્યા હતા-તે શયને ઢસડીઢસડીને પાદ-પ્રહાર કરવાનું.

'ઓ..... રે! મરી ગયો! મને છોડી દો. અપ-રાધ બદલ અને ક્ષમા કરો. ભગવન! હવે આવી બૂલ લલિબમાં કોઈ દિવસ નહિ કરે.' ખરેખર બધા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. તે શયમાં પ્રાણુનો સંચાર થયો અને તે રહી રહીને-ઉચ્ચ સ્વરે માફી માગવા લાગ્યો.

મહાત્માજીએ પણ છોડી દઈને ફરી એકવાર નેરધી લાત લગાવી. પુનઃજીવન પામેલો દેવવ્રત તેમના ચરણોમાં આજોડવા લાગ્યો. મહાત્માજીએ પૂછ્યું: 'હવે તો સાંસારિક સુખ ગોત્રવવાની તારી વાસના પૂરી થઈ બધને.'

'પ્રભો! હવે દયા કરો! જમ, હવે તો આ પાવન-કરી ચરણોમાં આ નમ્રાતિનમ્ર સેવકને સ્થાન આપો.'

'પાર, આ બધી મિલકત બરીએને વહેંચી દઈને આજથી જરાખર ત્રીજે દિવસે સવારે તૈયાર રહેજો.'

કાઠને કંઈ પણ કલા વિના, જેવી રીતે આવ્યા હતા તેવી જ રીતે, મહાત્માજી ચાલ્યા ગયા, દેવવતે લાગ્યો કેધી માલમિલકત ગરીબોને ઉદારતાપૂર્વક આપવાની સરખાતે કરી. દુકાનનો માલ-સામાન, ઘર-ખૂંદ સર્વસ્વનું તેણે દાન કરી દીધું.

ત્રીજે દિવસે વહેલી સવારે, અગાઉ કરેલી યજ્ઞના અનુસાર, મહાત્માજી ત્યાં આવ્યા. દેવવતના શરીર પરના વસ્ત્રો પણ બિતારી ન આવ્યા. તેને કૌપીનધારી બનાવીને પોતાની સાથે કાઢી રથએ લઇ ગયા.

બરાબર બાર વર્ષ પછી, કોઈ જુદા જ રૂપમાં દેવવતે જાહેર જનતા સમક્ષ હાજર થયા. એક શુક્રામાં સંજે જાહેર ગુરુએ, તે સમય દરમિયાન, પોતાની હાજરીમાં,

તેને સાધન શીખવાડ્યાં. શિક્ષા પણ શુરુ હતે જ માગી લાવતા હતા. બાર વર્ષ સુધી દેવવતને શુક્રાની બહાર પણ મહાત્માનો મતાધુકમ ફરમાવ્યો હતો. સાધક અવસ્થા બાદ ન્યારે તેણે 'પરમ સાધ્ય' ને પ્રાપ્ત કર્યું ત્યારે જ તેને શુક્રાની બહાર નીકળવાની આજ્ઞા આપી. આનું નામ સાચા શુરુ !

કહેવાનું તાત્પર્ય માન એટલું જ છે, કે બંધાવલયો બંધાયેલા બહારથી પચમણ્ટ જીવેને માટે શુરુની ખૂબ જ આવશ્યકતા છે, અને જો સાચા સદ્ગુરુનો મિલાપ થઈ જાય તો જીવન-નોડા સહેજે બંધાયેલાને તરો જાય એમાં શંકાને જરાય રચાન નથી, પરંતુ આજ્ઞાલના બનાવટી અને નકલી 'ગુરુઓ'થી ખૂબ સાવધાન રહેજો. પ્રભુની પિછાણ કરાવી આપે તે જ સાચા શુરુ !

માણસને પુરસદનો વખત મળવો જોઈએ ?

જે માણસમાં વૈરાગ્યની સમજણ ઉત્પન્ન ન થઈ હોય અને જેને લાગ્યા કરતું કોઈ કે જમતની વસ્તુઓમાંથી મને સુખ અને ફાવેલો મળી શકે એમ છે, તેને નવરા રહી સ્થૂલ કાળો કરવાનું બંધ કરી મનોરથો અર્જાવવામાં હિત નથી, તેમાં તેનાં અધોમુખ વાસનાઓને અને વૃત્તિપરિવારમાં વધારો થવા કરી અને તેમતેમ તે બાદ અને વિસ્તારવાળી અભિલાષાઓમાં બધાંતો બેસી. તેવાઓને મનોરથોથી દૂર રહી ઉદ્યમમાં જોડાઈએ રહેવું સાડું છે. તેમાં સ્થૂલ શરીર ધસાતું જાય છે અને નવું વાસના શરીર ધસવાનો અવકાશ મળતો નથી. આથી સ્થૂલ શરીર ધસતાં આછા રહેલા વાસનાશરીરમાં તત્ત્વનો પ્રકાશ સ્વાભાવિક રીતે જ થવા લાગે છે. કારણ કે અવકાશના અભાવે કારણશરીરમાં મનો-ગ્રાન્થનાં વાદળોના મેલ ઉત્પન્ન થયેલ હોતા નથી. આથી સ્થૂલમાં સક્ષાત્ વૃત્તિવાળાઓને સ્થૂલ શરીરના ધસાવાથી જ કમ્પાણ છે. 'પુર્વ-જ્ઞેવેદ કમોણિ જિહ્વિવેચ્છત સમાઃ' આવા મનુષ્યો જે કોઈન્દ્રિયોના સંયમ કરીને મનથી વિષયોનું સ્મરણ કરતા રહે તો તેનું પરિણામ વિપરીત આવે છે. માટે સ્થૂલ જીવેને સ્થૂલ ક્રમમાં ધસાવાથી જ હિત છે. માટે બળદ શાકુ' એએ, ઘોડો ગાડી એએ, બધું ભાર ઉપાડે તે જ તેના હિતમાં છે અને તેમ ન કરે તો તે તેના અહિતમાં અવશ્ય છે જ. સ્થૂલનો ક્ષય થયે તત્ત્વવસ્તુનો એ સ્વભાવ જ છે કે તેના પ્રકાશ અપિઆપ જ થાય. તેથી દૃઢ વિરાગીઓ સિવાય કોઈને માટે પુરસદમાં રહેવું હિતકર નથી. અને કામમાં જોડાઈ રહી મનોરાજ્યને બંધ કરવા તે જ ધર્મ હિતકર છે.

ગ્રાહકોની સગવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે 'વિશ્વમંગલ'નું

લવાગમ પાછી પહોંચ મેળવીને ભરી શકાશે.

મુંબઈ

અમુકવાલ અમલદાર સાદ
જયવંતી, પ્રેમદા સી.વી.ટી.એ.પેટેશિયન
શ્રી કુન્દલકરમાઈ, દેવેસોપ દેવે દેવેદા
સ્પ્રીટ-અનંતામીને નામે મુંબઈ ૨
મહેન્દરાવ દયાઈકર રાહત C/O રાત્રુ
ઓપ કાર્યાલય બાલાચરોડ-મુગ્ધ
અમલદાર નવીનદાસ રાજવાળા
ભેચામુસા શેલવાડ મુરત.

ગુડસેવર દેસાઈ અમલદાર-ભરૂચ
પટેલ ઇન્ડુભાઈ શીખાભાઈ
શ્રી રામકાન્તી, હાથીપોળ વડોદરા
જયજનનાથ દરેશવનનાથ ગુડસેવર
લોમકા પોળના નામે વડોદરા
મદાસાઈ જેઠાઈ દેસાઈ, બ્યાલમરિ
પાસે, દમુમાળ ચાપા, વોડરા.
મધુસુદન બાલવાલ ગુડસેવર પાટણ
પોપચાલ વેલમનુજા પાટણ
શ્રીચતનારામજી કલ્પતરંગજીની મેનેજર
રમણદાસાઈ ઇશ્વરભાઈ પાટણ
ગુડસેવર વાણીકર ભેચકર, જાંજુસર
નોલવાલ એચ. સાદ. રાવરીડ ઠાકોઈ
સાંબંધિયાલ ઠાકાભાલ-આંબીદ
ચંદનસિંંદલ ગુમાનસિંંદલ સમોલક
રાજપૂત મોરટેલ કાંધેરા
ચેતન ગુડ દેસાઈ રેસનરીઝ આજુડ
મીનદાસ ઠાકાલ કાંધવાળા ઉમરેક
દુર્ગાપ્રસાદ સર્ગા પખાડીયેરી

ભારતીય મુગ્ધ ગોરખી

ગાલ ઇમરે

-રાણે

ગોરખનાથવલ્લભભાઈપટેલ(સા)કેમકમ
નારાયણભાઈ દરિયામ રાવલ મુ.આવડ
ભાલક પાસેસામ મરીદ પાસે હામુડ
ખુદા પ્રિન્ડી (પારેજીભઈ) પેટલાદ
અખીનગેશભાઈ કાપડભાળનામાંવારેકેક
રેખાભાઈ આઈવાલનાઈ ખાતર
પટેલ હાલભાઈ મધુભાઈ નાવલરી
દેખુચ પ્રિન્ડી ધ્યાસદ

પા.અ.બાલાલ રાણાભાઈજવાહરનંદીઆઈ
શ્રી સોમાચંડન દેસાં ભાવડાવવાડ
શ્રીઆઈભાઈમંદનમોરદાસપાઈવેડા
કાંધીદાસવલ્લભાઈસેલેસેરીલીચંડવે
મીનીઆઈ બેકાભાઈ વડુભાઈ પેટલાદ
નોલવાલ નારદાસ પટેલ
નવીનદાસભોજવલ્લભાઈરેકાઈકપડવળ
મીનદાસ આર પરીજ

અમદાવાદ

મદાસાઈ શ્રી સીતારામજી સર્ગા માંજીની
પોળ મોનીની પોળા મેક કપર
સાદ સોમચંદ અંનાલાલ પરીખની વયા
નમંદાસકર મુનચંકર રામપુર કાપડવાડ
અંબાલાલ યુનીલાલ પટેલ
સાલપુર દુધવાની પોળ
મીનદાસ ભદેચરતાસ મહેલા
સાલપુર વનમાળેનાંકાની પોળ
ભાવસાર દીગભાઈ મંજનાથ
સાલપુર વેળીચંડના મહેલામાં,
કર પુક ઈપી સીચીયા યુવ નીરે

રાડા કોડવા-સ મીલ

રેસીઈ લાલસીંદ રાહા
જયજનનાથ રામજીભાઈ રાજગોર
જુલા ચાવરવાળા (ચેચર)
મળીચંકર હાવજી રાજગોર
લલાલ મલાલ મીર

રેસમ જહાંગીર મીલ

અખાનસીંદ હામુના રખાર
મંજવડીન ઉમરાવલોચ કેઃ મેલર
(સામનપુર મીલ)
રાનીલાલ ઠાકાભાઈ બંદે
એમતીપુર રખાર પાસે હોંબાલીટી
લગાઈયં કાપડાસ પટેલ નવાચાકર
જુમતાલ ભેચકર રિપેરી નવાચાકર
બીખાભાઈ સખાઈકર મેલાર
દ. અઘારવા મુ. દોમીનુ ઈના પાસે

બાલ જમખુડુ હમનલાલ દાડગિવર

વેંક પુનાચીટી

પટેલ ઠાકાભાઈ ઉનમસાઈ પારમ
કંઠલાલ ભેઈલાસામ રીસિવ
સનનારાયણના મીરિ પાસે ઠાકોલ
મુનરાવ જનરાવ ટ્રેડિંગની-મહેલાજી
દરીઆઈ ન્યુસ મેલન્ટ મહેલાજી
દરેશવનનાથ ઠાકાભાઈ સીંહપુર
ખુદાસ ગોપાલાલ ચીટનીસ પાટળ
સામગરાસ ભોખલ મધુલા
દેસાઈ હાલસિંંદ જનસિંંદ
ખી નેશનલ ગુડસેવર નીલમભાઈપટેલ
અંબાલ મલાપાસે વીરમજામ
નારાયણભાઈમિમચંદાખીબલર પોળકા
મોખપનાલકાઠાલાલમોલાલાસીરીખંધુકા
દરેશવનભીલાલસાદનારાયણમોલાસા
મળીલાલ ભ.સાદ લો. મો.મોરીસ
પીસચંદ મેન્ડ. રા. મુરોડી (દુધના)
દમુમાળ આમમપોચનાં. રાણે નેશીબી
ડી. પી. અગર પેલે. રજા. મો.આસા
જાલાલ પી. અમર ન્યુસપેપર મેલન્ટ

અમનમર

મ. કાનજીભાઈ રામજીભાઈ અંદેશ
લલચીત્રાઈ રેલા નાકા પાસે, રાજકોટ
રવીલાલ દરજનનાથ ત્રિવેદી રાજપુર
નરેશભાઈ કવરલ કકર વાંઘાનેર
મનકોમ રામચીવ ઠાકાલાલ
રેસન કાપી પ્રાંતિયા

જયજન ગુડ ઈપી, રાંધી મીલ, જ.

કાપીર પુલેઠાલ અમરેલી

નવનલાલ મીનોચનાસ જંડલા.

રેલે રેસન (નોશર)

ચિતરી પ્રેમાઈકર અમરકર યાગ

રાખલક હરમજી ચીરમાઈદરી ચંજી

ખાવનસી

સ્વભાવ - પરીક્ષા

‘મારામાં જે સમજણ છે તે જ સર્વથી ઉત્તમ છે અને હું સર્વથી ડાહ્યો અને વખાણ કરવા લાયક છું’ આવી માની લેવાનો સ્વભાવ ઘણા મનુષ્યોમાં જવાઈ બય છે. તેઓ પોતાની વ્યવહારકુશળતાથી અને પોતાના કૌતરમાં સહિષ્ક હિન્નતિના અવસ્થાન પર ઊભા રહેવાને લીધે નિર્ભય રીતે આમ માનવા અને કહેવા લાગી બય છે....

પરંતુ અધોગતિની શરૂઆત અહિંથી જ છે. જ્યારથી મનુષ્યમાં આવો આશય શરૂ થાય છે અને પોતાને પૂર્ણ માનવા લાગે છે, સારથી તેના વિકાસનાં દ્વાર બંધ થઈ બય છે, તેનું પ્રભુ કીલ્મ થઈ બય છે, અને કીંગે પુણ્યે મર્વલેકે વિશત્તિ-તેઓ મૃત્યુ-અજ્ઞાન અને દુઃખની શાન્તિમાં ફસાય છે.

જે મનુષ્ય વિચારપૂર્વક પોતાના સ્વભાવનું નિરીક્ષણ કરે છે અને તેમાંથી અયોગ્ય-અન્યાયી વસ્તુઓને દૂર કરે છે, તેમજ સરળ, ઉમદા અને ન્યાયી વસ્તુઓને મન્યુત કરે છે તેની જ પ્રગતિ થાય છે, તેની જ હિન્નતિ થાય છે. અને જે માણસ પોતાના મારા અને ખરાબ સ્વભાવને પોતાનો જ ગણી તેમાંથી કાંઈ પણ છોડવા તૈયાર થતો નથી અને બુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યા વગર ચાલતી આવેલી રૂઢિ પ્રમાણે જ વર્ત્યા કરે છે, તે હોય છે ત્યાંનો ત્યાં જ રહે છે. તેની સ્વાભાવિક કે આર્થિક કે કરી પણ પ્રગતિ થતી નથી, હિન્નતિ થતી નથી. અને હું તો તેને જ ખરું મૃત્યુ ગણું છું. ઇશ્વરે આપેલ મૃત્યુ તો જીવને હિન્નતિ પ્રગતિ અને નવજીવન તરફ લઈ બય છે. માણસે પોતાની મેળે સ્વસાર્વમાં પકડી રાખેલું મૃત્યુ જ તેની દુર્દશા કરે છે.

મનુષ્ય જોવા છે. તે તેવા સ્વભાવને લીધે જ અજોડ છે અને હવે તે જોવા તેના સ્વભાવને ધડશે તેવા જ ધરે, તેવા જ કૌતરમાં જશે, તેવી જ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરશે. અને તેથી જ મનુષ્ય પોતે જ પોતાની દુર્દશા અને હિન્નતિને ખરે જવાબદાર છે.

સત્ય અને નીતિને આધારે સ્વભાવનું પરીક્ષણ કરવા રહી તેને ટક-સરેકત જનાવો જે જ સર્વકાઈનું પરમ મર્તવ્ય છે.

—જયનારાયણ ભટ્ટ.

ಕರ್ತಿಕೇಯ

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે; હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

વાર્ષિક લવાજમ :

તાંત્રી :

ફિલ્ડ મહાર :

રૂ. ૫-૪-૦

મગનભાઈ ડોઠાસાઈ દેસાઈ

રૂ. ૭-૮-૦

વિષય સૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	
૧	રામનાં રખવાળાં (કવિત)...	શ્રી 'પુનિત'	...૫૦૫
૨	સંપાદકીય૫૦૬
૩	મનનીય સંતો ...	ગાનથોગી શ્રી. ચન્દુભાઈ	...૫૦૮
૪	સત્-સન્દેશ ...	શ્રી. જયનારાયણ ભટ્ટ	...૫૦૯
૫	અખ્યાત્ય ભાગવત ...	સ્વામી શ્રી માધવતીર્થજી	...૫૧૩
૬	સતી સુકલા... ..	અનુવાદક: શ્રી 'પુનિતપદ્મરેણુ'	...૫૧૭
૭	ધર્મક્ષેત્ર (કવિત) ...	શ્રી 'અણ્ણ'	...૫૧૭
૮	દેવી આસુરી સંપદ વિભાગ યોગ ...	શ્રી શિવલાલ જગનાથસ ઠાકર	...૫૨૦
૯	'કોનશે કોણ ને પીંગરી કોણ ?' ...	શ્રી. 'પુનિત'	...૫૨૪
૧૦	પુણ્ય જીવનનો આદર્શ ...	રાણી શ્રી. અંબાજીદેર નાનજી ભેષી	...૫૨૭
૧૧	રેકરૂપી રેલગારી (ગીત) ...	શ્રી અમૃતલાલ એમ. ડોહ...	...૫૨૮
૧૨	સત્સંગીત ...	લે. શ્રી. 'ચક્ર' અનુ. શ્રી. 'પુનિતપદ્મરેણુ'	...૫૨૯
૧૩	પ્રજ્ઞાનાં પુષ્પો ...	શ્રી. વણુ ઠાકર	...૫૩૨
૧૪	ઈશ્વર ભજન, પ્રાર્થના કેવી રીતે કરવાં ...	પૂ. 'ભાંપ'	...૫૩૩
૧૫	નવનાય દયામૃત ...	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ રમ્ભા	...૫૩૪
૧૬	'દુર્લાભી કોણ ?' ...	શ્રી રમેશકુંજર	...૫૩૬
૧૭	ઉપાધિનું સ્વરૂપ ...	સ્વામી શ્રી માધવતીર્થજી	...૫૩૭
૧૮	અજવાન બીજ ...	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ રમ્ભા	...૫૩૮
૧૯	ભગવતનામ વિધેનાં ગાંધીજી સાથેનાં કેટલાંક સંસ્મરણો ...	શ્રી. હનુમાનપ્રસાદ પોદાર	...૫૪૧
૨૦	કથાપાકુંડળ ...	શ્રી બાબુલાલ વિ. ખડી	...૫૪૩
૨૧	મનન-નમન (કવિત) ...	શ્રી 'રમણ' નાથલીદેર	...૫૪૪

જરૂરી સૂચનાઓ—

૧. માહોળે પેતાનું નામ-હિરનાથ રપદ લખવું જોઈએ, અને પેતાનો માહુલનંબર સપવાનું લખવું ન જોઈએ.

૨. પત્રનો જનાળ મેળવવા માટે રીખાઈપારદ્યાઈ ટીપ્પટ મોકલવી જરૂરી છે.

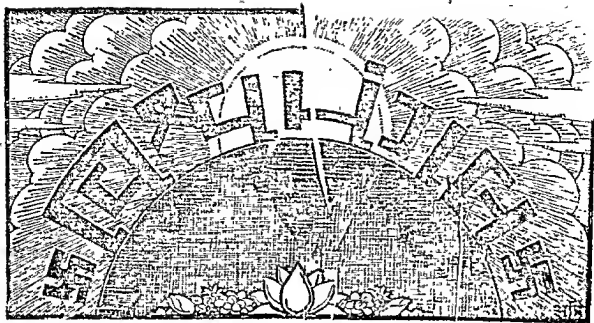
૩. માહોળે મનીઓઈરનો જ લવાજમ મોકલવું જોઈએ. વી. પી. સમાવવાથી ફેરબીજવાર મળતી થોડ મળતી મળે છે. વી. પી. અને મનીઓઈર બન્નેનો ખર્ચ એક જ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની અવસ્થામાં મળ વિશેષ પડે છે.

લેખા—શ્રી ભકિતભાઈ દોઝાઈસ, પો. યો. નં. ૬ અમહદાવાદ.

શ્રી વીરવજય પ્રોન્ટીંગ પ્રેસ
સલાપસ કોસરોહ,
અમહદાવાદ.

મુદ્રા અને પ્રસાદ
દેસાઈ મગનભાઈ ડોઠાસાઈ

શ્રી ભકિતભાઈ અર્પાલક,
સલાપસ કોસરોહ,
પો. યો. નં. ૧ અમહદાવાદ.

સત્સંગં જનયત્પરાત્મવિપવે મર્તિ સમુદ્ઘયત્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદમ્મજનકં માહિત્યમુન્મૂલપત્ ।
ધર્મદ્રેષ્યમનુષણં પ્રસમયત્સન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંગાતં સ્વલ્લ 'વિશ્વમંગલ' - માપાકર્તુ જગદ્ગતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૨ સુ. : આશાદ-૨૦૦૪ : જુલાઈ-૧૯૪૮ : અંક ૪ થો.

(માસે ચામળિયો શિરતાજ (૨) શિર પર બાજતો રહે છે.....૧૫)

રા
મ
નાં
ર
ખ
વા
ળાં
*

જેને સહાયક શ્રીગોપાળ (૨) ઊની આંચ ના'વે છે....ટેક.
જેની પડખે દીનદયાળ (૨) શત્રુ શિર નમાવે છે....જેને....૧
વાંકો વાળ નથી કરનારે, દુનિયામાં કોઈ માનવી,
જેને રામ ધણી રખવાળ (૨) ઊની આંચ ના'વે છે....જેને....૨
અમીભરી દૃષ્ટિ ધરતી, ભક્તો ઉપર થાય છે,
છાને સામે ઊભો કાળ (૨) ઊની આંચ ના'વે છે....જેને....૩
જોયો જ્યાં છે ત્રિભુવનપતિની, નિર્ભયતાનું રાજ્ય છે,
ચાહે ઘરમાં કે ઘર બહાર (૨) ઊની આંચ ના'વે છે....જેને....૪
પ્રભુ તણી છાયામાં બેઠો, હૈયે એની હાથ છે,
'પુનિત' બનીયો એનો બાળ (૨) ઊની આંચ ના'વે છે....જેને....૫

—શ્રી 'પુનિત'

સામીપીકર

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની કૃપા સર્વત્ર વરસી રહી છે. તે સહજ પશુ શોખી વશર સમસ્ત વિશ્વનું કલ્યાણ કરી રહ્યો છે. તેની આત્માથી સર્વદેવ નિરન્તર લેખીને ઉભવે છે, પવનદેવ સર્વ જીવોમાં પ્રાણ પૂરે છે, વરુણ દેવતા પોતાના રસથી સર્વને તૃપ્ત કરે છે અને શ્રુતિ માતા પોતાની છાંતી ઉપર સર્વ પ્રાણીઓને રમાડતી તેમનું પોષણ કરી રહી છે.

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ પ્રાણીઓ ઉપર પોતાની કરુણામયી બાવનાથી આમ પાંચ જૂતેકપ પોતાનું કૃપા-શરીર પ્રકટ કર્યું છે, તે તે સર્વ જીવોને જીવન આપતો સર્વને પોતાનો મહિમા બતાવી રહ્યો છે. તેના શરીરમાં રહીને-તેના શરીરથી પોષાઈને પશુ જે જીવે જીમ જીવે પ્રત્યે જુડી રીતે વર્તે છે તેમને પશુ તે પોતાના ધરમાંથી ફેંકી દેતો નથી અને સમાન રીતે તેમનું પશુ પાકળપોષણ કરી રહ્યો છે, તેવો તે દયાળુ છે.

દુર્જન પ્રત્યે દુર્જન થવું એ ન્યાય તો મનુષ્યોએ ઉપભવી કાઢ્યો છે. ઈશ્વર દુર્જનો પ્રત્યે પશુ સન્નનતા-ભર્યો બ્યવહાર કરે છે. ઈશ્વર દુર્જન યતા શીખ્યો જ નથી અથવા ઈશ્વરમાં દુર્જનતા છે જ નહિ. દુર્જનોને પશુ એ પોતાના કૃપામય શરીરથી પોષે છે. દુર્જનોની સામે તે દુર્જન થતો નથી. જે દુર્જનમાં સન્નનતા છે જ નહિ તે દુર્જનની સામે દુર્જન થઈને ઈશ્વર-પશુ તેનામાં સન્નનતા ઉત્પન્ન કરાવી શકે નહિ. ઈશ્વર તો પોતાના સત્ સ્વભાવથી તેની સાથે પશુ, સન્નનતા જ બ્યવહાર કરે છે અને પોતાના કરુણામય શરીરથી તેને સુખ સગવડો આપ્યા કરે છે. અને તેથી છેવટે તે દયાળુ ઈશ્વરની સન્નનતાનો રમ લાગતા, પોતાની દુર્જનતાથી અનેક જગ્યાએ દુખોમાં ગોથા ખાતો જીવ સન્નન થઈ ફેંકાયે બાવે છે, તે પોતાના કરુણામય પિતાના મહિમાને સમજી તેની આજ્ઞા પોતાના પાપોનું-પોતાની દુર્જનતાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે.

જો ઈશ્વર દુર્જન પ્રત્યે દુર્જન થતો હોય તો તે કહી દુર્જનો પાસે પોતાની દુર્જનતાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવી શકે નહિ અને તેમને સન્નનતામાં ફેરવી શકે નહિ. પરન્તુ ઈશ્વરનો અજ્ઞાન મહિમા એ છે કે તે સર્વદા સન્નનતાના પ્રવાહને વદાવ્યા કરે છે, કે જેને સમજીને મનુષ્યો પોતાના દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરે છે ને તેના અશ્વત્થમ સંગ્રહ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા પ્રેરાય છે.

આભારદર્શન

પોતાના માનવજંદુઓનું કિત થતા માટે ધર્મપ્રચારમાં રસ લેતા વિશ્વમંડલના કેટલાય સહાય માહકા અમને ખૂબ જ પ્રમાણમાં માહકા કરી આપી વિશ્વજંગલની પ્રગતિને સ્તુત્ય સહકાર આપી રહ્યા છે. તેમનો અમે અહિં હૃદયપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ, તેઓનાં નામો અમે યથાસમયે સેવાધર્મના પુસ્તકમાં પ્રકટ કરીશું. કેલેન્ડરની યોજના વિષે

એક નવો માહક કરી આપનારને કેલેન્ડર ભેટ આપવાની યોજના હતી, પરન્તુ તેમાં જે કેલેન્ડર હતો તે સ્થાનિક માહકોને આપવામાં ખલાસ થઈ ગયેલ છે, તેથી હવેથી જે બાઈબો સેવાલાવથી માહકા કરી આપશે તેમને કેલેન્ડર આપી વાંચતે નહિ, પરન્તુ તેમના શુભ નામો સેવાધર્મના પુસ્તકમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. ચાર વર્ષના સામ્રાટ માહક થનારાઓને

પાકું બાઈબોજ મેળવવા માટે ચાર વર્ષનું સામંતું રૂ. ૨૦-૦-૦ લવાજમ લેનારાઓ ઠીક સંખ્યામાં થતા હોઈ હવે પાકા બાઈબો સંખ્યા ખુબ પ્રમાણમાં રહી છે. તેથી પાકા બાઈબોજનો પ્રથમ ખંડ ખલાસ થયો, સામંતું લવાજમ લેનારાને પશુ ગદાભારતનો પ્રથમ ખંડ કાચા બાઈબોજનો આપવામાં આવશે. તો જે બાઈબો મહાભારતના ચારે ખંડોને પાકા બાઈબોજના મેળવવા ઇચ્છતા હોય તેઓએ સત્વર માહક થઈ જવું સુરક્ષિત છે. છુટક પાકા બાઈબોજના અંક માટે રૂ. ૧૧ વધુ (૬-૪-૦) લેવાય છે.

સંપાદનના નિયમો

- * આ માસિકમાં તત્ત્વજ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, ધર્મ-નીતિ વગેરે ઉપર લખાએલા લેખો લેવામાં આવશે. લેખો જીવનઅવધારમાં ઉપયોગી થાય તેવા સરલ અને રસમય પદ્ધતિથી રચાયેલા હોવા જોઈએ.
- * કેવલ ધર્મધેલજી, અધર્મજ્ઞ અને નારિતકવાદથી લખાએલા, ચાલવિરુદ્ધ અથવા સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ હોય તેવા, ઈર્વાપ્રયુક્ત આશ્લેષાત્મક તેમજ કેવલ અપૂર્ણ તર્કવાદને આધારે લખાએલા લેખોને આમાં રચાન આપવામાં આવતું નથી.
- * જેઓને કોઈ પ્રમાણુ મન્યોનો અભ્યાસ ન હોય-ધર્મમન્યોમાં પ્રવેશ ન હોય, કોઈ રિધરનિર્ણયવાળું જ્ઞાન ન હોય તેવાઓએ કેવળ વાણીથી વણાએલા તેમજ નામ છપાવાની પ્રાસન્નિના મોઢને લઈને લખાએલા લેખો મોકલવા તરફી લેવી નહિ.
- * જે લેખકમહાનુભાવોના લેખોને માસિકમાં રચાન આપવાનું હશે તેઓને અમને લેખ મળ્યા પછી થાત દિવસમાં પત્રદ્વારા ખબર આપવામાં આવશે. જેઓને લેખસ્વીકારની ખબર ન મળે તેઓને જે પોતાનો લેખ પાછો નેહીતો હોય તો લેખ મોકલ્યા પછી પંદર દિવસ પછી પોસ્ટેજ રોકેટ મોકલી લેખ પાછો મોકલવા માત્રણી કરવી. જેઓ એક માસ સુધીમાં માત્રણી કરશે નહિ તેઓના લેખોને મટિ અમે જવાબદાર નહો.
- * જેમનો કોઈપણ લેખ આ માસિકમાં કોઈ પણ વખત છપાયો હશે તે લેખકના જે લેખો લેવાના નહિ હોય તે તેઓના પોસ્ટેજ મોકલ્યા વિના પણ તેમને પાછો મોકલી આપવામાં આવશે.
- * જેમનો લેખ માસિકમાં છપાયો હશે તેમને માસિકનો તે અંક મોકલી આપવામાં આવશે. તેમજ તેમની માત્રણી કરશે તો તેમને તે લેખના ખીન ત્રણ અંકો મોકલવામાં આવશે. જે મહાનુભાવ લેખક પોતાની વિશિષ્ટતાઓ રચનાઓ મોકલી આપશે તેમને મોટા પુરસ્કાર મળશે તથા જે મહાનુભાવો નિત્યરૂઢતાથી સેવા આપશે તેમનું કાર્યલય સદા માત્રણી રહેશે.
- * સાધારણ લેખકો કે જેમને તત્ત્વજ્ઞાનનો ખૂબ અભ્યાસ ન હોય, તેઓ પણ, નીતિ, શકાયાર અને ધર્મભાવનાને પ્રકટ કરતી સુંદર રસમય ધાર્મિક વાર્તાઓ, ભક્તચરિતો, મહાપુરુષપ્રાધાઓ-આખ્યાયિકાઓ મોકલવાની ટકશે અને તેમને પસંદ કરીને રચાન આપવામાં આવશે.
- * વાંધા પડતી બાજતોમાં લેખોમાં મોટા સુધારો વધારો કરાશે.
- * લેખમાં લીધેલી કોઈ પણ ચર્યાપદ બાજતો મટિ લેખક જ જવાબદાર જણાશે.

શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલયનાં નવાં પ્રકાશનો

આખ્યાયિક વાર્તાકાવ્ય-નિર્ણયક: જ્ઞાનયોગી શ્રી ચંદુભાઈ

તત્ત્વજ્ઞાનનું આ અદિતીય પ્રસ્તક છે. જિજ્ઞાસુઓના પ્રશ્નો ઉપર શ્રી જ્ઞાનયોગી ચંદુભાઈએ પોતાના કાન્તદર્શી વિચારો દર્શાવ્યા છે. અવધારમાં પણ તત્ત્વજ્ઞાન-ધ્યાનપૂર્વક સર્વવ્યાપ્ત આત્મદર્શન કરવાની દૃષ્ટિ આમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. કિ. રૂ. ૨-૮-૦૦

દુનિયાની દુઝાથી દૂર-દુનિયાની માથાથી અલિપ્ત શી રીતે રહી શકાય તેનો આમાં મુદામા જેમ્સ એલેને અનુભવસિદ્ધ ચિતાર આપ્યો છે. કિ. રૂ. ૦-૮-૦૦

આખ્યાયિક ભાગવત-રે. સ્વામી માધવનીયંજી. ભારતનું કથાઓ બાજ રીતે આપેને જે સમજીએ છીએ તેનું આખ્યાયિક રદ્ધય રું છે, તેનો મનુષ્યોના જીવન સાથે કેવી રીતે સમ્યન્ધ છે તથા મુમુક્ષુઓને તે કેવી રીતે ઉપકારક છે તેનો આમાં સ્વામીજીએ સુંદર રીતે મોટા કરેલો છે. મૂ. રૂ. ૨-૮-૦૦

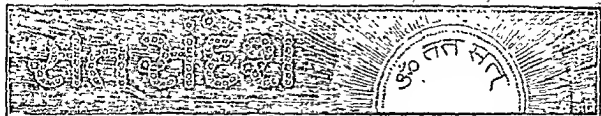
સાક્ષાત્ત્વ સૂર્યોદય-જગતના મહાપુરુષોના સાદિત્વમાંથી જીવનોપયોગી ઉત્તમ સાદિત્વ ચૂંટીને દર-રોજના કમથી વાંચી શકાય એ રીતે આ ગ્રંથમાં સમૃદ્ધ છે. દિનું મહાપુરુષો તેમજ ઈત્યામી, ખીરતી, પારસી તથા મર્દાઈ દવાનંદ અને બોધીજી વગેરેના ચારિત્ર્યકથા સાદિત્વને તથા આરોગ્ય સંબંધી, જી-ઉપયોગી અને બાજોપયોગી સાદિત્વનો આમાં સમૃદ્ધ હોઈ ધરમાં વસાવરા લાવે છે. મૂ. રૂ. ૩-૦-૦૦

શ્રી મા આનન્દમયી-સદ્વાણી:-શ્રી આનન્દમયીના ઉપદેશનું આ પ્રસ્તક છે. તેમને પોતાની જાવા-વસ્થામાં જિવામુખોને જે ઉત્તમ બોધ આપેલ છે તે આખ્યાયિક ગ્રંથમાં સારો પ્રકાશ આપે છે. કિ. રૂ. ૧-૦-૦૦

મનનીય સૂત્રો

- ૧ સત્ય, પ્રિય અને હિતકર બોલો.
- ૨ કામમાં નિયમિતતા અને વ્યવસ્થા બળવો.
- ૩ પોતાના પોતે જ શુરુ બનો.
- ૪ આધ્યાત્મિક અનુભવ જ્યાં ત્યાં દહેશો નહિ.
- ૫ નિયમિત રોજનિશિ કરો.
- ૬ મરીને જીવો અથવા જીવતાં છતાં મરેલા છો એ રીતે વર્તો.
- ૭ તમારે માટે ગેરસમજણ દૂર કરવા તો તેને તોડવા અધીર ન બનશો.
- ૮ એક દિવસે બાંધીશ નથી બનાવું. (Rome was not built in a day.)
- ૯ માણસ જેટલો નિસ્વાર્થી તેટલો તે દેવ જેટલો સ્વાર્થી એટલો પણ અને જેટલો વિનાશકર પણ બની જાય છે.
- ૧૦ નર, નરપશુ અને નારાણ્ય, વચ્ચે કંમેનિ જ તફાવત છે.
ખીજમાં રસ હો. તેની વાત ધ્યાનથી સાંભળો.
તમારા એક મીઠા વાક્યથી સામાના હૃદયમાં ચાંત રેડાય છે અને એક કડવા વાક્યથી જેર પણ રેડાય છે.
સામાની પરિસ્થિતિમાં પોતે પ્રગાળીને તેના વર્તન બાજત નિર્ણય કરો.
- ૧૧ અજ્ઞાનતા નોંધતે કોષ ન કરો, તિરસ્કાર પણ ન કરો, ખેદ ન કરો, તેમ ક્યા પણ ન આવ. તેની પરિસ્થિતિ, તેની પ્રતિભા સ્વભાવ અને તેના સંસ્કારો તેની પાસે એવાં કામો કરાવે છે. એમ સમજી તેનામાં પણ આત્મદર્શન કરો.
- ૧૨ કામમાં હો ત્યાં સૂખી કામ સાથે એકરૂપ રહો. કામમાંથી મુક્ત થાઓ, સર્વજ્ઞ આત્મદર્શન કરો. આનંદ અને પ્રેમની ભાવના વરસાવો.
- ૧૩ મારો સિદ્ધાંત છે એ સમજવો નહોતો ઉપયોગ ન કરો. સિદ્ધાંત તો તે જ છે જેને માટે માણસ જીવનને દોડમાં મૂકી દે. ખીજ તો અગિયાર કહેવાય.
- ૧૪ દરેકનો મત પૂછવા ન જાઓ. તમારા અંતર-

- આત્માને જે સત્ય સમજાય તેને જ એકનિશ્ચયો વળગી રહો.
- ૧૫ શુદ્ધ પ્રેમમાં બધું નથી, સ્પર્ધા નથી, બદલાની આશા નથી, પ્રેમ બોલતો નથી. તે એ જ છે, હોતો નથી.
 - ૧૬ જ્યાં ત્યાં તમારું દુઃખ બહાર ન કરો. મિત્રો રોધવા નથી પડતા, ચાઇ જાય છે. સુહૃદ મિત્ર મળવા અધરા છે. મિત્રોની પસંદગીમાં ચંદ્રિમાતા ચારિત્ર વાળાને જ પસંદ કરો અપર એક પરમાત્માને જ મિત્ર બનાવો.
 - ૨૦ નિદાની અસરથી બચવું સહેલું છે. પણ સ્પૃતિથી બચવું મુશ્કેલ છે.
 - ૨૧ તકરો કરો, દલીલો ખૂબ કરો, પણ શુદ્ધ બાવે કરો, સમાજને માટે કરો, અને અનુભવને ઝોળખીને કરો, સામાની પરીક્ષા કરવા માટે ન કરો.
 - ૨૨ અધ્યાત્મ દલીલ એટલે કતબના અનુભવ વિનાની દલીલ, એ માત્ર બાહ્ય આધાર જ છે. એનાથી બચો.
 - ૨૩ વાણી કામ કરતી બંધ પડે છે ત્યારે જ સાચું કામ ચાલે છે. કામ ચાલે કરી દો. ધીરેધીરે બધું સમજવા માંડશે.
 - ૨૪ જોડા અપવાદથી ડરશો નહિ. સંપૂર્ણ સાવધાનીથી રહેતાં છતાં જોડા અપવાદ આવે તો એ માનસિક વિકાસ માટે જરૂરી હતો એમ સમજજો.
 - ૨૫ ધર્મ વેચીને દાન ન સ્વીકારો. ધર્મ કે ચાનવું તો દાન જ કરવાનું હોય, એનો બદલો માંગવાનો ન હોય.
 - ૨૬ વ્યવહારમાં દરેકને અમુક વાત ગ્રામ રાખવાની હોય છે માટે કોઈની ગ્રામ વસ્તુ બહાર ન કરો.
 - ૨૭ દરેકને ગમે પંદર-ત્રીસ મીનીટ આખા દિવસના જીવન બાજન વિચારી જાઓ. એ સિવાય જીવવાની રમ નથી. એ જ પ્રમાણે સવારે પંદર મિનિટ ગાઓ.
 - ૨૮ નાના બાળક પાસેથી પણ શીખવામાં નમ્રતા રાખો.
 - ૨૯ ખેડૂત, મજૂર, દીકો, દારીદ્ર, કારકુન, વધીય, દિગ્ગજ કે મોકર, સૌ કે બાળક સૌ કોઈ પોતા પોતાના ધંધામાં શ્રેષ્ઠ છે, એમ વિચારી સર્વ તરફ સમાન દષ્ટિ રેખવતા રહો. સૌ મારા કરતાં કોઈને કોઈ વિષયમાં શ્રેષ્ઠ છે એમ વિચારો.

સદમાવે સાધુમાવે ચ સદિયેવઅયુગ્યતે
પ્રસાસે કર્મણિ તથા સચ્ચન્દ્રઃ પાર્થ યુગ્યતે
યદે તપસિ વાને ચ સ્થિતિઃ સદિતિ ચોચ્યતે
કર્મ ચૈવ તદર્થયો સદિયેવામિત્રીયતે

આપણા અન્તરમાં બીજાઓનું બધું કરવાની જે
ભાવના છે તે સદ્ભાવના છે. જે સત્ આપણામાં રહેલું
છે તે બીજાઓમાં અને સર્વશક્તિમાં રહેલું છે તેથી જેમ
આપણને આપણું બધું યવાની ઈચ્છા રહે છે તેમ સર્વ
શક્તિનું પણ બધું યાવ એવી ઈચ્છા રહે છે. આથી જે
ઈચ્છા છે તે સદ્-ઈચ્છા છે. આ ઈચ્છાને પૂરી કરવા
માટે આપણે જે કામો કરીએ છીએ તે સત્કર્મો છે.

સર્વ પ્રાણીઓમાં શરીર અને બુદ્ધિ બુદ્ધાં બુદ્ધાં છે,
પણ બધાનાં શરીર અને બુદ્ધિ જેનાથી જ છે તે
આત્મામાં કશી ફેર નથી. તે આત્મા સર્વમાં એકરસો
છે. તે 'સત્' છે. કશીશી નાશ પામે છે અને નવાં
ધારણ કરાવ છે તમા બુદ્ધિમાં પણ ફેરફાર થવા કરે છે,
પરન્તુ સર્વમાં રહેલો સત્-આત્મા એનાં એ જ રહે છે.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ગીતાના ૭મા અધ્યાયમાં ૨૯ થી
૩૨ શ્લોકોમાં કહે છે કે "જે સદ્ભાવનાવાળો પુરુષ છે
તે સર્વ પ્રાણીઓના આત્મામાં પોતાને રહેલો જુએ છે.
આવો પુરુષ કાંઈનું પણ જાણે નથી રીતે કરે તે તો
બીજાનું જાણે કરવામાં પોતાનું જ જાણે માનથી અને
બીજાનું જાણે કરવામાં પોતાનું જ બધું જાણે. બીજાનાં
કુખને પોતાનાં કુખ સમજી તે દૂર કરવાનો પ્રયત્ન
કરે અને કાંઈને પણ સુખી કરવામાં પોતાને સુખી
માનશે."

"ભગવાન કહે છે કે જાતી રીતે જે સર્વમાં એક
સત્ આત્માને જ જુએ છે અને કાંઈના પણ નાશ કે
અસ્તિત્વની ઈચ્છા કરતો નથી, તે પુરુષ માનવી જુઓ
નથી અને હું તેનાથી જુઓ નથી. જે પુરુષ કાંઈનું પણ
અદિત કે નાશ ઈચ્છતો નથી તેનું અદિત કે નાશ
કેનાથી થઈ શકે."

"ભગવાન કહે છે કે તેના સત્પુરુષના આત્મામાંથી
હું નાશ પામતો નથી અને માણસોમાં તે નાશ પામતો
નથી." અર્થાત્ જેણે સર્વમાં સમાવરે વ્યાપેલા પોતાને-
આત્માને-સદ્ભાવને-ભગવાનને જાણે છે તે કદી નાશ
પામતો નથી. કારણ કે તે પોતામાં ઘડતે રહેલ જુએ
છે. જીવે છે તેના નાશ ન હોય તે. જે સર્વનું રહેલું
હોય તે.

અસત્ જોડે જે સર્વનું ન રહેલું હોય અને
જેનો નાશ થતો હોય તે. મનુષ્યના અન્તરમાં બીજાનું
અદિત કરવાની જે ઈચ્છા હોય છે તે અસત્ ઈચ્છા છે.
આપણામાં, જે મનુષ્યનું અદિત કરવાની ઈચ્છા હોય
છે, તે મનુષ્યમાં પોતાનું અદિત કરવાની ઈચ્છા હોવી
નથી તેથી આપણી તે ઈચ્છા સર્વનું રહેલો જાણવ નહિ.
તેથી તે અસત્ ઈચ્છા યજ્ઞાત્. અસત્ ઈચ્છાને થીયે જે
કામ કરવામાં આવે તે અસત્કર્મ કહેવાય. આપણામાં
જે વસ્તુને મેળવવા માટે-ધન-ધાન્ય, સુખ વગેરેને
મેળવવા માટે બીજાનું અદિત કરવાની જે ઈચ્છા યાવ
તે અસત્ ઈચ્છા છે. કારણ કે ધન વગેરે વસ્તુઓ તો
મરત-જોકે દિવસ આપણી પાસેથી નાશ પામનારી છે.
વળી તેથી વસ્તુઓને મેળવવા બીજા મનુષ્યોમાં રહેલા
સત્નું આપણે અદિત ઈચ્છીએ છીએ તેથી તેની ઈચ્છા
એ અસત્ ઈચ્છા છે.

કાંઈ કહેશે કે બીજા મનુષ્યોમાં રહેલા સત્નું
અદિત ઈચ્છીને પણ પોતામાં રહેલા સત્નું દિન કર-
વાની ઈચ્છાને સદ્-ઈચ્છા કેમ નથી કહેના તે અસત્-
ઈચ્છા કહે છે. તો બેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે:-
આપણામાં અને બીજા મનુષ્યોમાં રહેલ સત્ જુદું-જુદું
નથી. તેથી જે ઈચ્છાથી કાંઈનું પણ અદિત થતું હોય તે
સદ્-ઈચ્છા નથી. વળી બીજાનું અદિત કરીને આપણે
જે ધન-ધાન્ય વગેરે ઈચ્છીએ છીએ તે આપણામાં
રહેલા સત્ને માટે નહિ પરન્તુ આપણા અસત્ શરી-
રની વાસનાઓને માટે. જેના આપણને, વાસનાઓ-
કામનાઓ-સુખની ઈચ્છાઓ છે તેથી બીજાઓને પણ

હોય છે. તેમાં એકની ઈચ્છાઓનો નાશ કરીને પોતાની ઈચ્છાઓને પૂરવાની ઈચ્છા સર્વન સમાન દર્શિવાળી પુરુષ કદી કરશે નહિં.

કોઈ કહેશે કે સત્-ને વાસનાઓ-ઈચ્છાઓ હોતી નથી; વાસનાઓ-કામનાઓ-ઈચ્છાઓ હોય છે તો તે ઈન્દ્રિયો-મન-બુદ્ધિ વગેરેના શરીરને હોય છે. શરીર અસત્ છે, અસત્ની ઈચ્છાઓનો નાશ કે અદિત ઈચ્છાવામાં સત્નું અદિત નથી. વળી અસત્નું દિત ઈચ્છવાનો કોઈ અર્થ નથી; કારણ કે અસત્નું ગમે તેટલું દિત ઈચ્છા તો એ તે અસત્-નાશ પામનાર જ છે. તેથી સત્નું અદિત ઈચ્છતું તે જ અસત્ ઈચ્છા છે; સત્નું અદિત કરતું તે જ અસત્કર્મ છે. ને તેથી જીવજોના અસત્ શરીરની સુખસવડોનો નાશ કરી પોતાના અસત્ શરીરની ઈચ્છાઓ પૂરી કરવામાં સત્નું અદિત ઈચ્છવામાં આવતું ન હોવાથી તે અસત્કર્મ નથી. વળી એક અસત્ પાસેથી પડાવી લાવે તેનો ઉપયોગ પણ અસત્ માટે જ કરવાનો છે. અસત્ની વસ્તુનો સત્ માટે કરવાનો નથી-થવાનો નથી. તેથી ઈચ્છાઓનો નાશ કરીને પોતાની ઈચ્છાઓ પૂર-પ્રપ્ત કરવામાં કોઈ અસત્કર્મ નથી. તો તેનો આ પ્રમાણ છે:-

(૧) લગવાનની સમતા

સમેકડં સર્વમૂતેપુ ।

કોઈની ઈચ્છાઓનો નાશ કરીને-બુક્તિપ્રયુક્તિથી માલ મેળવી લેવાથી આપણી ઈચ્છાઓ પૂર્ણ થતી નથી. વળી જે લોકો ગુમાવે છે તેઓની ઈચ્છાઓની જૂખ ઊંડી બને તીવ્ર બને છે. અને જે લોકો મેળવી લે છે તેઓ તેમાં જૂખ વ્યાસકૃત અને મુગ્ધ બની જાય છે તેઓથી અન્યાયી મેળવેલી વસ્તુઓને સમતાથી મેળવી શકાતી નથી. નદીમાં પૂર આવ્યું હોય અને પાણીના ઘોડા થતા હોય તે તમે જોશું હશે. પૂરના વેળે લીધે પાણીમાંથી મોટાનોટા ઘોડા ઉપસી આવે છે અને ઘોડાની આંખાંજાનું પાણીમાં ખાડા થાય છે. મોળું પાણીને ઉપરની બાજુ ખેંચે છે અને ખાડા નીચેની બાજુ ખેંચે છે. આમ ખાડા-ટોકડોના ખજાજાટ ચાલ્યા કરે છે. તેમાં ખાડાને કે ટોકડાને-કોઈને શાન્તિ નથી. બન્નેનું

જીવન-જન્મેની રિયતિ ક્ષણિક અને મુગ્ધ બની જાય છે. સમાજનું પણ આનું જ સમજનું. મુઝીંગરો-માલ-કારો વધુ ને વધુ પોષક થવામાં મંડવા રહ્યું છે. સમાજની સ્વચ્છતાની ઉપર પોતાની અન્યાયી આવડત વડે તેમણે મુઝીનાં જીવંત સિંહાસન ખડાં કર્યાં હોય છે અને તેના ઉપર પલાણુ ગોડાવી તેઓ સનાતન થએલા રહે છે અને પડી ન જવાય એટલા માટે પેંગામાં પગ ભરાવી રાખે છે. તેમનાં સિંહાસનોની આંખાંજાનું કાંઠામારી, મળૂરી અને વેદનના ખાડાઓ હોય છે, તેમાં અનેક લોકો વસેલી રહેતા હોય છે..

આવી સમાજવ્યવસ્થા એ રામરાત્નની નથી, જે સમાજવ્યવસ્થામાં ચારે પુરુષાર્થો સિદ્ધ થઈ શકતા હોય, તે રામરાત્ન છે. ધર્મથી સમાજતા-જળવાય છે. તેને લીધે અર્થ અને કામ એ. અમુકઅમુક વર્ગોમાં જ દુઃકાંઈ જવાને બદલે આખા સમાજમાં સમાન રીતે વહેંચાય છે. આથી સમાજના મનુષ્યોનું જીવન, સ્થિર, સન્દુષ્ટ, સમતાવાન અને નિર્મળ બને છે. આવા જીવનમાં સર્વમાં સમાન રીતે વ્યાપેલા સત્નું દર્શન, સ્વાસ્થ્યવિક, રીતે જ ચાય છે. અને સત્નું દર્શન થવું-સત્નો બનું. બધ થયો એવું નામ જ મોક્ષ છે. જ્યારે જગાસવના પાણીમાં ઊઝાળા અને ખાડા નથી હોતા, અને પાણી સમાન અને શાન્ત હોય છે. ત્યારે તેમાં સર્વન સમાન રીતે વ્યાપેલા આકાશનો દર્શન થાય છે.

(૨) સદાચાર ધર્મચર ।

શરીર અને વાસનાઓ અને વાસનાને મેળવવાના પદાર્થો ધનધાન્ય, સુખદુઃખ વગેરે અસત્ હોવાથી જ્યારે તેને દુઃખી કરી શકાય, જ્યારે તેનું પડાવી લઈ શકાય, જ્યારે તેના વ્યાજબી દક્ષો. ઉપર તરણ મારી શકાય. અસત્ની પ્રત્યે તો અસદ્વ્યવહાર જ થાય છે-મોટેદાણે સ્નાનવેલે એવું નથી. જ્યારે તેવા દુઃ, નીચ અને ધાતકી મનુષ્યોને પણ ક્ષમર પૃથ્વી પરથી ફેંકી દેતો નથી. તેવોએવું પણ પોતાના ભૌતિક શરીરથી નિરન્તર પોષણ કરે છે. સત્-સાચુચુર કોઈના પ્રત્યે પણ ધાતકી દિલ્લેક વર્તન કરતો નથી. સત્ સર્વનું જીવાનનાર છે. સત્ જીવાનનાર હોવાથી જ જીવે છે-અમર છે, અધિ-નાશી છે, સનાતન છે. અસત્નો નાશ થાય છે તે અસત્તા પોતાના દિલ્લેકપણાને લીધે જ. અસત્નો

૨૫ પોતાની મેળે જ-આપોઆપ જ નાશ લાગી ચાલ્યા હશે છે. સત્ અસતનો નાશ કંઠી કરતું નથી. સત્માં કાંઈના નાશ કરવાની શક્તિ હોતી નથી. સત્ સર્વને જીવન આપે છે. અસતનો નાશ તેની નીતિના-ગતિના મૂળમાં જ છે. જે સદાચારું પાલન કરે છે, જે સદાચારી હોવાનો દાવો કરે છે તે પોતાના રક્ષણ માટે દુરાચારી-અનો નાશને માટે પ્રવૃત્ત થતો નથી. સદાચારના રક્ષણમાં જ સદાચારીનું રક્ષણ છે. સદાચારી દેહને જેવો હોતો નથી પણ સતને જુએ છે. 'તેનું' સાધ્ય દેહનું રક્ષણ હોતું પણ સતનું રક્ષણ હોય છે.

જે અસતનો નાશ કરવા માટે પ્રવૃત્ત થાય છે તેનાથી અસતનો નાશ થઈ શકતો નથી. અસતનો નાશ અસતથી જુએ નથી. અસત એ જ નાશ છે. નાશ એટલે પરિવર્તન અથવા વસ્તુસ્વરૂપનું અર્થન. જેઓ લોક-મોહના વાવાઝોડોના કપાડામાં આવી ગયા છે તેઓ ભગવાનના (પોતાના) સમતારપ વસ્તુસ્વરૂપને-શત્ સ્વરૂપને ધોષ નાખી ખાડાઓમાંથી લોકવિલાસના ટકરાઓ પર જવા મંચી રહ્યા હોય છે. અને જેઓ ટકરાઓ ઉપર જઈ ચઢ્યા હોય છે તેઓ ખાડાઓને ભોગે પોતાના ટકરાઓને મજબૂત કરવા મંચી રહ્યા હોય છે. અને અસતને શત્ માની રહ્યા હોય છે. ખાડા ઉપરોત્તે ટકરા બને છે અને ટકરા ભાગી પડીને ખાડા બને છે. પણ આ બંધાર્માં નાશની જ પરંપરા છે. એટલે નાશની પરંપરાના સ્વરૂપમાં રહીને એકબીજાનો નાશ કરનારા વાસ્તવિક રીતે એક નાશનો નાશ કરીને બીજા નાશને હાથ ધરે છે. અર્થાત્ અસતતા એક રૂપે છોડી બીજા રૂપે પકડે છે. નાશનો નાશ એ નાશનું પ્રકાશન્ટર છે. જેની રીતે દુષ્ટનું દહિં, દહિંનું માખણ, માખણનું ઘી, ઘીની માટી, માટીનું ઘાસ, ઘાસનું દૂધ વગેરે. પાંચ બૂતેની ઉચત્તમાયકમાં નાશનો માત્ર ભાસ જ થાય છે. જે નાશ સાચો હોય તો-તેને અસત કહેવાય નહિં. પાણીનાં મોઝાં ઉપજે અને નાશ પાંચે તેમાં કેવળ પાણીની ઉચત્તમાયક જ છે-તેમાં કોષ સાચી વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી કે તેનો નાશ થતો નથી. પાણીનું મોઝું તે પાણીથી જુદું નથી. તેમાં પાણી સિવાય બીજી કંઈ વસ્તુ નથી અને કંઈ નહિં.

આથી જે વિવેક પ્રગટે છે તેઓ મોઝાંઓમાં પણ એક જગે જ જુએ છે; સર્વ પ્રાણીઓમાં એક સ્વરૂપને જ જુએ છે અને સર્વની સાથે સદ્ભાવથી-આત્મભાવથી વર્તન કરે છે. કાંઈની સાથે દ્રેષ, પૈર કે વિરક્ષાર કરતા નથી. તેમની સત્ દૃષ્ટિને લીધે સંસારના અસત પદ્ધતિ વિશેની તેમની કામનાઓ પૂર્ણ થઈ ગઈ હોય છે. તેથી તેમને કઈ સાકું હોતું નથી કે કઈ જોડું હોતું નથી, કોષ પ્રિય હોતું નથી કે કોષ અપ્રિય હોતું નથી, કોષથી તેઓ સુખ નથી માનતા કે કોષથી દુઃખ. સમુદમાં જેમ મોઝાં બહારી રહ્યા હોય છે તેમ સંસારના તમામ પદાર્થો તેમને પોતાના સદ્ આત્મામાં વિલસી રહેલા જણાય છે.

(૩) અભોદયું વાસ્તવ, અને સામાન્યકાર

વિષ્ણુદિવદં કૃત્સ્નમેવાશેન વિયતો જગત્ ।

કોઈ કહેશે કે સમુદમાં અનેક મોઝાંઓમાં જેમ એક જ જગેને જોઈ શકાય છે-એક જ જગેને અનુભવી શકાય છે તેમ સર્વ પ્રાણીઓમાં અને સર્વ પદાર્થોમાં એક જ સ્વરૂપ રહેતું હોય એવું સત્ કોઈ જણાવતું નથી. કારણ કે બધા પદાર્થો એકબીજાથી અલગ અલગ બિન્ન બિન્ન પ્રકારવાળા છે. તે સર્વમાં એક તત્ત્વનો અનુભવ થતો એ અસંભવિત છે. યજ્ઞ એક સત્ તત્ત્વ હોય તો પણ આપણે સદ્-રૂપ થતું એ આપણા હાથની વાત હોઈ શકે નહિં, કારણ કે સમુદમાં મોઝાંઓ પણ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ગળેત્યારે સમુદમાં સ્થિર થઈ શકતાં નથી, પણ આપણે પવન દાન્ટ પડે ત્યારે જ તેઓ સમુદ સાથે મળી શકે છે. તેવી રીતે છાંયેની પણ સદ્-રૂપ થવામાં પરાધીનતા હોતી નોંધજો. નહિં તો 'ઈચ્છા' કરતાં સાથે જ આપણે સત્નો-એકરૂપતાનો અનુભવ કરી શકીએ? તો તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે:-

સમુદમાં જે મોઝાં જોઈયા કરે છે તે સમુદરૂપ થવામાં સ્વતન્ત્ર નથી. કારણ કે તે પોતાની ઈચ્છાથી જોઈજા રહ્યા હોતાં નથી. કાંઈપ્રતળી નાચવામાં અને નાચ બંધ કરવામાં સ્વતન્ત્ર નથી. કારણ કે તેનું હાથનું-નાચનું એ નચાવનારની ઈચ્છાને આધીન છે. આવી સ્થૂલ વસ્તુઓનું દહનમયન એક ચેતન શક્તિને આધીન હોય છે. પરન્તુ મનુષ્યો-જીવો એ કેવળ સ્થૂલ વસ્તુ

નથી; રથૂલ વસ્તુઓનું ફલનમલન જેને આધીન છે એવી ચેતન્યશક્તિ પણ મનુષ્યોમાં રહેલી છે. આ ચેતન્યશક્તિને પૂરેપૂરી સમજીને જે તેઓ તેનો ઉપયોગ કરે તો તેઓ જે ધારે તે કરવા સ્વતંત્ર છે. તેઓ ન્યારે ઇચ્છે છે ત્યારે પોતાના રથૂલ દેહના હાથ-પગને દલાવી શકે છે, જો તેના ઉપર હુમલો કરી શકે અથવા ગમે તેને મદદ કરી શકે છે. આ સદૃશ ચેતન્યશક્તિના સંબંધને લીધે પાણીનાં ગોળાં અને કાઠની પુતળા કરતાં છવેમાં ભેદ છે અને તેને લીધે જ છવેને સ્વતંત્ર થવાની શક્યતા છે. જે છવે હાથપગ દલાવવામાં સ્વતંત્ર છે, જે છવે વિચાર કરવામાં સ્વતંત્ર છે તો તે દરેક રીતે સ્વતંત્ર થઈ શકે છે.

છતાં છવેનમાં જે પરત-ત્રતા દેખાય છે તે તેણે રથૂલમાં બંધાઈને ઉત્પન્ન કરી છે. હુદાર લોહાની બેડીઓ બનાવવામાં સ્વતંત્ર છે, પણ જે તે બેડીઓને પણ, તે પોતાના હાથે અને પગે ઉપર બેસાડે તો તેથી તે પર-તંત્ર થઈ જાય છે. આપણે આખીયી બધું નોંધ રાખીએ છીએ પણ અંખે નોંધાવવા પહેરી લઈએ તો નોંધ રાખીએ નહિ. જેમ આપણે આપણને આપણી શક્તિથી સર્જક તરીકે અને સ્વતંત્ર તરીકે જાણીએ છીએ તેમ આપણે આપણને આપણી શક્તિથી સર્જક તરીકે અને સ્વતંત્ર તરીકે જાણીએ છીએ. આપણામાં જાણવાની તેમ જ બુદ્ધવાની પણ શક્તિ છે. આપણે આપણને ખાટલામાં સૂતેલા જાણીએ છીએ અથવા આપણા ધરમાં રહેલા જાણી છીએ પણ સ્વપ્નમાં ગમે ત્યાં હરતા ફરતા જાણીએ છીએ. આપણે આપણને સ્વપ્નમાં ગમે ત્યાં હરતા ફરતા જાણીએ છીએ તે પણ આપણી જ શક્તિથી અને તે જ જગતમાં ધરમાં રહેલા જાણીએ છીએ તે પણ આપણી જ શક્તિથી. આમાં આપણું જે ધરમાં રહેવાપણું છે તેને આપણે ધણા દિવસ રહેનારું હોવાથી એક રીતે સત્ કહીએ અને સ્વપ્નમાં જે અનેક જગ્યાએ હરવાફરવા-પણું છે તેને ખોટું હોવાથી અસત્ કહીએ. એમ આપણામાં જાણવાની અને બુદ્ધવાની-અથવા સાચું જાણીને ખોટું જાણવાની-એમ બન્ને પ્રકારની શક્તિઓ છે. તેમાં

જે બુદ્ધવાની શક્તિ છે કે જેનાથી આપણું સાચું સ્વપ્ન બુદ્ધાઈને સ્વપ્નમાં કરી રહેલા હોઈએ એવું ખોટું સ્વપ્ન આપણે આપણું માની લઈએ છીએ તેને અવિદ્યા કહે છે, વિદ્યા એટલે સાચું જ્ઞાન કે જેનાથી આપણને આપણું સાચું સ્વપ્ન માણુમ પડે છે અને અવિદ્યા એટલે અજ્ઞાન-ખોટું જ્ઞાન કે જેનાથી આપણે ખોટા સ્વપ્નને આપણું માની લઈએ છીએ. આ અવિદ્યા એ અસત્ છે. કારણ કે તેનું સ્વપ્ન સાચું નથી અને તેનાં દરેક સ્વપ્નોના નાશ-પરિવર્તન થવા કરે છે. વળી અવિદ્યામાં સાચું સ્વપ્ન તો કંઈ હોતું જ નથી. જેમ જગ્યા પછી સ્વપ્નની વસ્તુઓ હતી નહિં અને છે પણ નહિં તેમ અનુભવાય છે, તેમ સ્વપ્નનું સાચું જ્ઞાન યત્તાં બીજું કંઈ હતું જ નહિં-અવિદ્યા-અસત્-હતું જ નહિં તેમ અનુભવાય છે. પરંતુ અસતનું અભાવસ્વ સ્વપ્ન સત્માં એકરૂપ થવાથી જ સમગ્રાય છે. ન્યાસધી આપણે અસતમાં ફરતા હોઈએ અર્થાત્ ન્યાસધી આપણને અસતમાં રસ હોય છે ત્યાં સુધી અસત્ એ આપણને માટે અસત્ નથી પણ સત્ છે. અને ન્યાસધી એમાં આપણને રસ રવા કરે છે ત્યાં સુધી આપણું તે સ્વપ્ન લાંબાયા જ કરે છે અને આપણે તેમાં રાજ-ખુશીમાં કે ચિન્તામાં ફાંપી ફરીએ છીએ. પરંતુ જીંધનો-અસત્નો સ્વભાવ જ એવો છે કે તે એક વખતે ભીડી જાય છે અને પ્રભાત થઈ જાય છે. અવિદ્યા વખતે પણ વિદ્યાનો નાશ થતો નથી, કારણ કે વિદ્યા સત્ છે; સ્વપ્નમાં પણ આપણે આપણા ખોટા સ્વપ્નને રખડતું જોવાં માટે અને તેને અજ્ઞાણ આપવા માટે તેના ઉપર સદૃશ રૂપે ઊભા રહી નોંધ રવા હોઈએ છીએ. અને તેથી જ સ્વપ્નનું આપણું અસત્ સ્વપ્ન નાશ પામતાં આપણે સંપૂર્ણ નાશ થઈ જતો નથી અને આપણને માણુમ પડે છે કે એ તો સ્વપ્નના અસત્ સ્વપ્નનો નાશ થયો અને હું તો તેને જેવો કાપમ જ ! અવિનાશી છું, સત્ છું. હું સત્ સત્ ।

—જયનારાયણ ૬

[ગતિક પૃષ્ઠ ૪૮૦ થી ચાલુ]

અકિતનું તેજ

આઠમા સ્કંધમાં છેવટના ભાગમાં એક સસન્નત રાગની કથા આવી હતી. તેમને સત્યને માટે જે સાધન કરવાથી યજ્ઞાદાર વૃત્તિ યવા લાગે છે, અને પછી નવા પ્રકારનું તેજ અનુભવમાં આવે છે, એ તે જ કેવા પ્રકારનું છે તેની સમજણ આપવા માટે નવમા સ્કંધમાં સુષુમ્નની કથા, અવનની આખના તેજની કથા, અંબરીષ રાગનું રક્ષણ જે તેજથી યતું હતું તે સુધ્યનનું સ્વરૂપ વગેરે વગેરે બાબતો કહેવામાં આવશે. ભગવાનના તેજનું સ્વરૂપ દશમા સ્કંધમાં આવશે. નવમા સ્કંધને ધ્યાનુકથા કહે છે એટલે જે ભક્તો ભગવાનને અનુસરે છે તેમની કથા કહેવામાં આવશે. ભગવાનની માયા એવા પ્રકારની છે કે માયામાંથી નીકળવાના સાધન કરવામાં ધણી વિષા-બધા ભક્તોને નડે છે. જેઓ કૃષ્ણની લીલાનું વર્ણન કરે છે અને થવણુ કરે છે તેઓ તે માયાથી મોહ પામતા નથી એમ ખીમ સ્કંધમાં કહેલ છે. (૨-૭-૫૩)

હવે શુદ્ધેવજ પરીક્ષિત રાગને વિવસ્વાન મનુને વડે કહે છે. વિવસ્વાનને પુત્રની ઇચ્છા યવાથી તેણે એક યજ્ઞ કરાવ્યો હતો. તેમાં હોમ કરતી વખતે મનુની ઈચ્છા કન્યાની યાચના કરી અને તેનું સ્મરણ કરી હોતાંએ હવિ હોમનું તેથી મનુને ઇલા નામની કન્યા પ્રાપ્ત થઈ. તેણે શુરુ વસિષ્ઠજી પાસે એવા વિપરીત પ્રકાર માટે શોક બતાવ્યો તેથી વસિષ્ઠજીએ પોતાના તપના બળથી તે કન્યાને પુરુષ બનાવીને તેનું નામ સુષુમ્ન પાડ્યું. સુષુમ્ન એટલે ક્ષ્માણુ કરે તેનું તેજ એવે અર્થ થાય છે. એકવાર સુષુમ્ન રાગ ધોડા ઉપર સ્વાર યજ્ઞને વનમાં શિકાર કરવા ગયો. તે વનમાં ભગવાન શંકર પાર્વતીજીની સાથે રમણુ કરતા હતા. ત્યાં પ્રવેશ કરતાં જ સુષુમ્ન ઈ થઈ ગયો અને તેનો ધોડો ધોડી થઈ ગયો. તેનું કારણ પરીક્ષિત રાગજે પૂછ્યું ત્યારે શુદ્ધેવજીએ કહ્યું કે એકવાર કેટલાક તેજસ્વી અને વ્રતશીલ ઋષિઓ

શીમહાદેવજીનાં દર્શન કરવા માટે તે વનમાં ગયા હતા. ત્યાં વંચ વગરનાં અગ્નિહોત્રીને બહુ જ લગ્ન આવી તેથી તેમણે તરત બીડીને કપડાં પહેરી લીધાં, અને ઋષિઓ ત્યાંથી પાછા વળી નરનારાયણ આશ્રમમાં આવ્યા. તે વખતે ભગવાન શંકર પાર્વતીજીને કહ્યું હતું કે “મારા સિવાય આ સ્થાનમાં જે કોઈ આવશે તે ઈ થઈ જશે.” આ કારણે લીધે તે વનમાં સુષુમ્ન રાગ ઈ થઈ ગયો. તે ઈ વનમાં ફરવા લાગી. તેને ત્યાં ભગવાન બુદ્ધે જોઈ. તે ઈએ જુધને પતિ બનાવ્યા અને તેમના સંબંધથી તેને પુત્રવા નામનો પુત્ર થયો.

આવા બનાવો સામાન્ય માણસની શુદ્ધિમાં સમજાય તેવા નથી પણ અધ્યાત્મભાવે એ કથા સમજવાના પ્રયત્ન કરીએ તો કન્યાને પુરુષ બનાવવો એટલે પ્રકૃતિમાં રહેલ ચિદાભાસમાં ચેતનના અંશ (અથવા દૃટસ્થ) નો પ્રત્યક્ષ આત્મા રૂપે અનુભવ લેવો. તેને આત્માનો પ્રકાશ અથવા સુષુમ્ન કહી શકાય. પણ તે પાછો સંસારરૂપી વનમાં રખડે તો પ્રકૃત જેવો થઈ જાય. તેને જીવાત્મા અથવા પ્રમાતા અથવા ચિદાભાસ કહે છે. અગ્રજી બાપામાં પણ જીવાત્માને She કહે છે. હિંદી બાપામાં પણ જીવાત્માને નારી જાતિમાં બોલાવવામાં આવે છે. એ પ્રકૃતિ પાછી જુધરૂપી એટલે જ્ઞાનરૂપી પુરુષને પરણે ત્યારે તેમાં નવું ચેતન ઉત્પન્ન થાય છે. પણ વસિષ્ઠ મુનિને સુષુમ્ન રાગનું આપણું ગમ્યું નથી તેથી તેમણે ભગવાન શંકરની પ્રાર્થના કરી અને ભગવાન શંકરે એનું વરદાન આપ્યું કે સુષુમ્ન એક મહિનો ઈ રહે અને એક મહિનો પુરુષ રહે. એટલે દુકામાં સમાધિ કરે ત્યારે પુરુષપણીનો અનુભવ થાય અને વ્યુત્પાનદશામાં પ્રકૃતિનો અથવા માયાનો ભાવ રહે.

હવે નવમા સ્કંધમાં ત્રીજા અધ્યાયમાં વધારે તેવા તેજની એટલે અવન મહર્ષિની સમાધિની કથા આવે છે. એક વખત રાગ ચર્ચાતિ પોતાની પુત્રી

સુકન્યા સાથે વ્યવન ઋષિના આશ્રમ પર ગયા હતા. ત્યાં સુકન્યા પોતાની સખીઓની સાથે રહેતી શોભા ભેટી વનમાં ફરતી હતી ત્યાં તે વખતે તેનાં જોવામાં એક મોટા રાક્ષસ આવ્યો. તેના કાણુમાં બે ઝીણી ન્યોતિ જોવામાં આવી. તે કન્યાએ વિધાતાની પ્રેરણાથી મુઘ્ધ બાવથી એક દટા લઈને તે ન્યોતિને વિંધી નાખી એટલે તેમાંથી ધણું લોહી નીકળવા લાગ્યું. આંહી ખરી રીતે વ્યવન મહર્ષિ એવી સમાધિમાં રૂઢ થઈ ગયા હતા કે તેમના શરીર ઉપર રાક્ષસ આવ્યો તો પણ તેમને લાન રહ્યું ન હોતું. મુનિને અપરાધ, પોતાની કન્યાએ કર્યો નથી તે દોષના નિવારણ માટે તે રાત્રીએ સુકન્યાને વ્યવન મુનિ સાથે પરણાવી. મુનિ વૃદ્ધાવસ્થામાં હતા અને સુકન્યા તેમની સેવા બહુ જ બાવથી કરતી હતી. એક વખત અશ્વિની-કુમાર તે આશ્રમમાં આવ્યા એટલે મુનિએ તેમને કહ્યું કે “મને જીવાની આપો અને માંડે રૂપ એવું દરી દો કે જે જીવાન ઈશ્વરને પરમ પ્રિય લાગે તેના બદલામાં હું તમને યજ્ઞ વખતે સોમરક્તનો ભાગ આપીશ.” એ સાંભળી બન્ને વૈદ્યોએ મુનિને કહ્યું કે “સિદ્ધજીવના રચેલા આ પાસેના કુંડમાં તમે અમારી સાથે સ્નાન કરો.” વ્યવન મુનિએ તે વૈદ્યોની સાથે કુંડમાં પ્રવેશ કર્યો. શોડીવાર પછી તે કુંડમાંથી ત્રણ મુંદર પુરુષ નીકળ્યા. ત્રણે સમાન રૂપવાળા હતા. ત્રણેએ કમળકુસુમની માળા પહેરી હતી અને મુંદર વસ્ત્ર પહેર્યો હતાં. આ વખતે ત્રણેનાં રૂપ સરખાં હોવાથી સુકન્યા પોતાના પતિને એણેની ન શકી એટલે અશ્વિનીકુમારનું શરણ લીધું. અશ્વિનીકુમારે તેને વ્યવન મુનિ બતાવી દીધા અને પછી પોતે મુનિની આરા લઈને વિમાન ઉપર ચડી સ્વર્ગલોકમાં ગયા. એક વખત ચર્ચાંતિ રાત્રી યજ્ઞ કરવા માટે વ્યવન મુનિના આશ્રમ ઉપર આવ્યા. ત્યાં તેમણે પોતાની પુત્રીની પાસે એક ચર્ચાંતિ સમાન તેજની પુરુષ ભેટ્યો. તેમણે બચ્ચું કે મારી પુત્રી કાંઈ પડપુરુષનો સંગ કરે છે. તેથી તેમણે પુત્રી ઉપર કેાધ દરી બહુ કપાં આપ્યો અને કહ્યું કે તું તારા પિતાને અને પતિને યોગ નરકમાં નાખનારી વદ્ધ. સુકન્યાએ જવાબ આપ્યો કે, “પિતાશ્રી આ તો તમારા જમાઈ ભગુન-દત્ત વ્યવન મુનિ છે.” એમ કહી અશ્વિની-કુમાર વૈદ્યોએ તેમને કેવી રીતે જીવાની આપી એ બધી વાત સંભળાવી. તે સાંભળ્યા પછી રાત્રીને પોતાની પુત્રી ઉપર આંધક પ્રેમ થયો. પછી વ્યવન મુનિએ રાત્રી પાસે યજ્ઞ

કરાવીને સોમનો ભાગ અશ્વિનીકુમારને આપ્યો. તેથી ઈન્દ્રને કેાધ થયો અને તે ચર્ચાંતિ રાત્રીને મારવા માટે આવ્યો પણ વ્યવન મુનિએ ઈન્દ્રના વજ્ર સહિત તેની જીવન્યોને પોતાના બળથી રાક્ષ દીધી. તે પછી દેવોએ અશ્વિનીકુમારને કાવર્મ સોમનો ભાગ હેવાનું કહ્યું.

હવે આ કથાનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય ભેદ્યું તો વ્યવન મુનિ એટલે બધી વૃત્તિઓને એકામ કરી સમાધિ કરી લાગ્યા વખત ધ્યાનમાં રહેનાર તત્ત્વ છે. તેનું તેજ ધણું સ્થિર હતું તેથી દેહનું બાન રહેતું નહોતું. એવી દેશમાં સુકન્યારૂપી પ્રાણ પ્રકૃતિ એ તેજને વિશેષ કરે તો સમશ્ચિરીમાં પણ ઉત્પાત થવા લાગે છે. એ કારણને લઈને તે વખતે ચર્ચાંતિ રાત્રીની સેનાના માણ-સોનાં મળમૂત પણ રાક્ષાઈ ગયાં હતાં. કામના કાળમાં પણ જોષ્યે તો આખી પૃથ્વી ઉપર ધણું દુઃખ આવી રહેલ છે તે એમ બતાવે છે કે જે પરમ ન્યોતિસ્વરૂપ બ્રહ્મા છે તેની વ્યવજીવન કારનાર ખોટી વિદ્યા સર્વત્ર ફેલાઈ ગયેલ છે. કાંઈ આસુરી શક્તિએ જાણે કે આપણી પૃથ્વીને પકડી લેણ એવો કેાવલ કાલના કાળમાં નજરે પડે છે. દૈવી શક્તિ હશેમાં અંદરના તેજની સંબંધમાં રહીને પછી બહારની પ્રવૃત્તિ કરે છે. આસુરી શક્તિ બહારના કાંઈવાળા દોષ અંદરની ન્યોતિમાં ખોસે છે. એવા વાતા-વરણને સુધારવા માટે નવી જાતના વૈદ્ય જોષ્યે, અને તેમની સાથે સિદ્ધજીવના રચેલા કુંડમાં જે ન્હાય તેનામાં નવી આમિષ જીવાની આપી શકે. પ્રાણ અને અપાન એ બે અશ્વિનીકુમાર વૈદ્ય છે. તેથી પ્રાણાયમનો અનુભવ લઈને યોગરૂપી કુંડમાં કુંભક કરીને સ્નાન કરવામાં આવે તો જીવ નવો બની જાય છે. તે વખતે ચિદાભાસરૂપી વૃદ્ધાવસ્થાનો પાથ ધાય છે અને કૃત્ય બ્રહ્મરૂપ ધાય છે. આ પ્રમાણે વ્યવનમુનિ જીવાન થયા. તેમણે યજ્ઞ કર્યો એટલે ચિદાભાસનો પાથ કર્યો અને બદલામાં કૃત્યના આનંદરૂપ સોમરસ અશ્વિનીકુમારને મળ્યો. આવી જીવા-નીમાં અદાનનો નાશ ધાય છે, પ્રાણ દિવ્ય ચર્ચાં છે અને શરીરમાં પણ નવા તેજની અસર આવે છે. પૃથ્વીનું તત્ત્વ ગંધ છે, ગંધનું સ્થાન નાસિકા છે અને બંને નાસિકાના દેવ અશ્વિનીકુમાર છે. સામાન્ય રીતે પ્રાણને જડ કહેવામાં આવે છે તેથી તેને આત્માનાં આનંદરૂપી સોમરસ મળતો નથી પણ ન્યારે ઋષિની કૃપા ધાય

ત્યારે તેનામાં નવું ચેતન આવે છે. પ્રાણ એ શક્તિનું સ્વરૂપ છે, તેને પ્રાણપણ સાધનાથી ચેતન બનાવવો એ તંત્રનો માર્ગ છે. ૫૪મ આલ્મનાં ચેતન અને શક્તિનું ચેતન એમ બે ચેતન હુંડાં રહી શકે નહિ તેથી આલ્મના અને શક્તિ અગિયાર થાય છે. અને જીવમાં નવી જીવાની આવે છે.

હૃદયોચિતો માર્ગ બહુ અધરા છે તેથી પ્રાણ સમર્થ ગુરુની પાસે રહીને પ્રાણાધ્યામનો અભ્યાસ કરવો લેખ્યો. તેને શરીર સાથે સંબંધ રહેલ હોવાથી તેમાં બૃહ થાય તો શરીર બગડે, અને તે યોગ સિદ્ધ થાય તો નવી જીવાની આવે. રોગ આવે નહિ અને વૃદ્ધાવસ્થા પણ આવે નહિ. શ્રી અરવિન્દ તો એમ કહે છે કે શરીરનું મૃત્યુ પણ આવે નહિ. પ્રાણ અને અપાનરૂપી ધમા અને પિંગ્લા એ બન્ને નાડી ઉપર જીવ મેળવવી એ અધર્મ કામ છે. તેમાં સિખ્ખનું શરીર સારું નેહ્યો, આદારવિહાર ઉપર સંયમ નેહ્યો અને એ યોગમાં પ્રવીણ હોય એવા ગુરુ નેહ્યો.

જેમ અવન યુનિની આ કથામાં વૃદ્ધાવસ્થા દર કરવાનો ઉપાય અધ્યાત્મજાવે બતાવેલો છે તેમાં સાવિત્રીની કથામાં સત્ત્વવાનનો પ્રાણ વગરના પાસેથી પાછો લાવવાની પ્રક્રિયા બતાવેલ છે. એ જાતે રીતનું અર્ધ રહ્યું સમજનામાં આવે તો વૃદ્ધ માણસ જીવાન થઈ શકે અને મરેલાં માણસને જીવતાં કરી શકાય. શ્રી અરવિન્દ કહે છે કે સાવિત્રીની કથા એ રૂપ છે. સવિતા એટલે બહિર્ગતનું અધ્યાત્મ તેજ કે જેની મદદથી આપુષ્ય વધારી શકાય અને મરણ અટકાવી શકાય. એવા તેજની સક્રિયતા કાંઈક લાગારસને મરી ગયા પછી ૪ દિવસ પછી દુર્ગમથી જીવતો કાચો હતો અને દિવસ્તાનમાં પણ દેટલાક મદાત્માઓ મરેલાને જીવતાં કરી શક્યા છે. તેજના ફેરફારથી કાળમાં ફેરફાર થઈ શકે છે એ વાત તો હાલના સાંપ્રદાયના સાવ-સચી પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે. કાળ એ એક પ્રકારની બધ છે એ વાત દરે બાજવતમાં સમજાવવામાં આવેલ છે. ૨૪ કલાકનો દિવસ, ૩૦ દિવસનો મહિનો અને ૧૨ મહિનાનું વર્ષ એ સાચો કાળ નથી એ દુન માણસના લોકોને જામત અવસ્થાનો કાળ છે. બીજા લોકમાં કાળની મજૂની બીજી રીતે ચાલે છે. આપણા ૭ કલાક થાય ત્યારે મંજગના મદમાં એક મહિનો ચાલે છે,

અને આપણા લોકમાં થતાં વર્ષ ચાલ ત્યારે બ્રહ્માના લોકમાં થોડીક મીનીટ થાય છે. એ બાબત હવે શુદ્ધ દેવકે પરીક્ષિત રાખને સમજાવે છે.

સર્પાંતિ રાખને ૩ પુત્ર હતા, તેમાં એકનું નામ આનંદ દત્ત, આનંદને રેવત નામનો પુત્ર થયો. તેને ૧૦૦ પુત્ર થયા તેમાં બધાથી મોટો કુકુરો હતો તે પેલાની પુત્રી રેવતીને લઈને, તેને ક્યા પુરુષ સાથે પરણાવવી એ પૂજા માટે બ્રહ્મલોકમાં બ્રહ્માણ પાસે ગયો. બ્રહ્માજીની સમામાં તે વખતે નાવન અને સંગીત ચાલતાં હતાં તેથી વાતચીતને માટે અવશ્ય ન મળવાથી તે રાગ એક કાણુ લાં ઊભો રહ્યો. પછી આદિ દેવ બજવાન બ્રહ્માજીને નમસ્કાર કરીને તેણે પોતાના આવવાનો હેતુ બ્રહ્માજીને જણાવ્યો. બ્રહ્માજીએ હસતાં હસતાં તેને જવાબ આપ્યો કે હે રાગ! તે' જે જે રાગઓને આ કન્યાના (રેવતીના) પર તરીકે પસંદ કરેલા છે તે અલારે કાળના મળામાં ચાલ્યા ગયા છે, એટલે મરી ગયા છે. અત્યારે તો તેમના પુત્ર, પૌત્ર, કુળના માણસો કે તેમનો વંશ-કોઈ રહેલ નથી. તમે આદી એક કાણુ ઊભા રહ્યા એટલી વારમાં ૭૭ મોઢી મુગો તમારા લોકમાં ચાલ્યા ગયા છે. (૬-૩-૩૩) તેથી હવે તમે પાછા જાઓ, આ વખતે દેવદેવથી નારાયણના અંશમત મદાનવાન બહદેવજી પૃથ્વી ઉપર આવતાં છે. તેમની સાથે તમારી પુત્રી રેવતીને વિવાહ કરો. બ્રહ્માજીએ એ પ્રમાણે આજ્ઞા કરવાથી રાગ કુકુરો તેમને પ્રણામ કરીને પોતાના નગરમાં પાછા આવ્યા. તે નગર તેમના બન્ધુબા-ધર્મેજી દોડી દોડી દત્ત. પછી તે રાગને બજવામંત્રે પોતાની પુત્રી પરણાવી અને પોતે બજવાન નારાયણના બત્તી નાચક આશ્રમમાં ચાલ્યા ગયા.

કાળની વિચિત્રતાના આવા પ્રસંગ યોગવાસિકમાં પણ આવવામાં આવેલ છે. તેમાં હીમનું આખ્યાન, બાંધીનું આખ્યાન અને લવજી રાગનું આખ્યાન મુખ્ય છે. +

સુષુમ્નની શક્તિનું તેજ એકું દત્ત કે તેને એક મહિના સુધી સમાધિ રહેવી તેથી પુરુષપણનું બાન રહેતું અને એક મહિના સુધી તેને વ્યુત્પાનદાશ રહેવી

+ આ બાબત વધારે વિસ્તારથી સમજાવી દોષ તો અમારાં પુસ્તક "કાળની અર્થ" અને "વિદ્યાન અને આવા" વાંચવા.

તેથી તે પ્રતિ જેવો એટલે સ્ત્રી જેવો બની જતો હતો. અથવા સુનિતે સમાધિમાં એવું તેજ દેખાતું કે તેમને વહાવરથી આવી ગઈ હતી તે સમાધિમાંથી જીવતી નહોતી.

પ્રદાદમાં એવું તેજ હતું કે તેના પિતા તેનો વધ કરી શક્યા નહિ (૭-૧-૪૨) હવે શુદ્ધેષ્ટ પરીક્ષિત રાજાને ભક્ત અંબરીષની કથામાં સુદર્શન તેજની એવી શક્તિ સમજાવે છે કે જે ભક્તોની રક્ષા કરતું હતું અને તેનો વિરોધ કરવાવાળાને ભય અપાતું હતું. તે તેજનું ખડું સ્વરૂપ અંબરીષની કથાના છેવટના ભાગમાં એટલે નવમા સ્કંધના પાંચમા અધ્યાયમાં આપવામાં આવેલ છે. પરીક્ષિત રાજાની ધ્રુષ્ટા પણ એવી હતી કે જે તેજથી ગર્ભમાં તેની રક્ષા થઈ હતી તે તેજ કાતું હતું અને તેનું સ્વરૂપ કેવું હતું તે બાબતું હતું.

મનુના પુત્ર નભજના એક પુત્ર નાભાગ હતા. નભજના ધનના ત્યારે ભાગ પડ્યા ત્યારે નાભાગને માટે તેના ભાઈઓએ કાંઈ રાખ્યું નહિ; ફક્ત તેમના પિતા નભજ એ નાભાગના ભાગમાં આવ્યા. નાભાગને તેમના પિતાએ બે સૂક્ત બાળ્યાં અને તેની મદદથી તેમને યજ્ઞમાં ધન મળ્યું. તેમણે તે ધન રૂપે આપ્યું એટલે રૂદ્રે ખુશી થઈને તેમને ધન પાંખું આપ્યું અને બ્રહ્માણને બિરોધ કર્યો. જેઓ ધનમાં કે ખીજ કેઈ વસ્તુમાં બેઠા હતા નહીં તેઓ નાભાગ કહેવાય છે. તેવા શુદ્ધ અંતઃકર્મવાળાને બ્રહ્માણ તરત લાગે છે. નાભાગના પુત્ર ભગવદ્ભક્ત અને ઉદાર સ્વભાવવાળા અંબરીષ થયા. તેમને દુર્વાસા બ્રાહ્મણનો શાપ પણ કાંઈ હાનિ કરી શક્યો નહિ.

રાજા પરીક્ષિત—હે ભગવાન ! હું એ સુદિવાન રાજાને અંબરીષનું ચરિત્ર સાંભળવા માંડ્યું છું.

શ્રી શુદ્ધેષ્ટ—હે રાજા ! અંબરીષ રાજાએ સાત દીપવાળી પૂજી અને આ ભૂતળ ઉપર મનુષ્યોને અત્યંત દુર્લભ એવી અવિચળ સમૃદ્ધિ અને અતુલિત ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. છતાં એ બધી સંપત્તિ સ્વપ્નમાં પ્રાપ્ત થયેલ પદાર્થોના જેવી સમજાતા હતા. જે ઐશ્વર્યના મોહથી માણસ અધારમાં ડૂબી જાય છે તે ઐશ્વર્યના નાશનું તેમને જ્ઞાન હતું. વળી:

વાસુદેવે મગવતિ વઢકેયુષ્ણ ચ સાધુપ ।
પ્રાપ્તો માર્ગ પરં વિશં વેનેદં લોઢકત્તમૃતમ્ ॥

અર્થ—ભગવાન વાસુદેવનાં અને તેમના ભક્તોનાં અંબરીષને એવી ભક્તી હતી કે તે આ જગત માટેના

દેશ જરાપર સમજાતા હતા. હંકામાં ધસી જતું અંબાર હોય તે અંબરીષ કહેવાય છે. એટલે અંદર ભગવદ્ભાવથી તે રાજા રંગાઈ ગયા હતા. બધા માણસોને ઉદ્ધારોના વિશેષ બહુ નહે છે. જ્ઞાની પુરુષો વૈરાગ્યથી ઉદ્ધારોને વશ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. ભક્તો ઉદ્ધારોને ભગવાનના કામમાં લગાડી દે છે. અંબરીષ રાજાએ પોતાનું મન ભગવાનના ચરણારવિંદમાં લગાડી દીધું હતું. વાણીથી તે ભગવાનનાં શુભચિન્તન કરતા હતા, હાથથી શ્રીહરિના મંદિરને સાફ કરતા હતા, કાનથી શ્રી અનુભૂતની કથા-સાંભળતા હતા, તેજથી ભગવાનની મૂર્તિ અને મંદિરનાં દર્શન કરતા હતા, અંગથી ભગવાનના ભક્તોને સ્પર્શ કરતા હતા, માંછથી ભગવાનને ચઢેલી દુલસી સંધતા હતા, જીભથી ભગવાનને ધરાવેલો પ્રસાદ આરોગતા હતા, પગથી ભગવાનની યાત્રા કરતા હતા, મસ્તકથી ભગવાનને નમસ્કાર કરતા હતા અને માળા ચંદન વગેરે ભોજસામગ્રીને ભગવાનની સેવામાં વાપરતા હતા. તેથી ઉત્તમ ભક્તોના જેવી ભક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ હતી (૬-૪-૨૦).

પરીક્ષિત રાજા પણ રાજા હતા, તેથી રાજાની માયા દૂર કરવા માટે જે રાજાઓએ જે રીતે માયા છૂટી હતી તેમની કથા શુદ્ધેષ્ટ વારંવાર પરીક્ષિત રાજાને સંભળાવે છે. તેમાં અંબરીષ રાજાની ભક્તિ મૃગ-મહાવવાળી હતી. તેમણે યજ્ઞી અધ્યયેષ્ઠ યજ્ઞ કર્યા હતા છતાં તે સ્વર્ગની પદવીને પણ મુગ્ધ માનતા હતા. સિદ્ધ પુરુષને પણ દુર્લભ હોય એવા ભોજ્ય પાદાર્થો તેમને દર્શ થતા નહિ, કારણ કે તે આત્માનો આનંદ મેળવી શકતા હતા. ધીરે ધીરે ભક્તિ વધતાં અંબરીષ રાજાએ બધા પ્રકારની આસક્તિઓનો ત્યાગ કરી દીધો હતો.

ગૃહેષુ દારેષુ સુતેષુ મન્યુષુ દિવેષુ ચત્વરેણ્યસ્યન્દનવાજિપતિષુ ।
અદમ્બરત્નામરણાણ્યુષાદિવ્યનન્તકોશોષ્વક્રોદસન્મતિષુ ॥

અર્થ—તેમણે ધર, સ્ત્રી, પુત્ર, બન્ધુ, ઉત્તમ ઉત્તમ હાથી, રથ, ઘોડા, પામણસોના, અશ્વ રત્ન, આશ્વશુ અને આશુષ વગેરે વસ્તુઓમાં અને ધનના અપૂર્વ ભંડારમાં “આ બધું આસત્ય છે” એવી ભુલિ કરી લીધી હતી.

તેમની એવી અનન્ય ભક્તિથી સન્તુષ્ટ થઈ શ્રીહરિએ, ભક્તોની રક્ષા કરનાર અને તેમના વિરોધીઓને ભય આપનાર સુદર્શનચક્ર તેમને આપી રાખ્યું હતું. તેના ખરો અર્થ સર્વાભિભાવ છે (૬-૫-૧૧). તેનું વધારે સ્પષ્ટીકરણ પાછળના ભાગમાં આવશે. (અપૂર્ણ)

આને ત્યારે આપણું જીવન અધકારથી છવાઈ ચૂકું છે, અને ત્યારે આપણી બારનીય સમ્પત્તા અને સંસ્કૃતિ પર વિધર્મીઓના અનેક કોર પ્રદાશ થઈ રહ્યા છે; ત્યારે મુરખરમાં ક્યેય, પ્રમાદ અને અસા-
ન્તિનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું છે; ત્યારે પ્રત્યેક વર્ગ અને વર્ણ સ્વધર્મ, સ્વકર્તવ્ય અને પોતાની જવાબ-
દારીનું જાન ગુમાવી બેઠો છે, ત્યારે, નિરાશાના આ ધોર અધકારમાં ફોબા દિવની સમક્ષ પ્રાચીન ધર્મની એક જાનવ્યવસ્થામાં ન્યોતિ-પરંપરા આશાના અજ-
વાળા પાંધરે છે. જેમણે પોતાના અપૂર્વ ત્યાગ વડે નારીત્વના અનુપમ આદર્શને ઉચ્ચ સહાસને રચાવિ-
ધ્યો છે અને આને દબરો વધો પછી પણ, જેનો પ્રવચ-પ્રમાણ, એક અશ્વ પ્રદાશ-પુર્ણની માફક, આપણા આત્મચિરમૃત અને મર્ચિત જીવનમાં નવજીવ-
નો સંચાર કરી રહ્યો છે, તે આર્વાર્વતની પતિપરાવણા આર્ષરમણીએને ઉદ્દેશને હું આ લખી રહ્યો છું.
આધુનિક યુગમાં, ત્યારે શ્રદ્ધાનું રથાન કુતકે છીનવી લીધું છે, ત્યારે જીવન-સૌરભ પ્રસારતા આતરિક સદ્-
ગુણોને બદલે બાહ્ય દાપટીય અને મોજશોખને પ્રાધાન્ય મળી રહ્યું છે અને ત્યારે વ્યક્તિ અને સમાજ જાન ભૂલીને અવલે માર્ગે આધિજિયાં કરી રહ્યાં છે ત્યારે કોને લીધે આપણે આપણું મસ્તક જોડું રાખી ચક્રવા-
હીએ? શું એ સતીએને લીધે નહિ, કે જેમણે પોતાના અશ્વ દાન વડે અલખૂર્ણ અને લક્ષ્મીની જેમ મનુષ્યની સર્વશ્રેષ્ઠ પરંપરાને હવિત રાખી; જેમણે પોતાની તપસ્યા અને સહિષ્ણુતા વડે માનવતાને માનવતા અમૃત વડે સિંચી; અને જેમણે માનવીમાંથી પશુ-
પણુને તિલાંજલિ આપીને તેનામાં દેવતાની રચાવના કરી?

‘મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, આને ત્યારે સ્ત્રી-સન્માન લગભગ નષ્ટપ્રાય: રિધિતિમાં મુકાઈ ચૂકું છે ત્યારે, વર્ત-
માન સમ્પત્તાનાં સંકેદો અને દબરો પ્રતોક્ષો વચ્ચે જીવન જીવનારી માતાઓ, બહેનો અને પુત્રીઓ તે પ્રાચીન સતીએના જીવનદારા માર્ગદર્શન મેળવી ચક્રો, એટલું જ નહિ પરંતુ જીવનના કોટાંગ માર્ગે જરૂર નિર્મળપણે આવવાનું પણ પાન પ્રાપ્ત કરી ચક્રો. આ આશાથી જૂના જમાનાની એક ચિત્રકાવ્યિક તારા હું

કહી રહ્યો છું. મને શ્રદ્ધા છે કે તેઓ જરૂર આમાંથી પ્રેરણા મેળવશે.

એકવાર રાજ વેલુએ વિખ્ય બગવાનને પૂછ્યું કે, ‘પુત્ર, પત્ની, પિતા, માતા અને ગુરુને સાક્ષીમાં ‘તીર્થ’ તરીકેના માટે ગણવામાં આવે છે? આનો સવિસ્તર ખુલાસો આપવા કૃપા કરશે.’

બગવાને કહ્યું: ‘તમારો સવાલ ખૂબ મહત્વનો છે. હું તમને વિગતવાર બધી વસ્તુ સમજાવું છું. પત્ની એ તીર્થ કેવી રીતે છે તે પહેલાં ખ્યાનદર્શને સાંભળો.’

બાળા લાંબા સમય પહેલાં, પ્રવચનમાં કાદીએતમાં એક વેસ રહેતા હતા. તેમનું નામ કુકલ હતું. તેઓ ધર્મી, શાંતી, શુભવાન અને ધર્મપ્રેમીમાં શ્રદ્ધા રાખવાવાળા હતા. તેમની જ માફક, તેમની સ્ત્રી મુકલા પણ સર્વસદ્ગુણસમ્પન્ન હતી. તે સાધ્વી, પતિભક્ત, સત્યવાદિની અને ધર્મપરાવણા હતી. એક વખત એનું બન્યું કે ગુરુઓના મુખથી તીર્થવાતનું માહત્તર્ય અને તેના દ્વારા મળતા પ્રવચનની કથા સાંભળીને કુકલે તીર્થવાત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. ત્યારે તેઓ પ્રયાણ કરવાની પૂર્વતેયારી કરવા લાગ્યા ત્યારે તેમની જીવન-સાથી મુકલાએ કહ્યું: ‘સ્વામીનાથ! હું આપની અર્ધજાત છું. આપ જે માર્ગે પચલાં મટિ તેનું અનુ-
કરણ મારે કરવું જ નોંધજો. માટે હું પણ આપની સદ્ગુણવાસી જનીય-આપને પચલે ચાહીને, આપની ચીતળ અને શુભકર જીવન-ઝાવામાં રંદિને, વધારામાં સેવાનો લાભ ગણવીય. પતિનત એ જ ઓતો ધર્મ છે; તેમાં જ તેનું શ્રેય છે. ઓતોને માટે પતિ એ જ સુખ છે, પતિ એ જ સ્વર્ગ છે. તેના માટે પતિ સિવાય બીજું કશું સુખ નથી; પતિ જ સર્વતીર્થસ્વરૂપ અને સર્વપ્રવચન છે. તે પ્રિય! હું આપનો આશ્રય છોડીને અર્ધી નહિ રહી શકું; હું પણ આપની સાથે જ જાવીય.”

તીર્થવાત કહેલી કાલ દોષ છે તેનું કુકલને જાન હતું. પત્નીના રૂપ, રંગ, વય અને રામજાતાના વિચારો તેના માનસ-પટમાં રમવા લાગ્યા. તે વિચારવા લાગ્યો કે કંડી, જરમી, આંધિ, પાણી અને કાંટાના માંખે લીધે તેને ખૂબ વેડું પડે, કમળ જેવી તેની રામજા

કાયા કરમાઈ જશે; કંચન જેવી કાયાનું તેજ દબાઈ જશે; પગમાં ફેલ્લા ઊઠશે; અને બૂખ-તરસને લીધે તે આકુળઆકુળ થઈ જશે. તેને લીધેજ ને જ્યાં મારું જીવન અને ધર્મ છે, તેના નાશ થવાથી મારા પણ સર્વ-નાશ થઈ જશે. તે જ મારી જીવિકા છે, તે જ મારી પ્રાણેશ્વરી છે. આ સંજોગમાં મેને કેવી રીતે સાથે લઈ જઈ ? તેને સમજાવીને મારે એકલા જ જવું જોઈએ.

પતિને વિચારના ચક્રાવે ચઢી ગયેલા જોઈને સુધ્ધા સમજી ગઈ કે તેમના મનમાં શું ગડમથલ ચાલી રહી છે અને તેઓ શા માટે આનાકાની કરી રહ્યા છે. તેણે હાથ જોડીને કહ્યું કે, 'પ્રાણપ્રિય ! નિર્દોષ નારીનો ત્યાગ કરવો એમાં પતિનું બુધ્ધિ નથી. પત્ની જ પુરુષનું ધર્મપ્રદ છે. માટે આપ મને સાથે લઈ લો.'

પરંતુ સુધ્ધાની વિનવણી બદેરા કાને અચડાઈ ઉપરથી તો ફક્લ તેને આશ્વાસન આપીને કહેવા લાગ્યા કે હું તને સાથે લઈ જઈશ; પરંતુ મનમાં તેમણે એવી ગાંઠ વાળી લીધી હતી કે તેના બલ મારે જ તેને લઈ જવી ઉચિત નથી.

જ્યારે સુધ્ધા પતિની વાતોથી સંવૃણ થઈને ધર-કામમાં પરાવાઈ મૂકી ત્યારે અનુકૂળ તક જોઈને ફક્લ પોતાના સાથીદાર સાથે, છાનામાના ઉપડી ગયા. જ્યારે દેવાસનના સમયે, ખૂબ શોધખોળને અંતે પણ સુધ્ધાએ પતિદેવને ન જોયા ત્યારે તે કરુણ આકંઠ કરવા લાગી. તેણે લાગતાપગત લોકોમાં તપાસ કરી તો જાણ્યું કે તેઓ તીર્થયાત્રાએ ચાલ્યા ગયા છે. પતિના આવા નિર્દય અને નદાર વર્તનથી તેને મનમાં ખુબ દુઃખ થયું. પોતાના આરગમાં જોઈને કલહિના કલાહિ સુધી તેણે અરણ્યરુદન કર્યું. આખરે જ્યારે મનનો આવેશ ઊતરી ગયો ત્યારે તેણે દૈવ સંકલ્પ કર્યો કે જ્યાંસુધી પતિ પાછા નહિ આવે ત્યાંસુધી પૃથ્વી માતા જ મારું આસન રહેશે; ઘી, તેલ, દહીં અને દૂધનો ત્યાગ કરીશ; મીઠું, પાન, મીઠાઈ વિ. સ્વા-દિષ્ટ ચીજોને હાથ પણ નહિ અડાડું અને કોઈ વખતે એક ટંક ખાઈને તો કોઈ વખત નોકારડો ઉપવાસ કરીને જીવન બીતીત કરીશ.

પોતાના સ્વચેત્રિત નિર્ણય અનુસાર શૂંગારની બાવ-નાઓ પણ કળાવી દીધી. કોઈ વખતે થોડું ખાઈવેલી

તો કોઈ વખત સળંગ ઉપવાસ કરતી. મોંય પર સૂઈ રહેતી અને પતિનું ખ્યાન ધરતી. તેણે બપોળાંય વચ્ચેને ઊતારીને આર્ક્ષણ રહિત સામાન્ય વસ્ત્રો પરિધાન કર્યાં. ધીમે ધીમે પતિ-વિયોગની વેદનાથી તેમજ એકાદાર અનાદાર અને જીવનની સુલભ સંગવડોનો પરિત્યાગ કરવાથી તેનું શરીર ધીરું પડી ગયું. તે તદ્દન દુર્બળ અને ક્ષોણકાય બની ગઈ. સતત રુદન કરવાથી તેને અનિદ્રાનો રોગ લાગ્ય પડ્યો. ખાવા-પીવાની તેને રુચિ જ નહોતી થતી.

તેની આવી દયાબળક દુર્દશા દેખીને તેની સાહેલી જોને ખૂબ ચિંતા થવા લાગી. તેણે કહેવા લાગી : 'ખૂબ ! તું આવું સખત દુઃખ શા માટે વેડે છે ?' સુધ્ધાએ જવાબ આપતાં કહ્યું કે, 'ખૂબો ! મારામાં પતિ મને એકલી મૂકીને તીર્થયાત્રાએ ચાલ્યા ગયા છે. હું નિષ્પાપ છું, નિર્દોષ છું. હું સખીઓ ! હું તેમને સંભારીને જ દુઃખી થઈ રહી છું. પતિનો વિયોગ સહન કરવો તેના કરતાં તો પ્રાણ-વિસર્જન કરવું એ વધુ ધ્વજીય છે. આ દારણ દુઃખ હવે મારે માટે અસહ્ય બની રહ્યું છે.'

સખીઓ તેને અનેક પ્રકારે સાનવન આપવા લાગી. તેમણે કહ્યું : 'ખૂબ ! તું નકામી દુઃખી થઈ રહી છે. તીર્થયાત્રા કરીને તારા પતિ દૂર સમયમાં જ પાછા આવશે. આ પ્રમાણે શરીર સ્વચીનાખવાથી શું ફાયદો ? ના, તારું સોના જેવું સુંદર શરીર ધૂળમાં મળી રહ્યું છે. તે વારી કેવી દશા કરી નાખી છે ! ઊહ, ખાઈ-પીને તને યોગ્ય એવા પદાર્થોને અપનાવી લે. ખારી સખી ! કાણ કેનો પતિ છે, કાણ કેનો પુત્ર છે અને કાણ કેનો ભાઈ છે ? આ સંસારમાં કોઈનો સંબંધ રચાયો નથી. જે કંઈ આપણી પાસે હાજર હોય તેનો ઉપભોગ કરવો એ જ યોગ્ય છે. શું અમારું કહેવું તું નહિ માને ?'

સુધ્ધાએ કહ્યું : 'સખીઓ ! તમે મને જે કંઈ કહ્યું છે તે મારી હાલતથી દુઃખી થઈને અને મારા બલ મારે જ કહ્યું છે. આપના પ્રેમ અને સહાનુભૂતિ માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું. પરંતુ તમે મને જે સલાહ આપી છે તેનો સ્વીકાર કરવા માટે હું વિવશ છું. ધર્મશાસ્ત્રો એમ કહે છે કે, જે આ પતિથી દૂર એકલી

રહે છે તેને પાપિણી માનવામાં આવે છે. ઓઝે દમેશા પતિની સાથે જ રહેવું નોંધ્યો. નારીને માટે પતિ એ જ 'તીર્થ' છે. તેથી મન-વચન-દર્મથી તેણે સદા પતિનું જ આવાહન કરવું નોંધ્યો. અને પતિના આશ્રય નીચે, પતિની ડાબી બાજુ બેસીને, ઓઝે મૃદચ-ધર્મનું આચરણ કરવું નોંધ્યો. આ પ્રકારના દાન-પુણ્યનો મોટો મદિમા છે. એટલે મુખી કહેવામાં આવ્યું છે કે આતું કળ કાચી, મંચા, પુષ્કર કારકા, અવન્તી, કેદાર અને મંદ્રેશ્વર વગેરે તીર્થ-શેરોમાં પૂજન કરનારી સ્ત્રીને પણ મળતું નથી. સખીઓ ! પતિની કૃપાથી મુખ, પુન, સૌભાગ્ય, જ્યુષ્ઠ,

વસ્ત્ર, તેજ, વધ, ગુણ-મર્કાંઈ પ્રાપ્ત થાય છે. પતિની પ્રચલતાથી દેવતાઓ ઓઝો પર પ્રસન્ન રહે છે. માટે પતિ જ ઓગો સ્વામી, પતિ જ ગુરુ, પતિ જ દેવતા અને પતિ જ તીર્થ અને પુણ્ય છે. પતિની દયાતીમાં જ શૃંગાર અને આમૃતજી સગવડમાં સ્ત્રીની શોભા છે. પતિ વિના આ સ્ત્રીને સપના મુખમાં રહેલા દૂધના સમાન છે. હું તો સદા આ વિચારકેણીને અનુસરનારી છું. ત્યારે મને પતિએ છોડી કેમ ! સખીઓ ! આ વખતે મને સુદેવાની એક જૂની વાર્તાનું સ્મરણ થઈ આવે છે.

(આગળ જાવતા અંકે)

ધર્મક્ષેત્ર

ધર્મ વર તો ધન્ય હોય તો જગમાં દિંદુસ્તાન,
આપણું એક જ દિંદુસ્તાન.

લાયક એને બનતાં શોખવું એ જ ખરું અભિમાન,
આપણું એક જ દિંદુસ્તાન.

વર્ણાશ્રમના બંધારણમાં સત્ય તથાં દરેમાન,
રનેદ-સપ ન ત્યાય-શુદ્ધિનાં જ્યાં અમૂલાં વરદાન. આપણું.—૧

રામ-કૃષ્ણ જેવા જ્યાં જન્મ્યા શુ દેવ આદર માન ?
ત્રેમલક્ષ્મી લાક્ષ્મી-ગુલન ઉર ઉર હોડ તાન. આપણું.—૨

અખર ખમનો આધ્યાત્મિકનો ક્યાં છે જ્ઞાનું જ્ઞાન;
સિદ્ધિ, સંત, સાધુ ને ચોગી બોતાં જુદીએ બાન. આપણું.—૩

પ્રવચન નહીંઓ; પર્યંત, ઉપવન જેથે માનવધ્યાન;
નિસર્ગનું નંદનન જાણે કે માને તે દાન. આપણું.—૪

પાતાનું પાતાને વંદાણું નાદું બોલું તોદાન,
સૌના હક્ક ને હિતનું રક્ષણ કરવાં અમૃતપાન. આપણું.—૫

દૂધમાં સાકર જેમ મળે છે એ ઇવન અનુપાન;
અજાત શત્રુ બિરદ નિત્યનું પાપે દહ બલિદાન. આપણું.—૬

હરીએ વાન વિનવાદરથી આત્મઆત્મ શુભતાન;
વિશ્વવિજય એ કેશ-પંખનો હથેરનો અરુણાન. આપણું.—૭

“અખજન”

દેવી આસુરી સંપદ વિભાગ યોગ

લેખક: શ્રી. શિવસાહિ જામનાદાસ ઠાકર

[શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના ૧૬ મા અધ્યાય ઉપરના વિભાગનનો આ લેખ છે. સમ્પત્તિ એટલે પ્રાપ્તિ. જેવા ગુણોથી આપણામાં વિશાળતા આવે, સર્વ પ્રત્યે આત્મસંતોષ ઉત્પન્ન થાય, વિવેકશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય અને સારા. ખોટાનો નિર્ણય કરી શકાય, શ્રેય અને ત્રેયનો નિર્ણય કરી શકાય તેવા ગુણો-ને જે ગુણો ભગવાને આ અધ્યાયમાં ગણ્યા છે-તે પ્રાપ્ત થવા અને તે ગુણો અનુસાર વર્તવાની શક્તિ આવવી તેને દેવી સમ્પત્તિ કહે છે. અને જે ગુણોથી આપણામાં બીજાઓ પ્રત્યે તિરસ્કારશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય, બીજાનું ગમે તેટલું નુકશાન કરીને પણ પોતાનો થોડો લાભ સાધી લેવાની લોહપતા ઉત્પન્ન થાય, દાણિક સુખને પહેલું પસંદ કરાય અને વિવેકશુદ્ધિ બંધ થઈ જાય અને ક્રોધ, મોહ, લોભ, મોહ ઉપજાવનારા ગુણો ઉત્પન્ન થાય કે જેવા સ્વભાવનું ભગવાને આ અધ્યાયના ૭ થી ૧૮ શ્લોકોમાં વર્ણન કર્યું છે તેને આસુરી સમ્પત્તિ કહે છે.]

આ અધ્યાય આસુરી અવસ્થાથી મુક્ત થઈ દેવી સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરી જીવનનો ઉદ્ધાર કરવા માટે પ્રત્યેક મનુષ્યને બહુ મનનીય છે. ઠાકર શ્રી. ઠાકરે આધ્યાય ઉપર વ્યાપક વિચારો દર્શાવ્યા છે અને એક ખાસ અગત્યની વાત એ પણ જણાવી છે કે ગીતા એ ઠાકર માત્ર પાઠ કરવાનું પુસ્તક નથી પણ સમજીને જીવનમાં જિતારવાનું છે, અને તો જ તેનું ફળ છે, કે જે જીવનના શુભ પરિવર્તનરૂપે જ મર્ત થાય છે.]

આ અધ્યાયને વિવિધ રત્નોની અખૂટ ખાણ સાથે સરખાવીએ તો તે અતિશયોક્તિ તો નહીં જ કહેવાય. જણાવેલ ખાણતોને જેમ જેમ વિશેષ વાંચીએ, વિચારીએ, તેમ તેમ તેમાં અનેક અવનવા સત્ય ને સિદ્ધાંતોનાં દર્શન થશે. આ અધ્યાયની વિસ્તાર-ભૂમિ છણાવટ પ્રથમ શુદ્ધિ અને સ્વતંત્ર પુસ્તક માગી લે છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે આપણે જોઈશું તો તેમાં નીચેની બાબતો આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ પડી યાય છે:

૧ મનુષ્યજાતિની ઉત્પત્તિના પ્રકાર, અને તેના ગુણોનું વર્ણન તથા તેની અસર.

૨ સામાન્ય જનસ્વભાવનું ઘણું બારીક નિરીક્ષણ અને વર્ણન.

૩ આ અધ્યાયનો ઇતિહાસ હેતુ સાધવા માટે વિષયની અસરકારક રજૂઆત.

૪ ગીતાનું સ્થાન ક્યાં કે કલ્પનાની સહિમાં કે વ્યવહારના પ્રદેશમાં?

૫ શુદ્ધ અને સચોટ દર્શનપૂર્વકનું કર્મમાર્ગનું પ્રતિપાદન.

સારે હવે આપણે પહેલો મુદ્દો એટલે કે મનુષ્યજાતિની ઉત્પત્તિના પ્રકાર: તેના ગુણો તથા તેમની અસર વિષે જોઈએ:

૧ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ મૂળ બે પ્રકારની છે: એક દેવી અને બીજી આસુરી. (શ્લોક. ૧). આ સિવાય ઇતર કોઈ પ્રકાર નથી. દેવકમાં સંપૂર્ણ દેવી ગુણો કે સંપૂર્ણ આસુરી ગુણો હોતા નથી, પરંતુ એકબીજા ગુણોનું વધતા યા ઓછા અંશે મિશ્રણ હોય છે.

હવે સંપત્તિ શબ્દનો હાલની માફક સંકુચિત અર્થ નહિ, પરંતુ ઘણો વ્યાપક અર્થ યાય છે તે નળી લઈ, આપણે દેવી સંપત્તિ વિષે જોઈએ:

દેવી સંપત્તિમાં અભયથી માંડી અતિમાનિતાના અભાવ સુધીના જીવીસ ગુણોનો સમાવેશ યાય છે. (શ્લોક. ૧-૩) આ ગુણો એકબીજા સાથે સાંકળની માફક સંકળાયેલા છે, અને અહીં બહુ જ ધુન્ધીપૂર્વક જોઈવાયા છે. ગીતાના માહાત્મ્યમાં ગીતાના શ્લોકોના એક ચરણની પણ જે મહત્તા કહેવાઈ છે, તે અહીં સસકર છે. આગળ વધીને કહીએ તો આ સ્થળે ગીતાનો ફક્ત એક શબ્દ પણ મહત્તા ધરાવે છે-મનુષ્યને શુક્તિના માર્ગે લઈ જવાની પ્રયત્ન શક્તિનો પરિચય દર્શાવે છે. માણસ આ જીવીસ ગુણોમાંથી એકને સાચા હૃદયપૂર્વક દલતાથી જીવનમાં જિતારે તો તેને આધારે બીજા ગુણોનો માર્ગ તેની સામે ખુલ્લો થઈ જવાનો, અને તેને-ગુણો તેને આપ મહેનતથી પ્રાપ્ત થવાના.

ત્યારે હવે મહેનત વિના મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થાય છે તે આસુરી શુષોને તપાસીએ.

૬મ, ૬૫, અભિમાન, ક્રોધ, નિર્દયતા અને અત્યાચાર. આ ૭ આસુરી સંપત્તિ. (૨૧. ૪). આમાંના યજ્ઞ શુષો મનુષ્યજાતિના મોટા ભાગમાં સ્વાભાવિક જ હોય છે, અને ક્રોધક્રોધમાં તે યોગ્ય પ્રમાણમાં હોય છે. આ શુષોની વિશિષ્ટતા એ છે કે જ્યાંમાં તે ન હોય તેણે તે પ્રાપ્ત કરવા મદિ મહેનત કરવી પડતી નથી, પરંતુ તે આયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. વળી માણસને તેની કમ્પા ન હોય, તો પણ જો તે સાવધાન ન રહે તો આ શુષો સુપ્રધાથી પણ તેનામાં ઘાતર યથા જાય છે.

એટલે આ રીતે અને જાતના શુષો પોતાની જાતે જ પોતાની અસર જાતી જાય છે. દેવી સંપત્તિ મોક્ષને માટે અવરુદ્ધ બનાવેલી છે અને આસુરી સંપત્તિને બંધનકર્તા માનવામાં આવી છે. (૨૧. ૫). દેવી સંપત્તિમાં જગતીય લક્ષણોની દારવાયા છે, જ્યારે આસુરીમાં ક્રોધ ૭ લાલ્ચોનો જ સમાવેશ થાય છે. અને તો પણ આ જગતીયની દારી અસર કરતાં જગતી વિનાશક અસર ધણી વધારે છે. અને તે જ દારણથી દેવી જીવો વિશેષતઃપૂર્વક જગતી, આસુરી જીવો વિશેષતઃપૂર્વક ક્રોધલક્ષણો વિવરણ કર્યું છે.

એટલે અહીં આપણે બીજા મુદ્દા-સામાન્ય જન-સ્વભાવનું ધણું બારીક નિરીક્ષણ અને વર્ણન-તે પર આપીએ છીએ.

આસુરી જીવોમાં તેવા શુષોને લીધે શુદ્ધિની મંદતા અને જડતા પ્રધાનપણે હોય છે. અને તેથી તેમનામાં આચાર તથા ચારાચારનો વિચાર હોતા જ નથી. આસુરી લક્ષણો અને મંદશુદ્ધિને પરિણામે માણસને ઉદ્ભવતા વિચારો, માન્યતાઓ અને વર્તન જેવાં કે નિત્ય-અસ્વાસ્થ્યમાં માન્યતા, જાતની ઉત્પત્તિ વિશે પાણી વિચારો, અપવિત્ર મતો, અપાર મિત્રા, મેંદા આદિપ્રાણનાં બંધન, કામકોપમાં આધીનતા, મનની લોભપતા વગેરેનું બારિશક્તિનું નિરોધન અને વર્ણન શ્લોક, ૭ સી ૧૨ કૃષીમાં જોવામાં આવે છે. ઉપરાંત આવા માણસોના મનમાં કદ રીતના વિચારોના વટાણાઓના કુમરી આના હોય છે, તે શ્લોક ૧૩ થી ૧૫ સુધીમાં આવે.

૬૫ વર્ણવવામાં આવ્યું છે: "આ મેગયુ", "અયુક કમ્પા પાર પાડીય", "આને માયો", "દેવે બીજને મારીય", "દુ કમ્પર હુ", "જગવાન હુ", "દવવાન હુ", "કુલીન હુ", "મારા સમાન બીજો કોઈ નથી."—આવા આવા આસુરી જીવોને ઉદ્ભવતા પ્રતિ-વિરોધક વિચારના વચનનું વર્ણન માણસને ખરેખર આશ્ચર્યચકિત બનાવે છે. આ પ્રમાણે શ્લોક ૧૮ સુધીનું વર્ણન એકંદરે લોકમાનસનો ધણો કીલ્બતમયો ખ્યાલ આપે છે. સાથે સાથે આ ઉપરથી આપણે એ પણ જાણી શકીએ છીએ કે આ રીતનું માનસ-આ રીતના વિચારો—માણસને કદીપણ ઉત્પત્તિને માર્ગે આવવા દે નહિ, એટલું જ નહિ પરંતુ તે તેને ક્રુતા અને અપોત્તિને માર્ગે ધોરી દે.

પરંતુ આ પ્રમાણે માણસની આવી કાઝત ન થાય તેવા માર્ગે બનાવવાનો આ અધ્યાયનો હેતુ છે.

માણસની આવી કાઝત થવાનું મુગ કારણ આસુરી સંપત્તિ છે. સામાન્ય રીતે તે સંપત્તિ જનસમાજના મોટા ભાગમાં અને વિશેષ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે, તેનું કારણ એ કે અનેક ક્રોધ અને પશુપ્રાણીઓમાં પરિભ્રમણ કર્યા પછી જ્યારે જ્યારે ઉત્તમ જીવા મનુષ્ય-દેહમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે ક્રોધ-પશુના સંસ્કારોની અસર લાગે આવે છે. અને તેથી જ માણસમાં વિશેષ ભાગે ક્રોધની જ્વલિતો જ દર્શિતોય થાય છે.

પરંતુ એકંદરે જ્યારે જીવન અતિ પ્રાપ્ત કરવાની કમ્પા હોય છે, અને એટલે જ તે જુદા જુદા પશુપક્ષિના અવતારમાંથી છૂટી છેવટે મોક્ષમાટે મનુષ્યદેહમાં પ્રવેશે છે.

મનુષ્યદેહ જગતી મુક્તિની મજાલનું છેલ્લું શ્લેષન છે. મુક્તિને નેટલો માર્ગે ક્રોધ-પશુથી મારી મનુષ્ય-દેહ પ્રાપ્ત કરતાં સુધી દમ્પરો વર્ણોમાં તેણે કાપ્યો હોય છે, તેટલો જ ખાખો માર્ગ મનુષ્યદેહની અંદરના તેના જુગ વર્ણોના નિવાસ દરમ્યાન તે કાપી રહે છે. એટલે અહીં જીવે પોતાની મુક્તિ માટે વિશેષ કરવાનું હોય છે. પરંતુ આપણે અગાઉ જોયું તેમ તેના લક્ષણો તે ક્રોધ-પશુ જેવાં જડ અને આસુરી છે, એટલે તે સંચારો લોભની તેને દેવો લક્ષણોથી નિમ્મિત્ત કરવા નેહ્યો.

અહીં આપણા વિષયની મુદ્દા રજુઆતનો ત્રીજો મુદ્દો આવે છે:

આસુરી લક્ષણોમાં રચ્યાપચ્યા ગ્રહેનાર માણસને દેવી, સંપત્તિથી વિભૂષિત કરવા તે ગુણોની મનસ-શાન્તિના ઝીણવટભર્યા અભ્યાસપૂર્વકની સુંદર અને સચોટ રજુઆત આ અધ્યાયમાં થઈ છે.

પ્રાર્થ પશુ માણસને તે જે વસ્તુ લેતો હોય તે લેવાની ના પાડીએ અને બીજી વસ્તુ લેવાનું કદીએ, અથવા તો તે જે કાર્ય કરતો હોય તે કરવાની ના પાડીએ અને બીજું કાર્ય કરવાનું કદીએ, તો તે આપણું કહેવું યોગ્ય હશે તો પશુ માન્ય કરશે નહિ. બારિકાઈથી નોંધીએ તો આનું કારણ એ છે કે તેને તેની ભૂલ સીધી ખતાવી, સીધું આપણા કહેવા મુજબ કરવાનું કહેવાથી તેનું મન અલ્પ સુધ્ધિ, હાર અને લઘુતાની લાગણી અનુભવે છે, અને તેથી તે ઘણે તેની અહંતા નોંધપૂર્વક નમ્રતા થાય છે, અને તે માણસ આપણી વાત યોગ્ય હોય તો પશુ માન્ય કરતો નથી.

પ્રત્યેક માણસમાં આ ભૂતની લાગણી સદંતર જાય છે. અને તેથી જ અંતર્યામીએ ઉપર જણાવેલ સ્વભાવને ખ્યાલમાં રાખી સફળ નિવડે તેવી રીતે આ મુક્તિદાતા દેવી ગુણોની રજુઆત કરી, અને તે દ્વારા મનુષ્યભવને જીવવણી તથા શ્રેણીમાં પ્રથમમાં આવે એવો ઉત્તમ સિદ્ધાન્ત આપ્યો છે.

હવે આપણે તેની રીત તપાસીએ. તેના મૂળ ત્રણ સુદ્ધા:

૧ પ્રથમ જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરાવવાની છે તેની સીધી સરળ રજુઆત.

૨ પ્રાપ્ત કરાવવાની વસ્તુ તથા ત્યજવવાની વસ્તુ વચ્ચે સરખામણી.

(૧) એક વસ્તુ શા માટે ગ્રહણ કરવી તે જણાવવા માટે તેના ફાયદાનું વર્ણન.

(૨) બીજી વસ્તુ શા માટે ત્યાજ્ય દેવી તે જણાવવા માટે તેના ગેરફાયદાનું વર્ણન.

૩ રજુ કરવામાં આવેલ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાની રીત, તેમાં આવનાર મુશ્કેલીઓ, તે મુશ્કેલીઓના ઉપાય અને એ સર્વનું વર્ણન.

૨ ત્યારે હવે અહીં આસુરી ગુણોને દેવી ગુણો પ્રાપ્ત કરાવવા માટે પહેલાં તો શ્લોક ૧ થી ૩ સુધી તે ગુણો ફક્ત જણાવવામાં જ આવ્યા છે.

આનાથી માણસના મન પર પહેલી અસર એ થાય છે કે આગળપણે તેનું તેમાં ખ્યાન દોરાય છે. આમ થાય છે એટલે દુરંત જ તેના મનની આસુરી ગુણો પરની પ્રીતિ અર્પિત થઈ તેનામાં ત્યાગશુદ્ધિની શરૂઆત થઈ જાય છે. આસુરી ગુણોનું બળ ઘટવા લાગે છે.

(૨) ત્યારપછી દેવી અને આસુરી ગુણો વચ્ચે શ્લોક ૪ થી સરખામણી કરી, શ્લોક ૭ થી ૨૧ સુધી આસુરી ગુણોના ગેરફાયદા, વાપરતા વગેરે બતાવવામાં આવ્યા છે.

અહીં માણસમાં પોતે ન જાણી શકે તે રીતે આસુરી લક્ષણો પરનો અભાવ અને દેવી લક્ષણો પરનો ભાવ અર્થ થાય છે, જે ધીમે ધીમે આસુરી લક્ષણો પરના અનંક તિરસ્કાર અને દેવી લક્ષણો પરના મનઃપ્રસન્ન આકર્ષણનું રૂપ ધારણ કરે છે.

(૩) અને બેરોબર એ પણ જ શ્લોક ૨૧, ૨૨, ૨૩ અને ૨૪ દ્વારા આસુરી ગુણોના ત્યાગનો તથા દેવી ગુણોની પ્રાપ્તિનો માર્ગ બતાવવામાં આવ્યો છે.

જેવી રીતે માણસને એકદમ કુદાતુર ખતાવી પછી તેની પાસે ખોટા મૂલ્યાંકનો તે જેમ તેને ક્રમશઃ ખાતર જાય છે, તેવી રીતે દેવી સંપત્તિ અત્યે મનુષ્યને આકર્ષણ ઉત્પન્ન કરાવે પછી જ તેને તે પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ સચવાયો હોવાથી માણસ તે દુરંત ગ્રહણ કરી લે છે, અને આસુરી લક્ષણોથી મુક્ત થતો જાય છે.

આ રીતે આ અધ્યાયની રચના માણસને એક ઉમદા અને સચોટ સિદ્ધાંત શીખવી જાય છે.

ત્યારે હવે આ અધ્યાયના આટલા અવલોકન પછી સ્વભાવિક રીતે જ એવો મુદ્દો ઊભો થાય છે:

ગીતાનું સ્થાન ક્યાં? કલ્પનાતી સૃષ્ટિમાં કે વ્યવહારના પ્રદેશમાં? આપણે તે તપાસીએ:

“મુક્તિ તો અત્યંત જ નેમતે અતે પ્રાપ્તિને જ મહત્ત્વ મહેનતે મળે છે. આવી મુક્તિ ગીતા અર્પાવે છે, અને ભગવાને તે ગાંઠ છે; એટલે ગીતા તો કાંઈનું કાંઈ દર્શી.” - આ પ્રમાણે માણસે તેના વિષે અનિષ્ટારક

નિવડે એવી અવ્યવહારુ ઉચ્ચ દરખાની કરી રાખેલી હોય છે; મર્યાદા વિહોણા અને અધિકતા પૂરતભાવ સેવેલા હોય છે. આનાં પરિણામ એ આવે છે કે માણસ તે અમૂલ્ય ગ્રંથના ઉપદેશનો વ્યાવહારિક અને સાચો અર્થ લેતો જૂલી નબ છે-હોદ્દા કે તેનો અર્થ તેને લેતો જ અમતો નથી. કારણ કે તેથી તેજી તેના વિશે દરેકી અને સેવેલી આદર્શ દરખાના ધવાય છે. પરંતુ આને ક્ષિપિ તેનાં ઉત્તરોત્તર અનિષ્ટકારી પરિણામો આવનાં જાય છે. અને વાસ્તવિકતાથી પર એવી આદર્શ દરખાનાને અંગે તે મહા-ગ્રંથના ઉપદેશોનાં વ્યવહારુ અર્થ અને ઉપયોગ ઊંડી દૃષ્ટિ, કાંઈ જુદા જ અવ્યવહારુ અર્થો કાઢવામાં આવે છે. આના અર્થથી મનને અંતોર થાય છે ખરો, પરંતુ તે અમ-લમાન થકી સકાય તેમ હોવાથી માણસ તે સ્થિતિનું કુદા ચંત્રવત્ વાચન જ કરી જાય છે, અને પોતાને કૃત-કૃત્ય ચરેલ માને છે. પરંતુ આ અધ્યાત્મિક અર્થો આદ-રેથી ગાદકી નથી. માણસની તે ગ્રંથ પ્રત્યેની આકર્ષણ ભાવના તેના ચંત્રવત્ વાચનને હોવાથી તે ગ્રંથને કુદા પડે લાજવામાં જ માણસને આત્મસંતોષ આપાવે છે. અને આથી આગળ શું? ગીતાનો ઉપદેશ, તે મુળભૂત આચરણ, ચંત્રવત્ વાચન અને ખુદ તે ગ્રંથને પણ એક બાજુ મૂકી, માણસ પોતાની આદર્શ દરખાના ન ધવાય તે માટે-હોદ્દા કે તેને પોષવા માટે-મૂર્તિ કરી, તેને પગે ઘાડી, સંતોષ માનવે છે. ક્યાં ગીતાના ઉપદેશો મુળ-ભૂત આચરણ અને ક્યાં તેની મૂર્તિને ચંત્રવત્ નમન!

આ પ્રમાણે ગીતા વિશે માણસે મનમાં સેવેલી મનોરમ્ય અને આદર્શ અને અવ્યવહારુ દરખાના તેને ગીતાના સાચા ઉપયોગ તથા તેના જાલ પરિણામોથી વચિત રાખે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમ ચલાથી ધર્મને તે જલણી સકતો નથી, અને નિશ્ચિન્તા તથા અધર્મમાં અટવાઈ વળી અધ્યાત્મિકતા પામે છે.

ગીતાના વ્યવહારુ ઉપયોગની આવી અટ વાત કદાચ માણસને ન જાણે, પરંતુ આ અવ્યવહારુ દરખાના જપા સ્થોત્ર સીધી વા આકાશની રીતે ગીતાના વ્યવહારુપણાનું સચોટ સમર્થન કરે છે.

અવ્યવહારને જો બાજુ દોષ છે: એક સારી અને બીજી ખરાબ. અને બાજુનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને

જાણ્યું છે કે અગામી રીતે વર્તન ન કરતાં સાચા-માનુસાર આચરણ કરવું. (સ્લોક. ૨૪.)

ત્યારે આચરણ કરવું એ વ્યાવહારિક જીવનની વાત થઈ અને કદાચ રીતનું આચરણ કરવું તેને માટે સાચાના જોવા. એટલે આનો અર્થ એવો થાય કે સાચામાં જ આગામી છે તે વ્યાવહારિક જીવનને સ્પર્શતી છે. દબે ગીતા એ પણ એક સાચું છે, એટલે તેની આગામી પણ વ્યાવહારિક જીવનને લગતી જ દોષ; કદિપત અને અવ્યવહારુ તો ન જ દોષ.

ત્યારે આ ઉપરથી એટલું તો જરૂર નક્કી થાય છે કે ગીતાનું સ્થાન દરખાનાની સૃષ્ટિમાં નથી, પરંતુ પ્રત્યક્ષ વ્યવહારના પ્રદેશમાં છે.

આના સમર્થનમાં દબે આપણે કર્મમાર્ગના સચોટ દલીલપૂર્વકના ચુન્ન રીતના પ્રતિપાદનનો ઉત્પત્તો મુદ્દો જોઈએ:

આ અખાવના ચોવીસ સ્લોકમાંથી એકની સાંધો સ્લોક વાંચતાં મુધી તો માણસને દરખાના પણ ન આવે કે આ સર્વમાંથી અતિ કમરોગ કૃતિત થશે.

ક્યાં અખાવની સરખાતનું દેવી-આસુરી લક્ષણોનું વર્ણન અને ક્યાં તેમાંથી છેવટે કર્મમાર્ગનું પ્રતિ-પાદન! ખરેખર માણસને તે આશ્વર્સમાં પ્રવેશ કરી દે છે. દેવી-આસુરી સંપત્તિનું વર્ણન સારંગ્યની વખતે ખુદ અર્જુનને પણ ખ્યાલ દશે ખરો કે આ વર્ણન કરતાં કરતાં છેવટે ભગવાનના મોહમાંથી ક્યાં ક્યાં નિર્ગમી નો નાદ નીકળશે!

સ્લોક ૨૦ મુધી દેવી-આસુરી સંપત્તિનું વર્ણન; આસુરી જીવના વિચાર, વાણી, વર્તન અને છેવટે સ્લોક ૨૧ ની અંદર આસુરી લક્ષણોનાં મુગ્ધત્વ તજ લક્ષણો જતાથી તેનો ત્યાગ કરવાની જરૂરિયાત બતાવી છે. અને દબે સ્લોક ૨૨ ની અંદર જાણવાનું છે કે, "જે આ યજુ લક્ષણોથી મુગ્ધ થાય, તે જ આત્માના કૈવલ્ય આચરણ કરે છે, અને પછી ફરમ ચલિને પામે છે." અહીં પરમ અતિ પામવા માટે આત્માનું પ્રેર થાય તેનું આચરણ કરવાની જરૂરિયાત બતાવી કર્મ-માર્ગની રાખી દેવાનો છે.

ત્યારપછી મુગ્ધ જ સ્લોક ૨૩ થી જાણવાનું છે કે, "મનસ્વી રીતે કર્મો કરવાનાં નથી."

અહીં આડતરી રીતે કર્મમાર્ગનું નવા વિશેષ દર્શન થાય છે.

અને તુરત જ શ્લોક ૨૪ થી એ કર્મચોગી જણાવી દે છે કે, “કાર્ય-અકાર્ય નક્કી કરવામાં શાસ્ત્રને પ્રમાણ ગણી, તેમાં જણાવ્યા મુજબ તારે કરવા યોગ્ય કર્મ કરે.” અહીં અત્યાર સુધી અર્ધસ્પષ્ટ રાખેલ કર્મમાર્ગનો ઉપદેશ લગવાન શ્રીકૃષ્ણ સુંદર દલીલપૂર્વક એકદમ સ્પષ્ટ કરી દે છે.

આ રીતે લગભગ છેવટ સુધી માણસને ખ્યાલ પણ ન આવે તે રીતે છેવટના ત્રણ શ્લોકથી મનજીત દલીલપૂર્વક કર્મમાર્ગનું પ્રતિપાદન કર્યું છે.

અને આમાં પણ જે કદાચ શંકા થાય, તે આ અધ્યાયના છેવટના શ્લોકના છેલ્લા ચરણમાં “કર્મ ફળ-મિદ્યહસિના સ્પષ્ટ શબ્દો મૂકી, માણસની દરેક શંકાઓ તોડી, એ યોગેશ્વરે કર્મચોગની પ્રવચ્ન ધોણણી કરી છે.

‘કાંતશે કોણુ ન પીંજશે કોણુ’

લેખક:
શ્રી ‘પુનિત’ મહારાજ

[‘હું કરું હું કરું’ એ જ અગાનતા ચક્રનો બાર જમ આન તાણે.’ બકત નરસિંહ મહેતાએ આ પંક્તિમાં અગાનનું સ્વરૂપ સરસ રીતે બતાવેલ છે. જેમને એમ લાગે કે હું નહિ હોઉં’ તો તે કામ અટકી જ પડશે, હું છું તેથી જ સંસારનું ગાડું ઠીક ઠીક ચાલી શકે છે, મારે હળુ ‘સંસારમાં ઘણા સુધારાવધારા કરવાના છે, મારે ઘણાં કામ કરવાનાં બાકી છે અને દુનિયામાં તે કામ માગે સિવાય કોઈથી યદ્ય શકે એમ નથી; તેઓના આત્મ ચિન્તાનો બાર વહન કરવામાંથી કેટલાયે જન્મે પણ છુટકારો થતો નથી; તેમના દુઃખનો અન્ત જ નથી. આ ચિન્તામાં છેવટે તેમની શુદ્ધિ નાશ પામે છે અને શુદ્ધિનો-વિવેકશક્તિનો નાશ થયે તેનું જ નામ દુર્ગતિ. આ દુર્ગતિથી બચવા માટે શ્રી. મહારાજી સંસારભારને બાળી નાખી તેમથી મુક્ત થવા માટેનું રમુજ દર્શન આપણને અર્થિ કહે છે.]

કોઈ એક નાનકડા ગામમાં એક પીંજરા-કુટુંબ રહેલું હતું. પરિવારમાં હતા-એક વૃદ્ધ ડોસો, એક ડોરી અને એક પુત્ર. દિવસનો ધણોખરો લાગે ૩ પીંજરામાં જ વ્યતીત થતો. ન કોઈ જગ્યાએ આવવું કે ન કોઈ જગ્યાએ જવું. પ્રપંચના ધામ સમા આ જગતની પ્રપંચ-પરંપરાથી તેઓ નિર્લિપ્ત હતા. ખૂબ ભક્ત-ભોળા હોવાથી ડોસાને ગામના લોકો ‘ચાચા’ના વહાલસોયા નામથી બોલાવતા. નવા જન્મનાની નવી દવાનો સ્પર્શ તેમને થયો નહોતો. આપણે જેમ અગ્નિથી દૂર ભાગીએ તેમ તેઓ નવા વિચારથી ભાગતા. તેમના પુત્ર કમરૂદીને નાનપણથી જ પોતાના ધધામાં પડેલી નેવાની તેમની ઇચ્છા હતી. પરંતુ સર્વાવહારી અને આડોરીપાડોશીના આશરેને વશ થઈને તેને બામની ગૂજરાતી નિશાળમાં મૂક્યો. કમરૂદી ગૂજરાતી ચાર ધોરણે પૂરાં કરીને તે માધ્યમિક શાળા-હાઈસ્કૂલમાં દાખલ થયો. ‘ટ્યુશનની’ કે બીજી કોઈ મદદ વિના, અહીં પણ પોતાની હોંશિયારી દ્વારા

તે ઉત્તરોત્તર સફળતા મેળવવા લાગ્યો અને એમ કરતાં કરતાં તેણે મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી. તેને કોલેજનું વિશ્લેષણ આવવું કે નહિ તે પ્રશ્ન ચાચા સમક્ષ હવે બેઠો થયો. જે કે તે અગત્યનો અને મહત્વનો હતો છતાં તેમને મન તદ્દન સોધી-સાદો હતો. એક તો તેમની આર્થિક રિયલિટી સારી નહોતી; બીજું ઉચ્ચ અભ્યાસ કરાવવાની તેમની ઇચ્છા નહોતી અને ત્રીજું તેમના મનજીમાં દાખલા-દૃષ્ટિથી આપીને જૂનવાણી વિચારસરણીવાળા કોલેજે એવું ઘૂસાડી દીધું કે, ‘બદ્ધ બાણેલા છોકરા માથાપને ગાંઠતા નથી અને હાથથી જતા રહે છે.’ આ અને આવાં બીજાં અનેક કારણોને લીધે તેમણે તેને આગળ નહિ લખાવવાનો નિર્ણય કર્યો.

છોકરા-કુશાલ શુદ્ધિનો હતો. ચાંતિના આગેવાન માણસોને આ નિર્ણયની ખબર પડી ત્યારે તેઓ ચાચા પાસે ગયા અને કહ્યું, ‘હસન ચાચા! તમારો પુત્ર આપણી નાતમાં ચમકેતા સિતારા યામ એવો છે, ભવિષ્ય માટે ખુબ સારી આશા આપે છે. આ જન્મ-

નામાં આગળ વધવાનો એકમાત્ર માર્ગ જગત્સૃષ્ટિ જ છે. આપ પૈસાની સમસ્યાના અભાવે જ તેનો અભ્યાસ અટકાવી દેવા ક્ષમ્યતા હો તો અમે તેના તમામ ખર્ચની જવાબદારી લઈએ છીએ. પરંતુ તમે તેનું લવિષ્ય ન ખચાડો. કશું પણ છે કે:

માતા શત્રુઃ પિતા વૈરો યેન બાલો ન પાટિતઃ ।

ન શોભતે . સમામયે, હંસમયે ચક્રો યથા ॥

અર્થાત્ 'જે માતાપિતાગણને બહારના નથી તે તેનાં દુરમન છે, હંસના ટોળામાં જેમ બગલો શોભતો નથી તેમ અલગ મનુષ્ય સત્તામાં એકલવાયો પડે છે.

પહેલાં તો ચાચાએ ખુબ આનાકાની કરી પરંતુ થયું સંભાવિત અને પ્રતિષ્ઠિત માણસોના વચનને તેઓ ઉપાધી સહ્યા નહિ. ઉલ્ટે તેમણે તેમ કરવાનું કપ્પલ ક્યું.

અમદાવાદ જેવા કેપ મોટા શહેરમાં જઈને કમર-હોન દોષ સારી કોશિજમાં દાખલ થયો. રહેવાનું હોસ્ટેલમાં ગ્રામ્યુ. કોલેજમાં પણ તે આગળ પડતો વિદ્યાર્થી ગણાતો. પ્રેક્ટિસરોને પણ તેના પર ખુબ મમતા. ધીરે-ધીરે તે બી. એ. સુધી પહોંચ્યો અને તેમાં જગત્સૃષ્ટિ કૃતદ મેળવી, કેટલીક સિધ્ધાંતો મેળવવા પણ તે બાગ્ય-વાળો નિવડ્યો. બે વર્ષ વધીશ્વરના અભ્યાસ કરીને તેણે એલ. એસ. બી. થઈ બેરીસ્ટર થવા માટે ઇંગ્લેન્ડ જવાનો નિર્ણય કર્યો. બેરીસ્ટરની ઉપાધિ મેળવીને કમરહોન વચ-સમયે સ્વદેશ પાછો ફર્યો.

x x x x x

અહીં આવીને મુંબાઈની અદાલતમાં તેણે પ્રેક્ટીસ શરૂ કરી. ધંધો ધમધંકાર ચાલવા લાગ્યો. ઓફિસ દરરોજ અસોલોધો ઉજારાઈ જતી. આસતે આસતે તેની નામના વધવા લાગી. તે એટલે સુધી કે 'કમરહોનના પગથિયે જે ચડે તે શ્વાપિ નિરાશ ન થાય.' એવી ઊપ પડી અર્ધ. એક દિવસ સાંજે તે નિરાતિ બેઠાડતો. તે વખતે તેને એવો વિચાર થઈ આવ્યો કે, 'પિતા-શ્રીએ કેપ દિવસ મુંબાઈ નેહું નથી તો તેમને અહીં બોલાવું અને મોદમપી મુંબાઈના નેવાલાયક સ્થતો બતાવું.' તેણે પત્ર લખીને પિતાને મુંબાઈ બોલાવ્યા.

ગોમ્મે કો-ટ્રસ્ટના રહેઠાને બિતરતાં તો ચાચાને જુદી આંખે નવાં ગરમાં નેહું જણાવું. ત્યાંથી દામમાં બેસીને ઘેર આવ્યા ત્યારે વળી પાછો તેમાં ઉમેરો થયો. ચાચાને તો એમ જ ધઈ થયું કે સ્વર્ગમાં આનાથી વધારે શું સુખ દરો ? રજના દિવસે કમરહોન તેમને ચોપાટી, મુઝીબમ, ડેંબીંગ બાર્ડન વિ. સ્થળો નેવા લઈ ગયો. વિરમય અને આશ્ચર્ય સાથે બધું નેહું. ગમે તે માણસ ગમે તે ગામમાં પોતાના ધંધાની માહિતી સૌથી પ્રથમ મેળવે; દરજ્ઞ હોય તો દરજ્ઞની, મોટી હોય તો મોટીની અને વેપારી હોય તો વેપારની. પોતે પીંજવાનું કામ કરતા હોવાથી ચાચાએ પણ પોતાના દોડારને પૂછ્યું: 'બેટા! અહીં શું કામકાજ કેમ ચાલે છે?' દીકરાને એમ થયું કે હું કામકાજ પ્રતિભો પરિચય આપવા બાપાને મુંબાઈની વિશિષ્ટ ગોદી બતાવું તો ઠીક. દીકરા તેમને ત્યાં લઈ ગયો. અને મુંબાઈની ગોદી એટલે તો પૂજવાનું જ શું ? લાખો અને કરોડો ટન કે ખાકીયેહું નેહું! અત્યાર-સુધી મહામુશ્કેલીએ મગજની રિધરતા જાળવી રહેલા ચાચાનું મગજ દબે લાથથી થયું-તેમના મગજની કમાન ઊઠી. તેમણે દીકરાને પૂછ્યું: 'દીકરા! આટલું બધું કે કંતરી કોણ અને પીંજરી કોણ?' દીકરાએ એમને ધણી રીતે સમજાવ્યા કે, 'આ બધું કે કંઈ લાથથી કંતવાનું હોય' નથી. એ તો બધું મચીન મારફતે ખૂબ ઝડપથી પીંજાય. દીકરાએ ધણું ધણું સમ-જાણું પરંતુ એવે વાત તેમને બંને ન જતરી. તિન-પ્રતિદિન તેમની માનસિક દુર્દશા એટલી દઢ સુધી પહોંચી કે 'કંતરી કોણ ને પીંજરી કોણ?' સિવાય બીજો કોઈ વિચાર જ તેમને આવતો નહોતો. કમરહોનને ગિચારાને એમ થયું કે મારા ક્યાં ભોગ લાગ્યા તે બા ડાસાને અહીં લાખો!

તેની લાગવન વધારે દોવાથી તેણે અનેક જાણીતા ઘટ્ટરોને રોગના નિદાન (Diagnosis) માટે બોલાવ્યા. ડાક્ટરો આવીને સામાન્ય માહિતી પૂછતા: 'ચાચા! હવા પીગો તે?' એટલે જવાબમાં ચાચા માત્ર એટલું જ કહેવા: 'ઘટ્ટર સાહેબ! એ તો બધું ઠીક, પરંતુ કંતરી ડોણ ને પીંજરી કોણ?' બંને તે બક્ષિત, બંને તે પ્રથ પૂછે તેનો આ એક જ જવાબ મળતો. નાના

બાળકોને તો બહે રમકડું ન જડ્યું હોય । ચાચાને રાજચક્રા કરવા માટે દીકરાએ હનરો રૂપિયાનો ધૂમાડો કર્યો પરંતુ કંઈ વેળું નહિ. છેવટે યાદીને તેમને એક અનુભવી વૈદ્યરાજ પાસે લઈ ગયા. વૈદ્યરાજે પૂછ્યું : 'ચાચા, પરીકા લેશોને ? ચાચાએ નિમમ મુજબ જૂનો મહામંત્ર સંભળાવી દીધો કે, ' વૈદ્યરાજ ! એ તો બધું ઠીક, પરંતુ કાંતરી કોણ અને પીંજરી કોણ ? ' વૈદ્યરાજે કમરૂદ્ધીને પૂછ્યું કે, ' બાપ ! આમ બોલે છે તેનું મૂળ કારણ શું છે ? ' તેણે અથથી ધતિ સુધીની બધી વિગતો રજૂ કરી. વૈદ્યરાજ તેમની લાઘ-નના ખાસ નિષ્ણાત નહોતા પરંતુ તેઓ દતા અનુ-ભવથી ધણેલા. તેમણે કહ્યું કે, ' કાલે સવારે તેમને લાઈને અહીં આવ્યો. જરૂરી આરામ થઈ જશે. ' બીજે દિવસે સવારે વૈદ્યરાજના કહેવા મુજબ તેઓ ચાચાને લાઈને આવ્યા. વૈદ્યરાજે સ્વાભાવિક રીતે જ પૂછ્યું : ' ચાચા ! કાકી કાકી જરો તે ? ' એટલે ચાચાએ કહ્યું : ' વૈદ્યરાજ ! એ તો બધું ઠીક, પરંતુ કાંતરી કોણ ને પીંજરી કોણ ? ' વૈદ્યરાજે કહ્યું : ' એની ચિંતા કરવાની તમારે જરૂર જરૂર નથી. કારણ કે મુંબાઈની ગોદીમાં થઈ કાલે પ્રયંત્ર આગ લાગી હતી અને ગોદી પરનું બધું રૂ બળીને ખાખ થઈ ગયું છે. ' અને ન્યા ' બળીને ખાખ થઈ ગયું છે ' એમ સાંભળ્યું એટલે તરત જ તેમનું હૈયું ઠેકું ઠેકું—તેમની સાન એ જ મિનિટ દેકાણે આવી ગઈ.

બોધપાઠ:—આ તો એક દર્શાવ છે. પછી બહે તે કથોલકસ્થિત કે બતાવડી હોય, તેના સારાંચ એટલો જ છે કે, આ વિશાળ વિષ અનેક વિચિત્રતાઓથી ભરપૂર છે. જીવન-સંગ્રામમાં સંકટનાં અનેક બાણો વાગે છે. તે ઈશ્વરની ઇચ્છાથી જ બને છે; અને જે થાય છે. તે સારા માટે જ થાય છે. વળવાન પોતે શિવસ્વરૂપ-કલ્યાણસ્વરૂપ હોવાથી તેમનું કોઈ પણ કાર્વ અકલ્યાણકારી હોય એ અસંભવિત છે. વિશ્વનિર્વામક સમસ્ત વિશ્વની વ્યવસ્થા ખૂબ દીર્ઘદષ્ટિ અને દૂરદેશીય દરી રહી છે. પરંતુ માનવી પોતાની અદ્ય સુદ્ધિના ગજ વડે ઈશ્વરની અકળ લીલાને માપવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરે છે. ન્યારે ન્યારે વિપત્તિનાં વાદળો ધીરાય ત્યારે/માનવીના મનમાં મુંઝવણ ઊભી થાય છે કે ' શું

થશે ને કેમ થશે ? '—જેમ ચાચાને કાંતરી કોણ અને પીંજરી કોણ ? ' ની ઉપાધિ હતી તેમ. સાચી વાત તો એ છે કે જે થવાનું છે તે થવાનું જ. તેનો શોક કરવો નહિયો છે. આપણે તો ગીતાગાયક ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ-વદે ઉપદેશીય મતને પકડી રાખવાનું છે વર્તમાનવિચારસરો માફતેવકલાચન પરિણામની પરવા આપણે કરવાની ન હોય. જેમ 'કાંતરી કોણ ને પીંજરી કોણ ? ' એ ચાચાએ વહોરી લીધેલી ખોટી ઉપાધિ હતી તેમ આપણે પણ જીવનમાં મુશ્કેલીના પ્રસંગોમાં ' શું થશે ને કેમ થશે ? ' ની ઉપાધિ વહોરી લઈએ છીએ. ઉપરના દર્શાવથી આપણે એ પણ જોઈએ કે ન્યાસુધી આ ઉપાધિનું અસ્તિત્વ હશે ત્યાંસુધી જીવનમાં શાંતિ કદાપિ મળવાની નથી. શાંતિ મેળવવાનો માત્ર એક જ રસ્તો છે :

શાંતિની શોધ

(પ્રેમના પંથ જ ન્યારા, અંબે પ્રાણ પિયારા...શામ)

મારું-તારું મનથી મૂકે,
સેવાની તક એ ના થૂકે,

મન અભિમાન ન આવે, ત્યાગ બધું સમજાવે...(૧)

મમતા-કાંટો નિર્મૂળ કરવો,
સેવાથી સ્વારથ પરદરવો,

નિજ શુભને નવ ગાવે, ત્યાગ બધું સમજાવે...(૨)

માયા-તારા, તોડી નાખે,
પર-કલ્યાણે મસ્તક આવે,

દિલ-દર્પણ પલટાવે, ત્યાગ બધું સમજાવે...(૩)

ત્યાગ તણી તો એ જ મધુરતા,
ઈશ્વર સાથે સાધિ સુરતા,

' પુનિત ' ચરણે ભાવે, ત્યાગ બધું સમજાવે...(૪)

ત્યાગ વિના શાંતિની આશા રાખવી એ ધૂમાડામાં બાયક્ર બરવા જેવો નિરર્થક પ્રયોગ છે. જેમ ' બધું રૂ બળીને ખાખ થઈ ગયું છે, એમ કહેવાથી ચાચાને દેવે ટાક કળી તેમ આપણે પણ જીવનમાં ' બધું બળી ગયું છે. આપણું કંઈ જ નથી ' એમ સમજીને જીવનનું પ્રત્યેક કાર્વ, દરીગું ત્યારે જ પરમ સુખની પ્રાપ્તિ થશે-ત્યારે જ જીવનનો સાચો લ્હાવ મળશે.

પૂર્ણ જીવનનો આદર્શ

લેખક

શાસ્ત્રી શ્રી. અંબાશંકર નાનજી બેળી

[સંસારી પંદારોની પ્રાપ્તિથી જે સુખી થતો નથી અને અભાવથી જે દુઃખી થતો નથી, જે શરીર અને ઇન્દ્રિયોનાં સુખમાં ડુબેલો નથી, જે પોતાને સંસારી સુખ-દુઃખોના ભોગદારનાર (બાંધતા) માનતો નથી પણ જે કેવળ જોનાર (દ્રશ) થઈને આત્મસ્વરૂપમાં મરત રહે છે એવા સ્થિતપ્રજ્ઞની દંડા આ લેખમાં કઈક ચિત્રિત થયેલી છે.]

એક વિદ્વાન હતો. તેણે આઠ વર્ષ પૂર્વે એવી ઇચ્છા રાખ્યા હતા કે: "હે પ્રભુ! મને એવા માણસનો સમાગમ કરાવ કે જેની પાસેથી હું સત્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરું." મનની આવી સ્થિતિ રચા કરતી હતી, તેવામાં એક દિવસ તેની ઇચ્છા બદલ જ તીવ્ર થઈ હતી. તે જ વખતે ઈશ્વરે કહ્યું હોય તેમ તેના કર્ણમાં અવાજ સંભળાશે કે: "અહીંથી થોડેક દૂર નીલકંઠે મધદેવનું સિવાલય છે, ત્યાં તું જા. ત્યાં કારસમીપ જ એક માણસને બોલેલો તું જોઈશ. એ તને સત્ય જ્ઞાનનો-સત્ય સુખનો-માર્ગ દેખાશે."

આશ્ચર્ય સાંભળતાં જ પેલા વિદ્વાન જિજ્ઞાસુ તે સ્થાને ગયો અને તેણે એક દીન માણસને બોલેલો જોયો. એના પગ ફાટી ગયેલા હતા, અને તેના પર ધૂળ અને કચરા વળગેલા હતા, તથા એણે શરીરપર જે વસ્ત્ર પહેર્યા હતા તે બધાંનું સમસ્ત મૂલ્ય ત્રણ પદ્મમ પચ્ચ નોંધાતું.

પેલા જિજ્ઞાસુએ એ દીન પુરુષ સમીપ જઈને કહ્યું: "પ્રભુ તને સારો દલાડો દેખાડે!"

દીન પુરુષે ઉત્તર આપ્યો: "નબળો દિવસ કદી મેં જોયો જ નથી."

જિજ્ઞાસુ: "ઈશ્વર તને સૌભાગ્ય આપો."

દીન પુરુષ: "મને કદી કુલામ્ય હતું જ નહિ."

જિજ્ઞાસુ: "તું સુખી થા. પણ વારુ, તું આવા ઉત્તરો મને શા કારણથી આપે છે?"

દીન પુરુષ: "હું કદી દુઃખી હતો જ નહિ."

જિજ્ઞાસુ: "હા! માણસ, તું મને કહે તો ખરો, કે આવા ઉત્તરો આપવાનું કારણ શું?"

દીન પુરુષ: "હા. ઘણી જ પ્રજાથી હું કહીશ. તમે ઇચ્છ્યું કે ઈશ્વર મને રૂડો દિવસ દેખાડે, પણ નબળો દિવસ મારો હતો જ ક્યારે કે મને રૂડા દિવસની સૃષ્ટિ

રહે! મને કેટલાક દિવસ અન મળતું નથી, તો પણ હું પ્રભુનો આભાર જ માનું છું. કોઈ દિવસ હિમ પડે, કદા પડે, બરફ વરસે કે વરસાદ વરસે, હવા અત્યુષ્ણ હો કે પ્રતિઘ્ણ હો; તો પણ હું પ્રભુનાં જ વપ્તુ કરું છું. હું દુઃખી હોઉં, કંબાલ હોઉં, જન્મ મને તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોતું હોય, તો પણ હું પ્રભુનાં જ શુભ શાંતિ છું. તેથી મારો કોઈ દિવસ નબળો હતો જ નહિ. તમે ઇચ્છ્યું કે પ્રભુ મને સૌભાગ્ય આપો. પણ કુલામ્ય મારે હતું જ ક્યારે? કારણ કે પ્રભુની ઇચ્છાનુસાર જીવન વ્યતીત કરતાં મને સારી રીતે આવડે છે અને હું ખાતરીપૂર્વક માનું છું કે પ્રભુ જે કંઈ કરે છે તે ઉત્તમ જ કરે છે, અને એ પ્રભુ જેવા દલાડો મને દેખાડે છે, તે સારો હો, વા નબળો હો-ગમે તેવો હો-પણ તે પ્રભુનિર્મિત હોવાથી સારો જ છે, એમ હું માની લઉં છું. તેથી નબળો દિવસ મેં કદી જોયો જ નથી. તમે ઇચ્છ્યું કે પ્રભુ મને સુખી કરે; પેણુ હું દુઃખી કદી હતો જ નહિ; કારણ કે ઇશ્વરની ઇચ્છાને આધીન રહીને જ જીવન નિર્જામન કરતું એ જ મારી અંતિમ ઇચ્છા છે, અને મેં મારી બધી જ ઇચ્છાઓ પ્રભુને અર્પણ કરી દીધી છે, અને એમ જ માની બેઠો છું કે જે ઇશ્વરની ઇચ્છા છે તે જ મારી ઇચ્છા."

આ સાંભળી પેલા જિજ્ઞાસુને પ્રતીત થયું કે- સંપૂર્ણ નમ્રતાપૂર્વક પ્રત્યેક વસ્તુની અનપેક્ષા-વિરક્તિ રાખી એ જ પ્રભુના ચરણસમીપ જવાનો માર્ગ છે.

જિજ્ઞાસુએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો: "તું કયાંથી આવ્યો છે?"

ઉત્તર: "પ્રભુ પાસેથી."

પ્રશ્ન: "પ્રભુને તે ક્યારે જોયો?"

ઉત્તર: "તે કામતામાનનો સાગ કર્યો ત્યારે."

પ્રશ્ન: "પ્રભુને તે ક્યાં રાખ્યો છે?"

ઉત્તર: "પવિત્ર હૃદયવાળા ને શુભનિષ્ઠા ધરાવતા મનુષ્યોમાં."

પ્રશ્ન:-“તું કેવા પ્રકારનો મનુષ્ય છે?”

ઉત્તર:-“હું રાજા છું.”

પ્રશ્ન:-“તારું રાજ્ય કયું?”

ઉત્તર:-“મારો આત્મા એ જ મારું રાજ્ય છે; કારણ કે મારી બાહ્ય અને આંતર ઇન્દ્રિયો ઉપર હું એવી રીતે રાજ્ય ચલાવું છું કે મારા આત્માની (અત્ત-કરણની) સર્વ વૃથાઓ, ઇષ્ટાઓ અને શક્તિઓ હું અંકુશમાં રાખી શક્યો છું, અને મારું આ રાજ્ય પૃથ્વી ઉપરના કોઈ પણ રાજ્ય કરતાં વધારે સારું છે.”

જિજ્ઞાસુએ હસીને પ્રશ્ન કર્યો:-“આવી પરિપૂર્ણ દૃષ્ટિ તે શી રીતે પ્રાપ્ત કરી?”

તેને ઉત્તર મળ્યો:- “જૈન, ઉમદા વિચાર અને સ્વેચ્છામાં તત્ત્વમયતા એ જ આ ઉત્તમ માર્ગની કુચીઓ છે. પરમાત્માથી એક બાજુ કે તલપૂર પણ દૂર લઈ જતી હોય એવી વસ્તુ મારે અમાલ જ હતી, આ રીતે જ મેં દેવલ્ય (પ્રભુપરવંચીતા) પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને પ્રભુપદની પ્રાપ્તિમાં જ શાશ્વત સુખ અને શાંતિ મને મળ્યા છે.”

દહરૂપી રેલગાડી

(રાખ. જતનીની બેઠક સખી નહિ જડે રે લોલ)

ધસમસતી રેલગાડી દહની રે લોલ,
માનવ બનીયા છે મુસાફર જે—ધસમસતીં
ભર્યું એજન ક્યોન્દ્રિયોતું રે લોલ,
મનકું આમલ ફાયર મેન જે—ધસમસતીં
રાખી ટિકિટ રામનામની રે લોલ,
લખને, લીધા વિના, કેા ઘૂસતા—ધસમસતીં
ચરણ સૌ એક એક આવતાં રે લોલ,
વાગે ત્રિગુણમયી ઘરે જે—ધસમસતીં
આવી યમદૂત ટિકિટ ચેહતા રે લોલ,
ટિકિટ વિનાના ચુન્દેગાર જે—ધસમસતીં
સોંપે આ દૂત યમરાજને રે લોલ,
આપે નરકરૂપી જેલ જે—ધસમસતીં
બચતો સેવક તો સજા થકી રે લોલ,
રાખે ટિકિટ રામનામ જે—ધસમસતીં

—શ્રી. અમૃતલાલ એમ. રાહ

સત્ સંગતિ મુદ્ મંગલ મૂલ્ય ।

સોદ્ ફલ સિધિ સર્વ સાધન પૂજા ॥

‘ધણીવાર વિચાર થઇ નવ છે કે હવેથી મંદિર ન જંતું. કારણ કે પૂજારીજી ભરસણમાં શરમિંદા બનાવે છે. પોતે તો બાવા બન્યા, હવે બીજાને પણ બાવા બનાવવા માગે છે. તેમને બિચારાને ક્યાંથી ખજાર હોય કે સુરા (દાર) માં ફેવી મધુર માદકતા છે । પરંતુ સાચીદારો કપ્પસ નથી કરતા; નહિ તો સંજની રામા-યણની ક્યાંતા ‘તમારા’માં બે થકી મનો-વિનોદ તો થાય ને । શહેરમાંથી બંધારથી આવ્યા છું ત્યારથી આ ગામમાં દિલ બહેલાવવાનું-મનોરંજનનું કાંઈ સાધન જ નજરે ચડતું નથી.’

વિચારના વમળે ચડેલાં ગિરધરલાલે પૂજારીજીને મનમાં તે મનમાં સાફ-નરસું, સંભળાવી દીધું. વળી આગળ વધીને તેઓ કહેવા લાગ્યા: ‘મારી દહમાં રહેવા છતાં તે મારી સહેજ પણ શરમ થા અલ્પ રાખતો નથી, ઉઘાડે છેગે મારી આગતા દાંકરા કરે છે. જાણે આદુ ખાઈને મારી પાછળ જ ન પડેયો હોય । અહીંના ગામજનો પર તેણે એટલું બધું વર્ચસ્વ બતાવ્યું છે કે તેને અહીંથી કાઢી મૂકવા એ લગભગ અશક્ય જેવું થઇ ગયું છે.’

ગિરધરલાલ આ વિષયપૂર ગામના જાણીનદાર છે. મોટાં વાગે જનનપુર શહેરમાં જ તે રહે છે અને ક્યારેક જાણીનદારીના કામકાજ બંધે ગામમાં આવતા-જતા રહે છે. આમ તો તેમને સ્વચ્છાદ ખૂબ સીધો અને સરળ છે; દીન-દુઃખીને જોઈને તેમનું ક્યાંય દિલ ક્યાંથી ઉઘરાઈ જાય છે. રેતો-કકળતો ખેત તેમની સન્મુખ જઈને ધણીવાર મહેસુલમાંથી માફી મેળવી આવે છે. આથી માત્ર એટલો જ છે, કે તેઓ ખૂબ વિદ્યારી છે. શહેરમાં રહીને તે તેની તો ગાંઠિલી નથી, પરંતુ ગામમાં પણ વિદેશી દારૂ ખાધે બેતા આવે છે. જુગારમાં તો ‘આડે આંક’ છે અને ગાવા-ગાનવવાના પણ પક્ષ રોખીન છે.

‘ઓમમાં તથા આસપાસમાં જેટલા સંજોતરસિકા અને બાઈ-માંજના બધાણીઓ છે તે બધા જ તેમને વિદ્યાગ્રાહ કરતા હોય છે-જેમ મધપૂડાને કરતી મધમાખો હોય

મૂળ દિન્દી લેખક:-શ્રી ‘ચંક’

અનુવાદક:-શ્રી ‘પુનિતપદ્મલુ’

છે તેમ. અહીં જુગાર તો નહોતા રમતા પરંતુ ખાસી પત્તો તો અવશ્ય રમતા હતા. આખો દિવસ તેમની નામચીન મંડળીમાં પરનિદા અને પરચર્ચાના જ મંડાણ ।

ગામને પાદરે હનુમાજીનું એક પ્રાચીન વિચાગ મંદિર છે. મંદિરની બાલુમાં જ એક કુદિર છે અને તેની સાથે જ પીપળાનું એક થટાદાર વૃક્ષ છે. આજથી દસ-પંદર વર્ષ પહેલાં એક સાધુ આવ્યા હતા અને મંદિરમાં રાત્રિ-વિરામ માટે રોકાયા હતા. તેમનું તેજસ્વી મુખારવિંદ જોઈને ગામના લોકોએ તેમને સાચક વિનમ્રિ કરી કે તેમણે અહીં જ રહીને ફરી હનુમાનજીની પૂજા કરવી. તેમણે તેનો સદર્જ સ્વીકાર કર્યો.

ગામના ભાવિક બહુતો દરરોજ પૂજારીજીને આટા, દાળ, ચોખા વિ. ભોજનની સામગ્રી આપી જાય છે. અને તેને રાધીને તેઓ જીવન-નિર્વાહ ચક્રાવે છે. ‘પૂજારીજી’ના દેંકા નામથી ગામનું નાતું હોકકે પણ તેમને ઓળખે. પૂજારીજી એટલે સૌમ્યતાની સાચાવ મૂર્તિ । તેમના દર્શનમાત્રથી જ ઉર-ઉવાન ખીલી બેઠતા. નાનાં બાળકો તો રાજ ત્યાં જ ચડી જમાવતા. ગામના કાંઈ પણ કુખીયા રાગીની પૂજારીજી ખૂબ પ્રેમપૂર્વક સેવા કરતા. ગામના તેઓ એકનિઃલોકમેવક હતા.

વહેલી સવારે બ્રાહ્મણમાં નિત્યક્રિયાથી નિવૃત્ત થઈને, રનાનાંદથી પરાવારીને, તેઓ પૂજના કાર્યમાં મથગૃહ થઇ જતા. બરાબર આંક વાગે પૂજ પૂરી કરીને, શ્રી રામાયણનું પુસ્તક લઈને તેઓ પીપળાના ઝાડ નીચે આવીને બેસતા. ઉચ્ચ સ્વરે તેઓ ચોખાક્યો લલકારી રવા છે; વચમાં કાંઈ ગામજન સંભળવા આવે તો તેને તેના અર્થે પણ સમજાવતા જાય છે. શુભારે મખા-દને બોજન બનાવવાની ચરખાત કરે છે અને બેઝેક વાગે ભોગ વગાવે છે. પ્રસાદ સ્વીકારી, દાખમાં માળા લઈને તેઓ કુદિરની બહાર છુલ્લી દવામાં બેસતા અને જે લોકો સત્સંગ માટે આવતા તેમની સાથે વિચાર-વિનિમય કરતા અને સાથે સાથે આસોમ્યવાસ દ્વારા અજપા જાપ પણ ચાલુ રાખતા. જરૂર જણાય તો, એ જ દાલતમાં, માળા લઈને ગામાં પણ પડેગી જતા.

ગામના લોકોને પૂજારીજી પ્રત્યે ખૂબ આદરમાવ હતા. તેમની જ પ્રેરણાથી દરરોજ સંજે પીપળાના ઝાડ નીચે રામાયણનું સમૂહ-ગાન થતું હતું. પોતાના ધર-

કામથી પરવારને ગામનો એક-વર્ગ કુટિર પર આવતો અને ત્યાં ગ્રેમપૂર્વક બે-ત્રણ કલાક રામાયણનો પાઠ કરતો. આ રીતે તે મંદિર ગામનું એક પવિત્ર અને પ્રતિષ્ઠિત ધાર્મિક કેન્દ્ર બની ગયું હતું. પૂનરીજી બહાર-ગામના બાણીતા પ્રસિદ્ધ કીર્તનકારો અને સાધુ-સંતોને નિમંત્રીને ગામની જનતાને લાભ આપાવતા.

ગામના જમીનદાર સાહેબ ન્યારેન્યારે પધારતા ત્યારે કારે તેઓ પથુ નિત્ય રામાયણની કથામાં હાજરી આપતા. તેમના આગમનથી તેમના 'હલ્લુદીસા' પથુ બાવે-અગાવે આવીને બેસતા તે દિવસો મહેાત્સવના રૂપમાં ફેરવાઈ જતા હતા. પૂનરીજીને આંખની કણ્ણીની માફક એ ખૂંચતું હતું કે આવો બહો માણસ આવા દુર્વ્યસનોમાં ફસાઈ રહે. તેઓ ધણીવાર તેના જીવન-પરિવર્તન માટે આત્મ સ્વરે બગવાનને પ્રાર્થના પથુ કરતા.

દુર્ગુણ કહો શા સદ્ગુણ, પરંતુ પૂનરીજી હતા બહુ સ્વચ્છવાદી. ન તો કોઈની શબ્દોમાં તેઓ તણાતા કે ન તો કોઈને માફું સામગ્રે એવી આધ્યાંકા રાખતા. તેમને જે ન્યાયી અને વ્યાજગી લાગતું તે સ્વદ સંબંધોમાં બંધાની રૂપમાં કદી નાખતા. તેમણે ગિરધરલાલનો અનેક-વાર, રામાયણના પાઠની પૂર્વાદ્રીત પછી, બરસગામાં, સંબંધોના આગળા માર્ગે હતા. અસહિય બાળમાં તેઓ કહેતા: 'તમે રામાયણની કથામાં કયા સંબંધવાના ક્ષેત્રોમાંથી આવો છો જ ક્યાં તમે તો આવો છો ક્યું-તપ્તિ અને મદેરંજન માટે! પરંતુ વ્યાજગીક પર પૂનરીજીને એવો અદ્ભુત ગભાવ હતો કે તેઓ તેમની વિરુદ્ધ એક સંબંધ પથુ બોલવા સકિનમાન નહોતા. નીચા ગોત્રે તેઓ કોઈ વાગ્યાજો સદન કરી સેતા.

(૨)

કિધરનો કોઈ અંતિ દરો, કે એકાન્ક ગિરધરલાલ ભવંકર રોગના દુઃખમાં બોજ યથ પટકાપ પડવા. અનેક બદલોના પેશ, કોઈકરો અને હજીગો પાસે ચિકિત્સા-સારવાર કરવી, પરંતુ ન અટકું તે ન જ અટકું. આખરે જીવનની આશા છોડી દેને દવા-પાણીના ફેર માટે તેઓ ગામમાં આવ્યા. જમીનદાર સોનાથી, સ્વાભાવિક રીતે જ, ગામ તો ગામના પછાખરા માણસો તેમની

ખગર ધાડના આવતા: પરંતુ પૂનરીજી તો ચોતસે કલાક, ખરે પગે, તેમની સેવા-ચુક્રા કરતા.

પૂનરીજી તેમને ધીરજ ધરવાનું કહેતા, રામાયણનો મંજહારી પાઠ સંભળાવતા અને બગવાનને પ્રાર્થના કરવાનું કહેતા. કિધરકૃપાથી ધીરે ધીરે સરીર સુધરવા લાગ્યું. રોગગ્રસ્ત અવસ્થામાં પૂનરીજીના ઉપદેશો ધાધું કામ આપ્યું. એ એક અટલ સિદ્ધાંત છે કે માણસ બ્યાંમથી સુખી દાલતમાં હોય છે ત્યારે તેને ગમે તેટલો ઉપદેશ આપીએ તો પથુ ખાસ કંઈ અસર કરતો નથી. ન્યારે એનો એ જ ઉપદેશ દુ:ખી દશામાં આપવામાં આવે તો તેનું આશ્વજનક પરિણામ આવે છે. અહીં પથુ એવું જ બન્યું. ગિરધરલાલે પ્રતિજ્ઞા કરી કે, 'મે મારું જીવન આ વખતે બચી જરો તો હું કવેથી કોઈ દિવસ શરાબ અને લુગારનો વિચાર સરખો પથુ નહિ કરું.' સંપૂર્ણપથુ સ્વસ્થ તો ન થયા. પરંતુ કરવા-નરથ બેટલી શક્તિ આવી. પૂનરીજીએ તેમને બજરંજનથી રામાયણનો પાઠ સંભળાવવાનું અને રામનામનો જ કરવાનું સચન ક્યું.

સરીરનો મોઢ શું નથી કરાવતો? ગિરધરલાલે હં તમામ ફેરવોતું દળ વિખેરી નાખ્યું. વહેલી સત્તાં ચર્ચોદય પહેલાં જ બીહોને સ્નાન-સીંચાઈથી નિવૃત્ત થ જતા. મહારીજીના મંદિરમાં તેમણે રામચરિતમાનસનું નવાદપારાયણ શરૂ ક્યું. સવારે મંદિરમાં જતા તે જરોગર બયેરે 'કેવળ બોજન માટે જ બાહર આવતાં રામ સિવાય બીજો કોઈ વિશ્રામ હતો નહિ. બોજન કાપ પતાવીને ફરીથી પાઠા મંદિરમાં આવીને બેઠી જતા. પાઠ પૂરો કરીને ગમવન્નામનો જપ કરતા. સંજે રામાયણની કથા સ્વચ્છ કરવા માટે મંદિરની બહાર આવતાં અને બર્ધાના ગથા પછી લગભગ રાત્રે દરોક વાગે પૂનરીજીને સાંજીમ પ્રણામ કરીને ગૃહ-ગમન કરતા.

દવાનો 'કોઝ' લે અને જેમ ફેર પડતો બધે તેમ પાનો પ્રારંભ કર્યા નહીં તરત જ તેમને શુભાવેલી શારીરિક-સંપત્તિ પાછી મળવા લાગી. નવાદ પૂરો થતાં તે તેમનો રોગ બરગમથી દૂર ચર્ચ ગયો. સરીર સમગ્ર અને સુધક્ષિત બની ગયું. આનું સુસ્વસ્થ સરીર તેમનું કેમ વિવસ હતું જ નહિ. આ બાજુ પાઠ અને જપમાં તેમને

ખૂબ જાનંદ આવવા લાગ્યા. મનમાં એમ જ થતું કે આખો દિવસ આ જ ક્ષણે કરોએ । ખીજી બધી ચર્ચાઓ તેમને મારે નીરસ બની ગઈ હતી. શહેરમાં જવાની તો ઈચ્છા જ થતી ન હોતી.

જમીનદારોનું ખટપટનું કામ હોવાથી શહેરમાં પણ અનેક કોષ્ટકો ઊભા થવા લાગ્યા. ન હટકે ગામમાંથી વિદાય લેવાની અનિવાર્યતા ઉપસ્થિત થઈ. જતી વેળાએ પૂનરી-છના ચરણે પકડીને, જેમ નાનું બાળક માતા ખોળામાં લાગે-સરમ તેવે મુખે રહે છે તેમ, પેટ કરીને પથ્થાતાપ-પૂર્વક ખૂબ રડ્યા. તે પૂર્વે મહાવીરજીની સમક્ષ પણ પાપનો ધોડો ઠાલવીને રફન કરવામાં કંઈ કયાસ ન હોતી રાખી. પૂનરીજીએ તેમને સમજાવતી મધુર રમ્પટ વડે આશ્વાસન આપ્યું. વસાથી વિદાય લઈને તેઓ શહેરમાં ઉપડ્યા.

તે જ સાંધાદારો, તે જ રથાન અને તે જ વાતાવરણ હવે કરકવા ટોકતાં હતો-ખાવા ધાતાં દત્તાં. એકે ય કામ સચિથી થતું નથી. મનની દોડ કોઈ છુટી જ દિશામાં હતી. સ્વર્ગમાંથી નજીમાં આવી પડેલા માણસ એવી તેમની સ્થિતિ હતી. દિવસનો ધજોખરો લાગ મોહન-માઘા-માં જ વીતતો હતો. ગમે તેમ કરીને પણ શહેરનું કામ-કાજ આટીપીને ગામમાં આવવા તેમનો છવ તલસી રહ્યો હતો. આ બદલાયેલા સંનેજોમાં પૂર્વપરિચિત કહેવાતા સ્નેહીઓ તે આવે જ શેના! ધરના લોકોને ચિંતા પેદી કે કંઈ સાધુ ન થઈ બાપ. બેયુ' ને, બને બાલુ ઉપાધિ । દુરાચારી હોમ તોપ દુઃખ અને સદાચારી હોમ તોપ દુઃખ. જગતના પાયર મનુષ્યો તે માત્ર એટલું જ ઈચ્છે છે કે તમે અમારા વાડાના એક બંદીવાન થોડો તરોડે રહો!

બધાની ઈચ્છાની ઉપરવટ જઈને પણ તે એક પખવાડિયા પછી પરાણે ગામમાં આવ્યા. અહીં આવ્યા પછી તેમના મનને શાંતિ વળી. કાજખની ટાકક મળી. ખસ, પૂનરીજી પાસે બેસી રહેવામાં જ તેમને છવન-લ્હાવ રૂપાંતરો. હવે તેઓ તેમના એકનિષ્ઠ સેવક બની ગયા હતા. દિવસનો ધજોખરો લાગ ત્યાં જ પસાર થતો. રામાં-વયુનો પાક અને જપતું કાચું તો અનાચારે અભ્યાસ વડે ચાલ્યા જ કરતું હતું.

જમીનદારીના કામોની જવાબદારી અહીં સુધી પણ પહોંચી. શહેરમાંથી ઉપરાઉપરી તાકીલા પત્રો આવવા મંડ્યા; ‘ખૂબ બરડું’ કામ છે; આપ તાકીદે આવી જશો.’ વિ. જમથી ન પતતાં તાર પર તાર છટકા લાગ્યા. તારથી કામ ન સરે તો મણસને રૂબરૂ મોકલવા લાગ્યા. આજે ભાઈ આવ્યો તો કાચે યુવ. આમ વારંવાર શહેરમાં આવવાનો એકધારો આગલ ચાલુ રહ્યો. આવા પ્રધરનાં વિષ્ણો હવે તેમને મારે અસલ થઈ થઈ. હવે તો સર્વસ્વનો ત્યાગ કરીને-એકાંત સેવાને ભગવદ્ભાજન કરવાની એકમાત્ર ઈચ્છા જ બાકી રહી હતી. અહીં બધાં કાચે દુઃખદાયક નિશ્ચયો લેતાં હતાં.

વારંવાર ગિરધરલાલ સાથે પૂનરીને કહેવા લાગ્યા: ‘મુરજી! મને આરાધ્યો તો હવે આ જગત-જગત-જયો મુકત થઈને ઈશ્વર-સ્મરણ કરું. અહીં રહેતું એ હવે તો અરેખર મુરજી જતી ગયું છે.’ પૂનરીજી તેમની વિચાર-ધારાને શાંત પાડતા અને આ બધી આપત્તિઓનો સામનો કરીને પ્રભુ-ભાજન કરવાનો ઉપદેશ આપતા. પૂનરીજીને ગિરધરલાલ ગુરુ માનતા હોવાથી તેમની આદા વિના એકેય પગલું જરતા નહિ.

સ્વજનોની અવગજર અને આગલ વધવા લાગ્યાં. આ તરફ પોતાનું વેરામ-જસ વધુ વિચાર આધાર ધારણ કરી રહ્યું હતું. શોખ પણ નોંધીને પૂનરીજીએ તેમને કહ્યું કે, ‘જો ભગવાનની એવી જ ઈચ્છા છે તો આપ અહીંથી જઈ શકો છો. કોઈ નિર્ગૂન રથને જઈને, નિરક્ત ભાવે રહીને, શ્રી કૃષ્ણાક્રિયોદ-પરતપર વ્રત શ્રી રામચંદ ભગવાનનું સ્મરણ કરજો. શ્રી હનુમાનદાદા આપની રક્ષા કરી !’

ગરબ ધારીને તેઓ પૂનરી પાસે નંત મસ્તકે ઊભા રહ્યા. જેટલાં વરો પહેલાં હતાં તેટલાં જ લાગીને, ખીજી કોઈ પણ પૂર્વતેવારી વિના, મધ્યનિશાએ ચોતાના ગુરુ-દેવને સપ્રેમ સાદૃશ્યકંડવત અર્ચામ કરીને તેમણે આ માવાવી જગતનો હજોરને મારે ત્યાગ કર્યો અને ઉપડ્યા કોઈ અપદ્ધિય સ્થાનની શોધમાં. સ્નેહીદેના નશીબે તો સવારે શોધ કરવાનું જ બાકી રહી ગયું!

(૮)

ચિત્કૂટના વનમાં મુદ્દ-અનસહજથી ચોડે કર ઉપસી આવેલી જમીનનો એક વિચાર ભાગ છે. તે

રથને કેટલીક ખાત્રી જૂંપડીઓ બંધાયેલી છે. જમીનની નીચે એક કૂવો છે અને ત્યાં એક મેત કુટિર બનાવીને રહે છે. તે સંતે બતાવ્યું કે, 'કોઈ કોઈ વખત સિદ્ધ મહાત્માઓ, રાત્રે ઉપસી આવેલી જમીનના ઉપરના ભાગમાં આવેલી જૂંપડીઓમાં રહે છે. વધુમાં તેમણે કહ્યું કે, 'તે જૂંપડીઓમાંથી વચલી જૂંપડીમાં રહેતા મહાત્મા એક પરમ પ્રભુ-લક્ષ્મી હતા. તેઓ ઘોતી અને ખમીસ પહેરીને રહેતા હતા. વનકૂળો પર તેઓ જીવન-નિર્જન કરતા હતા, અને રાત-દિવસ રામાયણનો પાઠ

અને રામનામનો જપ કર્યા કરતા હતા. અવિરત અને સતત વહેતી અશ્રુધારાને લીધે તેમના કપોલપ્રદેશ પર એક રૂખા અંકાષ ગઈ હતી. કેટલાક વર્ષો પહેલાં બ્યારે ચિત્રકૂટમાં ભગવાનનું વિમાન નીકળ્યું ત્યારે તેઓ તેના દર્શનાર્થે ગયા હતા. ત્યાં પૂર્વજન્મના યુગ સંસ્કારોને લીધે ભગવચ્ચરણમાં શિર જૂકાવીને કાષ્ઠમને માટે દેહ ત્યાગ કર્યો. પ્રભુના વિમાનની પાછળ જ તેમનું વિમાન પણ નિકળ્યું હતું.'

પ્રભાતનાં પુષ્પો

લેખક:
શ્રી. વલ્લુ કોટક

[અમુક કામ ઉચ્ચ કક્ષાનું છે અને તે કામ કરવાથી જ માણસ ઉચ્ચ અને મહાન બની શકે છે અને નીચ કક્ષાનું કામ કરવાથી માણસ હલકો બની જાય છે એવી માન્યતા સમાજમાં થયેલ રથને પ્રસરેલી નેવામાં આવે છે. પરંતુ આ માન્યતા સાચી નથી. કોઈનું બૂંડું કરતું, ચોરી, જૂઠું, બકિયાર-આવાં કામો જ હલકા છે અને તે કરવાથી માણસ હીન બને છે. ધરકામ કરતું, બંધી સાફ કરવી, કપડાં સીવવાં, નોડા સીવવાં મજૂરી કરવી-એ કામ કરવાથી, જે માણસ જાતે ઉચ્ચ કક્ષાનો હોય તો તે નીચ કક્ષાનો બની જતો નથી અને નીચ કક્ષાનો હોય અને ઉચ્ચ કક્ષાનાં કામ કરવાનો પ્રયત્ન કરવાથી કે તેણે દેખાવ કરવાથી મનુષ્ય ઉચ્ચ કક્ષાનો બની જતો નથી. ગામાં માગા પડેરવાથી બિલાડી ભગત બની જતી નથી. ખરી રીતે તો કોઈ કામ ઉચ્ચ કે નીચ કક્ષાનાં નથી. ચરીરને ખાતું જેટલું જરૂરનું છે તેટલું જ ટી જતું જરૂરનું છે. તેમ જ સમાજચરીરને દરેક કામો સરળાં જરૂરનાં છે. તેથી જેને સમાજની સેવા જ કરવી હશે તે કામ કરવા ઉપર જ હૃદય રાખશે, કામની કક્ષા ઉપર નહિ. કામની કક્ષાને મોઢ રાખનાર સેવા કરી શકતો નથી એ આ પુષ્પ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે.]

[૧]

સાજરમતી આશ્રમમાં મીંધીજી ઘણું કામ કરતા હતા. કોઈપણ પ્રમાણિક કામ કરવામાં ચરમ ન હોવી નોંધ્યે એવો એમનો સિદ્ધાંત છે. એ માને છે કે પુરુષોએ પણ સ્ત્રીને ઘરના કામમાં મદદ કરવી નોંધ્યે. એક વખત તે ઘઉં વીણતા હતા ત્યાં કોટ-પાટકુનમાં સંજળ થયેલો એક યુવાન આવ્યો અને કહ્યું:

“ બાપુજી! હું બી. એ. પાસ થઈ ગયો છું અને હવે દેશને ચરણે જીવન ધરી દેવા માગું છું. આપ કોઈ કામ બતાવો.”

મીંધીજીએ કહ્યું: “ થોડાં ઘઉં વીણો.”

યુવાને આવી આઠા રાખી ન હતી. ક્યારેક મને

તે ઘઉં વીણવા બેઠો અને મનમાં ચરમ અનુભવ લાગ્યો. મીંધીજીએ એને બીજો દિવસ આવવાનું કહ્યું. બીજો દિવસ એ જ સમયે તે આવ્યો, ફરી મીંધીજીએ એને ઘઉં વીણવા બેસાડ્યો અને પાંછી ત્રીજો દિવસ આવવાનું કહ્યું. ત્રીજો દિવસે પેલો યુવાન ન આવ્યો. ખાલુમાં કટ્ટરના મોડાં હતાં, તેમણે પૂછ્યું, “ આવો પેલે કેમ નથી આવ્યો ? ”

મીંધીજીએ કહ્યું: “ મને ખાત્રી જ હતી કે તે નહીં આવે. જેને સાદું કામ કરતાં સંકાય થાય છે એ ર સેવા કરવાનો હોય. બધાને મંત્રી, પ્રમુખ, સેક્રેટરી ! એવા એવા હોદ્દા સંભાળવા મમે છે, પણ કોઈને કામ કરવું ગમતું નથી. દરેકને સેનાપતિ થવું છે કે તિ થવું કોઈને ફાવતું નથી. આવા બહેલા માણસો કઈ

પણ સાચી સેવા નહીં કરી શકે. આવા લોકોને તો માન ચર્ચાઓ જ કરી ગમે છે. રાજકારણની ફક્ત ચર્ચાઓ કરનારા શુદ્ધિશાળી જીવકાઓની દેશને જરૂર નથી. જેની જીભ છુટી છે અને હાથપગ બધાઓલા છે એવા જીવનારોની આપણે ઉદ્ધાર નહિ યાંચ.

[૨]

ઘણાં માણસો જીંદગીમાં હાથે કરીને મુંઝાયા કરે છે, મનમાં બળ્યા કરે છે અને વારંવાર કહે છે કે અમે દુઃખી છીએ. પણ ખરી વાતની એમને ખબર નથી પડતી કે તેઓ શા માટે દુઃખી છે. સાચી વાત તો એ છે કે જેની એ કલ્પના કરે છે એ દુઃખ જ નથી. સાચું દુઃખ જ્યારે આવે છે સારે સામે ચાલીને આવે છે અને પોષક પાછે છે કે 'સહન કરવા તૈયાર રહે, કમર કસો અને તમારામાં રહેલી શક્તિના સૌંદર્યને બેમા કરીને મારી સામે લડવા તૈયાર થાઓ.'

જે સાચું દુઃખ છે એનો આવો સ્વેલાવ છે. એ છુપી રીતે નથી આવતું પણ દોલ-નગારા વગાડતું આવે છે. અમાઉધી જ એના ભયંકાર વાગે છે અને આંગણમાં એના પડઠાયા પડે છે. જોગખતો શીખવુ હોય, જીવનનો સંઘામ ખેડવો હોય તો આવા દુઃખને ભણતો શીખો; મનમાં ને મનમાં કાંઈ પણ ભતના કારણ વિના એવા લોકો જ જીવ બાળ્યા કરે છે કે જેમને ખબર પડતી નથી કે જીવનની કપી દિશામાં પ્રધાયના કુવાસઓ

બીડી રહ્યા છે. મનની પીછી વડે દુઃખનું જે ચિત્ર દોરવામાં આવે છે એ દુઃખ જ નથી; પોટી રીતે કપી હાથેલાં આવાં ચિત્રો માનવીના અંતઃકરણને બેચેન બનાવે છે, અને એને ડરાવ્યા કરે છે.

જે લોકો પોતાની ભતને જોગખી નથી શકતા, આ કરવું કે તે કરવું એની વિભાસણમાં સદા ભટક્યા કરે છે અને કાંઈ પણ ભતના એક નિર્ણય ઉપર નથી આવી શકતા એવા લોકો જ મનમાં ને મનમાં દુઃખના ભડકા સળગાવ્યા કરે છે અને જીવનની ફવાડીને બાળી નાખે છે. આવો જેમનો સ્વભાવ છે એ લોકો પાસે કુદરત જ્યારે રચનો યાજ લઈને આવે છે ત્યારે તેઓ બોલી બેઠે છે:-

'અમે જે સુખની કલ્પના કરી હતી તે લાગે છે તો આ, પણ એમાં ઝેરનું ટીપું તો નહીં પડ્યું હોય!'

[૩]

રાજદોની રચનાથી બીજાને બદ્ધ જ સહેલાઈથી તમે જે કહેવા માગો છો તે કહી શકાય છે અને તમે જ કહેો છો એ સાચું છે એમ સાબીત પણ કરી શકાય છે, પણ જીવનમાં એક હલ્લ જ એવું છે કે જે તમારા રાજદોથી છેતરવું નથી. એને છેતરવાનો જેમ જેમ પ્રયત્ન કરશો તેમ તેમ તે નાગની જેમ તમારી સામે કુંકાડા ગાવાં કરશે અને તમને સદા રડાવ્યા કરશે.

ઈશ્વરભજન, પ્રાર્થના કેવી રીતે કરવાં ?

ઈશ્વરભજન એટલે તેના શુભનું ગાન, પ્રાર્થના એટલે આપણી અગ્રણ્યતાનો, આપણી અશક્તિનો સ્વીકાર. ઈશ્વરનાં સદૃશ નામ છે. અથવા કહો કે તે નનામો છે. જે નામ આપણને જગી ભય તે નામથી ઈશ્વરને આપણે બહુએ-પ્રાર્થાએ. કાંઈ તેને રામનામે જોગખે છે. કાંઈ તેને ગોઠ કહે છે. આ બધા એક જ ચેતન્યને લાગે છે. પણ જેમ બધા પોરાક બધાને ક્યતો નથી, તેમ બધાં નામ બધાંને ક્યતાં નથી. જેવો જેનો સહવાસ હોય છે તે તે જ નામે તે ઈશ્વરને જોગખે છે. પ્રાર્થના કે ભજન છો ના યાય; પણ હૃદયથી યાય. તેથી જ મૂંગાં, તોતકાં અને મૂઠ પણ પ્રાર્થના કરી શકે છે. અને તે રીતે અતર્થામી સર્વશક્તિમાન હોવાથી આપણા હૃદયના ભાવ જોગખી આપણી ચોગ્યતા પ્રમાણે આપણને જવાબ આપે છે.

હૃદયનો ભાવ બેઈએ. પછી બલેને 'રામ રામ' ને બદલે 'મરા મરા' યાય એ જોવાનું નથી.

—મહાત્મા ગાંધીજી

નવનાથ કથામૃત

લેખક: કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામદાસ

(પ્રથમ પૃષ્ઠ ૪૮૭ થી ચાલુ)

મત્સ્યેન્દ્રનાથને આ પ્રમાણે બોલતા જોઈ હતું. માનજી બનાવટી કોષ કરી મત્સ્યેન્દ્રનાથ ઉપર ચીડાઈ ગયા અને કોષ કરી કહે છે કે તું મને એવા ઉપદેશ દેનાર કેણું છે, મત્સ્યેન્દ્ર આ વાનરની કૃષ્ટતા જોઈ ઉપરથી હસવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે મારું નામ મત્સ્યેન્દ્ર યતિ છે. આથી હનુમાન હસીને કહે છે કે, રે મૂર્ખ ! દુનિયામાં યતિ તો બે છે: એક લક્ષ્મણ યતિ અને બીજો હનુમાન યતિ. ત્યાં તું ત્રીજો ક્યાંથી ફાટી નીકળ્યો ? ત્યારે મત્સ્યેન્દ્ર કહે છે હવેથી જગતમાં ત્રીજા યતિ તરીકે મારી ગણતરી પ્રવાની છે. હનુમાનજી કહે છે, હું એમ માનું નહિ, તારા જેવા તો ઘણા રખડે છે. ને મને તું તારા બળતા પરિચય કરાવે તો જ હું માનું. હનુમાનજી કહે છે મારા ઉપર થોડી હનુમાનની કૃપા છે તેથી હું મારું બળ બતાવું છું, તું તારું બળ અજમાવ. એમ કહી હનુમાનજી માતા સાત કુંજરો ઊઠાવી આવ્યા અને મત્સ્યેન્દ્રનાથ ઉપર નાખવાની તૈયારી કરી, પરન્તુ મત્સ્યેન્દ્રનાથ દ્વિત્વ જ ઝાળીમાંથી લસ્યા લઈ જમ શુદ્ધત, જમ અલખ નિરંજન એમ કહી વજ્રને મંત્ર બાણી એ પવંતો ઉપર નાખતાની સાથે જ પવંતો એ વજ્રજાંથી બાગી અને શૂંઝા યથ ગયા અને ઉઘટા હનુમાનજી એમાં કદાઈ ગયા. આથી હનુમાનજીને વધુ ક્રોધ થયો અને તેઓ બીજા પવંતો ઊઠાવી આવ્યા અને બદર આકાશમંત્ર કરી મત્સ્યેન્દ્ર ઉપર નાખવાની તૈયારી કરી. મત્સ્યેન્દ્રનાથે પુનઃ શુરહેવદત, શુરહેવ સમર્થ, અલખ નિરંજન એ મંત્રાંત્રા ઉચ્ચાર કરી વાતાકર્ષણ મંત્ર બાણી હનુમાનજી ઉપર લક્ષ્મ ક્રેડા જેવી હનુમાનજી ત્યાં ત્યાં રચર ચઈ ગયા. નથો તો હનુમાનજીથી હાલો આવી ચઢાતું નયો કે આસ લઈ ચઢાતો. અને ઉપરથી પવંતાનુ વગ્ન સહન કરવું પડે છે, આથી હનુમાનજીએ પોતાના પિતા પવનદેવની પ્રાર્થના કરી ત્યારે પવનદેવ ઉપરિચત યથ મત્સ્યેન્દ્રની પ્રાર્થના કરે છે. અને પુત્રને આકર્ષણમંત્રમાંથી સુકા કરાવ્યો. પછી મત્સ્યેન્દ્રને રિમત કરતાં હટતાં પવનદેવ હનુમાનજીનો પરિચય કરાવે છે. આથી મત્સ્યેન્દ્રનાથને લજ્જા આવી થઈ અને હનુમાનજીના પવિત્ર પાદાર્પિદમાં હંડવત પ્રણામ કર્યા અને પૂછ્યું કે પ્રજા આમ કરવાની શા જરૂર પડી ? ત્યારે હનુમાનજીએ હસીને મૂળ સ્વરૂપમાં આવીને કહ્યું: “મત્સ્યેન્દ્ર ! મેં, તારા અંતર્યને પાણી પાછ દેવેને પ્રસન્ન કરી તેં

કેટલી સાક્ષી મેળવી છે એ જોવાની ખાતર જ (પરીક્ષા લેવા માટે જ) બનાવટી રૂપ ધારણ કર્યું હતું. પરન્તુ આજ મને ખાતરી થઈ કે તું યતિપણાને જરૂર દીધાવીશ અને તને આશીર્વાદ આપું છું કે તું મને જ્યારે જ્યારે વાદ કરીશ ત્યારે ત્યારે હું તારી પાસે હાજર થઈશ (અર્થાત તારું કામ કરી આપીશ). આથી મત્સ્યેન્દ્રનાથ વધુ પ્રસન્ન થયા. અને પ્રેમથી હનુમાનજીને પુનઃ હંડવત પ્રણામ કર્યા. હનુમાનજી મત્સ્યેન્દ્રનાથને હૃદય સરસ આલિંગન દઈ બોલ્યા:

તેરી બેટ બધ સો ઠીક ભયા,
જાંજો યાંત અપ ત્રિયા રાજમે,
મરે ઉપર કરે કવા, તેરી...

[ત્રિયા રાજ્યનું નામ સાંભળતાં જ મત્સ્યેન્દ્રનાથ અમક્યા અને કહે છે, “પ્રજા ! વળી તમે મને લાં કવા કસાવો છો ?” આથી હનુમાનજી હસીને કહે છે, “મત્સ્યેન્દ્રનાથ ! હું જાણું છું છતાં તમે પ્રાકૃતિક મનુષ્યની માફક અજાણ્યા બનીને મને પ્રશ્ન છો. પૂછો તો હું તમને જણાવું છું કે તમારો, મારો અને ભગવાન રામ-ચંદ્રનો આ પહોળો જન્મ નયો, આ તો આપણા ત્રણેયની નવાણુંમી વખતના જન્મો છે અને તમને મેં અશ્રુથી વખત લાં મોકલ્યા છે અને આ નવાણુંમી વખત મોકલવા તૈયાર થયો છું. માટે આપને જવું જ પડશે એને તમારા જેવા ઉદાસીન પુરુષને ત્યાં જવામાં હરકત નયો.

બાહ્યા વાયક ! મારા આ લેખમાં તમને ઘણા સંશય પડશે એ સ્વાભાવિક છે, પરન્તુ આપણાં મને એ ટેવ છે કે લેખ લખતાં પહેલાં એના સશયને પહેલાં વિદારણ કરવો. જેમાં હું હવે સંશયોનાં છણાવટ કરું છું.

પહેલાં સંશય એ કે હનુમાનજી વેવપરિવર્તન કેવી રીતે કરી ચક્રવા ? પરન્તુ બાકી !...

યોગજળથી ધન્દ જેવા હાગ હારી નય છે, યોગજળ ને હોય તો સંસાર ચરણે યાય છે. યોગવિદ્યા જેમના રચનાર છે પાતાંજલિ. યોગજળથી સાધતા સાગર સમાયે અંજની. તદ્ અનુસાર યોગી પુરુષો સહજ માત્રમાં પોતાનું વેવપરિવર્તન કરી શકે છે. એના પ્રસિદ્ધ દાખલો જગદ્ગુરુ રૂઝા જ્યારે સાદીપતી ગુરુ આગળ અંજનાસ કરવા બેઠા ત્યારે ગુરુપતી (માતાજી)એ ખૂસ પાડી;

“ખેટાં કૃષ્ણ ગાય દેવાનું પાત્ર લાવ.” અશ્વત્થામના સાંકળાને મળવાયા અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે શુરુ પાઠ આપે છે એટલે જીકાય પણ નહીં ને માતાજીની આરા-માતાજીને પાત્ર આપ્યા સીવાય આલે પણ નહીં. છતાં એમને પોતાના પરિચય કરાવવાની ક્ષમ્યા ન હોવા છતાં ધર્મસંકટ આવી પડેલું હોવાથી ન જુદાં ચેતનની પ્રક્રિયાઓ વડે કરીને એમણે પોતાના હાથને લંબાવ્યો. એટલે અભ્યાસમાં પણ વિધન ન પડ્યું અને શુરુપત્નીની આરા પણ પળાઈ. જેથી કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ચોળી પુરૂષો જે કંઈ કરવા ધારે તે સદૃશ માત્રમાં કરી શકે છે, તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

બીજી આપને એમ લાગશે કે હનુમાનજી સાત પવત એક સાથે કેવી રીતે જીકાવી શક્યા? પણ જાણ! હનુમાનજીના નૈષ્ઠિક ઇલાચર્ય તરવનું માપ કાઢવાનું જેની મતિમાં તાકાત ન હોય, એ હનુમાનને મરિ કલે ગમે તેવા શબ્દો બોલે. એની અમને તમા નથી. છતાં એક લાખથી સમગ્રજનુ. આપણા મહાભારતના એક પર્વમાં લખ્યું છે કે, “ધર્મક્ષેત્ર એવા કુરુક્ષેત્રમાં કોરવો અને પાંડવોને : શુદ્ધ યુધ્ધ ત્યારે પાંડવોના અભિમન્યુ, ધૌતક્રત્યુ (વિજે) વીરોનું મૃત્યુ થતાં મહાકાળ બીમસેનને ક્રોધે તો આવી : બોલ થયો. જેથી બીમસેનની આંખ, કાન, નાક, માંદા : માંથી ધૂમાડા નીકળવા માંડ્યા અને તેણે કોરવોના નાશ કરવા મરિ કોરવોની સેનામાં, ટોટ મૂકી. બીમસેનનું એ લવાનુંકે રૂપ જોઈ કોરવોની સેના નાસવાન કરવા લાગી, ત્યારે બીમસેન વિચાર કરવા લાગ્યો કે સૈન્ય તો નાસવા માંડ્યું એટલે ત્યાં જોગેલા હાથીઓ અને રથોને જીકાવી જીકાવી તેણે આકાશમાં ફેલા માડ્યા. આમાં આધુનિક જમાનાના બાઈબલનો બીચારા કે જેમની રિપાઈટ દવા ખાવાજેવી છે, એવાં નિર્માત્રો ઉપદ્રાસ કરીને બોલે છે કે કેવું ગમ્યું! પણ જાણ! એ ગમ્યું નથી, પરન્તુ બીમના બળનું માપ કાઢે એ રમત નથી. છતાં હું તમને હમયો, મારું સાચું માની એમ કહેવા ક્ષમ્યોત નથી, છતાં એથી વધુ સમજાણ શકેલા લાખથી રણ કઈ છું.” કે બાઈબલ તમ કલિયુગના બીમ રામ-મૂર્તિ સેનાના નામથી તો અગવથા તો નહીં જ દે. એ જ રામમૂર્તિનું જનનચરિત્ર આપ વાંચી જુઓ, એટલે આપને ખ્યાલ થશે કે રામમૂર્તિની ઉમર માત્ર દસ વર્ષની હતી ત્યારે એને ક્ષય (ટી. બી.) લાગ્યું પડ્યો હતો પરન્તુ તેની સમજા માંએ લાખવાનું જીકાવી દેવાની યથેટ કરવા જવાના અને પદ્મવિહર કસરતનો તેને અરિષ્ટ ગાળ્યો. માની આગને ચિરોમાન્ય

કરી તેણે પણ પોતાના શરીરને કસરતી બનાવ્યું. તે એટલે સુધી કે એના સગ્રહસમાં એના ખેડોમાં એ ગમે તેવા જન્યરસ્ત હાથીને પણ પોતાની છાતી ઉપર બેસાડતો. અને રામમૂર્તિ દુનિયામાં વિશ્વાવજ્ય કરવા નીકળ્યા હતા અને ફરતા ફરતા ભયારે જર્મનોમાં ગયા ત્યારે તેમણે જર્મનીના સેનકોને પણ મહાત ક્યો. જેથી જર્મનીના એક દેશમાં બાઈબલ આવેશમાં આવી નષ્ટ કહ્યું; “અરે એક ગુલામ દેશનો સેનકો અમારા આગ્રહ દેશના સેનકોને દરાવે!” એ એને પાલ્યું નહીં એટલે ખીસામાંથી તુરત જ રીવાયર કાઢી એણે રામમૂર્તિ ઉપર શૂટીંગ શરૂ કર્યું. રામમૂર્તિને એક બીબ. લાખએ ચેતાવ્યા અને એ મહાબળી, એ મહાકાય રામ-મૂર્તિએ પણ જનનને પરિચય કરાવવા પોતાના મસલ્સ તૈયાર કરી, આવતી ગોળાને મસલ્સ ઉપર ખીલી. પણ એ વજ્ર જેવા મસલ્સથી ગોળા અંદર ન પેસતાં પાછી પડી. આથી શૂટીંગ કરનાર બાઈ પણ ચિત્રવત થઈ ગયો અને રામમૂર્તિની મુક્તકદે પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. એટલે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જે જીકારીને દસ વર્ષની ઉંમરે ક્ષય થયો હતો જેને આધુનિક જમાનામાં કલિયુગના બીમનું બોરદ મટ્યું હતું એવો ક્ષયી જીકારો આટલું બળ ધરાવી પોતાની છાતી ઉપર હાથીને બેસાડી શકે અને ગોળાને પાછી પાડી શકે એ કલિયુગના બીમ કરતાં લાખબોળનું બળ ધરાવનાર બીમસેન હાથી અને રથો ઉપરથી આકાશમાં ફેરે એમાં તમને આશ્ચર્ય રું થાય છે. અને બીમ તો ગૃહસ્થો હતો અને એથી પણ વધુ બળ ધરાવનાર હનુમાન નૈષ્ઠિક ઇલાચારી સાત પર્વો સાથે જીંદગી એમાં એ બાવા વાચક! તને આશ્ચર્ય રું થાય છે! હનુમાનના સત્ય સ્વરૂપને તું નહિ સમજતો હોય, પરન્તુ હનુમાન તો અગ્રીઆરમાં રૂદ હતો એમનો રૂદાવતાર હનુમાન દાનવો સાથેના સંગ્રામની ખાતર અને અશ્વત્થામના કાંકિન કેવી રીતે થઈ શકે એના ઉપદેશ અપવાની ખાતર એના પ્રાદુર્ભાવ થયો હતો. પરન્તુ દુઃખી છે કે હાલના ભારતમાં આપણું બોલું અને બોળનું સાચું એમ માનવાની આવડ પડી ગઈ છે. પણ હું તો મારા ભારતવાસી ભાઈબહેનોને કરગદ પ્રાર્થના કરું છું કે ને તમે દેશની માતાના સાચા મુપુત્ર હો તો રામવલ્લુ બા મહાભારત વાંચી વિચારી તેને આચરણ અને વર્તણૂકમાં મુકશે તો હાલ જે જોજ ઉપર હો એથી પણ વધુ ઉત્તાંતના માગે જશે. દરે ગિર્ધરતા પુરવને જોવા રાજ્યમાં જવામાં કેમ દરકન નથી એ સંશય આવતા માસિકમાં રજુ કરવામાં આવશે. અપૂર્ણ

દુર્ભાગી

કાણુ ?

૨૬

લેખક :

શ્રી. "સ્નેહકુન્જ"

૨૭

આ સંસારમાં કેટલેટલાય મનુષ્યો પોતાની જાતને દુર્ભાગી માની પ્રતિજ્ઞા કરે છે. પ્રતિજ્ઞાથી ઉપ્પન્ન આદોષો ભરેલી મનુષ્ય જિંદગી વ્યતિત કરતાં જણાય છે. એમણે માની લીધેલા એમના એ દુર્ભાગ્યનું કારણ કેવળ એમનું અજ્ઞાન જ હોય છે. કારણને કાંઈ શોધતું નથી અને કાર્યની પાછળ વલોપાતના આંધુ સારે છે. કાંઈ પોતાની જાતને પ્રતિકુળ ભાવે (સી) સાંપડ્યાથી દુર્ભાગી માને છે; તો કોઈ સંસારમાં માતા-પિતા, પુત્ર-પુત્રી, ભાઈ-ભાણીની અને એવા બીજા સ્વજનો વિદોષી પોતાની જાતને દુર્ભાગી માની દુઃખનાં છાંયો અનુ વહેાવે છે. વાસ્તવમાં એમના દુર્ભાગ્યનું આ સાચું કારણ નથી, મનુષ્ય જન્મ્યા પહેલાં તેના કોઈ સ્વજનો તેની સાથે હોતા નથી અને તેના મરણ બાદ તેણે માટેના આ સંસારના કોઈ કંઈ સ્વજનો તેની સાથે રહેવાનાં નથી. વચગાળાનો આ સંબંધ માત્ર તેણે કારણ કહેલા આ જન્મ પૂરતો જ છે અને હાથિક છે. વળી કેટલાંક મનુષ્યો તેમને સી-પુત્ર, ભાઈ-ભાણીની એ બધું સાતકુળ હોવા છતાં આ જગતના ભૌતિક પદાર્થો એવા કેન્દ્રબ, ભવ્ય આશારો, જમીન-જંગીરો, વાહી-વહણ અને એવી બીજી એની ઈષ્ટામાં વસેલી એની કષ્ટનાની વસ્તુઓનો એ એના સ્વાચ્છિત્વનો કંઈ પ્રાપ્ત નથી કરી શકતા અને એથી કરી જીવન જીવવાને એને એના પ્રારબ્ધ કર્મવચાત સાંપડેલાં સાધનો હોવા છતાં પણ પોતે રેતાની જાતને દુર્ભાગી માને છે; પરંતુ યાન દર્શિએ જોતાં એમના દુર્ભાગ્યનું આ પણ વાસ્તવિક કારણ નથી; એના મન અને દર્શિનું સંકુચિતપણ જ એ એના દુઃખનું મૂળ છે અને અજ્ઞાનની કિલ્લે ભૂમિકામાં એ મૂળ એવું તો પરાજેઠું હોય છે કે જે એને નિજના વાસ્તવિક સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવાનું નથી દેતું ત્યાં પછી સત્ય એને સમજાવજ શી રીતે ? અને જ્યાં સત્ય સમજાવજ નહિ ત્યાં એને એતા દુર્ભાગ્યનું સાચું કારણ જોઈને ક્યાંથી ?

આમ નિજ સ્વરૂપના જ્ઞાન સિદ્ધાંતના સંસારમાં અનેક મનુષ્યામાંએ પોતાને અભાગિ દિવા દુર્ભાગી માની દુર્લભ એવા મનુષ્ય જન્મને અર્થ ગૂમારી દે છે, અખિચ

ધર્મોડના સર્જક અને નિયામક એક જ પ્રભુનો સ્વરૂપ પસારો છે. દરેક કૃત એક માત્ર કર્તાની અગાધ શક્તિની ક્રામત રૂપે છે. પાંચ મહત્તરોના ઓછાવધતા ભાગ લઈ ચારે ખાણોના ધાટમાં કાઢી નિજનો અસ-આમાનો પ્રકાશ પાંચરી દરેક ધાટને ચેતન્ય બદ્યું છે. એ ચેતન્યે કરીને દરેક ધાટ ક્રિયમાણ કરતા (કર્મ કરતા -દાલતા ચાલતા) ક્યાં છે, તેમાં જાસ કરીને મનુષ્ય દેહરૂપી ધાટમાં ચાર અંતઃકરણો (મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર) યોગેન્દ્રિ (આખ, કાન, વાણી નાક અને ત્વચા) અને પાંચ કર્મેન્દ્રિ (હાથ, પગ, મોં, ગુદા અને પાંચ ગુણેન્દ્રિ) મળી ચૌદ ડિમતી રત્નોના સામગ્રી સમ-વેધા મનુષ્ય દેહરૂપી ધાટ-ધરમાં વિભૂની વિભૂતિ રૂપ તખતપર નિજના અંશ-આત્માનું સ્થાન છે, જ્યાંથી એ સાક્ષીરૂપે દેહના અણું અને પરમાણું પર દર્શિ રાખી રિયત થયેલ છે, અને એજ મનુષ્ય માત્રનું સાચું નિજ સ્વરૂપ છે એવા અતિ દુર્લભ મનુષ્યદેહને પામવું એજ એક માનવી માત્રનું પરમ સુખાચ છે જ્યાં દુર્ભાગ્યને યોગિયિત સ્થાન નથી. આ ભૌતિક જગતના દરેક ભૌતિક પદાર્થો નાશવાન છે. એ પદાર્થોની ઈચ્છાપૂર્તિમાં લોભ અને મોહ રહેલાં છે અને એની અપૂર્તિમાં ક્રોધ વસેલો છે. આ લોભ, મોહ અને ક્રોધ એ ત્રણેય મનુષ્યને પતનના માર્ગે એવી જગતનાં કોઈ એવાં ભૌતિક પદાર્થો સહિત નિજદેહ અને એ દેહના દેહભાવે માનેલાં આ સંસારનાં કંઈ સ્વજનો સર્વ નાશવાન કોઈ એની અપ્રાપ્તિમાં કે પ્રાપ્ત થયેલાં હોય તો એના નાશમાં પોતાને દુર્ભાગી દિવા અભાગી માનવું એ બરાબર નથી કિન્તુ નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવનાર સત્ય જ્ઞાન સિદ્ધાંતનો મનુષ્યજ દુર્ભાગી છે. કાંઈ પરમજ્ઞાની સંત યુગ સંસારના મનુષ્યજોને અતિ દુર્લભ એવા મહદ્ ગુણાએ સાંપડેલા મનુષ્ય જન્મ-દેહનું નિદાન કરી દે છે:—

આમ માનિ સમ રાજ નહિ, સદ્યુગ વેદ ગુનજુ ગુરુ આવા સમ પથ નહિ, ઔપધ નિદિઆસન.

ઉપાધિનું સ્વરૂપ

[સત્સંગીઓ પ્રત્યેના સ્વામી શ્રી.
માધવતીર્થજીના ઉપદેશમાંથી]

એકવાર મુંડક ઉપનિષદનું વાચન ચાલતું હતું તેમાં એવું આનંદ કે આત્મા જ્યારે ઉપાધિધર્મવાળો હોય ત્યારે પોતાને બરાબર જાણી શકતો નથી. એટલે ઉપાધિવાળો આત્મા સ્વયંપ્રકાશ નથી. તે વખતે કેટલાક જિજ્ઞાસુઓ બેઠા હતા તેથી નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન-ઉત્તર થયા હતા:-

જિજ્ઞાસુનો પ્રશ્ન:- ઉપાધિનો અર્થ શો?

ઉત્તર:-તમને કાંઈ જાતનું વ્યસન છે?

જિજ્ઞાસુ:-તમાકુ સુંઘવાની. બહુ ટેવ છે તેથી છીંકણીની ડબ્બી વારંવાર યાદ આવે છે.

ઉત્તર:-એ ટેવ છોડી દો. એ ટેવ જ ઉપાધિનું સ્વરૂપ છે.

જિજ્ઞાસુ:-એ ટેવ છૂટે તેવી નથી.

ઉત્તર:-જમને કેમ છીંકણી વગર ચારે છે? માટે તમારી ડાબડી અમને આપી દો.

જિજ્ઞાસુ:-એમ કહી તો પાછી નવી ડબ્બી અને અને નવી છીંકણી લેવાનું મન થાય, કારણ કે મારો ડબ્બીમાં જીવ જાય છે.

જેમ તેણે કહ્યું કે મારો જીવ ડબ્બીમાં જાય છે તે જ પ્રમાણે માણસ એક શરીર છોડે તો પણ તેની વાસના જીવનું રૂપ લઈને બીજા શરીરરૂપી ડબ્બીમાં જાય છે. માણસના જન્મનું કારણ આ જ છે. જો જીવતા ડબ્બીમાં જીવ જાય તો મરવા પછી પણ ડબ્બીમાં જીવ જાય. ઊંઘી ચવા પછી સવારે ઉઠતા જેમ ડબ્બીમાં જીવ જાય છે તેમ મર્યા પછી શરીરરૂપી ડબ્બી જીવ શોધે છે. એવી માયા તો ડબ્બી એક જાતની હોતી નથી. કાષ્ટનો જીવ ન્યુસપેપર પાંચવામાં જાય છે. કાષ્ટનો સ્ત્રી-પુત્રમાં જાય છે, કાષ્ટનો જીવ ધનમાં જાય છે. તેથી જીવ પોતાને કોણે રહેતો નથી અને અનુકૂળ જ્ઞાન અને પ્રતિકૂળ જ્ઞાન એ જીવનાં પ્રમાણુ યદ્દ જાય છે. તેવા જ્ઞાનથી રામદેવ થાય છે, રામદેવથી કર્મ થાય છે, કર્મથી શરીર આવે છે અને શરીરથી દુઃખ થાય છે. પછી તે જિજ્ઞાસુએ એવો પ્રશ્ન કર્યો કે ભગવાને આપો માવાનો ડબ્બો

શા માટે કર્યો કરો? અને તેમને પૂછ્યું કે છીંકણીનો ડબ્બો ભગવાને કર્યો કે અને કર્યો? જો ભગવાને છીંકણીનો ડબ્બો કર્યો હોત તો બધાને છીંકણી સુંઘવાનું મન યાત, પણ બધાને તેવું મન થતું નથી તેથી જીવે જીવે જાતનાં વ્યસન અને તેથી ઉપજતાં જીવે જીવે જાતનાં જ્ઞાન એ નવી દેવધી જીવનાં નવાં પ્રમાણુ બની જાય છે. એ પ્રમાણુથી જાતને જોતાં કંઈક સમજાય છે અને કંઈક નથી સમજાતું તેથી પહેલાં પ્રમાણુ સાચું છે કે નહિ તે નક્કી કરી લેવું જોઈએ. અને તે માટે પુણ સત્સંગની જરૂર છે. એક પ્રમાણુથી બીજા પ્રમાણુની વાત સમજાતી નથી.

દરજી અથવા ગોળી પાસે એક જ પરમાણુનું અંશ-રખું કે પગરખું હોય તો બધા માણસ માટે તે પરમાણુ આત્મા નથી. તેવી જ રીતે આપણા મનનાં પરમાણુથી આણું જગત માપી શકાતું નથી. છતાં મુંડક ઉપનિષદમાં કહેવું છે કે એકના જ્ઞાનથી સર્વનું જ્ઞાન થાય છે. તે, જ્ઞાન માત્ર બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. તે અપાધિન હોવાથી બ્રહ્મનું જ્ઞાન એક જ સાચું જ્ઞાન છે. તેની બહાર કાંઈ વસ્તુ નથી તેથી તે અપાધિન જ્ઞાનમાં બધું સમાઈ જાય છે.

★

સર્જન-દુર્જન

: મનહર :

સત્ય, નિતી, દયા, દન, વિવેક, વિચાર, વળી, જપ, તપ, ઉદારતા, માનવ એવાં જીવંત, હંમે છે વધુાય એવા જગતમાં જનમીને, પરહિત કાજે લેનાં કાદા અને પ્રાણ છે. પણ પુછ કોંગ વિના પણ લેવા હરે હરે, પરાયા જીવમાં લેનાં નીત પરિવાજ છે. જોવિદ્દ કહે છે ધન્ય જનુનીના બધા જન એવાઓ તો સારા ધોખીવાદના પાપાજ છે.

ભક્ત:વિ મી. જોવિદ્દ રામેશ્વર

સગવાંન લીધમ

લેખક : દીર્ઘનાથાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા.

સર્વજ્ઞતાં यदि समिच्छसि सर्वमान्याम् ।

सदमन्यवाचनपरो भवः मित्र नित्यम् ॥

હે. બાઈ. I. થયાઈ અને સવને . સંમત એવી સર્વગતા પ્રાપ્ત કરવાની જે તારી ઈચ્છા હોય તો, સર્વગ. સત્યરૂપેના સદ્ગુણો (સદ્ગુણમાત્માના રૂપરુચિ-વર્ણન સહિત રચાયેલા પુસ્તકો) ના વાચનને વિષે નિરંતર તત્પર થાઓ; તો જ કમે સર્વગતાનો લાભ થઈ શકશે. આવશ્યક સર્વગતા પણ તે વિષય સંબંધી મન્યોતો અભ્યાસ કરનારાઓમાં જ પ્રમાણે ડાઈ આવે છે તે જ પ્રમાણે તમે પણ જે પારમાર્થિક, સદ્ગુણો વાચન ન રાખો તો તાત્વિક સર્વગતા પણ મીસીતે પ્રાપ્ત થઈ શકવાની હતી ? નહિ જ. એટલા માટે, આપણી પ્રાપ્તિને અર્થે સદ્ગોષ્ઠમયિત મંથોનું વાચન ન કરો.

ઈન્દ્રના યાપે કરીને હસ્તિનાપુરની શાદી ઉપર ચાન્તવું રાગ તરીકે જે સમાદ બન્યા તે પૂર્વજન્મના મહાભીષ હતા. એક દિવસ ચાન્તવું રાગ પતિત પાવન ગંગાના કિનારા ઉપર ધોડેસ્વાર થઈ વિચરતા હતા તેવામાં બહુ જ દૂર નીકળી ગયા. ત્યાં ઈન્દ્રના યાપે ગંગાના અંચમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી અંચાન્વતારી ગંગા મૃત્યુલોકની સોના જેવું રૂપ ધારણ કરી માંજમાં જોવા રહ્યા. ચાન્તવું રાગ આ અદિતીય સ્વરૂપવતી સ્ત્રીને જોઈને ચિત્તવલ્લભી ગયા. અને તેની સમીપમાં જઈ ચાન્તવું પૂછે છે: તમે તો કોઈ સ્વર્ગમાંથી ઊતરી આવેલાં ફરી છો કે અપ્સરા છો ? કારણ કે મૃત્યુલોકમાં સુંદરીઓમાં આટલું રૂપલાવણ્ય મેં ક્યાંય લાલ્યું નથી. ચાન્તવુંના પ્રશ્નથી ગંગા રમત કરતી બોલી: "સમાદ દુઝે એક મૃત્યુલોકની સ્ત્રી છું અને મારા યોગ્ય પતિની શોધમાં ફરું છું." સગ્ગનો નોમુને ? પહેલાંની સતીઓ પોતાના પતિની શોધ કરવા માટે સ્વયં પોતે બધાર નીકળતી.

"ઉન્નત થવા આ દેશમાં શુભ ભાવના ધારતી હતી. નિજ સ્નેહભ્યોતિ સમર્પવા દેશાટોના કરતી હતી."

સગ્ગનો ! પહેલાંની આવી રમણિયા પોતાના યોગ્ય પતિને શોધતી છતાંય તે વધુન્તર, લમ તો નહોતી કરતી. જુઓને, સતિ સાવિત્રી પણ સત્યવાનને શોધવા માટે નીકળી હતી અને મહાન બળી-રય પ્રપત્ને તેને સત્યવાન પ્રાપ્ત થયો હતો. તદુસાર ગંગા-જીએ પણ ચાન્તવુંને જવાબ દીધો કે હું મૃત્યુલોકની સ્ત્રી છું અને મારા યોગ્ય પતિની શોધમાં ફરું છું. ચાન્તવું તો પહેલાંથી જ ગંગાજીને જોઈને મુગ્ધ થયો હતો અને તેમાં ગંગાજીના આવા શબ્દો સાંભળ્યા એટલે તો પ્રસન્ન થિતે ચાન્તવુંએ ગંગાજીને કહ્યું: "જે તમે તમારા યોગ્ય પતિની શોધમાં નીકળ્યા હો તો હું, તમને ફરું છું કે હું ધારતોના સમાદ છું, મારું નામ ચાન્તવું છે અને તમને હરક્ત ન હોય તો મારી સાથે પાણીમદ્ધણ કરી રાખો છો." ગંગાજીને પણ એ જ જોઈવું હતું એટલે તેમણે કહ્યું: "મને તમારી સંજાયે પાણીમદ્ધણ કરવામાં કોઈ હરક્ત નથી; છતાં મારી ચરત ક્ષણવા આપ તૈયાર હો તો." ચાન્તવું કહે છે કે એ ચરત કઈ છે ? ગંગાજી કહે છે: તમારાથી મારામાં જેટલા પુત્રો ઉત્પન્ન થાય એ પુત્રોને મારી મરજીમાં આવે તેમ હું ફરું એમાં કોઈપણ જાતનો આપનો વિરોધ ન હોવો જોઈએ અને એ કાર્ય કરતાં મને જે દિવસે આપ અટકાવે તે જ સમયે મારો અને તમારો યોગ્ય પૃથ્વી થશે. ચાન્તવું પણ બે ધડી વિચારમાં તો ચડી ગયો છતાં એને ખજર ન હતી કે એ પુત્રોને શું કરશે ? તો પણ ગંગાના રૂપમાં આસક્ત બનેલો ચાન્તવું સારા-નરતોનો વિચાર કર્યા વિના ચરતોનો સ્વીકાર કરી ગંગાને પોતાને ત્યાં લઈ આવ્યો. દવે આધુનિક જમાનાના કોઈ-ભાઈને સડેલ પડો કે ચાન્તવું કેટલો પ્રેમભરિય ? પરન્તુ ભાઈ ! ચાન્તવું માટે તમે એટલો દલદલ વિચાર ન બાંધતા. કુદરતનો જ એવો નિયમ છે કે આવા મહા-

પુરુષો પૂર્વના કાર્ધ સંસ્કારને લીધે અને આશ્વજીને લીધે મોહમાં એવાય છે. જેમ કે રામ રામચંદ્ર પુષ્પ-વટિકામાં ચુરને માટે પુષ્પો વીણવા નવા દતા, એવા પરબ્રહ્મ રામ કે જગતને મર્યાદાધર્મનો હિરણ્ય આપવા જેમનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હતો-તે રામ પણ પુષ્પવાટિકામાં જનકીને આવેશી જોઈને મોહ પામ્યા હતા. જે રામે જનકને એકપત્નીવ્રત ધર્મનો પાઠ પઢાવ્યો તે રામ કદીયે કાર્ધ જીમાં આસક્ત ન અને છતાં જનકીમાં એ મોહ પામ્યા હતા, તે, પરાપૂર્વના સંબંધને લીધે, નહિ કે મોહના લીધે. તેમ અહીંયાં ગંગા માટે શાન્તનુનું પણ બન્યું. હવે બીજી વાત એ છે કે સતીઓને આવી ચરત કરવાની થી જરૂર તો એના જવાબમાં જોઈએ: મહાસતી મૃદાલયા કે જેણે પહેલાંથી જ ચર્ત કરી હતી:

યર્ધ જૂપની કુમારી
મૃદાલયા યર્ધ જૂપની કુમારી
જન્મમાં બની બર્ધ આવી
મૃદાલયા યર્ધ જૂપની કુમારી
ભણીજણીને બની સદ્રશણી
શાસ્ત્ર શાશન સુખલાયાં. મૃદાલયા...(૧)
કહે પિતાને હું વરૂં વૈખ્યુત,
એકપત્નીવ્રત ધારી. મૃદાલયા...(૨)
જરીબ-ધનિકની જરી ન પરવા
હોય મુલિ સંસ્કારી. મૃદાલયા...(૩)
વરતું પંજુ તરતું ને તારતું
એવું ચાહે બવતારી. મૃદાલયા...(૪)
જ્યું જીવ તે જીવ ન આડા
એવું ચહે સંસ્કારી. મૃદાલયા...(૫)

એટલે મહાસતી મૃદાલયાએ પણ એવી ચર્ત કરી હતી કે મારા પુત્રને થોમ્બ લાગે તેમ હું કરું. અરે હમણાં જ પ્રસંગ હોયલપશ્ચિનીનો: એણે પણ એવી ચર્ત કરી હતી કે જે દિવસે તમે મને મારા સત્પત્વરૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરશો, તે દિવસે મારો અને તમારો સંબંધ પૂર્ણ થશે. તેવી જ રીતે પણ અહીંયાં ગંગાજીની ચર્ત હતી. સન્નનો, શાન્તનુ અને ગંગાનો મૃદસંસાર ચાલુ થયો અને ગંગાએ મન-વચન-કર્મથી પતિભક્તિ આપી અને શાન્તનુ પણ ગંગા કાર્ધ વાતે હવવા નહીં એવી રીતે, પતિપદામણા વગાજીને મન-વચન-કર્મથી, તે પણ આપીને બન્યો.

એ તો જગતનો કામદો છે કે આપણી પત્નીને ને આપણે જનકી બનાવવી હોય તો પહેલાં આપણે રામ બનવાની જરૂર છે. અને ને આપણે રાવણ બનીશું તો મહાસ્ત્રી વિભીષણ સાથે જરૂર દ્વિતીય લગ્ન કરશે તે નક્કી માની લેવું. તેમજ ગંગા અને શાન્તનુ એકબીજાથી પરિપૂર્ણ રહેવા લાગ્યાં. પતિ સાથે ધર્મ પ્રમાણે વર્તનારી સતીગંગા ઈંદુપાત્રે બર્ધવતા થયાં અને દશમે માસે રત્ન સરીખો પુત્ર જન્મ્યો. પુત્ર જન્મતાના સાથે જ ગંગા પોતાના એ પુત્રને લઈને ગંગાકનારે ગયાં, શાન્તનુ પણ તેમની પાછળ પાછળ ગયો, અને જોઈ રહ્યો કે ગંગા શું કરે છે. ગંગાજીએ ગંગા નદીના જળમાં બર્ધ પુત્રને જળ-સમાધિ દેવાનો દાધી. આ કર્યાં બર્ધ શાન્તનુને ધણે જ તિરસ્કાર અને દુષ્ટા ઉત્પત્ત યર્ધ અને આવેશમાં તરત જ રાજમહાલમાં પાછો ફર્યો, પરંતુ ગંગાજી જેવા ઘેર આખ્યાં તેવાં જ તેમનું તેજસ્વી હસતું મુખજી જોઈ શાન્તનુનો કેષ રામી બધે.

સન્નનો! જ્યુ જોતરવ કેવુ પ્રખળ છે!
અખળા પણ અરણ્ય કરણી, નરવરને નાચ નચાવે.
તાજેદાર લઈને તરણી, તરણીથી ત્વંજ બનાવે. (નર)
બહા નાચ્યા, વિષય નાચ્યા, બીજી શિવ ભરમાવે.
નારક વિષમોહિની માટે, કપિમુખ કરીને આવે ર. (નર)
સન્નનો! સ્ત્રીતત્ત્વમાં કરી અજ્ઞ સંકિત
છે! જેર, આ પ્રમાણે પતિપરામણા સતી
ગંગાને બનુકે કરી બીજા છ પુત્રો થયા,
અને એકંદરે કુલ સાતેય પુત્રોને પહેલાંની માફક જળ-
શાયી બનાવી દીધા, ન્યારેન્યારે આવો પ્રસંગ આવતો
હારે હારે રેક વખતે શાન્તનુને જલ્દન કૌષ થતો.
પરંતુ ગંગાના રૂપમાં આસક્ત બનેલો શાન્તનુ ચરતની
બીજી એક સખ્ત પણ બામી થતો નહીં. પરંતુ ન્યારે
આડમા પુત્રનો જન્મ થયો અને ગંગા એને જળશાયી
બનાવવા તૈયાર થઈ હારે શાન્તનુની દરે સંકન ન થઈ
ચાલું અને હવે ગંગાનો અને તેનો સંબંધ વટવાનો
પણ હતો. જેથી કર્મના અંતરણે શાન્તનુ કૌષમાં આવી
ભયો અને ગંગાને કહેવા લાગ્યો કે, મો જાણુલ્લા કરનારી
ચાંડાલિની! તુ કોણ છે એ તો કહે! આજે સાતસાત
પુત્રે મારી સપ્તાશીરીની શારી ઉપર બેસનાર કાંઈ નથી.
માટે જ કો બન્યો! મને આ મારો આડનો પુત્ર મને

તેવારીમાં હતો. રામનામના માહાત્મ્ય સંબંધી કંઈક લખાવવા માટે, શેઠ જમનાલાલજીને સાથે લઈને, હું ગાંધીજી પાસે ગયો. બાપુએ દસીને કહ્યું; 'જમનાલાલજીને કેમ સાથે લાવ્યા? શું તેમની લલાસભુધી જ હતી આપીણ? આપ એકલા કેમ ન આવ્યા?' શેઠજી ચનનાં હસ્યા. મેં કહ્યું; 'બાપુજી! એ તો એમ જ છે, આપ કંઈ લખી આપો એટલા માટે જ તેમને સાથે લાવ્યો છું.' ગાંધીજીએ દસીને કહ્યું; 'વારુ, આ વખતે જતા કરો છું; કવિબ્રહ્મા આવે! અવિશ્વાસ ન રાખશે.' તરત જ ક્વમ ઉપાડી અને નીચેનો સંદેશો લખી આપ્યો:

'નામ-માહાત્મ્ય સંબંધમાં પ્રાતઃસ્મરણીય ગોસ્વામી શ્રી વ્રહ્મસાસજીએ કહેવામાં કંઈ કથાસુ રાખી નથી. એમાં જગત્ત્વ યંકા નથી કે, દાદાશ્રી મંત્ર, અષ્ટાક્ષર ઉત્પત્તિ અથવા બ્રહ્મજનમાં ફરિયાદો લીધે માટે શાંતિ આપનારા છે. જેને જેનાથી શાંતિ મળે તે મંત્રને તે પછી રાખે. પરંતુ જેમને શાંતિનો અનુભવ જ નથી, તે શાંતિની શોધમાં છે તેને માટે તો રામનામ રેખર પારસમણિની ગરજ સારે છે. ઇશ્વરનાં સદૃશ કહેવામાં આવે છે તેનો અર્થ એ છે કે તેનાં નામો અનંત છે-અગ્રે પશુ અનંત છે. માટે જ ઇશ્વર નામાનીત અને શુભાનીત પથ છે. પરંતુ દેહધારી હોયને માટે નામાત્મ્ય પરમ આવશ્યક છે અને આ શુભમાં તો મૃદ અને નિરક્ષર માનવોએ પશુ રામનામ રૂપી મંત્રનો સદૃશ લઈ શકે છે. વસ્તુતઃ 'રામ' શબ્દના ઉચ્ચારણમાં એકાક્ષર જ છે અને 'ઊક્ષર' તેમજ 'રામ' માં શ્રાઈ તદ્દાવત નથી. પરંતુ નામભદ્રિમાં ધ્વનિ-પાદથી સિદ્ધ યથાશક્તો નથી. યદ્વાથી તે અનુસંધ-સાધ્ય છે."

સંદેશો લખી રહ્યા બાદ મંદ દાસ્ય કરીને ગાંધીજી બોલ્યા; 'જ્યોતને ઉપરેથી આપવા માટે તમે મારી પાસેથી માત્ર સંદેશ જ લેવા આવ્યા છો કે તમે પશુ તેનો અમલ કરો છો? જો નામજપનો નિયમ હો તો તમને આ સંદેશ મળશે, નહિ તો નહિ મળે.' જવાબમાં મેં કહ્યું; 'બાપુજી, થોડા જપ તો હું રાત્રે કરું છું જ, પરંતુ હવેથી હું વધારે કરીશ.' સંદેશ સુપ્રત કરતી વખતે બાપુજીને ટોર કરી-બાઈ! આવી કિમતી યીજ વિનામુલ્યે થોડી અપાય છે!' શેઠજીને થોડી

વાત કરવાની હોવાથી તેઓ ત્યાં રોક્ષાઈ ગયા. ચરણ-સ્પર્શ કરીને તેમની આજ્ઞા લઈને હું આવ્યો ગયો.

(૩)

હું મુંબઈથી રાજપૂતાના જઈ રહ્યો હતો. અમદાવાદમાં બાપુજીના દર્શનાર્થે રોક્ષાઈ ગયો. વિશ્રામગૃહમાં સામાન મૂકીને સાંપડમતી આશ્રમે પહોંચ્યો. બપોરનો સમય હતો. બાપુજી બેઠા બેઠા કંઈક લખી રહ્યા હતા. મેં જઈને ચરણોમાં પ્રણામ કર્યો. બાપુએ મનતકે હાથ મૂકી પાસે બેસાડ્યો. મારા હાથમાં 'કૃત્યાણુ'નો અંક હતો. તેઓ તેને લઈને જેવા લાગ્યા. 'કૃત્યાણુ' દારા દર વર્ષે, અમુક નિશ્ચિત સમયે, સોળાશ્રી મંત્રના જપ માટે પ્રાર્થનાને વિરુદ્ધિ કરવામાં આવે છે, અને જપનો સમય વીત્યા બાદ જપ કરનારા માંગેલા સંદેશનાં નામો તથા જપની સંખ્યાનો આંકડો બહાર પાડવામાં આવે છે. આ અંકમાં તે સંખ્યા હપાઈ હતી. સંખ્યાનો ચોક્કસ આંકડો તો મને વાદ નથી પરંતુ દસ દેશોથી વધારે સંખ્યા હતી એ ચોક્કસ. બાપુજીએ તે જ વાંચ્યું અને બધી વાતો સાંભળી. સાંભળીને ખૂબ પ્રસન્ન થયા તે કહ્યું કે, 'તમે જહુ સાફ કામ કરી રહ્યા છો. આટલા જપ કરનારાઓમાંથી થોડાક પશુ હવેથી જપ કરનાર નીકળશે તો તેમનું અને દેશનું અરેખર કૃત્યાણુ યથા જશે.' પછી દસીને બોલ્યા; 'હું પશુ જપ તો કરું છું, છતાં હું તમને સચના નહિ મોકલું. જુએ, આ રહી મારી માંગા. 'આશુ' કહીને તકિવાની નીચેથી માંગા કાઢીને મને બતાવી. વધુમાં તેમણે કહ્યું કે, 'રાત્રિના વખતે છાનોમાનો બપ્પા કરું છું.' માંગા જહુ યથા જપ હતી, કેટલાક મણકા પશુ પડી ગયા હતા. જંદાવનથી આવેલી બે માંગા મારા ખિરસામાં હતી. મેં પ્રસન્નચિત્તે પ્રાર્થનાપૂર્વક કહ્યું- 'બાપુજી! માંગા પૂરી ગઈ છે; મારી પાસે જંદાવનથી આવેલી બે માંગા પડી છે. આપ તેમાંથી એકનો સ્વીકાર કરવા કૃપા કરો.' બાપુએ કહ્યું; 'સારે તો તમે માંગા આપવા માટે જ આવ્યા દરો! મેં કહ્યું; 'ના જી! હું તો દર્શનાર્થે જ આવ્યો હતો. આ તો પ્રસન્નજનક વાન યર્ષ.' બાપુએ કૃપા કરીને માંગા લઈ લીધી. થોડી વાર સુધી હું બેઠો. બાપુએ બીજી પશુ મણકી વાતો કહી. સમય ધણે થવાથી મને ખાસ વાદ નથી. મારે તે જ દિવસે સાંજે જપનું હોવાથી હું થોડી વાર પછી ત્યાંથી રેલવેન બપા ઉપાયો.

એક વાતનો સદા ખ્યાલ રાખો: પોતાના યુગ, લાઈસ, સેવક, અથવા કોઈ પણ ખીજા તમારાથી નીચા પદ અથવા સ્થિતિવાળાનું પણ ખીજાની સામે ક્યારે પણ અપમાન કરે નહિ. કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાનું અપમાન ઇચ્છતો નથી. અપમાનિત મનુષ્ય ભલે ગોલી ન શકે, પરંતુ એના દિલમાં મોટું દુઃખ થાય છે અને પોતાનું અપમાન કરવાવાળા ઉપર તેને બૂરી લાવના બરડા પેદા થાય છે. આને લઈને કોઈને સાવધાન કરવાને માટે કોઈ કહેવું હોય તો, એકંતરમાં કહો. અને તે પહેલે બને ત્યાંસુધી સહાનુભૂતિ અને પ્રેમની લખામાં.

x x x

તમે પોતાની સામે કોઈને, કોઈ દોષ કરતાં ભેદ લો અને એ જાણી જાય કે તમે એના દોષને ભેદ લીધો છે તો એને પછીથી કોઈપણ કહો નહિ. એ જાતે જ લલિત બની રહ્યો હોય છે. કદી સંજોગવાળીને એનો સંક્રમ્ય તોડીને એને લીધો લીક ન બનાવો.

x x x

જેવી રીતે પોતાની લાભ-હાનિનો ખ્યાલ રાખીએ છીએ, એવી જ રીતે ખીજાની લાભ-હાનિનું પણ ધ્યાન રાખો. કોઈને ત્યાંથી માગીને આણેલી ચીજ ખરાબ ન થઈ જાય, તથા પોતાનું કામ નીચળું થવા પછી એને ત્યાં સાવધાનીથી પહેંચી જાય, એ વાતની વિશેષ ચિન્તા રાખો, નહીં તો એને દુઃખ થશે અને ફરી કોઈને પણ માગેલી ચીજે આપવાનું તે બંધ કરી દેશે. આથી બાંજી ગરીબોની સહાયતા જતી ગહેશે. અને જેવી રીતે તમે ખીજાઓ પાસેથી ચીજ માંગવી લો છો, તેવી રીતે પોતાની આપવામાં પણ ક્યારે પણ સંક્રમ્ય કરો નહીં. બની શકે ત્યાંસુધી કોઈની પાસેથી કોઈપણ ચીજ માંગ્યા વગર પોતાનું કામ ચલાવો. માગીને સંક્રમ્યમાં પડો નહિ, તેમ કોઈને સંક્રમ્યમાં નાખો નહી.

દુઃખી-ગરીબ લાઈબહેનોની સાથે વિશેષ પ્રેમ અને સરળતાનું વર્તન કરો. એવો ખ્યાલ ન કરો અથવા ક્યારે પણ એના ઉપર એવું ન પ્રકટ થવા દો કે એની સેવા કરવામાં તમે મોટા માણસ અને સમર્થ છો એથી એના ઉપર ઉપકાર કરી રહ્યા છો. તમારાથી ગરીબ લાઈબહેનોની કોઈ વેળા કોઈ સેવા બની જાય તો એમને જુલથી પણ કોઈ વખતે તેનું સ્મરણ કરાવતા નહી. બદલે તમારી સેવાનો એણે સ્વીકાર કર્યો એથી મનોમન એનો ઉપ-

કાર માનો અને આ કૃતચિત્તાને પણ પોતાના મનમાં જ રાખો, એનો પ્રકાશ ન કરો. નહીં તો ઉલ્ટું એ એવું સમજશે કે તમે તમારા ઉપકારની એને સ્મૃતિ કરાવી રહ્યા છો. આથી એને સંક્રમ્ય થશે અને પોતાની ગરીબીને સંભારીને તે દુઃખી બની જશે. જે નામનાને માટે કોઈનો સહાય કરે છે એ તો એને બાળવાને માટે આજ પ્રકારે છે, એનો તાપ મટાવવાને નહીં. ગરીબ દુઃખી શુદ્ધચેત્ની સહાયતા યા સેવા કરવાનું ચાહો તો અત્યંત ગુપ્ત રૂપથી કરો, બની શકે તો એને પત્તો પણ ન લાગવા દો. અને સેવા કરીને એ સેવાને દર્શાવેને માટે બૂઝી જાઓ, માનો કે તમે ક્યારે પણ કોઈ પણ ક્યું જ નથી.

x x x

એવું તમે તમારા વખતનું ધ્યાન રાખો છો, એવું જ ખીજાના સમયનું ધ્યાન રાખો. કોઈ પણ ભલા માણસની પાસે વજર કામે જઈને ન બેસો. શિષ્ટાચારથી અથવા કોઈ કામને લીધે જવું હોય તો તેની સમવક્તા ભેદીને જાણો, અને પોતાનું કામ પતી જતાં જ તરત ત્યાંથી છોડી જાઓ. બરડા વગર બેસીને એને સંક્રમ્યમાં નાખો નહી. જો ત્યાં વધારે માણસો ખેડા હોય, તો પોતાની વાતચીત બદલો પૂરી કરી લો, જેથી ખીજાઓને પણ વાત કરવાનો અવસર મળે.

x x x

જે માણસો વાત કરતા હોય તો તેમની વાત સંભળવાનો પ્રયત્ન ન કરો. ઉપરાંત તમારા ત્યાં રહેવાથી એમને સંક્રમ્ય થતો હોય તો ત્યાંથી અલગ થઈ જાઓ, અને પછીથી પણ એ એને વાત શૂંચી-ચૂંચીને પૂછો નહી. ભે એની કોઈ છાની વાત દરેક તો તમારા આમરે કરવાથી એને મોટા સંક્રમ્યમાં પડતું પડશે અથવા છૂપા-વધારે માટે લુહું મોલવું પડશે. જેથી આગળ ઉપર એથી પણ વધારે નુકસાન થશે.

+ + +

વિપત્તિ વખતે કોઈ પાસેથી મદદ લેવાનું પોતાને આવશ્યક જ હોય અને એ પુણીથી મદદ કરે તો આભારી થઈ તેનો સ્વીકાર કરો પરંતુ તેની પાસેથી અનુચિત લાભ ન ઉઠાવો. કોઈ મનુષ્ય દયાળુ છે, એણે તમને સહાયતા કરી છે, તો પછી વારંવાર એને દુઃખ સંજોગવાળીને તંબ ન કરો.

x x x

કોઈ પણ મનુષ્ય સાથે વાત કરતાં પહેલાં એની વાત સાંભળો. દુઃખની વાત તો વધારે ધ્યાનથી સાંભળો. તમારી દૃષ્ટિમાં બાકે એ દુઃખ નાનું હોય પરંતુ એની દૃષ્ટિમાં તો એ મોટું છે, એને સાન્નિધ્ય આપો, સમજાવો, બની શકે તો સહાયતા કરો. પરંતુ તેનો તિરસ્કાર થાય તેવું વર્તન ન કરો. ખાસ કરીને મરીગની વાત સાંભળવામાં તો ક્યારે પણ જુલુ કરીને તેની સાથે ઘુન્છતાથી કામ ન લો. એની સાથે એવું વર્તન કરો, જેથી એ સહાય અને બંધ છોડીને ઓછામાં ઓછું પોતાનું દુઃખ 'તમને' આસાનીથી સંભાળી શકે અને તમને પોતાનાં સ્નેહી સમજવા લાગે.

ખીખીની સાથે વાત કરતી વખત પોતાની ચર્ચા છોડો નહિ અને પોતાની અથવા તો પોતાના સગાંધી અને કુર વાળાઓની બચાવ કરો નહીં. તમારા સગાંધી વાન સાંભળવામાં ખીખીએ એટલો રસ નથી આવતો, જેટલો એને એની પોતાની વાત સંભાળવામાં આવે છે. તમે એની સાંભળો અને એની પાસે એના સગાંધીની પ્રેમી પ્રિય વાત કરો, જેથી એને સુખ મળે અને એના ચર્ચામાં તમારે માટે પ્રેમ અને સૌહાર્દ ઉપજે. એથી કે માત્રી પાસે એના નાના બાળકની વાત કરવાથી સુખ મળે છે અને એનું હૃદય ખીલે છે.

વાત કરવાવાળાઓની વચમાં બોલીને એમની વાતેત્રી ક તાર તોડો નહીં. અને કોઈને કોઈ કહેતી વખતે ચર્ચામાં એની વાતનું ખંડન કરો નહીં. વગર બોલે કામ તરતું હોય તો બહુ સરસ વાત છે. જો ખંડન કરતું આવશ્યક હોય તો પછીથી શાંતિ અને આદર સહિત અત્યારેક પોતાની વાત કહો.

આગ્રહાલ શિક્ષણપ્રચારમાં બહુ લેખિતું ખાન એઆયું છે, એઆયું પણ જોઈએ. શિક્ષણથી જ મનુષ્યનું જીવન યથાર્થ જીવન બને છે. પરંતુ જેટલું ધ્યાન પરીક્ષામાં પાસ થવાને રહે છે, જેટલું યથાર્થ યોગ્યતા વધારવાને વાસ્તે નથી હોતું. પરિણામ એ છે કે આગ્રહાલ બહુ રૂ પદવીધારી સમજાતો એ વિષયના યથાર્થ જાનથી યત્ન જ બેવામાં આવે છે.

પરીક્ષાને વખતે પાઠ બાણીને પાસ થવાથી વાં યોગ્યતા વધતી નથી, એ પ્રત્યક્ષ જણાય છે.

પરંતુ યથાર્થ સાચું જીવન તો કેવળ પણ નથી બનતું. આગ્રહાલ કળાઓ પર બહુ જોર લેખનકલા, વસ્તુત્વકલા અને કાવ્યકલા આદિમાં નિ થવાને બહુ મોટો પ્રયત્ન થાય છે. મહેનત પુરુષ સદૃશ પણ થાય છે, કોઈપણ વિષયપર લખીને, બાપણ સંભળાવીને અને કાવ્ય-રચના એ લેખિને થોડા વખતને માટે મુગ્ધ અને પ્રભાં કરી શકે છે. પરંતુ વાસ્તવિક અનુભવ વિના કળા એના જીવનનું કેવળ બાહ્ય પ્રદર્શન માત્ર બને નિર્જન શરીરની માંદક. એથી કોઈ વાસ્તવિક ન થતો.

મનન-નમન

મંદાકાંતા

વિચારી 'જે મનન શબ્દે વ્યુત્પત્તિ કરીને, એવી રીતે મનન શબ્દે નાખીને હાથવાટું બને શબ્દ મન જ તાલુ છે અર્થ' એ રચણ વાતો નાહવાં છ' મને કથિતમાં જીવને ધ્યાન હેતો. આપી ગાદી મન મૂરખને જે કહી દીસાની તો પરતાવા વિષુ જીવનમાં અન્ય રેશ ન તારે માટે વીરા નમને મનને થા શૂરો મૂળથી છ' જેથી તારું હૃપદ જીવને દીવ્ય શાંતિ લલે છ'. હુએ વિચે સહુય પસતાં વાસના તે વિરા છે તારા પાયા મન મહાં થંકી જ્ઞાંતિની એ ચિતા છે લાગે જ્ઞાંતિ મન તણી પછી દીવ્ય આનંદ રેશે મારી હેલા દુજ હૃદયમાં હેલતો નિશાદિને સુખે હુખો હૃપદ સહુય જ્ઞાંતિ પેલા રેલી. પાશ પાપી મન મૂરખની નિહૃતા એ કૃતિ છે. 'રમણ' નાવલીકર

આહકોની સમવસ્તા ખાતર નીચેના ઠેકાણે 'વિશ્વમંગલ' નું

જનાજમ પાકી પદોંમ મેળવીને બરી શકાયે

મુખર્જી

અમરવતી, અમરવતી રાઈ
જ્યવંતી, મેસજર સી. પી. ડેન્ડે પદોંમ
શી મુળ્ય કરાઈ, દરેકોય કેપે કેપે
સ્પ્રીટ-અનંતવાસીને નામે મુખર્જી
ઈન્દ્રસાથ દયાસંકર ચુકત C/O સરદ
મીપમ માયલિય બાબાસરદ-મુગલ
અમરવતીસ નવીનતાસ દળવાળા
બેંગલુરુ ગોવર્ધન મુરુડ
કમ્પોઝિટ દેસાઈ અપરંબર-અરુચ
પટેલ ઇન્ડિયાઈ શીવાભાઈ
શ્રી રામકમીર દાણીયાલ વડોદરા
જગજીવનરાય દરેકવતીસ જાગેલર
ભીમજી પાળના નામે વડોદરા
મતાશી બેંગલ સ્ટોસ, બ્યામરિ
પામે, ધનુમાન મુકલા, વડોદરા
મધુસુદન આઈવાલ મુકલર પાલક
પાપદાસ વાલમુલક પાલક
ધોડામંગલાયુ અનંતમંદલવતી મેનેજર
ભીલોડામંદલ ઇયરમાઈ પાલક
ભીલોડામંદલ ઠાકરાલ-ભાઈયા
વંદનસિંહ મુખર્જીસિંહ રાચોલ
રાજપૂત ડોરેસિંહ કાંધાર
ચેતાર મુક સ્ટોલ રેકોનરેસ અંભુર
ધીમનભાઈ ઠાકરાલ કાંધારના ઉમરેક
ભીલકર રામો પખલીપેટી
કાંધાર પ્રવન મોરવતી
સાંક અપરં -સાંકર
ગોરખાનુસાવલવજાઈપટેલ(સર)કંન્નક

નારાયણભાઈ દરિયામ રાજક મુ.આવડ
દયાસંકર પાસેલમ મસીઈ મારી સાબુક
અમીનઠાકરાઈ મારીસાઈઅનરમાલિવસર
ઠીનુમાઈ ભાઈવાલભાઈ આસર
વેળવ પિન્દરી બેંગલ
પા.અંજાસાઈ કાશ્યામકાઈઅવતડીઆઈ
શ્રી સીમાચંદન સ્ટાર બાવસારવડ
મલીલાસયલભાઈવસોગાપરેશીવંદરેશી
મોનીમાઈ ઠેકાભાઈ વડુવાપાસે પેટમાઈ
નવતીલાલગિરિજાલાલસેસાઈકપદમુજ
અમરવતી
મદમજીશ્રી સીતારામક રામો માંડવીની
પોળ સોનીની પોળના મેડા ઉપર
સાંક કોમરંદ અંજાભાઈ વડીયાલી તથા
નર્મદાસંકર મુળ્યકર રામપુર કાપડીયા
મોદનલાલ બહેચરસાથ મહેલા
સાંકપુર વનમાળીમાંની પોળ
કર રાજ કીષી રીશીરાં પુલ નીમે
સા.તીલાલ ઠાકરાલ જક
કામતીપુર દરવાજ પાસે લીંબાડીયેરી
કમ્પોઝિટ કાંધાર પટેલ નવાપાલક
પૂનલાલ દેસાઈ ગિરેરી
બીખાભાઈ સખાભાઈ પોપકર
૧. અચારા મુ. ઠોરિયા કમ્પ પાસે
નવાક જયકમ્પ અનલાલ વાડરાપપા
પેઠ પુનમોડી
પટેલ ઠાકરાલ વરુમાઈ કવરક
કંકરાલ મેનનારામ કીકિંગ
સત્યનારાયણભાઈ મરિ પાસે કમેલ

કુંજરાલ વડરાલ ટ્રેમ્પની-કેસોંવા
દરીસાઈ મુગલ મેળવે મહેસાણા
દરેકવતીસ દાલાભાઈ સિંદેપુર
કુમુદપા માયાનરાય ચીંટીય પાલક
સામગરસ કોમવલ મહુવા
દેસાઈ ગુલામસિંદ કમરસિંદ
ધી મેનલ મુકસેલ ઠાકરાભાઈ પટેલ
અંજા અવાપામે વીરમનામ
નારાયણભાઈમિમયંદનાંધીવનર પાંચાઈ
કોમરંદકાંકઠાલાલમેદનારાસેરીમકુક
કંકરાલમળીલાસાઈ મુકલવામોડાસાઈ
મળીલાલ અ.સાંક ઠા. બા.ચોરંદ
કીસનચંદ મેલ, ઠા. સરેડી (ધુવાનો)
ધનુમાન આશમીકાંકન, ૧૧૨૧ નેરાબી
ઠા. પી. અન પે.ભા.૧૧૧મા.આ.સા.
ઠેકાભાઈ પી. બગ ન્યુસપેર કોન્ન
અમરવતી
ઠા. કાનજીભાઈ રામજીભાઈ અંદરક
લગસીસાઈ દેસા વડા પાસે, કાંકરંદ
રતીલાલ દરજીવનરાસ ચીરેરી રામપુર
નરેસામ કુરક કંકર વકારે
કાનકોંન રામકોંન ઠાકરાલા
સેકેન સામે ક્રીકેસ
અનંતવન કાંકર, વડવા.કુ.કે.૨૫
કાંકર પુરેસાકર અમરેલી
નાનાલાલ જોસીવનરાસ પંદમ
સેલે રેકેન બીરાં
ગિરેરી પ્રભાકર જયકર પોળ

નિઃસ્વાર્થભાવે 'વિશ્વમંગલ' માસિકના આહકો વધારી આપનાર સેવા માલિકો.

મોરવાળા દેવચંદર ચીંટી
નિશ્ચેનના પ્રાંતનીધી
ગા. કંકરા.ના ચીંટ
કેસરીયે લાલમંદલ રીઠા
જયકવનસાઈ રામજીભાઈ રાજગીર
બુના લાલવતી (મીલર)
મુળ્યકર રાજા રાજગીર
વલ્લભ મલાલ કોર
ગોરાલેલ અમીરામ બાસ
વી જંદાગીર કીંટ ચીંટ કી.
અનંતસિંદ વધુમા દરવાજ

નર્મદાપુર ચીંટ
મંમલસીંહ દમરાસીંહ ઠા. બેગર
અંજાભાઈ મેનર મસિલ
અરજમુકાઈ ભરમથા બેગર
ચીવગમ ધુવાભાઈ
ચી બનીયા-નીલસ કીંટ
દલામળ મેદેકાઈ દેવેવર
ધી મુજીકાંકર દરીસાલ ચીંટ
મોદનલાલ વાંતામાઈ પટેલ
નસીંદલાઈ મનજીભાઈ

શ્રી-મર મીદમ લી
અમરલાલ હરમજીભાઈ પટેલ
મુજીવજાઈ દાલાભાઈ પટેલ દેવેવર
ધી કેમરેસીંદલ ચીંટ કી.
ચાનનાર ફેમ મેનર
કેડા લી
ધી મુજીવ.ન.પી. ચેન્ડવીનો ચીંટ
ચંકરમળ વ.ક.કાંકર
રામજીભાઈ કાંકરાઈ પાપક
વિષ્ણુભાઈ ધીમનલાલ કાંકર
કામતીન મળીયાઈ દેવેવર

જીવનનો આદર્શ

હાલમાં જીવનનો આદર્શ કેવો ઉત્પત્ત થયો છે તે તમારે જોવું હોય તો કેઈ આગળ પડતા શહેરમાં સહેલાઈથી જોઈ શકો. કેટલાએક માણસો યુરાકોઈ બધવા યુરાકોઈમાં અમચમ કરતા અને બોલચાલ ઉપર વડ પાડતા આદ્યા જતા હોય છે. કેટલાએક પોતાની મુન્દરી અને સગલી રસ્તા ઉપર પગપાળા જતા લોકોની વચ્ચે બહુને ગોદરવાપ્રકાર ઉપર ફર ફર ફર કરતા ઝડપથી પસાર થઈ જાય છે અને તેરલી વારમાં જે માણસોને પોતે દેખાય છે તેમાં વેસા વસુલ થઈ જાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ સાકાંના દેનલવાળી ગુન્થેલી થેલીઓ હાથમાં પકડીને પાછળની બાલુએ ઊંચી ખરીઓવાળા બુદ્ધ પહેરીને પોતાના જીવનની વિશિષ્ટતા બતાવતી રંગાં બારતી દેતી છે. કેટલાક માણસો વરદીનતા લાગવાના બધથી સોગાઈરને હાથમાંથી છાડતા નથી. કેટલાક માણસો ઈંદીરા કક્કાનાં ખમીસ અને કોર પહેરીને ફરે છે. કેટલાક માણસો હિન્દી હોવા છતાં અને હિન્દમાં હિન્દી માણસોના વચ્ચે હોવા છતાં વિલાયતનો વેપ બતાવીને બપલાળવ થઈને ફરે છે. ચોખાસામાં જેમ જુદી જુદી ભતની વિચિત્ર આકૃતિઓવાળાં પતંગિયાં પાંખો ફેંકાવતાં નીકળી પડે છે તેમ મનુષ્યમાનમાંથી પણ માણસો જુદી જુદી ભતનો ફેસામાં બંધાઈને નીકળી પડી મનુષ્યમાનને અદિત કરી નાખતા હોય છે. અને આમાં પોતાના જીવનનો આદર્શ તેઓ સિદ્ધ થતા સંભળે છે.

કેટલોકે માણસો પોતાના શરીરને જ પોતાનું અંત્ર માનતા નથી પરંતુ આખા સમાજને પોતાનું અંગ માને છે. તેથી એક દુબળા શરીર આગળ એક શરીરને બપકાળવ બતાવીને તેઓ નવાચતા નથી; પરંતુ સમજા શરીરથી દુબળા શરીરની સેવા કરવામાં જ જીવનનો આદર્શ સંભળે છે. દુબળાઓની આગળ તેમને મોજશોખ કરવાનું કે કાગાં ખગર કરવાનું સરલ નથી, તેમની સેવા આટ તેઓ 'અર્થનગર ફીર' જેવા થઈને લાખ્યા રહે છે.

બગવાન કહે છે:

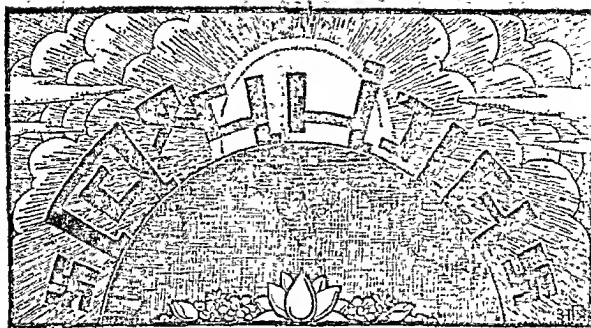
જ્યાં પ્રાણીઓમાં એકરૂપે રહેલા અને જે બાજે છે અને સર્વના હિતનો પ્રયત્ન કરે છે તે સદિ નારા પામતો નથી અને હું તેને માટે નારા પામતો નથી. (મારું સ્વરૂપ તેને સર્વત્ર પ્રત્યક્ષ રહે છે)

—જયનારાયણ મદ.

વિલમ્બાલ

સત્સંગે જનપત્વરાત્મવિપ્પયે મત્તિક સમુદયયન્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદન્મજ્જનકં સાહિત્યમુન્મુલપત્ ।
 ધર્મદેપમનુલ્લપં પ્રસમયતાન્દર્શયત્સદગતિં, સંગતે સ્વલ્લ 'વિશ્વમંગલ' -માષાકતું જગદ્ગતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૨ મું. : બાદ ૫૬-૨૦૦૪ : સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૮ : અંક ૬ હો

શરણાગતિની શીખા

(એકવચ્ચા શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં.....રાગ)

અણુસમજી. હું બાળક બેઠો અંકમાં,
 હવે બધો છે તારે માથે બાર બે.....અણુસમજી....(૧)
 વાણી મારી સાચી કંઈ ખૂલી નથી,
 રહી-રહીને મૂંગો છે ગોકાર બે.....અણુસમજી....(૨)
 ચાલવા માટે પગ હજી આવ્યા નથી,
 તેડીને તું લઈ જાજે તુજ દાર બે.....અણુસમજી....(૩)
 કાલે તો તું ખવડાવી પીવડાવજે,
 જીવન-મરણનો તુજ પર છે આધાર બે.....અણુસમજી....(૪)
 'પુનિત' પરવશ પૂર્ણપણે તુજ આશરે,
 દેશે ચાંપી કરજે કરુણાધાર બે.....અણુસમજી....(૫)

—શ્રી 'પુનિત'

વિશ્વમંથલના સુવ વાચકોની સેવામાં આ છઠ્ઠો અંક નિવેદિત થાય છે. મહાભારતક (પ્રથમખંડ) ની ત્રીજી આવૃત્તિ છપાવાનું કામ ચાલુ છે. જે નવા થનાર માહકોએ મનીઝોડેશ મોકલાવ્યા છે અને જેઓએ વી. પી. થી મોકલવાના ઝોડેશ મોકલાવ્યા છે તે સર્વને હવેજામ ચાલુ માસના અન્તમાં પ્રકટ થયેલ અંકો સહિત મહાભારતક રવાના કરવામાં આવશે. તેા હવે તેઓને એક માસથી વધુ વખત રાહ જોવાની નહિ રહે.

મહાભારતકમાં અમે જે શૈલીથી મહાભારતને રજુ કર્યું છે, તે ખરેખર મહાયુગ્મરતનું એક આકર્ષણ બન્યું છે. જનતા તેને દિનપ્રતિદિન સારા પ્રમાણમાં અપનાવતી જાય છે. આથી તેનો ખીજો ખંડ આવી રીતે જ અવાહી અને પ્રાસાદિક રીતે તેખર કરવાના અમારા ઉત્સાહને વેગ મળ્યો છે. મહાભારતનું અતિશય ઉત્કૃષ્ટ હૃદય તેની દિવ્ય કાવ્યકથાઓ દ્વારા જનતાને યીધ હૃદયપ્રાહી બની જાય એવી જ સાદી, સ્વોચિત અને બાવમય શૈલીથી તેનો અંતરરેક રચવો હવે શરૂ કરવામાં આવશે. તેમજ મહાભારતના અર્થઅંબીર રચજો ઉપર આવતા અંકથી તેનું વિભાજન આપવાનું ચાલુ કરવામાં આવશે. ચાલુ અંકો સહિત મહાભારતની આ રસમંથાનું પાત કરવા મઠે અમે સંસારમંથાના પુનિત યાત્રાળુઓને આમ-ત્રીએ છીએ.

વિશ્વમંથલના વિશેષાંક—મહાભારતકમાં પહેલા અને ખીજા, એમ બે અંકોનો યમાવેશ કરેલ છે. તેથી પછીનો અંક એ ત્રીજા અંક તરીકે માહકોને મળે છે. તેમાં એક અંક રહી જતો નથી. ચાલુ ંક ન મળવાની ફરિયાદ કરનાર પોતાનો માહક નંબર અવશ્ય જણાવવો.

શ્રી કલ્યાણુ પ્રન્યમાલાના ગ્રાહકોને

કલ્યાણુ પ્રથમાલાના પાંચ પુસ્તકો ૧. સોભાઅસુષોદિષ ૨. એકના યાનથી સર્વનું યાન ૩. રામકૃષ્ણ કથામૃત. ૪. શ્રી મા આનંદમયી—સદ્વાણી અને ૫. હૃદય છવન—તૈવાર ઘણ બધેલ હોવાથી નવા થનાર માહકોને તે બધા એક સામગ્રી રૂ. ૫-૦-૦ માં મળી રહશે. ચાલુ મહોને બાકીના પુસ્તકો તાજેતરમાં જરવાનાં કરવાનું શરૂ કરવામાં આવેલ છે. મન્યમાળાનું નહું વર્ષ સંવત ૨૦૦૫ આવતા કાર્તિકથી શરૂ થશે. આ વર્ષના પ્રથમ પુસ્તક તરીકે શ્રી શાન્તિલાલ ઠાકર M. A નું લખેલું પુસ્તક 'સ્કુલિંગ' ભાગ ૨. નિમિત્ત કરવામાં આવ્યું છે. શ્રી શાન્તિલાલ ઠાકર તત્ત્વજ્ઞાનના ખૂબ જાણકાર છે. તેમણે પારિચેરી જાહેર કાલના મહાન યોગિદાજ શ્રી અરવિન્દના વિજ્ઞાનનો પથુ સારો પરિચય લીધેલો છે. સ્કુલિંગમાં જ્ઞાન, વિજ્ઞાન યોગ, સાહિત્ય, વિવેચન તેમજ જાકિત વિવેના તેમના જુદાજુદા સ્વતંત્ર લેખોનો સમાવેશ થાય છે. ચાલુ રહેનાર અને નવા થનાર માહકોને પોતાનું લવાજમ વેળાસર મોકલી આપવા વિનંતી છે.

વિનમ્ર નિવેદક:

મગનભાઈ ઊદાભાઈ દેસાઈ

તાંત્રી: વિશ્વમંથલ

એક એ પણ સમય હતો; કે જે સમયે મારી આસપાસ વસનારા જગતનાં મનુષ્યાભાઓ મને સુખની પરિસીમાએ પહેંચિયો નેતા. શું હું વાસ્તવિક રીતે સુખી હતો? ના, સુખ તો અંતઃકરણોના આનંદમાંથી જન્મે છે, અને અંતઃકરણોના આનંદ તો સદ્વિચાર અને સદ્વર્તનમાંથી પોંખાય છે. એવા વિચાર-વર્તન દ્વારા પોસાયલા અને વૃદ્ધિ પામેલા આનંદમાંથી જન્મેલા સુખનો સ્વાનુભવ હું ક્યારેય નથી કરી શક્યો.

x x x

મારા ગત જીવનની વર્ષો પહેલાંની વાત છે. આવશ્ય માસના શુદ્ધ પક્ષની સપ્તમીનો એ દિવસ હતો. મારી જિંદગીનાં સુવ્વાલીસ વર્ષો સમયના વહન સાથે કાળની અર્તામાં સારાં વિશીન યદ્ જઈ, પીસતાલીસમા વર્ષેનો એ મારો (જન્મદિવસ) પ્રારંભ હિંન હતો. મારા ગત જીવનના પ્રત્યેક જન્મદિવસને એક મુલાગી દિવસ તરિકે પ્રથમ મારાં માતા પિતા અને લારપણી હું મારી સહધર્મચારિણી-પત્નીના હૃદયના અપ્રતિમ આનંદના સહકારથી ઉજવતો હતો. પરંતુ કમનઘીય મારા સુવ્વાલીસમા વર્ષમાં મારી પત્ની ત્રણ દિવસની દૂંધી માઈગી બોગવી પોતાની જીવનલીલા સમાપ્ત કરી ચાલી ગઈ. તેના ગયા પછી મારો જન્મદિવસ ઉજવવાનો આનંદ ઓસરી ગયો હતો, પરંતુ આવાડિયા પહેલાં મુખ્યથી વસંતનો (મારા પુત્રનો) પત્ર આવ્યો જેમાં નેણે મને ઉદેશી લખ્યું હતું કે—

“પૂત્ય પિતાશ્રી,

આપના જન્મદિવસની યાદ આપવાની મારે ના હોય. એ આપના અપ્રતિમ ઉત્સાહનો દિવસ મારી માતાના સ્વર્જવાસ પછી સર્વતર શુદ્ધ અને કેવળ ઉદાસીનતામાં ચાલ્યા ના જાય તે માટે હું અગાઉથી આપને આ પત્ર લખું છું કે તે દિવસ રાખેતા મુજબ આપણા કુટુંબનાં સર્વ આપાલકદોને આમંત્રી ઉજવશે, અને હું પણ તે દિવસે રજા લઈ ઘેર આવીશ. વળી આજે એક પત્ર મોકિલાને (મારીપુત્ર વધુ) પણ લખ્યો છે, તે પણ તે દિવસે સવારથી જ તેના આપને મેરઘો આપણા ઘેર આની જશે.”

વસંતના પત્રે મારા જન્મદિવસના વિલાસ ઉત્સાહને પ્રોત્સાહન આપી વિદેશગ્યો. અને મોકિલાની યાદે તો સુખીમાં પોટેલાં મારા હૃદયતારો ઝંકાર કરી બેઠ્યા. આવશ્ય માસની શુદ્ધ સપ્તમીનો મારો એ જન્મદિવસ યથોચીત ઉજવવાનો મેં નિશ્ચય કરી વસંતને તેની જાણ કરેતા પત્ર લખી તેને પણ અવશ્ય આવવા જણાવ્યું. રસોયા સહિત ધરના તોડર-ચાકરો ને દિવસની તૈયારીના કામે વળગી ગયા, અને એ યાદમાર સાનેમનો દિવસ ઉજવાને ફક્ત થોડા કલાકો જ બાકી રહ્યા, જે મેં નિદામાં વ્યતિત કર્યા અને એ મં..... દિવસના પ્રભાતે પાછલા પ્રદરનાં સુમધુર સ્વપ્નની યાદ સહિત જ્યારે જાગતા થઈ શેયામાં બેઠો થયો કે ઘૂરત જ સ્વપ્નની મુરત મોકિલા તેના સ્મૃતિવદને સન્મુખ આવી બોલી— “બાપુજી! આપની મોકિલા આપને વંદન કરે છે.” ઘુંટણીએ પડી, જે હાથ નોટી તેણે મારા બોળામાં તેણે મસ્તક નમાવ્યું.

“સતમ સરહ છેવે. મોકિલા! તારું સૌભાગ્ય પ્રમુદ્ધ અર્ખાંડ રાખે. લે..... શું તું આવી ગઈ? મને વચતે મારા ઉપરના તેના પત્રમાં જણાવ્યું તો હતું જ કે તે દિવસે મોકિલા આવશે.” કદી હું શેયામાંથી ઉભો થયો, અને મોકિલા “બાપુજી! હું આપના પ્રાતઃકર્મનાં સાધનોની તૈયારી કરું.” કદી લાંબી ચાલી ગઈ.

“અદાદા! શું તેનો મોટો-મુખધુર મંજુલ સ્વર.” સ્વમત (મનમાં) બોલી હું એક વિરામાસન પર બેઠો. જાણે મારા શરનખંડની ચારે દિવાલો વચ્ચે એ સ્વર પુનરુપિ ઉચ્ચાર કરતી મારા હૃદયને આનંદથી સમર-ભરી દેનો ના હોય નેવો મને ભાસ થયો હતો. એ આનંદના અતિરેકમાં સહિષ્ક નિવિહંસ ખની જઈ પુનઃ પાછો વિચારતરંગોમાં જીવનના વાણી-તાણીને લઈ ભાવિ જીવનની જાણે ચારે વણતો ના હોઈ નેમ અદાદા મોકિલા! તારી અનુપમ લાવવવમય દેહસાએ ઉપગિા રૂપ વિકસેલી કળાઓનો પથમ મુન્નનાર મધુકર આજે હું જ હોત અને મારા હૃદયકેનનની મોકિલા બની તું જ રહીશી હોત; પરંતુ થોડાં જ દિવસેનો સમર્પાતર મારા રસદ હૃદયને સદરાના રણ સમુ જનાવી ગયો. ધેર! પણ તું છો તો મારા જ ધરમનિ. (મારા પતનની પરાશરણને લઈ આત્મીકેટલી એવી મુશ્કેલી!)

વધિક. વસંતની માતા અને મારી અર્ધજાનના ફેફસાં પહેલાં ફક્ત સત્તર દિવસ અગાઉ જ ફેફસાંનાં લગ્ન વસંત સાથે થયાં હતી. વસંત અને ફેફસાં બંને લગ્નમય સમવયસ્ક હતાં ફેફસાંના પિતાના અત્યાચારે એં એ લગ્નને બદલી આપી હતી. એ ફેફસાંના લગ્ન પહેલાં હું વિધૂર બન્યો હોત તો જરૂર ફેફસાંના લગ્ન મારી સાથે જ થાત એમ હું તે વખતે માનતો હતો. પરંતુ માફ એ મંતવ્ય સંવત્તર બૂઝભરેલું હતું એમ મને પાછળથી જાણાયું હતું. કેમકે ફેફસાં અને વસંત વચ્ચે તેમની કોમાર્ષ અવસ્થામાં જ પ્રેમની ગાંઠ બંધાઈ હતી.)

વળી વિચારપ્રવાહ આગળ ચાલ્યો. ફેફસાં! મારો આજ સુખ્ય દિવસ છે. તારા યોવનબાગને આજ હું રસગમ બની.....!

“બાપુજી! માલો, પ્રાતઃકર્મનાં સર્વ સાધનો તૈયાર છે.” મારા યુવનખંડના દ્વાર બહારથી ફેફસાંએ માવો દહકો કર્યો, મારી વિચારમંથા વૂટી અને હું...!

“હા, માલો હું આ આલો.” કહી યુવનખંડગાંઠી ન ચોક્કમાં આવી ઉભો. ફેફસાં ધરતી અનુચર સાથે સ્નાનસ્નાયમી અને દંતધાવનના સાધનો સહિત ઉભો હતો. હું મારા પ્રાતઃકર્મમાં પ્રવૃત્ત થયો તે સમય દરમિયાન મારા કુટુંબનાં એક પછી એક આવતાં એી યુરોપથી માફ વિદ્યાન સહન લગાડ થયું.

એક મારા જન્મદિવસથી ખુશાલીનો આનંદ જન્યે સર્વનાં વનપર લસો રહ્યો હતો. બપોરના સહકુંડેળ બોમ્બન સમયે-જામતો તાર આજે તોમાં ફક્ત એટલું જ લખ્યું હતું-“પિતાજી! આપના જન્મદિવસના આજના મોલિવિક પ્રસંગે હું અવશ્ય આવનાર હંતો પરંતુ અનિવાર્ય સંગેગોપાસત આવી શકતો નથી; માત્ર સર્વ કાલ મારી રાહ ન જોતાં આનંદથી દિવસ નિર્જનન કરજો.”

બોમ્બનકામુંથી પરવાની બાઠ આજો દિવસ સંગીત અને ગીત આનંદપ્રમોદનાં કાપોમાં પસાર થયો અને સાંજના સર્વ અસ્થલર લઈ વિદાય થયાં. ફક્ત ફેફસાં અને પરનાં ને.કર-ચાકરો મારા હૃદયની રાહ જોતાં હતાં હતાં. તેમને જોઈ મેં કહ્યું-“ફેફસાં! હું અને

રાધા આજે અદિ રહો અને આ બીજાં બધાં આજના મંગળ દિવસે પોત-પોતાના ઘેર જઈ આનંદ કરો. (અને મારે જાણવતું જોઈએ કે રાધા મારી ખાસ વિશ્વાસુ નોકર હતી એટલું જ નહિ પરંતુ મારા હાલના સંપૂર્ણ લાગેને એકમાત્ર આજના ઇચારે સમગ્ર જનાર આવાકે એી હતી.)

મારા ઉક્ત દયનને સાંભળી બધાં જ સ્મીત વદને મને વંદન કરી એક પછી એક વિદાય થઈ ગયાં. રહ્યો ફક્ત હું, રાધા અને ફેફસાં, અમો ત્રિપુટી વચ્ચે થોડાકે થોડો મૌન પથરાયું. ફેફસાંના વાનપરના લાગે રપટ કદી દલા દતા કે મારી તેને શોધવાની આવા અચ્ચિર લાગતી હતી. માફી આવાનો પ્રતિષ્ઠ કરવા નેટકી ધૂટતા તે કરી શકે તેમ નહોતું જેથી તે અચાફ નિસ્તેજ વદને ઊભો હતો. મેં નિર્મીય માત્રમાં તેની એ આંતર બધાતું માપ કાઢી લીધું અને એ સિંધિમાં વધુ ટાંછા પસાર ના થાય તે હેતુએ એ બંધીર મોનની સાન્તિનો જંગ કરતાં હું બોલ્યો:- “રાધા! હું હવે ફરવા જઈ છું.....!” અને ત્યાંથી ખસી ઉપરના મળેલે કપડાં બદલવા માલો કર્યો. જતાં જતાં મેં સાંભળ્યું, અને હાલનાં પગથિયાં ચડતાં થોડ્યો. રાધા મોકીકાને સંબોધી કહી રહી હતી...

“ફેફસાંખડેન! બાણુજી તો ફરવાજરો એટલે મોકી રાતના આવવાના. પણ મને ખબર છે કે તમને પીયારો બહુ મુંઝવે વગાડતા આવડે છે. માલો ને જરા વમાડો. પીયારો સાંભળ્યાં બહુ દિવસ થયા, હોરા બાણુજી (વસંત) મેં વેકેશનમાં મઈ સાલ આખા ત્યારે તે વગાડતા હતા. કહેતા હતા “ફેફસાં બહુ મુંઝવે વગાડે છે તેમજ નાચ પણ છે.”

અને રાધાના મુખે વસંતનાં ચતા નામનિર્દેશી ફેફસાંના વનપરની વિચારસાધિમાં દર મઈ જઈ ને તે સ્મીત વદને આનંદપ્રમોદ બોલ્યો:

“શું હોરા બાણુજી કહેતા હતા! રાધા, હું આં કેટલા વખતની રહે છે!”

“હા, હોરા બાણુજી કહેતા હતા. હોરા બાણુજીને તો હું આ અચ્ચરણ ઉદ્ભવ (બાગમ) માં બાગમકીમાં સવાર થઈ ફેફસાંની દેખી. હું તો તેમનાં કોમંડુ પરીક્ષા આ

ધેર આપ્યા ત્યારથી તેમની સાથે આવેલી. મારી ઉપર
બા સાહેબનું ખૂબ જ બદલ હતું. હું તેમનાથી ફક્ત બે
વર્ષ જ નાની હતી." આટલું કહી રાધા બેસતી ચૂપ થઈ.

"ત્યારે તો મારે તમને બહુવચનથી બોલાવવાં
જોઈએ કેમ ખરુંને રાધા બા ?" કોકિલા જરા મનક પર
જતી હોય તેમ જણાઈ.

નારે બા ! મારે એવાં માન નથી જોઈતાં પણ આમ
મને વાને વળગાડી મારી વિનંતીને ઠોકરાવે ના. ચાલો
પોતાનો વશાડો." રાધાએ કહ્યું.

અને તે જ વખતે હું કપડાં બદલી ઘર બહાર નીકળી
ગયો. મોડી રાતના અગિયાર વાગવાના સુમારે જ્યારે
હું પાછો ફર્યો ત્યારે પોતાનાના મધુર સ્વરોથી સાથે
કોકિલાના મંત્રુલ્લ કંઠથી જતાવું મોઢક ધીત સંભળાઈ
રહ્યું હતું. આધુનિક યુગનું એ માનવ નહોતું પરંતુ બાળન
હતું, આવાપ સાથે પડતાનો કામગીર વાતાવરણમાં
અનેકે આલસાઈ જમાવતા હતો. રાત્રિ પણ ચાંત હતી.
ચોડી નીચેની પકિતઓ સંભળતો હતું કમ્પાઉન્ડના
કાંપામાં ચોંચો.

ક્યોં છોડ દીઆ.....આ..... !

છુડ ન છોડ, લોમ ન છોડ.....ઓર

સત્ય જયન ક્યોં છોડ દીઆ,

વને રામ જપનકો ક્યોં છોડ દીઆ.

ઠોડી કે તો ખૂબ સમાચા.....ઓર

લાલ રતન ક્યોં છોડ દીઆ. વને રામ

જે કે ખૂબજ લાવવાદી એ બાળન હતું. કિન્તુ વિષવા-
ચકત મારા હૃદયને તે લેશમાન ત્રપસ ના કરી સમજું.
બાળ પૂર થયું અને તેના પડથી ચાંત રાત્રિના સમયે
ક્યાંક સુધી જાણે ગૂંજતો હોય તેમ લાગતું. બે એક
મીનીટ બાદ મેં મુખ્ય દાર પરથી આવાર્મનું જટન
દખાવ્યું અને બીજી જ પળે રાધા દારનાં પર્ચાંચાં ઉત-
રતી સંભળાઈ. તેણે દાર ઉઘાડતાં ધીમેથી કોકિલાના
હૃદય ચાંલનની વાત કરી દીધી અને બેઠોડર રહેનાના
બાપને વ્યક્ત કરતાં મારા હાથને દખાવ્યો. બન્ને ઉપર
આંખો અને હું પોરો મુશનખાં મરેક વજતાં ચોંચો

"રાધા ! હવે તમે બન્ને મુદ્દ જાવ, અગિયાર
વાગી ગયા છે. મોડી રાત સુધી ઉભાગરો કરશો તો
કોકિલાની તગીવત બગ..... !"

"જાણુ છું ! આપ અમારી ચીંતા ના કરશો, અમે
બન્ને સુઈ જઈએ છીએ. કહી રાધાએ તેમના એ
ખંડનું દાર બંધ કરી અંદરથી સકળ વાતો
દીધી. બન્નેએ સલાતો ત્યાંજ નિર્ધાર કર્યો હતો. એ ખંડ
મારા ખંડની બીલકુલ બાલુમાં જ હતો. ફરેક મીનીટ
બાદ મને મારા ખંડમાંથી સમજાયું કે એકે સુઈ ગયા.
હું પણ મારા પર્ચાંચાં રાધાની ચાવરીની પ્રસંગ કરતો
સૂતો. પરંતુ કામાતુર મનુષ્યને નિદ્રા આવે જ ક્યાંથી ?
કોકિલાના સૌન્દર્યોપભોગના વિચારોમાં પર્ચાંકના કરવટો
બહલતો વિરહની બાળ્ય અવસ્થામાં તકપતો હતો.
મધ્વરાત્રિ વ્યતિત થઈ ગયા બાદ બાલુના ખંડનું દાર
ધીમેથી ઉઘાડતું હોય તેવો મને બાસ થયો ને હું સતેજ
બની પર્ચાંચાં મેટો ધરો. બીજી જ મીનીટ મારા ખંડનું
દાર ધીમેથી ઉઘાડી રાધા બહાર દાખલ થઈ. મેં તો
મારા ખંડના દાર અંદરની સકળ દીધા સીવાયાનાં જ
બંધ દીધાં હતાં. રાધાએ દાખલ થતાંની સાથે જ મને
પ્રસારો કર્યો અને હું ઉઠી મારા ખંડમાંથી બાલુના
ખંડમાં કે જ્યાં કોકિલાને ઉઘતી છોડી રાધા આવી
આવી હતી તેમાં દાખલ થયો અને દારને અંદરથી
બંધ કરી દીધાં

વાંચક, તે પછીની દક્ષીત નિર્જીવ સખ્દો દારા
વ્યક્ત કરતાં પણ આજ માઈ પિટાય હૃદય રડી ઉઠે છે.
એટલુંજ કહેવું બસ છે કે એ રાત્રિ મારા સર્વાંશની
કાળગત્રિ હતી. મારા બાવિ જીવનમાં પ્રથમ જંબાતની
શરૂઆતની ઘડી હતી.

બીજા દિવસના પ્રભાતે એ બીજી રાત્રિના અંત
ભાગે જ્યારે હું જાગ્યો ત્યારે માઈ સદન કોકિલાવિદીન
સમું હતું. ક્રિતે ખામર એ ક્યારે ઉઠી ચાલી મુદ્દ દરો રાત્રિનાં
મારા પાંચવી આપવાયરે મારા હૃદયને શંકાચીલ
જનાવ્યું. "કોકિલા તેના આપના જ ઘેર ગઈ હતી
ને, બીજે ક્યાંક તો નહિ ગઈ હોયને !" આવા આવા
અનેકે તર્કોલનનો મારા હૃદયને ચલા લાગ્યા. આખરે મેં
રાધાને કોકિલાની છંદી રીત ને તેના બાપને ઘેર મુદ્દ

છે કે નહિ તેની તપાસ કરી લાવતા ગોઠાવી. અને જ્યારે સધાએ કહિયા તેના બાપના ઘેર સદી મલામત પહોંચી ગયાની આવીને અને જાણ કરી ત્યારે જ મારા ચિત્તને ચાલિ વળી. એ આખો દિવસ પસાર થઈ ગયો. એ દિવસ દરમિયાન મને કોહિયાના બાપ જયગોદનારાસ અગ્યાનકે મેલ્યા, પરંતુ તેમના મારી સાથેના વર્તાવથી મને પરિશ્ચિતિમાં કશો જ ફેરફાર થયો. દોવાનું ના જણાયું. જાણે કંઈ જ નહીં. અને ખરેખર, કોહિયાએ પોતાના પર ગુજરેલી મારા અત્યાચારની કદાચી તેના બાપના ઘેર ગયા બાદ ધરના કોઈ પણ માણસને કદી પણ નોટાતી.

બીજા દિવસે....

સવારે સાતેક વાગ્યાના સુમારે કોહિયાનો નાનો બાપ આંસુ નિજળતી આંખે આવી ગોણો; “કોહિયા મરી ગયું.”

“હે...એ...યું કોહિયા મરી ગ...!”

મારા મસ્તકે જાણે વીજળીનો એ ચન્દોએ આપાત થયો. હોય એમ દુઃ શોકો લડી ગોણો. કોહિયાનો બાપ મને ખબર આપી તુરં જ પાછો ફરી ગયો હતો. કહિયાની કાલે તે મારા વેનાઈના ઘેર ગયો, ને ત્યાંનકે યું થયું એમ પૂછ્યું. જવાબમાં ફક્ત “કોહિયા...ના ચોક્કસ ચન્દો જ સંભળાવા. કોહિયાના મૃત્યુનું કશું જ કારણ કોઈ જાણી ન શક્યું.” વેનાઈના ઘેર છતાં મોંમાં મારું કંઈ જ આકે પતથરનાં હલ્લ પીગળાવે તેવું હતું. કોહિયાના બાપ સહિત તેમના કુટુંબનો પુરખરજ મને ચાલતે આપતો હતો. રસેના સુમારે કોહિયાની રમણનવાના નીકળી. રમણનજિમાં કાટની ચીતા ખડાઈ અને તે પર કોહિયાના દેહને ચલાવી અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો. ચીતાનો અગ્નિ કોહિયાના મૃદુ દેહને ધકીના છઠ્ઠા લાગમાં ચારે બાજુથી વીંટળાઈ વળ્યો. એટલામાં દૂરથી સાવકડા પર ચોરસેનને રમણન જુમિ તરફ આવતો મેં જોયો. આંખના પલકારામાં તે પોરત-મેન મારી સાથે આવી ઉગો અને હાથમાં તારનું કવર તથા પેન સાથે સફીલું ‘હેમ’ મને સુપ્રત કર્યું. મેં સદી કરી આપી અને તે વીંટાય થયો. કોહિયાના દેહને અગ્નિસંસ્કાર કરાવવા આવેલા બધા તારની હડીકત જાણવા મારા જોટલાજ આગ્રહ હતા. મેં કવર ફેંક્યું અને અંદરના શગળને ‘કારી નિવાની’ સરખાન કરાવી

હું ચોધાર આંસુએ રડી કપાળ ફરતો હાથમણિ પત ફેંકી દેતો ઉગો થયો. મેં તથા જાણે મને સપ્ત પક્ષી સાખ્યો. બીજા એક તારના કોમને ઉડાવી વાંચવા માંડ્યું. દોરડેવના પ્રીન્સીપાલનો એ તાર હતો. તેમાં વસંત કાલેઈકે ઘણાની હડીકત સાથે એકદમ આવો એમ જણાયું. ૯૦.

અને એ હડીકતથી ત્યાં દારૂર રહેલા જવાજ મારા કુશળ પર આંસુ સારવા લાગ્યા. હું દેતો કંઈજોતો રમણન-જુમિ છોડી ઘેર આવ્યો અને તુરં જ નોકરને હાથ પકે લીધું દેનમાં મુંબઈ જવા નીકળ્યો. રહેઠાણે મેં એક અગ્નિ તારકારા હું આવું છું એમ દોરડેવના પ્રીન્સીપાલને જણાવ્યું. રાતના નવ વાગે ફાર્ટ મેં લઈ મુંબઈના સેન્ડલ રોડને પહોંચી ગયો. રોડને ઉતરી ફું તથા નોકર બાકાની ટેક્ષીમાં વસંતની દોરડેને પહેાંચ્યા. વસંતના મિત્રો સાથે દોરડેવના પ્રીન્સી. મારા આગમનની રાહ જોતા બેઠા હતા. મારા મવા પાંદ વસંતના મૃત દેહની અતિશ્રિયા માટે લેવાર રાખેલા સાધનોદારા વસંતના મૃતદેહને સોના-પર લઈ જવામાં આવ્યો અને મારા હાથે મેં અગ્નિ-સંસ્કાર કર્યો.

કુરતના મારા પર ઉતરેલા પ્રોપથી કુષા, પિપાસા અને નિદ્રા ત્રણેય મને ત્વજ આત્મા મવાં હતાં.

બીજા દિવસે વસંતની રૂમમાં તેના સરસાખાને સનેટનાં તેના ટેમલના આનામાંથી ઉપર જ પ્રોપું જો કવર મારા હાથમાં આવ્યું. કવર પરના સરનામાંની અધાર કોહિયાના હતા. મેં એ ફોલિયા કવરમાંથી પત કારી ઉપર મચાણે લખેલી પહેલીજ મીતીની લાખ વાંચી આવણ સુદી ટને ધનીવાર. કાગળનો મનુકર વાંચવા મીતી વાંચી નિચાસા ખૂબજ વધી ગઈ. પત નીચે ધરણ દેતો.

બાલા વસંત !

પતને વાંચવાની સરુઆત પહેલાં ત્હારા લાગણી-પ્રધાન હલ્લને ખૂબજ નિષ્કુર બનાવી દેજે. જ્યારે આ પત વાંચતો હોઈય ત્યારે મારા દિલ આત્મા રાં અચાત બોમમાં નિહાર કરી ચૂક્યો હશે અને મારા જોનિક દેહ રાગશાનગમે અમિશિખાઓને મોડી ચૂક્યો હશે.

વડલા વસંત । ત્હરા મુખ્યક્ષેત્રની દર્શનની ગાથા આંતરમાં
ખૂબજ અભિલાષા હતી. પરંતુ પવિત્રપૂર્તિ વસંતની
પવિત્ર દિને મારા બટુ દેવથી જાણાવવા હવે ના
પામું. હવે ત્હારા હૃદયને સંકેત થશે કે હું બટુ કેમ
યઇ, તેનો જ્ઞાપક ફક્ત તારી આવાનું પાલન અને
તારી દાગરી પીઠોણું સ્વચ્છરૂપે મારું જુવું. જેર ।
વીધિના વિધાન કેણુ ફેરવી શકતા સમર્થ છું જે બન-
વાનું હવું તે બની ગયું, હું પવિત્રપૂર્તિ વસંતને ચોખ
ના રહો; પછી જીવન રવાણી થું રહું; જેથી હું જીવું
હું. વડલા વસંત એક ત્હારી વાદને લેઈ.

હી ત્હારી પૂનરજન્મ-કેશિકા.

પત્ર પૂરો વંચાઇ રહેતા પહેલાં તે મારી અંખે
અધારાં આંખાં ને હું મુહિત થઇ દગી પડ્યો. એ
અચેતન દશમાં હું રેડ્યો સમય રહ્યો તેની મને વાદ
ન્હોતી પરંતુ મારા તોફારે જ્યારે હું શુદ્ધિમાં આવ્યો
ત્યારે કશું બાજી. આપ દોઢ કલાક બેઠક રહ્યા.
તે દોઢ કલાકના સમય દરમિયાન તો મને શુદ્ધિમાં
લાવવા દોરણના પ્રીત્તીપાદે નિષ્પાત ડોક્ટરે દારા
મારવાર કરાવી હતી અને જ્યારે હું શુદ્ધિમાં આવ્યો
ત્યારે ડોક્ટર મારી પાસેજ બેઠો હતો.

* * *

રાતની બારીમાં સરસામાન સાથે હું મુખપૃષ્ઠી
મારા ધેર આવવા નીકળ્યો. કલાકના પાંત્રીસ માઇલની
ડાંચે શુભરાત મેઇલ દોડતો હતો અને તેથી હજાર
લણી ઝડપ મારા મનની હતી. મારા નાનકડા મનમાં
વિચારોનું દંડ ચરૂ થઇ ચૂક્યું હતું. મારા જત
જીવનનો ભૂતકાળ દિલ સમક્ષ ખડો થયો. મારા ગામની
દાઇરકૂલના મારા વિદ્યાર્થીજીવનમાંથી મારા ભાવિ
જીવનનું ઘડતર ચરૂ થયું હતું. પીસી સદી એટલે
પ્રગતિમાન યુગ. જીવનચાલી સમાજના કલેવર પર આ
યુગના વજ્ર દેશી! પડવા ચરૂ થઇ ચૂક્યા હતા. સમા-
જની સેવા કરવા બહાર પડેલા સમાજસુધારકોએ
સમાજ સુધારાના નામે વજ્રગાળી સીજનતની
વધીલાત કરવી શરૂ કરી દીધી હતી. ઓ પ્રજાસમોવરીની
કુમેરો કહેવાતો ઉચ્ચ કુટુંબોની સ્ત્રીઓમાં 'સી-પ્રજા
સમોવરી'ની ભાવના આપાર લેતી હતી. કાનદા ધનારા
ધારામંડળ (ધારાસભા)માં પણ સ્ત્રીઓના દરજાનું

રજુલ કરવા સારૂ સ્ત્રીસભ્યની સીટ અનામત રખાવા
માંડી હતી અને સી-પ્રજા સમોવરીની ભાવનાને કેળવવા
સંલેધિશુલ્કથી જાણે તેની સરખાત થતી હતી. જ્યારે
હું મેટ્રિકના કલાસમાં હતો ત્યારે મારા કલાસમાં છત્રી
સાત છોકરીઓ બાજી હતી. સુધારાના પવને સ્વતંત્ર-
તાના નામે સ્વતંત્રતા આચારાની હતી. મારી સાથે
બાજુનારી વિદ્યાર્થીનીઓમાંની બે ત્રણ છોકરીઓના
મનોમત ભાવે સદાધ્યાસી વિદ્યાર્થીઓને પોતા તરફ
આકર્ષી તેમના બેચાલા બાદ તેમની ગીરી મળક
ઉડાવવા અને પાગલ બનાવવાના હોય તેમ મને તેમની
પ્રતેક મેટાઓ પરથી જાણાતું હતું. દિવસમાં બે વખત
બુદ્ધિવર્ધક પાઠ્યાત્વ સાધનોથી કુદરતી ઓ-દર્શને
ઓપારી યોગિકા બદલવા અને વિદ્યાર્થીઓને સજાવવા
એજ જાણે તેમનું કર્તવ્ય હોય તેમ લાગતું. અને
વિદ્યાર્થીઓ પશુ ખરેજ, પાગલ બનતા અને સ્વયં
જલતા. જ્યારે, મારી વર્તણૂક સર્વથી નિરાશો હતી.
બાજુનારી ચિત્તની એકામતા, વાણીમાં વિવેક, દિલમાં
સંયમ અને વર્તનમાં વિનય-આ મારું વિદ્યાર્થી જીવનનું
બાજ સ્વરૂપ; જે દરેક શિક્ષક, વિદ્યાર્થી અને વિદ્યાર્થી-
નીઓનું પ્રીતીમાળન બનતું. એ જીવનમાં મેં કશું
કાઈ વિદ્યાર્થીનીની સામે મોઢ માંડીને દિલ કરી નહોતી,
કે અધરોમાં ફિક્કા કૃમિમ દાસ્યને વહેતું નહોતું મુખ્ય.
સ્કૂલમાં હું બહુજ ચોક્કું બોલતો અને તે પણ જરૂર
પુરતું. મારા આ જાતની વર્તનથી મારી સાથે બાજુનારી
છોકરીઓ કે જે છોકરાઓને પોતા તરફ આકર્ષવા
મથવી હતી તે ખુદ મારા તરફ આકર્ષાની અને મારી
એની સાધવા અનેક પ્રયત્નો કરતી. સરખાતમાં હું તેમની
તરફ ખૂબ જ બેદરકારી બતાવતો અને તેમના મારા
તરફના ઉદયવેગને વધારી મૂકતો અને પછી એક પછી
એક વિદ્યાર્થીનીને રગના દિવસોમાં મારા ધેર બોલાવતો
અને મારા અબ્બાસખંડમાં મારા માતા-પિતા મારી
આ કુમેરો જાણી ના જાય એ રીતે તેની સાથે મુક્ત
વિદારી બની શકતો.

આમ મારા વિદ્યાર્થીજીવનમાં મારું બાજ અને
આંતરિક જીવન વિગત હતું. દોલેજ જીવન પણ એજ
રીતે પ્રસર્યનિવ પૂરું કરી જ્યારે હું એલ. એલ. બી.-
માં પાસ થયો અને મારા ગામમાં જ મેં વધીલાતનો

ધાંધો શરૂ કર્યો ત્યારે પણ જનહરે સમાજજીવનમાં એ વચ્ચેના ઉદાત્ત વિચારોને મોખરે રાખી મહામની આદના પ્રેરણા કરેલી અને જનપ્રેરણામાં ગાનવ જીવનની પ્રગતિ ઉપર જોડાઈને ભાગ્યે જ અને લેખો લખી માત્ર ગૃહસ્થ જીવનને પણ પ્રકાશમાન બનાવ્યું હતું. મહા-જમાં અનેક ધીનરાસરી મીલકતોના વણખત્યા દ્રુટી બનવાનું સફળાગ્ય એથી મને મોખરું હતું. માત્ર જીવનની અવનિષ્ઠા અને પ્રમાણિકતા માટે સમાજમાં એ મન દતા જ નહિ. લાખોની મીલકતો વહીવટ કરતાં, દ્રુટીક કરી જતાંની સુલાન નિધાના વિમળ વેપરને જબાવવામાં મારા હૃદયને કદિએ આધાત નહોતો થયો. જનહરમાં સત્ય, નીતિ અને સદા-ચરના વિદ્વાતપૂર્ણ વ્યાખ્યાનો કરનાર સમ્પ્રદાયનો પ્રતિમા બનાવો દુ અને કેટલું બનીતપૂર્ણ અધમ મારું આત્મિક જીવન! એ બધા કુર્મના પડિપાકરે મારા જીવનજીવે જે રૂળ રૂપો તે મેં જનજીવ અનુભવ્યાં. આ છૂપા પાપનો ખરો નતિએ મારા હૃદયને તીવ્રતાના ાપી રહ્યો હતો. એ મારા પાપપુત્ર મધીન જાતકળ-માંથી માત્ર ક્ષતિ જીવનની તેજસ્વીતાનાં સ્વપ્ના સમૃદ્ધિ દતો. પાપના પ્રાપ્તિકરે હવે મારે શું કરવું? આ એકજ પ્રશ્ન મારા મગજમાં ગૂંજતો હતો. વિચારના વમળે સમય કેટલો પસાર થઈ ગયો તેનો મને ખબર ન રહી, પરંતુ મારા તોફારામલાને મને સંજોષી હતું-

“આશુછાં આપે તો રાત્રિજર રોમવાજ કરું, હવે આપણે ઉત્તરવાનું આપણું સાધ્ય રહેશે.”

“ક્યા, નહીં જાનું આ ગયા?”

“હા, જાણીને આપણે હેડ દીધા.”

અને મારી વચ્ચેનાં ગાળા ચડતી.

અજ એ વાતને વીસ વર્ષો પીળી ગઈ, મારા બન્ધ નિવાસજીવનમાં મારા જીવનની કારણવાના એ દિવસને સ્ફોરિત મારા સ્મરણપટ પર ચિત્રમરણ રાખવા અને પાપનું પ્રાપ્તિકર કરવા સાથે એકત ખંડમાં કેરિયાનો પ્રતિમાને પધગતી તેનો પૂજની બની આંસુનાં અભિષેક કરી રહ્યો છું. મારી અધકર આજીવનિત આતર શુદ્ધિએ મેરી મારા જીવનમાં પૂનિત પ્રકાશબોધ પ્રકાશવાનાં મોહિલા આંસુની નારી નહોતી. નારાવણી હતી, દેવી હતી. વસંત દેવ હતો. હું અધમ એ દેવ-દેવીને નો ઓગળી શક્યો. હું મુખી ક્યાંથી હોઈ? જેનું મન મેલુ એનું જીવન મેલુ. એ મનના મેલને ધોવો :એનું જ નામ રનાન છે. એ સ્નાનસરિતાના પથે આજ હું જઈ રહ્યો છું, છતાં ક્ષયિત ચિત્તની અથગતા હલવાની શક્તિને હરી લે છે. અસ્ત.

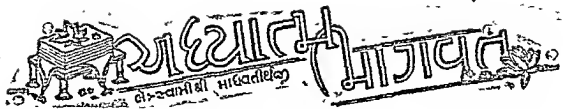
૫૬૩

જ્યારે દુનિયાના બાહુતી ન્યાયાધીશનો સમન્સ બજે છે ત્યારે આપણે દાખલા-દલીલો, સહી-સાક્ષીઓ અને લેખિત પાવતી-પહેલો વગેરેની તૈયારી કરીએ છીએ, અને નિર્દોષ કરવા-ગુનામાંથી બચવા કેસીમાં દાબર થઈએ છીએ; તો આખા વિષયના ન્યાયાધીશ પાસે જ્યાં કેવી તૈયારી કરવી!

જે વખતે કોઈ ચડે છે તે વખતે લોહીમાંનાં જીવનજીવેનો નાશ થવા લાગે છે. મસ્તિકમાં કેરી લોહીનો પ્રવાહ અધિક વહેવાથી તે બગડે છે અને તેનો આધાત સરીના દેક અવધવો ઉપર ચાપ છે. માટે આરોગ્ય અને દીર્ઘ આયુષ્ય ચાહનાર મનુષ્યે એ કોષથી દૂર રહેવું જોઈએ.

તમે કેમ પણ કિંવા કરો, પરંતુ તેમાં અહંકારને સ્થાન ન આપો તમારી સ્વાધ-વૃત્તિનો લાભ કરો, કુરુચોળી દૂર રહે, કુલિચારોને મનમાં સ્થાન ન આપો. અહંકાર વગર, શુભ ઉદ્દેશથી શુભ કિંવા કરવી એ શુભ કળને આપનારી છે.

૫૬૪

દુર્વાસા અથવા દુર્વાસનાનું સ્વરૂપ

[અતઃકિ પૃષ્ઠ ૫૫૬ થી આરંભ]

જ્યેષ્ઠમ શ્રીમદ્ભાગવતની કથા આગળ આમે છે તેમતેમ શુદ્ધેવળ પરીક્ષિત રાજને ભગવાનને મદિમા સમજવતા જાય છે અને ભક્તની સાધનામાં કેવરિવા વિધા આવે છે તે પણ સમજવતા જાય છે. બધા વિદ્યોમાં મુખ્ય વિધન પ્રાણના સ્વભાવમાંથી આવે છે. પ્રાણ બોટી દશમાં હોય ત્યારે સાદેસાદે ગાવાનું માગે છે અને કામવાસનાને સંતોષ કરવાના ઉપાય શોધે છે. છતાં છત્રને તૃપ્તિ થતી નથી, એ બાજત હવે સમજાવે છે.

કેટલાક માણસો એમ માને છે કે જ્યાંસુધી ભુતિ-વિહિન માર્ગથી અર્ચાત ન્યાયપૂર્વક કમો દરી ભોગમુખો માપ્યા નથી ત્યાંસુધી કદાપિ તેમની વાસનાનાં બીજ નજર થતાં નથી અને તેઓ વૈરાગ્યના અધિકારી જનતા નથી. તેથી મનુષ્યોએ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત રહી ન્યાયી રીતે ભોગસપદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી, એવું જગન્નિયંતાએ ધરેલું સંસારનું સ્વાભાવિક બંધારણ છે. એટલે અર્થ-કામ સિદ્ધ થવા વગર કદાપિ ભોગના અધિકારી થઈ શકતા નથી, અને અર્થકામ પ્રાપ્ત કર્યા વગર વાસનાનાં બીજે દબાય થતાં નથી. બીજા કેટલાકનું માનવું એવું છે કે અર્થ અને કામના ભોગથી ઈચ્છા વશતી જાય છે. આ બાજતમાં માણસની સગળણ વધારે શુદ્ધ કરવા માટે હવે પરીક્ષિત રાજને શુદ્ધેવળ સૌભરી, વચાતિ વગેરેનાં દર્શાત આંખી કથા આગળ. ચલાવે છે. ને સાત દિવસમાં ભોગ-ભોગવવાની ઈચ્છા હોય તો અર્થ-કામની તૃપ્તિ કર્યા પછી વૈરાગ્ય આવે અને પછી મોઢુ મલે એવું સાત દિવસમાં સમા જતી રહે તેવું નથી. તેથી ભક્તિની સાથે અર્થ અને કામમાં સંપૂર્ણ વૈરાગ્ય અને તે સાથે પછ-ગોળનું ખર્ચ નેર પણ વારંવાર શુદ્ધેવળ પરીક્ષિત રાજ પાસે મુકતા જાય છે. નવમા રહેધમાં ખાસ કરીને ભક્તિના પુત્ર વરાગ્યને જગાડવાની કથા વિશેષ કરીને આવે છે. અમારા ઉપર કેટલાક જિજ્ઞાસુઓના એવા પત્રો આવેલ છે

તેમાં તેઓ લખે છે કે તેઓ શાસ્ત્ર પ્રમાણે એટલે ધર્મ પ્રમાણે અર્થ અને કામનું સેવન કરે છે તો પણ તેમની ઈચ્છા અર્થ માટે અને કામ માટે તૃપ્ત થતી નથી.

કામવાસના છત્રવામાં એક મુખ્ય બાજત એ સમજવાની છે કે માણસનું શરીર માત્રાપત્રી કામવાસનાના પરિણામરૂપ વીર્ય અને સ્વનું બનેલું છે. તેથી જોનાં માત્રાપ કામી હોય છે તેના પુત્ર-પુત્રીઓ પણ કામી રહે છે. જોનાં માત્રાપ થવાના હોય તેઓ સંયમથી રહે તો તેમની પ્રજાને સંયમ પાળવા માટે શોધ શરીર મગી રહે. આ બાજતમાં હાલમાં ઘણી પરતંત્રતા રહે છે. વળી જેટલા બાળકોની સંભાળ હાઈ શકાય તે કરતાં વધારે થાય તો વૈસાની ચિંતા રહે અને તેમને મોટા કરવાની ચિંતા એટલી વધી પડે છે કે શુદ્ધ ભક્તિ માટે મિલકુલ વખત રહેતો નથી.

હવે શુદ્ધેવળ અગ્નિરિષ્ટના વંશનું વર્ણન આપે છે, અને તે પછી કદવાકુના વંશનું વર્ણન આપે છે. એક વાર મનુ ભગવાનને છીંક આવી એટલે તેમના નાકમાંથી કદવાકુ નામનો પુત્ર થયો. તે કદવાકુને સો પુત્ર થયા. છીંકમાંથી પુત્ર થાય કે કેમ એ બાજત તરત સમજાય તેવી નથી. પણ છીંક એ પ્રાણનો વિકાર છે એમ સમજી શકાય છે અને પ્રાણમાં વિકાર થાય ત્યારે તેમાંથી અનેક જાતના ફળાં ફૂટે છે. તેથી તેના વંશનો વિસ્તાર કેવી રીતે થયો તે શુદ્ધેવળ સંભળાવે છે. તેના વંશમાં એક માન્યતા રાજ થયો. તે આખી પૃથ્વી ઉપર રાજ કરતો હતો. મંદિતાને મિન્દુમતીથી ૩ પુત્ર થયા. તેની પ૦ બહેનોએ સૌભરિ ઋષિને પોતાના પતિ રૂપે સ્વીકાર્યા હતા. એકવાર સૌભરિ મુનિ જમના નદીમાં ન્હાઈને તપ કરતા હતા ત્યાં એક માછલા-માછલીની મૈથુન ક્રિયા તેમના જોવામાં આવી. તેમનું મુખ નેહી સૌભરિ ઋષિને પણ વિવાહ કરવાની ઈચ્છા થઈ. તેથી તેમણે રાજની

પાસે જઈ એક કન્યા માગી. રાજાએ કહ્યું; “હે બાલક ! ત્યારે કન્યાઓના સ્વયંવર થાય ત્યારે આપ પ્રસન્નતાથી એક કન્યા પસંદ કરી લેજો. ઋષિએ એવો વિચાર કર્યો કે રાજાએ જાણ્યું કે આ છોકરો છે તેથી સ્ત્રીઓને પ્રિય લાગશે નહિ. તેના શરીરમાં દરચીએ પડી ગઈ છે, તેના વાળ ઘોળા થઈ ગયા છે અને શરીર ક્ષય છે તેથી તેને ઘાઈ પસંદ કરશે નહિ તેથી એવો જવાબ આપી દીધો છે. તેથી હવે હું અને ચોગળજથી એવો સુંદર બનાવું કે રાજામહિલા અને દેવસુંદરીઓ પણ મારા ઉપર મોહ પામે. એમ નિશ્ચય કરી સૌભરિ ઋષિએ નવું, જુવાન અને તેજસ્વી સ્વરૂપ ચોગળજથી ધારણ કર્યું અને ત્યાં પંચકન્યાઓના સ્વયંવર થવાનો દલો ત્યાં પહોંચ્યા. તેમનું રૂપ જોઈને બધી કન્યાઓએ તેમને જ પસંદ કરી લીધા. વળી તેમના રૂપમાં દરેક કન્યાનું મન મોહિત થવાથી કન્યાઓ પણ અંદરઅંદર દલેલ કરવા લાગી કે આ મારે લાયક છે, તારે લાયક નથી. વિવાદ પછી સૌભરિ ઋષિએ પોતાના અપાર તપના પ્રભાવથી ધણી સારા મહેલો રમ્યા, બાળ-જાણીયા બનાવ્યા, શાખા, આસન, વસ્ત્ર, આશ્રય, સ્નાનશુક, ભોજન, પુષ્પમાલાઓ વગેરે સુંદરસુંદર સાધનો બનાવ્યાં. એમનું શુદ્ધચાત્રમનું સુખ જોઈ રાજા માન્યાતાને પણ આશ્ચર્ય થયું અને તેના ભવ નીકળી ગયો. આ પ્રમાણે શુદ્ધ ચાત્રમનું અનેક પ્રકારનું સુખ ભોજનતાં ઋષિને સંતાપ થયો નહિ. જેમ અગ્નિમાં ઘી નાખવામાં જ્વાલે તેથી અગ્નિ વધે છે તેમ વિષયભોજથી વાસના વધે છે એવો અનુભવ સૌભરિ ઋષિને થયો. એક દિવસ તેમને સ્વસ્થ થી બેઠેલા હતા ત્યારે વિચાર આવ્યો અને તે શોક કરવા લાગ્યા કે:-

અહો હમં પસ્યત મે વિનાશં
તપસ્વિનઃ સત્ચરિત્તત્તત્સ્ય ।

અન્તર્જલે વારિચત્રસન્નાત્
પ્રચ્યાકિતં ત્વજા ચિરં ધૃતં યત્ ॥

અર્થ-અરે ! જેણે સારી રીતે મતનું આચરણ કર્યું હતું એવા મારા અધઃપતન જુઓ. જે બલતેજને મેં ધણી કળ સુધી ધારણ કરી રાખ્યું હતું તે એક માણસના સંગથી નષ્ટ થઈ ગયું.

માટે જેમને મોક્ષની ઈચ્છા હોય તેવા પુરુષોએ શુદ્ધ મર્માવાળાનો સંગ કરવો નહિ. તે માટે સૌભરિ કહે છે કે-
સદ્ગં યજેત મિયુન્નતિનાં મુમુક્ષુઃ

સર્વામિના ન વિસૃજેદ વહિરિન્દ્રિયાણિ ।
एकवस्त्रहसि चित्तमनन्त ईशे
मुञ्जीत तद्व्रतिषु साधुषु चेप्रसङ्गः ॥
૧-૬-૫૧

અર્થ-મોક્ષની ઈચ્છા કરવાવાળા પુરુષે દાંપત્યમર્મમાં રહેવાવાળા પ્રાણીઓના સહવાસ સર્વથા ત્યાગ કરવો જાઈએ. પોતાની ઇન્દ્રિયોને બહિર્બુધ્ધ થવા ન દેવી, સદા એકાન્ત દેશમાં એકલા જ રહેવું, એકમાત્ર મધ્યસ્થમાં જ મન લગાવો દેવું અને ક્ષાલ્ય સંગ કરવો હોય તો લાગવપરમાણુ સાધુપુરુષોનો સંગ કરવો.

પાંચે ઇન્દ્રિયોમાં કામવાસના એ દુર્વાસના છે, એ દુર્વાસનાનું સ્વરૂપ છે. તે કંઈસારા જુખી રહે છે. તે એક જીતી ચક્રાય તો બીજી બધી ઇન્દ્રિયોનું જોર નરમ પડી જાય છે. કામવાસનાથી જેવું દેહનું અભિમાન વધે છે તેવું બીજી ઘાઈ વાસનાથી વધતું નથી. તેથી જેઓ એમ માને છે કે એવા ભોગને અતિ તૃપ્તિ થશે એ વાત સાચી નથી. વળી એવા ભોગથી ઉત્પન્ન થયેલ દેહનું અભિમાન પાછળથી દૂર કરવામાં ધણી મુશ્કેલી પડે છે. વાસનાનું મૂળ કારણ દેહનું અભિમાન છે. ત્યારે દેહ હું છું એમ લાગે છે ત્યારે દેહના સુખને આત્માનું સુખ માનવામાં આવે છે અને આ બૃદ્ધ તરત દૂર પડતી નથી. તેથી કાલા પુરુષોએ કામવાસનામાં જતી વૃત્તિને તરત પાછી વાળવી જોઈએ. જે ભોગથી બીજા દુઃખી થતા હોય તેમાં પડીને પોતે અનુભવ લેવો જોઈએ અને પછી વૈરાગ્ય આવશે એ માનવતા ખોટી છે. આવા ભોગથી રાખી તૃપ્તિ થતી જ નથી. સૌભરિ ઋષિ પોતાના મનને સમભવતાં કહે છે કે:-

एकस्तरस्यैवमयाम्भसि भस्वसङ्गात्
पश्चाशतासमुत पञ्चसहस्रसर्गाः ।
नामर्तं त्रजाम्युभयद्वयमेनोरथानां
मायानुपैर्हस्तमतिर्विषयेऽर्थाभावः ॥
૧-૬-૫૨

અર્થ-પહેલા હું એકો તપસ્વી હતો, પછી જળમાં માછલાના સંગથી ૫૦ સ્ત્રીઓના પતિ બની પચાસગણે થયો. પછી સન્તાનરૂપે વધીને પચ્ચદશરૂપ થયો. વિવરણમાં મારી સત્ત્વલુદ્ધિ થઈ ગઈ છે. તેથી લુદ્ધિના માલિક થયોમાં ફક્ત જવાબી હું આ લોકના અને પરલોકના બંધાં મનોરથ પૂરા કરી શકું તેમ નથી.

કપિશાખ્યાનામાં દેવદુતિ કપિલ ભગવાનને પોતાનો અનુભવ કહે છે કે વિષયોથી તૃપ્તિ થતી નથી. એકાદસ સ્કંધમાં પુરુવા રાત્રને પશુ ઉવંશીના મોદમાં પા-વાથી પચાસગણ થયા છે. ત્યાં તે કહે છે કે જેનું મન સ્ત્રીથી ચોરાઈ જાય છે તેને વિદ્યા, તપ, દાન, સાત્ત્વ-વ્યાસ, એકાન્ત કે મૌન વગેરેથી પશુ શો-લાલ છે ! (૧૧-૨૬-૧૨) સાધુ પુરુષોને સ્ત્રીઓને ઉપદેશ કરવાના પ્રસંગ આવે છે. તેથી સારંગેત રહેલા મઠે (અમદાવાદના પ્રખ્યાત) બ્રહ્મીશ્રુત મંડલેશ્વર સ્વામી શ્રી જ્યેષ્ઠપુરી મહારાજ પશુ કહેતા હતા કે સાધુઓએ સ્ત્રીઓના સામું ભેદને ઉપદેશ આપવો નહિ. મુખ્ય વિકાર દરિદ્રામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તેથી ન્યાયથી દરિદ્ર બ્રહ્મચર્ય ન થાય ત્યાંથી સ્ત્રીઓના સામું ભેદ નહિ. સૌમદ્રિ આપે એક માછલાની કિશ્ત ભેદ પોતાની વૃત્તિને સ્થિર રાખી શક્યા નહિ તો જોગો સીનેગાના શોખીન છે અને તેમાં જ સ્ત્રીઓ અનેક પ્રકારના દાવ-ભાવ જતાવે છે તે ભેદ કેટલા માણસો પોતાનું મન વસ રાખી શકતા હશે. વળી હાલના કાળમાં હાઈરૂલો અને કોલેજોમાં ન્યાં સહસ્રાંશુ યાસે છે અને ન્યાં જીવાન છાત્રા-છાત્રીઓ છટથી મળે છે અને વાતો કરે છે ત્યાં છદ્ધિઓ સંભવ કેવી રીતે રહેતા હશે ?

અમારા ઉપર પશુ ધણા નિઠાસુઓના કાળજ આવે છે તેમાં મુખ્ય ખાતરે કામવાસનાને છતવાના ઉપાય પૂછાવે છે. કામી સ્ત્રીપુરુષોના સંજમાં રહેતું અને કામ છતવે એ બહુ અપદ્ શમ છે. છતાં અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે કેટલાક ઉપાય દેવાથી આ દુર્વોસના ઉપર કાણ આવી શકે છે:-

- ૧ વિષયો ઉપર દોષદરિ થવી ભેદજો.
- ૨ છદ્ધિઓ ઉદ્ધેરાય એવા સીનેમા કે નાટક ભેવાં નહિ, એવાં પુસ્તકો વાંચવાં નહિ અને એવાં ચિત્રો ભેવાં નહિ.

૩ રાત્રે જોગન લેવાનું છોડી દેવું અથવા થોડું જમવું અને વહેલું જમવું. ખોરાકથી વીર્ય ઉત્પન્ન થાય છે અને હોઝરી ઉપર રાત્રિએ જમવામાં આવેલ ખોરાકનું દબાણ રહે તો તે દબાણ વીર્યરૂપ ઉપર અસર કરે છે અને સ્વપ્નમાં વીર્ય બહાર નીકળે છે.

૪ રસોઈ કરી આપનાર બહારથી હોય અથવા ભગવાનના નામનો જપ કરતાં રસોઈ તૈયાર થાય તો તેમાં સાત્ત્વિક ભાવના આવે છે અને તે ખોરાક સાત્ત્વિક; શ્વિતિ ઉત્પન્ન કરે છે.

૫ જમ્યા પહેલાં જમવાનો ખોરાક ભગવાનને ધરીને જમવાથી પશુ સાત્ત્વિક શ્વિતિ રહે છે.

૬ પરણીને તરત વરકન્યા ભગવાનના મંદિરે જઈ એવી પ્રાર્થના કરે કે અમારે દેવે કદાચ પ્રસંગોમાંથી ખસાર થતું છે મઠિ અમને સ્વજન્ય પાળવાનું જળ આપજો, તો તેનાથી પશુ કાચો થાય છે અને ભગવાન સાત્ત્વિક જળ આપે છે.

૭ કેટલાક સાધુઓ વીર્ય ભેગું ન થાય તેટલા મઠે બહુ જ અપ્પ ખોરાક લે છે. એટલે ખ્યાન-ભજનમાં નેટકી શક્તિ ભેદજો તેટલી શક્તિ, નેટલા ખોરાકથી આવે તેટલો જ ખોરાક લે છે.

૮ આત્મખ્યાન બરાબર લાગે તો કેટલીક શક્તિ તેમાં વપરાય છે અને રેતયમાંથી જોગશ્ચ થાય છે.

૯ સામાન્ય રીતે કામવાસના અપાન (એટલે નીચે જતા પ્રાણ) ના ભેરથી ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કેટલાક માણસો હઠયોગથી અપાનને છતવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

૧૦ પોતાની સ્ત્રી સાથે એકાન્તનો પ્રસંગ મળે ત્યારે કાષ્ટ સારું સાત્ત્વિક પુસ્તક સાથે ગળીને વાંચવું.

૧૧ સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓના કામ બહારની લોડી ભેગો હોય છે. એટલે તેને સળગતાં વાર લાગે પશુ સળગ્યા પછી તરત જોલાય નહિ અને પુરુષોનો કામ ધાસના ભગ્ન ભેગો હોય છે. તે તરત ઉત્પન્ન થાય છે અને પાછો જોલાઈ જાય છે. એવું કાષ્ટ સાધુમાં કદેહું છે. પશુ હાલના કાળમાં તો પુરુષો પશુ સ્ત્રીઓના ભેગા થઈ ગયા હોય છે, અને કેટલીક સ્ત્રીઓ પુરુષોના ભેગી થઈ ગઈ હોય છે.

૧૨ મ. શીખીજી સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહી પોતાનું સ્વજન્ય પાળી શક્યાં હતાં પશુ તે સંપત્તિ થયા પછી

કરો શક્યા દતા. તેમની નાની ઉંમરમાં તો તે પણ કામવાસનાથી ભ્રષ્ટ્ર થયા દતા. એવું તેમણે પોતાની આત્મકથામાં લખેલ છે, માટે જોગને આગળ વધવું હોય તેમણે સંવત્ર કેળવવાની જરૂર છે.

૧૩ આશ્રમધરે ક્ષત્રીયાથી આ બાબતમાં કાંઈક સમજા મળે છે. જેના સંબંધે જો અનુકૂળ હોય તે માણસ જો મુદરયાત્રમમાંથી નીકળી વાનપ્રસ્થ આશ્રમ સ્વીકારે અથવા સંન્યાસ-આશ્રમ સ્વીકારે તો તેને ક્ષમી માણસોના સંગ જલ્દી જોડા થાય છે અને જે અલ્પચર્યા પાળતા હોય તેમનો સંગ વધારે થાય છે. કહેવાની ફીકર જોડી કરવા માટે કાંઈ પોતાની સ્ત્રીને સિવચુ-કામ જેવો મુદરવેશી શીખવાડી શકે છે, અને સ્ત્રીને સત્સંગના લાભ આપે છે હોય તો બન્નેનું જીવન સારું ચાલે છે.

૧૪ દિંદુરયાનમાં લાકુણે વિષવાઓ અલ્પચર્યા પાળી શકે છે અને લાકુણે સાધુઓ પણ અલ્પચર્યા પાળી શકે છે. તેમનાં દર્શન નજર આગળ રાખીને મંદિરે મજાનુત પામવું હોય તો મનમાં અલ્પચર્યા પાળવાની શકિત આવે છે.

૧૫ કેટલાક એમ પ્રશ્ન પૂછે છે કે મુદરયાત્રમમાં રહીને અલ્પચર્યા પાળી શકાય કે નહિ અને કામવાસના છતી શકાય કે નહિ, તેમને માટે હાલના કાળમાં શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસનો દર્શન સમજવા જેવો છે. શ્રી રામકૃષ્ણ પરમ હંસ પરજેઠા દતા છતાં પત્ની-સ્ત્રીને મા માનીને આખી જીંદગી અલ્પચર્યા પાળીને બન્ને રતા દતા. એ મુદરયાના શિષ્યો સ્વામી વિવેકાનંદ વગેરે સંન્યાસી દતા.

૧૬ હાલના કાળમાં દેશસેવા થઈ શકે તે માટે અથવા સમાજસેવા થઈ શકે તેટલા માટે કેટલાક સ્ત્રીપુરુષો અલ્પચર્યાનું ધારણ કરે છે. તેઓ માનસિક અલ્પચર્યા કેટલુંક પાળી શકે છે તેવું માપ દાદવું મુશ્કેલ છે. માનસિક અલ્પચર્યા પાળવા માટે યાનમાં ફેરફાર થવો જોઈએ. યોગસાધકમાં કહેલ છે કે, "ચેતન્ય જો જગતને આ જગત છે" એમ જાણે નહિ તો જગતમાં જગત-પણું શું રહે, ચેતન્ય જો રામને રાગરૂપે જાણે નહિ તો રામ પણ રો પદાર્થ છે-રાગરૂપી સિદ્ધિ પણ ચેતન્યના જ્ઞાન વગર થતી નથી. મુદરવજની દૃષ્ટિમાં સ્ત્રી નહોતી તેથી નમ રીતે નાદતી સ્ત્રીઓએ મુદરવજને જોઈને કપા

પહેરી નહોતાં. જાળકના યાનમાં પણ સ્ત્રીઓને રામ નથી. સ્ત્રીના યોગમાં કૃતરે રમતો હોય તો તે કૃતરાના યાનમાં પણ તે સ્ત્રી નથી, એક સ્ત્રી બીજી સ્ત્રીની સાથે સતી હોય તો પણ બન્નેમાંથી કાંઈતે વિદાર થતો નથી. તેથી જ્યાંસુધી જીવનું યાન રાગરૂપે એટલે કામવાસનાના રૂપે પરિણામ પામે નહિ ત્યાંસુધી રામ અથવા વાસના કાંઈ તરતરૂપે લાગતી નથી.

૧૭ વાસનાવાળું અંતઃકરણ અશુદ્ધ કહેવાય છે. તેવા અંતઃકરણમાં આત્મજ્ઞાન થતું નથી. એક જિવાસુએ અમને લખેલું 'દગ્' કે, "હું કામરૂપથી સપાઈ ગયો છું." હું મુક્તિ ધન્યજીતો નથી, સમાધિ ધન્યજીતો નથી, આનંદ કે પ્યાન ધન્યજીતો નથી; ધન્યજી છું કૃત મગરે રહિત આત્મિક રિધિતિ. આપ કૃપા કરી મને આત્મિકી છોડાવો, નહિતર મારે જીવન અધોગતિમાં જશે." એક સ્ત્રીએ પણ અમને લખું 'દગ્' કે આ વાસનામાંથી મને છોડાવો, મને સંસાર મમતા નથી 'માટે કાંઈ ઉપાય જતાવો, નહિ તો હું કૃપામાં પડી આપના કૃતર આવા વિષ્ટ પ્રસંગો ધણાં જીવનમાં આવે, છે તેથી આ બાબતના ઉપાય એક વિશેષ રૂપે લખેલ છે. પ્રાણક્રાંતી ઉપર મનોમય ક્રોધ છે અને તે ઉપર વિચારમય અને આનંદમય ક્રોધ છે અને તેની ઉપર અગત્ય રચાન છે. તેથી જો ઉત્તમ દશા એક જન્મમાં મેળવવી હોય તો પ્રાણમય ક્રોધનું સુખ જોઈને તરત છોડી દેવું જોઈએ. તેમાં અટકી મચેલ માણસ પણ જોયો થાય છે.

૧૮ એક ઉપાય એ છે કે પુરુષોએ સ્ત્રીઓને મામડી વગરની જોવી અને સ્ત્રીઓએ પુરુષોને મામડી વગરની જોવા. એવી વાતનાથી પણ દુર્લાભતા નમળી પડી જાય છે.

૧૯ ગીતામાં બીજા અધ્યાયમાં ભગવાન કહે છે કે વિષયોનું પ્યાન કરનારને તેમાં સંજ થાય છે અને સંજથી કામ થાય છે. તેથી વિષયોને મિથ્યા સમજી મનને આત્મજ્ઞાનમાં લગાવવું જોઈએ. ભગવાનની હાજરીમાં અભુજન ભગવાનને કહે છે કે આ ચંચળ મનને વદ રાખવું એ જલ્દી મુશ્કેલ કામ છે. તેના જવાબમાં (ગીતામાં) ભગવાન કહે છે કે અન્યાસ અને વૈરાગ્યથી મન વદ કરી શકાય છે.

૨૦ સ્વાચર્ય જેમણે પાળવું હોય તેમણે એવી નિયમ રાખવો કે પતિપત્નીએ જુદા ઓરડામાં સુવું.

૨૧ રોજ ખાસ કરીને સૂતા પહેલાં ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરવી કે તે પોતાની શક્તિથી આપણી કામવાસનાને દબાવે.

૨૨ ઝંકુ : કામંસીવાળાએ “શીતવીર” શુદ્ધિ” નામની દવા કાઢેલી છે. તેનાથી વીર શીત રહે છે. તેનો ઉપયોગ ઠીક લાગે તો કરવો. પણ કેટલાક માણસો કહે છે કે તેનાથી પાચનશક્તિ નબળી પડી જાય છે. આ ખામી દૂર કરી શકાય તો તે દવા ઉપયોગી થઈ શકે.

૨૩ ચાનદષ્ટિએ શરોરથી, મનથી, અને ઇન્દ્રિયોથી આત્મા જુદો છે અને નિર્વિકારી છે એવું મનન કરવાથી પણ આત્મામાં શક્તી વધે છે અને બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું બળ આવે છે.

૨૪ જ્યારેજ્યારે કામચાસના ઉત્પન્ન થાય ત્યારે ત્યારે જામવાનના નામનો જપ કરવો.

૨૫ કાલે પોતાને ફાંસી મળવાની છે એવું જાણી સંસારના મોહમાં વેરાખ લાવવો. એક દિવસ તો બધાના સરીર ભરમીભૂત થવાનાં છે છતાં કાલે પણ પોતાની એવી દશા યાદ એવો સંભવ છે એમ માની વેરાખ ફેળવવો.

૨૬ સ્ત્રીને સ્ત્રીરૂપે ન માનવી પણ જામવાનરૂપે માનવી, અને એ જામવાનને મનથી કહેવું કે તમારે મને વિશ્વ કરવું નેહજી નહિ. “એવી પ્રાર્થના કરવાથી પણ સ્ત્રીનો સ્વભાવ ફરી જાય છે.

આત્મસાક્ષાત્કારના માર્ગમાં મોટામાં મોટું વિશ્વ પ્રાણમય પ્રેરણા રહેલી કામવાના તરફથી આવે છે. સૌભરિ જોવા પ્રાપ્તિ પણ માત્ર માણસની કીડા નેહજી ફાસડ ગયા તો સામાન્ય પ્રકૃતિના માણસાનું કહેવું જ શું? સૌભરિ નાપિ પણ જાતે એવા ખોટા સુખમાં વિરક્ત થઈ ધર ટોડી વનમાં ચાલ્યા ગયા. ત્યાં ફરીથી તપ કરી સૌભરિ પ્રાપ્તિએ પોતાની આત્માને પરમાત્મામાં લીન કરી દીધો. (અપૂર્ણ)”

૫૬

ઈશ્વર છે જ

મને ઇશ્વર વિશે શકા નથી એમ કહેવું તો સહેલું છે. કારણ કે ઇશ્વર વિશે જેને જે કહેવું હોય તે કરે તો પણ ઇશ્વર તેને શકતો નથી. તે તો માત્ર આપણાં કર્મ જેવો રહે છે. તેના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીએ તો તેની સજા અવશ્ય મળે છે, પણ તે સજામાં સમજતો ગુણ નહિ પણ પાવન કરવાનો અને અવશ્ય સુધારવાનો ગુણ હોય છે. ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ, સિદ્ધ કરવાની જરૂર જ નથી. ઇશ્વર છે જ. તેનું અસ્તિત્વ આપણા હૃદયમાં ન જોતરતું હોય તો આપણું દુર્ગામ્ય છે. એ એક વેશ છે, જે મને કે કમને પ્રાપ્તિ દિવસ તો આપજે કાંદી નાખવાના જ છીએ.

પરમેશ્વર જુદો છે; પણ તે દેખાતો નથી. જેમ પવન, સુખ, દુઃખ દેખાતાં નથી, પણ તેની અસરથી તે છે એમ જણાય છે; તેમ પરમેશ્વરનાં કાર્યોથી તેનું હોવાપણું સાગીત થાય છે.

આમાંમાંમાં ચૂર્ણ, ચંદ્ર ને તારાઓ જુઓ, તેની આગળ કૃત્રિમ તેજ ઝીણું પડ્યા વશર રહે જ નહિ. તે ગોળાઓ રાતદિવસ નિયમિતપણે કાપડું કરે છે, સમુદ્રને સીમામાં રાખે છે, પૃથ્વીને નિયમિત ગતિ આપે છે. જ્યાં જેને માફક આવે એવી રીતે માણસ અને જાનસૌને ઉત્પન્ન કર્યાં છે. વળી પ્રાણીઓના સરીસૃપી રચના તેના કર્તાની અદ્ભુત કારીગરીનો નમુનો છે. આ ઉપરાંત સમગ્રનું નેહજી કે આજ્ઞાવાતે કર્તા સર્વ કર્તા વધારે શક્તિમાન હોવો નેહજી. આનો કર્તા કોઈ નહીં એમ માનવું એ કરી માંડાઈ એ પ્રત્યક્ષ દેખાવો સહેલો નથી. પણ તેના અદ્ભુત ચમત્કારો એક નહિ પણ અનંત છે. એ જ એની સાગિતી છે.

—મહાત્મા ગાંધીજી

શીખવા લાયક

શ્રી અમૃતલાલ નરસિંહદાસ ગાંધી

કોઈની વસ્તુ પાછી આપવામાં દુઃખ શાસ્ત્ર?:-

એક બહુ શાન્ત અને વિવેકવાલી સ્ત્રી હતી. જન્મ-તની અનિલતાને તે બરાબર સમજતી હતી. પરંતુ તેના પતિ માથામાં ફસાએલા હતા, અને અત્યંત મોહવાળા હતા. તે રહેઠાણ વાતમાં વિષયોમાં મન લગાડતો અને રોષ કરતો. પત્ની તેના વિવેકને જગાડવા માટે બહુ જ પ્રયત્ન કરતી. એક વખત તે સ્ત્રીને એકસોતા નામનો છોકરો અકસ્માત ખીમાર પડ્યો, અને ભોત-ભોતમાં તેના પ્રાણ નીકળ્યા ગયા. તે વખતે તે સ્ત્રીને પતિ બહાર ગયો હતો. સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો કે સાંજે પતિ ઘેર આવશે ત્યારે તેમને મોટું દુઃખ થશે અને તે અત્યંત અધીર થઈ જશે. એટલા માટે તેમને સમજાવવા માટે પહેલેથી

કોઈ સુકિત શોધી રાખવી જોઈએ. મનમાં મનમાં કંઈ વિચારી તેણે છોકરાની હાથને કપડાથી એવી રીતે ઢાંકી દીધી કે જાણે તે નિદ્રામાં સૂતો છે.

જ્યારે તેના પતિ ઘેર આવ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તો ઘરમાં મોટા

હોડા થઈ ગયા; ને આખો

તોફાન મચી રહ્યું.

પતિએ ચકિત થઈને પૂછ્યું, ક્યાંક કેમ થયો, અને કોની સાથે થયો?

સ્ત્રીએ કહ્યું-થોડાક ટાવસ થયા, હું આપણી પાંચ-સાથ પાસેથી એક કિંમતી ધરેણું માર્ગીને લાવી હતી. આજ તે મારી પાસે પોતાનું ધરેણું પાછું માગવા આવી, ત્યારે મેં કહ્યું કે 'હું ધરેણું હમણાં નહીં આપું.' તેણે કહ્યું-'હું તો હમણાં ને હમણાં લઈશ.' મેં સાફ ઇન્કાર કરી દીધો, ત્યારે તેની સાથે મોટા અડગા થયા.

પતિએ કહ્યું-હું ગાંડી તો નથી થઈ ગઈ? અરે, આવી તો ધર્મતા યત્ની હશે? તેનું ધરેણું પાછું આપી દેવું જોઈએ, તેમાં કમગતી શી વાત હતી? એ તો તારી મોટી ભૂલ છે.

સ્ત્રીએ કહ્યું-વાત તો ખરી છે કે તેનું ધરેણું તેના માથાવાળી પાછું આપવું જોઈએ; પરંતુ શું કરું, ધરેણું છે બહુ સુંદર, તે મારા મનને એટલું ગમી ગયું છે કે તેને પાછું આપવાનું મન પણ નથી થતું. એટલા માટે મેં તેને કહ્યું કે 'મારા પતિ ઘેર આવશે ત્યારે ધરેણું આપીશ.'

પતિએ કહ્યું-ગાંડી! એમાં મારું શું કામ હતું. ધરેણું તારા મનને ગમી ગયું અને બહુ સુંદર છે, તેથી શું જ્યારે હસ્તીથી તું તે પીનજનું ધરેણું રાખી લઈશ? તારા જેવી જીવિશાળી અને મુશ્કેલીવાળી સ્ત્રીને શું એટલી પણ જીદ નથી કે નકામો તેનાથી ક્યાંક કર્યો? તારે તે સમયે તેનું ધરેણું પાછું આપી દેવું જોઈએ. કોઈની વસ્તુ

આ પ્રકારે જ્યારે જરૂરી પડે ત્યારે રાખવાનો તને શો અધિ-કાર છે,

સ્ત્રીએ કહ્યું-જેની વસ્તુ હોય, તેને પાછી આપી દેવી અને જરા પણ દુઃખ નહીં આવવું; એ શું સાચી વાત છે?

પતિએ કહ્યું-તેમાં પણ કોઈ સંદેહ છે? તું વિવેક-વાળી યશ્નિ આવી વાત આજ કેમ પૂછી રહી છે, તેમાં

તને કંઈક થઈ રહી છે?

પતિની વાત સાંભળીને તેણે કહ્યું-સાફ નામ! તમારી વાત બરાબર છે. દેખો, પ્રજાએ આપણને જે છોકરો આપ્યો હતો, તેને આજ તેમણે પાછો લઈ લીધો છે. એટલા માટે હવે જરા પણ શોક ન કરશો. એમ કહીને તેણે લાશપરથી કપડું લઈને પતિને મરેલો છોકરો દેખાડ્યો. પોતને દુઃખ તો બહુ જ થયું, પરંતુ પહેલેથી સમજાવી રાખવાથી તેણે બહુ સંકેત ન મચાતી.

જીવિશાળી સ્ત્રી-પુરુષોએ આનાથી શિક્ષા મેળવી શકે તે જોઈએ.

સંત રામનાથ

મેગડ સમયની સુરતની

એક મહાન વિભૂતિ

લેખક : શ્રી માધુકાંત શંકરસાહુ

૧ તારણદાર

અપૂ મગન દુષ્ટ રામતા, રામમગનમે લીન;
રામનાથ સત્સંગ ખીન, યિક્કલ ક્યો મન દીન.

સુરતના આ મહાન પ્રજાની સંત અડીસો વર્ષ પહેલાં
અધિનીકુમાર તીર્થક્ષેત્રમાં યજ્ઞ થયા. આરોગ્ય-અટ
પ્રદર સદાશિવના ખ્યાનમાં નિમગ્ન બની મંત્રમુગ્ધ બની
જતા. એમના અતીક્ષ્ણ પ્રભાવ વિષેની ઘણી લોકકથાઓ
સુરતમાં પ્રચલિત છે.

વર્ષના દિવસે દતા. તાપી મેલાના બને જિનાગ
બરપૂર દતા. નદીમાં પૂર મર્યા દેવાથી સામે કંઈ બર્ષ
સકાય તેમ ન હતું, તેમ વદાજો પથન દર્તા. એટલે
લાચાર બનેલા પરદેશી વાનિજો સંત રામનાથના ધામમાં
આયા અને દીનતાથી પોતાની કષ્ટતા દર્શાવી. આરોગ્ય
આવેલા વાનિજોનું ચોમ સન્માન કરતાં પ્રથમ તો સતે
સતે વાનિજોને ભોજન આપ્યું, ત્યારપછી તેમને રામે
પાર પહેલાવ્યા તેવર યજ્ઞ નદીકિનારે આયા.

જળમાં ચાર જિજીવી રહેને તે ઉપર બેસવાનું
હયું. સંતની એ વાત સંજગતા જ વાનિજો બાળીન
બન્યા. જળ ઉપર જિજીવેથી ચાર ઉપર બેસવા કોઈ
પણ તેવાર ન થયું, કેમકે તેમને સંતના સન્દર્ભો વિશ્વાસ
ન હતો. એટલે કૃપાળુ સંત એક નાનો કમાલ જળપર
જિજીવી પોતે તે ઉપર બેઠા. અને ત્યારપછી કિનારે
ઉભેલા વાનિજોને ચાર ઉપર આવવા આદાન હતું.

સંતના પ્રભાવથી વાનિજો તો દિગ્ધ જ થઈ ગયા હતા.
એટલે કંઈપણ બોલ્યા સિવાય સર્વે ચાર ઉપર ચાલી
બેઠા. કમાલ ઉપર બેઠેલા સંત આજન અને પાછળ
ચાર ઉપર બેઠેલા વાનિજો બંને વડાજીમાં જ બેઠા દેખ
તેમ તાપી મેલાના સામે તરે પહોંચ્યા. કંઈ કિતરતાં જ
વાનિજો દર્શકોર એ તારણદાર સંતના ચરણમાં લગી
પડ્યા. તેમને શુભાશિષ આપતા સંત પુનઃ કમાલ ઉપર
બેસી સામે કંઈ આવેલા પોતાના રયાન ઉપર આયા.

૨ સંત-પ્રસાદ:

પ્રેમી ભજનિજો અને સત્સંગીઓ ભેગા થતા
સંતના ધામમાં અપાંદની દેવી મંદીની. સંત પાસે
કંઈ સંપત્તિ ન હતું છતાં પોતાને જાતેજે આવેલા

અભિયંત્ર સન્માન કરતા, વિધિવિધ વાનગી જમાવતા.
આશંકાએ સંતનું એ સ્વાસ્થ તથા અતિથિપ્રેમ ખરેખર
આશ્ચર્ય ઉપજાવતાં.

પ્રેમી ભજનિજો સંતની લીલા જોવા પોતાનો મન-
માનો પ્રસાદ માગતા. અને હસતા વદને સંત તેમની
મનોવશીલિત વાનગી રજુ કરતા. સંતના ધામમાં ગયો
ન હતી કે માખણ મળે, છતાં ભજનિજો સંતની
પાસે દરેક વખતે માખણ-મીઠાઈના જ પ્રસાદ માગતા.
ખાલી થાળી લજ્જતા રવામીજી આવતા અને થાળ મૂકી
તે ઉપર કમાલ દાંડી ચાલ્યા જતા. દર્શી ભજનિજો
થાળ ચાતા અને પદ પૂર્ણ થયા પછી થાળ ઉપર
કાંચો કમાલ બોલતા. પોતે જે માગતા તેના એ
માખણ મીઠાઈના-પ્રસાદથી થાળ જગડી જોડતો.

માખણ મામ બેઠો દનો. છતાં વર્ષનાં ચિક્કો
દેખાતાં ન દર્તા વરસાદ વિના લોકો વ્યાકુળ બની રહ્યા
હતા કુશળનો ભવ દેખાતો હતો. તે સમયે લોકો
વ્યાકુળ બની સંતના રયાનમાં આયા. અને કમરી
પ્રાર્થના કરી લોકોની દીનતા ઉપર રહ્યા આવતાં સતે
એકાદશી વર્ષ ગરદાર ગયો. તે સમયે એવો તો
ગુણધાર વરસાદ પડ્યો કે નદીમાં પૂર આયા. બને
કિનારા બરપૂર થઈ ગયા. એ જળપ્રવાદમાં એક લાઇ
તણાની જતી હતી. પરંતુ ચરોલા પૂરમાં જઈને કોણ
કારે ભજનિજોને મંદિરમાં જઈને સંતને ખબર કરી.
ત્યારથી બહાર આવી સંત જળમાં ફરી પડ્યા
અને તણાની લાકડે બહાર કાઢી લાયા. એ સાત વરસના
નાના જાગમનું સમ હતું. સતે એને સજ્જન કરી
પોતાની પાસે રાખ્યો.

મહાદેવની વાદમાં આવેલા એ જાગમનું નામ
‘મહાર’ રાખ્યું. એમાં બેસાડી લાઠ લાગવતા સતે
એને ઉછેર્યો. એ સંતનો નાગ-મહાર આજન જતાં
મહાન તપેશ્વરી નિવસ્યો.

કોઈ ગેરજ મંત્રનંત વિવામાં અતિ પ્રવીણ હશે,
તે સુરત આયો અને અભિમાનપૂર્વક કરતા લાગ્યો
કે, ‘મંત્રનંતમાં મદારી બરજતી કરે કોનો તો કોઈ
મારીજો જાન્યો નથી.’ લોકો સંત રામનાથનું
નામ દેતા: “તમે એ કામને ખાન કરો ત્યારે ખરો

ગોરજી । " રામે બરાબર ગોરજીએ એ જ રાત્રિએ મેલી સાધના કરી પોતાના મંત્રના બળથી એક ધંટીનું પડ રામનાથનું નામ દઈ ઉઠાડ્યું. સફળ રામનાથ તે સમયે સદાશિવના ધ્યાનમાં મસ્ત બન્યા હતા. ગોરજીએ ગોકરેણું ધંટીનું પડ તે સ્થળે બાંધ્યું અને સંતની પ્રવૃત્તિ કરી ધુનઃ ગોરજી પાસે આવ્યું અને તેના ગળામાં બરાબર ગળ્યું । ગોરજી અતિ વ્યાકુળ બન્યો. અનેક મંત્રોપચાર કર્યા પરંતુ એ ધંટીનું પડ ચળામાંથી નીકળ્યું નહિ.

એ અભિમાની સાધકનું શુભાન મળી ગયું. પોતે સંતને સતાવી મહાન પાતક કર્યું. આપી નમ બનેલો ગોરજી અત્યુ વહાવતો સંત પાસે આવી ચરણમાં નમ્યો. સંતે દુરત જ તેના ચળામાંથી ધંટીનું પડ કાઢી લીધું. અને બાવિખમાં દોષ સંત-સાધુનો ફરીતે દ્રોહ નહિ કરવાની શીખામણ આપી. દીનતાથી શિર નમાવતો ગોરજી પોતાના માથે વિચર્યો.

૩ સંત અને મુખેદાર

સંતના પ્રભાવની અત્રેના વાતો સહેરમાં પ્રચરી. તે તે એટલે સુધી કે તે સમયના સુરતના નવાજ મહેમુદના દાન સુધીએ વાત પહોંચી. આશ્ચર્ય પામતા ... ? સંતની પરચો ભેવાની છંછા ધઈ અને એક યાજમાં માંસ બરી તે ઉપર જરૂરિયાત ફાવ દોષ પોતાના વિદ્યારૂપ સિપાહીને સંતની પાસે મોકલ્યો.

મૈત્રી ભક્તોના ટુંદમાં સંત બેઠા હતા. " નવાજ સાહેબે તમારા માટે પ્રસાદ મોકલાવ્યો છે, કૃપા કરી સ્વીકાર કરો । " કહી સિપાહીએ સંતના સમીપ યાજ ધર્યો. અવધૂત સમજ રખા હતા. એટલે એમણે યાજ નીચે મૂક્યો અને ત્યાર પછી થોડી વારે પોતાના હાથે યાજ ઉપરતો ફાવ બોલી નાખ્યો. આજુબુક સિપાહી અચરજ પામ્યો. માંસથી ભરેલો યાજ સાકરથી ભરેલો હોય. " નવાજ સાહેબે આજે સાકરનો પ્રસાદ મોકલાવ્યો છે " કહેતાં મૂંઝી બરી કરીને સંતે તેને સલામાં વહેંચવા માંડ્યો.

સંતને પ્રશ્ન કરી સિપાહી નવાજ પાસે આવ્યો અને સર્વ ખીના કહી ત્યારપછી ધુનઃ નવાજ સંતના દર્શને આવ્યા. પ્રશ્ન કરતાં નવાજે સંતને કાંઈ માગવા કહ્યું પરંતુ જ્યેને 'રામધન' પ્રાપ્ત થયું છે, એ સંતે

કાંઈ પણ માગ્યું નહિ. છતાં નવાજ ધણીધણી મૂલ્યવાન ચીજો સંતના ચરણે ધરી મણામ કરી પોતાને મહેલે મથા. ત્યારપછી એ બહુમૂલ્ય ચીજોને સંતે વાંચકોને દાનમાં આપી દીધી.

સંતના પ્રભાવનો નવાજને ચારો પરિચય હતો. એટલે તેઓ સંતનું સર્વદા સન્માન કરતા. પોતાની સાંઘગીરીના દિવસે નવાજે ખૂબ દાન કર્યું તે સમયે કામીનીચી એક કિમતી સાલ તથા ખીજી બેટો સાથે નવાજે પોતાના માથાસને સંત રામનાથ પાસે મોકલ્યો અને કહાલું કે, " સાંઘગીરીના શુભ પ્રસંગે નવાજ સાહેબે તમારા માટે બેટ મોકલાવી છે, તેનો સ્વીકાર કરો. " આવા થતાં નવાજના માથાસે બેટ લઈ અંધનીકુમાર દેવમાં આવેલા સંત રામનાથના સ્થાનમાં આવ્યા. તે સમયે સ્વામીજી તાપી મેવામાં રનાન કરવા બધા હતા. સેવકે ઘાટ ઉપર જઈને સંતને ખબર કરી કે, " નવાજ સાહેબે આપના માટે બેટ મોકલાવી છે. " હસતા વલ્લે સંતે સર્વ બેટ પોતાની સમીપ લાવવા કહ્યું; એટલે નવાજના અનુચરો તાપી મેવાના ઘાટ ઉપર ત્યાં સંત રનાન કરી રહ્યા હતાં ત્યાં લાખ્યા. 'સારું' કહ્યું કે નવાજ સાહેબે કે પોતાની ઉલ્લી સાંઘગીરીને આવી રાનદાર રીતે ઉગ્રવી લાખેલો લોકો લઈ લીધો । " બેટનો સ્વીકાર કરતા સંતે એક માંસિક ધાવ દબો અને તે અવધૂતે ડરતો નવાજના અનુચરો પણ આશ્ચર્ય પામ્યા. સંતને શિર નમાવી તેઓ દુરત જ પાછા ફર્યા. નંદીના ઘાટ ઉપર મોઢી નવાજની સર્વે બેટોને રનાન કરી રહ્યા પછી સંતે એક પછી એક તાપી મેવામાં પવરાવી દીધી. જે કિમતી સાલ હતી તે પણ મેવામાં અર્પણ કરી સંતે નિજ રથાનમાં આવ્યા.

સંતે હુદ્દિના અનુચરોએ દૂર ઊભા રહી સંતની સર્વે બેટો નિહાળી અને નવાજ પાસે આવતાં જ " હજુર ! આપકા અપમાન ! અપમાન ! " કહી નવાજને વહાવતાં સંતે કહેલાં વેણું કહી સંભળાવ્યા. નવાજ બહુ સમજદાર હતા. સંતના નિર્દોશી હૃદયને પણ તે સારી રીતે પીઠાણતી હતા એટલે સીધાસીધી વાતો સમજતાં તેમને હાથે રોપ ચડ્યો નહિ. પરંતુ હૈતની અપેક્ષા મુજાના હૃદયમાં ખરકયા, "શું ત્યારે વહારી આ ઉંઘડી

સાલગીરી હશે ? ” ખૂબ વિચાર કર્યા છતાં નવાજને કંઈ સમજાયું નહિ.

આખો દિવસ શોયમાં વ્યતીત થયો. સાયંકાળ યતાં વ્યાકુળ હૃદયે ધોધ ઉપર સ્વાર થઈ નવાજે અશ્વિની-કુમાર હેન તાંકે પ્રવાણ કર્યું. કેમકે આજે તેમને એક અતિ મહત્વની વાત જાણવી હતી. એટલે ત્વરાથી અંધ દાંડી નવાજ સંતનાં સ્થાન સમીપ આવી પહોંચ્યા. અંધને બહાર પાંધી નવાજ સંતનાં સ્થાનમાં પ્રવેશ્યા.

ધૂણી ધગધગતી હતી અને ત્યાં પ્યાનમગ્ન બની સંત બેઠા હતા. ચૂપકીથી નવાજ ત્યાં બેસી ગયા. થોડીવારે સંત જાગ્યા એટલે નમન કરતાં નવાજના બચસ્ત હૃદયમાંથી વેણુ કર્યો : “ બાપા ! ક્યા પહીં સમ્ય હૈ કિ મેહી સાલગીરી મેરી આખરી સાલમીગ્રાહ જન નય ? ” વ્યાકુળતાથી પ્રશ્ન કર્યો.

“ મેરા ! ઈન છોડીશી બાતોમે ” ઈતના પરચાન કર્યો હોતા હૈ ! ને હોનેવાલા દે ઉસકો દેહ મિટા નહિ સકતા, ઈસકીયે મિથ્યા શોય મત કરો ” સત્તન આપતા સંતે એને સમજાવ્યો. “ બાપા ! ને હોના-દાર હૈ વે હોવાની કરતા દે, લેહિન ઉસકો જાને બીના દિલ્લો મેન નહિ પાતા. ઈસકીયે ભવિષ્યકા વે હી ભેદ કહો. ” નવાજે અતિ આગ્રહ કર્યો એટલે સંતે ભવિષ્ય-કાળની ઘટનાતો ઉલ્લેખ કર્યો.

“ નવાજ ! તુમ સુરતમે ” નહિ, લેહિન સુરતસે જકુત દૂર, અપને હાથેસે આત્મલેવા કરે મરેજો. ” નવાજ એ સંવિધતા સ્તબ્ધ બની ગયા. અને ભવ-મસ્ત બની નિજ સ્થાને આવ્યા.

વિધિના લેખ કરી ગિર્યા યતા નથી. સંતના કથા અનુસાર એ જ સાલમાં પિલાજી ગાયકવાડ સાથે મહી નદીના સામે કંઈ અગ્રસ થામમાં નવાજ યુદ્ધમાં જિત્યો. ત્યાં પોતાના સર્વ માણસો લગાડમાં માર્યા ગયા. દુઃખનના હાથે પડકાર બરાં મોતે મરવા કરતાં નિજ હાથે મરવું સાજું એમ વિચારી નવાજે પોતાના હાથે જ પોતાનો અંત આણ્યો. આ પ્રસંગ સુરતના નવાજ રૂસ્તમ અમીરખાનના સમયમાં બન્યો હોવાનો ઇતિહાસમાં ઉલ્લેખ મળી આવે છે.

૪ સંતવાણી

ભગવાન સદાશિવ પ્રભે તેમનો અનન્ય અનુગ્રહ હતો. હિંન આયમતો અને રાત્રિનું સાઆન્ય હવાયું.

સંસાર નિરાકેતીની ગેરમાં પરવશ બની થોડી જતો ત્યારે એ મસ્ત અવધૂત ભોળાનાયનું આરાધન કરતો. સંખનાદથી રાત્રિનું શયન વાતાવરણ ગાઝ બેઠું. એ મસ્ત પુરુષ પ્યાની તેમજ બજનિક પણ હતો. એકતારાના રણગુણતા તારે તેમનો મીઠો હળક મુંઝ બેઠો.

દર ભોળા હરિ તુમ હો મેરા, મેં તુમકીકી દાસા રે
દરશ બીના મોહું મેગ ન આવે, પ્રભુ રહો મમ પાસા રે.

પ્રેમનિશામાં મસ્ત બનેલા સંત સારી રાત્રિ બજના-નંદમાં વ્યતીત કરી નાખતા. પ્રાતઃકાળ યતાં વ્યાસન માંડી ધૂણી આગળ પ્યાનમગ્ન બનતા. રમરણુતાળી લાગતી અને સારો દિવસ એ પ્રેમસાધનામાં વીતી જતો. જીવનનો વિશાળ પટ દરિસાધનમાં વ્યતીત કરતાં એમણે અહારનિદાને પરહયાં. એ વંદનીય અવધૂતની અલ્પલિપ્ત કથાને કોઈ કળી શક્યું નહિ. બજનપ્રેમી સંતને બજનિકોનો સમાગમ રવજનથી પણ અધિક લાગતો. રાત્રિએ બજનિકો ભોળા યતા અને જાણે અમીનો મેહ વરસતો.

સામે કંઈ સફથર મુનિ નારાયણ નાગના મહાન પ્રવાસી સંત રહેતા હતા. અશ્વિનીકુમાર તીર્થમાં તાપી મેવાના તંદ ઉપર ઉભય સંતોનાં સ્થાન બરા-બર સામસ્યામાં જ આવેલાં છે. સફથર રામનાથના સ્થાનમાં બજનની ધૂન સંભળાતી કે સામે કંઈ સંતનું હૃદય વ્યાકુળ બનતું અને જળપટ ઉપર રૂમલ ગિણવી તેના ઉપર બેસી સ્વામીજી આ પાર રામનાથના સ્થાનમાં આવતા. ઉભય સંતો મહાન પ્રભાવી હતા. એકબીજાના દર્શન વિના તેમને લગારે આલવું નહિ. સંતો ભોળા યતા તે સમયે દિવ્ય જ્ઞાન-ગોળિ થતી. સંતવાણીમાં એ પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ એતો વધાર્યું ઉલ્લેખ કરવા માટે વિશાળ સ્થાન નોઈએ. સ્વામી છતાંયુનિએ પણ અનેક પદો-બજનોમાં સંતવાણી રચી છે. તેમ સંતરામનાથે રચેલા વાણી-સમકે પણ અતિ વિશાળ છે. જેમાં અનેકો બજનો, કવિત, કુંદલીયા, રેખતા, આદિ જોડોનો સમાવેશ થાય છે.

આ મહાન પ્રભાવી સંતના ચરિત્ર વિશે અનેકો ઘટના મળી આવે છે. કેટલીક વાર તેમણે રેતીની સાકર અને ફૂલનાં પાંદડાંમાંથી રૂનો જાલાવ્યાનો પ્રસંગો પણ

મળા આવે છે. એ બધા પ્રસંગોને એકત્રિત કરી ઉલ્લેખ કરવામાં આવે તો વિસ્તૃત મરિન લખાય. અત્રે તો કેવળ સંક્ષિપ્ત સાર જ આપ્યો છે.

૫ ઉપસંહાર

અદીસો વર્ષનાં વ્હાણાં વાળાં છતાં એ વંદનીય સંતના પ્રગલ્ભી સુવાચ દલુ મહેકી રહી છે. સદ્ગુરુ રામનાથના પ્રયાણ પછી તેમના શિષ્ય રાજગીરે સદ્ગુરુની સમાધિ ઉપર એક વિશાળ શિવાલય બધાની શિવલિંગની સ્થાપના કરી. સદ્ગુરુના નામ ઉપરથી શિવાલયનું "રામનાથ મહાદેવ" એવું નામ રાખવામાં આવ્યું.

અશ્વનીકુમાર ક્ષેત્રમાં આવેલા રામનાથ ધાટ ઉપર આજે પણ આ વિશાલ શિવાલય વિવિધમાન છે અને તે ઉપર એક શિક્ષણમાળા નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કરાયેલો છે: "વિક્રમ સંવત ૧૮૦૦ મહા સુદ ૫ ને

સોમવારે સદ્ગુરુ રામનાથની સમાધિ ઉપર તેમના શિષ્ય રાજગીરે શિવાલય બનાવ્યું."

રામનાથના શિવાલય પાસે રાજગીરે એક 'બીલુ' શિવાલય બંધાવી તેને 'રાજગીરેશ્વર' ના નામે યોગજ્ઞાનું, અને તેમાં ચોતાના વંદનીય સદ્ગુરુ રામનાથની પ્રતિમા પથરાવી, જે અદ્યપિ મૌલુદ છે.

આજે એ પ્રાતઃસ્મરણીય સદ્ગુરુ રામનાથ નથી છતાં તેમણે રચેલી સંતવાણી-પદો પ્રેમી બાળનિગમો અતિ ઉત્થાસભરે ગવાય છે. એકતારાની મીઠી ડોલાવણે મંત્રાય છે તે સમયે સદ્ગુરુ રામનાથ પુનઃ જીવંત બની જાય છે પ્રેમાનંદમાં ફૂંકી મારી જાય છે.

ત્યાંસુધી એ સંતવાણી તથા રામનાથ ધાટ ઉપર આવેલા તેમના શિવાલય વિવિધમાન રહેશે ત્યાંસુધી એ સદ્ગુરુની યાદ કદી વિસ્મૃત થશે નહિ.

"જય હો! વંદનીય સંત-સદ્ગુરુ રામનાથને જય હો!"

આત્માનાં યોગજ્ઞ

સંત-પ્રસાદ મહેરાને જોઈને આત્માની લાગણી ન અનુભવતો હોય એવો કોઈ કમમાગી મનુષ્ય સદિ ઉપર વસતો હશે ખરો? જો વસતો જ હોય તો એનું જીવન બચ્છી છે.

પ્રસાદ મુખમુદ્રાની પ્રતિભા આગળ પામર મનુષ્યો સાન તેજની ન લાગે છે. લાગે જ ને, કારણ પ્રસાદ મુખમુદ્રા અને તેજની પ્રતિભા, કષ્ટ એમ-ને-એમ સહજમાં પ્રાપ્ત થાય એવાં છે? એ પ્રતિભા પાછળ તો વર્ષોના સંયમ, ત્યાગ અને નિદિધ્યાસન કામ કરી રહ્યાં હોય છે-તે જ રૂપે પ્રકાશી રહ્યાં હોય છે. ત્યાં આગળ-એવા તેજની વદન આગળ-જેણે જીવનમાં જગપણ દુઃખ સદન ન ક્યું હોય, સંયમ તો યું પછુ સામાન્ય મર્ષાદાની થે પરિસીમા વટાવી નાખી હોય, લાગની વાદ તો બાલુએ રહી પછુ જરૂરિયાત કરતાં થે અનેક જણી વધુ ઝીલે માત્ર શક્ષિત સુખાર્થે વસાવી હોય, નિદિધ્યાસન તો યું પછુ મનની મહિન વૃત્તિઓતો જ માત્ર વિશિષ્ટ સાધ્યો હોય-એવો માનવી તેજની-સ્વત્ત્વકીન નહિ તો કેવો દેખાય!

સંયમ આગળ સ્વચ્છ-દ પાંચજો છે. ત્યાગ આગળ એમ લાચાર છે. નિદિધ્યાસન આગળ મનની મહિનતા, પૂંછડી પટપટાવતી કૂતરી કરતાં સહે જ પછુ મરી-આતી નથી.

હવે તમે જ રહેા. સંયમી, ત્યાગી અને નિદિધ્યાસન કરવાવાળા માનવી આગળ સ્વચ્છડી, ભોળી અને મહિન મનોવૃત્તિવાળો માનવી કેવો દેખાય? આખા-જે આખાં અને તેજની તરબોળ કરતા બળવાન સૂર્યનારાયણ આગળ એકાદ નાના શેડીઆ જેવો થે હોય? ના, ના. તેરો થે ન લાગે. કારણ શેડીઆ પાસે તો સૂર્યનારાયણની ગેરહાજરી વખતે પ્રકાશ પાથરવા નેટથી સક્તિ પડી છે, જ્યારે એ પાથર માનવી પાસે તો સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરવાને મગજ પછુ હોતું નથી. એ યું સ્વાવલંબી બની શકે? અરે, પ્રભુ! જીવનની અધમતાની ખીજ કયો આના કરતાં પ્રજલતર દયા હશે?

સંયમ, ત્યાગ અને નિદિધ્યાસનથી જો આત્માનાં યોગજ્ઞ લાપતાં હોય તો-શામતાથી પરિવૃત્તિ પામી જીવન પ્રસાદ બનાવી શકાતું હોય તો-મૂર્ખ માનવીને સ્વચ્છડી, ભોળામાં અને મનની મહિનતામાં વિચરવાનું બાકી જ રહ્યાં રહે છે? તો શા માટે તે સ્વચ્છડી બની ઈન્દ્રિયોને બેઠેલાની મૂકે છે? ભોળી બની પાર્થિવતાના પામર વિચારો કરવામાં રમ્યો પચ્યો રહે છે? મનની મહિનતામાં નવાયા પ્રમાણે નાચી ચિતની અધારિતો વહેરે છે? યું મુશ્મુશના અંધારને ભેદી નાખે એવા આત્માનાં યોગજ્ઞ એને મન અજબામણાં છે!

શ્રી 'રમણ' નાંવતીકર.

(શતક પૃષ્ઠ પૃષ્ઠ થી આરંભ)

દક્ષિણ દેશમાં શ્રીપુર નામનું એક નગર હતું. આ નગરે તમામ પ્રકારના વૈભવોથી ભરપૂર હતું. ત્યાં વસુદેવ દત્ત નામના એક બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. તેઓ મન-પરાયણ, જ્ઞાનવાન, શુશ્રુવાન અને ધનધાન્યસંપન્ન હતા. પુત્રપોત્રો વડે તેમના શુદરચાક્રમરૂપી અગ્નિચો ખીલી ઊઠ્યો હતો. હું તે જ વસુદેવ દત્તની કન્યા હતી. મારે યશા બાઈ હતા. મારા પિતાએ મારું નામ ‘સુદેવા’ પાડ્યું હતું. મારા પર તેમના ચારે દાસ હતા. યરમાં કોઈ જાતની કમીના નહોતી. જમવાને મને અનુપમ સૌંદર્યનું જ્ઞાન હતું હતું. જે મને જોતા તે બધાં એક જ કહી દેતા કે આની જોડે કયાં જગતમાં નહિ જરે. હું હસતી-રમતી, ખેલતી-ફૂલતી અને મારી મરતીમાં મસ્ત રહેતી હતી. લાગતા-વળગતા સખાંધીઓ મારા વિવાહ જલદી કરી નાખવા માટે મારા પિતા પર દબાવુ કરવા લાગ્યાં. પરંતુ મારા પરની તેમની વધુ પડતી મમતાને લીધે તેઓ જાણી જોઈને આખ આકા કાન કરતા હતા. સરિતા જેવું પ્રવાહી જીવન કમસઃ આશ્રય વધવા લાગ્યું. કિશોરાવસ્થા વચ્ચીને હું યૌવનના ઉંચરે આવી પહોંચી. મારી જુવાનીનાં પ્રવંડ પર જોઈને મારી માતાને મનોમન દુઃખ થવા લાગ્યું. તેણે મારા રૂપની ચર્ચા કરતાં પિતાજીને કહ્યું કે, કોઈ ઉત્તમ, શુશ્રુવાન અને પવિત્ર બ્રાહ્મણ સાથે તત્કાળે કન્યાને વિવાહ કરી નાખવો જરૂરી છે. પિતાજીએ જવાબ આપ્યો: ‘દેવી! હું પણ તેના વિવાહની ચિંતામાં જ છું: પરંતુ તેના પ્રત્યેની મારી મમતાને લીધે હું આનાકાની કરી રહ્યો છું. હું મારી પ્રાણપ્રિય પુત્રીને વિશેષ સકલ નથી કરી શકતો. હું તો એવા કોઈ વરની શોધમાં છું કે જે અહીં ઘરજામી તરિકે રહે.’

આ વાત યવાને ધણી દિવસો વીત્યા બાદ એક તેજસ્વી બ્રાહ્મણ યુવક ભિષ્મદેવે અમારે ઘેર આવ્યો. તે એક પ્રતાપી, વેદસ્થાખ્યો, સ્વરૂપવાન અને નીનિ-માન બ્રહ્મકુમાર હોય. વાતચીત કરતાં માહિતી મળી કે તેના માતા-પિતાનું અવસાન થયેલું છે. મારા પિતાએ તેને પૂછ્યું: ‘આપ કોણ છો? આપ મને આપનું નામ કુળ, મોત્ર વિનો પરિચય આપશો તો આપનો આજ્ઞારી થઈશ.’ તેણે જવાબમાં જણાવ્યું કે, “કૌશિક

કુળમાં મારો જન્મ થયો છે. હું માયાપ વિનાનો છું. મેં વેદ-વેદાંગોના વિધિપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો છે. મારું નામ શિવદાસ છે. વધારામાં, વેદજ્ઞાનથી વસિત નહિ એવા મારે ચાર બાઈ પણ છે.

પિતા આ બધી કહીકત સાંભળીને ખૂબ પ્રસન્ન થયા. તેઓ તો આવા જ કોઈ બ્રાહ્મણની શોધ કરી રહ્યા હતા. શુભ દિવસ અને શુભ તિથિ નક્કી કરીને મારા પિતાએ શિવદાસ સાથે મારા લગ્નસંબંધ જોડ્યો ને હું તેમની સાથે જ પિયરમાં રહેવા લાગી. પરંતુ વૈભવ-વિલાસ અને પિતાના પ્યારમાં ઊઠી હોવાને લીધે હું સ્વચ્છંદતાનો શિકાર થઈ પડી હતી. મારા હૃદયમાં અભિમાનનો કટો હતો. હું દરેકાં માતા-પિતાના વૈભવમાં મતવાસી રહેતી હતી. પતિની તો ખિચકુલ પરવા જ નહોતી કરતી. તેમની અનુ-આમની બનવાનો યા સેવા-સહાયતા કરવાનો તો વિચાર જ કપાથી ચૂકે! કોઈ દિવસ દિલ ખોલીને તેમની સાથે વાત સરખી પણ કરતી ન હોતી. ધીરે ધીરે નૈતિક અધઘાતનના ખાદામાં ઊંડે ઊતરતી ગઈ. હું દરેક સ્થળે ને દરેક ક્ષમમાં મારું જ ધાકું કરતી. માયાપ, બાઈ, પતિ વિ. તરફ દુર્લ્લેપ આપતી. મારા પતિ ખૂબ શાંત સ્વભાવના અને શુદ્ધિચાળી હતા. જો કે તે એળા છતાં જોટ ન હતા. પોતાની સગી આંખે આ બધું જોવા છતાં પણ સાસુ-સસરાના પ્રેમને વશ થઈને, તેઓ મને કંઈ જ કહેતા નહિ. ઉત્તરોત્તર હું વધુ ઉદ્વેગ જતતી ગઈ. અધમ અધમાચરણ આચરવા લાગી. મારા પતિની નિબાસસતા અને મારી અંધગતા જોઈને મારાં માયાપ દુઃખમાં દદાકા વીતાવવા લાગ્યાં. મારા પતિ અતીત આચારવાદી હતા. તેમની માન્યતા હતી કે એક દિવસ ઇશ્વર એને જરૂર સદ્ગુણ આપશે. પરંતુ પત્યર કોઈ દિવસ પીગળે ખરે! તેઓ મને રૂપરૂમાં કંઈ કહેતા નહોતા પરંતુ હૃદયમાં અપાર દુઃખ લાવું હતું. જ્યારે મહી તેમની સહનયનિની સીમા પહોંચી ત્યારે મહી તેમણે જાણું જ સકલ કરી લીધું. છેવટે મારાં કાંધે અસહ જણાવાથી તેઓ માત્ર ધરખાર જ નહિ પરંતુ સ્વદેશ છોડીને કોઈ અજ્ઞાત સ્થળે આશ્વા નેયા.

આ બધા દુઃખદ સંજોગો જોઈને મારા પિતાજીને ખૂબ દુઃખ થયું. મારાં રૂપ અને યૌવનની ચિંતાથી

તેમનું શરીર સ્વચ્છ લાગ્યું. તેમનું કંચન જેવું શરીર રોમનું ધર બની ગયું. બન્ને કટલાય વર્ષોના જૂના રોમી ન હોય ! મારી માતાએ તેમની આવી દયાગળક દશા દેખીને કહ્યું, 'સ્વામીનાથ ! આપ આટલી બધી ચિંતા શા માટે કરો છો ? આમાં આપણી કન્યાને જ વાક છે. તે નિષ્કર અને દુરાચારી છે. તેણે જ દેવ જેવા પતિને બહાળી ચાલ્યા જવાની ફરજ પાડી. આપણા જમાઈ તો બિચારા બહુ જ ખાનદાન ધરના હતા. તેઓ આખા કુટુંબ સાથે સ્તેદ અને સદ્ભાવ રાખતા. આ સુદેવાએ કોઈ દિવસ તેમના તરફ આજિ બિડાવીને નેણું પથ્રુ નથી. તેણે પોતાના વર્તન વડે તેના પતિનું ધેર અપમાન કર્યું છે. આટલું હોવા છતાં શિવશર્માએ એક રાત્ર સરખો ઉચ્ચાર્યો નથી. મને સ્વપ્ને પણ એવો ખ્યાલ ક્યાંથી હોય કે આ દીકરી જ કુલાંગાર નીવડશે ? તેમ છતાં એક વાત તો મારે રપટ કહેવી જ નોંધ્યે. તે એ કે આપે તેને લગ્નવેશ લાડ પથ્રુ તેને માટે ઓછાં જવાબદાર નથી. નીતિ-શાસ્ત્રના નિયમોનું આપે ઉપાડું ઉત્સંધન કર્યું છે. આપનાથી અનુપયુ' નથી કે, પાંચ વરસની ઉંમર સુધી જ બાળકનું લાલનપાલન કરવું નોંધ્યે. ત્યાર-બાદ ઉત્તમ આચારવિચાર, ભોજન, વસ્ત્ર, સ્નાન-ખાન અને સિદ્ધાંત દ્વારા તેના જીવનવિકાસમાં સહાય-શક્તિ થવું નોંધ્યે. સદ્ગુણ અને સદ્વિચારના આશ્રયો વડે તેને સુશીલિત કરવું નોંધ્યે. સંતાનના ગુણ, શિક્ષા અને વિદ્યામાં માતાપિ મોહ ન રાખવો નોંધ્યે. દરરોજ તેની દિનચર્યામાં સંપૂર્ણ રસ લેવો નોંધ્યે અને જો જરૂર જણાય તો ચોદમા રતનનો ઉપયોગ કરતાં પણ અચ્છાંતું ન નોંધ્યે. આ બધું કરવાનું કારણ એટલું જ છે કે જુલમી યા પાછળથી પણ સંતાન 'નીતિનાથને માર્ગે' ન વળે અને નિસ સદ્ગુણોમાં અવિરહિ કરે. આ જ પ્રમાણે, માતાએ પુત્રીની, સાસુએ પુત્રવધૂની અને ગુરુએ શિષ્યની સંભાળ રાખવી નોંધ્યે. જો આ પ્રમાણે પગલાં નહિ ભરવામાં આવે તો સંભવ છે કે દીકરા યા દીકરી હાથથી ગુમાવવા પડે. વળી આ જ નિયમોનુસાર પતિએ-પત્નીની, રાત્રએ મન્ત્રીનો અને પરિચારકે દાંધી-લોહાની દેખરેખ રાખવી નોંધ્યે. તમે તો આનાથી તદ્દન ઉલટું આચરણ કરીને તેનું સારિયકૃપી ધન વેચી નાખ-

વામાં કારણશૂન્ય બન્યા. જન્માષ્ટમે આપણા આચરણ રાખીને કન્યાને અભિમાની અને નિરંકુશ બનાવવાનું આપે જ મોટો ભાગ લગવ્યો છે. મુનાવરચામાં કન્યાને પિયરમાં વધુ દિવસ રાખવી એ જોખમકારકું છે દીકરી તો સાસરે જ રોમો. પતિના ધેર રહેવાથી તે તેને જ પોતાનું ધર માને છે અને પતિ પ્રતિ-શ્રીતિ દાખવે છે. ત્યાં જ તેને સેવાના સંસ્કારો રહુ છે. તેને હોષે કુળની કીર્તિ વધે છે અને પિતાં સુખપૂર્વકે પોતાનું જીવનનિર્ગમન કરી શકે છે. કન્યાને કોઈપણ દિવસ જન્માષ્ટની સાથે લાંબા વખત સુધી પિયરમાં રાખવી ન જોઈએ.'

શરૂરે આગળ કહેવા-માડ્યું કે, 'મારી માતાએ પ્રેમોપાલક સહિત અનેક રીતે પિતાજીને સમજાવ્યા. પોતાના સિદ્ધાંતના સમર્થનમાં તેણે, સ્ત્રીને વધુ વખત સુધી પિયરમાં રાખવાનું કેવું ખરાબ પરિણામ આવે છે એ દર્શાવતી કાપરપુત્રના યદુવંશી રાજા ઉમ્રસેનની બનેલી સંગ્રોહ કથા પણ કહી સંભળાવી.

રાણી સુદેવા મોટી- ઉમ્રસેનની તે કથા કહી છે અને તમારી માતાએ તમારા પિતાને થું થું કહ્યું. તે બધું કું બજાવાની જિદાસા ધરાવું છું. જો આપને હરકત ન હોય તો-કહો.

શરૂરે કહ્યું; 'મહાદેવી ! તમે મારા પર અનં-દદ વિપક્ષર ક્યોં છે. આપની કૃપાથી જ મારાં સમજ પાપો બળીને ભસ્મીભૂત થયાં છે. તેથી જરૂર કું આપને આવી કથા સંભળાવીશ. સાંભળો ત્યારે:

"મથુરા નગરીમાં ઉમ્રસેન કરીને એક ઐક યદુવંશી રાજા રાજ્ય કરતા હતા, તેઓ શરવીર, ધર્મોત્ત, દાતાર અને ગુણવાન હતા. ધર્મના કાયદા પ્રમાણે તેઓ રાજ્યનું શાસન વ્યવસ્થા રચ્યા હતા. 'રાજ્ય એ પ્રજાનો પિતા છે' એ લોકોકિતને તેઓ અદિતાય' કરી રચ્યા હતાં. યથાસમયે રાજકુમારી પગાવતી સાથે રાજા ઉમ્રસેને પ્રજા-તામાં પગપા મોડ્યાં. પગાવતી વિદર્ભનરેણ સત્યકેતુની લાડકદી કન્યા હતી. તે સૌંદર્યનો લંડાર હતી. તેના રૂપની સરખામણીમાં કોઈ બીજું રહી શકે તેમ ન હોતું. સ્વર્ગ-પત્ની સાથે સદ્ગુણનો પથ્રુ ગુદર મુયોગ હતો. સ્ત્રીમાં જોષ્ઠતા બધા ગુણ તેનામાં હતા. બન્ને સામ્ય લક્ષ્મી દેવીના જ અવતાર ન હોય ! એવો તો એવો દેખાત હતા. રાજા ઉમ્રસેનને તે માણસી પણ વધુ વહાલી હતી.

તે તેને કાવચ પોતાની સાથે જ રાખતા. બંને વચ્ચે રેનેકની અત્યુત્ક સાંકળ હતી.

આ રીતે સાસરિયામાં પદાવતી પોતાના દિવસો સુખમાં વીતાવી રહી હતી. પરંતુ તેના માખાપ પોતાની ખારી પુત્રીનાં દર્શન માટે કંખી રહ્યાં હતાં. જ્યારે કંખનાની તીવ્રતાનું પ્રગણ્ય વધી ગયું ત્યારે સત્યરેતુ રાત્રીએ, પોતાની ઢાંકણસોબી દીકરીને બોલાવવા માટે, રાત્ર ઉઘસેન પાસે મથુરા નગરીમાં એક વિશ્વાસુ દૂતને પોતે સ્વદરેતે લખેલા પત્ર સાથે, રવાના કર્યો. તેણે ત્યાં જઈને સવિનય પોતાના આગમનનું પ્રયોજન સમ-ગ્રન્થુ અને પોતે લાવેલો સરસો રાખને મુખત કર્યો. મહારાજ ઉઘસેને, સાસુ-સસરાના સતોષ ખાતર, પદાવતીને આગવુંક દૂત સાથે તેના પિયરમાં મોકલી.

પિયરમાં જવાથી દુષ્ટ ઓને આનંદ ન થાય! પદાવતીની પ્રસન્નતાનો પાર ન રહ્યો. તેણે માતા-પિતાને સાદર પ્રણામ કર્યાં અને સગાં-સંબંધીઓ તથા સાહેલીઓને મળી. જૂનાં રેનેક-સંબારણાં સામં થયાં. પદાવતીને પથરો ધરમાં આનંદના ઓથ ઊકરાવા લાગ્યા.

પદાવતી સ્વતંત્રણે ત્યાં રહેવા લાગી. અચપચ્છમાં જે રીતે ખેલતી, ફૂટતી અને વનવિહાર કરતી હતી, તેવી જ રીતે અત્યારે પણ આનંદમાં મગ્ન રહેવા લાગી. સખીઓને મળીને રાત્ર-પરોજ નિત્યની દાર્કક્રમો ચોખવા લાગ્યા. ધીમે ધીમે સાસરિયાની યાદ બૂલાવા લાગી અને તેને એમ લાગવા માંડ્યું કે અહીં જે આરામ અને સ્વતંત્રતા છે તે ત્યાં નથી. અહીંનું જીવન નિર્દન્દ છે, કાષ્ટ જાતની જવાબદારી નથી, કાષ્ટપણ જાતની રોષ્ટાકે યા પ્રતિબંધ નથી. સરિતાની માફક સરજતા-પૂર્વક જીવન-પ્રવાહ વહી રહ્યો છે. અહીં કેવો આનંદ છે.

હવે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે કાવચને માટે અહીં જ રહું તો કેવી મુશ્કેલી આવે! પતિની સ્મૃતિનું વિશેષણ થવા લાગ્યું અને સંસારની અન્ય ઘીંજોમાં અનુરાગ વધવા લાગ્યો.

એક દિવસ સાહેલીઓની સાથે પદાવતી એક ઝૂંડ પહાડ પર સહેલમાઠે ગઈ. પહાડની તલેટીમાં એક રમણીય વન હતું. જાતજાતનાં અનેક ફૂલો દલિગાયર યથ રહ્યાં હતાં; સુશોભિત અને સુગંધિત પુષ્પો વડે આપ્ત વન મહેરી રહ્યું હતું. તદ્દુપરાંત અનેક મનોહર તળાવો પણ હતાં, જેમાંથી નિર્મળ જળ વહી રહ્યું હતું.

તરેક તરેકનાં દમજો દસી રહ્યાં હતાં. હંસ વિ. પક્ષી-ગજુ મહેન્દ્ર કીડા દરી રહ્યાં હતાં. પક્ષીઓનાં મીઠા-મધુર શ્વરવને લીધે નિર્જીવ વનમાં સંજીવનનો સંચાર થઈ રહ્યો હોય એમ જણાતું હતું. આપું સુરમ્ય રચાન જોઈને પદાવતી બધું જ જાન બૂલી ગઈ. તેના હૃદયમાં આનંદનો કુવારો ઊડવા લાગ્યો. જળવિહાર કરવાની કામના તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ. સાહેલીઓની સાથે સરોવરમાં પ્રવેશ કરીને તે જળકીડા કરવા લાગી. ક્યારેક બધાં તરતા, ક્યારેક ફૂંચી લગાવતા, ક્યારેક અન્યોન્ય પાણી છાંટતાં તો ક્યારેક રમતગમત કરતાં. ચોવનસુલભ ચંચળતા અને મનગોષ્ઠપણાનું જાણે વૃત્ત ન થઈ રહ્યું હોય!

પ્રસંગજાતુ બરાબર તે જ વખતે કુજોરો અતુ-ચર દેવ ગોગિજ પોતાના વિમાનમાં બેસીને હેરેથી આકાશમાર્ગે કાષ્ટ રથે જઈ રહ્યો હતો. તેનું વિમાન તે તળાવ પાસેથી પસાર થઈ રહ્યું હતું. ગોગિજની દૃષ્ટિ પદાવતી પર પડી. પદાવતી ખરેખર અદિતીય સ્વરૂપવતી હતી. ચંચળતા અને જળકીડાને લીધે તેનું સ્વરૂપ વધારે મોઢક બનતું હતું. આ પરમ સુંદરીને જોઈને તેના શરીરમાં શીતાને પ્રવેશ થયો. વિહારની જળમાં તે ફસાશે પોતાના તપતા પ્રભાવે તેણે તુરત જ જાણી લીધું કે આ ઓકાણું છે. તેને વિહર્મનરેસની રાત્ર-કુમારી અને મથુરાના મહારાજ ઉઘસેનની પત્ની જાણી પહેલાં તો તેણે માની લીધું કે મારે માટે તે કુષ્પ્રાપ્ત છે. પરંતુ તેનું ચિત્ત પદાવતી પર પાગલ બન્યું હતું. તેના મનમાં અનેક પ્રકારના નીચ તર્ક-વિતર્ક ચલાવાયા. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે, તેનો પતિ ઉઘસેન કેવો મૂર્ખ છે કે આવી રૂપવાન યુવાન કન્યાને પિયરમાં મોકલી દીધી છે અને પોતે તેના વિશેષમાં અગ્રાજ દાક્ષતમાં દિવસો વીતાવી રહ્યો છે.

જેમ જેમ તે વિચાર-વાર્તાધિમાં ઊડેા જતરતો એવો તેમ તેમ તેના હૃદયપ્રદેશમાં છુપાઈ રહેલી ભવં-કર કુવાસનાઓ પ્રજ્વલ્યે પ્રગટ થવા લાગી. છેવટે તે કામાતુર બની ગયો. તેણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે આજે તેને ન મેગવી છકું તો આ પ્રાણનું વિસર્જન કરીશ. કાષ્ટ-પણ જોગે તેને મેળવવાના આશયથી, પોતાના વિમાનને તેણે ધીરે ધીરે પહાડની તીચે કાષ્ટ અત્યુત્ક જગાએ જાતાયું અને પોતાની માખા વડે રાત્ર ઉઘસેનનું રૂપ

ધારણ ક્યું. રૂપ, સ્વર, વાણ, વેષ, વિ. દરેક બાબતમાં ઉત્તરેન જેવું જ રૂપ લીધું. બધી તૈયારીઓ પૂરી કરીને પર્વતના નીચેના ભાગમાં આવેલા એક અંશેકારાની ડાબાના ચોતરા પર બેસી ગયો અને હાથમાં થીજી મદ્ય કરીને સૂરા છોડવાનો પ્રારંભ કર્યો. તેના બાવમાં એટલી બધી માદકતા હતી કે બહુ સમસ્ત વનમયણી ઠોકી રહી હતી. પદ્માવતી પણ એકચિત્ત યદન તે ગીતને સાંભળી રહી હતી. સાંભળ્યા પછી તેનું હૃદય હાથ ન રહ્યું, તે તે તરફ વિવશ બનીને ખેંચાવા લાગી. સખીઓના સમૂહ સાથે તે ત્યાં ગઈ. થોડે દૂર ગયા પછી તેણે તો અંશેક વૃક્ષની ડાબામાં શિલાખંડ પર કાઢ એક બંધિત બેઠી હતી. તેના શરીરમાંથી દિવ્ય સ્વગંધી પ્રસરી રહી હતી. હંઠમાં સુંદર પુષ્પોની માળા શોભી રહી હતી. બ્યારે ઝીણી નળરે તેણે તેનું યુગ્મ નેણું ત્યારે તો પદ્માવતી આશ્ચર્યમાં મરકાવ થઈ ગઈ. 'અરે ! આ મુંડ ! મારા હૃદયેશ્વર મહારાજ મધુરાધિપતિ પોતાનું રાજ્ય છોડીને અહીં ક્યારે આવ્યા ?' તે હજી તો વિસ્મયપૂર્વક વિચારી રહી હતી ત્યાં તો દુરાત્મા ગોમિત્રે તેને જોહાવવા કહ્યું : 'ત્રિવે અહીં આવો.' આથી તો પદ્માવતી વધુ સ્થિત અને શક્તિ યદન વિચારમાં પડી ગઈ. 'મારા પતિ અહીં આવ્યા કેવી રીતે ? જેમ જેમ વિચારતી ગઈ તેમ તેમ સંકોચ અને વ્યાનમાં ઉગેરા

યતો ગયો. તે વિચારે છે : 'ખરેખર, હું દુરાચારિણી છું. હું નિર્દાન્ય અને નિઃશંક યદન કરી રહી છું, તેથી મારા પતિ મારા પર જરૂર મુરસે યશે.' તે સમયે તે દૈત્ય વ્યાકુળ યદન ફરીથી પોકાર કર્યો, 'ત્રિવે ! જલદી આવો. તમારા વિના મારા માથું તરફડી રહ્યા છે. તમારા પ્રેમમાં હું દિવનો યદન ગયો છું. તમારા વિરોગ વધુ વખત સુધી અરાજ બહુવાથી જ મારે અહીં આવવાની ફરજ પડી છે.' પદ્માવતીએ તેને પતિ સમજીને સંકોચ અને લગભગરી આગોળે તેના સામું નેણું. ત્યારના ઉત્તરેનપદારી તે દૈત્ય પદ્માવતીને પકડીને એકાંત સ્થળે લઈ ગયો અને ત્યાં પોતાની ઇચ્છાનુસાર તેના ઉપરોગ કર્યો. પદ્માવતી પણ મોહાવિષ્ટ થઈ ગઈ હતી; કારણ કે પિપરમાં ઘણા સમયથી તે એકકથાનું જીવન વીતાવી રહી હતી. પરંતુ પ્રત્યુત પ્રસંગ વીતી ગયા પછી, પતિરૂપદારી તે દૈત્યના મર્ચાસાદીન વ્યવહાર જોઈને તેના મનમાં સંકોચ જીની ગઈ. સંકોચ મનમાં આવતા જ તેને અત્યંત દુઃખ અને દોષ યશે. તે વધુ દૃષ્ટિ કરીને જોલી - 'અરે દુષ્ટ ! સાચું કહી દે તું કે કાણ ? મને હવે શોક્ષક લાગે છે કે તે મારા પતિનો વેષ ધારણ કરીને મારા પવિત્ર પતિવ્રતધર્મને નષ્ટ કર્યો છે ને મારા કપાળે કાણું કપાંક લગાડ્યું છે. તારા આવા અસમ્યગ્ અપરાધ બદલ હું તને શાપ આપીશ. હવે જોઈ લે તું મારો અદ્યુત પ્રભાવ !' (આગળ આવતા અંકે)

ચામસુંદરની મૂર્તિ

પ્રજાતાના બાલકર્મના મધુર કિરણો વધાવતા રણ-ધાનાં જળ મંદમંદ વહેતાં હતાં, અને કિનારા પરનાં પંખીઓએ કલોલ કરી મકથો હતો. માનવો બહુ અગમ્ય એવાં દિવ્ય ગીત બાતાં પોતાનો આનંદ-મહોત્સવ, વસંતનો મહોત્સવ હોય તેમ જીજવી રહ્યાં હતાં. ત્યાં દૂર મંદિરમાં ધંદારવ યશે. નગરાનાં બાજુએ આશય કરી હીણું સંખ્યવનિથી ધુનમટ ગાજી રહ્યાં અને પેલા સાધુઓ જલદીજલદી નાદીને મંદિર તરફ ઝડપથી ચાલવા મંડી ગયાં.

આને દેવોદી એકાદશીનાં મહોત્સવ હતો. ઓઝો, પુરુષો અને બાળકો સૌ આને દર્શનથી ઉત્તર્યા. રણ-ધાને કદિ આને માનવનો મહેરામણ જીજળતો હતો. અને કેટલાંક હજી દરવાજા આગળથી દોડતાં આવતાં

જણાડ છે, રખેને ઉત્થાપન કે મંગળનાં દર્શન કરવાનાં ચૂકી જવાય. મંદિરના વિશાળ મોજાનમાં ચારે બાજુએ વૃક્ષો શોભી રહ્યાં હતાં. નજીકની વિશાળ ઓસરી પર બાજનિકાએ બેસીને ધૂન આરંભી. સમગ્ર વાતાવરણમાં એક પ્રકારની મસ્તી, આનંદ, ઉન્માદ, ઉલ્લાસ રમી રહ્યાં હતાં. એવર્ધન પૂજારી પાછળના બગીચામાં એક છાંયમાં ટૂલ બરી રહ્યા હતા. અને વેકુંકેનો પરવાનો લામી ફરતા કેટલાંક મૌઠ જેવા દેખાતાં દીલાવાળા વૈષ્ણવો આમથી તેમ દોડાડોડ કરતા હતા.

હજી લોકસમૂહ ઉભાર્યે જ જતો હતો. પણ પહેલે દરથી પેલી કાણુ દાંડળીકાંડળી દોડતી આ તરફ આવી રહી છે ? અરે ! ચીંચરેકાલ એના વસેનું ઠેકાણું નથી દરના-એ ત્રણ માઉ દરના ગામરેથી દર્શન કરવા

આવતી પંદર સત્તર વર્ષની મરીમ પાલણજીના ભાવના ઉતાવળમાં દોડતી આવી રહી છે. કમલદેવ સખા હાથમાં એક પથ્થરું છે. ત્યારવાર એના તરફ નજર રાખતી એ ત્યારાંથી અહીં આવે છે. ભગવાન જેમ બહુને સાચવે તેમ એના હરિને આપવાની આ મહામુશી બેટ એ સાચવતી હરખમાં ને ઉત્સાહમાં ધૂનમાં ને ધૂનમાં દોડે છે. એના કેશકંઠપામળી ખરતાં ફૂલ મારેં વેરાઈ રહ્યાં છે પણ એને ક્યાં પાછળ એવું છે. દોડ મૂકતી કોણ જાણે શું દસે છે એ દરિયાથી મોરો ? આ બૂલી પડેલી ગાંધીને દેખે મળશે ?

“સારથી.....જોતી નથી ! અધિયા છે ! તારો પાપ.....” જુવાન હોઠે તાડી કાઢે. દોડ મૂકતી ભાવનાને એ અથડાયો હતો, અને ભાવનાનું માથું પથ્થર પર પડ્યાંચ ગયું હતું. અને પેલા હોઠાની સાથેના બીજા બે પ્રજા ઉઝળાઈ જવા લાગતા જુવાનો ખડખડ મોટાથી હસવાં લાગ્યા : “એ જ દાવતી છે ; બિખારાની જાત !” અને બીજે કાનમાં કંઈક બજાયો : “દેશ જેવું તને નથી લાગતું ? કેટલી...હું ?” અને પાસે પડેલા પથ્થરને પગની ડોકર મારી આ રંગીલા-ગોઝે રસ્તો પકડ્યો.

ભાવનાનું લસાટ જખમમાંથી વહેતા લોહીથી ભીંજાઈ ગયું હતું. બીડેલાં સ્ત્રિગ્રંથ નેત્રોમાંથી અનુની ધાર-કરુણાની ઝણી સખી ક્યોલપર વહેવા મારી. ગોઝસામાં મોર વહન પર વેદનાની રપટ રેખાઓ તરતી હતી. બીડેલાં નયન ધીમેથી બિલક્યાં. દૂર જઈ પડવા પથેના તરફ એક ગ્યાનિ બાંધેલી દણિ ફેંકી. અને મંદિરની સિખરે ફરડતી એક ધનને લગ્ય નજરે જોતી કંઈક વેદનામયાં અવાજે ધીમેથી અર્ધશ્રુતિ રિયતિમાં જાણે સ્વપ્નમાં બોલતી તેમ બોલી : “મારા પ્રયુને કાંઈ ખરેખર મારી રહે.....” નયન ફરી બીડાયો.

“કાણ પડી છે રસ્તા વચ્ચે ?” ભાવનાના મરતક સાથે પોતાનો પણ અથડાતાં ઉનાવજે આવતો વદ વધ્યુવ ધૂરડો અને નવદી પાછો મંદિર તરફ ઉપડી ગયો.

x x x

પથ દાર બિલકતા જ મંદિરમાં આ બધો કાવાદલ શો છે ? ગોચિતા ધંટનાદ સંધી ગયા. સંખજનિ જમ થઈ ગયા. સોનાં વહન પર લવલવેલું આશ્વયં દેખાયું. વીજળી પડી હોય તેમ બધા રિચર થઈ ગયા. “પથ

ખાણ ! મારો મરીખતો શો રોષ ! દમણાં જ ભગવાનને કલ્પમારીને બાદી પર બેસાડ્યા હતા. આ હું જરા બગીચામાંથી ફૂલ લઈને આવું છું ત્યાં તો.....અરે ! આ શું ? ભગવાન ક્યાં ગયા ? મંદિર ક્યાં ગઈ ?” ગોવર્ધન પૂનરીના વહન પર દીનતા પથરાઈ ગઈ. એ તો સાવ કિમ્મટ રઈ ગયો. લંબુલો બધા ઓરડા બોળી વચ્ચા. કેટલાક ગોવર્ધનને ધમકાવવા માંડ્યા. ‘હરિ દરિ ! કળજ તે આવો ! આપણામાંથી ધર્મ’ પરવારી ગયો છે. સ્વામયુંદર કોપ્યા.’ બહાર ઓટલા ઉપર બેઠેલાં વદ કેશીમાની આંખમાં બોલતાં બોલતાં ઝળઝળિયાં આવી ગયાં. એમની માળા પથ મંકી ગઈ. બધી પહેલાં ન્યાં આનંદની હાળો બિડતી ત્યાં શોધતું વાલજ ફરી વળ્યું.

રાજવંશી જેવો લાગતો કાંઈ સેવાભાવી મનુષ્ય ભાવનાના મરતકે પાટો બાંધી રહ્યો હતો. પાસેના સુવર્ણપાનમાં જળ હતું.

નજીકના આંતવાડિયામાંથી કાલ જોડી. તે દમણાં જ દરવાજા પાસે આવી ગયેલી ભગતમંડળીનાં સ્વરો દવામાં પડ્યા પાડી રહ્યાં:-

“નિજ લક્ષ્મીની રક્ષા માગે પાતો દીન દયાગ રે
સેવક થઈને સેવા કરતો ચોદ સુખનો નાથ રે.”

—શ્રી રમણલાલ વાદ

★

વૃદ્ધિ....વૃદ્ધિ !

સુભાગ દેવ મુષ્ણિના ! પાપ રાંશાં પૃથ્વીનાં ? કે રૂઝયા વરુદેવ...જગતમાં વૃદ્ધિ ના ! તલસતી ભૂમિના, ઉમ સંતાપના, સમીર મુસવી રણા દીસડાં પરિતાપના, કેમ, હો દેવ ! હું કેમ નિષ્કુર બન્યો ? સંકુચનો મુખક દિન દોળ પાપે હલ્યો ? પાપીના પાપને દે ક્ષમા ઓ પ્રભુ... ઉમડીકા ત્યજ વૃદ્ધિ વરસાવ હું !

—શ્રી ‘રમણ’ નાવદીકર

ઓ સાગર ! એવા તે ક્યા સંગીતકારે તારા તરંગો ઉપર અંગુલિયો ફેરવી છે કે જલ તું એથીસે ક્યાક ઘેરા મૃદે ધૂધરી રહી છે ?

ઓ સૂર્ય ! ક્યા ચેતને, તારા સ્પર્શમાં ચીનચારી આંખી દોધી કે તારે રમેરમે પ્રકાશનાં પદારો અખંડ પ્રગ્લ્લી રહ્યા છે ?

ઓ પૃથ્વી ! સૂર્યની આંખમાં તું એવો તે ફેલો ચમત્કાર ભેષ ગણ છે કે નિઃસ્તર તું એની આસપાસ ઘેરી જાનીને ધૂમ્પા કરે છે ?

પુણ્યો ! પ્રકાશનાં કિરણોમાં તમે શું ભેષ અંધ છે કે એમના સ્પર્શો તમે મધુર સ્મિત કરનાં કરતા ખીલી ઊઠા છો ?

ઓ વાયુ ! દીક્ષા ધારણ કરતી વખતે, સુરહેવે તારા કાનમાં એવો તે તે ફેલો મહામંત્ર ફુંક્યો છે કે શ્રુ દિગ્ભ્રમર બનીને, એ મંત્રનું પંચેપંચે શ્રવણ કરતો સદા પૃથ્વીની આસપાસ વટક્યા કરે છે ?

ઓ આકાશ ! તારી જાણના મહાનમાં એની તે ફેલી આમ લાગી દત્તી કે એમાંથી બીડીને પડેલા તણખા દશ પળ તારે આંરજો ખૂટાયા વિના પડ્યા છે ? ફેલો તારી ભૂમિ ઉપર પડેલાં મૂક્યાં, ફેલો તારા રેક ઉપર ભદ્રમરી કુંકે મારી અને ફેલો તારા અગ્નિજ્વાલાં પૂળનાં પુણ્યો ફેંક્યાં કે તું રોજ રાત્રે અદભુત ચણ-ગાર સજીને ચમક્યા કરે છે ?

ઓ વીજળી ! તું તો કાળો કામળો ઝોડીને, વાદ-જની ગોદમાં સદા નિદ્રાધીન રહે છે. સ્વપ્નમાં એવો તે ક્યા પ્રિયતમ તને ગડીપમી કરી જાય છે કે શ્રુ ઝોકાદ પગ મટી જાયત ચક્રને, કિલકિલાટ કરતી દરો પડે છે ?

x x x

વનગર મેં પતંગ બિડાવ્યા કર્યો અને આખરે એ કપાઈ ગયો. એ ક્યાં જઈને પડ્યો એ હું જાણતો નથી; મુન બનીને એ આકાશમાં ચાલ્યો જાય છે, નીચે દવામાં દોરો લટકે છે; કાઈ નેપાતેવાના હાથમાં એ ન આવે તો સારું ! હું છંપું છું કે તારા મહાનની અગાધીમાં તે પડે તો કેવું સારું !

વરતી આવી અને નીકા લઈને ચાલી નીકળ્યો. હલેચાં મારતાં મારતાં, ગીતો ગાતો ગાતો ફર નીકળી ગયો. છરછર આકાશમાં વાદળાંઓ આવ્યાં, પવન પુંકાયો, તોફાન સફ ચપું અને હાથમાંથી હલેચાં ગુમાવી મેલો. નીકા તોફાનમાં અટવાઈ પડી છે, ક્યાં જાય છે એ હું જાણતો નથી. હું તો એટલું છંપું છું કે તોફાને ચડેલી મારી નીકા તારે કિનારે જઈને અટકે તો કેવું સારું !

ગજનગામી દિગ્લાલમ, ચાંદની રાતે જ્યારે વેદના મંત્રો લલકારતો હતો, વાતાવરણ જ્યારે સુવાસથી વારપૂર થઈ ગયું હતું અને સરિતાઓ અમર પ્રેમનું ગાન ગાતી હતી ત્યારે મારી સાથે મીઠી મીઠી વાતો કરતાં હું તારા ખોળામાં જ પોદી ગયો છું. મારી સ્પર્શ તદ્દન ખલ્લાઈ ગઈ છે. કાળનાં કોષ ખંધો અને સ્પર્શી ચક્રતાં નથી. હવે હું તો એટલું જ છંપું છું કે ફરી કોષ પ્રજાત ન પડે તો કેવું સારું !

સંજા-માહાત્મ્ય

દષ્ટિ કહે છે :— જે મારી પાસે નેવડાવશે તે જ વરણ તમારામાં પ્રગટાવીશ; તમને ફાવે તે ફેખાડો.

છલ કહે છે :— જેવું અવગણશે તેવા જ વિદ્યારે તમારામાં પ્રગટાવીશ તમને પાલ-વતું અવગણવને.

ચિત્ત કહે છે :— ચિંતન પ્રગાળે મનુષ્ય થાય છે. હું ચિંતવવા તૈયાર છું. તમારે જેવું મનુ હોય તેવું ચિંતવવને.

વૃત્તિ કહે છે :— નર્મ દોરશે ત્ને દોરાઈશ. દોરાવું એ જ હું તો શીખી છું. ક્યાં તે તમે જાણો.

હિન્દિયો કહે છે :— આપણું-લેણું અમે શીખ્યાં છાએ. જે અપાવશે તે લઈશું. જે કહેશે તે આપીશું. શું તેની અમારે પડી નથી.

સર્જ કહે છે :— અમે તમને આધીન રહેવા બધામાં છાએ. જેના સંજે રાખશે તેના રંગે રંગાઈશું, અને તેના જ તમને રંગીશું.

નવનાથ કથામૃત

લેખક :
કીર્તનાચાર્ય
શ્રી સીતારામ શર્મા

૯૬

[અંક ૫૪ પૃષ્ઠ ૧૮૩ થી ૧૮૪]

જ્ઞાન્તાનાં સમદષ્ટીનામદ્વેષેણ ચ જન્તુષુ
ત્વામેવ મજતાં નિત્યં દદ્યં તેડયિમન્દિરમ્ ॥

નિરન્તરામ્યાસદ્દીઠ્ઠાત્માનાં

ત્વત્પાદસેવા પરિનિઠિતાનાં ।

ત્વન્નામક્રોધાં હૃતચન્ગાપાણાં

સીતાસમેતસ્ય ગૃહં દદાબ્જમ્ ॥

અખિલે લોકોમાં જે પુરુષો રાત યાત્રને સર્વત્ર સમદષ્ટિ રાખે છે. અને ઠાકની સાથે દેવભાવ રાખતા નથી, તથા નિશ્ચ તમારી કક્ષિત કરતા દશે, તોમનું હૃદય તમારે રહેવાને માટે સર્વોત્કૃષ્ટ મંદિર છે. તેમજ નિરન્તર આનના આભાસથી જોમનાં મન તમારા સ્વરૂપમાં નિયત થવા દશે, અને તમારા રાષ્ટીર્તનથી જોમનાં પાપ છૂટવા દશે, તોમનાં હૃદયકમળ સીતા સહિત તમારું ઘર (નિવાસ) બનશે. આ ઉપરથી સમજાશે કે પરમાત્મા જો કે સર્વવ્યાપી છે તો પણ ઉપર રહેલાં સાધનો વડે જોમનું મન નિર્મળ થયું દશે, તેમને વિષે પરમાત્મા સદૈવ પોતાના આનંદસ્વરૂપથી નિવાસ કરશે.

સંભવતઃ ।

ગોરક્ષ બાર વર્ષનો બાળક થયો હતો અને તે ઉકરકામથી પ્રગટ થયો માટે એનું નામ ગોરક્ષ રાખવામાં આવ્યું હતું. ઉકરકામાં ગાયનું ઇંચુ અને રખ્યા નાખવામાં આવતાં હતાં, એટલેજાય ઉપરથી 'ગો' અને રખ્યા ઉપરથી 'રક્ષ' નામ ફલિત થાય છે, પણ આખ્યાતિક દૃષ્ટિએ વિચર દરીએ તો ગો એટલે પ્રતિયો અને રક્ષ એટલે રાંધુમાં રાખનાર એટલે ગોરક્ષ, મહાત્માજીએ

કરમ આપેલી ત્યારથી આજની સુધીમાં નીમનંદમાં જ બાર વર્ષથી મસ્ત રહેલા એ કંઈ ઓછી વાત ન અણવા. હવે ઠાકને એમ સંસય પડે કે જન્મો (પ્રગટ્યો) એનું જ એને નિમનંદનું જ્ઞાન કેનું ? પણ આપણાં મહાપુરુષો યતા નથી પણ જન્મો છે. તદ્અનુસાર ગોરક્ષનાથ પૂર્વજન્મનાઃ—

શુચીનાં શ્રીમતાં મેઘે યોગબદ્ધો મિજયતે ।

તદ્અનુસાર એ પૂર્વજન્મના યોગી હતા, અને એનું વધારે સપ્રમાણ હું આપું છું.

દિન્દુરતાનનું નામ તો ખરું પૂજાવો તો મોરમોના સમવધી જ ગદવાયું છે. નરિતર પદેમાં એનું નામ આર્થવર્ત હતું, અને ત્યારપછી ભરતખંડ પડ્યું, એ ભરતખંડમાં આપણા જૈન ભાષણો જેને આદિતીર્થેન્દ્ર તરીકે માને છે તે ઋષભદેવજીને સો પુત્રો હતા. જેનો જાણે એમ માને કે ઋષભદેવજી જમારા આગવા હતા, એ વાત સંદેશ યોદી છે. ધારણ કે ઋષભદેવજી અમુક વર્ષો પર્વત રાજ્ય લોગણા પછી વાનપ્રસ્થ દીક્રા લે છે. એટલે દુનિયાને નવાઈ જેનું લાગે એ આશ્ચર્ય છે. ધારણ કે નવખંડનો સાર્વભૌમ અધિષ્ઠાતા સદજ માત્રમાં પોતાના સાર્વભૌમત્વને તિલાંજલિ આપી સંન્યાસી જીવન ગણે એ ઓછું ન હોવાય. એટલે દુનિયાએમની પાછળ ચાંડી બની કે ધન્ય છે તમારા તીવ વેરાગ્યને, અને તેમને બહુમાન આપવા લાગી. ન્યારે ભગવાન ઋષભદેવજીએ વિચાર કર્યો: જો દુનિયા મને બહુમાન આપશે તો હું મારા મૂળ બોદરી મ્મુત રાઈજઈય અને મને મંદ થશે, એથી મારું અધઃપતન દશે. જેથી એમણે 'ગીતાનાં' વચન અનુસાર—

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમ્ ।

તદ્બલુસાર એમણે પથ્ય એનું વિચિત્ર કર્મ આશુ' કે
ફનિયા એમને બાંડા ગળીને દૂર રહેવા લાગી, પરંતુ
અમુક પક્ષ એમનાં એ આચરેનાં આચરણેને સાચાં
માની બેઠા. એ જ આપણા જૈન ભાઈઓ છે.
છતાંય દુર્ભાગ્ય છે આપણા ભાગ્યનાં કે 'તારા
દેવ નાના અને મારા દેવ મોટા' એ વિતંડાવાદમાં
આજે મારા ખારા દિન્દુ ભાઈઓનું અધઃપતન થઈ
રહ્યું છે. છતાં કેઈ આંખ ઉઘાડીને જોતું નથી.

સભ્યનો ! જાગે, જુઓ, વાંચો વિચારોઃ ભગવાન
એક જ છે, પણ ભગવાનની સમીપ જવાના માર્ગો અનેક
છે. એટલે જોને જે માર્ગેથી જવાનું કષ્ટ લાગે તે માર્ગે
થઈને એ પ્રભુ સમીપ સદગતમાં પહોંચી શકે છે. પણ
જો 'અમારા દેવ મોટા અને તમારા દેવ મોટા' એવું
કરશે તો જરૂર ભલુશો કે દિન્દુલનું નામોનિશાન
કીટી જશે. નાના-મોટા ક્યારે માનવીના હૃદયમાં
સદગતના યાત્રીને અંકુર ફૂટશે લાગતો નથી. રાત્રીને
તો સર્વ સમાન જ છે માટે મોટા વિતંડાવાદમાં
પડ્યા સિવાય પ્રભુ એક છે એમ માની સૌસૌના ધર્મનું
વચાધ' પાલન કરે. એ જ અવ્યર્થતા.

એ ઋષભદેવજીને સો પુત્રો હતા. એમાંના એકવારી
પુત્રો કર્મમાર્ગે બાલશ્ય બન્યા. નવ ખડો નવ પુત્રોને
વહેંચી આપ્યા અને ભારતખંડનું રાજ્ય—જેના નામ
ઉપરથી ભારતખંડ પડ્યું છે એ ભારત રાજ્યને આપવામાં
આંબુ. આ બધા પ્રત્યેગતી સુંદર છણાવટ શ્રીમદ્-
ભાગવત સંહિતામાં વચાઈ રહ્યું કરવામાં આવી છે.
હવે બાકી રહેલા નવ પુત્રો યોગસાધના કરી કર્મ-
માર્ગે યોગીઓ બન્યા. એઓના નામ નીચે પ્રમાણે છે.

કર્ત્ત્વિરિન્તરિક્ષઃ પ્રવુનઃ પિપ્પલાવનઃ

ભાવિહોજોડધદ્ધમિન્ધમસઃ કરમાગનઃ ॥

હવે હવે, અંતરિક્ષ, પચુદ્ધ, પિપ્પલાવન, આવિહોજ,
દુર્મલ, ચમસ અને કદશાગન એ નવ યોગીઓનાં
પૂર્વજન્મનાં નામો હતા. અને એ યોગીપુરુષો જ ભગ-
વદાચાર્ય આ હલિહલમાં યોગમાર્ગે તથા આત્મચાન

પ્રવર્તિત કરવાં સારું, મત્સ્યેન્દ્રનાથ, ગોપાલનાથ, જલધર-
નાથ, કાન્તકનાથ, વાતવનાથ, ચરપરીનાથ, રેવણનાથ,
વિગેરે વિગેરે નામો ધારણ કરી કલિતા જીવોને જનમત
કરવા અનુક્રમે પ્રગટ થયા. એટલે ગોરક્ષ પૂર્વજન્મના
સુચિનાથ શ્રીમતાં ગેદે યોગ બહો વિભવ તો
હરિનારાયણ નામના યોગી પુરુષ હતા. એટલે જન્મ-
તાની સાથે જ એ નિર્જનદર્શા મરત હોય એમાં કેઈ
આશ્ચર્ય હોઈ શકે જ નહિ.

સભ્યનો ! ગોરક્ષનાથને શુરુએ જનમત કરી કહ્યું
કે પધારો ! પધારો ! હરિનારાયણ ! જેથી ગોરક્ષે આવીને
પૂર્વજન્મના પોતાના ભાઈ-પણ આ જન્મના યોગમા-
ર્ગના નાથપ્રદાવના પોતાના શુરુ-સમજી મત્સ્યેન્દ્રનાથનાં
ચરણકમળમાં દંડવત પ્રણામ કર્યા. સભ્યનો ! આ
હોતો અમારા ભારતનો પવિત્ર શિક્ષાચાર જ્યારે દાસના
કાઈ સુવકને પૂછી તો જુઓ કે તું કહિ તારા બાપના
ચરણમાં પડાયો છો ? અરેખર ! પશ્ચિમની કુસંસ્કૃતિએ
આપણને એવા બીધા પાટા બંધાયા છે કે, આપણે
આપણું જ જુદી જ ગવા છીએ, અને ખડે પૂજાવો
તો આપણને દેવમાંથી એણે ફાનવો બનાવ્યા છે. છતાં
યદબલુ આપણાં કાં પાપ બાદી છે, કે દબલુએ એનું જ
આપણે અંધ અનુકરણ કરી રહ્યા છીએ. એ જ આપણું
દુર્ભાગ્ય છે. આપણા નેતાઓ પણ દેશ અને દેશીની વાતો
કરે છે, પણ એમનું અનુકરણ શુરોપ-અમેરિકાનું છે.
મટે હવે તો એ વલણને બદલી સાચા ભારતી સંપુત
બનો, અને ભારત માતાની જયધોષણ કરી આર્યત્વને
અપનાવો. એમાં જ તમારું સાચું કલ્યાણ છે. સારી યે
દુનિયાને ઉપદેશના પાઠ પઠાવનાર જગદ્ગુરુ ભારત-
વર્ષની આ દશા, કે એને પાશ્ચિમાત્મ વાલજી શું કરે
છે એ જોવાની જરૂર પડે ? હું તો જન્મનીએ બીજી
વેર ડીકેરે કરી ત્યારથી બાળપણમાં કહેતો આવ્યો
હું અને કહું છું, કે જો જર્મની નાથ પાગશે તો
ફુનીવાનું વિદ્યાન નાથ પામશે, જો અમેરિકા નજ થશે
તો ફુનિવાની સદશી નાથ પામશે, જો બ્રિટીશરો નજ
થશે તો ફુનિવાની સુત્રજીગીરી નાથ પામશે અને
ભારત-નજ થશે તો ફુનિયાનો ધર્મ નજ થશે. જે ભારત-
વર્ષે ફુનિયાને ધર્મના મહામોહામુદા પાઠ પડાવ્યા, એ જ
ભારતમાં ભારતીય ભાષાજેનો હિન્દુ ક્રાંતિ લાવી ભારતને

કષ્ટ દેશા ઉપર લઈ જવા છટે છે તે કંઈ સમજમાં આવતું નથી. કેણે જાણે હતું બારતના બાગમાં યું આસીખાયું છે, એ વાત સમજાય તેવી નથી. આપણા જ ક્યો આપણા દેસે વાગ્યા છે, છતાં હતું આંખ ઊઘડતી નથી.

જગદ્ગુરુ જે દેશ તેના આજ આવા હાલ છે.

જે હતા કુબેર તેના બાકાં કંચાલ છે.

જગો, જગો, મહારા પ્યારા બારતીય લાઈબ્રેરો! દમણાં તો તમે વિદેશીઓના મોદમાં અંતર્ધી એ લોકોનું જાય અનુકરણ કરી રહ્યા છો. અને જ્વેરશોધી જુઓ પાડો છો કે આપણે ખૂબ જ આગળ વધવા માંડ્યા છીએ. પરંતુ જો, આપણા પૂર્વના ધર્મગ્રંથો-કૃતિદાસો, વાંચી અને વિચારો, તો તમને સમજાય કે બારત ઉત્તરના સિંધુ પર આરોહણ કરતું નથી, પણ તે અવનતિની જોડી 'શ્લોમાં' ઉતરતું જાય છે. માટે જગજ્ઞ કુખ્યા પછી બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન કરીશો તો પછી નીકળાશે નહિ, આજ પૂરો તમારા પાશ્વિમાલ્ય લાઈબ્રેરો. (ઐસ્વાતંત્ર્યના દિમાવતીઓને). એ લોકો હવે આ વાદ્યો ગાતા છે, કંદાળ્યા છે, અને બારતનું અનુકરણ કરવા તૈયાર થાય છે. જ્યારે આપણે હવે એ લોકોનું અનુકરણ કરવા તૈયાર થઈએ છીએ. તો બાપડા! સમજો હતું જમણી ગયું નથી. હતું જે કરવા ધારો તે તમો કરી શકો એમ છે. માટે જ પહેલે તમજો કાળની યાનપ્રણલિકાનો રાઠ બંધી નાખો અને પૂર્વ-વત્ત વ્યાખ્યાનો સ્થાપન કરો. પહેલાંનું જે જાણતર બાજીતવામાં આવતું હતું તેમાં નિસ્વાર્થતાવે વિદ્યાનું દાન મલતું અને બાળકનું જીવન સ્વાથથી બનતું. વિનયી, વિવેકી અને નમ્રતા અને સમ્પતાવાજો છોડીશો યતો. જ્યારે આજના જાણતરમાં બાળકનું જીવન વિદ્યાથી બન્યું છે અને વિનય, વિવેક અને નમ્રતાને અને સમ્પતાને એણે તેવે જ મુકી છે. ખરેખર અમારું અંતર તેથી કંચ થાય છે અને અધુનીની આંખે કહેવું પડે છે કે 'જ બારત! તારી આ દયા. ખેર, જોઈ શ્રેદ્ધાની મરજી. એમાં મારું અને કોઈનું કદાપણ કામમાં લાગે એમ નથી. એ તો આપોઆપ જ્યારે ઇચ્છે વાજશે

સારે જ બાન પડશે અને સારે જ આંખ ઊઘડશે. દમણાં તો અંધાધુંધીની આંખોમાં એવું જડવા માંડ્યું છે કે કાલે શું થશે એની કલ્પના પણ દોરી ચડતી નથી. દેશી. જેવું બારતનું જાગ્યું. એટલું જ હવે અને અધીથી ઇતિહાસ કરીએ છીએ.

સંજ્ઞાનો! મત્સ્યેન્દ્રનાથ પોતાના દિવ્ય ગોરક્ષને લઈને ચાલવા માંડ્યા. આ બધું દમ્ય સરસ્વતી જોઈ રહી હતી, એને પાશ્વર દુઃખ થયું કે, જો મેં બસમ આંધી હોત તો જરૂર આ રત્ન પુત્ર મારો થાત, પરંતુ હવે શા સમજું! એમ કહી ગયો. નિસ્સાઓ નાખી પોતાના પ્રરબ્ધને પિત્રગતી અશુભીની આંખે તે પણ મહાત્મા-જની પાછળપાછળ ચાલવા લાગી. મત્સ્યેન્દ્રનાથે જોયું કે સરસ્વતી અમારી પાછળ આવે છે ત્યારે દનાના સંગરસમાં મત્સ્યેન્દ્ર પ્રભુ જોવા રહી પૂછે છે: મેટા! હવે શા માટે રહે છે અને શા માટે અમારી પાછળ આવે છે? સરસ્વતી દોડી પ્રભુના ચરણમાં પડી, તેમના ચરણોનું અશુભલથી હાલન કરવા લાગી. મહાત્માજ એના મનોભાવને સમજી મયા હતા એટલે કહ્યું: મેટા! શી ક્ષણ છે? શીલવતી સરસ્વતીએ ધૈર આંખો કરી કહ્યું: 'પિતા આ પુત્ર મને આપતા જન્મ' નાથજી મહારાજ કહે છે, 'મેટા! એ પુત્ર હવે તારા કામનો રહ્યો નથી. પરંતુ જા, હું જોને આશીર્વાદ આપું છું કે તને એક પુત્ર થશે અને પુત્ર: પાછા 'બાર વર્ષે' અમે એને જોવા આવીશું. એમ કહી મત્સ્યેન્દ્રનાથે ગોરક્ષને લઈને આજળ ચાલવા માંડ્યું. સરસ્વતી મેર આવી ગન-વચન કર્મથી પાતિતજનું પાલન કરતી પોતાના દિગ્ગો નિર્ગમન કરવા લાગી. તેમાં પતિ સાથે ધર્મ પ્રમાણે પર્વતારી સતી સ્ત્રી મહાત્માશ્રીના આશીર્વાદે કરી ગર્ભવતી યજ્ઞ અને એને દશમે માસે રત્ન સરખો પુત્ર જન્મ્યો.

એકો! જન્મમાં આશીર્વાદ શું કરી રહે છે. અને જેથી અમારે મુશ્કાઈ કહેવું પડે છે કે:-

ગંગાવી નામના ગૌરવ મુદાનાં પાન પીવાં છે, બની નિસ્વાર્થ જેણે શુદ્ધ આશીર્વાદ લીધા છે, વળી યશ ઊભર્યો લઈ પુણ્યપંથે જાન લીધાં છે, ખરેખર! ધન્ય કે જેમણે સત્કર્મ લીધાં છે.

(અપૂર્વ)

રમવા આવો

રમવા આવો રે સહુ જમવા આવો,
 જો લોળાં પંખીડાં ! તમે રમવા આવો.
 જો પ્યારાં પંખીડાં ! તમે રમવા આવો.
 રમશું ને જમશું આપણ સૌ સાથમાં,
 ગાશું પ્રભુનાં ગીત—ગાવા આવો...જો લોળાં !
 અંતરના તારથી અંતર મીઠાવશું.
 યાશું પ્રભુમાં લીન—ઘાવા આવો...જો લોળાં !
 રાધાનો સ્થામ જો જીતીતાનો રામ છે,
 નથી કાંઈ લોદ એમ જાણવા આવો...જો લોળાં !
 શાંતિને આનંદનાં લેશું જોવાંરજાં,
 પીશું પ્રીતિનાં રસ—પીવા આવો...જો લોળાં !
 માયા ને મમતાનાં લેશું અહીં છાંજિયાં,
 ફટશું કાયાને—ખૂબ ફટવા આવો...જો લોળાં !
 શંકરની હુંપડીમાં આનંદ હુંટાય છે,
 હુંટશું આનંદ—ખૂબ હુંટવા આવો...જો લોળાં !
 —શ્રી શંકર મહારાજ ઉનાવાયાળા

સ મ ર્થ ણી

(ગમ. ઘરલે આવ્યો જીવનના રખાણા રે)
 શું આપું હું આપશું તે તો તારું રે,
 પુણ્ય ને પાપો તેમાંનું છે મારું રે—ટેકું
 જીવન આપ્યું તેવું મેં તને સોંપ્યું રે,
 મન દેતું ને ઘર આ કાણે આપ્યું રે—શું આપું
 લેવું-દેવું દુનિયાનો છે પારો રે,
 દેમે વાણું, દેવાનો નહિ આનો રે—શું આપું
 મારું સુજને દેવું દેને દાનમાં રે
 સેવક હાર્યો તારી સાથે જ્ઞાનમાં રે—શું આપું

—શ્રી જમુનલાલ એમ. શાહ.

પાગલ પ્રભુપ્રેમિકા

લેખક : શ્રી ચંદ્ર

બાપાંતરકાર શ્રી 'પ્રભુપ્રેમખ્યાસી'

‘રા’ એસ નામ કહત જગ જોકા.

હોત પરમ પાવન નર તેજા.

આપ્રમા એક પ્રતિષ્ઠિત મુસ્લિમ પરિવાર રહેતો હતો. પરિવારમાં એક ખૂબ સુસરત કન્યા હતી, જેનું નામ હતું જમીરન. તેના પિતા ઇકબાલ અકમલ આપ્રમાના નામકિત ડોક્ટર હતા. પ્રચલિત પ્રથા પ્રમાણે આઠ-નવ વરસની કિશોરાવસ્થામાં જ જમીરનનો વિવાહ ખરિદટ્ટ વાફૂજ સાહેબના સુપુત્ર સાથે થઈ ગયો. બલવાનની ડાઘ એવી ઇચ્છા હતી, જમીરન સાચરે અર્ધ નહોતી, એટલામાં તો વિદ્યાધ્યયન માટે આમાથી લખનૌ આવેતો તેના પતિ એકાએક ઇન્કુબેન્સન્સ રાખતો બોલ મધ પડ્યો. બરાબર ચૌદ વર્ષની કુમળી વયે જમીરનને માથે વૈધનના વાદળો ઘેરાયા, સુખોનો ચર્ચ અસ્ત થયો.

મુસલમાનોમાં વિધવા યવાની શું ચિંતા? પિતા અને બાપ બંને પુનર્વિવાહ કરી દેવા ચાહતા હતા. કોણ જાણે જમીરનના મગજમાં શું જાત વારાશું કે, તેણે પ્રજ્ઞતામાં પુનઃ પચાસ માંડવાનો સાક ઇનકાર સજ બાવી દીધો.

પિતાએ ખૂબ ખૂબ સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો: ‘બેટા! આપણે દિન્દુ થોડા છીએ! આપણા પવિત્ર ધર્મગ્રંથ કુરાનેશરીફમાં આ બાજતની સંપૂર્ણ સંમતિ આપવામાં આવી છે. તારા આવા વર્તનથી લોકો અમને તોડી ખાશે. આપણી ખાનાનીની પણ કંઈક ખ્યાલ રાખવો નોંધજો. છાંડો જાડ રૂપણો અને સુચિહિત છે.’ આજીબાજીના પાંડોશી વર્ગે પણ મહેનત કરી નોંધ. બાઈએ તો આમળ વધીને કાઠકમળી આપવામાં પણ પાછી પાની ન કરી. પરંતુ જમીરન પર કોઈના બોલનો જરા મ પ્રભાવ પડ્યો નહોત. તે પોતાના નિર્ણયમાં અડઘ અને મક્કમ હતી.

જ્યારે કાઈ વધારે કર્યો આપણું સારું તે ચૂપચાપ ‘મોંઘ’ નીચું રાખીને રહન કરતી. દિવસના બીજા સમયે પણ આમ તો તે કાઈ એક ચિંતામાં જ રહેતી હતી. નમ્રાજ પડવામાં તેનું ચિત્ત ચોંટ્યું નહોતું. ખૂબ

આગ્રહ કરે ત્યારે ન છૂટકે તે મસ્તિમાં જતી અને લાં બેસીને પણ આંધુના ઊંઘરા ઢાલતી. ચિંતાની ચિંતામાં કિનપ્રતિષ્ઠિત શરીર સ્થગતે ખાખ થઈ રહ્યું હતું. મુખ પણ પડી ગયું હતું.

ડોક્ટર સાહેબને આ એકની એક દીકરી હતી. એકનીએક દીકરી પર માયાપનો કેટલો બધો ખાર હોય છે એ તો જાણે અતુલ્ય હોય તે જ સમજી શકે. દીકરીની આવી કુર્દાયા કેમ્પોને ડોક્ટરના મનમાં ચિંતાએ ધર ઘાસું. કરે પણ શું? બીજો કોઈ રસ્તો જ નહોતો.

લેણો બોલાવ્યા; હાથોને તેડાવ્યા; ડોક્ટરોને નિમંત્ર્યા. તુળે તુળે મતિમિંઘા! આ લોકાકિત અનુસાર પોતપોતાની શુદ્ધિ પ્રમાણે દરેક સલાહ આપી ને દવા કરી. પરંતુ રાખના મગ સુધી કાઈ પહોંચી ન શક્યું. કોઈની દવા લાગુ ન પડી. આધ્યાત્મિક રાશીને શારીરિક રાશીની ઓવરધિ આપી લાગુ પડે! જે પ્રકારનો રાજ, તે પ્રકારની દવા નોંધજો.

મમકોણે એડોલો વિવાદનો પ્રશ્ન સમજ જતાં વિચારે પડ્યો. ઘરવાળાઓએ જોયું કે આવી ચર્ચાથી છાંડીને બહુ કુઝાય થાય છે, તેથી તેમણે તે માટેના આગ્રહ પડતો મૂક્યો. ડોક્ટર સાહેબે પણ ઉલ્લેખ નિર્ણય કરી લીધો કે જાણે તેને શાંતી ન કરવી હોય તો ન કરે પરંતુ પ્રસન્ન રહે એટલે જસ.

જમીરનના માનસપ્રદેશમાં ક્યા ક્યા વિચારો ઘૂમી રહ્યા હતા તેની કોઈને ખબર જ પડતી નહોતી. તે એકાંતપ્રેમી બની મધ હતી. કોઈની પાસે જઈને બેસવું એ તેને માટે એક કંટાળાકારીયું કાર્ય થઈ પડ્યું હતું. કાંઈ કહે તો જ સ્નાન કરી લેતી અને કાંઈ કહે તો જ બે-ચાર કોળિયા ખાઈ લેતી. તેને પોતાના શરીરના સંરક્ષણનું જરૂર બોન નહોતું.

એકાંતમાં બેસીને વિચારો નેત્રો વડે કાંઈવાર ધરની સિવાયે સાચું તો કાંઈવાર પૃથ્વીમાતા સાચું એકધારી દર્શિથી નોંધ જ રહેતી. વર્ષો પડઘમાં નહોતો આમાં પાણીના પ્રયંક પૂર આવે છે અને વધાસમયે તે સ્પર્શકાર બની જાય છે, પરંતુ જમીરનના અનુ-

પ્રવાદનાં પૂરમાં તેા દલી આપતી જ નહોતી ! એક વરુણે આગવ તેના હૃદયમાં વીંછીથી પણ વધારે દેવના ઊપમાની ન્હોતી હતી એ શું દરો એ તેા ભગવાન જાણે !

[૨]

આમાં સુપ્રસિદ્ધ રામાયણી મદાત્મા જનકેશ્વરનાં શરણાગતી કથાનો પ્રવાહ પૂરનેશમાં વહી રહ્યો હતો. દરેક જનકેશ્વરનાં સંખ્યામાં જન-સમાજ તેમાં સ્થાન કરીને જાવન જાવતો હતો. કથાના સમય સિવાય પણ ભાવિક જનતા મદાત્માજીના દર્શનાર્થે આવતી હતી. શહેરની પ્રત્યેક બધીમાં મદાત્માજીની મુદ્ર કથાની પ્રસંગ થઈ રહી હતી. ધીરધીર ને દરેકે ત્યાં જુઓ લાં કથાની જ ચર્ચા !

કિશોર ને કુમારોએ તેા રામાયણની ધણીબરી ઓપાછાએ કંઠેથી કરી લીધી હતી અને હરતાં ફરતાં તેનું જ જાવન કરી રહ્યા હતા. જમીનને પણ કથાના સમાચાર સાંપડ્યા હતા. જન્મે મુસલમાન હોવા છતાં પણ તેના હૃદયમાં સાંપ્રદાયિક સંકુચિતતાએ પ્રવેશ નોતો ક્યો.

‘જ્યારે બધા લોકો કથાની આટલી બધી પ્રસંગ છો તેા હું પણ શા માટે એ લાગણી વર્ચિત રહી જાઉં ?’ એમ વિચારીને, ડાહને પણ કદા સિવાય, તે જા જ છુટ્યો પહેરીને ધોતી આવી નીકળ્યો. પાસેના ગોસ્વામાં રહેતા એક વણિકની ધર્મપત્ની સાથે તે કથામાં બઈ અને બધી સ્ત્રીઓ સાથે સમુદમાં બેસી ગઈ.

ત્યાં ચાલુસ-મહેરામણ ઊઘટે ત્યાં ડાહુ આવ્યું ને ડાહુ બધું તેની કાંપી ખચર પડે ! સમય શ્રીનાથ કથાગતના પદમાં એકચિત ને તરફીન જતી બનેા હતો. એક નાનકડી ટાંકણી પડે તેા પણ અદાજ યાવ એવી સંપૂર્ણ સાર્થિતું સામાન્ય જગતે રમું દનું.

પ્રસંગ હતો રામચંદ્રના પનવાસ રામવતી કેવળો વાલીયાપ વક્તા સારો હોય તેા નીચ પ્રસંગમાં પણ રચતી હોયો ઊઠ્યો રોકે છે. જ્યારે અહીં તેા સંપૂર્ણ રૂપે પ્રસંગ હતો અને મદાત્માજીની પ્રાસંગિક

ને લાક્ષણિક સ્ત્રીઓ તેમાં વધુ રસ રેડ્યો. ઉપરિધા લોકમંદનીમાં એવી એક પણ વ્યક્તિ નહોતી કે જેનું આંખમાંથી પ્રભુપ્રેમામૃત ન વહી રહ્યું હોય ! કચણ રચતી અરખણિન ધારા વહી રહી હતી.

પ્રસંગને વધુ સચોટ બનાવવા માટે, તેના અનુસંધાનરૂપ, તેમણે ભગવદ્ભક્ત રસખાનજી અને સદન કસાઈના પ્રસંગોની પણ આગેહૂમ રચનાત કરી. તે ઉપરાંત કેવળો અનન્ય ભક્તિ અને શ્રી રઘુનાથ સરકારની નિષ્કામ ઉદારતા તેમજ કથાનું સુરેખ ચિત્ર શ્રોતાઓ સમક્ષ દોરી બતાવ્યું.

વક્તામાં બધે તેવી વિદ્વત્તા બરી હોય પરંતુ જે તે અંતરના ઊંડાણમાંથી ન જોડતો હોય તેા તેનું કથનની બાળે જ અસર પડે છે. હૃદય-વીણાને એ એક તાર ખરાબર સંધાઈ જાય તેા જ સાચો અવાજ નીકળે છે. પરોપદેશે પાળિહત્યમ્ ! એ સૂત્રને અનુસરનાર આ મદાત્મા નહોતા. તે પોતે જ કમશઃ કથામય બન રહ્યા હતા. નવનપટમાંથી પ્રવાહિત થતી ગંગા-વમુનાનું અવિરત ધારાએ રામાયણનાં પાત્રોને સ્થાન કરાવ રહી હતી. પ્રેમાવેદને પરિણામે વારંવાર મળું ભરા જવાથી તેઓ અધવચ અટકી જતા અને વળી પાછા આંખો લજીને પોતાવાપરું રોકે કરતા.

કથાને નિવડ કરેલો સમય તેા ક્યારનો મ વીતી ગયો હતો. કથાપ્રસંગની જંગીરતાને લીધે વક્તાને કંઈ અનુદય થઈ ગયો હતો; છતાં ધીર જવાની ડાહને છપ્પા સરખી પણ થતી નહોતી. પોતાની રિયતિ માં બદાર જતી નેહને, શ્રીતા-સમુદન અત્યધિક આમલન સર્વિનય અવધા કરીને પણ, કથાવાચક બાકીનો પ્રસંગ આવતી કાલ પર મુસતતી રાખ્યો. કથાને અંતે પ્રભુનું આરતી ગવાઈ ને પ્રસાદ વહેંચાયો. લોકોએ અપૂર્ણ અનુસ છપ્પાથી ધર તરફ પ્રવાણ કર્યું.

પેલી વણિક રમી ઊઠી અને મુદગમન માટે જગીર રનને ક્યારો કયો ! જમીરને તેને ધડીગર માટે ઊમ રહેવાનું કહ્યું આ મુદર તકને લાભ લઈને તેણે જગીર મદાત્માજીના અરજીમાં સચેત પ્રણામ કર્યા અને એક બાણ ઊમી રહ્યા મદાત્માજીએ પૂછ્યું, ‘કેવળને ! શું પૂછું છો ?’

‘આપ ને પુસ્તકને આધારે રચા કરો હો તેને ચલાવો અને અધિકાર હો’ જમીરને વિદ્યમળને કાતમાજીને હિન્દીમાં પૂછ્યું.

‘કેમ, જોમાં શું વધી હો?’ મહાત્માજીએ વિરમવ પૂછ્યું. પાસેની સ્ત્રીએ મહાત્માજીનું પ્યાન ખેંચ્યું તે જોઈ પુસ્તકમ્ સ્ત્રી છે.

‘રામનામગ્રંથ અને રામાયણ એ બંનેના કાઠમાં વણી કે ધર્મલેહને સ્ટેન્ડ પછી સ્થાન નથી. કિશોરનાં રામ દિલ્હીમાં છે અને શું મુસલમાનોના નથી? તેઓ તો બંધાના છે.’ મહાત્માજીએ બાલુમાં ખેડેલા રામાયણનો ચુટકો જીણીને ચુકાશીયાં સાથે તેને આપ્યો. ‘આનો રાજ વધાસકિ પાડ કરતો અને રામનામનો જાપ કરતો જરૂર આપતું રજાણું થઈ બેઠો.’

જમીરને લાવપૂર્વક ગત્તક ઝૂકાવીને મહાત્માજીને સાદર વંદન કર્યું. તેણે મનોમન મહાત્માજીને પોતાના શુક્રપદે સ્થાપિત કર્યાં.

તે દિવસથી નેટશા દિવસ મહાત્માજી આમામાં રજા લઈ સુધી જોઈ પછી દિવસ પાડ્યા સિવાય તે કયાનો અમૂલ્ય લાભ લેવા લાગી. કયાના આરંભ વખતે આવતી અને કયાસમાપ્તિ વખતે જતી રહેતી.

[૩]

પરિવારના અને પડોશના મુરિદશ સમુદાયો એવી નેરદાર ઝુલેશ જીણી કે જમીરન તો ‘કાફિર’ થઈ ગઈ છે. વસ્તુરિયત એ હતી કે દરે તેણે નમાજને નવ અઝાના નમાસાર કર્યા હતા અને આખો દિવસ રામાયણનો શ્રદ્ધાપૂર્વક પાઠ કર્યા કરતી હતી. મસ્જિદમાં જુલુની વંશપરંપરાગત કુરેખને પછી તેણે નિલકંઠિ આપી હતી.

ડાહર સાહેબની રિયતિ કોઈકી હતી પુત્રીના ખારનો પરિલાગ તેમને માટે ચલુની માગણી સમાન હતો. તેમને મનમાં બલ હતો કે વધારે ધમધમીય તો રહી રહીને ગિમાર પડી જશે; આ બાલુ લાગતાવગમતા મુરિદશો બાદુ બાદને તેની પાછળ પડવા દયા. ‘શ્રી.વજે સોપારી’ જેવી તેમની રજા હતી. રાત્રિ દિવસના મનોમંથન બદ તેમણે હાલને મગજલ જાણ્યું અને આખરી નિષ્કર્ષ કરી લીધો. સોડિને તેમણે સાક્ષાત્ શબ્દોમાં સંભળાવી રાખી કે, ‘મારી પુત્રીની કબજામાં

અંતરાકરણ બનવા માટે હું ત્હને અસમર્થ છું મરી પુત્રીને મેં કબજામાં લાવ્યો મોખી રાખી છે. તેને જેન કીક લાગે તેમ તે તો દોરો.’

સમાજ તો મેગ જ સાંભે છે. કેટલાક દિવસ સુધી તો લોકોએ ‘ઘસતી ખીમડી બાદને’ પણ વિરાધનો વરેળા જોયો ક્યો, પરંતુ દિવસ જતાં લોકો અને વાત જૂની જાવી ગઈ અને લોકો તેને વિસરી ગયા. અને તેના કોર આપણને પણ મગજથી મલમ રજાવી નાખે છે. જે પદેચાં ખૂબ અજાતની વાત હતી તે દરે જીન-જરૂરી લેખાવા લાગી. કહેવાતો ‘પુરવઝોપ’ અમોષ થઈ ગયો, જીન બધા તો ચાલ પડ્યા પરંતુ જમીરની લાઈ-લાઈની બેઝકોને રાંધ લોકો યાતને જલે જલે વધવા લાગ્યા. તેમણે તેના મોકલાયે ‘પીડા પડકારી દતો. લાઈનું રહેતું એવું હતું કે, તે તેને કાંચે લઈ લાઈ કરી લે અને કાફિરના નપાક પુસ્તકનું દેખી દે.’ બાબી, માંચ ન ખાવાની તેની પ્રતિજ્ઞાથી નીકાતી અને કઠાણમાં તેને ‘બકનાળી’ રહીને સંભોધતી.

પિતાની લાકી લાગણીને લઈને કાંઈ સક્રિય પગલાં લઈ શકતું નહોતું. પિતાના કમી લાઈના કાંપને પાસે પણ તલગાં કેતરી જતો. આ રીતે દિવસો પર દિવસો પસાર થવા લાગ્યા.

જમીરને દરે પરિવાર સાથે મેગ ખતો ન દોતો. તેને ન તો પરવાનાં સાથે કંઈ બોલતું શબ્દો કે ન તો સાથે રહેતું. તેને અતી રહેવાની પોતાના જાપ અને પાડમાં પણ લોકો તકીફી કાલવી ન દોનાં પડતી.

ઉદરોપાર તેની રિયતિ જેવી જાવી ગઈ કે ધરખાં ગાંજ રજાનું નેહને તેમના લેખને તેનું ગણણ કરનાં નેહને તેને અજાત પીડા થતી. પરમાં મંથન આવતું નેહને તે ઉજના કાઈ અજાત રૂમમાં જતી રહેતી. કેવળ દુઃખ અને ફાલાર પર જ તે જીવનનિર્મળન કરી રહી હતી. મદિનાના ૩૦ દિવસ-થી ૨૦ દિવસ તો અજાત જ જતા.

પીરે ધીરે અરોષના પર તેની નજર ચોરી લોકોનાર તેણે અરોષના જવાબે લેવર પડી ક્યો, જ્યાં પિતાના કમની પાછા દોડકો તેને માટે અજાત હતું.

અરોષનાં આરંભ તો વખત જ હતું. દરે તે લાંબા માટે તેનું લાંબા અજાતનાં જાવી ગઈ હતું.

જેને લગવાન પેતે જ બોલાવવા હજી તેને શકવા કોણ સમર્થ છે? આમાં કોળિયા (Cholera) એ પોતાના દૂર પંજે પ્રસારી કોણે કેર વર્તીએ. ઈશ્વર-ક્રમ્ણએ ડૉક્ટર સાહેબે તેનો સિદ્ધાર થઈ ગયા.

ઘરમાં હૃદયપરથી રડારોગ આવી રહી હતી. બધા સ્વખનો પગાડે ખાઈ રહ્યા હતા, જ્યારે જમીરનની આંખમાં આંસુનું એક ટીપું પણ જણાતું નહોતું. ઉન્મત્ત દૃષ્ટિ તે ડૉક્ટરને આશ્ચર્ય તરફ શીટ મારી રહી હતી.

ડૉક્ટર સાહેબનું મિત્રમંડળ તથા સ્વજનસમૂહ એકત્રિત થયું હતું. પુષ્પોથી શય્યાચારુદ્ધ શય્ય કપરતાન લાણી છાંવવામાં આવ્યું. જમીરને પણ ભડિને સખની સાથે ચાલવા માંડ્યું. લોહિયે પાછી વળવા માટે ઘણી વિનવણી કરી પરંતુ તે બધી બહેરા કાને અપહાર્ય. જમીરને કહેલું કહેલું માન્યું નહિ.

નાની કરેલા રથે શય્યને કપરતાનમાં કાઢવામાં આવ્યું. તેના પર પુષ્પદૃષ્ટિ કરીને લોહિ પાગ બળ્યા. જમીરન ત્યાંથી ક્યારે અને કેવી રીતે સરકી મઈ તેની કાષ્ટને ભગ ન પડી. બધાએ માન્યું કે, કદાચ અરૂપચથી ધરમઈ હતી. પરંતુ ધૈર તપાસ કરતાં તેનો પત્તો ન લાગ્યો.

ઘણા મહિના વીત્યા બાદ સંધ્યાકાળે એકવાર એક મુસલમાને જમીરનને તે શય્ય પાસે એકલી અટ્ટલી બેઠેલી જોઈ હતી. ત્યારપછી તે કાષ્ટને આગ્રામાં તેનાં પિલકુલ દર્શન થઈ જ નહિ. કાષ્ટએ સર્વ સાધનોની સહાયતા ખડે શોધપોગ કરાવવાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ તે બધા નિષ્ફળ નીવડ્યા. પંચસેને એક રૂપિયાની છનામની જાહેરાત પણ કંઈ પરિણામ ન લાવી શકી. છેવટે બધાએ વિવશ થઈને આશા મૂકી દીધી.

[૪]

અયોધ્યામાં એક વૃણરૂઢ મુસલમાન ઓ 'દીવાની ડાસી'ના નામે સુપ્રસિદ્ધ હતી. તે ક્યારેક અયોધ્યા રહેતી અને ક્યારેક લખનૌ આવતી જતી. લોકોને તેના પર ખૂબ લાવ અને ભક્તિ હતી. જ્યારે જુઓ ત્યારે બાનિક બાનોનું ટાળું તેને લીટાળીને બેઠું જ લેવા. કાષ્ટએ જણાવ્યું કે આ 'દીવાની ડાસી' આમાની રહેવાસી છે.

તેણે બધા સાથે લગભગ અપોત્તા લીધા હતા. વહેલી સવારે કાષ્ટેથી બહાર આવતી; આવીને કાષ્ટએ કાંડ નીચે બેસી રહેતી. લોહિ આંખે તેને ઘેરી લેતા અદાથી તેના દર્શન કરતા અને કુળ્લાલિ શેઠ તરીકે મૂકી જતા.

'દીવાની ડાસી' કાષ્ટવાર કુળ્લાલિને લલિતી તરફ ફેંકી દેતી અને કાષ્ટવાર તેને, ત્યાં ને ત્યાં જ, રાખીને

બીજા કોઈ કાંડ નીચે બેસતી. તેને બોળન કરતાં કાષ્ટએ કહી જોઈ જ નથી. તે બોળન કરતી હતી કે કમ એ એક અંશુલકો કાપડા હતા.

જેના પર તે ખૂબ પ્રસન્ન થઈ જતી તેના સામું જોઈને હસતી. કાષ્ટ સાંસારિક પદાર્થોની ક્રમ્ણ કરતું તે તે પૃથ્વી પર ધૂંકીને તિરસ્કારની લાગણી વ્યક્ત કરતી. કાષ્ટ બહુ સતીએ તે તે ત્યાંથી નાસી જતી.

તે રાત્રે ક્યાં રહે છે તેના કાષ્ટને પતો ન લાગ્યો. સંધ્યાસંમયે તે કાષ્ટેની બહાર કાષ્ટ અનુપમા રથે દૂર-સૂદૂર નીકળી જતી. લોહિયે તે રથની શોધ કરવા માટે ઘણા ફાંફાં માર્યા પરંતુ માલેલોના માલેલો સુધી એકપાડે ચાલવાનું હોવાથી તેઓ દિગ્મત હારી જતા. અનુમાન એવું હતું કે તે સરખ નહીને કિનારે કાષ્ટએક રથે રહેતી હતી.

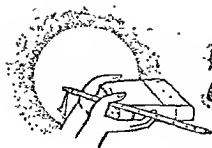
આ 'ડાસી' અરૂપ અવાજે હોઠે કાંઈક ગણુ-ગણી રહી હતી. તે પોતાની પાસે રહેલા રામાયણના શુટકને જીવની જેમ સાચવતી હતી. પરંતુ તેનો પાંઠ કરતાં યા તેને ખોલતાં કાષ્ટએ તેને જોઈ નહોતી.

આખા દિવસમાં માત્ર એકવાર તે દનકલવન જતી અને બાવનના પ્રવેશદાર આરણ સિર બૂલવોને બની-માની પાછી વળતી. આ હતો એના નિત્યક્રમ.

[૫]

આજે પગ પવિત્ર રોમનમીનો તહેવાર હતો. દર્શનાર્થી જનતાની બીડ જમી રહી હતી. જોણે કાષ્ટ દિવસ મરિનું મેં ન જોયું હોય એવી વ્યક્તિઓ પણ નજરે પડતી હતી. એવામાં નિત્યનિયમ મુજબ 'દીવાની ડાસી'એ આવીને મરિનું ઉપગ્ર આરજી મણું મૂક્યું. બસ, એ મણું મૂક્યું એ મૂક્યું, પછી તે કહિ બીડી જ નહિ. ઘણો સમય વીત્યા બાદ લોકોનું તે તરફ ધ્યાન એવાયું. 'જય રામારામ જય જય સોવારામ'ના ઘુમલ જ્વનિ સાથે ખૂબ અદાપૂર્વક બાલિક બકતોએ તે 'દીવાની ડાસી'નો પાલખી પોતાની કાંધે લીધી. ફળુ પણ રામાયણના પેસો શુટો તે સાથે જ હમે. બકતોએ તે સંકેતવાસી 'દીવાની ડાસી'ના ચરી-એ સંધુ માલાની પરમપાવન ગોદમાં સમર્પિત કર્યું.

આજેનું સુધી વૈષ્ણવ વર્ગમાં તે 'દીવાની ડાસી'નું સાદર સ્મરણ કરવામાં આવે છે. ક્રિદ બકતોનો પ્રસન્ન નીકલે ત્યારે સંત-મહાત્માઓ તેનું દર્શન અપે છે.

પ્રથમ વૈદ

ઈશ્વરની આજ્ઞાઓ

લેખક:— શ્રી 'પુનિત' મહારાજ

જે મુંબાઈમાં એક સમયે માનવ-મહેરામણુ જીવતો હતો તે જ મુંબાઈ આજે સત્કાર વાસી રહ્યું હતું. જે ભરથક ને ગીચ વસ્તીવાળા રસ્તાઓ પર જવાની જગા મળતી, નહોતી, તે આજે, ઉત્તર ને વેરાન જેવા બની ગયા હતા. લોકાના મુખ ઉપર, આનંદને બદલે, રોષ ને જાણી ઘેરી હાવાઓ ફરી વળી હતી. મનોદર મુંબાઈનો તમામ રોનક ને રાશની આજે જલકાળની વાત બની અઈ હતી. આજે કોઈ શાંતિનો શ્વાસ લેવું નહોતું. દરેકના હિંમ ખૂબ જોયાં થઈ ગયાં હતાં.

હકીકત એ હતી કે, મોહની મૂર્તિમાંત પ્રતીક સમી મુંબાઈ નગરીમાં, કેસા કેસાક દિવસથી, રોગગિવાન જીવલેખ રોગે કાળો કેર મચાવ્યો હતો. દરેક સેકેંડા નર્ક, બદ્ધ દગ્ગરોની સંખ્યામાં, રોગનો સિંકાર બનીને, લોકો 'વમપુરીની યાત્રા'એ ઉપડી રહ્યા હતા. બીજી વાત તો મરજીયાન કાવ છે, જ્યારે આ વાત તો, એકપણ અપવાદ વિના, ફરજિયાત કરવી જ પડે છે. ચૂલુની બીકને લીધે બધા લોકો પોતપોતાના યત્નવદામાં બા સેવી મિત્રોને ત્યાં સડીકામતોની ખાતર પ્રવાણ કરી રહ્યાં હતાં. રેલ્વેસ્ટેશનમાં અસર ગીરદીનો અનુભવ વર્ષ રહી હતો. આજે અંતરે માથુલો ઈશ્વરને દોષકાંટે છે. પરંતુ એટલું હમેશાં પાદ રાખવું કે, માનુસોનાં કુકર્મેની શમકૂપે જ કુદરતનો કોપ આવી પડે છે.

એવામાં ખખની સાથે એક ખાનાદાન માણસ કુટુંબ-કમીઝા સાથે રોડન પર આગ્યો. તેની ઈચ્છા બાવનજર જવાની હતી. મહાપુરીયતે, નાખી નજર ન પડેલે એવી જગે કારોમાં ગેમ રહીને, બાવનજરની ટીકાટ મેગવવામાં તે સફળ થયો. મુંબાઈ મેલ પ્લેટફોર્મમાં આવે તે પહેલાં તો તે વાર્ડ સિંકાર ભરાઈ ગયો હતો. આમ તો પત્ર મૂકવાની પજુ જમ્યા નહોતી જ્યાં

મનતાનો અશ્રુતપૂર્વ ધસારો નેધને રહેવે સત્તાવાળાઓએ કેટલાક વધારાના કબજા નેડવા. આ ગોઠવણથી તેના આખા કુટુંબને જીંધી ઘણાં એવી સરસ સગવડો વાઝ મળ્યો. થયાસમયે માર્ડે સીટી વજારી ને માર્ડી 'બીસસ' વજારીને જોડી. માર્ડીએ જ્યારે પ્લેટફોર્મ છોડ્યું ત્યારે જ બધાનાં દેખાં ફેડાં બેડાં. માર્ડીએ ઉપરાડિપરી રોડનો વડાવડા મોકલા. લાંબો રસ્તો માર્ડીને છેવટે સવારમાં માર્ડી અમદાવાદ રોડને આવી પડેલી. આ કુટુંબને બાવનજર જવાનું દોષાયો, તપાંધી માર્ડી જાણવા માટે, તેઓ નીચે કીતરી ગયા.

રોડન પર આપણી ને નાસતાને વધારાસિંકા આવ્યા. કાચપમ ને મોનું અર્ધરનાન કરીને કંઈક સ્વસ્થ થયા. તે પછી તેઓ પંજૂકા સધને બાવનજર જતી માર્ડીમાં બેડા. નિવત કરેલા સમયે માર્ડી જોડી. એક પછી એક રોડન માર્ડીને તે અમળ વધી ગઈ હતી. દરેક રોડને લે માર્ડી અદ-કીતર માર્ડી રહી હતી. આ માર્ડી પોતાના કુટુંબ સાથે વાર્ડા-વિગેડ કરી રહ્યા હતા. તેના હાવસાગરમાં મનોરથનાં અંતેક મોનમો જોળી રહ્યાં હતાં. બાવનજરમાં રહેતા પોતાના ખરેખરા મિત્રમંડળને અગાડિપી પત્રો લખીને પોતાના આગમનની સંખ્યા સુવંદાઓ આપી રાખી હતી. મુંબાઈથી કઈ માર્ડીમાં નીકળીયું, પંજૂકા થઈને બાવનજર ત્યારે પડેલીયું તિ તમામ દર્શકોને કાન-જમાં નિરંસ કરી દેતો.

મનમાં ને મનમાં આનંદિત થઈને તે અનેક મન-ચંચલ થઈ રહ્યો હતો: 'બાવનજરના રોડને કીતરીયું કે તરન અનેક વરોંધી વિખૂટા પડેલા મિત્રો મોટર સધને સામે તેડવા આવ્યા દરો, જૂતાં રોડ-મંબારણાં સાથે અનેક સમયસંધીઓ આગર નજને રાહ નેડને જમ્યા દરો, અનેક ઓળખાણ-પિણતવાળા પુનર્મિલન માટે સંખી રહ્યા દરો, તિ તિ.'

એમ કરતાં કરતાં ગાડી ધોળકા-પંધુકા વટાવીને બોટાદ જઈએને આવી પહોંચી. અહીંથી ભાવનગર રાજ્યની દર સર માવ છે. એક ડબ્બામાં બેઠેલા બધા માણસો કંઈ એકબીજાના પરિચયત નથી હોતા, છતાં વિવેકની ખાતર અદમ્યદંડ પૂછે છે: 'કેમ, બાપ! ક્યાંયો આવો છો? ક્યાં મુખી જવાનો વિચાર છે? તમે શું કંઈ કરો છો?' દરેક માણસ યથાયાગ્ય જવાબો આપતા. પોતાનું રોજાન આવે એટલે 'જમ! જમ!' કહીને જોતરી જતા.

બધાનાં દિવસો આનંદ છતાંમ રહ્યો હતો. આખા ડબ્બામાં આનંદ નહોતો ફક્ત એક જ માણસને! એક ખૂણમાં લમણે ઢાંચ દબને તે સનમ્ત બેસી રહ્યો હતો. દેખાવે તો તે ખાનદાન જણાતો હતો. અંજ પર સાધારણ કપડાં પહેાંઈ હતાં. તેના મુખ પર ઉઘાસીતતાનાં સ્પષ્ટ એધાણાં તરવરતાં હતાં. તેના મનમાં કંઈક જંબોર ગમચલ માત્રી રહી હતી.

કોઈ એક સમજદાર સત્તજનનું તેના તરફ ખ્યાન બેઆંતો તેણે વિનમ્ર, ભાવે કહ્યું: 'બાપ! અવિવેક જાલ ક્ષમા પ્રાપ્ત' છું; પરંતુ આપની સ્થાન મુખાપ્રતિ એમ અનુમાન કરવા પ્રેરે છે, કે, આપના મનમાં કોઈ મોટી અવજ ઉપરિચય મર્ષ છે. આપને દરકત ન હોય તો તેની વિગત બાણુવા ઈચ્છું છું.' પેલા બાપએ ઉત્તર ને: 'બાપ! આપનું અનુમાન સાવ સાચું છે. જો કોઈને કહેવાની મારી ઇચ્છા નહોતી, છતાં આપે જવાની નિવાસા વ્યક્ત કરી હોવાથી, મારું અડધું મ જોણું મરી, એ આશાએ, આપને મારી આપવીની ટૂંકમાં કહી સંભળાવું છું. આપનો પાસે બેઠેલા સદ્ગુરુદયની માફક, હું પણ મુંબાઈથી જ આવું છું. આજથી કેટલાંક વર્ષો પહેલાં નોકરી-ધંધાની શોધમાં હું મુંબાઈ ગયો હતો. જોળખાણને અભાવે મારો પત્નો ખાતો નહોતો; છતાં એક પરાપકારપ્રેમી સત્તજને પોતાની લાગવળને ઉપયોગ કરીને મને નોકરીમાં દાખલ કરાવ્યો. પ્રામાણિકપણે નોકરી કરીને હું ત્યાં રિસ્ત થયો. છેવટે ખૂબ વિચારને અંતે મેં મારા કુટુંબને પણ ત્યાં બોલાવી લીધું. એવામાં અમાનક કોંસરોનો મહા ભયનક ઉપદ્રવ શરૂ થયો. પ્રેમની અગમ્ય લીલાતે કોણ સમજી શકે! મને ખ્યાલ કરતાં, મારું આખું કુટુંબ તેનો કષ્ટ જોગ થઈ પડ્યું, હું તદ્દન નિરાશર હાલ તમા પ્રક્રમિ થયો. ઉપર આવું ને નીચે ધરતી જેવી

મારી દશા મર્ષ. આપ બાણુવા જ દરો, કે મુંબાઈનો વસનાદ કેટલો બધો ખર્ચોગ છે? એક સધિ ત્યાં તેર પૂરે' જેવી રિયતિમાં મહાપરાણે આવક-ગવનકનાં બે પર્લાં સરખાં રાખતો હતો. 'સમય જતાં ઉપદ્રવ શાંત થશે' એવી આશાથી થોડાં દિવસ ધરની ખાચી ખાતે રોકેલો. રહીસહી તમામ રકમ પણ તે - અરસામાં ખરચાઈ મર્ષ. આજે મારી પાસે સમ ખાવા એક પાઉ પણ નથી. આપને કદાચ ખબર નહિ હોય, કે હું વળર શિક્ટે જ આ મુસાફરો કરી રહ્યો છું. ભાવનગરની ખ્યાતિ સાંભળીને મનમાં એવો નિર્ણય કર્યો છે કે ત્યાં જવું. રોજનમંથી તો નજર ચૂકાવીને ગમેતેમ કરીને પણ બહાર નીકળી જઈશ. પરંતુ મારી મુંઝવણનું મૂળ એ છે, કે ત્યાં જઈને હું શું કરીશ? કેને ત્યાં રહીશ? ખાવા-પીવાના બદોબસ્ત કેવી રીતે થશે? નોકરી-ધંધા કેવી રીતે મેળવીશ? અલખત, જો મારી પાસે પૈસા હોત તો જમે ત્યાં માણું' મારોને પેરી જત. પરંતુ કહેવત છે, કે 'વધુ વિના નર પડ્યું.' જેમજેમ ભાવનગર નજીક આવતું જાય છે તેમતેમ મારા ઉંઘામાં તેલ રેસાઈ રહ્યું છે. મારી મુંઝવણ વધુ જાલ જનતી જાય છે. બાપ! આજકાલ તો ત્યાં ભુલો ત્યાં લકમોની જ જોળખાણ છે. માણસનું મહાકાલ કોઈ કરતું નથી. આટલું બોલતબોલતાં તેનું હૃદય વરાઈ આવ્યું ને તેનાથી રહી દેવાયું. પ્રત્યે પૂછનાર સત્તજને તો દિવાસના બે-આર શબ્દો કહીને ચૂપગાદી સેવી લીધી. એટલું હૃદયમાં જરૂર લાખી રાખજે, કેતમારે આથે ગમે તેવી આસમાની-સુસતાની તુડી પડે તો પણ તમે સરારના સ્વાધીન માનવીઓ સમક્ષ ભૂલેચુંક પણ, કોઈ દિવસ રેલદણાં રેશો નહિ. કહેવાની જો ઇચ્છા જ હોય તો - બે હાથવાળા પામર માનવીને બદલે હુબર હાથવાળા સમર્થ ધણીને શા માટે ન કહેવું? જગત પાસેથી તો કેવળ લૂંચું આધારન જ મળશે.

ડબ્બામાં ભુલોભુલો ખાપરીના માણસો તરફનરેકની વાતો કરી રહ્યા હતા. ગાડી અને કૂબર એક નિકાથી પોતાની ફરજ બજાવી રહ્યા હતા. એટલામાં ઉપરા ઉપરી બીસલો પાળવા લાગી; ગાડીનો વેગ ધીમે ધીમે, ને ધોળકા જંજાને આવી પહોંચ્યું. કુવામાંના રેંટની માફક, સોડાની અવરજવર થઈ રહી હતી. ગાડી ઉપર આવે મોડી વાર હતી તે પહેલાં બે અલમસ્ત ખંડુ

ધારી પોલિસો દાયકડી (બેડી) પડેરાવેલા એક યોગને લઈને એ કબ્જામાં પ્રવેશ્યા. ચોર જ્યાં મેળવીને ત્રણે જગ્યા બેઠા. પૂછપરછ કરતાં માણસ પડ્યું કે આજે તે ચોરનો કેસ ચલાવવાનો હોવાથી તેને લાવનગર લઈ જવાનો છે. ચોરની આંખમાંથી શ્રાવણ-ભાદરવે માધી રહી હતો. તેના મનમાં એમ હતું કે, લાવનગર ફાટમાં મારે કેસ ચાલશે. મુદ્દામાલ સાથે ધંધાપાથે છું. સાક્ષીઓ પણ આવ્યા દશે. ન્યાયાધીશ મને સખતમાં સખત સજા ફરમાવશે. હાથે માંદા બાકીના જીવનમાં ગામ દુઃખ અને નિરાશા જ પાકી રહી દશે. ખરેખર, મેં મારી હાંસી વેડી દીધી.

સમયને જતા ક્યાં વાર લાગે છે? નક્કી કહેવા સમયે માડી લાવનગરના ટરમીનસે આવીને ઊભી રહી. જોત-જોતામાં તો આખી માડી પાકી ચઈ મટ. સદુએ પોતા-પોતાને નિર્દેશ રચાને રસ્તા માંધો. અરવુ.

બોધપાઠઃ—આ તો છે એક દર્શાત. આ રહ્યો તેનો સારાંશઃ (૧) જે માણસ કુટુંબ સાથે મુબાઈથી નીકળ્યો હતો તેને જવાનું હતું લાવનગર (૨) જે અભણો માણસ કબ્જામાં એક પૂણામાં લપાઈને ચિત્તભરત વદને બેઠો હતો તેને પણ ત્યાં જ જવાનું હતું અને (૩) બે પોલિસો જેને દાયકડી નાખીને લઈ જતા હતા તે ચોરને પણ બીજે ક્યાં જવાનું નહોતું. મતલબ કે ઉપરાક્ત ત્રણે વ્યક્તિઓનું જાતન્ય સ્થાન ખેચે તો એક જ હતું, છતાં ત્રણેની અનોદાશ તદ્દન નિરાશી હતી.

જે કુટુંબ મુબાઈથી નીકળ્યું હતું તેને, જેમ જેમ માડી આગળ વધતી જતી હતી તેમ તેમ, આનંદમાં અજિટહિં યદ રહી હતી. તેના મનમાં એવી તાલાવેડી હતી કે ક્યારે જલહી લાવનગર આવી જાય અને ઝોળા-ખાણ-પિણાણવાળા સર્ગ-સંબંધીઓને ક્યારે જટ મળીએ. બીજે જે અભણો માણસ હતો તેને, જેમ લાવનગર નજીક આવવું થયું તેમ, તેના મુખ પર નિરાશા અને હતાશીનતાના વાદળો ધેરાઈ લાગ્યાં, તેની અકળામણમાં ઉમેરો થવા લાગ્યો. ત્રીજે જે ચોર હતો તે તો યોગ જ માર્યાના કરી રહ્યો હતો કે રહેવામાંનું એન્જન વચમાં જ 'ફેઈડ' (અટકી) થઈ ગયું અને લાવનગરનું રૂઝુન જ ન આવે તો સૌથી સાઈ. કારણ કે તે સમયના બધાં પ્રજાનો હતો.

હવે તેનો આધ્યાત્મિક અર્થઃ ધરાત્રીએ, કોરોડોનો રામ એટલે પત્ન્યને પ્રાગુર્વાણ પ્રસન્ન. મુન્નાઈ એટલે

દુઃખમય સંસાર અને લાવનગર એટલે સુખમય સ્વર્ગ. આ જગતમાં પણ, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ત્રણ જાતના માણસો વસી રહ્યા છેઃ (૧) હાંસીના આદિ પરંધી માંડીને છેક જીવનની સખા મુધી જેણે પ્રભુપ્રીત્યર્થે પોતાનું જીવન વીતાયું છે તે. અર્થાત્ સદકુટુંબ નીકળેલો માણસ (૨) જેણે સંસારની આંત્રી-ધૂંટીઓમાં રચાપચવા રહીને પ્રભુથી વિમુખ રહ્યા છે તે. અર્થાત્ અભણ માણસ જેવા અને (૩) પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટે-પોતાનો હેતુ બર લાવવા માટે, ન્યાય-અન્યાય, સત્ય-અસત્ય, કાળું-ધોળું વિ. તરફ ધ્યાન આપ્યા સિવાય અર્ધમ પાપાચરણ કરીને ભગવાનના મુન્હેગાર બન્યા છે તે. અર્થાત્ દાયકા બેડી પડેરાવેલા ચોર જેવા.

હવે એક કાળું આગળ વધીને ત્રણેની વ્યક્તિમત્ત સ્થિતિ તપાસીએઃ સદાચાર ને સત્સંગજનનમાં પોતાનું સમગ્ર જીવન વીતાવીને ભગવત્નામ અને ભક્તિરૂપી નાણું પ્રમુખી પેડીમાં જીતે દરાયું છે તેને મૃત્યુસમયે બીજા-ઓની જેમ, જ્ઞાપ બજારામણ નથી રહેતી. ભલેટો તે તો મૃત્યુને આવકાર આપે છે તેના મનમાં એવા જ વિચારો રમી રહ્યા હોય છે, કે 'મેં મારા જીવનકાળ દરમિયાન એક જ પાપ કર્યું' નથી પણ મારે કરવાની થી જરૂર? વળી મરીને ત્યાં જવાનું છે તે તો મારા પ્યારા પ્રમુખ પર છે. હવેના બીજાનારી સદેશા દારા તેની સાથે મેં અગાઉથી સંબંધ બાંધી દીધેલો છે. તેમણે મારું હૃદય વાંચ્યું છે, મેં તેમણું હૃદય વાંચ્યું છે. સાચા સજાને ત્યાં જતી વેળાએ હૃદયમાં શોક કેવો! અત્યાર-મુધી અમારી વચ્ચે જે માવાનો અદરબ પડ્યો હતો તે પણ દૂર ખસી જશે. હવે તો પરાક્ષ દર્શનને જાહેર તેમનો પ્રલય પદિચ્ચ પામીને જીવનને કુનાથ કરીશું. તદુપરાંત તો મારા જેવા બીજા અનેક પ્રભુપ્રીતીઓ રહેતા દશે. તેમનો સંપર્ક સાધવાની તક મળશે. એવો કોણ અજાણી દશે કે એક દેરીને મળતાં જેને ઉમળકો ન આવે?

વધુમાં, પરમ પિતા પ્રભુ સાથેના જૂનાં સંદેહ-સંક્રમ-રજો તામ્ કરીશું. ઝોળખાણને કોઈ આપણને નેપંત્રી તમામ મુખ-સજગરો સહેલાઈથી મળશે. અઃજિન મુધી મેં જે અદભૂત નાણું રામનામ બેંકમાં જીતે દરાયું છે તેના આનંદમાંથી પ્રમુખી ઈચ્છા દશે ત્વંમુધી, બેડા બેડા નિગતિ ખાણું. ત્યારનાર નાં સેવકને પ્રભુ જે આજા ફરમાવશે ત્યાં નિરવાર્થ ધામ જાળવવા બેસી બેઠું. નિ-તિ. જેણે હંપર સુધે અગાઉથી

એજાખાણુ કરી દશે તેની, મુંબાઈથી જાવનગર જતી વખતે-સંસારમાંથી રવળમાં સંચરતી વખતે આવી ઉઠતા વિચારસરણી કરી.

[૨] આધુનિક માનવસમાજને એક મોટા વર્ગ આજે આનંદ-પ્રભાવ અને વૈભવ-વિલાસમાં પ્રભુએ દર્શા કરીને આપેલી જીવનરૂપી અમૂલ્ય મૂકીને વેચી રહ્યો છે. કેમ જાણે કાજવાન પાસેથી અમર જીવનનો દરતાવજ ન લખાવી લાવ્યો હોય, તેવી ભાવના તેમનું વર્તન હોય છે. તેઓ લગભગ 'આવાકિના ચેસાએ' ખરી ગયા હોય છે.

વાજાજીવે દુણે જીવેત, પ્રજાને કૃત્યા છૂતે વિવેત ।

મરનીમૂલસ વેદસ પુતવગમન જ્ઞાત : ॥

અર્થાત 'ખાણ પીને ધાપ એટલી હલેર કરે, દેવું કરીને પશુ થી પીએ. પરલોક ને પુનર્જન્મના નકામો અપાએને દેશવટે દઈ દો. ખરી ગયા પછી ક્યો 'ડોહો' લેવા આવવાનો છે ।'

તેમને બધું યાદ રહે છે; નથી યાદ રહેતું કુલ એક મરણનું સમાધાન. જો માણસને મૃત્યુની સ્મૃતિ રહેતી હોય તો જન્મની આજે આ અધીશતિ હોત ખરી ।

યાદ રહે કે ન રહે પરંતુ એક યા બીજાએ, મૃત્યુના રાજાનો જોખ થયાતું છે એ નિર્વિવાદ સ્પષ્ટ છે. સનાતન સત્ય છે. પ્રસિદ્ધ મહાપુરુષોથી માંડીને નાનામાં નાના આણીને પશુ આ સંસારવાત્રા પૂરી કરીને વમા-લખતી યાત્રા કરતી જ પડે, એમાં શકાને રહેજે રમાન નથી.

જોખ-જોખમાં મગી રહેલો માનવી આજે વિસરી ગયો છે કે, આજે ભલે હું મખમલના મુલાવમ મિઠાના પર મઈ રહ્યો છું. પરંતુ એક દિવસ એવો જરૂર આવશે કે ત્યારે તદ્દન ખરાબચા (Rough) થા Umpolished) લાકડાની ચિતામાં મારે સવું પડશે. આજે જે કાયાતું હું જાળવીને જતાન કરી રહ્યો છું તે જ કાયાને સર્મ-સંજયીઆ લાકડા-ડાંગના ગોરા મારશે. ખાજે અગિયો એક નાનકડો તણખારો ભેઈને દાઝના કાંથી, હું આધો ખસી જઈ છું પરંતુ હું એ ન જાણી જઈ છું, કે દેશવર્ણી (સાત)ની યોદ્ધા, ભગત રાજવર્ણી અભિભવાગાઓમાં, અત્યારે લાખની પાતી આ કંમલવર્ણી કાલા રાખની યાત્રે ખાખમાં । જરૂર. ઉપાની કોતે કેતરી ગખને કે દેશવર્ણી ન એ હર્ષભ પિરામખાસિનો ચહેલો અને હ ઉપાય છે.

જેણે આખા જીવનમાં 'હાવ, હાવ' કરી છે તેની એ વિલાપ 'ખરખર અત્યત કષ્ટાનલક હોય છે. ઊંચા પછી પ્રયેક માનવીની આજ બપે છે;

તેની સાન દેહણે આવી જાય છે; તેને સાચી નિશ્ચિતિનું જ્ઞાન થાય છે. કરેલાં કુકર્મોનાં પરિણામો કહે છે કે, 'માનવ દેહ મેળવતો ને કરવાતું' એ ને ન ક્યું' અને ને નહોતું કરવાનું તેની પાછળ મેળું જીવનધન લંડાવો દીધું. દલે મારું શું થયું । મને મો લઈ જશે । મારી શી બતિ થશે । પરંતુ એ અખલ : (Confirmation) કહેવાની હોય છે, 'મને કે, '...તવ વછાવે કયા હોત હૈ જન વિચિત્ર જુગ મંદે જો' શકે યુગરાતીમાં કહીએ તો, 'રડો પછીનું આજ શું કામનું । આજ લાગ્યા 'પછી ફેલો' જોડારોતો નિખમ પુરુષાર્થ' શું કામનો ।' 'લાવના દાણા (પાણ) ફેલે ગયા પછીનો અડસોસ શું કામનો ।' It is of no use to shut the stable-door when the steed is stolen.' જેમણે સ્વાર્થની સાધનામાં જ જીવનનું અરેરાત ગુમાવી દીધું છે તેમની નિશ્ચિતિ જરાય આવી હોય છે. પેલા અજાણ્યા માણસ જેની ।

[૩] 'જાતમાં પ્રભુ જેવી મોઈ બાંધતું અભિભવ છે જ નહિ.' એમ માનતા જેણે મનકાવતું જરૂરિયાત જીવન ગુમાવ્યું છે, તેની આખિ આજ, માણ પધારી વખતે, પૂરકત પાપિતો આખો દહીયથ ચિતાર રહ્યો થાય છે. એ પુરાણો દર્શિલાસ સંમિશ્રિમાંથી તેની આખિમાંથી જોર-જોર નેવડાં આંસુ પડે છે. એના મનમાં વિચારો ધૂમી રહ્યાં હોય છે, કે 'જીવનમાં કુકર્મો કરવામાં જે પાણું વગીને લેયું નથી, જે હાથે કર્યું છે, તે આજે હંમે વાગી રહ્યાં છે. જીવનમાં જે વાંચું છે તે આજે લાંચી રહ્યો છું. ખરી ગયા પછી પ્રભુ મને પૂછશે કે 'તે શું ક્યું' ।' તો જવાબ દેવો મને હારી યઈ પડશે. પંચમહામૂલના સફોળા સન્નુય હું છું ઉત્તર આપીશ । પાપ ને કુપુરના વડીમાં સમજા કે ક્યો મોટો બચાવ કરીશ । સાચે જ, મારે આકરી સળ સોજવવી પડે છે. 'આવી કુદૈયા હોય છે તેમની, જેઓ પ્રભુના ગુન્હેગારો હોય છે.

જેને પ્રભુ સાથે જોગખાણુ કર્યો તે દમતો દલેલો જરૂર. જે મનુષ્ય પ્રભુથી વિચૂળ રહ્યો છે તે મનમાં મનમાં મુંઝવતો કરો. અને જેણે ક્ષિપરતત્વનો ક્ષિપાર કરીને ચોરી કરી છે તે સળના લાખી રડતો રડતો જરૂર.

માટે મહામૃત્યુના મહારાગમાંથી મહામુકિત મેળવીને મહાદેવ મેળવ્યું હોય તો અત્યારથી જ ક્ષમરૂપી જોગખાણુ કરી લેશે. જ્ઞાનરૂપી કાયા સાદી છે તે હાથમાં ખાણ છે તાંસુપી પ્રભુને રાજી કરી લા. નવું ઉભા પછી ફેરી નહિ મળે. Strike with all your might, while the iron is red.

(બીજી પૃષ્ઠ ૫૬૨ ચાલુ)

યથાન્નિઃ સુસંમિદ્ધાચિઃ કરોત્યેવાંસિ મરમસાત્ ।

તથા મદિપયા મકિરુદ્ધૈનાંસિ કુલ્લનરાઃ

મત્સ્યાહમેકયા પ્રાહઃ શ્રદ્ધયાડડમા પ્રિયઃ સતો

મકિઃ પુનાતિ મનિષ્ઠા સ્વપાતકપિ સંમદાત્ ॥

હોવે સજ્જીવતી વખતે અથવા રસોઈને માટે સજ-
જાવેલા અગ્નિને એક પણ તણખો ધાસ ઉપર પડે તો
ધાસ સજ્જી જડે છે, અને તેને હોધે મોટાં મોટાં
મકાન, મામ, નગર, પદાડ, અરવ્ય કુંદોષ ન્ય છે.
તે જ પ્રમાણે મદિપયક થોડી સરખી પણ થકાયુક્ત
બક્તિ ચિત્તને વિષે પ્રવિષ્ટ થઈ હશે તો, સંચિન-કિય-
માણુ પાપાટી બરમીમૂત ધર્મ ન્ય છે. કદૃર અગ્નિને
અકક્તા વાર જ નિઃશ્વેષ બળી ન્ય છે, તે જ પ્રમાણે
બક્તિ વડે ચિત્તસ્થ સકલ દોષો બળી ન્ય છે.

બાલા આત્માનાં દો ।

ગત્ય શાન્તનુ પોતાની પવિત્ર પત્ની મંજા અને
પુત્રનો વિશેષ સદન કરીને પોતાના કામકામમાં જીવન
નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. કારણ, કુનિયામાં રાત્ર્યકારમાર
માથે ઊડાવેલો એ રમતવાત નથી. જગતની અંદર ગત્ય
તરીકે બાકત અંગરીય, રંતોદિવ, મા-માતા, દિશીય,
સશર, ભરત, વિગેરે વિગેરે અમુક રાજાઓનાં જ નામો
આજણ આવે છે. સહિતા મંડાણથી આજીવન સુધીમાં
કરોડો રાજાઓ જન્મ્યા અને મરી ચૂક્યા છતાં એમના
નામને કોઈ યાદ સરખું પણ કરતું નથી. એટલે રાત્ર્ય-
કારને વદન કરવી એ તો તલવારની ધાર પર ચાલવા
જેવું છે. ભગવાન રામચંદ્રનો નસુસ એક દિવસ સમા-
ચાર આપવા એકાન્તમાં આવ્યો અને બધાપ સમાચારો
સ્પષ્ટી રજા પછી તે રહવા લાગ્યો. ત્યારે ભગવાને
એને પુછ્યો આશાસન આપીને ક્યું કે એવા તો યા
સમાચાર હો ત્યારે સજ્જ નવને નસુસ કહે છે; 'ભગવાન,
મર્ધ રાત્રિ દે નગરચર્ચા જોવા નીડંજો હતો ત્યારે એક

ધોખી પોતાની ઓને કોવના આવેશમાં આવીને કહેતો
હતો, કે હું દરરવયુગ રામ જોવો નથી કે રાવચુને
ત્વી રહી આવેશી જનકીને સંપર્શ આ સંપ્દો સારાગતી
જ ભગવાન ચમકવા. જો કે માતાજીની અગ્નિપરીક્ષા
લંકામાં લેવાઈ હતી, અને પ્રુદ્ધ ભગવાન પણ જાણતા
હતા કે જનકી પણ મારી આદિ માયા છે, અને મન-
વચન-કર્મથી પવિત્ર છે, છતાં માગમાં એટલો દોષ
પણ મારી પ્રગળે ન જોવો જોઈએ. તેના ખાતર વિના
વિલંબે જનકી મહારાણીનો એમણે પરિવાર કર્યો.

સત્જનો! આનું નામ તે રામરાત્ર્ય, આનું નામ
તે મુદ્રાત્ર્ય અને આનું નામ તે સ્વરાત્ર્ય. ત્યારે,
સ્વરાત્ર્ય કેવું હોયું' જોઈએ તે આમ આટલા ઉપધી
સ્થેજ વિચાર કરો, અને ભગવાનને પ્રાર્થના કરો કે
એવું સ્વરાત્ર્ય અમને આપવો. અરુ. તદ્ અનુસાર
શાન્તનુએ પણ પોતાની પ્રજનન બદ્ધ જ પ્રેમપૂર્વક પાલન
કરવા માંડ્યું. કારણ કે એક કવિએ કહ્યું છે:

આપા જગતના ધર્મથી પણ દેશની સેવા વધી,
જીતી લીધી પ્રીતિ પ્રજાનો, તો જીતી કુનીયા બધી,
પાપે પ્રજાને પુત્ર સમ, તે દેવસમ પૂજ્ય છે.
યશસ્વ એવા નરપતિઓનાં, દેવતાઓ આવ છે.
એટલે શાન્તનુ રાજાએ એ પ્રમાણે પોતાની પ્રજાનું
પચાઈ રીતે પાલન કરવા માંડ્યું. જેથી વિષમાં એની
અમર નામના રહી. આમ તે આમ કેટલાક સમયપર્યંત
આ સ્થિતિ ચાલુ રહી, ત્યાં એક દિવસ શાન્તનુ ધોડે-
સ્વારી કરી મંજાના કિનારે કિનારે નૈસર્ગિક દરમો જોતો
જોતો જાનુ દૂર નીડળી ગયો. ત્યાં મંજાના પાણીમાં
એક અતિ તેજસ્વિન દેવી જોમોલો છે, અને મંજાની પાસે
એક પંચ વર્ષના, જેણે મોજ મેખલા ધારણ કરેલી છે
એવો, એક બાહકુમાર નાનું ધનુષમાણુ હાથમાં લઈને
દેવીની સમીપમાં જોમોલો છે, આ દરમને જોઈને શાન્તનુ
બડો જન્મ્યો અને એને પોતાની પત્ની મંજા અને પુત્ર

પ્રીતમને પુનિત પ્રાર્થના

આજી !... હયામય ! ! એ તફત સાચું છે કે તમારી દયા જદા-ચેતનાદિ તમામ જીવો પર સમાન છે, અને તે પણ ચોક્કસથી નહિ, જનહદ. પરંતુ મારા પૂર્વજ-માતા પાપોને લીધે, હું એવો હતવાથી છું કે તમારા એ કરુણાંકુષી સાગરમાં સ્નાન કરવાનું સદ્માન્ય મને નથી સંવિહતું. ન્યારેન્યારે મારું પાપું કાર્ય દુષાર મટે છે ત્યારેત્યારે તો આપની દયા દુષ્ટિગેચર થાય છે, પરંતુ મારી ઇન્છાવિકેદ કાયોમાં તો હું તેના સાદ અસ્વીકાર કરું છું. હું એ પણ જાણું છું કે અતુલ્યતા અને પ્રતિફળતા અને રૂપમાં આપની કૃપાનાં કિરણો વેરાઈ રહ્યાં છે અને તે આવે છે મારા કલ્યાણ માટે જ, પરંતુ પ્રતિફળતાના રૂપમાં આં હકીલું મન તેને માનવાનો ઇન્કાર કરે છે. પ્રભો ! એવું પુનિત પ્રભાત ક્યારે પ્રગટશે, કે ન્યારે અતુલ્યતા અને પ્રતિફળતા જનને આપની કૃપાનો મહામસાદ સમજાવે. હું પ્રસન્નતાપૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરીશ ! ક્યારે હું માન-અપમાન, તિરસ્કાર-પુરસ્કાર, નિંદા-સ્તુતિ, નફા-નુકસાન, મુખ-દુઃખ, જીવન-મરણ વિ. ક્ષેત્રોમાં આપની દયાનાં દર્શન કરીને પરમ શાંતિ અને સંતોષનો અનુભવ કરીશ ! ખ્યાલ પ્રભો ! મારા અંતરનાં બેઠાણમાં એ સ્પષ્ટિત રંગી રહી છે, કે, હું 'કહેવકાલુ' છું તો 'તમારો' છતાં વાસ્તવિક રીતે આપનો નથી બની શક્યો. જોકે હું-મારી સગી આંખે જોકે હું, કે કંઈ પણ હું વિચેના મજબૂત દિલમાં ધેરવેલો છું. કોઈ-કોઈ વાર તો, ખૂબ જ નિર્દય રીતે, વિષય-વાસનાનું પૂર મારી સાર્વિકતાને તારાજ કરવા માટે મરી આવે છે અને કુરજ પાકવા ચાહે છે : મને ચોતાની શુભાશીની જાહેરાતમાં જદાકવા માટે. તે વખતની દેયાની વરાલ કયાં જઈને કાલવું ? માફ દિલ-કર્કે કોની આગેળ રડું ? તે વખતે તો બસ, કેવળ આપની કૃપાચક્રિતો જ એકમાત્ર આધાર હોય છે. હું નજરે નિહાળું છું કે તમારી દયાદિ વાસનાનાં વાદળોનો એક કાળમાં જ વિનાશ કરી નાખે છે. આટલું કોવા છતાં પણ હું સર્વથા, સર્વકા આપનો નથી બની શકતો, એ શું કોણ દુખની વાત છે ? મારા સમર્થ સંરક્ષક સ્વામી ! અને તો હવે પાકી આની યર્થ રૂકી છે, કે મારા સ્વ-અપનથી કંઈ જ દહાડો વળવાનો નથી. હવે તો આપ જ આપની દયાગુલા વટે આ અપમાને અપમાનીને છાલી સરખો આપી હો ! એ તો આપણી અભ્યર્થનું નથી કે ક્યારેક તો મારું પ્રાણપ્રેરૂ આપના મિલન માટે તરફતી રહું હોય છે. પરંતુ આ પાપી મન આં જણકારે છે ? બહાવાથી વિખૂટા પડેલા આ વિરહીની વિરહબ્યથાનો વિચાર કરીને કરુણા-જળનો છંદકાવ કરીને, મામાની મહાન્યાનાઘ્વિમાંથી મને ઊઠારી હો ! એ આપ આટલું ન કરો તો, આટલું તો જરૂર કરો કે, ન તો મારા ચિત્તમાં કોઈ સાહના રહે, કે ન તો કળે-પત્રલે પ્રાર્થના કરીને આપને હેરાન કરું. તમે જ કરો, જેવી રીતે કરો, ન્યારે કરો, અને મમે તે સ્મિતમાં, ગમે તેવી રીતે રાખો—હું તેમાં જ સંતોષ માનું અને અનુભવું કે આ આજી જગત આપની અસીમ દયાનો જ કાંઠાર છે, આપની કૃપાનો જ અપૂર પાવનો છે. આપનાથી આટલું પણ નહિ અને ? શું આપ આટલી પણ દયા નહિ દર્શાવો ? આપનો જ એક અધિક આગેક

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે; હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

શિવિંદ્ર લવાજમ :

શ્રી ૫-૪-૦

પાકું બાઈ-ડીંગ

શ્રી ૬-૪-૦

તંત્રી :

મગનલાલ છોડાલાલ દેસાઈ

હિંદ બહાર

શ્રી ૭-૮-૦

પાકું બાઈ-ડીંગ

શ્રી ૮-૮-૦

વિષય સૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	અન્તરો આત્મનાદ [કવિત]	શ્રી 'પ્રાનિત'	...૧૨૫
૨	અપ્રાદીય૧૨૬
૩	મહાસકિતનો એક અર્થ	શ્રી શાન્તિલાલ કાકર M. A.	...૧૨૭
૪	મરણીય રમણ	લે. શ્રી 'મહ' અનુ. શ્રી 'કૃષ્ણપાકાંક્ષી'	...૧૨૮
૫	અખાત્મ બાવલ	સ્વામી માધવતીયજી	...૧૨૯
૬	શ્રી નવનાથ ક્યાપત	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	...૧૩૦
૭	સદબંધન	શ્રી નર્મદાચંદ્ર ઇશ્વરલાલ પાઠક	...૧૩૧
૮	મહાભારતની ભૂમિકા	શ્રી અમનારાયણ શા. વેદાન્તચાત્રી	...૧૩૨
૯	શીખનો લાયક	શ્રી અમૃતલાલ નરસિંહલાલ ખાંડે	...૧૩૩
૧૦	કથાણ કુંજ	'શ્રી' રિવ	...૧૩૪
૧૧	શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશવાણી	અનુ. શ્રી જયન્તીલાલ મંગળજી જોશી M. A.	...૧૩૫
૧૨	રામવાન લીલ	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	...૧૩૬
૧૩	સતી સુકલા	શ્રી રામનાથજી 'સુમન'	...૧૩૭

જરૂરી સૂચનાઓ—

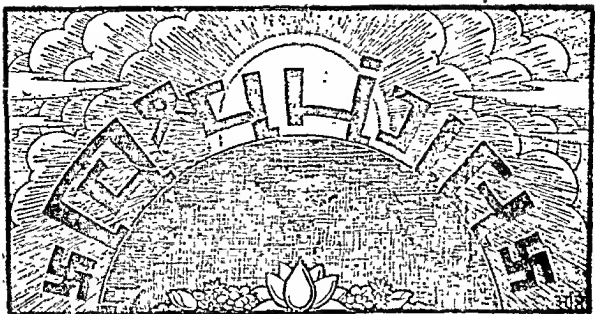
૧. માહોએ પેતાનું નામ-હિરનાથ રૂપજી લખવું જોઈએ. અને પેતાનો માહોનંબર લખવાનું જણવું ન જોઈએ.

૨. પત્રનો અંગળ મેળવવા માટે સિંચાઈપારટકાઈ કે કીકટ મોકલવી જરૂરી છે.

૩. માહોએ મનીઓડરનો જ લવાજમ મોકલવું જોઈએ. વી. પી. મેંભાવવાથી ફેટલીકવાર મરીને કાઢ મરીને મળે છે. વી. પી. અને મનીઓડર બન્નેનો ખર્ચ એક જ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની વ્યવસ્થામાં જરૂર વિશેષ પડે છે.

અંક તા. ૧૦ મી સુધીમાં ન મળે તો પોસ્ટ કાઢ લખી મંગાવી લેવો.

લખો—શ્રી લલિતભાઈ કાર્યાલય, પો. બો. નં. ૬ અમદાવાદ.

સત્સંગે જનયત્પરાત્નવિપયે મક્તિ સમુદયયત્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદન્મજનકં સાહિત્યમુન્મૂલયત્ ।
 વર્મદેવમનુલ્લેખં પ્રસમયત્તન્દર્યપત્તદ્ગતિ, સંગતં સદ્ધ 'વિશ્વમંગલ' -માનાકર્તુ જગદ્ગતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૨ મું. : આશ્વિન-૨૦૦૪ : ઓક્ટોબર-૧૯૪૮ : અંક ૭ મો.

અંતરનો

આર્તનાદ

શ્રી 'પુનિત'

(વ્યાજ્ઞા । તારો વિશેષ (૨) લિધાનુ દર્ છે.....રાગ) ।

માવડી ! દીનદયાળ (૨) ક્યારે બોલાવશે ?

ઠહીને 'બહાલેશે બાળ' (૨) ક્યારે બોલાવશે ?

માવડી.....(૧)

તારી હથેળીમાં અમૃતનાં ઝરણાં,

ફેરવી હાથો હેતાળ (૨) ક્યારે બોલાવશે ?

માવડી.....(૨)

તારી આંખો માંડી વાતસલ્ય ઊભરે,

ચૂમી બાળકના ગાત્ર (૨) ક્યારે બોલાવશે ?

માવડી.....(૩)

દેયામાં પ્રેમની છાંયો રે ઊડતી,

ચાંપી હિયાની સાથ (૨) ક્યારે બોલાવશે ?

માવડી.....(૪)

'પુનિત' પોકારે છે નિર્દોષ બાવે,

દર્શન દહને સાક્ષા (૨) ક્યારે બોલાવશે ?

માવડી.....(૫)

અમારા માહકોને

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી અને પરમાત્માની શુભેચ્છાઓમાં સદાકાર આપી તેની સૃષ્ટિમાં-તેની રચનામાં સુન્દરતા અને એકમુરતા પૂરી રહેલા સન્નિધાની સહાયતાથી, વિશ્વમંથન તેની પ્રગતિમાં દિન-પ્રતિદિન આગળ વધી રહ્યું છે. મહાભારતકીની માથે દરદોષ ચાલુ ન રહે છે, છતાં હાલના કામકાજના દબાણને લખને તેને તૈયાર કરવામાં દીલચર્ષ છે. છતાં મહાભારતકી દીવાળી સુધીમાં તૈયાર થઈ જશે. આ સિવાય કાર્યાલયનાં બીજાં લોકપ્રિય પુસ્તકોની ધણીખરી આવૃત્તિઓ ખલાસ થઈ ગયેલી હોવાથી જિલ્લાસુબોને વારંવાર નિરાશ થવું પડે છે. તેને ફરી પ્રકટ કરવામાં જે વિલમ્બ થાય છે તે માટે અમે અમારા માહકમહોદયોની ક્ષમા પાત્રીએ છીએ.

આ અંકમાં થયેલ અનિવાર્ય વિલમ્બ

માહકમહોદયોને નિવેદન કરવાનું કે આ અંકે છાપવાના કાગળો આવવાની આજ આઠમી તારીખ સુધી રાહ લેવા છતાં રહેલી અવ્યવસ્થિતતાને લીધે કાગળો આવી શક્યા નથી. તેથી અમારે મોડું કરીને પશુ છેવટે બીજા આવા કાગળોમાં અંકે છાપવો પડ્યો છે, અને વાચનમાં એક ફોર્મ જોણું કરવું પડ્યું છે. આવતો અંક સુન્દર ત્રિરંગી રાષ્ટ્રધ્વ સાથે આઠ ફોર્મનો પ્રકટ થશે અને તે અંક દીવાળી પહેલાં સર્વ માહકોને મળી જાય એ રીતે વહેતાં રવાના કરવામાં આવશે. આમાં પંચમિ અને કેલેન્ડર પશુ નેકવામાં આવેલ હશે.

શ્રી કલ્યાણ મન્યમાળાનાં ત્રીજા વર્ષનાં બધાં પુસ્તકો પ્રકટ થઈ ચૂક્યાં છે અને તેના માહકોને રવાના થઈ ગયાં છે. ચોથા વર્ષનું પહેલું પુસ્તક સ્ફુર્તિ જે ભાષ્યોનાં લવાજમનાં મનીષાંદર આવેલાં છે તેમને, બેસતા વર્ષને દિવસે મળી જાય એ રીતે રવાના કરવામાં આવશે, અને બાકીના માહકો ઉપર તે પછી વી. પી. કરવામાં આવશે. જે ભાષ્યોને માહક ન રહેતું હોય તેઓ અમને ફક્ત બે પૈસાનું પોસ્ટખર્ચ લખવા કૃપા કરશે કે જોયો તેમના માટે વી. પી.નું પોસ્ટખર્ચ ન થાય.

- સંપાદક.

નવરાત્રિની હજારોઓ અને પર્વોના દિવસોએ ભેટ આપવા લાયક

‘ભગવતી જગદંબાના ગુણગાનનું’ સાહિત્ય

શ્રી શક્તિ મહિમા ૧-૮-૦. શ્રી લક્ષ્મી સાધના ૧-૪-૦. શ્રી શક્તિ ગીત સંગ્રહ ૦-૧૨-૦.

દીવાળીના પર્વોની સમજ આપતું, નવીન વર્ષની શુભ શરૂઆત બતાવતું રનેલીવર્ગને ભેટ આપવા ચોથા આર્ષક પુસ્તક— દીપાલસવી પંચપર્વ (સુવર્ણ સ્ત્રોત સાથે) ૦-૮-૦

માહ બાલ મંડળ નીચાદનાં, પ્રકાશનો.

માઈ પંચામૃત—આમાં જુદા જુદા રાગના ૨૦૦ ગરબાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. દિ. ૧-૪-૦

માઈ ગુજન ૦-૪-૦.

માઈ મસ્તી, ૦-૪-૦.

માઈ પ્રસાદી ૦-૪-૦.

માઈ બોલ ૦-૪-૦

માઈ ઝંજુકાર ૦-૪-૦

બહારમાથી મંગાવનારે છુટક પુસ્તક માટે પોસ્ટખર્ચ સાથે ૦-૫-૦ ની દીકાટ બીડવી.

દરેકનું પોસ્ટખર્ચ જુદું. સામટાં વધુ પ્રતો ખરીદનારે પૂજાવવું.

લખો-શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય સલાપસ કેસરોડ, અમદાવાદ.

મહાશક્તિને એક અર્થ

લેખક :
શ્રી શાન્તિલાલ દાદર M. A.

નમો મગવતી મહાદેવ્યે ।

નું વશનિ એટલે બળવતી મહાદેવીના મહાપૂજનના મહોત્સવ. મહાદેવી એ મહાશક્તિ છે. પરમ ચૈતન્યની સ્વ-દારિમિદ્યા અવસ્થા એટલે શક્તિ. સ્વાત્મનિષ્ઠ ચૈતન્યવસ્થા એ પરાતપરા પરબ્રહ્મ. તેની સ્ફુરણાવસ્થા સ્વ-દનમયી મહાવસ્થા એટલે મહાશક્તિના મહાન 'આવિર્ભાવ. શક્તિ વગરનું ચૈતન્યતત્ત્વ નિષ્ક્રિય હોઈ બ્રહ્માંડની રાસલીલામાં પોતાની ભૂતને આવિર્ભૂત કરવા અસમર્થ છે, ચૈતન્યતત્ત્વ વગરનું સ્વ-દન નિર્લક્ષ્ય ધમ-સાચુ માન છે, નિષ્ફલ અને અનિયંત્રિત થાતે માત્ર છે. સાચુંક શક્તિની શક્તિ અને તેની પીઠમાં રહેલું નિશા-મક ચૈતન્યભાગ એ જગતના પાયામાં રહેલું પરમ સત્ય છે.

કેટલાક ચિન્તકો કહે છે કે-નિરુપદ પરબ્રહ્મ એ પરમ ઉપાસ્ય તત્ત્વ છે, પણ શક્તિથી પાર કોણ ક્યા બઈ થયે તેમ છે? વેદાન્તીઓએ નિષ્ક્રિય, નિર્ગુણ બ્રહ્મતત્ત્વને સ્વીકાર કરતાંકરતાં બળવતી મહાદેવી મહા-ભાષાનો આશ્રય લીધો; સંખ્ય વિચારોએ “પુરુષ-ચૈતન્યમાં અંતિમ રિયતિ પ્રાપ્ત કરી એ જીવનનો મર્મ છે” એવા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતાંકરતાં પુરુષની સાથેસાથે જ પ્રકૃતિનામક મહાશક્તિનું દૈત સ્વીકૃષ્ટ; પાતંજલ યોગીએ “સ્થાનું સ્વરૂપમાં અવસ્થાન યામ એ રિયતિ ઉચ્ચતમ છે” એવું વસ્તાવસ્તા તેજ પરમ ચૈતન્યની કિણ્વાવધી સમી ચિત્તશક્તિઓની મહાભલમાં પડ્યા. શાંક્યો અને નૈયાયિકો પરમાણુશક્તિનો આપવ લીધા સિવાય ચલાવી ન શક્યા. જ્ઞાનાદીઓ અને આર્વાકો પણ ઇન્દ્રિયોની આર્શયુ શક્તિ અને રમણીય વિષયપદાર્થોની મોહનશક્તિમાં દૂગઈ મારે છે. વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રીઓ પણ પછી બસે તે વનસ્પતિપ્રાચર હોય, પ્રાણી-શાસ્ત્ર હોય, જૂસ્તરશાસ્ત્ર હોય, વાયુશાસ્ત્ર હોય; કુદ-રતની મહાશક્તિના એક અંશની મહત્તાનું સોધન અને પથકરણ કરતાંકરતાં હેતુતત્ત્વ નહ આશ્ચર્યમાં મરકાવયઇ ન્યાય છે. મહા બળવતી શક્તિમેવાના અપ-રપાર મહિમાનું કોણ સિદ્ધિદર્શન કરી શકાવી શકે તેમ છે!

દિગ્બલય પવતનાં એકલ અને સનાતન મરૂથી પ્રખળ ગિરિદૂંગોમાં અગ્ર સમાપિ લગતી મેલેલા

યોગેશ્વર શ્રીકંઠરના ધરમાં બેળવતી મહાશક્તિ પાર્વતી-રૂપે વિરાજે છે, જ્ઞાનદર્શનમાં મરકવાં વેરે છે, પોતાની તપસ્વ્યાના અગ્રથી તેમના અર્ધ દેહની અધિક-રિણી જની સનાતન શાશ્વતી માટે માવોદેહીની વિગ્ન-પતાણ ફરફાવે છે. જ્ઞાનાનાં ગુદલક્ષ્મી સાર્વજીવી, જ્ઞાનનાં રશ્મિઓને સ્પર્શોદ્યમાં પ્રસંગવર્તા, તેમના ધરને મહાશક્તિના વાસરૂપી પ્રસાદથી જીભવે છે, બળવાન શ્રીકૃષ્ણદેવનાં ચરણમય શેષનાજની શય્યા ઉપર પથ, હૃદયદેહી મહામોગનિદ્રાના યેનનાં અવસરે પથ તળસિ છે અને માવોદેહીની હાજરી ક્ષીરસાગરની સ્વેત સપાટી પર પથ સિદ્ધ કરે છે, ઇન્દ્રદેવની શક્તિ ઇન્દ્રણી, ગુદદેવની ગુદાણી, કાલી, કરાલી, અંબિકા, મહાશ્વરવતી અને અણુશક્તિ સ્વરૂપોમાં વિલસતી મહાશક્તિને સદા જબજબકર છે, કાલીની રસમત આંખમાં રમતી કવિતારૂપે, સામાન્ય ગુદરચના ધરમાં દેહીધમાનું ગુદલક્ષ્મી-રૂપે, આશામાં જન્મના કરતા વર્ષાવાદનના ગર્ભમાં અમર કરતી વિદ્યુતરૂપે, મહાન પર્વતના ઉચ્ચતમ શૃંગપર રહેતી રમણીય વીરણુતારૂપે, ઊંઘાઈના વનની નીરવતામાં સ્તબ્ધલાવે પ્રસરતી લગ્નગનક કોઈ-તતારૂપે એ મહાશક્તિ જગતના દન્યાદનુર છે. ચિત્તનિરોધ માટે પ્રયત્ન કરનાર, કાષ્ઠ ગિરિદર્શનમાં એકાન્ત નિવાસ કરતા યોગીના હૃદયમાં પણ તે કાંઈની અમીષારૂપે, ઇન્દ્રારૂપે, ચિત્તશક્તિરૂપે બહિઃપ્રવાહની સરિતા રૂપે હાનર જ છે. આ પરમ સત્યને આપોવર્તના તાંત્રિકોએ સ્વીકાર્યું છે. અને તાંત્ર્ય-યોગી એ બળવતી મહાચૈતન્યશક્તિની અનેક સ્વરૂપોએ ઉપાસના વિધિત છે અને તેના અનેક પ્રકારો પણ વર્ણવ્યા છે.

માણુસના ચિત્તમાં સ્ત્રી માટે જે અજબ ભુદ્ધિ આર્શયુ છે તે કોનો પ્રસાદ? ઉપનિષદમાં વાલ્ય છે કે—સ હ્રદાયે નામન । સ કર્ષેન નારી ભમવત્ ॥ મૂલ ચૈતન્યને એકલા ન અમ્યુ; તેથી તે પોતાના અર્ધ સ્વરૂપે સ્ત્રીરૂપ અર્થે આ વાક્યમાં ક્યા સનાતન સત્યને પ્રુથેયુકો સ્વીકાર છે? પણ આ સત્યનું ગદ્ય સમાધું છે, આપણે તે અજબ સ્ફુરણાશક્તિના કેવી રીતે પ્રસ્તુતર આપીએ છીએ તેના પર-આપણી અધમ વાક્યનાંજિ અને કામનાંજિને વચ ચઇ ને આપણે આ મહાશક્તિના કાષ્ઠ પણ સ્વરૂપ ઉપર વિશ્વારમ્

દષ્ટિપાત કરીએ, તેનો અહંતાને પેલવા માટે ઉપયોગ કરવા પ્રવૃત્ત કરીએ તો એ રણચંડીનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ખપરથી આપણને વિંધી નાખવા વીજળાકારી અગ્નિ આપણને બીધણુ દર્શન આપે છે અને અનેક અનુભવોના સાબુક મારી આપણને સસપંથનું જ્ઞાન કરાવે છે. જો આપણે તે શક્તિનો સંપાત સત્ત્વ સ્વરૂપે ઝીલીએ તો એ મહાલક્ષ્મી દેહભોની અને સંપત્તિઓની હોળી જોડાતી, માધુર્યની ભૂતિસભી, કરુણાની દેવીસભી, શુદ્ધ પ્રેમની પ્રતિભાસભી, સુવર્ણમય ઝગઝગતો મુકુટ ધારણ કરી આપણને દર્શન દે છે. તેને પગલેપગલે કુંકુમપગલીઓ પડે છે. તેને હાસ્યેહાસ્યે મોતીની સેરા રફૂરે છે. તેના વરદ હસ્તમાંથી જગતના સુખ અને લાલિષ્ય નીતરે છે. તેના મુખમધ્યમાંથી વીણા અને સારંગીના સુર હવાને સ્વર્ગોપ બનાવી અદ્ભુત અને અનિર્વચનીય આનન્દ પ્રકટાવે છે. ચાનની અધિભક્તી દેવી સરસ્વતીરૂપે તે અનેક જીવનશાખાઓ ઉપર પ્રકાશ ફેંકે છે. અંતારાત્મિકરતા પડણ ઊંચક્ષય છે અને જે ઘડી પહેલાં ગૂઢ અને અહલિત હતું તે હાથમાં રહેલા આમળા પેટે રપોટ અને સરહ બની જાય છે. ગૂઢ કાવડાઓ ઉઠાય છે, વિદ્યાઓનું બંધાર ફડફડ પુટી જાય છે, વિષ્ણુ મહાન નિવસો સમજાય છે અને પટેલાં જ્યાં સંપદ, વિરોધ અને ઝડપ હતા, ત્યાં એકચરતા, તાન અને સંગત સમગ્ર સર્વસ્થામાં અને સર્વ કાલમાં, દિવ્ય સમન્વય અને પૂર્ણતા સ્થાપિત થાય છે.

મહેષ્વરી મહામાયા વિદ્યાનરિપિણી છે. તે ઘણા-જડોની યોજના ધરે છે. તેનો નકશો કાઢે છે. કયે સ્થલે અને કયા કાલમાં, કયો વ્યક્તિએ દ્વારા, કયો ઘટનાએ બનાવી જંગલની યોજનામાં એક ઠગણું કેમ આગળ વધારવું, વિદ્યસક્રમ કેમ સાધવો, ઉત્ક્રાન્તિની સીડીનું એક પગથીયું કેમ ચઢાવવું તે સધળું તેની સર્વદંદ દષ્ટિ બહાર છટકી જતું નથી. તે મહાદેવીનું ધૈર્ય નિઃશોષ છે, તેની ચાતુરી માનવની કષ્ટતામાં આવે તેવી નથી.

એક જીવાત્માની સાથે તે અનંતકાલ લીલા કરે છે, બ્રહ્મસુધી તે જીવાત્મા અનેક મોનિઓમાં ભટકી અવિ-ષ્ટાના વગજમાં ગોથાં ખાધ ત્યાંસુધી તે રાહ જુવે છે. તેની યોજનામાં ઉતાવળ, અધીરાઇ કે ગોટાળો નથી, તે જ પ્રકારે અનેક ઘટાડા પણ તે ધરે છે, તેમની ઝીણવટ ભરેલી સંભાળ લે છે અને વિષ્ણુના નાટકના મંદાન પડાની સૂચનારિણી યદ્યપે તે તેનું કાર્ય જગતે જાય છે.

તાર્કિકોની અસંખ્ય દેરીઓની તામાવલીની આપણને જરૂર નથી, તેના કૌમાર, યૌવન અને જરાયો વ્યાપ અનેક સ્વરૂપો સમન્વયાની અને તેમની ઉપાસનાઓના વિવિધ પ્રકાર જાણવાની પણ આપણને જરૂર નથી. આપણે તે એટલું જ માત્ર અસ છે કે તે સર્વ એક મહાચૈતન્યરૂપી સમ્પાદોના સ્વરૂપો છે.

હારીનાં પગલાંમાં સર્વ નાનાં પગલાંના સમાવેશ થઈ જાય છે. અને તે મહાચૈતન્યશક્તિને પ્રાપ્ત થવાનો માર્ગ પણ એક જ છે. સર્વ શાસ્ત્રો ભલે અતિમ અવરણ અને ઉદ્ધા અનુભવ માટે મતભેદ ધરાવે, પણ સાધનમાર્ગમાં સૌ શાસ્ત્રો અને પદો એકમત છે. અને તે માર્ગ છે આત્મશુદ્ધિનો-સંવર્ધનો-ઈન્દ્રિયો તથા ચિત્તના નિમગ્નો. સર્વભાવે, સર્વકાલે અને સર્વપ્રકારે શુદ્ધ-વિશુદ્ધ આત્મસમર્પણનો. દેહમાં, રૂપક તથા સૂક્ષ્મ પ્રાણમાં, ચિત્તમાં, સુદ્ધિમાં, સમ્યક આધારમાં, અસ્તિત્વના એકે એક ખૂણામાં જો તે ભગવતી મહાશક્તિના દિવ્ય ચૈતન્યને પ્રાપ્ત કરવાની સાચા દિલની અભીપ્સા હોય, તમજા હોય, ધરણ હોય, તો પછી બાકીનું કામ મહાશૈલા પોતે જ કરી લે છે. એકવાર “મા”ને સમર્પણ સાચા દિલથી કરાણું હોય તો તેનો દક્ક “મા”ના રજરહરમાં નોંધાઈ જાય છે, તે જીવાત્માને પરમપ્રાપ્તિ ચવારૂપ સદ્ગુણોના સિક્કો સીધ થઈ ગયો હોય છે, તેમાં સંકલ્પે જરા પણ સ્થાન નથી, એ ભગવતી મહા-માયાદેવીનાં અર્ચન, પૂજન અને સમર્પણનો આ મહોત્સવ છે. તે સમયે આપણે તેની જ્યોતિ ઝીલવા સમર્થ થઈએ એટલી જ પ્રાર્થના.

x

x

x

પ્રભુનો આશ્રય લીધા પછી માણસના મનને સમગ્રપાન રહેવું જોઈએ કે તેનું સાટું જ ચલાવું છે. સંકટમાં પણ તેને આનન્દી હોય. કારણ કે તે સમજે છે કે સંકટથી ધીરજ, ધીરજથી અનુભવ અને અનુભવથી ભગવાનના સ્વરૂપનો ભોધ થવા લાગે છે.

મરણનું રમરણ

મૂળ દિન્દી લેખક:-શ્રી 'ચક્ર'

બાષાંતરકાર:-'દૃષ્ટાંત'પાઠકારી

બુલેશ ના બે વાતને, બે ચાહિ દેખાણ,
નારાણુ' એક જોતને, બીજા શ્રી ભગવાન,

[૧]

'આ કેવી વિચિત્ર વાત !' ખૂબ મનોમંથન કર્યું,
ખૂબ ચિંતન કર્યું; પરંતુ એકેય વાત બજે જીવરતી નથી.
મનને ત્યાંથી બીજા બાલુ દોરવાનો પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ
નીવડ્યો. વાત પણ સાવ સાચી હતી, સંપૂર્ણપણે સુસ-
જાત દીવાનખાનામાં મધ્ય ભાગના દેવલ પર જ માથા-
સની ખોપરી પડી હતી. તેને અહીં મૂકવાનું શું પ્રયોજન હતો !

રોડજીથી અપરિચિત વ્યક્તિ તો તેમને ડોક્ટરવા જાણુર
માનવાની ભૂલ કરી ખેસત. ને કે દું પડેલી જ વાર
તેમને ઘેર આવ્યો હું, છતાં તેઓ. મારા જૂતા મિત્ર
છે. આમ તો કાશીમાં અમારા બંને વચ્ચે નિઃકલો
સંબંધ છે. ડોક્ટરની વિદ્યા તો બાલુએ રહી, રોડજી
સામાન્ય ઉપચારથી પણ અવાન છે. નાનકડું 'ગૂમડું'
થઈ હોય તો પણ નોડરને દવાખાને દોડાવે છે. વળી
આવેસમાજના દિમાયતી હોવાથી મંત્ર-તંત્ર પર તો
વિશ્વાસ જ રોના રાખે ! કાશી માયાદોડને અંતે તો
મારા કહેવાથી તેઓ પૂન-પાકમાં માનવા લાગ્યા અને
જોડાવતા અંતે અમલમાં પણ મુકવા લાગ્યા. હવેથી
તો છે પૂરા આસ્તિક !

'અરે, શું વિચારમાં પડ્યા છે ?' નોડરને જોવાથી
મેં પ્રૂઝ્યું. 'રોડજીને ઘેર ડોક્ટર ડોક્ટર તો નથી આવ્યા
ને ?' નકારમાં જવાબ આપીને તે બાલુના રૂમમાં
ચાલ્યો ગયો.

હવે દું વધુ ધીરજ ધરી ચક્ર'તેજ નહોતું. મેં નોંધ-
રને જ સીધો સવાલ પૂછ્યો:-'આ ખોપરી અહીં કેમ
મૂકી છે ? આ પ્રશ્ન સાંભળીને તે હળવે રહીને મારી
પાસે આવ્યો.

'ભાઈ ! શું કહું, રોડજી ભારથી નિમારીમાંથી કોડવા
છે ત્યારથી આ ખોપરીને અંજલિનારથી લાવીને સાથે
જ રાખે છે. જોખમાં પણ તેની જ અંખના રહી રહે
છે. મેંજી જાહેર રોડજીના મનમાં શું જૂન ભગવું છે ?
જાણીયો યોગ અને છે કે તેઓ મંત્રાંજલિ માટે આપના

દરતા હતો. અરે, દાકર્શનો સ્પર્શ કરવો એ ક્યાનો ધર્મ
છે ? સંભવ'છે કે તેમને સમગ્રવવામાં આપને સફળતા
મળે. બાકી બીજા કોઈનું માને તેમ નથી.'

મેં તારણ કાઢી કીધું કે આને કારણની ગમ નથી.
એટલે વાતને દૂંધી દરવાના કાગળથી મેં ફક્ત એટલું
જ કહ્યું કે, 'દું સમગ્રવી દેખા.'

'જરૂર, સમગ્રવી દેખે હો.'

'જલ્દ સાહે, હવે આપ આપનું કામ કરો.'

[૨]

કાશીમાં તો મારી નજીક જ રોડ જામવાલજીની
કુશન છે. તેમની મુખ્ય બેઠક પણ મારે ત્યાં જ છે.
પટના સહેરમાં તેમનો એક વિશાળ વંજલો છે અને
તેમનું કુટુંબ પણ ત્યાં જ રહે છે.

કાશીથી અહીં આવ્યા પછી તેઓ પધારીમાં પટલાઈ
પડ્યા હતા. કાર્યાધિકવચાત્ પયાસમયે મને મલ્લોના
સમાચાર ન મળ્યા. અંજલિ કામદાજી અંજે દું પટના
આગે ત્યારે તેમની નિમારીની ખચર પડવણી તેમને
મળવા ગયો. આવવાનું તો હવે મારા હાથમાં, પરંતુ
જવાનું હવે પારકા હાથમાં ! ન્યાં જવાની વાત કહું કે
રોડજી આગ્રહની અવધિકરી દેતા, અંજે તે જવાનું કાઢી
જવા જ ન દે.

આવતાં વેંત જ તેમની બેઠકના જોરમાં કુસોના
શુશ્વ્થો રાણુમારેતેટ દેવલ પર મનુજ્યની ખોપરીને
કીડી. દુંત્યારથી જોડા વિચારસાગરમાં અરદાવ થઈ ગયો.
તે જોરડો છેલ્લામાં છેલ્લી દગની તમામ સમવડો
ધરાવતો હતો. પછી આ ખોપરી શા મટે ? 'સોનાની
ચાળીમાં લોહાની મેખ'નું મને રમરણ થઈ આવ્યું.

મને જણાયું કે અહીં આવ્યા પછી રોડજીમાં કેઈ
વ્યવજ પરિવર્તન થઈ ગયું છે. જાહેર તેમની કુશિલા જ
ન જરવાઈ થઈ હોય ! નમતાની તો જાહેર સાહાત
મુક્તિ પૂર્વમ્ભાવ પ્રમાણે આમાથીજો સાથે કાળો કર-
વાને જાહેર તેમનું મંત્ર કાઢે. ને આખન કાળામાં

જ તત્પર રહે છે. પહેલાંની લેણી રકમની ટાઈની પાસે ઉઘ-
રાણી તો કરતા જ નથી એટલું જ નહિ, તત્સંબંધે ટાઈ
ખાન ખેંચે તો તેની તેઓ સંકેતર ઉપેક્ષા જ કરે છે
વાદ કરીને સામે પગલે આપી જાય તો ઠીક છે, નહિ તો
દરિદ્રજા ! ખાજ નહિ લેવાનું તો લજબજ સામાન્ય
બની ચ્યું છે દરવાજો આપીને ઊભેલો ટાઈપણ સિદ્ધક
નિરાશ થઈને પાછો જતો નથી. અને ત્યાંસુધી જેને
જેની જરૂર હોય અને જે માગે તે જ આપવાની એટા કરે છે.

એક તો રોગમુક્ત થયા પછી, લોકો પ્રત્યે પ્રેમ અને
સહાનુભૂતિ જનવાધી, શેઠજીના વર્તનથી લોકોને નવાઈ
તો લાગી જ હતી અને આ ખોપરીના પ્રકરણથી તેમાં
વળા વધારો થયો. એક દિવસ એકાંતનો લામ લઈને
મેં તેમને પૂછ્યું; 'શેઠજી ! જો આપને દરકત ન હોય
તો એક વાત પૂછવાની જિજ્ઞાસા છે.' તેમણે તરત જ
કહ્યું; 'એમાં શું વધી છે ? જે પૂછું હોય તે ખુશીથી
પૂછી શકો છો.'

'આ શું છે ?' પેલી ખોપરી તરફ અંગુલીનિર્દેશ
કરીને મેં પૂછ્યું.

મંદમંદ હાસ્ય કરીને ધીરમંબીર સ્વરે તેઓ બોલ્યા;
'મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ !'

'ભાઈ ! આડોઅવળા ગોળગોળ વાત કરવાને બદલે
સીધેસીધું કહી દો.'

'સ્પષ્ટ રીતે તો આપ નજરે નિદાણી રહ્યા છો કે
નરકકાલ (ખોપરી) છે. પરંતુ મારા અનુમાન મુજબ
આપ એ જાણવાની ઇચ્છા ધરાવો છો કે, મેં તેને
આદર સહિત અહીં કેમ મૂક્યું છે ?'

'હાથ, આપનું અનુમાન સો ટકા સાચું છે. હું તો
જ જાણવા ઇચ્છું છું.'

'ઇતિહાસ જરા લાંબો છે. શરૂઆતથી જ સાંભળો.
કારણથી નીકળ્યા પછી હું રોગની ભોજ થઈ પડ્યો.
ડબ્બ ન્યૂમેનિયા લાગુ પડ્યો હતો. ધણીધણ નામકિત
વૈદ-ડૉક્ટરોની પાસે સારવાર કરાવી, પરંતુ ઉવટે દિવસો
હારી ગયો. જીવનની કેષ આશા નહોતી.'

'આટલી હદ સુધી વાત પહોંચવા છતાં આપે મને
અજર પથ ન મોકલ્યો ?' હું વચ્ચમાં જ બોલી ઊઠ્યો.

'જલ થઈ ગયું. હવે આગળ સાંભળો. મને ચિંતા
પેદી કે શું મારી જીવનલીલા હવે સમાપ્ત થઈ જશે !

સળંગ ચિત્રપટ (Cinema) ની માફક, કરેલાં પાપોનાં
દસો દષ્ટિ સંમત તરવરવા લાગ્યાં. કરજદારો પાસે લેણી
નીકળતી રકમની વસુલાત માટે સરકાર દ્વારા કરાવેલી
નિજીર જાતીઓને પરિણામે ધરખાર વગરનાં બની
થયેલાં બાળકો, બાજનમાંથી ઊંચા નહિ આવતા બરીબ
ખેડૂતો, જુદાશું અને પ્રપંચના પાપા પર રચાયેલી મારા
આપારની પાપમયી ઇમારત વિ. વિ. મારી નગર આગળ
નમસ્કય કરી રહ્યાં હતાં. ચિંતાનો કાંડો મનને ટ્રોરી
રહ્યો હતો-માફ શું થશે ? શોધી રહ્યો હતો કે માટું કઈક
પુરવડું ભાઈ પથુ હશે. પરંતુ...આ ધર્મશાળાઓ તો
જનતાની વાદવાદ મેળવવા માટે જ બનાવડાવી હતી.
તેના ફળસ્વરૂપે પુરવડે પરીણાન થવામાં, ઇર્તીની
નાથવંત કમાણી કરી લીધી. પેલી સંસ્કૃત પાઠશાળામાં
આપેલું દાન તો દનિશ્વરી કહેવાડાવાની મહત્વાકાંક્ષાને
આભારી હતું. તેના બદલા તરીકે લોકો મને 'દાતાર'
કરીને સંબોધવા લાગ્યા. જાહેર કુડામાં હળવે રૂપિયાની
કરેલી સખાવતો તો વર્તમાનપત્રોમાં ફોટા પડાવવા માટે
હતી. અને તે રીતે સસ્તી પ્રસિદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત કરી.

'હતાશ હૈયે આઘાત તરફ મોટ માંડીને હલવેને પૂછતો:-
મેં ક્યું ધર્મશર્ણ ક્યું છે ? ઉત્તર કઈ જ નહોતો. પાપોના
પર્વતો આંખ આગળ આડા આવવા લાગ્યા. કરોડો માર્પો
હું નેત્રો અંધ કરી દેતો હતો. પરંતુ તેઓ દષ્ટિમર્પાદાથી
દૂર હતતા જ નહોતા. કેટલીક વાર તો પોંકેપોંકે રડી
ઝડતો. આખરે યાકીને પ્રશ્નને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો;
'પ્રભો ! જીવનમાં હું કંઈ જ ન કરી શક્યો. મહામુશી
જીંદગાનીને મામૂલી સમજીને તેને વેડફી લીધી. અત્યાર-
સુધી ડગલે ને પગલે પ્રતિજ્ઞાને ખારી ગયું. અંતરમાં
અહંતાને આસન આપી આવકાર આપ્યો. ફયાણુ ! હું
છું તો અધમ અને અપરાધી, પણ દયાને પાત્ર છું.
અચાનક અધકારમાં વર્ષો સુધી અધડાયો. હવે કૃપા કરી
ચાનકે દીપક પ્રકટાવો; મારા હૃદયમાં રહેલી મમતાને
નારી નાખો; વિવશવાસનાના વિપને અપ્યત્તમાં પથટાવી
નાખો. આપ દયાના સાગર છો. દેવાના આ દુતાચનને
પ્રેમજળમાં ખડાવી દો. એકવાર-ફક્ત એક જ વાર મને
સેવા કરવાની તક આપો. જે કઈ બની ગયું છે તેને
ઉદાર દષ્ટિએ દરરુજર કરો; હવે આપને કદાપિ નાંદ
બૂઝું. આ સિદ્ધકને શું આપ આટલી કિડા નહિ આપો !'

આટલું કહેનાં કહેતાં તો શેડી નાના બાળકની જેમ ચોધાર આંસુએ રડી પડ્યા. થોડીવાર પછી હોશમાં આવીને કહેવા લાગ્યા, 'મારી રાજની પ્રાચીનતાને આખરે સર્વેશ્વરની મંજૂરી મળી ગઈ. તે કૃપાનિધાને મને જીવનદાન આપ્યું. જુઓ, પેલો લટકાવેલો ફોટો! બિમાર હાલનમાં મારી આ દશા હતી.' એક ચિત્ર હતું તંદુરસ્ત શરીરનું અને બીજું હતું હાડપિંજરના માળખા જેવું. તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિએ ધારી ધારીને જોયા પછી તો હું નિર્ભય કરી શક્યો કે આ ચિત્ર શેડીનું જ છે.

તેઓ બોલ્યા- 'આ ચિત્રને મેં એટલા માટે ધ્યાન ખેંચાય એવી જગ્યાએ રાખ્યું છે કે જેથી મને મારી રોગગ્રસ્ત દશાનો પળેપળે ખ્યાલ રહે અને પ્રભુને આપેલ વચનને વફાદાર હું રહી શકું. પરંતુ પ્રભુની માર્ગ પરેખર જીલાવામાં નાખી દે છે. જેમ જેમ સમય જવા લાગ્યો તેમ તેમ હું જીલવા લાગ્યો-તે બિમારીને અને લીધેલી પ્રતિજ્ઞા બંનેને. એક દિવસ ગંગાકિનારે ફરવા માટે ગયો. ત્યાં અચાનક ઠોફર વાગી. આંખ ઊધારી જોયું તો એક ખોપરી પડેલી હતી. ઘુરત જ પૂર્વજન્મના સંસ્કાર જાગ્યા અને સુવિચાર થયો કે મારી પથુ આ જ દશા થવાની છે. મેં બાપપૂર્વક તેને પ્રણામ કરીને સાથે લઈ લીધી. ત્યારબાદ શું બન્યું તે તો આપને સુવાદિત છે.'

હું એકાકારવૃત્તિથી શેડીનો અદ્ભુત એકાર સાંભળી રહ્યો હતો. વૈજયંતીના વિકાસ તો ન કરી શક્યો, પરંતુ શેડીની વાત સોંભળીને હૈયું ભરાઈ આવ્યું હતું.

(૩)

શેડીના હૃદયમાં હવે ધાર્મિક ઉત્સાહનાં પૂર ઊઘટ્યાં હતાં. દાનની વિપુલતાને લીધે ખોટ પર ખોટ સહન કરવી પડતી હતી; છતાં તેઓ એકિંકર અને પ્રસન્ન હતા. તેમના ઉત્તરજન મુખમંડળ પર ઉદાસીનતાનું નામનિધાન જણાતું નહોતું.

કાશીની તેમની દુકાન ફૂડ્યામાં ગઈ હતી. ઘણા દિવસથી તેમનાં દર્શન જ દુર્લભ બની ગયાં હતા. એક દિવસ તેમનો મોટો દિકરો હાંફો-ફાંફો થઈને મારી પાસે આવ્યો અને તેમનું ઠેકાણું પૂછવા લાગ્યો. તેના કહેવાથી મને ખબર પડી કે શેડી કોઈને ઈર્ષ પથુ કદા સિવાય, ગૃહલાગ કરીને એકાએક ચાલ્યા ગયા છે. વધુ ચિન્તા થવાનું કારણ તો એ હતું કે તેઓ તેમની સાથે

એક બેડી કપડાં પથુ નહોતા લઈ ગયા. કેવળ ખાલી હાથે પ્રયાણ કર્યું હતું.

મેં માની લીધું કે જરૂર તેમને વૈરાગ્ય લાગી ગયો હોવો જોઈએ. મિત્રમંડળ, કુટુંબ-પરિવાર વિગેરેનું પથુ એવું જ અનુમાન હતું. હું ચોક્કસ સ્થળનિર્દેશ તો કેવી રીતે કરી શકું? પરંતુ 'દરકાર બાલુ તપાસ કરશે તો કદાચ મળી આવશે' એવું આશાસન આપ્યું.

પત્તો મેળવવા માટે લાલતા વળતરોએએ આકાશ-પાતાળ એક કર્યું. પ્રસિદ્ધ-અપ્રસિદ્ધ દરેક સ્થળોમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે ધૂમી વળ્યા. જાણીતા અખ-બારોમાં ભારે ધનાગોળી સચિત જાહેરાત કરવામાં આવી, પરંતુ શેડ કંઈ જીલ્લી ખોલાયેલા નાના બાળક થોડા હતા! તમામ પ્રયત્નો નિષ્ફળ જવાથી રોધમેળની પ્રવૃત્તિની પૂર્ણાવૃત્તિ થઈ.

વિસ્મરણના ગર્ભમાં વાત સમાઈ ગઈ હતી. કુંભ-મેળાના પ્રસંગે હું વૃંદાવન ગયો હતો. પરિક્રમા કરતાં કરતાં રસ્તામાં અપવય તરસ લાગવાથી, પરિક્રમાથી-મથુરાનો માર્ગ ન્યાયી જુદો પડે છે લાંબો-વચુનાજીના કિનારે ચાલી નીકળ્યો. આશ્ચર્ય કરીને જળપાન કર્યું. ત્યાંથી પાછા વળીને વળી પાછા પરિક્રમાના પથે પગલાં માર્યાં. સામેની ટેકરી પર એક સ્થૂળકાય જટાધારી સાધુ તરફ નજર ગઈ. મારી બાલુ તેમની પીઠ હતી. હું ઉપર ચડવા લાગ્યો. કાંઈએ અટકાવને કહ્યું; 'ત્યાં ન જશો. એ તો અધોરી છે.' પરંતુ હું ક્વાડરી નહોં તેવો હતો! હું તો કુતુહલતાની ખાતર જવા ઇચ્છતો હતો. હું સીધા ટેકરી પર સડસડાટ ચડી ગયો.

પ્રણામ કરતાંની સાથે જ તે સાધુએ હૃદયને કંપાવી નાખે એવું બચાનક અટકાવ કર્યું. બાલુએ પડેલી માનવ-ખોપરી પર મારી દૃષ્ટિ પડી. જૂનાં સંસ્મરણો તાત્કાલ યવા લાગ્યાં. તેઓ એકી ટોચે મારા સામું જોઈને હસી રહ્યા હતા.

'જી...હો! આપ ગઈ' આ વેથમાં! મારાથી સહેસા ખોલાઈ જવાયું.

'જાણ! મનંગનાઓની ચરણધૂલિથી પાવન બનેલી મનજૂમિમાં આવીને વસી રહ્યો છું. આશા છે કે કોઈ એક ધન્ય દિવસે, ધન્ય પળે જીવન ફેરવાઈ ઘઈ જશે.' 'દરમાં આપને શું અજગડ હતી?' મેં પ્રશ્ન કર્યો.

અન્યક નહોતી તો સગવડ પણ શું હતી ? મેં અનુભવી એવું. કે ઘેર રહીને હું મને તેવી સાધના કરીશ, પરંતુ તે સાધનામાં એકસી શક્તિ તો નહિ જ હોય કે જે મને મારા બહારના પ્રજ્ઞશબ્દ મિલન કરાવી શકે. 'પ્રજ્ઞાસી બન્યા સિવાય પ્રજ્ઞાજ નહિ મળે' એવી પાટી આમો થવાથી જ અહીં આવ્યો છું. યમુનાનું જળ અને પ્રજ્ઞની રજ એ બે ચીજો પાપીમાં પાપી જીવને પૂજ્યમાં પૂજ્ય બતાવવાની સંપૂર્ણ શક્તિ ધરાવે છે. વળી પ્રજ્ઞમાં વાસ કર્યો છે તો ભૂકી પછી યાદ દિવસ પ્રજ્ઞાવહારી જરૂર મળશે.'

શૂન્ય શબ્દ, તે આજે સાધના સ્વર્ગમાં છે. અધિભૂત અસ્થાવર ધોષ વધી રહ્યો હતો.

'સાધનું સતત સ્મરણ રહ્યા પછી સાધનની (ઓપરીની) દબે શી જરૂર છે ?' તેમની જાગી જમિયા નેહને મેં વિનમ્રતાવે જાણવ્યું.

'મેં આપને પહેલાં જ કહ્યું હતું કે તે મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ છે, આરાધ્ય ક્ષેત્ર છે, પરિપૂર્ણ-પરમેશ્વર છે. જે હું આત્મા ત્યાં કહું તો મારું નેત્રું આ મન શું કરી બેસે એની આશાથી ફેલ્યું હતું શો ! ત્યારે હું આને નેહી છું ત્યારે તે મને ઉપદેશ આપે છે કે, 'ને, તારી પછી આ જ દશ થવાની છે.'

હું હાંસા સમય મુદ્દી ત્યાં બેસી રહ્યો. ખૂબ આમક કરવા છતાં પણ તેઓ મારી સાથે આવવા તૈયાર ન થયા. યાજ પણ ક્યાંથી ? જેણે એકવાર હરિસ્ત્રીના સ્વાદ ચાખ્યો હોય તેને સંસારનું કાનું વિષ પીવાની ક્ષમણ હાલિ ન થાય. યાજ યાજ તો સગવડ કે કંઈક કયાસ રહી મદદ હોતી નેહિ.

(૪)

સાથે ઓપરી રાખવાથી, જંદાવનનાં લોહિ તેમને અધેરી માનતા હતા. તેઓ પણ અજગર-રૂઝિથી જે કંઈ આવી પડે ના હારા જીવનનિર્વાહ ચલાવતા હતા. સાધુઓનું ઉચ્છેદ મેળવવાનું સદ્માન્ય તેમને મળતું હતું.

જ્યાંથી હું જંદાવનમાં રહ્યો ત્યાંથી અવાગનવાર તેમના દર્શનથે આવતો હતો. તેઓ ઝોઝોતમાં તે ઓપરી સાથે કંઈ ગ્રુપ વાતચીત કરતા અને પછી રહી પાંતી.

હું કુંભી પાછો આગી અને બીજે વર્ષ ફરીથી જંદાવન ગયો. પૂજ્યપર જરૂર માહિતી મળી કે અધેરી આગતો દેવોત્કર્ષ યજ્ઞ ચુક્યો છે. લોકમન બોલતો હતો કે તેઓ સિદ્ધ મહાપુરુષ હતા.

તેમના એક અતેવાસી રોજે જાણાવ્યું હતું કે, તેમને જે કંઈ પૂજ્યમાં આવતું તેના જાણાવ્યે તેઓ ક્યારે કરીને ઓપરી બતાવતા. તે ઓપરી બતાવવાનો શું હેતુ હતો એ તો અજગર નહોતું. પરંતુ અજગરને તે ઓપરી પર અચૂત-પુષ્પ ક્ષણિક ચક્રવાને પોતાની મનોવાચિત વશ મેળવી શકતા હતા.

હું તે બાંધીની સાથે તેમના સમાધિયાને દર્શનની અભિલાષથી ગયો. સમાધિપર હાલતોયે પાકું અજુતર કરાવી દીધું હતું. તેના પર તે જ ઓપરી મુખમાં આવી હતી.

હું ચૂપચાપ ત્યાં બેસી ગયો. બાંધીના આંશુ મુઠાતાં જ નહોતાં. સામોદારે મણીવાર આપદ કર્યો, પરંતુ ત્યાંથી કંઈપણ મન ચતું જ નહોતું. છેવટે યાજીને તે મને એકલો મુખ ચાલ્યો ગયો. હું ત્યાં ક્યાંથી બેઠો તેવું સ્મરણ નથી.

મારી મનોદશા બદલાઈ મદદ હતી. ત્યારેત્યારે હું આંશુ ઊપાડીને નેતો હારેત્યારે એમ જ લાગતું હતું કે આ ઓપરી મને કંઈક ઉપદેશ આપી રહી છે.

ચાંદની પથરાઈ મદદ હતી. એક યુવક અવધૂત ક્યાં ક્યાં આવ્યો અને બાળમાં ઊભો રહ્યો. તેણે મને પૂછ્યું : 'અહીં કેમ બેઠો છો ?'

એકવાર તેણે ઓપરી સાથે નેહને મનમાં કંઈ જણાવ્યું હતું કે પછી તેને હાથમાં ઊંચકીને તેના સાથે તાકીને બોલ્યો : 'મને તારી ખાસ જરૂર છે.'

'જગતનું પ્રથમ આપ તેને અહીંથી ન લઈ જશો' મેં આમદખૂંચે કહ્યું. તેઓ હસી પડ્યા.

'એ મારા માર્ગને ગરુડ બનાવનાર સાધન બનશે.'

તેઓ ઓપરી ઘડીને ચાલ્યા ગયા. હું પાછો ફર્યો. લોહિએ જંદાવનમાં બહુ દિવસો સુધી એક પામરને નેહી હતો. તેના હાથમાં એક ઓપરી હતી. તે પ્રત્યેક સાધુને, મિત્રામુને, મુખમુને, બાંધીને તે ઓપરી બતાવી 'માન એટલું જ બોલતો'—આના દારા સંપત્તિ રીખા. ક્યારેક તે અજગર હસી પડતો—'સાધન !... એહો !... 'મરણનું સ્મરણ' હાથ વડે તે ઓપરીને 'જાગળતો કાળજી'ને બીજે જાણી જાણી.

દુર્વાસા અથવા દુર્વાસનાનું સ્વરૂપ

(ચતુર્થ પૃષ્ઠ ૫૯૭ થી માફ)

હવે શુદ્ધવૃક્ષ પરીક્ષિત રાજાને માન્ધાતાનો વંશ કહે છે. તે વંશમાં હરિશ્ચન્દ્ર રાજા થયા છે. હરિશ્ચન્દ્રને પુત્રની ઇચ્છા હતી તેથી નોરદજીની સલાહથી વરુણની યજ્ઞભૂમાં ગયા. તેમણે વરુણને કહ્યું કે મને એક વોર પુત્ર આપો તો હું તેનાથી આપનું કુળન કરીશ. વરુણે કૃપા કરી અને હરિશ્ચન્દ્રને રોહિત નામનો પુત્ર થયો. પછી વરુણે હરિશ્ચન્દ્રને કહ્યું કે હવે તેનાથી માફ મળ કરો. હરિશ્ચન્દ્રે કહ્યું કે એ દુઃસ્વ દિવસનો યજ્ઞ ત્યારે કરીશ. દસ દિવસનો યજ્ઞ પછી વરુણે કહ્યું કે “હવે યજ્ઞ કરો.” રાજાએ કહ્યું, “તેને દાંત નીકળશે ત્યારે કરીશ.” દાંત નીકળ્યા પછી વરુણે કહ્યું, “મળ કરો.” હરિશ્ચન્દ્રે કહ્યું કે તેના દાંત પડી જશે ત્યારે કરીશ. દાંત પડી ગયા પછી વરુણે કહ્યું, “હવે માફ મળ કરો” રાજાએ કહ્યું, “હવે તેને ફરી દાંત નીકળશે ત્યારે કરીશ.” ફરીથી દાંત નીકળ્યા ત્યારે વરુણે મળ માટે કહ્યું એટલે રાજાએ કહ્યું કે ત્યારે તે રાજપુત્રસ્વરૂપ કવચ ધારણ કરવા ચોખ્ખો થશે ત્યારે તે પવિત્ર મનાય છે. આવી રીતે હરિશ્ચન્દ્રે વખત કાઢવા માંડ્યો. રોહિતને આ વાતની ખબર પડી એટલે તે પોતાનો પ્રાણ અચાવવા માટે વનમાં ચાલ્યો જ્યો અને હારશ્ચન્દ્ર પણ અતે આત્મચાન પામી સ્વર્ગમાં સિપ્ત થયા. (૧૦૦-૨૦૦).

આ નાના આખ્યાનમાં પણ પુત્રની ઇચ્છાથી સ્વ-આત ઘટ છે. કેટલાકને પુત્ર વગર સુખ થતું નથી. કેટલાકને પુત્ર હોય છતાં આગાહી ન હોય તો પણ સુખ થતું નથી. એ પણ એકમતની વાતના છે.

અથવા વરુણ એ રસના દેવ છે. જેની સલાહો રસ મળે છે તેને તે અપણ ન થાય તો અઢકાર વધી જાય છે.

હવે શુદ્ધવૃક્ષ રોહિતનો વંશ કહે છે. એમાં એક સગર નામ થયેલ છે. તેને ૬૦૦૦૦ પુત્રો હતા. સગર

રાજાએ અશમેષ વચ્ચો શ્રીદર્શિનું મળન કર્યું હતું. તેણે યજ્ઞ વખતે જ ઘોડો છોડ્યો હતો તેવું દરુણ ઇન્દ્રે કહ્યું હતું. પછી પિતાની આજ્ઞા લઈ, સગર રાજાના પુત્રોએ એ ઘોડાની શોધ માટે પૃથ્વીને લણી દિશામાં ખોદી હતી. તે વખતે તેમણે પૂર્વેતર દિશામાં કપિવ્ર મુનિની પાસે ઘોડાને જોયા. તે જોઈ એ ૬૦ હજાર પુત્રો ગુસ્સે થયા અને મુનિને મારવા દોડ્યા. મુનિએ આજ્ઞા બિલાડી. તે વખતે ઇન્દ્રની ગાવાધી મોહિત થયેલા તે બધા રાજકુમાર મહાત્મા કપિવ્રજના અપરાધથી તેમની દષ્ટિ પડતા જ ઇશુમાનમાં અગ્નિથી જળાને જરમ થયા.

આ આખ્યાનનો અખ્યાતદષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો અધના એ અર્થ થાય છે. અધ એટલે ઘોડો અને અધ એટલે પ્રાણ. અશમેષ એટલે પ્રાણવામ અર્થવા પ્રાણની વાસના છૂટી કરવી અને તે વાસનાને રોક રોકેજીવુદ્ધી રાજા અથવા ખીજા કોઈ બધે તો તેની સાથે મુક કરીને તેને છોડાવવી જોઈએ. જો વાસના કોઈ જગ્યાએ અધાઈ જાય તો જીવનરૂપી યજ્ઞ પૂરો થાય નહિ. માણસના જીવનમાં પણ જો તેની વાસના કોઈ વિષયમાં અધાઈ જાય છે તો તેનું જીવન અપૂર્ણ રહી જાય છે. સમરતા પુત્રોએ ઘોડાને કપિવ્રજ પાસે જોયા-એટલે પ્રાણરૂપી પ્રતિ પુરુષની પાસે રહે છે. પણ સમરતા પુત્રો મુનિનું સ્વરૂપ જોળખી ચકાવ નહિ. તે પુરુષ અસજ છે છતાં તેને સંજવાણે માનીએ તો જીવ અચેતન થઈ જાય છે. એવા જીવોને ઉદ્ધાર કરવો હોય તો ચાનરૂપી મંત્રા બિતારવી જોઈએ.

હરોજમાં જીલ થાય તો ઘરોર ખગાડે છે. અક્તિ-આજમાં જીલ થાય તો માણસ વિષયોમાં આસક્ત થાય છે અને ચાનમાર્ગમાં જીલ થાય તો માણસ નાસ્તિક થઈ જાય છે. મંત્રમાં સંકે હોય તો મંત્રનું ફળ મળતું

નથી. આણુ પ્રસંગમાં સરસ્વતી પુત્રોએ કપિલ મુનિનો અપરાધ ક્યાં હતો એટલે જ્ઞાનનો અપરાધ ક્યાં હતો તેથી હવે તેમને જ્ઞાન થાય ત્યારે તેમનો ઉદ્ધાર થાય.

સરસ્વતી બીજી રાણી રેસિનીનો પુત્ર અસમન્વસ હતો. તેનો પુત્ર અંશુમાન થયો. અસમન્વસ પૂર્વ-જન્મમાં યોગી હતા પણ સંજોને લીધે યોગબ્રહ્મ થયો હતો. તેને ચોતાના પૂર્વજન્મનું જ્ઞાન હતું તેથી તે રાક્ષસો સંગ કરતો નહિ. અને વિપરીત આચરણથી રહેતો હતો. હવે અંશુમાન યોગીને શોધતો કપિલ મુનિ પાસે પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે ચોતાના ૬૦ દળર કાકાને ભરમીભૂત થયેલા જોયા. ત્યાં અંશુમાને કપિલજીની સ્તુતિ કરતાં કહ્યું કે જે પ્રાણીઓ આપની માયાથી મોહિત છે તે ત્રણે ગુણોને વશ થઈ રહેલા છે, તેઓ બલિધુર્ય હોવાથી આપ કે જે અંતઃકરણમાં રહેલ છે તેમને દેખતા નથી, એવા જ્ઞાનધન આપની કુંડી રીતે બાપના કરી શકું? જેઓએ શુભમય જોઈ દૂર કરેલ છે તે સનન્દન વગેરે મુનિઓ જ આપને ઝોળખી શકે છે. પણ જેઓ ક્રમ, લોભ, ક્રૂર્ષા અને મોહ વગેરેથી ભાન્ન ચિત્તવાળા હોય છે તેઓ આ સંસારને પરમાર્થ એટલે સત્ય સમજી શકે વગેરેમાં બદલાતા રહે છે. આજ આપના રાજ્યની મારો મોહ નષ્ટ થયો છે.”

કપિલ ભગવાને પ્રસન્ન થઈ અંશુમાનને કહ્યું કે “હવે પુત્ર! આ યોગી તમારા પિતામહનો યવગણ છે. તમે તેને લઈ જાઓ. આ તમારા ૬૦ દળર પિતૃઓને જો મંગાળજનો સ્પર્શ થશે તો તેમનો ઉદ્ધાર થશે. પછી કપિલજીની પ્રદક્ષિણા કરીને અંશુમાન યોગીને લઈને પાછા આવ્યા અને તેનાથી યવ પૂરી કર્યાં.

યોગીનો યવમાં હોમ કરવામાં આવે છે ત્યારે અશ્વમેધ યવ પૂરો થાય છે. એટલે પ્રાણીની દુર્વાસના જીવનમાં હોમથી નેહિયે. એટલું ક્યાં પછી અશ્વમાને જ્ઞાનરૂપી મંગાળ લાવતા માટે ધણે પ્રયત્ન કર્યો પણ તે કાર્ય પૂરું થયા પહેલાં તેનું અયુષ્ય પૂરું થયું. તેનો પુત્ર દિલીપ થયો. તે પણ મંગાળને લાવી શક્યો નહિ. તેનો પુત્ર ભગીરથ થયો. તેણે ધોર તપ કર્યું અને તેથી મંગાળજો પ્રસન્ન થઈ તેને દર્શન આપ્યાં. આજ કાલ માણસો જ્ઞાનનું સાધન કરવા લાગે છે અને તરત જ મળે નહિ તેથી કંટાળી જાય છે પણ એમાં ભગી-

રથ પ્રવલની જરૂર છે. એટલે ભગીરથના જેવા પ્રવલની જરૂર છે. મંગાળજો ભગીરથને કહ્યું કે જે વખતે કુંડ સ્વર્ગથી પૃથ્વી ઉપર ઊતરે તે વખતે મારા વેશને ધારણ કરનાર કોઈ નેહિયે, નહિતર પૃથ્વી કોઈને રસાત-ળમાં આવી જઈશ. વળી કુંડ પૃથ્વી ઉપર રહું તો લેકા ચોતાનાં પણ મારા જળમાં ધોસે તેથી મારે તે પણ ક્યાં નાખવાં?”

રાજા ભગીરથે કહ્યું: “ત્રણ એવજ્ઞાનો ત્યામ કરવા-વાળા (એટલે પુત્રેવજ્ઞા, વિતેવજ્ઞા અને લેકિવજ્ઞાનો ત્યામ કરવાવાળા) ઘાન્ત, ષઠાનિષ્ઠ, અને લોચનો પવિત્ર કરવાવાળા સાધુજન ચોતાના અંબથી તમારા પાપને દૂર કરી દેશે. કારણ કે તેઓમાં પાપને નાશ કરનાર શ્રી-હરિ રહે છે. વળી જેમાં આ બધું જગત યોગ્યેષીત રહેલ છે તે સંપૂર્ણ દેહધારીઓના આત્મા ભગવાન ૨૦ તમારા વેશને ધારણ કરશે.

પછી રાજા ભગીરથે તપ કરીને ભગવાન શિવને પ્રસન્ન કર્યો. શ્રી કહેરે મંગાળને ધારણ કરવાનું માથે લીધું, અને મંગાળજો અવતરણ થયું ત્યારે સમાહિત ચિત્તથી મંગાળને ધારણ કર્યો. અહિં જ્ઞાનરૂપી મંગાળે ધારણ કરવી હોય તો સમાહિત ચિત્ત કરતું નેહિયે એવી સૂચના કરેલી છે. (૬-૬-૬). આત્મજાનને ધારણ કરવું એ બહુ અઘરું કામ છે. તેમાં ચંદ્રના જેવા વૈરાગ્ય નેહિયે, એવું જ્ઞાન ભગીરથ રાજા ચોતાના પિતૃજણ કે જે ભરમીભૂત થયા હતા ત્યાં લઈ ગયા. તેનાથી સગરપુત્રો સંજીવન થયાં. આજે મંગાળમાં નાદોને પવિત્ર થતા માટે કેટલાક માણસો મંગાળકો દરિદાર, કાશી વગેરે સ્થળે જાય છે. તેમને પણ તેમની જાણના પ્રમાણે જ મળે છે. મંગામાં નદા-વાથી પ્રાણની શુદ્ધિ થતી નેહિયે, અનેક દુર્વાસનાઓ મર્યા નેહિયે.

હવે શુદ્ધેશ્વર પરીક્ષિત રાજાને કહ્યુંકુનો અને નિમિશાન્તનો વંશ કહેવા માંડ્યો. ન્યારે નાસના વધે છે ત્યાં વંશ પણ વધે છે અને તેથી નવમા દક્ષમાં મોટી વંશવાળી આવે છે. તેમાં ત્રિધિલ વંશમાં લિપ્યન્ન થયેલ રાજાઓ આમલિદામાં મુગળ હતા અને માલવદેશ વગેરે યોગેશ્વરોની કૃપાથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેતા જતાં બધા પ્રકારના કંદર્પો રહિત હતા.

પછી ચંદ્રવંશનું વર્ણન આવે છે. તેમાં પણ તારાનું બોધું ચર્ચાવારણ, પુરુ, પુરુવા અને ઉર્ધ્વરેતી વાસના, જન્મદાનની સ્ત્રી રેણુકાનું જ્ઞાનસિદ્ધિ અલગ્યર્થબંધ, વગેરેની કથા આવે છે. રેણુકાનો અપરાધ નોંધ જન્મદાનને તેના પુત્ર પરશુરામને તેની માને મારવાની આજ્ઞા કરી. પરશુરામે તેમ કહ્યું. તેના પિતા પ્રસન્ન થયા અને વર માગવાનું કહ્યું ત્યારે પરશુરામે કહ્યું કે મારી મા છવની માપ. પરશુરામે ૨૧ વાર રત્નેશુકુ-તમેશુકુવાળી વૃત્તિવાળા કુદૃશત્રિયોને મારી નાખ્યા હતા. (૬-૧૫-૧૫) રત્નેશુકુ અને તમેશુકુની વૃત્તિઓને મારવાનું કામ તો બધા અક્ષરજિવાસુઓને કરવું પડે છે.

નૃદુપના 'વંશમાં એક યયાતિ રાજા થયા હતા. જેનામાં આત્મસાક્ષાત્કારની હોંશ હોતી નથી તેની વૃત્તિ ન્યાત્યાસ્પદ છે તેને ય-યાતિ કહે છે. યયાતિએ દેવવાની સાથે વિવાદ કર્યો હતો અને તેની દારી શર્મિષ્ઠા સાથે પણ સંબંધ રાખ્યો હતો તેથી શુભચાર્યે યયાતિને એવા શાપ આપ્યો કે "હે સ્ત્રીભાગી મંદમતિ અસત્પુરુષ! તને મનુષ્યને કુરૂપ જનાવનાર વૃદ્ધાવરથા પ્રાપ્ત થાય." યયાતિએ કહ્યું કે "હું તમારી પુત્રીની સાથે વિરથભોજથી હજુ વૃમ થયો નથી તેથી આ શાપથી તમે તમારી પુત્રીનું અનિદ કરો છો." શુભચાર્યે કહ્યું કે "ઠીક, જે માણસ પ્રસન્નતાથી તમને જીવાની આપે તેને વૃદ્ધાવરથા આપીને તમે જીવાન બનો." પછી યયાતિએ પોતાના મોટા પુત્ર યદુને કહ્યું કે "હું મારી વૃદ્ધાવરથા લે અને મને જીવાની આપ, કદરૂકું કે હું વિષયોથી વૃમ થયો નથી. તેથી આજુબ્ય મેળવીને હું થોડા વર્ષ રમણ કરીશ." (૬-૧૮-૩૯)

યદુએ કહ્યું-મને વૃદ્ધાવરથા નોંધતી નથી. કદરૂકું કે ન્યાસિધી મોટું માણસને વિરથસુખનો અનુભવ થતો નથી લાસિધી તેનાથી. તે વિરક્ત થતો નથી. પછી સૌથી નાના પુત્ર ધૃત્વએ પિતાની વૃદ્ધાવરથા લીધી. યયાતિના આ પ્રસન્નમાં પણ શુક્રદેવે કુર્વાસનાનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલ છે.

યયાતિ રાજાને કરીથી જીવાની પ્રાપ્ત થવાથી તે યયાયોગ્ય વિરથેનું સેવન કરવા લાગ્યો. તેની સ્ત્રીદેવવાની પણ પ્રતિભે પ્રસન્ન કરવા લાગી. તેની સાથે યયાતિ

છતાં મન અને પાંચ ઇન્દ્રિયોથી એક દગ્ધર વર્ષ સુધી સુખ દેવાવાળા ભોગો ભોગવતાં છતાં પણ તે ચક્રવર્તી રાજાને તૃપ્તિ થઈ નહિ. એક દિવસે યયાતિ રાજાને પોતાના આત્માના પતનનું જ્ઞાન આપ્યું અને વિષયોથી વિરક્ત થઈ તેની સ્ત્રીને કહ્યું કે તારી માવાથી મોહિત થઈ જવાથી હું અને પોતાને ભૂલી ગયો છું, વળી

ચામૃદિય્યાં પ્રીદિયવં હિરણ્યમગ્રવઃ જિવઃ ।

ન દહાન્તિ મનઃપ્રીતિ પુન્સઃ કામહૃતસ્ય તે ॥

૬-૧૯-૧૩

અર્થ:-સોડમાં જેઠ્ઠાંધાત્ય છે; જન, સુવર્ણ, પણ અને સ્ત્રીઓ છે, જે અર્ધા મળીને પણ વિષય માણસના મનને સંપૂર્ણ કરી શકતાં નથી.

મ જાતુ કામઃકામાનામુવભોગેન શામ્યતિ ।

હવિષ્ય કૃષ્ણવર્ત્તેભ ચૂપ્પ યવામિવર્ષતે ॥

૬-૧૯-૧૪

અર્થ:-વિષયોના ભોજથી વાસના કદાપિ શાંત થઈ શકતી નથી, પણ ધીમાં ભોળાંલા લાકડાં અગ્નિમાં નાખવાથી જેમ અગ્નિ વધે છે તેમ વિષયભોજથી વાસના વધે છે.

જે વખતે માણસ સંપૂર્ણ પ્રાણીઓમાં રામદેવ હતો નથી અને સમદર્શી થાય છે તે વખતે તેને મરિ બધી દિશાઓ સુખમય થઈ જાય છે. કુસુદિવાળા મરિ જે વાસના છોડવી મુશ્કેલ છે અને સરીર વૃદ્ધ થતાં છતાં જે વાસના વૃદ્ધ થતી નથી એવી દુર્વાસનાને સુખની ઇચ્છાવાળા પુરુષે તરત છોડી દેવી નોંધ્યો. પુરુષે પોતાની માતા, ખદેન અને પુત્રીની સાથે પણ એકાન્તમાં બેસવું ન નોંધ્યો, કદરૂકું કે ઇન્દ્રિયો બદુ પ્રવળ હોય છે અને વિચારવાન પુરુષને પણ અચાનકમાં કરી દે છે. જીવો! મને વિરથેનું સેવન કરતાંકરતાં એક દગ્ધર વર્ષ વીતી ગયાં તો પણ મારીલાલસા તેમાં વધતાં જ રહી છે. તેથી હવે હું આ વિષયોની આશાને છોડી મારું ચિત્ત પર-અક્ષમાં લગાવીને નિર્દુ અને અર્ધકાર્ય-વ થઈ વનમાં વિચરીશ. જે પુરુષ જોયેલા અને સમિલેલા પદાર્થોને અસવ સમજી, અને તેની આસક્તિથી જન્મ-મરણરૂપ સંસારની પ્રાપ્તિ અને આત્મનાશ થાય છે એમ જાણી તેમનું ચિંતન કરતો નથી અને ભોખ ભોજવતો નથી તે

આ પ્રમાણે, જ્યારે રાજ્યે તેમની પત્ની દેવવાનીને બોધ આપી પૂરની ભુવાની પૂરને આપીને પોતાની રક્ષા-વરદા પાછી લઈ લીધી. પછી તે પૂરને રાજ્ય સોંપીને વનમાં આસી ગયા. ત્યાં તેણે જગજગતું તાલારૂપ રૂપથી ખ્યાન કર્યું અને જતે તેને બલમપ્રાપ્તિ થઈ. દેવવાનીને પણ વૈરાગ્ય આપ્યો અને તેણે કૃષ્ણચંદ્રમાં ચિત્ત એકાગ્ર કરી પોતાનો સદૃશ દેહ છોડી દીધો. (૯-૧૯-૨૮)

પરજેણી જાંઘીમાં દેહનું અભિમાન બહુ વધી જાય છે અને તે આત્મચાનમાં મોટામાં મોટું વિશ્વ છે તેવી સાધ્યેત રહેવાનું છે. પરજેણી જાંઘીમાં પતિ-પત્ની બન્ને સંબંધથી રહે અને માત્ર એક-બે સારી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવા નેટરો જ સંબંધ રહે તો મુદરમ માખસ પણ પોતાનું અને બીજાનું સાઈ કલાણ કરી રહે નેમનું લક્ષ બહુ કામગીર દોષ છે અને સંકેદરથી કૃપિત થાય છે તેમને જગજગતી અથવા લોકમેવાથી લાભ થતો નથી. જે માખસના ચિત્તમાં સંજનન દોષનો સચાર ન થાય તે પરજે અથવા લોકમેવામાં પડે તો ખોટું નથી. એવું બહુ થોડા માખસો કરી શકે છે. માખસનું જીવન એ એક પ્રકારનું મુક છે તેથી પરજેણા પરતાપ છે અને વચર પરજેણા પણ પરતાપ છે. દુર્વાસાશ્રી દુર્વાસનાની જુખ સાંત કરવી એ બહુ મુશ્કેલ કામ છે.

હવે શુદેવજી પરીણિત રાજ્યને પૂરનો વંશસંભળાવે છે. તે વંશમાં દુષ્ટાંત રાજ થવા લાગ્યા. તેનું મન પણ સકુ-તલાને નેહને તેમાં આસક્ત થયું હતું. તેનાથી તેને કરત નામનો પુત્ર લધો લાગ્યો. પછી કરદાની ઉત્પત્તિનો વિચિત્ર પ્રસંગ કહે છે. એકવાર જદરપતિ પોતાના કાષ્ઠ ઉત્પન્નની અર્જવતી સ્ત્રી સાથે મિથુન કરવાને તેવાર થવા. તે વખતે અર્જમાં રહેલ માળક દીર્ઘતમાએ શક્તિ અને કહ્યું કે, 'હું તારામાં પડ્યો છું અને વં બીજું બી આંદો કા મટિ નાખે છે' એ સાંભળી જદરપતિએ તેને શાપ આપી વીરં છોડ્યું તે પુત્ર એ વીરંથી બન્યો તેથી તેનું નામ કરદાજ પડ્યું. આંદો સુધી કામરૂપી દુર્વાસનાનું સ્વરૂપ વર્ણવેલ છે. હવે પ્રાણમાં રહેલી બીજા મોટી વાસના એટલે જુખ નેજે છતી તે રત્તિદેવ રાજનું વણન આવે છે.

આ વંશમાં એક રત્તિદેવ નામનો રાજ થયો હતો. તે ઉદ્ધોજ કેવો વચર પ્રારબ્ધ થયો જે મળી આવે તેનાથી

પોતાનું જીવન ચલાવતો હતો. પોતાની પાસે જે પદાર્થ દોષ તેનું દાન કરતો હતો. તેથી તેનું કુટુંબ કુખી રહેતું હતું. એકવાર રત્તિદેવને પાણી વચર ૪૮ દિવસના ઉપવાસ થવા લાગ્યા. ૪૮ મે દિવસે તેને કાષ્ઠ જગ્યાએથી ધી, ખીર, લાવરી અને જળ મળી ગયું. તે લઈને કુટુંબની સાથે ભોજન કરવા બેઠો. એટલામાં ત્યાં અતિથિ બાજબી આવ્યો. રત્તિદેવ પણ પ્રાણીમાં શ્રી હરિને દેખતા લાગ્યો તેથી પોતાના અનમમાંથી થોડો ભાગ તે અતિથિને આપ્યો. તે બાજબી તે આખરે ત્યાંથી આસી ગયા. પછી બાજીનું અન કુટુંબમાં વહેંચીને તે ખાવા બેઠો એટલામાં ખીજો મુદ અતિથિ આવી ગયો. તે વખતે શ્રીહરિનું અમરણ કરી રત્તિદેવે તે અનમાંથી થોડોક ભાગ તે શરદે આપ્યો. શરદે પણ પછી કૃતરાધી ધીરામેસો એક નવા અતિથિ આવ્યો. તેણે રત્તિદેવ રાજ્યને કહ્યું કે "હું બહુ જ જુખ્યો છું, મારા બહેન સદિન મને અન આપો." તે વખતે રાજ્ય રત્તિદેવે બહુ આદર અને માન ગળી બાજી રહેવું અન તેને આપી દીધું. અને તે કૃત-ગને અને તેમના સ્વામીને નમસ્કાર કર્યા. ઉચ્ચે માત્ર જળ જ આપી રહ્યું. તે પોતાના કુટુંબમાં વહેંચીને પીવાની તૈયારી કરી એટલામાં એક આંધળ આવ્યો અને બોલ્યો કે "આ જળ મને નીચને આપી દો." તેની અમયુક્ત વાણી સાંભળી રાજ્યે કષ્ટાવશ થઈ આત્મ-સન્તોષ થઈ નીચે પ્રમાણે અમૃત જેવા વચન કહ્યાં:-

ન કામયેદદં ગતિગીચરાપરા-

મટર્ધિયુકામપુનર્મર્થં વા ।

આત્મ પ્રપણેડસ્તિરેદ્દમાજા-

મન્તઃસ્થિતો યેન મવ્યવદુઃસાઃ ॥

૯-૨૧-૧૨

અર્થ:-હું કમવાન પાસેથી કાષ્ઠ અથવા સિદ્ધિ માગતો નથી અને મને એકાદની પણ ક્ષત નથી. હું તો સંપૂર્ણ રક્ષાશીલોના અંતઃકરણમાં રહી નેમનું કુખ સદન કરવા માગું છું, કે જેથી તે કુખ વચરના થાય.

હુતૃદ્યમો ગાયત્રિધ્રમથ

દૈવ્ય ક્રમઃ શોકવિવાદમોહઃ ।

સર્વે નિષ્ટાઃ કૃપણસ્ય જન્તો-

ર્જિજીવિયોર્જીવજલાર્પણામ્ ॥

૧-૨૧-૧૩

અર્થઃ-આ જીવવાની ઇચ્છાવાળા દીન પ્રાણીઓને જીવનરૂપ જળ આપી દેવાથી મારી બૂખ, તરસ, મારો થાક, શરીરની શિથિલતા, દીનતા, ગ્લાનિ, શોક, વિષાદ, અને મોઢ એ બધા નિવૃત્ત થઈ ગયા છે.

એમ કહી પોતે તરસો હોવા છતાં સ્વભાવથી કરુણામય તથા ધૈર્યવાન રાજા રત્નદેવે તે જળ ચાંદાળને આપી દીધું.

અહીં બજવાને ધીરજની પરાણ કરવા માટે માયાથી બ્રાહ્મણ અને ચંદ્ર વગેરેનું રૂપ લીધું હતું. તેથી હવે ત્યાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ પ્રગટ થયા અને તેને દર્શન આપ્યાં. પણ રત્નદેવે માત્ર તેમની પાસે બક્ષિત માગી, બીજું કંઈ માગ્યું નહિ. આ પ્રમાણે ઇશ્વર સિવાય બીજા કોઈ કુલની ઇચ્છા ન રાખવાથી અને ચિત્ત અનન્ય બાવથી બજવાનના લાગવાથી રત્નદેવની દષ્ટિમાં ત્રણ ગુણવાળા માયા સ્વપ્નની માફક દીન થઈ ગઈ, એટલે તે જીવન્યુક્ત થઈ ગયો. રત્નદેવનું કુટુંબ પણ તેના સંજના પ્રભાવથી નારાયણપરાયણ થઈ ગયું (૯-૨૧-૧૮).

પરીક્ષિત રાંભને ઉદ્વિગ્ધ સુધી સતત કથા સાંભળવાની ઇચ્છા છે. અને તેમ કરવું હોય તો બૂખ-તરસ પણ છૂટવાં જોઈએ. તે પણ જીતી શકાય છે એમ રત્નદેવના આખ્યાનથી સમજી શકાય છે. નારાયણ કુંભમેળામાં એક સાખી સ્ત્રી યોગેશ પણ લેતી નહોતી અને તેને ઝાડો-પેચાળ પણ ચતો નહોતો. પણ તે બીજાને જમાવતી હતી. તેમાં એવી સાવના દશે હે બીજા જમે છે તેમાં કું જવું હું.

એક રાત્રી કુંવર બહુ મદિ પડ્યો અને કંઈ ખાઈ શકતો નહોતો. તે રાત્રીએ પાંચ દળરૂપોઆ ખર્ચાને મરીમોને સારી રીતે જમાવ્યા. તેની અસરથી કુંવર સાગે થઈ ગયો અને ખાવા લાગ્યો. જોઆ એમ માને છે કે બધામાં ચેતન એક છે તેઓના ખાવા પ્રયોગી સફળ થાય છે.

હવે શુદેવજી પાંચાલ, કૌરવ અને મગધવંશના રાજાઓનું વર્ણન આપે છે. પૃથ્વરો પુત્ર કુપદ થયો અને તેને એક પુત્રી દ્રૌપદી અને એક પુત્રવંશ નામનો પુત્ર થયો. હવે મહાભારતના પાત્રોની ઉત્પત્તિની વાત આવે છે. એ પાત્રોમાં ધણા તો અપ્રાણીય હતા, એટલે પ્રાણુસની ઉત્પત્તિ

વિષય ક્રમ પ્રમાણે ઉત્પત્તિ થવા ન હોતા. દ્રૌપદી વેદી-મંથી ઉત્પત્તિ થઈ હતી અને પુત્રવંશનું કુંડમાંથી ઉત્પત્તિ થયો હતો. વૃહસ્પતી સ્ત્રી કાશ્યાના અંબથી બે કટકા બહાર નીકળ્યા હતા. તેને જરા નામની રાક્ષસીએ જોઈ દીધા તેથી તેનું નામ જરાસન્ધ પડ્યું. સલવલી અને પરાશરના સંબંધથી બ્રાસ ઉત્પત્તિ થયા. બ્રાસે પોતાના બાઈ વિચિત્રવીર્યની પત્નીઓ સાથે સંબંધ કરીને મૃતરાશ, પાંડુ અને વિદુરને ઉત્પત્તિ કર્યાં. એ ત્રણને તમેગુણ, રંગે-ગુણ અને સત્વગુણમાં ઘટાવી દઢાપ છે. દ્રૌપદી વેદીમાંથી ઉત્પત્તિ થયેલ હોવાથી તેને શુદેવજી માની શકાય છે.

મૃતરાશને મંધારીથી સો પુત્ર થયા. તેમાં મોટા કુર્યોષિન હતો. બધા પુત્રોનાં નામ 'કું' થી શરૂ થાય છે તે કુર્ણસનાનું સ્વરૂપ છે. તેમને એક બહેન હતી તેનું નામ કુન્દરાજા હતું. પાંડુ રંગેગુણી હોવાથી તેને શાપ લાગ્યો હતો તેથી તે મૈથુન માટે કામગીરી નહોતો. તેથી તેની પત્ની કુન્તાએ ધર્મ, વાયુ, અને ઇન્દ્ર દ્વારા યુધિષ્ઠિર, ભીમ અને અર્જુનને જન્મ આપ્યાં. પાંડુની બીજી સ્ત્રી માદ્રીએ અશ્વત્થામાના સાથે સંબંધ બાંધી નકુલ અને સહદેવને ઉત્પત્તિ કર્યાં. આમાં કોઈની ઉત્પત્તિ સામાન્ય પ્રાણુસની ઉત્પત્તિની માફક થઈ નથી.

હવે શુદેવજી પરીક્ષિતને કહે છે કે અર્જુનની સુભદ્રા નામની પત્નીથી તમેગા પિતા અભિમન્યુ થયા અને અભિમન્યુ અને ઉત્તરાના સંબંધથી તમે ઉત્પત્તિ થયા. તમે જ્યારે મર્કમાં અશ્વત્થામાના બ્રહ્માજીથી ભળતા હતા ત્યારે બજવાન શ્રોકેણે તમને મુદ્ધશન ચક્રથી ભચાવ્યા હતા. સુભદ્રા અર્જુનને સંન્યાસી થવા પછી મળી છે. તેની વિગત દશમ સ્કંધના ૮૬ માં અખંડાયમાં અખાત્મભાવે કહેવામાં આવશે. હવે પરીક્ષિત રાજા પડી તેના વંશમાં જનમેજય અને તેના બલિબમાં ચવાના વંશનું વર્ણન પણ શુદેવજી આપે છે.

કુન્તાજીને કન્યા-અવસ્થામાં એક બાળક થયો હતો. તેનું નામ કર્ણ હતું. હવે ચત્રાતિના પુત્ર ચક્રનો વંશ સંભળાવે છે. આ વંશમાં શ્રીભજવાને મનુષ્યરૂપે અવતાર લીધો હતો. ચક્રનો પુત્ર કૌશલ્ય અને અને તેનો વૃજિવાન થયો. તેનો ચિત્રરથ અને તેનો ચક્રગિનિ થયો. ચક્રગિનિનું દસ દળરૂપ રાણી હતી અને તે દરેક રાણીને એક શાપ પુત્ર થવા હતા. (૯-૨૩-૩૩)

આહી શશભિન્દુ એટલે મનરૂપી સસલુ સમજાવે અને પ્રભો એ મનની વૃત્તિઓ સમજાવે તો હુદિમાં સમન્વય તેવું છે. નહિતર આટલી સંખ્યાવાળું કુટુંબ મળતું મુશ્કેલ પડે, ચિત્રરથનો પુત્ર વિદૂરથ થયો તેનો ચર, તેને ભગ્નમાન, તેનો શિર્ષિ, શિર્ષિનો સ્વયંભોજ અને તેનો હૃદીક યથો. દેવમોહના પુત્ર થરની પત્ની મારિષા હતી, તનાથો તેને વસુદેવ વગેરે દસ પુત્ર થયા. આહી મારિષાનો અર્ધ જેણે ઈન્દ્રા મારી છે એવો યજ્ઞ થકે છે. તે શુદ્ધ સત્ત્વગુણનું સ્વરૂપ છે. વસુદેવનું પણ એ જ સ્વરૂપ છે. તેના જન્મથી દેવોનાં નગરાં પોતાની મેળે જ વાગ્યાં હાયાં હતાં. વસુદેવને ૬ સ્ત્રીઓ હતી તેમાં બેનાં નામ શેકિણી અને દેવકી હતાં. તેમાં શેકિણીના ગર્ભથી બલરામ વગેરે થયા અને દેવકીએ ૮ પુત્ર થયા તેમાં આઠમા પુત્ર સાક્ષાત્ શ્રીહરિ હતા. સુભદ્રા પણ દેવકીજીની કન્યા હતી.

હવે શુદ્ધદેવજી કહે છે કે "ન્યારેન્યારે સંસારમાં ધર્મનો નાશ થાય છે અને પાપનો અવ્યય થાય છે ત્યારે શર્વેશ્વર ભગવાન શ્રીહરિ અવતાર લે છે. (૬-૨૪-૫૬.)

ન હાસ્ય જનનો હેતુઃ કર્મણો યા મહીપતે ।

ભામત્યાં વિનેશ્વર વરસ્ય દ્રઢુતમનઃ ॥

અર્થ-મધાના નિયન્તા, સાક્ષી અને અત્તરાત્મા રૂપ એ અક્ષર પરમાત્માને જન્મ અને કર્મનું, પોતાની માયા સિવાય કંઈ કારણ નથી. તેનો માયાવિલાસ એ જીવની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને મરણનું કારણ છે અને

તેની અનુગ્રહ એ જન્મ-મરણ વગેરેની નિરાંત અને આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિનો હેતુ છે. તેમણે કલિયુગના દુઃખને દૂર કરી, અજ્ઞાનને નિરૂપ કરે, એવો પોતાનો યજ્ઞ ફાળવ્યો.

આહી બે-ચાર ખાગત સમજવા નેથી છે. ભગવાનો અવતાર પોતાને માટે થતો નથી પણ જનકલ્યાણને માટે થાય છે. તે પણ માયાદારા થાય છે. તે માયા જીવની પ્રાર્થનામાંથી આવે છે. વળા તેવો અવતાર થવા માટે શુદ્ધ સત્ત્વગુણની જરૂર છે. જે ગુણ રમેગુણ અને તમેગુણને તામે કરે તેને શુદ્ધ સત્ત્વગુણ કહે છે. એટલે જે બહત પ્રાણના અને કરીરના ધર્મ પણ જીવી શકે ત્યાં અવતાર થાય. હલુસુધી શરીરના ધર્મ એટલે જન્મમરણ, જૂઠાવરયા, રોમ વગેરે કાંઈ જીવી શક્યું નથી. તે માટે શીઅરવિંદ હાલ યોગસાધના કરે છે. તે યોગ સફળ થાય તો અવતારની આસા રાખી રુકમ, નહિંતર કલિયુગમાં દુર્વાસના વધતી નબ છે. કાગીરથ પ્રયત્નથી ચાનરૂપી ગંગા જિતરી અને શંકરે તેને ધારણ કરી તોયે સમાજનાં દુઃખ હલુ દૂર થવાં નથી. સમાજમાં એક જનાવ ઉપર ધણી મારણની અસર રહે છે. તેથી કાંઈ દેવી શક્તિના અવતારની જરૂર રહે છે. તે શક્તિ શુદ્ધ સત્ત્વગુણવાળા મનુષ્યશરીરમાં અવતરે ત્યારે ભગવાન નરપૂતિ થયા એમ માની રુકમ. અજ્ઞાન સામું રહે ત્યાંસુધી શુદ્ધ સત્ત્વગુણ પણ જાંબાએલો રહે છે. કંઈ એ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે. (૧૦-૪૨-૨૮) તેની સેના સાથે ભગવાને દેવું યુદ્ધ કર્યું તે વાત દશમા રકમાં આવશે. વચમાં નવમા રકમાં રામાયણનો જે ભાગ રહી ગયો તે ૨૫૪ કરીને દશમ રકમાં સર કરવામાં આવશે.

ધૈય ન હોમું. સમારૂપિ રાખતો, મનને કુમાર્ગે જતાં કાખમાં રાખતું, ચોરી (મન, વચન અને કર્મથી) ન કરવી, કરીર અને મનની પવિત્રતા રાખવી, ઇન્દ્રિયોને કુમાર્ગે ન જગ્યા દેવી, વિદ્યાભ્યસન તથા સત્સંગ વડે શુદ્ધિને પવિત્ર બનાવવી, સધળી વિદ્યાઓ જાણવી, સર્વ બોલતું તથા સલતું આચરણ કરતું અને ક્રોધનો ત્યાગ કરવો. -મનુ જનવાને ધર્મનાં આ દસ લક્ષણો જતાવેલાં છે.

પ્રભુ કહે છે કે વૈર વાળતું તે મારું કામ છે; દુર્વૈર વાળો આપીશ, પણ તારો નૈરી હુખ્યો, તરસ્યો કે દુઃખી હોય તો તેને જન-જળ આપ અને તેનાં દુઃખ દૂર કર.

લેખક : ધીર્તાનાયાર્થી શ્રી સીતારામ શર્મા
(ગતકિ પૃષ્ઠ ૧૧૧ થી ચાલુ)

યેણં ત્વન્તગતં પાપં જનાનાં પુણ્યકર્મણામ્ ।

તે દ્વન્દ્વોહિનિર્મુક્તા મજગ્તે માં દ્વવ્રતાઃ ॥

“જેઓનાં પુણ્યકર્મોના ઉદ્ધવ યથા પાપકર્મોના દુષ્ઠ થયો છે, એવા જનો સુખદુઃખાદિ દ્વંદ્વોથી મુક્ત યથા દદ મતવાળા બની માનું ભજન કરે છે.” એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ભગવદ્વાર્તા કે ભગ્મનાનન્દમાં અર્ખંડ પ્રીતિ રહેલી એ પૂર્વના બદ્ધ પુણ્યોત્તુ જ પરિણામ છે.

સન્નતો ! મત્સ્યેન્દ્રનાથ ચન્દ્રચિરિયો ગોરક્ષને લક્ષ્મી જન્મતાના ઇતેના દસાશુ-અર્થે કામેશામ-ભરેનમ્મર ઉપદેશ આપતા યથા વિચરવા લાખા. ત્યાં ગોરક્ષ પશુ પિતાવ્રસ ગુરુની મન-વચન-કર્મથી સેવા કરવા લાખા. એમ કરતાં કરતાં કેટલાક દિવસો વહી ગયા. એક દિવસ ગુરુદેવને દસપુટ કરી ગોરક્ષે પ્રાર્થના કરી-“પ્રભુ ! મને ઉપદેશ આપો.” ને કે ગોરક્ષ તો પૂર્વજન્મના યોગી જ હતા પશુ ભગવદ્વાચાએ ધર્મસંસ્થાપનાર્પણ સંમવામિ યુરોયુગે । એ સુત્રાનુચાર એ દસ્તિતાવલ્ય નામના યોગી જ હતા. આ જન્મે એમનું નામ ગોરક્ષ પાડવામાં આશું હતું. એમણે આ પ્રમાણે ગુરુને પ્રાર્થના કરી. ન્યારે ગુરુએ સ્મિત કરી કહ્યું; ‘મેઠા ! સમજ આવવા દે. સૌ સાનું થશે.’ ન્યારે હવે ગોરક્ષની કીરત્ત જુદી ગઈ હતી એટલે એણે પુનઃ પ્રાર્થના કરી કહ્યું; ‘પ્રભુ નાથ ! હવે આ અધમ બાળકને સનાય કરો.’ ગુરુએ કહ્યું; ‘મેઠા ! ગુરુએ સિખ્ય કરતા પહેલાં અને સિખ્યે ગુરુ કરતા પહેલાં એકીનીની પરીક્ષા લેવી જોઈએ. કારણ કે દુનિવામાં ગુરુ-સિખ્યનો સંબંધ માતા-પિતા અને સર્વ કરતાં પણ ભગ્ની કૌટીનો જુધાય છે. જુઓ, સિખ્ય સુયોગ્ય મળે નો. ગુરુએ સિખ્યની પરીક્ષા હમ, એની પાત્રતા જોઈ, પછી જ એને દીક્ષામંત્ર આપવો જોઈએ. ગમે તેને ગુરુ કરી નાખવો એનો કઈ અર્થ નથી. માટે સિખ્યે ગુરુની પણ પરીક્ષા કરી લેવી અને ગુરુએ સિખ્યની પરીક્ષા

કરવી. જેમ કે મહાયોગી ગુરુદેવ જેવા માના મહામહી બંધાર પડ્યા તેવા જ દોડવા માંડ્યા હતા. અને એમના પિતા કૃષ્ણદેવાયન ભગવાન વ્યાસ પણ તેમને પાછા વાળવા દોડેતા. ને કે ભગવાન વ્યાસ સમજતા હતા કે પુત્રની બ્રહ્માભાર રિયતિ છે, જતાં સદ્ગુરુ વિના સદ્ગાનની પ્રાપ્તિ સંભવતી નથી. માટે દોડતા ગુરુદેવને સન્મોક્ષોતિ કહ્યું, ‘શુક ! તારે જનું હોય તો સુખપૂર્વકે જન્મ શકે છે. પણ મારા એક વચને પાળજો કે-નું જનકે વેદેલીને તારા ગુરુ કરજો.’

સન્નતો ! એનું ! પિતા વ્યાસ સમજતા હતા કે ને સદ્ગુરુ સુયોગ્ય મળી જાય તો હોશની કઈ ચિંતા કરવા જેવી નથી. આટલો ગુરુ પર દદ વિશ્વાસ હતો. ન્યારે આજના જમાનામાં ગુરુ અને સિખ્યનો કેવો કસવો સમજાય છે ! આજ તો ગુરુ વિચારો સિખ્યથી કરતો હોય કે હોશરો હસતાજ પાડી ના દે. આજ તો કોણ હાકરકુલ રૂપી હાટરી આગળ તમે જઈ અને જાતે જાણ રહી તપાસ કરો તો તમારું મન પણ દુભાયે, હોશરોએનું ઉદ્ધત વર્તન જોઈને. આજ તો બૂલેચૂલે માસતર હોશરોમાં યઈને નીકળે તો હોશરોએ તેની ઉપલાસ કરે, મરશી કરે, અને તેની હેટ સુકાં પણ બંધાડે છે. વહાલા આજમાન-દો ! ગુરુ જે જ્ઞાનનો દાતા, એની આજના જમાનામાં કઈ હિંમત રહી નથી. આ જ્ઞાન, આ ભણતર એનું હતું કે આજનું જીવન વિવેકી અને સ્વાશ્રયી બનતું. ન્યારે આજના ભણતરથી આજનું જીવન વિલાસી બને છે. સન્નતો ! ગંધીજી તો લાકુણો વાર કહી ગયા છે કે મેઠાને મહાદેવનું ભણતર એ ભણતર નથી પણ નધું વિપવાન છે. પહેલાંના જમાનામાં સિખ્ય ગુરુને જોઈ ચાડિ બનતો. વિચારતો કે મારા જ્ઞાનના દાતા ગુરુનું કથા પ્રકારે સન્માન કરું ! ન્યારે હાલનો સિખ્ય ગુરુને માલોખાસ કરતો ભાળીએ છીએ. માટે ને ભણતરને સાધું ભારત બનાવવું હોય તો પહેલે નજરે જ્ઞાન-

પ્રણાલિકાનો રાહ બદલી નાખવાની આવશ્યકતા છે. ન્યારે પૂર્વવત્ જ્ઞાન અપાવું યરી ત્યારે જ આર્વાર્થ સાચું આજ્ઞા બનશે. જો કે આ વસ્તુ થવી એકદમ અશક્ય છે. છતાં ધીરે ધીરે એ તરફ સાંકેય પગલાં બારવાની જરૂર છે.

હવે શુદ્ધેવજીએ પણ મનમાં સંકેપ કરી લીધો કે મારે પિતાની પણ આદાનુસાર પહેલા તળકે શુરુ કરી લેવા જાઉં. એમ કરી એપણે હેંકરનો પ્રણવ જપતાં જપતાં જનકપુર તરફ પ્રયાણ કર્યું. પિતાં વ્યાસ પાછા કર્યા અને શુદ્ધેવજી જેમનાં દિશાઓ રૂપી વજ્ર છે એવા મર્કંડ્યયોગી જનકના રાજમહેલના પ્રાંગણમાં આવી ઊભા અને વિનય-વિવેકથી અનુચરને કહ્યું; 'ભાઈ! જમવાનું જનકને ખમર આપો કે વ્યાસ-પુત્ર' શુક આપને મળવા ઇચ્છે છે.' જનકથી પણ આ વાત અજાણી નથી. એટલે અનુચરે આવી વાત કરી સારે સિખની પરીક્ષા માટે જનકે અનુચરને કહ્યું; કે, 'જા, તું એને કહી કે કે આજ જનકને એક મિનિટની પણ કુરસદ નથી, અને તે તમને મળી શકશે પણ નહિ.' અનુચરે જાહેરે એ વાત શુકને સુમળવી. ન્યારે શુદ્ધેવજી કહે છે કે 'હાલે, પ્રભુને ન્યારે સમય મળશે ત્યારે હું મળીશ, અને બાંસુધી શુરનાં દર્શન નહિ થાય ત્યાંસુધી મને અનયન થત છે.' સત્જનો! ન્યારે શુદ્ધેવજીને માટે સિખની આવી પવિત્ર અને ઉત્કટ બાવના હોય તો જ એ સાચી સિખબાવના કહેવાય. ન્યારે આજ એથી ઉપરું છે જ. શુદ્ધેવજી એક નહિ, બે-ત્રણ નહિ પરન્તુ ત્યાંનાં જ સાત દિવસપરન્ત જામ્યા અને તરસા પ્રણવરાત્રનો જપ કરતા રાજમહેલ તરફ આનમિષ દહિએ જોતા જ રહ્યા. આ હતો અમારા બારતનો પવિત્ર સિદ્ધાચાર. રાજ જનકને આ વાતની ખમર ન હતી એવું કંઈ ન હતું, એ બધું જાણતા હતા, એ બધું જોતા હતા, સપજતા હતા છતાં સિખની પાત્રના જોવા એને કસોટીની સરાણ પર ચડાવ્યો હતો. આજ આક્રમક દિવસનું પ્રાતઃશાળ છે. જનકે જોયું કે શુદ્ધેવ જેમનો તેમ ઊભો જ છે, એટલે ગદ્ગદિત કંઈ થઈ ગયા અને સ્વમત બોલ્યા; 'ધન્ય બેટા તારી પવિત્ર બાવનાને' અને ઘૂરત જ પોતાને જે તૈયારી કરી હતી તે કરી ધઈ અનુચરને આજ્ઞા કરી, 'જા, શુકને બોલાવ.'

જનકે તૈયારી કરી પોતે સિખપરીક્ષા અર્થે પદ્મનમાં સૂતા અને પોતાની સાથે જ પોતાની જમણી, તરફ પોતાની પવિત્ર પત્નીને શયન કરાવ્યું, ને જનકે હાથ સતીનાં કરીર પર રાખ્યા. ત્યાં શુક રાજમહેલપર્ષા દાખલ થયા અને ડાહ્યું કર્યું. ત્યાં ને ત્યાં સ્તંભિત થઈ ગયા. 'અરે! જે દિવસે પણ આ સાથે સુતેલો છે એ મારો ગુરુ કહી ન થઈ શકે' એમ કહી ત્યાંથી ને ત્યાંથી પાછા કર્યા. વળી થોડે દૂર ગયા ને વિચાર કર્યો કે હું પાછો તો ફરું છું, પરન્તુ મને અહિં મોહકનાર વ્યક્તિ જમવાનું વ્યાસ છે. એ મને અહિં એમ ને એમ મોકલે નહિ, કારણ કે એ એક સમર્થ વિજ્ઞાતિ છે. માટે લાવવાય પાછો ફરું, ફરી પૂછું તપાસ કરું. કારણ કે મેં એમનું એક જ પાસું જોયું છે. એટલે પૂછું તપાસ કર્યાં! સિવાય એમને માટે કંઈ બોલવું એ કીક ન કહેવાય. જેથી શુદ્ધેવ પાછા કર્યા અને પુનઃ રાજમહેલમાં પ્રવેશ્યા. છતાં-પણ જનક જેની-તે સિધ્ધિપા પૂર્વવત્ જ છે. તો પણ સંકેપ રાખ્યા સિવાય ઉક શુરની સમીપ આવી ઊભા રહ્યા. સંકેપ પાપવાસનાં વાળાઓ રાખે છે. બધાં હૃદય વિશુદ્ધ હોય ત્યાં સંકેપ રહેતો નથી. ન્યારે જનકનું પણ વિશુદ્ધ હૃદય હતું એટલે સંકેપનું કોઈ કારણ ન હતું. શુદ્ધેવજી શુરનાં સામા એમનાં ચરણ તરફ આવી ઊભા રહ્યા, તો દસ્ય જોતાની સાથે જ શુદ્ધેવજી ચિત્રવત્ થઈ ગયા. અને બોલ્યા; 'અરે! કેવું સમદર્શીપણું!' શુદ્ધેવજીએ શું જોયું! એક હાથ તો પહેલો આ ઉપર હતો અને બીજો હાથ પ્રભવિત (સમજતા) અંગારાઓમાં હતો. એ ઉપરથી મર્કંડ્ય યોગીને સમજાઈ વાર ન લાગી કે આ આ અને અગ્નિ એમને મન સમાન છે. શુદ્ધેવ ગદ્ગદકંઈ થઈ ગયા. રાજ જનકનાં પવિત્ર પાદારવિન્દો મહા અને કર્યું કે, 'ગુરુ! મારો દોષ ન જોતાં મને ધ્વજ-તસ્ત્રનો ઉપરોઢ કરો અને ભવાટવામાંથી મારો ઉદ્ધાર કરો.' જનકને માટે કવિએ લખ્યું છે કે:—

(ભીમપ્રલાસ)

યદ્દ જનકઃ યદ્દાં કે રાજા યે

વિજ્ઞાન-જ્ઞાનકી રાશિ યે ।

યે જાહિરમેં તો યદ્દ મુદ્દલ્ય

પર ભસ્ત્રવમેં સંન્યાસી યે ।

વિધવાતે હૈં યહ સમદર્શીતં
 હનકે સ્વકીય વ્યગ્રારોં ।

હીકે ઈંગ પર એક હાથ
 ઓર એક હાથ બંગારોંમં ।

આનન્દમેં પ્રસાનન્દકે યહ
 રેસે તન્મય મરપૂર હુપ ।

જવ છો મૂલને દેહકી શુષ્ક
 તવ સો વિદેહ મશહૂર હુપ ।

સન્નતો । પરમ પવિત્ર ભારતમાં કેવા મહાન પુરુષે પ્રકટ્યા છે. ન્યારે આજે જાણે દુનિયાનું દુઃખ અને કલેશ ભારતમાં આવી વસ્યું છે. કારણ આજ ભારત વિદેશીએનું અંધ અનુકરણ કરી અત્યંતિને માર્ગે વળ્યું છે. ખેર ! ભારતનું ભાગ્ય.

શુદ્ધેવના ચરણમાં પડ્યો પછી જન્મ બેઠા થયા અને પ્રેમપૂર્વક કહ્યું; 'આવો, ક્યાંથી આવો છો અને કેમ આયા છો ?' ન્યારે શુકે અંજલિ નેહી કહ્યું કે; 'ભગવન ! ભગવાનની પાસે પડ્યો છું. અન્યુત્પર જન્મું છે. પરન્તુ આપના નેવા ભોમિયાને શોધું છું. તો મને અન્યુત્પરની માર્ગ બતાવો.' એટલું કહેતામાં તો શુદ્ધેવની આંખમાં ચોધાર આંસુ વર્ષા. જન્મક પછુ શુદ્ધેવની પાંત્ર ભાવના નેષ સન્નત થયા અને કહ્યું, 'શુક ! શુરને શુરદક્ષિણા આપવા શું લાગ્યો છે ?' ન્યારે શુકે કહ્યું; 'પ્રશ્ન ! હું તો જન્મતાની સાથે જ દોડવા માંડ્યો છું. એટલે મારી પાસે કંઈ નથી. મારા વસ્ત્ર જ દિશાગોશ્પત્રી વસ્ત્ર છે. તો ખીલું તો ક્યાંથી હોઇ શકે ! છતાં વ પ્રશ્ન ! આપ ને કંઈ માર્ગશી તે શુરદક્ષિણામાં લાગર કરીશ. કારણ કે જ્ઞાનના ઘાતા આજળા દુન્યવી વસવ વસ્ત્ર છે. માટે માગે પ્રશ્ન ! શું લાવી આપું ?' ન્યારે જન્મકે સિમત કરી કહ્યું; 'શુક ! જા બેઠા ! દુનિયામાં ને નકામામાં નકામી યાજ હોય તે મને લાવી આપ, એટલે હું તને મન્ત્રોપદેશ કરું.' શુદ્ધેવજ વગર વિલંબે બહાર નીકળ્યા અને દુનિયામાં નકામી વસ્ત્ર કહ છે તેની શોધ શરૂ કરી. બહાર નીકળતાં જ તેમણે ધૂળ બાળી, એટલે બોલ્યા કે આ નકામી છે. એમ કહી ધૂળને લેવા હાથ નીચો લગ્યાઓ એટલે ધૂળમાંથી અવાજ થયો; 'શુક ! તું મને નકામી

સમજે છે ? પણ ના, જો, હું તો અનુકરણકામમાં આપું છું.' એમ કહી તેણે પોતાનું કામ કહી સંભળાવ્યું એટલે શુકે ત્યાંથી આગળ વધ્યા. પાછા રસ્તામાં ચાલતાં એક નાનો સરખો લાકડાનો પાટાનો ટુકડો પડેલો હતો, ખીલું એક કટાઈ ગયેલો ખંડો પડેલો હતો. આને નકામી સમજી શુદ્ધેવજએ પકડવા હાથ લગાડ્યો પણ એ જાન્યે પોતાનું અનુકરે કામ સમજાવી દીધું. પછી શુદ્ધેવજ આગળ વધ્યા અને એમની દક્ષિણ દેખાતી નકામી વસ્ત્ર પકડવા પ્રયત્ન કર્યો અને દરેક વસ્ત્રએ પોતાનું કામ સમજાવ્યું. શુદ્ધેવજ ધાંધ્યા અને મનમાં બોલ્યા, અરે ! દુનિયામાં કાંઈ નકામી વસ્ત્ર નથી. એમ બોલતાં અને ચાલતાં એમની નજર વિશા પર પડી, ત્યાં તો આ વસ્ત્ર ખરેખર નકામી છે એમ કહી તેને પકડવા હાથ લગાડ્યો એટલે જાણે વિશા કમપતી ના હોય તેમ દેખાયું અને બધી વસ્ત્રએએ જે જવાબ આપ્યો છે એના કરતાં વધુ ગર્જના કરી; 'છેટો રહે, દૂર થા, મને તો તારી ડાયા પછુ પડવા ના દરજા.' આથી શુદ્ધેવજ પછુ વિચાર કરવા લાગ્યા કે આના તો જાદુ મિત્રજ છે ! એટલે શુદ્ધેવજ કહે છે કે આમ આટલી બધી ગર્જના કેમ કરે છે ! ન્યારે અવાજ થયો કે તું મહેરબાની કરી છેટો જતો રહે. હવે હું તો માનવી-ઓની ડાયાથી પછુ કમું છું. કારણ કે હું તો એક વખત સુન્દર ધાન્ય હતી, પરન્તુ પૂલેચુકે મનુષ્યના સંસર્ગમાં આવી એટલે મારું આ સ્વરૂપ ધણું. એટલે કે મારી અધીનિતિ ધર. છતાં વ આ રીતિમાં પછુ પછા કામની છું. એમ કહી પોતાનું કામ બતાવ્યું અને કહ્યું કે, 'એક વખત મનુષ્યનો સંજ કયો તો મારી આ રીતિ થઈ તો પુત્ર સંજ કરું તો મારી રીતિ થાય ! માટે જાપ ! હવે હું તો માનવીઓની ડાયાથી પછુ કરું છું. વિશ્વના આમ ગર્જિત મર્મજ ચબ્દો સાંભળી શુદ્ધેવજ પછુ ચિત્તવત થઈ ગયા અને બોલ્યા, 'સત્ય છે. માનવીના સંસર્ગથી આવી આ દશા થઈ છે એટલે જ મનુષ્ય દુહર્ષે મોહ્યો લેદા ! પ્રાપ્ત ક્યાં પછી જો પોતાના મનુષ્યવતો સંવા અને ચરણરૂપી સત્કર્મ કરી સદ્વિપ-થેમ ન કરે તો આ દુનિયામાં ચરીરરૂપી વસ્ત્ર નકામી છે. અને મનુષ્યવતો સદ્વિપયોગ કરે તો આના નેવી કાંઈ ખીજ ક્રોધ વસ્ત્ર નથી. એમ કહી પાછા ક્યાં અને શુભી સાંભળ્યાં આવી જિજ્ઞાસા રહ્યા. શુકએ સિમત

હરી કહ્યું કે, "ગુરુદક્ષિણા લાવ્યા ?" જવાબમાં શુકને મસ્તક નમાવી કહ્યું, "હા." જનકે કહ્યું; 'તો લાવો. દુનિવામાં કષ્ટ વરતુ નકામી છે ?' શુક કહે; 'પ્રશ્ન ! મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કર્યા પછી જો માનવી સેવા અને રચરચ રૂપી સત્કર્મને આદરતો નથી, તો આ પંચમૃતથી જાનેશ્વ હાક, માંસ અને રુધિરથી ભરેલું, ચામડે મરેલું-એવા આ મંદા શરીર જેવી બીજી કાંઈ વસ્તુ નકામી નથી.' એમ કહી-ગુરુના ચરણમાં કંઈવત્ કર્યા અને ગુરુના

મુખમાંથી ધન્યવન્ય શબ્દો નીકળ્યા. જનકે શુકને હજુ સરસ દંડ આલિંગન લીધું અને કહ્યું; 'ધન્ય બેટા ! આજ મુયોગ્ય શિષ્ય મળી ગયો.' એમ કહી શુકને ઘટ-તત્ત્વનો ઉપદેશ કર્યો. તેમ મત્સ્યેન્દ્રનાથ પશુ ગોરક્ષ-નાથની પરીક્ષા કરવા તત્પર થયા અને ગુરુએ આજા હરી; 'બેટા ! આજ તો સામા જાગમાંથી હું ત્રિશ્યા માગી લાવ.' ગુરુઆજ્ઞા થતા જ ગોરક્ષ બીડા માંગવા નીકળ્યા પડ્યા. (અપૂર્ણ)

સહજ સત્સંગ

સેષક :
શ્રી નર્મદાશંકર ઇશ્વરલાલ પાઠક

કાંઈ એક નજરમાં એક રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તે કહેા ન્યાપી, અને પ્રમખિષ હતો. તેના રાજ્યમાં લોકા ધણા મુખી હતા. તેને જે પુત્રો હતા, એક આનંદ-સિંહ અને બીજો સત્સિંહ. જાને પુત્રો પિતાની માફક નિરજિમાની તથા પરાક્રમી હતા. પુત્રોને ચોખ તાલીમ આપી, રાજ્યકામમાં માહિતચાર કરી, રાજ્યએ મોટા પુત્ર આનંદસિંહને રાજ્યની લગાગ સોંપી. તથા સત્સિંહને સેનાની સંભાળ રાખી મોટાભાઈની સેવાનું કામ સોંપ્યું. અને પોતાનું શેષ આયુષ્ય ધન્યરક્તજનમાં વીતાવવા વનને વિશે ગયો.

પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે આનંદસિંહ રાજ્યનો ભાર વહી રહ્યો હતો. દરરોજ રાત્રિયયાં જાને અને પ્રજાનું કુખ દૂર કરતો હતો. દેશપરદેશના વ્યાપારીઓને તેડાવી માલની લેવકરવક કરાવી રાજ્યનો વેપાર વધારી પિતાની કીર્તિમાં વધારો કરતો હતો. સત્સિંહ પોતાના વડોજ બંધુને પિતાવ્રત લેખી તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતો હતો. આ પ્રમાણે જાને સાહજી પિતાએ રોપિયા રાજ્યનું ચલાવતું ચાલતું કરતા હતા.

કહેવતમાં કહ્યું છે કે મધ હોય ત્યાં ભમરાઓ અવરજ આવે. જ્યાં લક્ષ્મીની છાંયો જોડતી હોય ત્યાં ધણા ટાણે-મિત્રો બેસા થાય. એ મુજબ સત્સિંહને ત્યાં તેમના ધણા મિત્રો બેસા થતા હતા. તેમાં સર્વિત હતી એટલે સત્સિંહ પશુ પેાને કાતો વખત તેમની સેવ્યતમાં વીતાવતો હતો. એ રામજે કહ્યું છે કે; "જેને જેનો સંગ, રંગ પશુ તેવો બેસે." એ ન્યાયે સ્વાર્થી મિત્રોના સંગથી સત્સિંહની શુદ્ધિમાં વિકારે ખજ-પેસારો કર્યો. મિત્રોની કીર્તિનાવણી ગોરાગામ આનંદ

સિંહની હત્યા કરી રાજસત્તા પોતાને હસ્તક કરી અમનમનમાં પાછલી જાંઘી મુજલવી એમ નકામી કહ્યું. આ કામમાં લાઇના માનીતા વાળંદ રામાને સારી લક્ષ્મી આપી લાયો બનાવ્યો. રમી લક્ષ્મીનો લોભી હોવાથી પહેલાં તો સંમત થયો, પરંતુ વિચાર કરતાં પોતાના માસિક તથા આખા રાજ્યના પાલનદારની હત્યા કરવા આનામની કરવા લાગ્યો. પશુ સત્સિંહે જમથી પોતાનું કાર્ય કરવા તેને તૈયાર કર્યો. પોતાનું કાર્ય સત્વરે પતી જાય માટે બીજી વખત દળમત. કરવા જાય તે દિવસે કાસ કરી નાખવાનું રાજ્ય જોડે નકામી કરી રાજ્યના સેવકો તથા અંગરક્ષકોને દેહાણે પોતાના માથુસોને ગોડવી દીધા.

આનંદસિંહ પ્રભુમક્ત હતો. સવારમાં વહેલો જોડો અને બહાર ફરવા માટે જતો. ત્યાંથી આવી તોફાં ધાઇ પ્રશુએવા દરી રાજદરગતમાં જવાનો તેને નિયમ હતો. તે પ્રમાણે એક દિવસ તે ચહેરના કાટ બહાર ફરવા ગયો. દિલ્હીની બહાર એક સુંદર તળાવ હતું. તળાવ પાસે એક મકાદેવનું હોલું હતું. દેવગ પાસે નાની સરખી ધર્મશાળા હતી. તેમાં દરરોજ કાર્ત્તે કેલ્ વેદમથ કે સાપ્તસત આવી જીતારો કરતા. તે દિવસે એક મહા-ત્મા પુરુષે તેમાં જીતારો કર્યો હતો. તેઓ સવારમાં વહેલા સૌચ જઈ આવી તળાવને કાંઠે બેસી હાથ-પગ ધોતા હતા. તેમનાથી થોડે દૂર એક જમશે પાસે પડેલા પથ્થર ઉપર અંધ ગડે પાંછી રેડી ચાંચને મસતો હતો. મહાત્મા તેની આ કિવાને જોતા હતા. અચાનક તેમના મોમાંથી નીચેનું કવિત નીકળ્યું. તે રાજ્યના સંભાળ-વામાં આનંદ-

ધસત ધસત તુમ બહોત ધસત હો, ઉપર લે કર પાની;
કીસ કરન તુમ બહોત ધસત હો, તેરી ખાત મૈને જની
...રામા, તેરી ખાત મૈને જની.

મહાત્મા પુરવે બગલાને ઉદ્દેશીને આ વાત કહી તે રામને ઠીક ગમી અંધ. એટલે તેનું રક્ષણ કરતા કરતા તેઓ પાછા ફર્યા. રામબહેનમાં રામો તેમની સાથે એઈ ગેડો હતો. રામને એઈ આનંદસિંહે કહ્યું: 'રામા તું આવી ગયો! અને પોતે હમમત કરાવવા તેની પાસે બેઠા. રામો પહેલાં પાણીથી દાદીના વાજ પલાળવા લાગ્યો. પછી અન્નાને બરાબર ધાર કરવા લાગ્યો. અને મનમાં રામનું કાંઈજ કેવી રીતે કહ્યું તેનો પણ વિચાર કરવા લાગ્યો. રામને અન્ના ધસતી વાર થવાથી રામ તળાવ કઠિ સાંભળેલું કવિત રામ ગણમણવા લાગ્યા...

ધસત ધસત તુમ બહોત ધસત હો, ઉપર લે કર પાની;
કીસ કરન તુમ બહોત ધસત હો, તેરી ખાત મૈને જની,
...રામા! તેરી ખાત મૈને જની.

રામ એકવાર અને બીજી વાર બોલ્યા ત્યાં તો રામો ચરચર ફૂળવા માંડ્યો. હમમતે ફૂળતો એઈ રામએ પૂછ્યું: 'કેમ અન્ના ફૂળે છે? દાદ મઢી કે છું?' પરંતુ રામો કરગરવા માંડ્યો અને કહ્યું: 'મહારાજ! એમાં મારો વાંક નથી, ખરો ગુન્હો તો નાના બાપુનો છે. તેઓના કહેવાથી જ હું આ કામ માટે તૈયાર થયો છું. માટે મહારાજ! અને માફ કરો.'

રામ દુરત ચેતી ગયો અને ધીમે ધીમે ધાકધમકીથી બંધી વાત બાજી લીધી અને રામને અભયવચન આપી દાદી કરવા કહ્યું. દાદી કરાવી તેને રવાના કર્યો. પોતે નાહી-ધોઈ ભવવાનના મંદિરમાં ગયા. લાંબા જઈ ચલિત કરવા લાગ્યા કે હે દ્વાનિધિ! હું કેટલો નીચ છું! હું મારા સ્વાર્થમાં મારા નાના બાપુને પણ બૂઠી ગયો. થણા વર્ષ સુધી રાજ્યસુખ ભોજ્યું. તેં આજે ઠીક વાદ કરાવ્યું કે દહે મારે મારો ભાર મારા નાના બાપુને સોંપી આપવું ભજન કરવા નિવૃત્ત થવું નેઈએ. સદગ જાતેથી આજે મારી છાંઈની બની છે તેનો હું પૂરે પૂરો લાભ ભોજીશ.

મંદિરમાંથી બહાર આવી પોતાના અનુચરને બોલાવી સર્વાસંદને રામબાગમાં નખાતર કરાવ

રહેવા સચવી પોતે બરાબરમાં બવા તૈયાર થયો. સત્ય-સિંહ ભાઈના ફતને પોતાના તરફ આવતો ધારી વિચારવા લાગ્યો કે નંદી કાવતરું પકડાઈ ગયું હોયું નેઈએ. બ્યારે ફતે રામનો સંદેશ સંભળાવ્યો ત્યારે તેને પૂરે પૂરી ખાતરી થઈ કે કાવતરું નિષ્ફળ ગયું છે અને હવે પોતાને જરૂર શિક્ષા થશે, એટલે મનમાં પસ્તાવા લાગ્યો કે મને આ કુમતિ ક્યાંથી મળી, કે પિતાજી પોતાબાઈની જ્વાનો વિચાર આપ્યો! હવે કેઈ પણ રીતે છટકી જવાનું તેનું નહિ હોવાથી પોતાનો ગુન્હો કમી કરી મોટાભાઈની માફી માગવી તથા તેઓ જે શિક્ષા કરે તે સહન કરવાની તૈયારી સાથે તે નાજસકામાં બવા તૈયાર થયો.

સમામાં સર્વ સરદારો તથા રાજ પાણુ આવી બવા હતા. સત્યસિંહ જેવો હાજર થયો કે દુરત મોટાભાઈના ચરણોમાં લોટી પડ્યો અને પોતાનો ગુન્હો માફ કરવા વિનવવા લાગ્યો. રામએ નીચા નમી પોતાના બાપુને ઊઠાડી છાતી સરસો ચાંચો તથા પોતે તેના તરફ જે બેરબારી બતાવી હતી તે માટે પોતે દીઘબેરી બતાવવા માંડી અને સત્યસિંહને તેના આસને બેસવા આજ્ઞા કરી.

સત્યસિંહ પોતાની જગ્યાએ બેઠો. ત્યારબાદ રામએ સર્વ સમાજને ઉદ્દેશી થોડું પ્રવચન કર્યું તથા કહ્યું કે થણા વર્ષો સુધી તમારી મદદથી મેં રાજ્યનો ભાર વહી છે અને હવે મારી ઇચ્છા પ્રજાભજન કરવાની હોવાથી મારા પછી મારો ઉતરાધિકારી તરીકે હું સત્ય-સિંહની નીમણુંક કરું છું. તેને તમે વધાવી લેશો તથા જેવી રીતે મારી સાથે વર્તાવ રાખ્યો છે તે જ પ્રમાણે તેની સાથે પણ વર્તશો એવી આજ્ઞા રાખું છું. એમ કહી પોતાનો મુકદ્દ તેમણે સત્યસિંહને માથે પહેરાવી રાજ્યમાં તેની આજ્ઞા ફરતી કરી.

એક સંત પુરુષે કહ્યું છે કે:—
સંત સમાગમ દોઢલો રે લોલ,
જુલથી જો યમ બળ તો; દાણે અંધકાર અંતર તલો રે લોલ.
સંત પારસગણિ સાંપરે રે લોલ,
સ્વપ્ને કંઈક યમ બળ બને, —સંત સમાગમ દોઢલો રે.

એવી રીતે રામએ ફક્ત સંતપુરુષના સહન સત્ય-સચ્ચી પોતાનો પ્રાણ બચાવી પોતાના પરસેઠનું બાણ તૈયાર કરવા નન પ્રીત અપન કર્યું.

મહાભારતની ભૂમિકા

૫૫૪ :

શ્રી જયનારાયણ ભક્ત
વેદાન્તશાસ્ત્રી

જગવાન પોતાના એક અંશથી આ પાંચ ભૂતોના જન્મ તરી રચના કરે છે અને બીજા અંશથી એ જન્મતર્માં રમવા માટે-જન્મતનું નાટક ચલાવવા માટે જુદાજુદા પ્રકારના છવેા ઉત્પન્ન કરે છે. આ વાત ગીતાના સાતમા અધ્યાયના એાથા અને પાંચમા શ્લોકમાં ખતાવેલી છે.

જગતની આ રમત જગવાન હંમેશાં એક જ સરખી રીતે ચલાવ્યા કરતો નથી. કારણ કે એક જ સરખી રીતે સંસારનો વ્યવહાર ચાલ્યા કરે એ તેને પસન્દ આવતું નથી. આપણે પણ રાજા જે આવે પછીને એક જ જાતનું સીનેમા અથવા નાટક જવાતું હોય તો તેનાથી કંટાળી જઈએ. વળી જગવાન પોતે અને આપણો આત્મા હંમેશાં એક જ પ્રકારનો અને સમાન સ્વરૂપનો આનંદમાં રહેનારો છે, તેથી જો તેને કોઈ વિશિષ્ટ પ્રકારનો આનંદ માણવો હોય તો પોતાના રાજાના અંકસરખા સ્વરૂપથી કોઈ વિશિષ્ટ પ્રકારની રચના તેને કરવી જોઈએ. અને આ જ કારણથી જગતની રચના અણવવાવાળી તેની પ્રકૃતિ યદ્દ ગઈ છે, જગતની રમત ચલાવવાની ટેવ ખરી ગઈ છે. અને તેનાથી જગતનું નાટક ચાલ્યા કરે છે.

આથી આપણે એ પણ સમજી શકીએ છીએ કે સંસારનાટકનો વ્યવહાર હંમેશાં અંકસરખી રીતે નિત્ય ચાલ્યા કરે એવું સંસારના રવજાવમાં નથી. હોય તો તે સંસારની રચનાના હેતુથી વિરુદ્ધ યદ્દ પડે. આથી જ સંસારમાં હંમેશાં જુદાજુદા રંગો ઉત્પન્ન થવા કરે છે અને અસ્ત પામવા કરે છે. જુદાજુદા યુગો-કાળ-પ્રવાહો જગે છે તે વિલીન થાય છે. જુદાજુદા સ્વભાવના માણસો ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાલ્યા જાય છે. જુદાજુદા ધર્મો-ધર્મમાર્ગો પ્રકટે છે તે લુપ્ત બને છે. મોટામોટા સામ્રાજ્યો જોમાં થાય છે અને પરી જાય છે. ક્યારેક ભયંકર યુદ્ધો ખેલાય છે-હત્યાકાંડો બને છે અને ક્યારેક ગીતમંગલાં બગાય છે. આમ જગત-ચત્તા પોતાના જગનાટકમાં નવેય રસના રંગ પૂરતો રહે છે. જગતનું એક દશ્ય જે પ્રકારે ચાલી રહ્યું હોય છે તે કોઈ નવલકથાની ખીજું દશ્ય આવવાની ભૂખાકાએ જ હોય છે. જગન્નિયન્તા એ એક ઉત્તમ નાટકકાર છે અને નટ્વર છે. એક દશ્ય પછી જે ખીજું દશ્ય આવે છે તેમાં

પ્રથમ દશ્ય પછી જે સૌથી બંધનસત્તું હોય છે તે જ આવે છે. ભલે તે જગતના અમુક વર્ગોને દુઃખદાયી-પ્રતિ-કૂળ હોય, પરન્તુ સમજિતા બાવને તે જ આદરણીય હોય છે. કૌરવોનો પરજન્ય કૌરવો માટે, દ્રુપદાચાર્ય માટે અથવા કૌરવોના મિત્રો માટે ભલે અપ્રિય હોય, પ્રતિકૂળ હોય, પરન્તુ સમજિતો અભિપ્રાય તે પરજન્યને જ આવકારતો હોય છે. અને તેમાં જ નાટકનો ખરો રસ જગવાઈ રહેતો હોય છે.

આમ જતાં નાટકમાં કટકીકવાર એવું બને છે કે જે વસ્તુને પ્રેક્ષકો ન ચાહતા હોય તેવી પણ બને છે. પાંડવોનો લાક્ષાગૃહમાં નિવાસ અને વનવાસમાં અનેક સંકેશો પ્રાપ્ત થવા-આવું બધું એ વખતે મળ-જનોને દિલગીરીજનક યદ્દ પડ્યું હતું. જતાં આમાં પણ એકજાતનો રસ જ છે, કંઈક રસનું વદન છે, અથવા એક મહાન રસ ઉત્પન્ન થવા માટેની આ ભૂમિકા છે. ત્યારે જૂખ કકડીને લાગેલી હોય છે ત્યારે જ અંતમાં અંતરો સ્વાદ લાગે છે. તેમ એક ઉત્તમ રસભર આનંદ-મય દશ્ય લાવવા માટે જ આવા દુઃખમય દશ્યનું વિધાન હોય છે. અથવા દુઃખમય દશ્યમાં જ આનંદમય દશ્યની ખીજ રહેલાં હોય છે, આનંદમય દશ્યની કલ્પના રહેલી હોય છે, આનંદમય દશ્યની જૂખ રહેલી હોય છે. વનવાસી પાંડવોના વિજય અને રાત્નપ્રાપ્તિમાં જેટલો આનંદ રહેલો છે તેટલો પરીક્ષિતને અથવા જનમેજન્યને રાત્ન પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં રહેલા નથી. એટલે પાંડવો પછી મહાભારતનું એક પ્રકરણ સમાપ્ત થાય છે. અને અમુક વખતને માટે સામાન્ય ભારત પ્રવર્તે છે. આનું સામાન્ય ભારત મળનાં વાદીમાં-પ્રતિદ્વાસમાં નોંધપાત્ર નથી યદ્દ. કારણ કે સામાન્યતા એ કાપખી વસ્તુ છે, એ જૂસાઈ જનારી અથવા ફરી ન આવનારી વસ્તુ નથી. તેથી તેને માટે નોંધ અથવા વાદીની આવરખતા હોતી નથી.

આથી મહાભારતને જે મહાભારતપણું પ્રાપ્ત થાય તે હમેશાં પ્રવર્તી રહેલા સામાન્ય ભારતને લીધે જ. હંમેશાં જો પાપ-પ્રવચનાં મળાનું ધોમાપૂર વચ્ચા કરે- મહાભારત ચાલ્યા કરે તો પછી પૂરને કોઈ પૂર કહે નહિ અને મહાભારતને મહાભારત કહે નહિ, તેમજ મહા-ભારતનો મહારસ પણ કંટાળાકારનો બની જાય એટલે

મહાભારતનું હંમેશાં ચાલુ રહેલું એ ઈશ્વરની પ્રકૃતિમાં નથી-કુદરતના સ્વભાવમાં નથી. તેથી અમુક દાયકાઓ કે સદાયોને અંતરે કે યુગોને અંતરે જ મહાભારતો બનતાં રહે છે. આવી બધી મહાભારતો શુદ્ધ, વિષ્ણુને

કે કાન્તિઓ તરફ યોગ્યબાધ છે. પરંતુ જે કાન્તિને આપણે મહાભારતના નામથી વિશેષ રીતે યોગ્યપણે ઓળખી તેના અંતરે અને બાહ્ય સ્વરૂપોનો-તેના કાર્યકારણનો આપણે આ લેખમાં કમઃ વિચાર કરીશું.

શીખવા લાયક

અનુવાક :
શ્રી અમૃતલાલ નરસિંહદાસ ગાંધી

સમ્યાકનું મુંઢર પરિણામ

એ નાના છોકરા ચાલ્યા જતા હતા. રસ્તાના એક નાના બગીચામાં રંગ-બેરંગી ફૂલ ખીલ્યાં હતાં ફૂલોની સુગંધથી આંખોએ રસ્તા મહેકી રહી હતો. તે જોઈને એક છોકરાએ કહ્યું-“આમાંથી થોડાંક ફૂલ મને મળી જાય તો હું લઈ જઈને મારી બીમાર ગૃહિણને આપું કે નહીં તે બહુ પુણ્ય થાય તે સંભળાને બીજાએ કહ્યું; ‘તો તોડી કેમ નથી લેતો? તારા દાઢ ન પહેંચતો હોય તો દાઢ હું તોડી આપું, કદરૂકું કે હું તારાથી જાણે છું.’ પહેલાં છોકરાએ બીજાનો દાઢ પકડીને કહ્યું; ‘નહીં, નહીં’; એવું ન કરતું, ચોગી કરવી એ બહુ ખરાબ ચીજ છે. હું માલિક પાસે માગી લઉં છું. એમ કહી જતાં પછી બીજા છોકરાએ ગુલાબનું એક ઝૂમણું તોડી લીધું. માળાએ દુરથી તેને તોડતાં જોયો અને દોડીને તેને પકડી લીધો, માર્ગો અને લઈ જઈને કાટકીમાં પૂરી દીધો.

અહીંયાં પહેલાં છોકરાએ દરવાજા પર જઈને બધા મારી. અંદરથી એક દલાળુ ડોશીમાંથી આવીને કમાડ ખોલ્યાં. છોકરાએ કહ્યું-“માણ! કૃપા કરીને મારી બીમાર ગૃહિણને માટે મને થોડાંક ગુલાબનાં ફૂલ આપશો?” વૃદ્ધ ડોશીએ કહ્યું-“બધી પુણીથી. બેટા! હું તમારા બન્નેની વાત સંભળી રહી હતી, તું નીતિવાળો છોકરો છે, ચાલ તને ગુલાબનું મોઢું ઝૂમણું તોડી આપું.”

ડોશીએ ગુલાબ તોડી આપું અને કહ્યું-“બેટા! ત્યારે-ત્યારે તારી બહેન ફૂલ માંગે, ત્યારે-ત્યારે આવીને લઈ જશે.” એટલું નાંહ, પરંતુ ડોશી છોકરાની બીમાર બહેનને અને તેની માને મળવા ગઈ અને તે છોકરાને જણાવતું ખર્ચ આપવા લાગો. ત્યારે છોકરો બધી રહી ત્યારે રેને પોતાને ત્યાં નોકર રાખી લીધો. સમ્યાકનો કેવો મુંઢર નમુનો છે!

પ્રહલાદનો ન્યાય:-

દેવરાજ સમ્રાટ પ્રહલાદનો પુત્ર વિરાયન અને દક્ષિણે તેમની પાતળાંકુમાર અગિરાનો પુત્ર સુધન્વા-બન્નેને મિત્રાચારી થઈ, બન્ને જથ્થ પોતાને એકબીજાથી ક્રોધ માનતા હતા, અને ક્રેશિની નામની મુંઢરી સાથે વિવાહ કરવા માહતા હતા. આ પ્રહલાદની બાઈ હતી. જે દારે તે પ્રાણ આપે. વિરાયને કહ્યું; ‘નિર્જીવ કાનાથી કશવશે? મને તો દેવતા અને મનુષ્યો પર જરા પણ વિશ્વાસ નથી.’ સુધન્વાએ કહ્યું-“આપણે બન્ને તમારા પિતા પ્રહલાદની પાસે જઈએ. તે જે કંઈ નિર્જીવ કરશે, તે અમારે લોકોને સ્વીકાર મળે. મારો વિશ્વાસ છે કે ધર્મમાં પ્રહલાદ જુદો નિર્જીવ નહીં આપે.” વિરાયને તે વાતને માની લીધી. બન્ને પ્રહલાદની પાસે ગયા. પોતાનો અગ્રહ તેમને બતાવ્યો. પ્રહલાદે બધું સંભળીને કહ્યું-

‘બેટા વિરાયન! સુધન્વાના પિતા અગિરા મારાથી, સુધન્વાની માતા તારી માતાથી અને સુધન્વા તારાથી ક્રોધ છે. એટલા માટે, આ વિવાહમાં તું સુધન્વાથી હારી ગયો. આ સમયે સુધન્વાના દાઢમાં તારા પ્રાણ છે.’ ત્યારબાદ પ્રહલાદે સુધન્વાને કહ્યું-“બાજન! તમે કૃપા-પૂર્વક વિરાયનને પ્રાણ-દાન કરો.”

પ્રહલાદના ન્યાયથી સુધન્વાએ ચકિત થઈને કહ્યું; ‘દેવરાજ! તમે ધર્મનો પક્ષ લઈને ખરી વાત કહી, પણ બેટાનો પક્ષ લઈને જુદું ન બોલ્યા. તેનાથી પ્રસન્ન થઈને હું તમને તમારા પુત્ર પાછો આપું છું. હું તેનો પ્રાણ નહીં લઉં. અને આ મુંઢરી ક્રેશિની પણ તેની પત્ની સાથે તરત જ તેની આજળ તેમની વિવાહ થઈ ગયો.

મહામાનો સ્વભાવ:-

એક મહામા નદીમાં નાદી રહ્યા હતા, ત્યારે તેમણે

નેયું તો એક વિદ્યા પાણીના પ્રવાહમાં જેઆઇ રહ્યો હતો. તેને બચાવવા માટે તેમણે તેને હાથમાં લઈ લીધો. વિદ્યાએ કંઈ માર્યો એટલે હાથ હાલવાથી ફરીથી તે પાણીમાં પડી ગયો અને તણાવા ન્યાયો. મહાત્માએ ફરીથી તેને જાણવી લીધો. આ વખતે તેણે ફરીથી કંઈ માર્યો એટલે હાથ હાલવાથી ફરીથી તે પાણીમાં પડી ગયો. મહા-

કલ્યાણકુંડ

માનવીના મોહ

આપણા પ્રાચીન ઈતિહાસો, પુરાતન પુરાણો અને અન્ય ધર્મગ્રંથો અવલોકતાં માલુમ પડે છે કે કોઈ એક જમાનામાં મેળવેલી સુખ-સામગ્રી અને વૈભવ-વિલાસોને ઠોકર મારીને પરમ સુખની પ્રાપ્તિ માટે, મનુષ્ય કંઈતો હતો. આત્માને ત્યાગીને જ જીવનનો ઉદ્દેશ હતો. અર્ચાધાન-સમયથી તેના માટે તૈવારીઓ થતી અને છેક મૃત્યુપર્વત તેનું જ કિશ્કણ બપાઈ. સ્વલ્પ, મધ્ય, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસ આ ચાર આશ્રમો અને બ્રાહ્મણ, દ્વિવેદ, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણો પણ તેને જ અનુસરીને જતાલા હતા. તેની સુખવસ્થાપૂર્ણ પદ્ધતિ મનુષ્યને, કમશઃ આખરી ધ્યેય સુધી પહોંચાડતી હતી.

*

સમયે પદ્ધતિ આધિ. મનુષ્યની માનવતાનું અધ-પતન થયું. ધ્યેય વસ્તુ નીચી કડાએ આવી. તો એટલે સુધી કે ભોગેનું સુખ એ જ જીવનનું અંતિમ લક્ષ્ય બની ગયું. આ સુખનું સ્વરૂપ શું? ખૂબ ધનવાન બનો, ખૂબ સન્માન મેળવે અને ખૂબ અધિકાર પ્રાપ્ત કરે. આને મેળવવા માટે જૂદા, કપટ, ડાઘ, દ્રોહ, દિસા વિ. અને તેનો ઉપયોગ કરી પરંતુ કામ થતું નોંધ્યે, સફળતા મળવી નોંધ્યે. કાળ-કષાટે ભેગો જીવનદીપ શુદ્ધિ જવાનો છે એવા માનવી ખીંચીને લંટીને સુખ ચાંતિથી જીવન જીવવાની સાહના કરે એ શું ખરેખર આશ્ચર્ય નથી? આનાથી વધુ બીજું આશ્ચર્ય હોઈ શકે ખરું!

પરંતુ યાવ શું? આને તો કહેવાતાં વિદ્યાલયો, વિશ્વવિદ્યાલયો, આશ્રમો, મઠો, મંદિરો ઇત્યાદિ તમામ પવિત્ર સ્થળોએ આનું જ શિક્ષણ અપાઈ રહ્યું છે. આને ચોતરફ દક્ષ અને અધિકારની જ લાકાઈ માણુ છે.

ત્યાજી ફરીથી જાડાઓ, ત્યારે તેમની પાસે સ્નાન કરનાર એક સન્નતને મહાત્માને કહ્યું કે 'તમે આ શું કરી રહ્યા છો?' મહાત્મા જોલ્યા-જાઈ! તેનો સ્વભાવ છે કંઈ માર્યો અને મારો સ્વભાવ છે બચાવવો. ત્યારે તે અદ્ય જીવ થઈને પોતાનો સ્વભાવ નથી હોડતો ત્યારે હું મનુષ્ય થઈને મારો સ્વભાવ કેમ છોડું?

અધિકારની પ્રાપ્તિ માટે, તો કોઈ અધિકારની રક્ષા માટે-વધુ શું કહીએ; સમસ્ત જીવનની કૃતિઓ બંધિયું જ બની ગઈ છે. ઇન્દ્રિયભોગો કાળે જીવનનું વેચાણ થઈ ગયું. મોસાના મોંઘાતા દુકા માટે સમગ્રી અને કામગીરી જેમ લાકાઈઓ થવા લાગી.

*

કોઈ એક યુવકમાં ભગવાનને લેવા માટે તપ થતાં હતાં, આને ભોગો માટે યાવ છે. પહેલાં ઇશ્વરને આત્મસમર્પણ કરાવું હતું, આને પ્રતિભાઓનું પૂજન યાવ છે. પૂર્વકાલમાં દેહાત્મભાવને દેશવટો દઈને ભક્તિભાવે આપતો હતો ત્યારે આને પ્રશુભ્રમયનાં પરિકરો પણ દેહાત્મભાવ અપાઈ રહ્યો છે. મોટા-મોટા તેજસ્વી તપસ્વીઓ અને સંઘર્ષી પુરુષો પણ આને ભોગોની પ્રાપ્તિ કરવા-કરાવવા માટે ધર્મની ચતરંગ બિજાવી રહ્યા છે, અને એને જ ધર્મ મનાવવામાં આવે છે. આનું પરિણામ શું? માનવમાં દાનવનો આવિર્ભાવ, દિસા-પ્રતિદિસાની પ્રજાળતા, ધીર અસાંતિ અને સુખના નામે દુઃખપૂર્ણ જીવનનિર્ગમન!

*

આનું પ્રત્યક્ષ પરિણામ છે પ્રગતિશીલ કહેવાતા પાશ્વર્ય પ્રદેશોની અતિરિક્ત દશા. પરંતુ આ દશાને ઇશ્વર-ભિયુષી જ્ઞાનસમ્પન્ન આપદ્વિધો નેત્રી પકડે. આને અમારી પાસે એ નેત્રો પણ ક્યાં છે? અગિયાર પશ્ચિમની કેળવણીની પડખો ચડ્યા છે. અગ્રેજી બહુ-તરમાં અંતર્ગત થવા છોએ. ત્યાંની ખરાબમાં ખરાબ વાતો અમને સારામાં સારી લાગે છે. એવા મોટા મોટા-પાટમાં જરૂરયા બીએ કે આપણું હૃદય "પરાયુ" બની ગયું છે. જે પરાય આપે ભેટો હોય તેને પોતાનો ખ્યાલ ક્યાંથી આવે!

*

શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશવાણી

અનુવાદક શ્રી જયંતીલાલ મંગલજી ઝોઝા M. A. B. T.

[પરમહંસદેવ શ્રી રામકૃષ્ણના ઉપદેશોમાથી ચૂંટણી કરીને શ્રી રામકૃષ્ણ મઠ, મદ્રાસ તરફથી અંગ્રેજીમાં 'Saying of Shri Ramakrishna' નામથી એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે; તે પુસ્તક હિન્દુ ધર્મના સિદ્ધાન્તો સમજાવા માટે અતિ ઉપયોગી હોવાથી તેમાંથી મુખ્ય મુખ્ય બાબોનો અનુવાદ ગુજરાતી ભાષામાં આપવામાં આવે છે.]

૧. રાત્રે જાગરામાં ધણા તારાઓ તમારી દૃષ્ટિએ પડે છે, પણ ભ્યારે સૂઈ પ્રકાશે છે ત્યારે તે દેખાતા નથી. તેથી શું એમ કહેવાય કે સ્વિસના બાથમાં આંધ-ચમાં તારાઓ નથી ! તે જ રીતે એ માનવી ! તારી અચાનકયામાં ઈશ્વરનાં દર્શન તને ન થાય તેથી એમ ન કહેતા કે ઈશ્વર છે જ નહીં.

૨. દુર્લભ અનુબંદેહ મળ્યા છતાં જો ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર માટે પ્રયત્ન કરતો નથી તેનો જન્મ વૃથા છે.

૩. અનુબંધને તેના વિચારો તથા આશયો અનુસાર ફળ મળે છે. ઈશ્વર તો ક્ષપવૃક્ષ સમાન છે. જેની ઈચ્છા કરે તેવું તેની પાસેથી મળે. ગરીબનો દીકરો ખૂબ ભણી બહુને દાઉકાટીનો ન્યાયાધીશ થાય અને મનમાં એમ માને કે, 'હું બહુ સુખી છું, મહત્તાના મદદન શિખરે હું' પહેંચી ગયો છું, અને પૂરેપૂરો સંતોષ છું.' તો ઈશ્વર પણ તેને એમ જ કહે છે, 'તું તારે છે એમ ને એમ રહે.' પરંતુ ભ્યારે દાઉકાટીનો ન્યાયાધીશ પેન્શન લઈ નિરત થાય છે અને પસાર થયેલ જીવનનો વિચાર કરે છે ત્યારે તેને સમજાય છે કે અત જીવન તો પાછળીમાં ગયું છે, અને તે ભોલી ભેડે છે કે, 'અરે ! આ જીવનનું ખર્ચ ક્યાં તો રહી જ ગયું.' તે સમયે પરમાત્મા પણ કહે છે કે, 'અરે ! જીવનને તેં કેવું કોષ્ટમાં ગુમાવી દીધું !'

૪. માનવી બે પ્રકારની વૃત્તિ લઈને જન્મે છે:- વિદ્યા એટલે મુક્તિનો માર્ગ શોધવાની વૃત્તિ અને અવિદ્યા એટલે સંસારની અંદર રચ્યાપચ્યા રહીને બંધનમાં પડવા રહેવાની વૃત્તિ. જન્મ વખતે ત્રાજવાનાં બે પડલાંની માફક આ જન્મે વૃત્તિઓ સમગ્રવામાં હોય છે. પછી તરત જ સંસાર પોતાના ભોખવિલાસ એક પદ્ધતિમાં મૂકે છે અને આત્મા બીજા પંદલામાં આકર્ષણ પૂરે છે. મન જે સંસારની

પસંદગી કરે છે તો અવિદ્યાનું પશું નથી જાય છે અને માનવી પાર્થિવ વસ્તુઓ તરફ ઝુકી પડે છે. પણ જો તે આત્માની પસંદગી કરે છે, તો વિદ્યાનું પશું બારે થાય છે અને માનવી ઈશ્વર તરફ ખેંચાય છે.

૫. એકને ભણે તો સર્વને ભણુશે. એકકા પછી ગ્રાંડ મૂકામાં આવે તો સો-દળર એમ કિંમત વધતી જાય છે, પણ જો એકકો જૂંસી નાખવામાં આવે તો તેની કિંમત ઘટેલી નથી. એકને લઈને જ બહુની કિંમત છે. પહેલાં એક અને પછી બહુ. પહેલાં ઈશ્વર, પછી જીવ અને જગત.

૬. પહેલાં ઈશ્વરપ્રાપ્તિ, પછી ઘેષો. પરંતુ તેનાથી ભલું કરતા નહીં. જે આધ્યાત્મિકતાની પ્રાપ્તિ પછી તમે ગૃહસ્થ જીવન પાળીશો તો કદી પણ તમારું માન-સિક સ્વાસ્થ્ય તમે ગુમાવશો નહીં.

૭. તમે સમાજસુધારાની વાતો કરો છો ! વાંક, ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર મેળવ્યા પછી તેમ કરો. ઈશ્વરસાક્ષાત્કાર માટે પ્રાચીન ઋષિઓ સંસારત્યાગ કરતા. આ વસ્તુ ખૂબ અત્યુત્તરી છે. ત્વે તમારી ઇચ્છા હારી તે પછી બીજી બાંધી વસ્તુઓ વખતે મળી જશે. પહેલાં ઈશ્વરનાં દર્શન કરો, પછી લાખણ અને સમાજસુધારાની વાતો કરો.

૮. કોઈ યંદરે જોવા આવનારે પહેલાં તો રાત્રિનાં આરામ માટે એક સગ્ગનો ચોરડો ખોળી કાઢવો જોઈએ, અને તેમ કર્યા પછી પોતાનો બધો સામાન ત્યાં મૂકી સુખેથી લયાર મારવા નીકળી પડવું જોઈએ. નહીં તો રાત્રિનો અંધકાર યાદ થવા પછી પીરાની શોધખોળ કરવી એ જલ્દી તકવીફનું કામ થઈ પડે છે. જે જ પ્રમાણે સંસારમાં પ્રથમ પ્રવેશ કરનારે સર્વપ્રથમ પરમાત્મામાં દયાનિરચાન પ્રાપ્ત કરી લેવું જોઈએ અને ત્યારપછી

નિર્ભય બની પોતાના જીવનમાં દિનિક કાર્યો કરવાં નોંધજો. રસ રહેશે નહીં. એ રમકડાં દૂર ફેંટી તું માની પાસે નહીં તો પછી મત્સુની અધિકારપૂર્ણ ભવશરી રાતને સમયે તેને ધણી દુઃખ જોવાવવાં પડશે.

૯. મોહામોહા કોઠારની પાસે ખારણીમાં ઉંદર પકડવા ઉંદરીઆમાં મમરા, પોંઆ વગેરે નાખવામાં આવે છે. ઉંદર ખીચારા કોઠારમાં જઈ દાણા ખાવાને બદલે આવા ઉંદરીઆમાં ફસાઈ પડે છે; તેમાં પકડાઈ છેવટે મરણ-શરણ થાય છે. જીવાત્માના સંબંધમાં પણ આમ જ સમજવું. જીવાત્મા ઊંચામાં ઊંચા અનેક ભોગ-વિલાસોના એકત્ર આનન્દથી પણ મહી ભય એવા કપિરી આનન્દની બદુ જ નહીં જીનો છે, પરંતુ તેવા આનન્દને માટે પ્રવલ્ન કરવાને બદલે સાંસારિક ક્ષણિક સુખોને માટે તે પ્રવલ્ન કરે છે, મહામાયાના કંઈમાં ફસાય છે અને મૃત્યુવશ થાય છે.

૧૦. શું બધાં મનુષ્યોને કપિર-દર્શન યશે ? કોઈ પણ માણસને આખો દિવસ ખોળાક વિના કાઢવો નથી. કોઈને સવારે ૯ વાગે, કાઢને બપોરે બાર વાગે. તો કોઈને બે વાગે અને માણીનાને સંધ્યાકાળે એમ વહેલા-મોડું ખાવાનું મળે છે. એમ વહેલામોડા, આ જન્મે કે પછીને જન્મે, કે અનેક જન્મો પછી બધને કપિરદર્શન યશે જ યશે, ચર્વા જ નોંધજો.

૧૧. નાનાં બાળકો અજણામાં જેમ ફાવે તેમ રમતા હોય છે, તેમને બીક કે બીજી પંચાત હોતી નથી, પણ જેવી મા આવે છે કે તરત બધું રમવાનું છોડી દઈ ‘મા, મા’ કરતાં તેની પાસે દોરો ભય છે. હે માનવી ! તું પણ તે જ રીતે આ જન્મ જન્મતાં ભુલ-ભુલાં રમકડાં-પેસા, કાંતિ, પદવી-વગેરે લઈ ખેલી રહ્યો છે, અને તારે ચિંતા કે બીક નથી. પરંતુ જો તને એક વાર માતાજીનાં દર્શન થઈ ભય તો પછી એમાં તને

રસ રહેશે નહીં. એ રમકડાં દૂર ફેંટી તું માની પાસે દોડી બેઠય.

૧૨. દરિયાના ઉંડાણમાં મોતી પડેલાં તો છે જ, પણ તે મેળવવા તમારે ‘મરજીવા’ બનવું પડશે. એક ફૂળથી મારવાથી મોતી ન મળે તો એમ ન કહી શકાય કે દરિયામાં મોતી જ નથી. ફરીફરી ફૂળથી મારો તો બહુર તમને મોતી મળશે જ મળશે. તે જ પ્રમાણે કપિરીની શોધમાં તમારા આરંભના પ્રયત્નો વ્યર્થ જતા હાજે તો પણ નિરાસ ન થતા. પ્રવલ્ન થાણ જ રાખજો. અંતે તમે એકસ સફળ થશો.

જો કામ કરવું જ છે તો આજે જ, આ પળે જ સફર કરો. ખીનની મદદથી કે સલાહની વાટ ન જુઓ. જીવનને સેવા અને કાર્યોથી જ ગૂંથવું છે, તો ખીનની રીઠાઓને ખ્યાન ઉપર ન લાવશો. તમે તમારા કાર્યને જેટલી સુંદર રીતે સમજો એ રીતે આજળ વધો ભવ. બધ યશે તો પણ સુખરો. અંતે બહુર સુંદર આશો. તમે દદનિશથી કશી તો તમારી પ્રગતિને કાંઈ રોકી શકશે નહિં. પુરુષાર્થ કરવાની તાકાત અને કાંડાં સજાઈ હશે તો જીવનનું રોષ કાંઈ મુશ્કેલ નહિં બને. જીવન એ સંત્રામ છે. પોતાના સ્વભાવ સાથે સંત્રામ ખેલતાં શીખવું નોંધજો.

૧૩. સાચાં આનન્દનો, ચિત્તનો વિચાર કર્યો કરો, તમને પરમાનન્દ અવસ્થ મળશે, આનન્દ સાચાં જ છે, માત્ર અચાનકથી તે ઠંકાઈ ગયેલ છે. વિષયો પ્રત્યે તમારી આસક્તિ જેટલી ઓછી, તેટલો કપિર પ્રત્યે તમારા અનુરાગ વધારો.

૧૪. ફળ જીવ હોવાથી મનુષ્ય સંપતિવાન કહેવાય નહીં. મનવાન માણસના ધરની નિશાની એ કે તેના ધરના દરેક એરડામાં દીવો કમમળે છે. દરિદ્ર મનુષ્ય પાસે દીવા બાળવા તેલના પેસા હોતા નથી, તેથી તે વધારે દીવા બાળી શકતો નથી.

આ દેહરૂપી મંદિરને અધિકારમાં રાખવું નહીં; ચાનદીપ તેમાં અવસ્થ પ્રકટાવો. “તમારા એરડામાં ધાનનો દીવો પ્રગટાવો અને માઠું શુભ નિદાણ.” દરેકને ધ્યાન મળે છે. એક જીવાત્મા છે, ખીનને પરમાત્મા છે. પ્રત્યેક

જીવાત્મા પરમાત્માના સાથે સંકળાયેલો છે. દરેક ધરમાં વિજળીક ચક્રિતનું નોંડાણ છે અને એ ચક્રિતો પ્રવાહ કંપની પાસેથી મળ્યા શકે તેમ છે. યોગ્ય અધિકારીઓ પાસે જઈ માણવી કરવાથી તે નોંડાણ ચાલુ કરી શકાય છે. તેમ કરીશો તો વિજળીક શેઠાની તમારા ધરમાં આવશે.

લે : કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા
(ગતિક પૃષ્ઠ ૧૨૩ થી આંધુ)

યે પાપં શમયન્તિ સંગતિમૃતાં યે દાનશૃંગારિણો

યેપાં ચિત્તમતીવ નિર્મલતરં યેપાં ન મર્ગં વ્રતધ્વ ।

યે સર્વાન્ સુલ્યન્તિ હિ પ્રતિદિનં તે સાધવો દુર્લભા

મહાવદ્ ગજગણ્ડવદ્ ગગનવદ્ ગાંગેયવદ્ ગેયવત્ ॥

જેઓ પોતાની સંગતિ કરનારાઓનાં પાપને યથાવે છે, જેઓ દાન કરનારાઓનાં શોભારૂપ છે, જેઓનાં ચિત્ત અત્યંત નિર્મળ છે, જેઓનાં અભયવાદિ વ્રત ખંડિત થયેલ નથી ને જેઓ પ્રતિદિવસ સર્વને સુખ આપે છે. તે સન્મનો દુર્લભ છે. તેઓ અનુક્રમે મંથાના જેવા, હસ્તીના કપોલ જેવા, આકાશ જેવા, બીજમપિતા-મહના જેવા ને જ્ઞાન કરવા યોગ્ય છે.

વહાલા આત્માનંદો! જ્યાં ભગવાન પરશુરામ જેવો ગુરુ હોય અને મન-વચન-કર્મથી ગુરુસેવા કરનાર દેવદત્ત જેવા મુયોગ્ય શિષ્ય હોય, ત્યાં ખાણી પથ્ય શું રહે? જો શિષ્ય ગુરુની સેવા તન-મન-ધનથી કર્યા કરે તો પથ્ય ગુરુના આશીર્વાદ કરીને જ્ઞાન સંપાદન થઈ હું. જ્યારે આજ એથી બધું ઉઘડું છે:

“ગુરુશુદ્ધે ભવૃવા જતા, કય-કૃષ્ણ જેવા શિષ્ય કયાં, નિરસ્વાર્થ વિદ્યા આપતા સાંદીપની ગુરુ શુક કયાં !

જ્યારે આજ તો...

“વિદ્યા તણું અધ્યયન કરવા જે જતા ગુરુ આગ્રમે તે હિન્દુ પુત્રો ધર્મ ભૂલી હાલ હોરસમાં જમે. આચાર ને વિચારનું વળી ભાન કંઈએ ના રહ્યું. જે હિન્દુપુત્ર! વિચારી જો હિન્દુત્વ તારું ક્યાં ગયું. ધર્મ ભૂલી કર્મો ભૂલી આચાર પથ બેઠા ભૂલી, સાધ્યાપૂર્ણાદિ નિત્યકર્મોને લીધી તિલાંજલિ. સુકોટિ મુધારક બન્યાથો ગુરુતરવ તો ચાલ્યું ગયું” જે હિન્દુપુત્ર વિચારી જો હિન્દુત્વ તારું ક્યાં ગયું.

સન્મનો! ખરેખર મારું કહેવું માનવું બા ન માનવું એ આપની મુનસીબ અને પાતતાઈ પર છોડવામાં આવે છે. પણ નકી માનવું કે સદ્ગુરુની મન વચન કર્મથી સેવા કર્યા વિના સદ્જ્ઞાનપ્રાપ્તિ ક્યાં સંભવતી નથી. મથુ દા, બૂર્યો. દાલના જમાનામાં સદ્જ્ઞાનની પડી છે કેને? આજ તો માન પેટ ભરવાનું જ જ્ઞાન મેળવવાની દોડધામ ધઈ રહી છે. પણ વાસ્તવિક રીતે એને જ્ઞાન ના કહેવાય. સાચું જ્ઞાન એ કહેવાય કે આજ રમથ મદધિને આગ્રમે દેશીઓ અને વિદેશીઓ આત્મતરવનું શોધન કરવા ધરનારને તિલાંજલિ દઈ લાં આવીને પડ્યા છે. જ્યારે આજ આપણી કેવી વિષમ રિયતિ છે! એનાં માટે અને એક વખત વડોદરા રાજ્યના અમરેલી પ્રાંતના પ્રાંતવિદ્યાધિકારી (એક સમય) યોગી પુરુષ) શ્રી. દરિયાઈ ખેલને અને પ્રશ્ન પૂછેલો કે ‘યોગીરાજ! ભારત સાચો ભારત ક્યારે બનશે? ત્યારે હસીને એમણે કહ્યું: ‘મદારાજશ્રી! હમથાં તો ભારત દિન-પ્રતિદિન ધર્મકર્મથી ભટ્ટ થઈ ગયો છે. પોતાના જ્ઞાનવ ધર્મને તેણે મૂકી દીધો છે. એને કાઈ પણ પ્રકારે પેટનો ખાડો કેમ પૂરવો એટલી ચિંતા છે. પરંતુ ભારતનો પ્રત્યેક માનવી એમ. એ. એલ. એલ. બી. શાય અને એને કામ કામ માટે નહિ બોલાવે તે દિવસે એને જ્ઞાન યશે. ને એ પોતાના ધર્મનું આયોજાપ પાલન કરતો થઈ જશે. અને એટલા માટે જ્યો મથુ પ્રતિદિવસ ક્ષીએ છીએ કે...

“પૂર્વની પુન્યાઈ ખાતાં સૂઝે છે તોજ્ઞાન, પથ્ય એ ખર્ચો ખૂટી કે આગળ વસથું છે મેદાન.”

માટે સન્મનો! હમથાં પૂર્વની પુન્યાઈના યોગે કાલ્ય પાંચ, પચાસ કે સો-એસોનો પચાર લાવતા દગો. કે પાંચ-દસ લાખના મિલકતદાર હશે. એ તમારા પૂર્વની પુન્યાઈનું કળ છે અને જ્યાં

ને આપણે માનવતા વિહોણા બનીશું તો નફી માનવને
કે આપણા માટે વસતું મેદાન આવશે. એ હમણાં
નહિ સમજાય અને સમજવાનો સમય આવશે
ત્યારે તમારી અંતઃકરી દર્શો. લુઓ, એનો સાદો
અને સરળ દાખલો આપું છું: ભારતનો એક મહાન
ન્યોતિધર ઇતિહાસ શિવાજી મહારાજ, એમનો પુત્ર
શંભાજી દરેક રીતે અવળો ચાલનાર હતો. શિવાજી
મહારાજે એને સુધારવા ઘણા પ્રયત્ન કર્યો છતાં એ
પ્રયત્ન પર પાણી ફળું. તત્સંબંધે એક કવિએ કહ્યું છે:
કુળન સુગન કદી ન થાય,
ચાહું છન્દગાની વહી વાય.
બગલો હંસ કદી ના થાય,
એ તો વર્તનથી વર્તાય.

તદનુસાર શંભાજી માટે બન્યું. શિવાજી મહારાજે
મરતી વખતે પણ શંભાજીને ખોસાવી ઉપદેશ
આપ્યો. પણ...

ઉપદેશો હિ મૂર્ત્તિનાં પ્રકોપાય ન શાન્તયે ।

પય:પાનં મુજજ્ઞાનાં કેવલં વિપવર્ધનમ્ ॥

સત્ત્વનો મર્યાદા કહેતાં કુળને ઉપદેશ આપીએ
તો એ ઉપદેશ અદ્યક્ષ ન કરે પણ / ઉદ્યોગો પ્રાપ્તમાન
થાય. જેમ કે સર્પરાજને દૂધ પાછીએ તો એ અધમ એર
બનાવે. તદનુસાર શંભાજી માટે બન્યું. એ કુપુત્રને તે
વખતે તો (પૂર્વની પુનઃગતિ સમયમાં) પિતાના
ચાપની કાષ્ટિય અસર ના થઈ. ઉપરથી દરેકો. આપણે
પણ આતું બને છે. લુઓ ને, કાષ્ટિયેમ કહે કે આખ્યા-
નમાં ચાલો, ક્લાણા મહારાજ સુંદર પ્રવચન કરે
છે. ત્યારે આપણે પણ દસીને કહીએ છીએ કે એ તો
નવરાના ધંધો છે. એટલે આપણામાં ને શંભાજીમાં
કાષ્ટિય થઈ શકે તો નથી, પણ આપણને આપણો દોષ
સમજતો નથી. એટલે આપણી નીચે તાપણું બળે છે
તે આપણે કાળતા નથી. પણ ખીજની ચીનગારી જોવા
તેવાર થઈએ છીએ. એ જ આપણા દુર્ભાગ છે. ખડ્ડ
પૂજાનો તો સત્ત્વનો દંસ જેવા હોય છે. તે દૂધ અને
પાણી એકું કરી આપીએ તો એકું દૂધ પીએ છે ને પાણી
રહેવા દે છે. એટલે તાત્પર્ય કે, સત્ત્વનો સામાના સ્વ-
ચ્છે લુઓ છે. કુળનો તરફ દુર્લભ હોય છે. ન્યારે
કુળનો બમલા જેવા હોય છે. એ દેખાવામાં દંસ

કરતાં વધારે ઝિજ્ઞાસા દેખાય છે. અને દેશકાને પકડવા
એવું ધ્યાન ધરે છે કે આપણે બલધો કદી દૂધને કે
કેવો મહાપુરુષ છે! પણ એવું ધ્યાન દેશકા પક-
ડવામાં હોય છે. એટલે તાત્પર્ય એ કે કુળનો કદીએ
સફરુણના આઠક હોતા નથી. એ હંમેશાં સામા માણ-
સમાં શું ક્ષતિ હોય તે જોવા પ્રયત્ન કરે છે. અને
સત્ત્વન મરણાન્તે સત્ત્વતાઈ તમતો નથી:

સાદર ના તજે ગળપણું

સોમલ. તજે ના એર,

સત્ત્વન મૂકે ન સત્ત્વનતા

કુળન તજે ન વેર.

તદનુસાર શંભાજી માટે બન્યું. પિતાના અવસાન
કદી તે ક્લાણ નિરુદ્ધ બન્યો અને એનાથી શાપ
એટલાં પાપનાં પોટલાં બધવા માંડ્યાં. એક કવિએ
કહ્યું છે:

સુંદર તન—યૌવન મળ્યું;

લક્ષ્મી મળી અમાપ;

સાથે જો સત્તા મળી

તો ચાર મળ્યાં ત્યાં પાપ.

તદનુસાર શંભાજી માટે બન્યું. એમાં કેટલાક
સત્ત્વનો શિવાજી મહારાજના શુરુ સમયમાં રામદાસ
સ્વામીના દર્શનાર્થે ગયા. ત્યાં પ્રજ્ઞાનેત્રે શંભાજીની
પાપલીલાની પણ વાતો કરી અને કહ્યું કે બાપુ / ધણી
જગ્યાએ જોવા મળ્યું છે કે દેવતા (અર્ચિ)ના દીકરા
કોલસા જ પાકે છે. આથી સમયદેવનું પણ દીવ
કયવાણું અને શિવાજી મહારાજના પુત્ર શંભાજીને 'પૂર્વની
પુનઃગતિ ખાતાં હમણાં સહે છે તોફાન.' એ સમજ-
વવા સમયદેવે પોતાની માયા વડે પ્રવાણ કહ્યું.
શંભાજી સમયદેવને જોતાની સાથે કમ્પી ગયા.
કારણ કે પાપી માનવો પર આવા પવિત્ર પુરુષની
જાયા પડે છે એટલે પાપીઓ પોતાનાં પાપોને માફ
કરી કમ્પવા લાગે છે. જેમ શંભાજી માટે બન્યું.
સમયદેવે શંભાજીને કહ્યું: 'ઇતિહાસ શિવાજીના ચાપની
કાષ્ટિય અસર થઈ હોય એમ લાગતું નથી.' શંભાજી તો
નીચું મોઢું કરી દરડાપુટ કરી જિભો રણો છે. અને
જાણે આજ એની બધી રક્તિ દહ્યાઈ ગઈ ના' હોય
તેની માફક તેનાં આજો યરમર કમ્પી ગયાં છે. પુત્ર:
સમયદેવ જોશ્યા: 'શંભાજી! મારા સાથે તો ન જો

પણ બેઠા આમ તો નો.' એમ કહી આકાશ તરફ નજર કરાવી અને કહ્યું કે નો તને કંઈ દેખાય છે ? જવાબમાં ચંભાજીએ કહ્યું કે ના.

સમર્થ:-નો, હવે નો પુત્ર:
ચંભાજી:-હા પ્રભુ, સુવર્ણના સાત કુંગરો દેખાય છે.
એ શું હશે બધા !

સમર્થ:-ચંભાજી ! એ તારા પૂર્વજોની અને તારી પૂર્વની એકી કરેલી પુનઃજ દેખાય છે.

ચંભાજી:-પ્રભુ ! એના મૂળમાં એક જગ્યાએ નાનું તાપણું સળગે છે.

સમર્થ:-હવે નો તો બેઠા !

ચંભાજી:-પ્રભુજી ! હવે તો એ તાપણું એટલું બધું વિચાળ ચર્પ રહ્યું છે કે હમણાં એ સુવર્ણના સાત કુંગરોને ભસ્મ કરી નાખશે.

સમર્થ:-ચંભાજી, એ નાના તાપણાકથી વું છે. અને તારી પાપત્રીલાઓ એ સાતે કુંગરો બળી રવા છે. પ્રવચને બાળવાની પાપની તાકાત છે. અને પાપને બાળવાની પુણ્યની તાકાત છે. એટલે બેઠા ! તે આ જન્મે તો એકેય સહકર્મ કરી પુણ્યરૂપી બાધું ન બાધું અને કેવળ પાપ જ ક્યું એટલે હવે એ સોનાના સાત કુંગરોરૂપી તારી પુનઃજને તારા પાપ બાળી નાખશે. એ દિવસે મોગલ સત્તાનંત તારા મસ્ત અને ધકધી લુટું કરશે.

આમ કહી સમર્થદેવ ચાલ્યા ગયા. છતાં દુર્જન ચંભાજીમાં સત્જનતા ન આવી તે ન જ આવી. હવે તેના માટે વસમા મેદાનનો પ્રસંગ આવે છે. એક દિવસ ચંભાજી જંગલમાં મોગલોની સેનાની વચ્ચે ઘેરાઈ ગયો છે. અને ચારે તરફ મોગલોની બંદુકોની ગોળાઓ છૂટવાની તૈયારી થઈ રહી છે. એને બચવાનો કે નાસ્તી છૂટવાનો એકેય ધડલાજ ના રહ્યો ત્યારે ચંભાજી રડી ગયો. અને બોલ્યો; 'હા પિતા ! પિતા ! તમારો *ચાપ

* જિવાજી મહારાજે મરતી વખતે ચંભાજીને આ પ્રમાણેના ચાપ ધીધા હતા:

• શાપ દઈશું ત્યાનમોતે પુત્ર તું મરજે સદિ, ને અન્ત સમયે કાંધે દેવા મરડે મળશે નહિ. ચિત્ત રચના સવા ખાંડી કાંક ના મળનાર છે કાશ તારી જંગલોમાં ઉભારી સહનાર છે.

ક્યો. હું અગિમાનમાં આંધજો બની મારાથી જેટલી પાપત્રીલાએ બેઠાઈ એટલી ખેલી, પણ આજ મને ખુબર પડે છે કે ખરેખર...

પૂર્વની પુન્યાયી ખાતાં હમણાં સૂઝે છે તોફાન,
પણ એ ખર્ચી ખૂટી કે આગળ વસમું છે મેદાન.

સત્જનો ! જેમ ચંભાજી વલોતી સેના વચ્ચે ઘેરાઈ ગયો અને એને પિતાનો શાપ યાદ આવ્યો અને એને પથાતાપ થયો ત્યારે એક કાલા મોગલે આવી કહ્યું; "વહી મયો અવસર પછી આવી સમજ શા કામની ?" તદ્વત્સાર હું અને તમે પણ નો મનુષ્યત્વનો કુરુપયોગ કરીશું તો આપણને પણ મનુષ્યત્વમે પથા-તાપ થશે. ન્યારે યમદૂતોએ ઘેરી નાખ્યો હશે ત્યારે પણ પાપલા જેમ ચંભાજીનો પ્રથાતાપ નકામો નીવડ્યો તેમ આપણે પણ નકામો નીવડશે. અને કહ્યું છું કે યમદૂતો ઘેરા લગાવે તે પહેલાં મનુષ્યત્વનો સેવા-રમરણુરૂપી સાહકમ કરી સદુપયોગ કરજો. નહિતર આપણે ચંભાજીની માફક પથાતાપ કરતાં મરવું પડશે. અસ્તુ

સત્જનો ! શાપ પ્રમાણે ચંભાજીની સ્થિતિ બની હતી એ ઇતિહાસ વાંચી લુઓ એટલે સમજશે. પિતાનો શાપ શું કરે છે, એ આ ચરિત્ર પરથી સમજવા જેવું છે. અને પિતાનો આશીર્વાદ શું કરે છે એ બાબત બીજાના ચરિત્ર પરથી સમજવાનું છે. અસ્તુ.

બાગવાન પરશુરામની પાસેથી દેવવ્રત વિદ્યાનું દાન લઈ ધનુર્વેદવિદ્યાગ્રહ બન્યા અને સાથેસાથે રાજધર્મ, રાત્રધર્મ અને હેનરે આત્મચિંતન પણ શીખ્યા. આનું નામ જ્ઞાન, આનું નામ બહુતર કે જે જ્ઞાનથી આ લોક અને પરલોક સુધરે તેનું નામ જ્ઞાન. જ્યારે આજના જ્ઞાનમાં તો આ લોક સુધરતું નથી તો પરલોક કપાયો સુધરવાની આશા રાખી શકાય ! કારણ, મેદાલે મહાસબની બહુતર બહુનારાં બાઈબેનો તો બિચારાં બંકે છે કે અમને આ Dead language (સંસ્કૃત ભાષા) ગમતી નથી. અને શાઓપરાણો એ બધું દબાડે છે. પણ એટલો વિચાર સરખો પણ કરતાં નથી કે દાહના જમાનામાં ગાંધી વિશ્વ-વંદનનીય બની ગયા, એ ગાંધીજીએ પરીકા જેલની અંદર માવતીલાઈ પાસે મહાભારત સાંભળ્યું હતું. અને પૂજ્ય ગાંધીજીએ મહાભારત માટે ચળેલા ઉચ્ચાર્યા દેવા કે મહાભારત એટલે નવો રત્નોનો ગુપ્ત કાંઠર રામાવળ્ય પણ તે મણી વખત સાંભળતા

અને ગીતાના તો એ જિંદા અભ્યાસી હતા. જુઓને, એનો એક દાખલો કહું-એક વખત સેવાશ્રામમાં એક અમેરીકન પાદરી પૂન્ય ગાંધીજીને મળવા આવ્યો. પછી વાતો ચીતો થઈ રહ્યા બાદ પાદરીએ જુકેકેસ પર નજર કરી અને જુકા સામે નેહ બોલો ગી. અંધી। See This (આમ જુઓ) ગીતાના ઉપર બાઈબલ છે. ગાંધીજીએ જરા હસીને કહ્યું, 'પાદરી મહાશય! ગીતા ઉપર બાઈબલ નથી પણ ગીતાના આધારે બાઈબલ છે.' આ ઉપરથી સમજાશે કે ગાંધીજીને ગીતા પ્રત્યે કેટલું માન હતું, કે 'પાદરીને કેવો જડખાતોડ જવાબ દીધો. એવા ગાંધીજી પણ પ્રાર્થના કરતા હતા. જ્યારે આજનો આધુનિક જમાને રંજાએલો બાઈબલ 'સાઈ હબ્બ' છે' એવા ચંપ્ડો બંધે અને કહીએ પ્રાર્થના સરખીયે કરે નહિ, એવા માનવીને હું પૂછું છું કે માનવી તરીકેનું સંબોધન એને કેમ આપી શકાય? ખરેખર એવા માનવીએ માનવી નથી પણ, શીશ્યાં અને પુણ્ય વિનાના પણ છે. દેવદત્ત આ પ્રમાણે ભગવાન પરશુરામ પાસેથી ભણી ગણી તૈયાર થયા અને ભગવાન પરશુરામે પણ તપશ્વરણ માટે દિગ્ગિરિના મામ' લીધો. ભગવાનના આશ્રયતાર પ્રભુ પરશુરામ પણ જગતને ઉપદેશ આપવા માટે જન્મ-તપ કરી ગયા. ખરે, જૈન બાઈબલના આદી તીર્થ'કર મુખ્યદેવજીએ પણ સમ્રાટગીરીને લાત મારી રહ્યો ચમ-નિયમોનું પાલન કરી જન્મ-તપ કરી જગતને આદર્શતાનો પાઠ પડાવ્યો. જ્યારે એ જ આપર્થિકતા આર્થિકતાનો બંધ છે કે જગતે જન્મ-તપ કરવાની કુરસદ નથી. અને એટલા માટે અમે કહીએ છીએ કે માટે જ ભારતવર્ષ' માટે કંઈ ઉપર કંઈ છે. આજે જ ભારતના ૪૦ કરોડ બાઈબેલો માંથી ૨૫ કરોડને જન્મ-માર્ગ પર અસલજન કરવું પડે છે. ૧૦ કરોડને શું બાઈબલ તેની ચિંતા છે. છતાં આજના ભારતીય બાઈબેલોને સન્માનગામી બનવાની કે ધર્મચરણ કરવાની કુરસદ સરખી મળતી નથી. એ આપણા કમજોર છે.

અનુપૂર્ણ ભારતવર્ષ આખા જગતનું પોષણ કરે, એ જ ભારતવર્ષનાં દીન માનવી લૂણે ખરે, કોઈને કહો કે આ બધું કંઈ છે શું! બીજું કંઈ થયું નથી. પણ સલ પૂછો તો આપણે માનવતા વિહોળા બન્યા છીએ. માટે સન્માનો! હજી બગડી ગયું નથી. આપણા ધર્મચરણ પડનપાડન કરી સાચા માનવી બનતાં શીખો. અરુ. દેવદત્ત પિતાની સેવામાં અને પાતાની પ્રાન્ત' જન્મ-તપ એનાર્થ યાગ

નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. એમાં અધ્યાત્મ એક દિવસ એવું બન્યું કે દેવદત્તના પિતા મહારાજ શાન્તનુ કુદરતી દૃષ્ટી નિહાળતા જન્મકર્મ વિચારી રહ્યા છે. ત્યાં એમને અપ્રતિમ સુગંધ આવવા લાગી. એટલે શાન્તનુ વિચાર કરવા લાગ્યા કે આવી સુગંધ ક્યાંથી આવતી હશે? એટલે જે તરફથી સુગંધ આવે છે, તે તરફ પોતાના ધોડાને દોડાવ્યો. તો એ સુગંધનું મૂળ જડ્યું. એક અપ્રતિમ સોન્દર્યવતી શામાને (સીને) નોકમાં બેઠેલી નીહાળી. એવું રચક એવું આદિતીય હતું અને એનાં પ્રત્યેક અંગપ્રત્યંગ એટલા બધાં સુકોમળ અને વ્યવસ્થિત હતાં કે નેતાની સાથે શાન્તનુ મંત્રસુગંધ બની ગયો. અને તેની પાસે જઈ બેઠો. 'જલદેવી! તું કોણ છે તે તો કહે?' જ્યારે સીએ સ્મિત કરી કહ્યું; 'પ્રભુ! હું તો દેવી નથી. કેવળ કન્યા છું અને આ સાથે દેખાય તે અમારો રહેવાનો આવાસ છે.' કન્યાએ જતાવું એટલે રાજ દુરત જ કેવટના રહેઠાણ પર ગયા અને કન્યાનાં પિતાને બોલાવ્યો. સમ્રાટ શાન્તનુને નેતા, કેવટ પ્રસન્ન થયો. અને દંડવત પ્રણામ કર્યા. પછી પૂછ્યું; 'પ્રભુ! આજે રંજની બૂંપડીને કેમ પાવન કરી?' જ્યારે શાન્તનુએ કંઈક સંકોચ સડ પૂછ્યું; 'યમુનામાં નોકાવહાર કરે છે એ મત્સ્યગંધા (યોજનગંધા) તારી કન્યા છે!' કેવટ કહે, 'હા પ્રભુ.' સમ્રાટ શાન્તનુ કહે છે, 'કેવટ! જો તને હંરકત ના હોય તો તારી કન્યા મને વળાવ.' કેવટ પણ આ માગણીથી ચિન્તવત થઈ ગયો અને મનમાં ને મનમાં બોલવા લાગ્યો. 'ક્યાં ભારતનો સમ્રાટ અને ક્યાં એ કેવટકન્યા!' એમ વિચાર કરતીકરતાં દિલ્લમ્ડ બની ગયો. શાન્તનુએ એને એ દયામાંથી નમ્રત કરવા પુનઃ પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'કેવટ! શો વિચાર કરે છે? તારી કન્યા ભારતની સમ્રાઢી બને છે.' 'પ્રભુ મારાં અને કન્યાનાં અહોભાગ્ય કે મારી કન્યા ભારતની સમ્રાઢી બને. પરંતુ એક ચરત પાળવા તૈયાર હો તો એ કન્યા વળાવું' શાન્તનુ પૂછે છે, શી છે તારી ચરત? કેવટ કહે છે; 'પ્રભુ! આપણાથી મારી કન્યાએ જુન ઉપલ ચાય તે પુન ભારતની સમ્રાટ-ગીરીનો વારસદાર બને. તે ચરત મંજુર હોય તો હું મારી કન્યાને પરણાવવા તૈયાર છું.' કેવટના આ ચંપ્ડોથી શાન્તનુ ચમક્યો. જાણે એનાં પર વળાધાત ના થયો હોય! તે સ્વચત (અનર્થ) બોલ્યો; 'તો 'પછી ગંધાથી ઉપલ ચંપ્ડો મારા દેવદત્તનું શું' કહી 'ના બને.' ચરત ~ એલીને શાન્તનુએ પચપત્ત તરફ જાણ કર્યો. આદ.

સતી સુકલા

લેખક :
શ્રી રામનાથજી 'સુમન'

(ગતિક પૃષ્ઠ ૬૦૬ થી આગુ)

ગોઝિલ પંચીનીને બોલ્યો- 'તું મને શાપ આપવા
યા માટે માગે છે ? મેં તારો શું અપરાધ કર્યો છે
કે તું મને શાપ આપવા માટે તૈયાર થઈ છે ? હે
શુભે ! હું કુમેરનો અનુચર છું ; મારું નામ ગોઝિલ છે.
હું દૈત્ય હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ મારું વર્તન દૈત્યોના
જેવું હોય. મને ઉત્તમ વિદ્યાઓનું ગાન છે. હું વેદ-
શાસ્ત્રોનો જાણુનાર અને સર્વકળાઓમાં નિપુણ છું. પણ
મારામાં દૈત્યોનો સ્વભાવ હોવાથી પરાયે શ્રી અને
પરાવા ધનનો બળપૂર્વક ઉપયોગ કરવાની તક હું હોડતો
નથી. હું દૈત્ય છું અને પ્રતિદિન બ્રાહ્મણોનાં છિદ્રે
શોધ્યા કરું છું. વિધ્નો જીમાં કરીને તેમની તપસ્વતો
ભંગ કરવાનું અમારું કામ છે. દેવિ ! જિંદ જડી
આવતાં અમે બ્રાહ્મણોના પથ નાશ કરી દબાવે છીએ.
અમે યજ્ઞોનો નાશ કરીએ છીએ જરૂર, પણ બ્રહ્મનિષ્ઠ
બ્રાહ્મણ, વિષ્ણુ અને પતિપરાયણ પતિવ્રતા નારીની પાસે
જા સકતા નથી. કારણ કે તેમનું તેજ સદન કરવાનું
અમારામાં સામર્થ્ય હોઈ નથી. આ ત્રણેના ભયથી
દાનવો અને રાક્ષસો દૂર ભાગે છે. હું પૃથ્વી ઉપર
મારા દાનવ ધર્મનું આચરણ કરતો વિચારું કરું છું.
તો ઘં કેમ મને શાપ આપવા માટે તૈયાર થઈ
છે ? આમાં મારો દોષ શું છે તેનો તો વિચાર કર ! "

પદાવતી દૈત્યની આ વાતોથી ખૂબ જ ક્રોધાવમાન
થઈ અને બોલી : ' અરે દુષ્ટ ! મારા પવિત્ર રૂઢ અને
ધર્મને તો નષ્ટ કરી દીધા. હું પતિવ્રતા, સાધ્વી, કેવળ
પતિને જ ધ્યાનમાં રાખીને તપસ્વિની છું. હું મારા
ધર્મમાં તત્પર રહું છું, તે પાપી માવાનો આશ્રય
લઈને મને બ્રહ્મ કરી છે. આથી અપસ્વ હું તને શાપના
અગ્નિમાં બાળીશ. '

ગોઝિલ બોલ્યો : ' રાજકુમારી ! મારી વાત સંભળ ;
જે સવાર-સંજ હોમ કરે છે, યજ્ઞયાગનો કદિ પરિ-
ત્યાગ કરતો નથી તે અગ્નિહોત્રી છે. હે વરાનને !
(હે સુમુખી !) હવે હું તમને સેવકના ધર્મ કરું છું
તે સંભળ. જે વાણી, મન અને કર્મથી પવિત્ર થઈને
પોતાના સ્વામીની આગળ પાદન કરે છે અને હંમેશાં
સ્વામીના સાન્નિધ્યમાં (સમીપમાં) રહે છે તે ખરે-

ખરો પુરુષવાન સેવક છે. જે ગુણવાન પુત્ર તન-મન-
કર્મથી માતાપિતાની આગળ પાદન કરે છે તેને
પ્રતિદિવસ મંગલનામનું ફળ મળે છે. હવે હું ઉત્તમ
પતિવ્રતાધર્મ કરું છું-વાણી, મન અને કર્મથી જે
શ્રી દરોજ પતિની સેવા કરે છે, જે પતિ પ્રસન્ન
હોતા પ્રસન્ન અને પતિ દુઃખી હોતા દુઃખી બને છે,
પતિના ક્રોધ કરવા છતાં પણ જે તેને છોડીને ચાલી
જતી નથી અને જે શ્રી બધા કામોમાં પતિની સાથે
આગળપડતો ભાગ લે છે તે પતિવ્રતા કહેવાય છે.
પિતા પતિત હોય, તેનામાં અનેક દોષ હોય તે કોઠી
અથવા કોઠી પણ હોય, છતાં પુત્રનું કર્તવ્ય છે કે
તેણે તેમનો કદિ ત્યાગ ન કરવો. આ પ્રમાણે માતા-
પિતાની સેવા કરનાર પુત્ર વિષ્ણુ ભગવાનના ધામને
પામે છે. (પરમાત્માના વ્યાપક સ્વરૂપને ઓળખે છે).
ઉપર પ્રમાણે સેવા કરનાર સેવક પણ તેવી જ મતિને
પ્રાપ્ત કરે છે, તથા પતિસેવા કરનારી શ્રી પણ
પતિસોહમાં જાય છે (સર્વેના પતિરૂપ પરમાત્માનું
સાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત કરે છે અથવા બીજા જન્મોમાં પણ
પોતાના તે જ પતિની સાથે રહી વિદાર કરે છે.)
અગ્નિને (પરાપ્રકારને) ન છોડનાર બ્રાહ્મણ બ્રહ્મ-
સોહમાં જાય છે. શ્રી જે સંસારમાં કલ્યાણની ઇચ્છા
રાખતી હોય તો ક્રોધ પણ અવરધમાં તેણે પતિનો
ત્યાગ કરવો ન જોઈએ. પતિની ગેરહાજરીમાં જે શ્રી
લેણુપતાવણ કરીને ધરણી અને ઉત્તમવત્રોથી સન્નવા
કરે છે અને શ્રીચારનું સેવન કરે છે તેને લોકો સાગુ
કહેતા નથી.

હે શુભે ! (કલ્યાણી !) હું સર્વ ધર્મોને જાણું છું.
જે મનુષ્યો પોતાના ધર્મને છોડીને ચાલે છે તેમને
દગાવવાને માટે જ દાનવોની સૃષ્ટિ થયેલી છે. જેટલા
નરાધર્મો સાચીથી વિરુદ્ધ ધર્મથી ચાલે છે તેમને અગ્નિ
કોર દહં આપીએ છીએ. તું પણ અપરિત માયથી
વર્તી રહેલી છે. તું તારા ગદસ્યધર્મનો ત્યાગ કરીને
અદિ શા માટે અતી ? તું મુખથી તો તને પતિવ્રતા
કહે છે પણ કર્મમાં-આચરણમાં તો તારું પતિવ્રતા-
પથ નેવામાં આવતું નથી. ઘં પતિને છોડીને અદિ

શા માટે આવી હતી? તું શુભાર, ધારણ કરીને આ એકાન્ત સ્થળમાં શા માટે આવી? શા કારણથી? કોને દેખાડવા માટે તેં આ પ્રમાણે કહ્યું? હવે? તું ઉન્નત અને નિઃશંક થઈને પકાડ અને વનમાં ઘૂમવા કરે છે. મેં જે કહ્યું છે તેમાં તારા પાપનો જ દંડ દીધો છે. તું દુષ્ટ અને અધર્મચારિણી છે, કારણ કે તું પતિને છોડીને અહિં આવેલી છે, અને બની-હનીને મનમાન્યા બોજ ભોજવી રહી છે. મને ખતાવ કે આમાં તારું પતિવ્રત ક્યાં છે? તું મારી સાથે શું કરી રહી છે અને તારી અંદર તપ્તો પ્રલપ્ત ક્યાં છે? તારામાં તેજ જ ક્યાં છે? જે હોય તો આજે મને તેનો પ્રભાવ ખતાવ।

પદ્માવતી બોલી; ‘અરે અધમ અસુર! સંભળ, પતિના ઘેરથી મારા પિતા સ્નેહવશ મને અહિં લઈ આવ્યા છે. હું પતિની આગાધી જ અહિં આવેલી છું. તેમાં મારા દોષ ક્યાં છે? હું કામ, ક્રોધ, લોભ અથવા અભિમાનને વશ થઈને પતિને છોડી અહિં આવેલી નથી. અહિં પછુ હું પતિના સ્મરણને ધારણ કરીને જ રહી રહી છું. તે જગથી મારા પતિનું રૂપ ધારણ કરીને મને કમી છે. હું મધુગાનરેશ સમજીને જ તારી આગળ આવી હતી. જો મેં જાણ્યું હોત કે તું મારાથી છે તો એક જ હુકારથી તને બાળીને શબ કરી દેત.’

ગોબિન્દ બોલ્યો; ‘આધળાને દેખાતું નથી. તું પછુ તારા ધર્મરૂપી નેત્રથી હીન છે, તો કેવી રીતે મને જાણખા શકે? પિતાને ઘેર રહેતાં તું તારા પતિના પ્યાનથી છુટી ગઈ હતી, તેથી જ તારી ગાનરૂપી અગ્નિ બંધ થઈ ગઈ હતી. તેથી જ તે મને પ્રોચ્છયો (પીછાપ્યો) નથી. તારા જેવી પતિના પ્યાનથી બંધ થયેલી સ્ત્રી બીજા કોના કામની હોય?’ આ પ્રમાણે કહીને તે અધમ દાનવ ગોબિન્દ અકબાટ દસતાં બોલ્યો;— ‘જો હુલ્લી વ્યક્તિચારિણી! તારામાં મને ક્ષોભ ભય નથી. તારા જેવીના સાપથી મને શું થવાનું છે? તું ફેકટ ક્રોધ કરી રહી છે અને બહુ નિર્ગદ જ બની રહી છે. હવે તો મારે ઘેર મારી સાથે રહીને બધી ભવતા બોજો ભોજવ.’

પદ્માવતીએ કહ્યું; ‘અરે પાપી! તું દુર યા. તીચ પુરુષોના જેવું બધા ન કર. હું સતીબાનથી રહેવાવાળી પતિવ્રતા સ્ત્રી છું. મારા આગળ એવું બોધીશ તો હું

તને ભરણ કરી દઈશ.’ આ પ્રમાણે, કહીને પદ્માવતી મહુ દુઃખી થઈને જમીન ઉપર બેસી ગઈ. પોતાની બહુના પશ્ચાત્તાપ અને ધ્યાનિથી તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. તે ધ્રુવકે ધ્રુવકે શેવા લાગી. ગોબિન્દે તેને કહ્યું; ‘તારા પેટમાં જે માતું વીર્ય છે તેનાથી તને, આ સમગ્ર સંસારને ત્રાસ દેનારો પુત્ર ઉત્પન્ન થશે.’ આ પ્રમાણે કહીને તે ચાલ્યો ગયો.

પદ્માવતીના સ્નેહથી જન્મક કંપવા લાગ્યું. ત્યારે તેની બધી સખીઓ, જેઓ પદ્માવતીને તેના પતિની સાથે રહેલી જાણીને દૂર ચાલી ગઈ હતી, તે દોડીને ત્યાં આવી પહોંચી. તેમણે પદ્માવતીને દુઃખી થઈને રહવાનું કારણ પૂછ્યું. પદ્માવતીએ પોતાના ઉત્તરાધ જવાનો બધી પ્રસંગ તેમને કહી બતાવ્યો. સખીઓ બહુ ચિન્તા-ગુર થઈ. તેઓ ખૂબ ખિનતાથી પદ્માવતીને પિતાને ઘેર લઈ ગઈ. પદ્માવતી ખૂબ સંકેપ અને ધ્યાનપૂર્વક ઘરમાં ગઈ. સખીઓએ બધી ઘટના પદ્માવતીની માતાને કહી સંભળાવી. માતા ગભરાઈને પોતાના પતિની પાસે ગઈ અને તેમને બધી બાબતો વાકેફ કર્યા. રાજ સભ્ય કેટલાક આ બીના સંભળીને બહુ દુઃખી થયા. તેમણે વિચાર્યું કે હવે આ કન્યાને વાત વધાર્યા કરતાં યુવ-આપ મથુરા મોકલાવી દેવી જોઈએ. તેમણે તેના દોષ છુપો રાખી તેને ગોપ્ય પ્રત્યક્ષ કરી મથુરા મોકલી દીધી.

ધર્મતમા ઉત્તરેન પોતાની પ્યારી પત્ની પદ્માવતીને ફરીથી ઘેર આવેલી જોઈ બહુ પ્રસન્ન થયા. પહેલાંની માફક દિવસો ઉપર દિવસો વીતવા લાગ્યા. અને સર્વ લોકોને ભય આપનાર તે કારણ મર્જ પછુ ક્રમેક્રમે વધવા લાગ્યો. પદ્માવતીને તો તે સર્જનું સ્નેહ માણમ જ હતું. તેથી તે ખિન રહેવા લાગી. તે દિનરાત એ જ બાબતની ચિન્તા કરતાં હતી. તેણે વિચાર્યું; ‘આને લોકનાચક દુષ્ટ પુત્ર જન્મવાવાથી શું લાભ? માટે તેને તો નષ્ટ જ કરી દેવો જોઈએ. તેણે આમતેમ પૂછપૂછ કરીને જર્જ પાત જ્ઞાનવારી ઔષધિઓ ભેગી કરી. અને અનેક ઉપાયો કર્યા પરંતુ ગર્ભ પડ્યો નહિ અને વધતો જ રહ્યો. એક દિવસ પદ્માવતીને એવો અનુભવ થયો કે બાળે મર્જમાં રહેલો બાળક તેને કંઈક કહી રહ્યો છે. ‘માતા! પ્રતિદિન જુદીજુદી ઔષધિઓનું સેવન કરીને શા માટે દુઃખી થઈ રહી છે? જીવન આપુણ

પુરયથી વધે છે અને પાપથી ક્ષીણ થાય છે. જીવ પોતાના કર્મફળથી જ જીવે છે અને મરે છે. કાષ્ઠ ગર્ભમાં ધારણ કરતાં જ મૃત્યુ પામે છે, કાષ્ઠ ગર્ભમાં, કાષ્ઠ અવતરીને અથવા કાષ્ઠ યુવાન યધને મૃત્યુ પામે છે. બાળક, યુવાન અને જુદા સૌ પોતપોતાનાં કર્મો અનુસાર જીવે છે અને મરે છે. ઔષધિ, દેવતા, મન્ત્ર-આ બધું તો નિમિત્તમાત્ર છે. હું કાણ છું તે તમને માણુમ નથી. તમે મહાં બળવાન ક્ષત્રોત્તેમિનું નામ સાંભળ્યું હતો. હું તે જ શક્તોમિ છું. હું દાનવોમાં મદાળબવાન અને ત્રિશેષ-કવને ભવભીત કરનારો છું. ધૌર દેવામુર સંત્રામમાં પ્રાચીન કાળમાં વિષ્ણુએ મને માર્યો હતો. હું તે જ વૈરતો બદલે લેતા માટે તમારા ઉદરમાં આવેલ છું.”

ગર્ભ બરાબર વધતો જ રહ્યો. સમય પૂરો થતાં પદ્માવતીના પેટથી મહાબળવાન કંસ પેદા થયો, કે જેનાથી સંસાર ભવભીત યજ્ઞ ગયો હતો, અને બળવાન શ્રીકૃષ્ણ તેને મારીને પુનઃ શાન્તિની રથાપના કરી હતી. હે પ્રિય! મેં સાંભળ્યું છે કે આ પ્રકારની ઘટનાઓ ભવિષ્યમાં પણ બનશે. માટે કન્યાને પિતાને ધૌર સ્વતન્ત્રતાપૂર્વક રહેવા માટે છોડી દેવી ન જોઈએ. તમે પણ આ કુટુંબનાં ત્યાગ કરી દો, નહિતર મહાકુપ્ત અને મહાપાપના ભાષી થશો.

શુકરી અઘાળા કહેવા લાગી—મારી માતાની વાત માનીને પિતાએ મારો ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કરી લીધો અને મને બોલાવીને કહ્યું કે ખેડી! મેં તને દરેક પ્રકારનાં કષ્ટાવતાં અને ધરણી આપ્યા છે. તારી જ અતીતિથી તારા પતિ સિવશર્મા આલસ બધા છે. દવે તું પણ અદિથી જા અને ન્યાં તારા પતિ હોય લાંબી તેમને બોળી કહીને તેમની સાથે રહે, અથવા જ્યાં તને મન ફાવે ત્યાં જતી રહે. હું આ પ્રમાણે અપમાનિત યધને અધી નીકળી. પરન્તુ હું કાંઈ પણ રહી ન શકી. કે સુખ પણ મેળવી ન શકી. ‘પેલી કુચ્છી આવી છે’ કહીને લોકો બધે માંગ તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા. હું કુળમર્ચાદાયી રહિત યધને દેશ-વિદેશમાં ભટકતા લાગી. રખડાં રખડાં એક સમય ગુજરાત દેશના સૌરાષ્ટ્રપ્રાંતના વનરથલ નામના નગરમાં એક વિશાળ શિવમંદિરની પાસે પહોંચી. હું જાણથી આકુળઆકુળ યધ રહી હતી. ત્રિશૂળાવા લઈને ધૌરધૌર ફરવા લાગ્યો, પરન્તુ ન્યાં જતો ત્યાં લોકો મને ધૂતશરી શકતાં દનાં. આત્મરિક કુપ્ત અને જાખની પીડાથી વ્યથિત થયેલી હું માનવો-માનવો એક વિશાળ ધર આગળ પહોંચી તે

ધર બહુ સુંદર હતું. તેમાં એક તરફ વેદશાળામાં વેદ-ધ્વનિ યજ્ઞ રહી હતો. ત્રોટ-આકાશ પણ આમતેમ આવ-જા કરી રહ્યાં હતાં. તે ધરના દાર પર જઈને મેં કિશ્કા માગી. ગુદસ્વામીએ પોતાની સદૃશ્યુષી પત્ની મંજલાને કહ્યું: ‘મંજલે! એક કુપ્ત બાળા કિશ્કાને માટે દાર ઉપર બેઠેલી છે તેને બોલાવીને બોજન કરાવી દો.’ ગૃહિણી આવીને મને અંદર બોલાવી ગઈ અને આદરથી બોજન કરાવ્યું. ન્યારે હું બોજન કરી રહી ત્યારે ગુદસ્વામીએ (ઘરધણીએ) મને પૂછ્યું: ‘તું કાણ છે, કોની ક્ત્રી છે, અદિ’ કેવી રીતે આવી છે, શા માટે બધે ભટકવા કરે છે? મને બતાવ!’ મેં બોલાધી અને જાણના અવાજથી તેમને ઓળખી લીધા. તે મારા પતિ ધર્માત્મા સિવશર્મા હતા. મેં લક્ષ્મણથી શિર નમાવી દીધું. તેઓ પણ મને ઓળખી ગયા. મંજલાએ સ્વામીને પૂછ્યું: ‘સ્વામિન! આ બાળા કાણ છે, કે જોને આપને બોલાધી લક્ષ્મણ ઉત્પલ યજ્ઞ રહી છે? કૃપા કરીને બતાવો.’

સિવશર્માએ કહ્યું: ‘મંજલે! જો જાણવા ઇચ્છે છે તે સાંભળ. આ કિષ્કારણ સાકાણ વસુદત્તની કન્યા છે. આનું નામ સુદેવા છે. આ જ સુદેવા મારી પ્રિય પત્ની હતી. હે શુભે! મારા વિશેષથી કુપ્ત થઈને આ મારી શોધમાં અદિ આવી છે. હવે તને જોનો પરિચય કરાવી દીધો માટે તું જોનો ઉત્તમ પ્રકારે સત્કાર કર.’

પતિવ્રતા મંજલા પતિની વાતથી બહુ પ્રસન્ન યધ. તેણે લઈ જઈને મને સ્નાન કરાવ્યું, ઉત્તમ વસ્ત્રો તથા વિવિધ પ્રકારનાં આભૂષણ પહેરાવ્યાં. દેવી! મારા પાંત-દારા આ પ્રમાણે સંમાનિત થતાં મને મારાં પહેલાંનાં કૃત્યો પર ભવંદર પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. પતિવ્રતા મંજલાનું સંમાન જોઈ મને બહુ જ્ઞાનિ યધ. માંગ પ્રાણેને એવી ચોટ લાગી કે આ જ કુપ્ત અને ચિન્તામાં હું લાગાવા લાગી. હું વિચારતી કે ‘હાય! આવા ધર્માત્મા પતિને મેળવીને પણ હું સુખી ન યધ. મેં તેમનો દંમેશ તિરસ્કાર જ કર્યો હતો. કદિ તેમની સાથે સીધે મોટ બોલી પણ નથી. કદિ તેમની સેવા નથી કરી, હવે હું કેવી રીતે તેમની આગળ બોલી શકું? મારું હાથ દારણ વ્યથાથી બળવા લાગ્યું અને આ જ કુપ્તમાં એક દિવસ મારા પ્રાણ નીકળી ગયા.

આવી પછી મારો અકાશ અનેક નારકીવ વેદ-નાઓમાં યધને પસાર થતો રહ્યો, તથા અનેક નીચ યોનિ-ઓમાં મારે જન્મ લેવા પામ્યો. હવે શુકરી-કૃષ્ણમાં પૃથ્વી ઉપર જન્મી છું. દેવી! તમારા હાથમાં સર્વ તીર્થો છે,

તમારા પ્રસાદથી મારાં સર્વં પાપો નષ્ટ થઇ જવાં છે અને તમારા જ પ્રવૃત્તના તેજથી મને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. હું નરકની શાંતનાઓમાં પડેલી છું. મારા આપ ઉદ્ધાર કરો.

રાણીએ કહ્યું-‘ બંદે ! મેં મું પુણ્ય એકલું કરેલું છે કે જેથી તારો ઉદ્ધાર કરી યકું ? ’ યકરી બોલી; ‘ આ મહારાજ ધૃત્વાકુ સાક્ષાત્ વિષ્ણુરૂપ છે અને તમે સાક્ષાત્ લક્ષ્મીસ્વરૂપ છો. તમે પતિવ્રતા, પતિપરચયલુ અને ભાગ્યશાલિની સતી સ્ત્રી છો. માટે તમે સવદા સર્વોર્ધયમય છો. તમે માત્ર કલ્યાણને માટે તમારા એક દિવસના પુણ્યનું મને દાન કરો. આ વખતે મારે માટે તમે જ માતા છો, તમે જ પિતા છો, તમે જ શુરુ છો. હું

પ્રાપ્તિથી અને જ્ઞાનહીન નારી છું. હે શુભે ! તમે મારો ઉદ્ધાર કરો.’

આ સંભળી રાણીએ પોતાના પતિ મહારાજ ધૃત્વાકુ તરફ જોયું. મહારાજે કહ્યું; ‘ આ કુઃખિણીને પોતાનાં પાપથી આવી પેાનિ પ્રાપ્ત થઇ છે. હે શુભે ! તમે તમારા શુભ અને આશીર્વાદથી તેને ઉદ્ધાર કરો. તમારું મંગ્લ યશે.’ મતિની આસા મેળવીને રાણીએ યકરીને કહ્યું; ‘અન્યા, હું તમને મારું એક વર્ષનું પુણ્ય આપું છું.’

રાણીએ આ પ્રમાણે કહેતાં જ યકરીએ ફરીથી સન્દર મનુષ્યરૂપે પ્રાપ્ત કર્યો અને દિવ્ય વિમાન પર સવાર મથને રત્નલોકે તરફ ચાલી નીકળી..”

ગ્રાહકોની સમવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે ‘વિશ્વમંગલ’નું, લવાજમ પાછી પહોંચ મેળવીને ભરી શંકારો.

મુંબઈ

અમયાલાલ જમનાદાસ શાહ
જયવંતપી.પ્રેક્ષક સી.પી.ટનકપટેલભાણે
શ્રી મુળકંકરભાઈ, દેવેસોપ ડેપો કેબલ્સ
ફ્રીડ-અનંતવાડીને નાકે મુંબઈ ર
મહેન્દ્રરાવ દયાશંકર ટ્રકલ C/O સસ્ત્ર
ઓપથ કપાલય બાલાજીરા-સુરત
ભગવાનદાસ નગીનદાસ ફાગવાળા
વિમખપુરા મેલવાડ સુરત.
મુકસેલસં દેસાઈ પ્રથમજીભનર-વાકુચ
પટેલ ઇન્દુભાઈ શીવાભાઈ
શ્રી રામકમીર દાંધીયાળ વડોદરા
જનજીવનદાસ દરગોવનદાસ મુકસેલર
લીમડા પોળના નાકે વડોદરા
મહાકાળી વિંગલ ફ્ટોર્સ, ન્યાયમંદિર
પાસે, ડહુઆન ચકલા, વડોદરા.
મધુસુદન ભાઈલાલ મુકસેલર પાદરા
પોપટલાલ ચૌલખુદાસ પાદરા
શ્રીસત્યનારાયણ ભાજનમંડળવતી મેનેજર
રણછીભાઈ ઇશ્વરભાઈ પાદરા
અનંતલાલ ડાડાલાલ-આલોડ
ચંદનસિંદલ મુઆનસિંદલ રામેલાલ
રાજપુત હોસ્ટેલ મોખરા
કચેરાતર મુક ફટોલ ફ્ટેરાનરૌડ અમલુંદ
ચીમનલાલ ડાડાલાલ કઠિાવાળા ઉમરેડ
ફુનપ્રિસાદ રામી વખાલીશરી
ભારદ્વાજ બુખન મોરબી
શાહ પ્રથમ
ગોરધનદાસવલ્લભભાઈપટેલ(સર)કરમસેડ
કમરે મુરલલાલ તેજસીભાઈ-દારીજ

નારાયણભાઈ હરિરામ રાવલ મુ.આવડ
દયાલજી પરસોતમ મસીદ મારો સાલુનુંદ
અમીનઠાડાભાઈ કરસીભાઈભનરભાવોરસદ
દીનુભાઈ ભાઈલાલભાઈ ખાસ્તર
વેશ્વજ પ્રિન્ટરી ઇમરસદ
પા.અંબાલાલ ડાડાભાઈભખાવાડનડીઆદ
શ્રી સોભામ્ય ઇંગ્લેન્ડ ફોર સાવસારવાડ
કાશીદાસલલ્લભાઈવસોદોપરેદીવેળેદવસો
મોતીભાઈ નેકાભાઈ વડકવાપાસે પેટડાદ
નવતીલલાલગોચલલાલરેસાઈપડવણજી

અમદાવાડ

મહારાજશ્રી સીતારામજી રામી મંદીવીની
પોળ સોનીની પોળના મેડા ઉપર
શાહ સોમચંદ અંબાલાલ પડીયાળી તથા
નર્મદાશંકર મુળકંકર રાયપુર કાપડીવાડ
મોદનલાલ બહેચરદાસ મહેતા શાહપુર
ઉંઠર મુક ડીપો રીચીરૌડ પુલ નીચે
શાન્તીલાલ ડાડાલાલ વદ
ગોમતીપુર ફરવાળ પાસે લીંબાડીશેરી
લીખાભાઈ સખાસમ ખેપકર
અસારવા-મ્યુ. ઢોરેભા ડળા પાસે
નાગજીભાઈ મુળજીભાઈ પટેલ,
ચરસપુર, પકાકુવી ચાલી, રૂમ નં. ૨૫૮
લક્ષ્મીચંદ કાળીદાસ પટેલ નવાવાડજી
પૂનલાલ નેરાંકર ત્રિવેદી
બ્યાસ જયજીજી જનનલાલ દરડરવિવા
ચેંક પુનાંસીરી

પટેલ ડાડાલાલ જનમભાઈ મુરમજ
ચંકરલાલ ભેઈલામ દીક્ષિત
સત્યનારાયણના મંદિર પાસે ઠલેાલ
શુજરાત જનરલ ટ્રેડરપની-મહેસાણા
દરીભાઈ ન્યુસ એજન્ટ મહેસાણા
દરગોવનદાસ ઢાલાભાઈ સીંઈપુર
કૃષ્ણરાય ગોખાજીરાવ ચીટનીસ પાટજી
રામજીદાસ આપલજી મહુવા
દેસાઈ શુભામસિંદ ભગતસિંદ
પી નેરાનલ મુકફેડોલ વીજીલાભાઈ પટેલરાંડ
અંબાજી માતાપાસે વીરમગામ
નારાયણભાઈપ્રેમચંદમધીભનર પોળકા
ગોરધનદાસડાડાલાલમેડવાડીશેરીધુકા
દર્બેદરાયમણીલાલરાહડાલવાડાગોાસા
મણીલાલ ભ.રાહ લો. બા.આરીસ
કોસાનચંદ એન્ડ. કા. સંદેરી (પુગાન્ડા)
હનુમાન આશ્રમબોક્સનં.૧૧૨૧ નેરોબી
ડી. પી. ભગત પો.બાર.રામીઆસા
નેકાલાલ પી. ન્યુસપેપર એ. જનમનગર
કા. કાલજીભાઈ દામજીભાઈ અંદરજી
તળસીભાઈ રેખા નાકા પાસે, રાજકોટ
રતીલાલ હરજીવનદાસ ત્રીવેદી રાજપુર
નરસીરામ કુવરજી હકર વાંકાનેર
કાનસોંગ રામસોંગ હોટલવાળા-ધાંબેડા
જનજીવન મુક ડીપે, વદવાજી કેમ્પ
કાગોધર પુત્રકામચ અમરેલી
નાનાલાલ ત્રીભોવનદાસ પંડ્યા બીશાર
ત્રિવેદી પ્રભાકર જયજંકર ચીળા
દેસાઈ પરસોતમદાસ હીરામાઈ સીનાર

निःस्वार्थभावे 'निश्चम'गल' भासिहना आहडे वधांरी आपनार सेवाभाविडे।

क्षेयालाल इवरांडर त्रिवेदी.
 विद्यार्भंगस्य प्रतिनिधि

विष्णुप्रसाद प्रेमचंदर द्वारा
(प्रकाशक विष्णुचंद्र मासिक)

૨૪૪ એડવાન્સ મીલ
 ફેર્મીંગ બાઈલીંગ રોડઃ
 નં.૧૧૧૧૧૧૧ રામજીભાઈ રામજીભાઈ

* જુના સાવરવાળા (ભેખર)
 મણીકંઠર છવરાજ રાત્રીર
 તથા છ મલાઈ કાઠીર.

छैदाबाद अमीराम व्यास
 अमनबाई सारंगपुर भोस
 शिवराम मुलासाई

મનલાલ કવચલાલ પરમાર
કુસાનામ મલેયભાઈ પરમાર
મોતીલાલ ગીરધરલાલ મીમાળી
બી. વરહાંગીર વત્રીલ મીલ સી.

વાવાનસીંદ બધુલા દરબાર
 ખીરખરાણ રેવનડાર પટેલ ફાઈનીય ખાઈ
 ધો બગીચા ખીરમ લી૦

કલાશાળ મહેસાણા ડેલેગેટ
 શ્રી માલેશ્વર દુરીલાલ મીસ્ત્ર
 મોહનલાલ માંજાણી પટેલ
 રામાણી મોલીશાઈ અસિષ ખા
 નરસીંદાસ ધનજીભાઈ

શ્રી નગર મીલ્સ લી.
માધવલાલ ભટ્ટમુલાલ પટેલ
જાગીરાભાઈ ઠાકાભાઈ પટેલ ટોળેબર
શ્રી કોમરંશીપલ મીલ્સ લી.
શામલરાવ દેવ ટોળેબર
લેડા ડરી.

[illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥

મેન્બર સોમાલાઈ ચુલાઈ ક્ષીનીય ખાતુ
 બેઠક નારસુભાઈ રામાઈસ
 બી દેલીમી મીલ

भजनसाधक विषय की विवेकी भाषा भाष
 वरसवत् धानात् मास्वर हेमदेनेवा
 धी मास्वर भील

પરતે બંનેવાનમાંથી મેનદામાંથી રાજા બાઈ
 ચરતાપણ અમરાણ હિમ ખાઈ
 માં પીત્તાઈ મેળાઈ બાંસવ ખાઈ
 બી રામદાસ ખાઈ

શ્રીમદભાઈ શુભાસાઈ હિમ ખાઈ
લક્ષ્મીબાઈ દમીરજી પ્રસિદ્ધ ખાઈ
મી રામચંદ્ર મીશ્ર

७८१ २२११६६६ २२११६६६ २२११६६६
 ७८१ २२११६६६ २२११६६६ २२११६६६
 ७८१ २२११६६६ २२११६६६ २२११६६६

સોમાનાથ જલેષભાઈ પ્રીતિ. જાડ
ધી વિવેકનાં મીલ
મધુસૂદન દેવરાય ભાઈ વાણી જાડ

श्री सरस्वती जीस :
 दरगारिं दभाई नरसिंदभाई देः जेवर
 सावसिंदछ भगवानसिंदछ देः जेवर

મહાવાલ વીરવંદ પ્રાસદ ખાંડ
અંબાવાલ બેલીવાલ વરદ
શી ન્યુ માણેશ્યાં મીસ

श्री लक्ष्मी देवन मीस
 गिराज गिराज देवगिराज
 गिराजगिराज गिराजगिराज

नृ २६५४७३ भील
 सोमनाथ भाषाभाष सोमनाथ ग्रन्थ
 परसोमनाथ-भीलीभाष (ग्रन्थ)

મણિભાઈ નેચર બાઈ બાઈ
... શી સીટી બીલ
... મણિભાઈ (મોંઘ)

શ્રીભગવાનના સંપર્કમાં શ્રીમાનો (પ્રતિભા)
શ્રીમાનોના સંપર્કમાં શ્રીમાનો (પ્રતિભા)
શ્રીમાનોના સંપર્કમાં શ્રીમાનો (પ્રતિભા)

१. अथवा २. अथवा ३. अथवा ४. अथवा ५. अथवा ६. अथवा ७. अथवा ८. अथवा ९. अथवा १०. अथवा ११. अथवा १२. अथवा १३. अथवा १४. अथवा १५. अथवा १६. अथवा १७. अथवा १८. अथवा १९. अथवा २०. अथवा २१. अथवा २२. अथवा २३. अथवा २४. अथवा २५. अथवा २६. अथवा २७. अथवा २८. अथवा २९. अथवा ३०. अथवा ३१. अथवा ३२. अथवा ३३. अथवा ३४. अथवा ३५. अथवा ३६. अथवा ३७. अथवा ३८. अथवा ३९. अथवा ४०. अथवा ४१. अथवा ४२. अथवा ४३. अथवा ४४. अथवा ४५. अथवा ४६. अथवा ४७. अथवा ४८. अथवा ४९. अथवा ५०. अथवा ५१. अथवा ५२. अथवा ५३. अथवा ५४. अथवा ५५. अथवा ५६. अथवा ५७. अथवा ५८. अथवा ५९. अथवा ६०. अथवा ६१. अथवा ६२. अथवा ६३. अथवा ६४. अथवा ६५. अथवा ६६. अथवा ६७. अथवा ६८. अथवा ६९. अथवा ७०. अथवा ७१. अथवा ७२. अथवा ७३. अथवा ७४. अथवा ७५. अथवा ७६. अथवा ७७. अथवा ७८. अथवा ७९. अथवा ८०. अथवा ८१. अथवा ८२. अथवा ८३. अथवा ८४. अथवा ८५. अथवा ८६. अथवा ८७. अथवा ८८. अथवा ८९. अथवा ९०. अथवा ९१. अथवा ९२. अथवा ९३. अथवा ९४. अथवा ९५. अथवा ९६. अथवा ९७. अथवा ९८. अथवा ९९. अथवा १००.

१. श्रीमान् श्रीमान् श्रीमान्
 श्रीमान् श्रीमान् श्रीमान्
 श्रीमान् श्रीमान् श्रीमान्

नरसीभाऊ दीराभाऊ प्रसिद्धभाऊ
भाणीदास प्रसिद्धभाऊ प्रसिद्धभाऊ
दी. देसरे दिना भील

श्री व्योमलीला भील नं. १

श्री-अम्बीका भोल नं. २
 कल्याणमाथ नैकाभाय मांसव
 भाग्यमाथ देवाभाय ..

१. १०००
 २. १०००
 ३. १०००
 ४. १०००
 ५. १०००
 ६. १०००
 ७. १०००
 ८. १०००
 ९. १०००
 १०. १०००
 ११. १०००
 १२. १०००
 १३. १०००
 १४. १०००
 १५. १०००
 १६. १०००
 १७. १०००
 १८. १०००
 १९. १०००
 २०. १०००
 २१. १०००
 २२. १०००
 २३. १०००
 २४. १०००
 २५. १०००
 २६. १०००
 २७. १०००
 २८. १०००
 २९. १०००
 ३०. १०००
 ३१. १०००
 ३२. १०००
 ३३. १०००
 ३४. १०००
 ३५. १०००
 ३६. १०००
 ३७. १०००
 ३८. १०००
 ३९. १०००
 ४०. १०००
 ४१. १०००
 ४२. १०००
 ४३. १०००
 ४४. १०००
 ४५. १०००
 ४६. १०००
 ४७. १०००
 ४८. १०००
 ४९. १०००
 ५०. १०००
 ५१. १०००
 ५२. १०००
 ५३. १०००
 ५४. १०००
 ५५. १०००
 ५६. १०००
 ५७. १०००
 ५८. १०००
 ५९. १०००
 ६०. १०००
 ६१. १०००
 ६२. १०००
 ६३. १०००
 ६४. १०००
 ६५. १०००
 ६६. १०००
 ६७. १०००
 ६८. १०००
 ६९. १०००
 ७०. १०००
 ७१. १०००
 ७२. १०००
 ७३. १०००
 ७४. १०००
 ७५. १०००
 ७६. १०००
 ७७. १०००
 ७८. १०००
 ७९. १०००
 ८०. १०००
 ८१. १०००
 ८२. १०००
 ८३. १०००
 ८४. १०००
 ८५. १०००
 ८६. १०००
 ८७. १०००
 ८८. १०००
 ८९. १०००
 ९०. १०००
 ९१. १०००
 ९२. १०००
 ९३. १०००
 ९४. १०००
 ९५. १०००
 ९६. १०००
 ९७. १०००
 ९८. १०००
 ९९. १०००
 १००. १०००

ਪੁਸ਼ਪਾਨਮ ਰੰਗਾਨਦਾਸ ਸਾਂਸਕ ਪਾਤ੍ਰ
 ਆਵਤਮਾਤ ਰੰਗੇਰਾਜਾਤ ॥
 ਧੀ ਸੀਤਵਰ ਮੀਤ

મોંનીલાલ હરગોવિંદસ ૫૨૯
 ૧૩મી જાડ
 ધી રકસંચાઈલ મીલ
 મુબબાઈ ૨૦૧૫: મેચ ૨

મણુના પુનિત પાઠારવિદ્યા

કૃપાનિધાન ! છવન-હરિતા પૂર તરફે રહી રહી છે. માથા પર મોવનાં કંઠા-નિધાન સદમ્પદી રહ્યાં છે. મગાલપનાં જામનરો, એક પછી એક, લાવી રહ્યાં છે. એવો સોનેરી સૂરજ ક્યારે ઊગશે, ક્યારે ડેઠ અને દુનિયાની દુઃખાથી દૂર થઈને, કેવળ આપના જલનમાં જ મથવું લગી જઈયું ! પ્રસો ! વિચાર-વરંગો તો ઘણી વાર ભેઠ છે, પરંતુ તેમને અમલમાં નથી મૂકી ચકતો. કોઈ પણ સ્થિતિમાં જાયા સુખનાં દર્શન થતાં જ નથી. મારી મનાશમતા સુખમ, મનથી માની લીધેલાં સુખ-દુઃખના સાગરમાં એવાં ખાઈ રહ્યો છું. જાણું છું—સારી પેઠે જાણું છું કે 'જેવું' નામ તેના નાથ' અવશ્યભાવી છે; તેમ છતાં પણ મોકલા જેવું આ મન, આપના નિત્યનુવન મનોહર સ્વરૂપમાં સુખ નથી લનતું. કૃપાળુ ! આ મનરૂપી મઠેટની સાન ક્યારે ઠેકાણે આવશે ? શાકરૂપી આ નિદ્રા ક્યારે ભરી જશે ? હૃદયપ્રદેશમાં મઠનિય પ્રવલિત અશિલ્પાળો વડલદી રહી છે અનેકવિધ કષ્ટતાઓ દિલ-દરિયાના નિર્મળ જળને ડંડોળું લંબાવીને મુખ્ય લગી રહી છે—જેમ લથકર તોફાનને લીધે જાકાશને આપવા મથતાં જલનમાથી મોલંજો ફિટોલે, મટે છે તેમ.

મારા સ્વામી ! હેવાની આ હોળી ક્યારે ખૂસશે ? મઠંદારના ચક્રબૃહમાં પઠાર નીકળીને આવનાં પુનિત પાઠ-પદોમાં ક્યારે માણાર્પણ કરી ચકીય ?

દીનબંધુ ! તું એ વાંચું છું, ચાંલતું છું, કંટું છું અને કોઈ કોઈ વાર વિવેક લગવવાથી અનુભવ પણ કરું છું કે સર્વેન આપનો જ વાંચ રહેલો છે. આપની 'અનુદયમ' 'અનિવ્રજમ'થી ઇચ્છાદાશ જ આ પલક-એવ જેવાઈ રહ્યો છે. ગાથાના ઘેનવાળાં ચર્મચતુરો જેઠે જ્યાં જમનંજનો જાલાસ યાય છે ત્યાં પણ આપનું 'મંતવ' વિશાળ જ કામ કરી રહ્યું હોય છે. અંતર્દૃષ્ટિથી જોતાં જ-મ-મૃત્યુ, સંયોગ-વિયોગ, અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા વિ. તમામ કંઈકોમી આપની સુખનિષ્ઠા જ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. જાણું આપનાથી જ પેલા યથુ છે, આપનાથી જ પોષાય છે અને આપનાથી જ પ્રવચને પામે છે. પરંતુ નાથ ! અજાનતા અધાપાને લીધે મને એ સૂઝતું નથી.

પ્રાણેશ્વર ! હવે તો એવી કૃપા કરી કે જેથી મુખ્ય જ્ઞાનનો પડદો ચીરાઈ જાય, મોલનાં પડળો ખરી જાય અને તમારી લીલાને તેના જલસરૂપે ચલણને વલંચે પોવનો જ લગી ભરે. આ વિનવિ વધુ પડતી વણાય તો પ્રસો ! એટલું જ કદા દો કે મારા મનમાં ચાહનાની ચાહ ન રહે—વાસનાની વાસ ન રહે; ચોપાસ કેવળ શ્યામકુંડરની જ કુવાસ પ્રસરી રહે. 'મારી તો આદલો અંતલ છે. પછી હરણ ! જેવી તમારી મરેલો અગિયા સાથે બાંધ લીધવાનું બાળકનું મુંઝવું !

— આપનો જ એક અવરજ આપડો —

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે, હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

વાર્ષિક અનામ :

રૂ. ૧૦-૦-૦

પાકું બાઈ-નીંગ

રૂ. ૧-૪-૦

ત્રી :

અમલદાર હોદાવાઈ દેસાઈ

રૂ. ૧૦-૦-૦

પાકું બાઈ-નીંગ

રૂ. ૮-૮-૦

વિષય સૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	પ્રજાપ્રાપ્તિના પરિણામ (કવિત)	...	૧૫૦
૨	અપ્રાપ્તિ	...	૧૫૮
૩	અવતારપ્રવર્તક વિક્રમને સ્મરણાવલિ	...	૧૬૦
૪	જો તું મોકરિ (કવન)	...	૧૬૧
૫	મહાભારતની મુશિ	...	૧૬૨
૬	પરીક્ષા પરિણામ (વાર્ષિક નવલિકા)	...	૧૬૪
૭	અમરના બીજ	...	૧૬૬
૮	શ્રી નવનાથ કથાપત્ર	...	૧૬૮
૯	અમરના દામવત	...	૧૭૦
૧૦	અમરના જન્મદેવ (છવન મરિ)	...	૧૭૮
૧૧	અમર જન્મતી વિચિત્રતા	...	૧૮૩
૧૨	શારી વેળા (ઉદ્યાન)	...	૧૮૭
૧૩	પંચમ વેડ (અવદારિક દર્શન)	...	૧૮૪
૧૪	શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશવાણી	...	૧૮૬
૧૫	સતી શુકલા	...	૧૮૮
૧૬	અમરના તારવ	...	૧૯૧
૧૭	આજની રાત્રિ-અંશ	...	૧૯૨
૧૮	અવતાર પૂજારી	...	૧૯૫
૧૯	અવતાર દર્શન	...	૧૯૪
૨૦	વેદવિજ્ઞા	...	૧૯૬
૨૧	અગતિ ભગી	...	૧૯૭
૨૨	અગતિના પુનઃ	...	૧૯૮
૨૩	અમરના	...	૨૦૦

વધુની સુચનાઓ—

૧. માહોળે ચેતાનું નામ-હિરનામું સ્વયં વખતે
જોઈએ, અને ચેતાનો કાલકાલે અવતાર
જોઈએ ન જોઈએ.

૨. પત્નો અપામ એવવવા મરિ સેવાપરચર્યા
૩. કીર્તિ-સેવાઓ કરી છે.

૩. માહોળે અનીઓડર્યા જ વખતે-ગોપાલ
જોઈએ. વી. પી. અમાવવામાં કેટલીકવાર મરિને રોક
મરિને મળે છે. વી. પી. અને અનીઓડર બનેલો અમ
જોઈએ છે; માત્ર વી. પી. ગોપાલની અવતારમાં જ
વિદ્યે પડે છે.

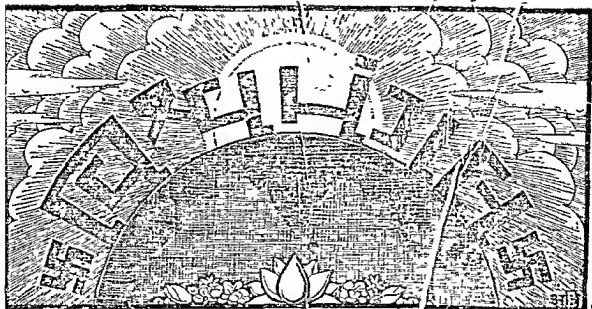
અંક ૧૫. ૧૦ મી શુધીમાં ન મળે તો ચેતાનું
વળી માંવાળી મેલે.

લેખક—શ્રી હરિદાસજી હામલિય, પા. - હો. નં. ૧ અમલદારવાઈ.

શ્રી વીરવલ્લભ ટ્રોનીંગ પ્રેમ
અમલદાર હોદાવાઈ, અમલદારવાઈ

સુદા અને પ્રમુદ
અમલદાર હોદાવાઈ

શ્રી વાલ્મીકીજી હામલિય,
અમલદાર હોદાવાઈ, અમલદારવાઈ

સત્સંગ જનયત્પરાત્મવિપયે મર્તિ સમુદર્યયત્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદમ્/નકં સાહિત્યમુન્મૂલયત્ ।
ધર્મદેપમનુલ્લખં અશ્રમયત્સન્દર્શયત્સદગતિ, સંજાતં સ્વલ્લ 'વિષમંગલ' -માપાકર્તું જગદુર્ગતિષ્ ॥

વર્ષ ૧૨ સુ. : કાર્તિક-૨૦૦૫ : નવેમ્બર-૧૯૪૮ : અંક ૮ મો.

(શુભરે જે ધિરે તારે, જગતનો નાથ તે રહેજે.....રાગ)

(ગાઝક)

સભવી દો! સ્વરગ-સીડી સભવી દો!
પ્રભુને પામવા માટે, પગથિયાં નોંધે રાખી લો !.....(૧)
જીવન સૌ દુધડાં માનો, પ્રભુજી કામધેનુ છે,
સહનશક્તિ-ખટાશીને, જીવનદુધે મિલાવી દો !.....(૨)

પ્રભુ-
પ્રાપ્તિનાં
પગથિયાં

ખને જે ભાવનાનું દહીં, દહય-ગોળીમાં રેડી દો!
મનનના તો રવેયાને, ફિરાવી દો ફિરાવી દો !.....(૩)
નીકળતું તત્ત્વ અદ્વાતું, તમે સંચય કરી લ્યોને;
વધેલી છાશ સંચયની, ફગાવી દો, ફગાવી દો !.....(૪)
પછી એ અદ્વા-આખણેને, કસોટી-અગ્નિએ મુકો,
દુઃખોનાં કાઢને બાળી, તપાવી લો તપાવી લો !.....(૫)
પરિણામે નીકળતું ધી, અરૂં ભક્તિ સ્વરૂપ માનો,
ભજનધ્વનોના શું જનને, શું જાવી દો, શું જાવી દો !.....(૬)
લઈ એકતાર-દીવેટો, કરો વૈરાગ્યની આરતી,
'પુનિત' જ્યોતિ મહીં જ્યોતિ, મિલાવી દો,
મિલાવી દો !.....(૭)

શ્રી. 'પુનિત'

વૈદિક આર્ય દ્રષ્ટાઓનું ઉદ્દગાન છે કે:-

જીવેમ શરદઃ શતમ્ । જુષુયામ શરદઃ શતમ્ । પ્રત્રવામ શરદઃ શતમ્ । અદીનાઃ સ્યામ શરદઃ શતમ્ । મૃયશ્ચ શરદઃ શતાત્ ॥

અર્થાત્ અમે શતાયુ યથાએ, અમારી કર્ણશક્તિ-શ્રવણશક્તિ, વાકુશક્તિ અને સર્વ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ સો વર્ષ સુધી એવી ને એવી ઉત્પાદપૂર્ણ અને વેગીલી વહ્યા કરે, અમે સો વર્ષ સુધી દીન-હીન અને દુર્બળ ન બનતાં પૂર્ણ પ્રતિભાશક્તિ અને મેધાશક્તિને ધારણ કરતા રહી શકીએ, અને જો અમે ઇચ્છીએ તો સોથી પણ વધુ વર્ષ સુધી જીવવા અમે સમર્થ બની શકીએ!

ઉપરના મંત્રમાં આર્ય ઋષિઓ સમાજને સમ્પૂર્ણ સમર્થ શરીરે સો વર્ષ સુધી જીવવાની ભાવના દર્શાવે છે. અને એ રીતે સો વર્ષ શી રીતે જીવી શકાય, તેથી ય વધુ વર્ષો ઇચ્છા પ્રમાણે શી રીતે જીવી શકાય તે તેમણે જીવીને બતાવ્યું છે.

વર્ષે વર્ષે પ્રજામાં પ્રાણશક્તિ-જીવનશક્તિ પૂરનાર સૂર્ય નવા રાશિચક્રમાં પ્રવેશ કરે છે અને ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયન દ્વારા પૃથ્વીના ઉત્તર ગોલાર્ધ અને ક્ષિણ ગોલાર્ધનાં પ્રાણીઓમાં નવીન જીવનશક્તિવાળાં જાત, બળ અને વીર્યનું થાપન કરે છે, ઔષધિઓ નવપલ્લવિત બને છે, વસન્તો લહેરાય છે, વનસ્પતિ ફૂલ-લચી લચી રહે છે, પ્રજામાં નવસુરખી પ્રકટે છે, તેના હૃદયવિકાસમાં-મનોવિકાસમાં અને આંગવિકાસમાં નવું સોપાન ઉમેરાય છે. આમ નવા વર્ષના જયજયકાર થાયે પ્રજાજીવન, નવજ, ભૂમિજનના નવજ વર્ષમાં પ્રગટિત થવા લાગે છે.

આમ છતાં આપણે જેઈએ છીએ કે સૂર્ય યથાનિયમ પ્રાણશક્તિ પૂરતો હોવા છતાં પ્રાણી-શરીરો અને તેમાં ય ખાસ કરીને મનુષ્યશરીરો આલીસ, પંસાસ કે સાઠ વર્ષમાં હચમચી જાય છે, મનુષ્યોના ચાર પુરુષાર્થોને સાધક આ દેહરથ તેની પુરુષાર્થસાધના પૂરી કર્યા પહેલાં જ ખખડધ્વજ બની ભાગી પડે છે. આ મહાવ્યાધિનાં આપણે સમાજ સપડાએકો દેખાય છે. આ મહાવ્યાધિનું ગુખ્ય નારણુ એ છે, કે સૂર્ય આપણને જે પ્રાણશક્તિ-જીવનશક્તિ આપે છે તેનો આપણે ઇન્દ્રિયોનાં દ્વારો પડે હદ બહારનો દુરુપયોગ કરીએ છીએ. આય કરતાં વ્યય વધારે હોય તો આ દેહની સંસ્થા શી રીતે ટકી શકે? માટે આપણે સો વર્ષ જીવવા માટે અને જીવનને સફળ કરવા માટે-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ સિદ્ધ કરવા માટે આપણાં

ઈન્દ્રિય દ્વારોને સંયમિત, નિયમિત, શાન્ત અને નિર્વિકાર બનાવવાં જોઈએ, ખાનપાન-આહારવિહારમાંથી સ્વાદ, કૃત્રિમપણું અને લોભપતા દૂર કરવાં જોઈએ, અને એ રીતે આપણા દેહમન્દિરને શાન્ત, સ્વચ્છ અને નિર્વિકાર બનાવી-પ્રભુના આ-વિર્ભાવને માટે યોગ્ય બનાવી શતસંવત્સરો સુધી, આત્મદેવની આરાધનામાં લાગ્યા રહી આવી પડેલા વ્યવહારોનો નિર્વાહ કરવો જોઈએ.

આમ આ નવીન વર્ષના આશાભર્યા મંગલ પ્રારંભે અમે અમારા ગ્રાહકોને અને સર્વ સામાજિકોને શતાયુ બની, પોતાના જીવનનું પરમ લક્ષ્ય સિદ્ધ કરવા સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય એવી પરમાત્મા પરમેશ્વર પ્રેમ્યે માર્થના કરીએ છીએ.

શ્રેય:સાધનામાં સહાયક થવા આમન્ત્રણ

હાલમાં સમાજમાં અર્થલોભપતા અને કામલોભપતાએ સારું જોર જમાવ્યું છે. તેને સિદ્ધ કરવા માટે મનુષ્યો ધર્મ અને નીતિને ઠોકરે ઊડાવી રહ્યા છે. 'પતંગિયુ' જેમ અગ્નિનો પ્રકાશ જોઈ આનન્દિત બની જાય છે અને પછી તેમાં પડી દાઝી જાય છે તેમ મનુષ્યો પ્રારંભિક ક્ષણિક સુખને માર્ગે વળી ચિર શાન્તિ અને સત્ય સુખથી વિમુખ બની રહ્યા છે અને વિનાશના મુખમાં ધકેલાઈ રહ્યા છે. આવે સમયે જો કોઈ અત્યંત આવશ્યકતા ધરાવતું પુણ્યકાર્ય હોય તો તે સમાજમાં ધર્મ અને નીતિની પ્રતિષ્ઠા કરી તેને મૃત્યુમાંથી ઊગારવાનું છે. આ પત્ર એ કાર્યમાં પોતાની રીતે પ્રયાસ કરી રહ્યું છે. અને સમાજમાં તેને સારો આવકાર મળી રહ્યો છે. જે ગ્રાહકો અને વાચકબંધુઓ વિશ્વમંગલના આ પ્રયાસમાં નવીન વર્ષથી પોતાનો સ્તુત્ય ફાળો આપવા ઇચ્છતા હોય તેમને અમે આમન્ત્રીએ છીએ. પોતાના કુટુંબવર્ગમાં રહેલી-સમુદાયમાં, આત્મ-સમ્બન્ધીઓમાં તેઓ વિશ્વમંગલની મંગલપ્રસાદી પહોંચાડી અમને સહાયક થશે એવી આશા છે. પોતે જે ગ્રાહકો કરે તે આ અંકમાં મૂકવામાં આવેલા કાર્ડ દ્વારા અમને જણાવવા કૃપા કરે.

પંચાંગ અને કેલેન્ડર

ગ્રાહકોને શ્રદ્ધા અંકમાં કામલો ગારી ન પડે એવાનો વાચનમાં એક ફાંસ અમે એણે આપ્યું હતું. તે આ અંકમાં ઉમેરી લઈું છે. તે ઉપરાંત નવોનવર્ષથી આજુ ચતાં પંચાંગ અને કેલેન્ડર આપ્યાં જોડ્યાં છે. તેમજ નવનવર્ષને મનનીય સાગ્રી પૂરી આ અંક અમે ગ્રાહકોને એસતા વર્ષ પહેલાં મળી જવું એ રીતે પોસ્ટ કરીએ છીએ. સંભવ છે કે આ અંકમાં કેલેન્ડર અને પંચાંગ જોડ્યાં હોવાથી ચણા અંક પોસ્ટખાનામાં તેમ જ અપવેગે ન શુભ થઈ જાય. જે ગ્રાહકોને પાંચમી તારીખ સુધીમાં આ અંક ન મળે તેમણે પોસ્ટમાં તપાસ કરી અમને ફરીવાર કરવી. કેલેન્ડર પૂડા ઉતર કે લીંત ઉપર ચોટીને ઉપયોગમાં લઈ શકાયો.

કટ્યાણુ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક ચતારાઓને

કટ્યાણુ ગ્રંથમાળાનાં ત્રીજાં વર્ષ સમાપ્ત થઈ છે. એવા વર્ષનું પ્રથમ પુસ્તક 'સ્ફુલિંગ' (દ્વિતીય સ્ફુરણ) આજકાલમાં તૈયાર થઈ જશે. જે બાજુએ જે નવા વર્ષના આદ્ય થવા માટે મનાઓડરનો લગાજમાં મોકલેલા છે. તેમને ઘૂરમાં જ પ્રથમ પુસ્તક રવાના કરવામાં આવી. તેમજ જેઓએ આદ્ય તરફ ચાલુ ન રહેવાનો અચળાપત્ર મોકલ્યો નથી તેમની સેવામાં એસતા વર્ષ પછી પ્રથમ પુસ્તક લગાજમની કિંમતના (પાંડો) ના વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે. જે બાજુએ આદ્ય ન રહેવાનો પત્ર ન લખી જણાવ્યો હોય તેઓ વી. પી. સ્વીકારી લેવા કૃપા કરશે જે. શ્રી દરિ :

સંવત્સર પ્રવર્તક વિક્રમને સ્મરણાંજલિ

લેખક : શ્રી. બચુભાઈ દવે

આજનો શુભ દિન એટલે દ્વિસદસાબ્દ પૂર્વે યદ્ય અથવા ભારતીય સમ્રાટ વીર વિક્રમાદિત્યનો સ્મરણદિન, આજનો શુભદિન એટલે આર્ષવર્તના આગાધુત્ત પ્રમજ્જનના લાડીલા રાજવીનો દરદિન, આજનો શુભ દિન એટલે દેશનાં પ્રત્યાધાતી તરનોને. જન્મભૂમિથી ઊભેલી ભારતીય સરહદની પેલેપાર ફેંકી દઇ આર્ષ-સ્મૃતિનો જયજયકાર વર્તાવનાર વીર વિક્રમનો સંવત્સર દિન-પૂર્નમિદિન-ઉત્સવદિન.

આજનો પરમ પવિત્ર વિક્રમવર્ષારંભ-દિને એ સંવત્સર-પુરુષના છત્રની થોડીશી કાંપી કરવાનો અને એ પ્રપાલ કરવામાં આવે તો સામયિક જ ગણાશે એમ માની આ પ્રપાલ કરવામાં આવ્યો છે.

કાંઈ પણ મહાપુરુષનું જો સૌથી ઉત્કૃષ્ટ સ્મારક અગર સ્મરણ હોય તો તેના નામનો સંવત્સર ચાલવો તે છે. ઇતિહાસને પાને અમર થઈ જનાર મહાપુરુષો તો ફક્ત શિક્ષિત સમાજનું જ સ્મરણ બની રહે છે, પરંતુ આવા સંવત્સર-પ્રવર્તક મહાપુરુષો તો પ્રામોહ્ય કિસાનેનાં હૃદય સુદામાં ચિરંજીવી બનેલા હોય છે.

સંવત્સર ગમે તેવા મહાપુરુષોનો નથી ચાલતો, તે ચલાવવા માટે સાંપ્રત સમયના જેવાં વ્યાપક પ્રચાર-બળો પણ કામચાજ નથી નીવડતાં. શાસક-ગણોનાં ફરમાનો પણ ત્યાં નથી ફાવતાં. ત્યાં તો ફાવે છે ફક્ત દેય, નતિ અને ધર્મ એ ત્રણેને કાળે ફરીથી લેનાર કે સમદિશાળી વિક્રમ સરખા યુગપુરુષ.

કેવો હશે એ જાઓ કે ત્યારે વીર વિક્રમની આજુ આ દેશ પર પ્રવર્તતી હશે વિક્રતામાં ક્વિ-સપ્તમીટ ક્વિલ્લાસના ગર્વનું નિવંધન કરનાર, ચરીતસામર્થ્યમાં વૈતાલ સરખા ભયંકર ભૂતનાયકને પણ વશ કરનાર, પ્રજા-હતમાં ભયાનક મંથરાત્રિએ છત્રને હોડમાં મૂકી નગર-ચર્ચા જેવા નીકળનાર, અને ન્યાયનિષઠ માટે પશુ-પાલક જેવા પ્રામોહ્યોનાં હૃદયોમાં પણ શ્રદ્ધાની ન્યોત વહેવડાવનાર એ દૈવી ન્યાયાસનનો ન્યાયાધીશ કેવો દૈવી પુરુષ હશે ! પ્રજા આવા રાજવી ઉપર કેટલી ન્યાય-વર થઈ જતી હશે ?

વિક્રમના સમયની આ વાત છે. તે સમયે પણ અમારી પરમ પવિત્ર ભૂમિ ભારતીને ચૂંથવાના અને ગળી જવાના નાપાક પ્રયત્નો બંધ નહોતા. સહ, હૃષ્ય અને તાતારાદિ વનો એ વખતે પણ અત્રેની શાંતિપ્રિય પ્રજાને સુખેથી રહેતી જોઈ શકતા ન હતા. ફેર માત્ર એટલો જ હતો કે તે વખતે દેશનાં શાસન-સૂત્રો કેસરી-સિંહના હાથમાં હતા તેની તે બિચારા પરદેશી જંગલી સૃષ્ટિએને ખબર ન હતી.

પરદેશી આક્રમણકારી પ્રજાએ ભારતના સીમાકાંઠામાં પ્રવેશ કર્યો. રાજધાની ઉત્તમ નગરીના કોટના કાંઠા ધણધણી ઊડ્યા. કેસરી વિક્રમની આંખોમાંથી રક્તાગર વરસવા લાગ્યો. પડેશી રાજ્યનું ધન ખૂટવા લેવાની સ્વપ્નેષ્ટ વૃત્તિ ન રાખનાર પોતાની પ્રજા પરનો પરદેશી હલો કેમ સાંપી શકે ? દુરભોને જેર કરવા વિશાળ ભારતીય સેનાનો પડે સેનાનાયક બની આક્રમણકારી ઝોની અગર લેવા ભારતને એ લડવીર શાસક નીકળી પડ્યો.

શા બાર હતો એ બિચારા પરદેશીઓના કે ભૂત-નાયક વૈતાલને પણ મહાત કરનાર વીર વિક્રમનો સામનો કરી શકે ? પરણામ એ આબુ કે હજોરો દુલ્લાઓનો મારો ગયા અને લાકુઓ કેદ પકડાયા. તદુપગત લાકુઓ પરદેશીઓ ભારતના બિન ભિન ભાગોમાં સંતાઈ ગયા. ફરીથી માયું જીંચકવાની તેમની હામ ન રહી. ઉદાર રાજવીએ તેમને શાંત રહેવાની અને આર્ષ સંસ્કૃતિ અપનાવવાની શરતે અને વસવાની છૂટ આપી. આમ પરદેશી પ્રજા પોતાનું અલગ અસ્તિત્વ મિટાવી ભારતીય પ્રજા બનીને અને જ વસી, સ્થિર થઈ અને આર્ષપ્રજામાં ઓતપ્રોત બની ગઈ.

આવો હતો અમારો એ ભારતીય શાસનકાર વીર વિક્રમાદિત્ય. એના શાસનકાળ દરમિયાન ભારતનો સીમાકો ખૂંસવાની કોઈની પણ તાકાત ન હતી, અહ-ધાનિસ્તાન અને તાતારીના એ તોફાની ત્રોરો વીર વિક્રમનું નામ સાંભળતાં બીધેલી બિલ્લીની આંક મૂંછ ઊઠતા.

એ જન્મનો તો એવો હતો કે જો તે વખતે ભારતીય શાસનકારે ધાતુ હોત તો હાલના એ પરરાષ્ટ્ર અણૂતા મુલકો અત્યારે આયર્વર્તનો એક ભાગ ગણાતા હોત, પરંતુ આર્વ સંસ્કૃત પરભોમને ઝૂંટવાની સાફ ના પાડે છે. અને પ્રાચીન સક્રિયાળી શાસકોએ તેનું સંપૂર્ણ પાલન કર્યું છે.

આ છે અમારા એ હેરલા સર્વત્સર-પુરુષની યશોગાથા.

ભારતીય પ્રભુવર્તો ! આવો, આજે આપણે પણ આજથી શરૂ થતા આ નવા વર્ષના શુભ દિને પ્રભુને પ્રાર્થાએ કે “હે પ્રભો ! અમારે વિશેષ નથી જોઈતું, પાતકનું પડાવો લેવાની ઇચ્છા અમે કરી નથી કરી, અમારે એવી ઇચ્છા કરવી પણ નથી, પણ અમારા હૃદય ભારતના ખંડિત કલેવરને પુનઃ અખંડ કરનાર અને અમારા પાપા નાશ. “જય-દિદે”ના પ્રચંડ ધોષને ખુદા દિદેની સીમાઓની પેલેપાર ગળવી મૂકનાર કો કમંબીરો પ્રકાશો.” અરુ.

મહાભારતની ભૂમિકા

લેખક :

શ્રી જયનારાયણ ભટ્ટ,
વેદાન્તશાસ્ત્રી.

જન્મતમા મહાભારતો-ક્રાન્તિઓ જીતરવાના કારણોને આપણે ગભા લેખમાં વિચાર કર્યો. સંસારના કળપવાદમાં કેટલી યે ક્રાન્તિઓ પ્રકટી અને અદૃશ્ય બની, છતાં આટલા ઘોર કાળ સુધી જો કોઈ ક્રાન્તિએ સમાજની માનસ-પરંપરામાં સ્થિતિનિશા આપ કરી હોય તો તે મહાભારત છે. રામાયણ અને મહાકારત એ અમુક અંશે અથવા પૂર્ણ અંશે પણ ઇતિહાસ હોઈ શકે છે. અઘટિતઘટના પટિયસો અઘળ પ્રકૃતિની ઘટનાઓમાં કોઈ પણ ઘટનાનો અસંભવ નથી, છતાં મહાભારત અને રામાયણ કેવળ અમુક કાલીન ઇતિહાસ જ નથી, કોઈને કોઈ અંશે અમુ-કરૂપે સર્વકાળમાં તેમની વર્તમાનતા હોય છે જ. અને એ જ એમની કુનિયાના સ્થિતિપટ ઉપર ચિત્રપ્રતિષ્ઠાનું અને આકર્ષણનું કારણ છે. મહાભારતની આ ક્રાન્તિ આટલી હૃદય અને હૃદયગ્રેહ બની તેનું કારણ એ છે કે તેમાં પ્રકૃતિના દિવિ અને આસુરી ભાવોની આવિર્ભાવ પરાકાષ્ટાએ પહેંચ્યો છે. બીજી રીતે કહીએ તો બીજી ક્રાન્તિઓમાં કેવળ શુદ્ધ સત્ય અને શુદ્ધ અસત્યનો સંઘર્ષ નથી, તેમાં એક અસત્યની બીજા અસત્યદારા યજ્ઞેષ હાર-જીતની બીના હોય છે. અથવા સત્યાસત્યની માત્રાએ તેમાં અત્યન્ત શુદ્ધ રીતે જોવામાં આવતી નથી. તેથી એવી ક્રાન્તિઓ ઇતિહાસના અનુકારમાં અદૃશ્ય બની જાય છે. જેમ જન્મજન્મુએને ખાનાર એક માછલાને મોટું માછલું અથવા બગલું ખાઈ જાય છે અથવા ફરે-ગિપાદારા મચ્છરનો ખાત થાય છે તે ઇતિહાસમાં નોંધ

પાત જનનું નથી; પરંતુ પાડોદારા દોરવીનો પરાજય થાય છે, રામદારા રાવણનો ખાત થાય છે, તે ઇતિહાસમાં ચિરસ્થાયી બની જાય છે. કારણ કે તેમાં સમાજને ક્ષિત્રી નિયમેતરે અન્તિમ ચૂકાદો નેતરા મળે છે, અને તે ઉપરથી પોતાના જીવનનો રાહ-પોતાના અવદારોની નીતિ તે ધડી શકે છે. અને જે રાહ ઉપર ક્ષિત્રીને પશુ-ખાત હોય-જે રાહ પોતાના મજા તત્ત્વની અવિરુદ્ધતા હોય, જે રાહનું પરિણામ ચિરારવજી હોય તેને તે મક્કશ કરી શકે છે. જે રાહ સમાજને તેના નાશમાં ન લાઇ જતો હોય અને જેમાં સમાજનું હિત અને આખાદી રહેલાં હોય તે રાહ આવી ક્રાન્તિઓ સમાજને ચીન્ધે છે. અને તે અનુસાર સમાજ પ્રગતિ કરે છે. આર્વ પ્રભ અનેક કળપવાદોમાંથી પસાર થયા છતાં દળુમુધી ટકી રહી છે તેનું કારણ માત્ર એ જ છે, કે તેની સંસ્કૃ-લિતામાં, તેના માનસમાં ચિરસ્થાયી હિતકર માર્ગ દર્શા-વનાગ કૌતદાસો પડેલા છે, અને તે ઇતિહાસોમાંથી મળેલ ભોષપાટના પાયા ઉપર તેના આચાર-વ્યવહારો રચાયેલા છે.

એ ઇતિહાસોમાંથી આર્વ પ્રગતે એવી સમૃદ્ધ પ્રાણુચક્રિત મળા રહે છે કે જેનાથી મહત્ત્વ પશુ ખેડુ થાય. અત્યવ પદાર્થો ભોગ, દોજ, કૃષ્ વર્ગોરેની સદાય-વાળા કુષોધનની વિરાટ સેનાનો પરાજય વિરાટપર્વમાં એકલા અર્જુનને હાથે થાય છે. અને અદાર દિવસના શુદ્ધને અન્તે પણ આસુરી નીતિના રાહે આલનારા સોજો

સો દુર્યોધન વગેરે કૌરવ બાહ્યોને નાથ યાવ છે. ન્યારે અહિંસક નીતિનો રાહ લેનારા પાંડવો પાંચે વ બચી બચ છે. કૌરવોની નતિ દિલ્લ છે રીતે છે કે બીજાને ભોગે છત્તુ, કપટૂતથી બીજાની ઐશ્વર્યલક્ષ્મી પકાનો લપ્ત ભોગ માણવા અર્થાત્ મારીને છત્તુ. પાંડવોની નીતિ અહિંસક એ રીતે છે કે તેઓનો રાહ છત્તુ અને છત્તુ—એનો છે. પોતાને મારનારને પણ તેઓ છત્તુ છે. પોતાને લાક્ષ્મ્યદાતા બાળનાર, કૌપદીની લાજ લૂંટનાર અને પોતાને કપટથી વનમાં મોકલનાર દુર્યોધનને પણ. ન્યારે તે ચિત્રસેન મન્ધર્વના દાસે માર્યો જતા હતા તે વખતે કુષિશિર તેને બીમ અને અભુન્ન-દારા બચાવી લેવાય છે. આ છત્તુ ને છત્તુ—નો નીતિ જ પાંડવોમાં મહારથીઓને છત્તુનારું બળ મૂકે છે અને છેવટે તેમને છત્તુ છે, વિજયી બતાવે છે. આ અહિંસક નીતિથી જ અપાર બળવાળા ત્રિશૂલવિજયી રાવણનો પરાજય રામ માત્ર વાનરસેના વડે જ કરી શકે છે. અને આ છત્તુ અને છત્તુની અહિંસક નીતિને પૂર્ણ રીતે જીવનમાં ઊતારનાર એવો એક જ મહી પ્રજાને પૃથ્વી, પાણી અને આકાશમાં વિજયી બળવાળા—અર્જુનની નામચૂંદમાંથી મુકત કરી શકે છે. અને તે પણ કદી જ ખુવારી યથા વગર, કોઈની ય હિસા યથા વગર.

પાંડવોની નીતિ અહિંસક હતી, તેમનો પાયો ‘છત્તુ’ ને છત્તુ—નો હતો. બીજાની હિસા ન યાવ તેમ તેઓ છત્તુવા ક્ષમતા હતા. અને એ રીતે પોતાને છત્તુવા માટે તેઓ કેવળ પાંચ પ્રામર્ગમાં પણ સન્તોષ માનવા તેવાર થયા. પણ દુર્યોધનની આમુરી નીતિમાં બીજાને છત્તુવા માટે સોપની અણી મૂકવા જેટલી પણ જગા ન હતી. આથી પાંડવોને દુર્યોધનને મારવા માટે નહિ, પણ પોતાને છત્તુવા માટે જ દુર્યોધનની સાથે યુદ્ધમાં ઊતરતું પડ્યું. પાંડવોએ પોતાની અહિંસક નીતિને સિદ્ધ કરવા માટે હિંસક બળનો ઉપયોગ કર્યો અને જે કે વિજયી થયા, છતાં દુર્યોધનના હિંસક બળનો નાથ કરતાં તેમનું પણ અધુરું હિંસક બળ નાથ પામ્યું અને છેવટે અઢાર અક્ષો-દિશી સેનામાંથી ફક્ત તેઓ પાંચ જ અને મુદ્દમાં રાજ ન પારણું કરનાર શ્રીકૃષ્ણ જ બચ્યા.

આ રીતે પાંડવોના સારથી-દોરનાર બનીને શ્રીકૃષ્ણે પાંડવોના રથને રણમેદાનમાંથી સહીસલામત પાર કર્યો ખરો, અથવા શ્રીકૃષ્ણુરૂપ કૈવર્તકે-કૃષ્ણધારે-નાવિકે

રણનદીમાંથી પાંડવોની નૌકા પાર ઊતારી ખરી. પણ તેઓ રણનદીને અખીનદી—અમૃતસરિતા બનાવી શક્યા નહિ, તેમણે તે નદીને જ કામમૃત કરી, તે નદીમાં કાઠવતું ઉત્તમોત્તમ જ્વાહર વિખરત-નષ્ટ થયું, ને છેવટે પાંડવોને પણ પોતાનો વિજય આનન્દપ્રદ ન બન્યો. સર્વસ્વના નાથ પછી કિં નો રાજ્યેન મોવિદ્ કિં મોર્મેર્જીવિતેન ઘાં એવા અનુભવપૂર્વક તેમણે દિમાનવારોદણ ક્યું. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણનું આ સારથીપણું—નાવિકપણું—દોરવણીનું કાર્ય માર્ગ ‘બાપુ’ છતાં આગળ ક્રિષ્ણ પરી બચ છે. શ્રીકૃષ્ણની રાવણીમાં પાંડવો પોતાના સાત અક્ષોદિશી સદાપદો ગુમારીને જ ફિક્કો વિજય પ્રાપ્ત કરી શક્યા અને તે ઉપરાંત સામા પક્ષના અગિયાર અક્ષોદિશી વીરોનું પણ તેમાં લોહી રેકડ્યું. ન્યારે ‘બાપુ’એ તો રણનદીમાં માનવતાના અમૃતનાં નીર પૂર્ણ અને બન્ને પક્ષ વચ્ચેની રણનદીને—વૈરનદીને રેનેહસરિતા બનાવીને વહેવડાવી અને તે નદીને અનન્ત વહેવાનો—માર્ગ ઊભો કર્યો. જે કે ભારતના લોહી રણનદીવાળો મહાભારતનો પાઠ ભણેલા હોવાથી બાપુ—છની રેનેહસરિતાનો રસ, રેનેહસરિતાનું રહસ્ય એકાદ સમજી શક્યા નહિ. છતાં બાપુએ પ્રકટાવેલી આ નદીમાં યોગબળ વગર હવે દુનિયાને ચાલવાનું નથી, એ સિવાય દુનિયાનો કાષ્ટ આરા નથી, દુનિયાને સર્વનાશમાંથી બચવાનો આ સિવાય બીજો કાષ્ટ ઉકેલ નથી. આ વસ્તુ હવે સર્વ દેશોના ધુરીઓને સમજવાની અણી ઉપર છે.

શ્રીકૃષ્ણે જે કે રાજ ધારણ કર્યા ન હતાં છતાં જેમની તેઓ દોરવણી કરતા હતા તે અને તેમની સેના રાજધારી હતા, ન્યારે બાપુછના સંતીકોના દાસમાં રાજ્યને બદલે તેમનાં હૃદયમાં યતુની પણ દિતામનવાનો મોહનમન્ત્ર હતો કે જેની આગળ રાજધારીઓના રાજો પણ નિષ્ફળ બની ગયાં, તેમના પશુહૃદયમાં માનરતા પ્રકટી, લોહી વહેવાને બદલે રેનેહા વહેતા યથા ને આજે જવાહરને સંકારવા માટે ઉલ્લેન્ડની જનતા ઘેરી બની બચ છે.

અહિં કાષ્ટ એમ ન સમજે કે મહાભારતની ભૂમિ-કામાં મહીંયી સમન્ધી આ વાતો—ગીમાંસા અપ્રસ્તુત છે. મહાભારત એ કાષ્ટ ત્રિશૂળના કે અમુક જ બટનાની સંઘા નથી. અથવા જેટલું તે ગ્રંથમાં અચિત છે તેટલું જ મહાભારત કહેવાય એવો અર્થ થતો નથી,

મહાભારતનો અર્થ એ છે કે જે ધર્મનાઓ દ્વારા વિશ્વ-નિષ્પન્નાના નિયંત્રણના મહાપ્રકાશનું દર્શન થતું હોય તે સર્વ મહાભારત છે. અધીષ્ઠના મહાભારતથી પ્રાચીન મહાભારતના ઇતિહાસ ઉપર જેકે સુચનું સિખર આવ્યું છે. અથવા આથી મહાભારત પૂજ્યકાળે પ્રકટ બન્યું છે.

‘હવે’ અને ‘હવા’ ની નીતિને સફળ કરવા માટે પ્રાચીન મહાભારતમાં લોકી રેડાના છે. ન્યારે બાપૂજીએ પ્રકાશિત આ અપૂર્વ અદિતીય મહા-ભારતમાં એ નીતિની સફળતા દિવસ હતીને લાગવામાં આવે છે. પૂર્ણ નિષ્કાલતા, પૂર્ણ શુદ્ધિ, શુદ્ધ સત્ય, જ્યોતે વા કુલ્લોતે વા પશુ નદિ, પશુ શરદે પ્રત્યપિ સત્યમ્! આ માર્ગ સાધારણ મનુષ્યોનો નથી, બલબલ આમાં ધર્મ બોધ ગેસે છે, બીજી બની નય છે, તકવાદી બની નય છે અને શ્રીકૃષ્ણની સમયસચકતાની નીતિમાં જ શ્રદ્ધા બાંધી લે છે. પશુ બાપૂજીને આ માર્ગ ખાંડની ધારે ચાલવા જેવો છે. જે સંપૂર્ણ વીર હોય, ધીર હોય, જેની દષ્ટિ શિક્ષિતા ક્ષેત્રનું કમચલકિ મર્શાંસિત વર્ણન ન બંધતી હોય, તેવાઓ જ આ અનન્યસિદ્ધિપ્રદ માર્ગમાં અચલ રહી શકે છે.

અન્યને ભોગે હવે નદિ, પશુ-હવે, હવેવા રેવું અને હવાહવું-એવી નીતિનું દર્શન, સુદર્શન-અહીં માર્ક બાપૂનું વચનચાલક આપણને કરાવે છે. તેમાં શોષણ નદિ, દ્વેષ નદિ, સર્વને મહેનતની રોટી જ જમવાનું તે કહે છે. બાંધે તમે (સંવર્ણપોષી) ૫-ત્રોની મદદ લો, પરંતુ તાત્પર્ય એ છે કે મહેનત કરનાર જુઓ રહી નય અને એકબીજામાં કરનાર કરી લે એ સમાજ-સંસ્કાર વિરોધી છે.

કોઈ કહેશે કે ‘અધીષ્ઠની અદિસક લાડત તો નિષ્પજ જ મુદ્દ હતી. દિન-રે સ્વરાજ મળ્યું એ તો એક જાતનો અકસ્માત જ છે. કો-ર્જેટીન પ્રધાન-મંત્રી ન બદલાઈ ગયું હોત તો અધીષ્ઠ એ દેટથી તેમની લાડત ચલાવત તોયે ચર્ચિત દિંદને સ્વરાજ્ય આપવાને ન હોત.’ આ એક નિરાશાવાદી માણસની કલ્પના છે. માનવ સત્ત્વ સમગ્ર રીતે કૃતબ અથવા હવેચન-હોતું નથી. અને તેથી જ એ આ પૃથ્વી ઉપર માનવ રૂપમાં પ્રકટ થયેલું છે. જો માનવ-

સ્વભાવ બધી જ રીતે અને સામાન્ય: એવી, પાતળી, અનુભવ અને કુદરતી હોત તો તે આ પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય-રૂપમાં નહિ, પશુ વાળ, વડા કે સર્પ જેવાં દિસક સરીકામાં ફરતો હોત, પરંતુ હવેચાલિત્વ નયત્ત ધવાને લીધે જ તે નય-દંડા અને લોચા જેવાં દિસક કરણેને કમગી દર્શ મનુષ્યના અદિસક શરીરમાં વસેલા છે. કુર્ચોધન અને તેના ભાષણો જેવા, જિન્દા જેવા, અથવા ચર્ચિત અને તેના પદચાળા માણસો જેવા સ્વર્ગ સ્વાર્થપર અને પાસાણુદયથી મનુષ્યો એ મનુષ્યભાવિમાં અપવાદરૂપે જ હોય છે. મનુષ્યસ્થાનના સામાન્ય સ્વભાવ એ યાન્ત્રિક અને ન્યાયની પ્રતિકા ઉપર જ જ્યન ધારણ કરી રહેલો છે. બાંધે તેનામાં સંપૂર્ણ અદિસા પ્રોત્ત ન થતી હોય, બાંધે તેના હાથના જ્યનભવદારમાં તેણે સંપૂર્ણ અદિસા ન જિતારી હોય, ખતાં એ વસ્તુ ચોક્કસ છે કે, તેના હાર્દિક પચ-પાત તો અદિસામય હવન તરફ જ કંબળાવાળો હોય છે. અને તે દિશામાં જ તેની બારી પ્રગતિ, કે જે યથાર્થ પ્રગતિ હોય શકે, તે ધનાર છે. બાપૂના યજ્ઞોમાં કહીએ તો મનુષ્ય જે દિસામય સાધનો ઉપર આધાર રાખી અલચરંભગ દ્વારા રક્ષણ મેળવે છે, તે તેની માનવ-તાના અપૂર્ણ વિકાસને લીધે જ છે. ન્યારે મનુષ્યત્વનો પૂર્ણ વિકાસ થાશે ત્યારે મનુષ્યને ખીજ મનુષ્ય સાથે પોતાના રક્ષણ માટે યજ્ઞોની જરૂર રહેશે નહિ. એટલે મનુષ્ય-પ્રધાનમંડળે દિંદને સ્વરાજ્ય આપ્યું તે કોઈ અકસ્માત નથી, બાપૂએ તેમની અગવળો દ્વારા કરેલા માનવતાના સિંચનનું જ તેમાં પ્રાકટ્ય છે. એક પ્રગતી ખીજ પ્રગતિ પ્રત્યે જે ન્યાયી ભવદાર હોવો જોઈએ તે બાપૂના પ્રગતીથી જોટનની પ્રગતિ સમગ્રથી અને પ્રધાનમંડળે તેને અચલમાં મુકેલા. આમાં કોઈને એમ માનવાનું કારણ નથી કે પ્રધાનમંડળે પ્રગતિતથી વિરદ થઈને પ્રગતી હવજાને કોઈને ચલાવેને દિંદને સ્વરાજ ક્યું છે. તેણે પ્રગતિધર્મને પારખીને જ આ કામ ક્યું છે અને તેથી જ આને દિંદી અને ધિટિય પ્રગતિમાં સહકારની લાગણી પ્રવર્તી રહી છે અને તેમના સંબંધોમાં વિશ્વાસ અને એકબીજા પ્રત્યે મોહાસ રહેલી છે. ઇ. સ. ૧૯૫૭ થી લઈને ૧૯૪૨ સુધી દિંદ પ્રત્યે દમન અને શોષણનું આધુની વર્તન કરનાર અમેરિકને બાપૂજીએ માનવતાનો પાઠ જણાવેલા. આટલું

સુન્દર, 'ત્વરિત અને મીઠું' પરિણામ અદિસક નીતિ સિવાય, તિલકની, સુભાષની કે માણસની નીતિયો આવી સમ્યુ ન હોત. એ રીતે કદાચ આજે દિંદ સ્વતંત્ર બન્યું હોત તો પણ બનને દેશો વચ્ચેની વેર-ભાવના ધીખતી જ પડી હોત.

પ્રાચીન મહાભારત સુધીનો માનવવિકાસની પ્રગતિ પાપી માણસને હજીને તેનાથી નિર્જયતા મેળવવા સુધી પહોંચી હતી, જ્યારે બાપૂએ માનવ સમાજને પાપી માણસમાંથી પાપનો કટિ કાઢી નાખતાં શીખવી તેના વિકાસનો અન્તિમ દરવાજો ઊઘાડી આપ્યો છે, પાપી માણસને પવિત્ર બનાવી તેને બન્યુપદે સ્થાપતાં શીખવ્યું છે. માનવીમાં માનવતાના મુખ્ય ગુણો-સર-ળતા, સેવા અને સત્ય બાપૂએ જગૃત કર્યા છે.

પરીક્ષાનું પરિણામ

મુનિમન મોડે કરહિ પલમાર્હિ ।

તેઓ હતા તો વિરક્ત સંન્યાસી મહાત્મા, પરંતુ મારા પર તેમની વિશેષ કૃપા હતી. એક પિતા પુત્ર પર જેટલો પ્રેમ રાખે તેટલો તેમને મારા પર પ્રેમ હતો. તેમની નાનકડી પછુંકુટીમાં પેસતાંની સાથે જ અંદરની તમામ વસ્તુઓ આધીપાછી કરી નાખતો હતો-કેમ જાણે મારું જ ઘર ન હોય । કૌપીનના બે-ચાર ટુકડા અને દસ-પંદર પુસ્તકો સિવાય તેમાં કંઈ હતું પણ નહિ અને પહેલેથી જ પુસ્તકો પર વધુ પ્યાર હતો.

તેમના તેજોમય પ્રસન્ન મુખમાંડો અને વેરાબની એકધારી પુમારીએ પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ મને આકર્ષિત કર્યો હતો. તેમના ખડતલ સરીર પર એકમાત્ર કૌપીન ચોળી રહ્યું હતું અને તેમના હાથમાં હતું માટીનું એક નાનકડું કમડું. કુટિરમાં પણ એવી એકેવ ચીજ નહોતી જેના પર સંમંદનો આરોપ મૂકી શકાય.

તેમનો સ્વભાવ જાગ્રદા જેવો સરળ હતો. તેમના વાક્યેવાક્યે હાસ્યકુસુમો વેરાઈ રહ્યાં હતાં. તેમના મુખ પર કોય વા ઉઘાસીનતાનું તો નામ-નિશાન નહોતું. વયાસમયે કમડું લઈને જામમાં વિદ્યા લેવા માટે જતા. ઇંદિરેન્દ્રએ જે કંઈ મધુકરી મળે તેમાં

આ વિવેચનથી કાંઈ એમ સમજવાનું નથી કે હું બાપૂ આજગ શ્રીકૃષ્ણને ઊતારી પાડવા માગું છું. સર્વ વિમુક્તિઓમાં તે પરમાત્માની એક જ વિમુક્તિ પ્રસન્ન-નુસાર મિત્રભિન્ન પ્રકારનાં પરાક્રમે, પ્રકારો, વિકાસક્રમે પ્રકટ કરી રહી છે. શ્રીકૃષ્ણના સમયમાં માનવ સમાજને વિકાસક્રમના જે પગથિયે લાવો મૂકવાની વિશ્વનિષ્-ન્તાની યોજના હતી તે અનુસાર કામ શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા થયું છે. બાપૂએ પણ શ્રીકૃષ્ણની ઉપનિવદ્વાણી પચાવી હતી, અને માનવ સમાજને તે પછીનો આગ-બનો માર્ગ ચીન્ધ્યો. પહેલા પગથિયા પછી એકેકમ છેલ્લું પગથિયું આવી જતું નથી. સર્વ પગથિયાનું મહત્વ અને સૌન્દર્ય પોતપોતાને રચાને જ બરાબર પ્રકટ થાય છે. અને સર્વ વિમુક્તિઓ પોતાને રચાને સમાન જ છે. ભગવાને જ કહ્યું છે-સર્વોર્થ સર્વમૂલેષુ । (કેમરા :)

લે : શ્રી. 'ચક્ર'

અનુવાદક :

શ્રી. 'પુનિતપદ્મેશ્વર'

સંતોષ માનતા; અને પરમપાવની જાહેરીમાંથી જળપાન કરતા. તેમના જીવનમાં જે કાંઈપણ જાતની ખટપટ બાકી રહી હોય તો તે આદમી જ હતી-જેને તેને ખટપટ કહી શકાય તો !

આલુગાળુના બાવિઠ ભક્તજનોને તેમના પર અપાર શ્રદ્ધા હતી. બધા લોકો તેમની સેવા કરવા માટે અંખતા હતા. પરંતુ તેમની સેવા કરવાનો પ્રસન્ન જ ક્યાંથી મળે ? સાવરણી લઈને કોન કુટિર સાફ કરવા જતો તેને પણ રજક મનાઈકુકમ મળી જતો.

એમ તે દરજ્જાની બ્યકિત આવે અને એમ તે પૂછે તેને મહાત્માજી એક જ ઉપદેશ આપતા-આત્મસંયમ શીખો અને ઇન્દ્રિયદમન કરો. પોતાની અપૂર્વ પ્રતિ-ભાને લીધે તેઓ સામાજિક ચર્ચાને પણ પારમાર્થિક સ્વરૂપ આપી દેતા. કુટિરમાં કાંઈપણ જાતની સામાજિક વાતો કરવાનો સખ્ત પ્રતિજ્ઞ હતો. આસપાસની જગતથી તેઓ તદ્દન અજાત હતા. તેઓ તેમની મસ્તીમાં જ મસ્ત રહેતા.

વધુ વખત તેમના સાંનિધ્યમાં રહેવાથી તેમજ તેમનો કૃપાપાત્ર બનવાથી હું વાતચીતમાં તેમની સાથે વધુ પડતી છટખટ લેતો હતો, પછી સંકોચ તો હોય જ

ક્યાંથી ? એક દિવસ મહાત્માજી મને મનોનિમગ્નતા મહિમા મમનની રજા દતા. મેં અવવચમાં જ કહ્યું 'મનરૂપી થોડીની લગામ કાળમાં છે કે નહિ તેની ખાતરી તો માત્ર ત્યારે જ થઈ શકે, જ્યારે થોડા મનવા છતાં પણ તે સ્થિત રહે. જે માણસ જન્મજન્મમાં દુન્યવી વાતાવરણથી દૂર રહે છે, તેને કામ-ક્રોધના પ્રસંગમાં આવવાનો અવસર જ ક્યાંથી મળે ? સત્યો સંઘી તો તે જ કદી યાદાય કે જે સામાજિક પ્રસંગોની વચમાં રહેવા છતાં પણ નિર્લિપ્ત રહે છે.' આ વાક્યોએ મહાત્માજીની મુખચુદાને અંબીર બનાવી દીધી. થોડીવાર સુધી બેઠું આત્મચિંતન કરીને મને તેઓ બોલ્યા, 'આપનું કહેવું તો સાચું છે. આજ દિન સુધી અવિશ્વાસનું એક પણ કારણ નહિ મળવાથી મને મારા મનની સંખ્યાઈ વિશે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, છતાં તમારી વાત સાંભળ્યા પછી તેની પરીકા આવશ્યક જણાય છે. પ્રસંગ પાડે હું ત્રિધર રહી શકું છું કે કેમ ? તેની મારે તપાસ કરવી પડશે.'

મેં રહેજ રિમત કરીને કહ્યું, 'એ પરીક્ષાનું સ્વરૂપ કેવું હશે ? મને તે પ્રસંગે કાળજી રહેવાનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થશે કે નહિ ?' મહાત્માજીની પૂર્વકાલની પ્રસન્નતા આજે અદશ્ય બની અર્ધ હતી. તેઓ બોલી ઊઠ્યા— 'પરીક્ષા કેવી રીતે લેવી તે વિચારી રહ્યો છું. તે સમયે તમે પણ કાળજી રહી શકશો.'

હું મહાત્માજીને પ્રણામ કરીને પાછો વળ્યો. ત્યાર-બાદ વણા દિવસો પસાર થઈ ગયા પરંતુ મહાત્માજીની અંબીરતા અદશ્ય બોલી ચલી નહોતી. મનમાં ને મનમાં મને મારા શબ્દો માટે એક યદ્ય રહ્યો હતો. મને એમ થયું કે એક ઉચ્ચ કેટિના મહાપુરુષના જીવનમાં જન્મજન્મવ્યયે ચિંતા ઉત્પન્ન કરવાનો મને શું અધિકાર હતો ? ખૂબ સાદસ કરીને મેં પૂછ્યું: 'મહારાજજી ! મને સમજ પડતી નથી કે આપ આટલા બધા ઉદાસ રહ્યો છો તેનું શું કારણ છે.' શું આપને પણ ચિંતા:દોષ થઈ ગયો ? મહાત્માજીએ તરત જવાબ આપ્યો— 'બીજી તો કંઈ ચિંતા નથી. મનની પરીક્ષાનો ઉપાય થોડો રહ્યો છે.' એકવાર પરીક્ષા કરવાની ખાસ દૃષ્ટિ છે.'

[૨]

ચોમાસાના દિવસો હતા. ઝરમર ઝરમર વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. એવામાં એક અપંગિતિત વાતી મહા-ત્માજીની કુટિરમાં આવી ચડ્યો. શહેરમાં તેને કંઈ જોગબાંધુ નહોતી. સંખ્યાસમય લગભગ વીની ગયો હતો. રાત્રિના પચ્ચસ મંડાઈ ચૂક્યા હતા, એક રાત રહેવા દેવા માટે તેણે મહાત્માજીને વિનંતિ કરી.

ખૂબ આમંદ કરવા છતાં પણ મહાત્માજી મને કંઈ દિવસ રાત્રે કુટિરમાં રહેવાની સંમતિ આપવા ન હતા. કંઈપણ બંધીને કુટિરમાં રાત્રિવશામ માટે સખ્ત મનાઈ હતી. પરંતુ આજે તેમણે તે વાતોને તરત જ અનુમતિ આપી દીધી. મારા આશ્ચર્યનો તો પાર જ ન રહ્યો ! તે આશ્ચર્યનો પહેરવેશ પણ કંઈક વિચિત્ર જણાતો હતો. તેની પાસે અત્રેજી રેશનના વસ્ત્રો અને પંડિત જેવી પાવડી અને હતાં.

હું પ્રણામ કરીને ચાલવા લાગ્યો એટલે મહાત્માજી પણ મારી સાથે બહાર આવ્યા. તેમણે બહાર આવતીને મને કહ્યું કે, 'જો મારા મનની પરીક્ષા લેવી હોય તો આજે રાત્રે તમે અહીં જ રહો રહેજો. ઘેર બોબન કરીને તરત જ અહીં પાછા આવજો.' કુટિરની બહાર એક ઓ ચૂપચાપ લાં ઉભી હતી. તે, તે વાતોની સાથે આવી હતી. કુદરતના લીધે મેં રાત્રે આવવાનું સ્વીકાર્યું.

બોબન કરીને હું કુટિર પાછો આવ્યો. તે બંને વાતોએ કુટિરમાં હતા. મહાત્માજી મને ફરવાનું પાસે જ ગળ્યા. તેઓ કાં તો કંઈ કામ પ્રસંગે બહાર ગયા હતા ના મારી રાત્રે જોઈ રહ્યા હતા. હું તો જ્વનજ્વનતામાં જ પાછો ફર્યો હતો.

કુટિરની અંદર એક પૂજારીના બનાવેલું હતું. તેને પાછળે ફરવાને પણ હતા. પૂજારીના અને કુટિરના વચમાં કંઈક એક પાડો એવો રીતે જતાવેલો હતો કે પૂજારીનામાં બોરેલો માણસ કુટિરમાં શું બને છે તે જોઈ શકે. તે જ રથલે જતને રાત્રે જન્મતા રહેવાની મને અંગા ફરમાવી.

અપૂર્ણ

નૂતન વર્ષે નવા માહકો બનાવી આપવાની મુચના અમે 'સપ્તાહીય'માં કરેલી છે. તે અનુસાર વર્ષારંભની મુક્તપ્રવૃત્તિ તરફ કે માહકામુખે નવા માહકો બનાવો તેમનાં નામ જણાવશે તેમને મહાસ્ત્રારનાંકના દાક્ષિણ ઉપર ઉપેત્ત હપ્તીનું મુદ્રાંકિત કંચે-દર લેઈ માહકાનાં આવશે.

મોગે રોગમયં વુલે ચ્યુતિમયં વિષે નુપાઠદ્વયં
મોને દૈન્યમયં વલે ત્રિપુમયં રુપે જરાયા મયમ્ ।
શાસ્ત્રે વાદમયં ગુણે સ્વરૂપમયં કાયે કૃતાન્તાદ્વયં
સર્વં વસ્તુ 'મયાન્વિતં મુચિ નૃણાં વૈરાગ્યમેવામયમ્ ॥

ભોગોમાં મોગોનો ભય, કુળવાનને કુળઘટ્ટ થવાનો ભય, અથવા કુશીનતામાં લાંછનો ભય, ધનને રાખ્તો ભય અથવા તરફરનો ભય, મૌનમાં દૈન્યનો ભય, બળમાં શત્રુનો ભય, રૂપમાં ધડપણનો ભય, ઘાત બચવામાં વાદવિવાદનો ભય, ગુણમાં ખલ-કુળનો ભય અને શરીરને કાળનો ભય છે. એથી રીતે અવનિ ઉપર દરેક વસ્તુ અનર્થશરી અને વાયથી જ ભરેલી છે. માત્ર એક વૈરાગ્ય (રાગ દોષરહિત સ્થિતિ, એનું નામ શુદ્ધ વૈરાગ્ય) એ જ એકસર્વ ભય રહિત છે, અથવા વિઘ્નોઃ પદં તિર્મ-
ક. ધોદરિતા ચરણાવિહીન મક્કિત, એજ સદસ કુન્ન-
ભય રહિત અને અભયધામને આપનારી છે.

ગુરુઆદાને શિરોમાન્ય કરી ગોરક્ષનાથ આજે કિશ્કા
થયા. મામમાં જતાં, એક પાલકાને લાં એના પતાની શ્રાદ્ધતિથિ હતી. એટલે ધણા પાલકા ત્યાં જમવા પધારેલા. એથી ગોરક્ષનાથે અદિથી કિશ્કા જલદી મળશે એમ માની ત્યાં જ અન્નમ જમાવ્યો. જેથી અતિચિ-
દેવો મળ્યાં એ ન્યાયે તુરત જ પાલકાપત્નીએ ગોરક્ષ-
નાથનું પ્રેમપૂર્વક સ્વાગત કરી કિશ્કા દીધી અને ગોર-
ક્ષનાથ પ્રસન્ન થિતે આશીર્વાદ આપતા યજ્ઞ આગ્રો થયા, અને કિશ્કા ગુરૂપ પ્રથુ આગળ રણુ કરી. મરણ-વ્રતાથ આજે ગોરક્ષની પાત્રતાની ક્ષોદી કરે છે. એટલે ગોરક્ષ માટે એક કથુ પથુ બાજી ન રાખતાં બધું જ જમી થયા. આ દશ્ય જોઈને ગોરક્ષ નિરતિશય પ્રસન્ન થયો અને મનમાં મનમાં બોલ્યો, ચાલો ખૂબ જ આનંદ થયો કે ગુરુદેવ તો સંતુષ્ટ થયા । પછી રહેજ પથુ સ્થિતિ વિના જેવા અને તેવા પ્રેમથી ગોરક્ષ ગુરની સેવામાં ખરેખરે તૈયાર થયો. આજે ગુરુદેવે પથુ અને એવો ક્ષોદીની સરાણુ પર ચઢાવ્યો, છતાં ગોરક્ષ એમાં ઉત્પેદ નીચડ્યો.

સાજનો । એ માનવી ગુરની મન, વચન અને કર્મથી સેવા કરે, તો ગુરના આશીર્વાદ કરીને એ જીવ-
જીવને રહેજે તરી શકે છે. પ્રથમ પાલકાપાળક ગુરની પાસે સમિધા લઈને જતા (યજ્ઞમાં હોમવાના કાગો) અને ગુરને પ્રણામપૂર્વક કહેતા; “પ્રથુ ! અમને વેદાધ્યયન કરાવો.” પછી ગુરુ એમને બાર વર્ષ પર્વન્ત ગાયત્રી સેવા કરવાનો આદેશ કરતા. આથી શિષ્ય મન, વચન અને કર્મથી ગુરની આજ્ઞાને મરતક પર ચઢાવી ગાયમતાઓની સેવાનું કાર્ય સદર્ષ જાકાવતો. એ બાર વર્ષ નૈશ્વિક પલકાચારી રહીને તન, મન અને ધનથી અધેનની સેવા કરતો, અને ગાયત્રી સેવામાં એ ગુરના આશીર્વાદ કરીને સદસપાત્રસંપન્ન બનતો; કારણ કે હંમેશાં પવિત્ર ગોમાતાની ચરણરમમાં આજાટનાર પંચ-
શ્યવનું સ્નાન અને પાન કરનાર શિષ્યને આ જન્મ-
તમાં શું ખામી રહે વાકું ! ખરેખર બારતને માટે શાય એ એક દૈવી પ્રાણી છે, અને ગાયમાતાનું જેટલું સુરક્ષણ ધરો તેટલું લાભદાયક છે, અને એટલા જ માટે જગદગુરુ શ્રીકૃષ્ણે બારતને શોપાલનવિધિ સમજાવ્યો હતો. જેથી બારત ઉત્તર હતું. સમવાન શ્રીકૃષ્ણના જમા-
નામાં તો એક રૂપોઆનું સો મણ કુધ અને એક રૂપો-
અનું દસ મણ ઘી મળતું હતું. ત્યારે બારતનાં બાપ-જાહેનો કેટલાં મુદક દશી તેનો તો ખ્યાસ સરખો તો કરો ! ત્યારે હમણાં અદિધાન—

“ન્યાં દૂધની સરિતા વહેતી હતી,
ત્યાં હાથ પથુ મળતી નથી;
ધી તો મળે ક્યાંથી ધણાં,
ધીની વાસ પથુ મળતી નથી.
ક્યાંથી મળે આ દેશમાં જોવધ વ્યતિશય થાય છે.

ધી-દૂધ ને બદલે બરે રે માંસ તેનું ખાય છે.”
સાજનો ! બારત એક ખેતીપ્રધાન દેશ છે. અને ગાયનાં જાણમાં એ તાહાત છે, કે તમે ‘દેશાણું’ના ગોખંડો અનેરીકાતા રીપાટ વાંચો. એમાં પથુ એ લોકોએ લખ્યું છે કે અને જે અમારું દેશી (આપણું વિસાવતી)

ખાતર ખેતરામાં નાખતા હતા. તેના કરતાં ગાયના ઊણતું ખાતર સૌ દરજ્જે શ્રેષ્ઠ છે. દરે એક ખવાહ કરો કે આજ મામડામાં ખેડૂત બાઈઓને એક હજાર રૂપીએ એક સારા બળદ મળે છે. અરે અને ચરોતરના એક મામડામાં વ્યાખ્યાન કરવા ગયેલા ત્રાંડેશન પર આપણા માટે સામે આડાં આવેલાં; એના જોડેલા બળદીઆઓ મરડના ઈંડા જેવા સરે, એના પર ગુચે નાખેલી અને રોક્ષની અંદર હુધરમાળ નાખેલી. હું તો એ બળદીયાને જોઈને જ પ્રસન્ન થઈ ગયો પછી, અને માડામાં ખેડ, અને ખેડ પછી તો એ નંદીઓ એટલી ઝડપથી ત્રણ માઈલ સુધી દોડ્યા છે કે એ મઝા લૂંટવાની આગેને ફરી કોઈપણ વાર ઈચ્છા થાય છે. પછી અમે એ પૂછ્યું કે “ભાઈ! આ બળદની જોડીની શું કિંમત છે?” ત્યારે એણે કહ્યું કે આપણાં જે બળદના રૂપીઆ પાંચ હજાર દીધા છે. હવે હું આપને પૂછું છું કે ભારતની એક પથ્રુ ગાયનો વજન યતો હોય અને બવરિયત અમેરીકાની માફક આપણે ત્યાં પૂર્વવત્ત એ ગાયેનું પાલન થાય તો કસવાળા ખાતરના ઢગલા થાય અને બળદની બૂબન રહે. હાલ જે બળદની પાંચ હજાર રૂપીઆ કિંમત છે, તે બળદ પાંચ રૂપીએ મળે તો હિસાબ તો મડિા બાપલા કે આજ પીસતાદીસ રૂપીએ જે ચોખા મળે છે, તે પીસતાદીસ પાઈએ મળ્યું મળે. માટે મને તેમ કરી પથ્રુ ભારતમાં શોધ યતો અટકાવો અને ગાયમાત્રોને બરોધર રાખતા યદ જોઈ તો આપણે વેળેવલ પ્રોફેટસ, રસદા, ડાહ્યાની જરૂર નહિ પડે અને આજ આપણે દેશ અનાજ વિના કંઈ ક્ષ્યા ઉપર મુકાયો છે, કે આજ ભણે આપણા દેશનેતાઓ નહેરો બાંધવામાં અપ્પને રૂપીઆ ખર્ચે છતાં હું એ મારા ખારા નેતાઓને સચના કરું છું કે સાથેસાથે ગોત્ર અટકાવી અને એટલા અગજ રૂપીઆ ગાયેના ઉછેરમાં વાપરો તો ભારત હવે તેનું પૂર્વવત્ત પાંચ જ વર્ષમાં બની જશે.

“અનપૂર્ણ ભારત આખા જગતનું પોષણ કરે,

એ જ ભારતવર્ષના દીન માનવી બુધે મરે !

સન્મરો લેખ વધી જવાની બીકે હવે હું મારા આ વક્તવ્યને બંધ કરી આપો પ્રાર્થના કરું છું, કે ભારત

તને, અરે સારાજે જન્મતને, માય કેટલું ઉપયોગી પ્રાણી છે તે આજ કસાણના ગોઆંકમાંથી વાંચશે. એ જ આશા સેતું છું. અરવુ.

બીજા દિવસે ગુરુ મરુતેન્દ્રનાથે ગોરક્ષને આજી કરી કે ખેડા! આજ પથ્રુ શિક્ષા લેવા જ અને આજ પથ્રુ કાલની માફક વડાં લાવજો. કારણ કે મને તે બહુ બાબા છે. ગોરક્ષે ગણ કાલનો બૂખ્યો હોવા છતાંય અહર્ન પ્રજુલમંત્રનો જપ કરતાં કરતાં ચાલવા માંડ્યું. રસ્તામાં જતાં જતાં તેને વિચાર થયો કે ગુરુને વડાં બહુ લાગ્યાં તો વડાં ક્યાંથી લાવવાં? કારણ કે આપણી બાપામાં કોઈ સમજે યા ના સમજે એ કરતાં તો આપણને અંધ કાલે ન્યાં શિક્ષા મળી છે ત્યાં જ ચાલું. એમ કહી અંધ કાલે એમને ન્યાંથી શિક્ષા મળી હતી ત્યાં જ જઈ પુનઃ અલખ જગતી અને આ અલખને શબ્દ સાંજગતી તે બાઈ (ગુરુશક્તી) બહાર નીકળતાં જ અધિકાવાળા તે બાલસાધુને જોયો અને જોતાં જ એને કોઈ થયો. “મહારાજ! કાલે ત્રેમથી શિક્ષા આપી એટલે પુનઃ અર્થિના અર્થિ આશા!” ગોરક્ષે પથ્રુ નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું, કે “હા માતાજી, અંધ કાલનાં આપેલાં તમારાં વડાં મારા પૂજ્ય ગુરુદેવને બહુ લાગ્યાં છે. અને આજે એમણે વડાં લાવવાનો આદેશ કર્યો છે. એટલા જ માટે મા! આજ તારા ધરે ઉપરિથત થયો છું. બાઈ બોક્ષી;” મહારાજ! બાઈ કાલે શ્રાદ્ધતિથિ હતી એટલે વડાં બનાવ્યાં હતાં તેથી તમને આખ્યાં હતાં. એમ પ્રતિદિવસ વડાં ના બને, માટે દવા કરીને ખોટા દુરાગ્રહ કર્યાં સિવાય ચાલ્યા જવ” ગોરક્ષ કહે; “મા! આજ તો તારે જેમ કહેવું હોય તેમ કહે પથ્રુ મારા પ્રભુ-મારા જગતન મરુતેન્દ્રનાથને આજ પુનઃ વડાં ખાવાની ઈચ્છા થઈ છે. એટલે આજ તો વડાં લીધા સિવાય તારા-ત્યાંથી જનનાર પથ્રુ નથી. બાઈ પથ્રુ ઉદરરાઈ કહે છે, કે આજ હું તમને વડાં આપનાર નથી; અને આપણું ક્યાંથી? ગોરક્ષ કહે છે, કે આજ વડાં લીધા સિવાય જનનાર નથી.” ગોરજનાથે એના જ આગ્રહામાં શિક્ષાસન લગાવ્યું અને મુકતકે ગાવા લાગ્યા.

જય શ્રી ગુરુદેવા ગુરુદેવા,
મુખાર આપતપ્તી સેવા
જય શ્રી ગુરુદેવા ગુરુદેવા !

બાઈ પણ ઘરના કામકાજમાં મહારાજની રૂપકા કરી વિના પ્રવૃત્ત થઈ. અનુક્રમે બપોરના બાર થયા અને બહાર આવીને જોયું તો મહારાજ બહાર જોડલા જોયા અને યોગીની હડ જોઈ. બાઈ પણ હડે ચડી. છેવટે સાંજ પડવા આવી ત્યારે પુનઃ તિરસ્કાર કરી કહ્યું કે “અહીંથી જાય છે કે નહીં?” ગોરક્ષનાથ એક કાલના જુખ્યા હતા.

એટલે અંજલિ નોડી હડે છે, કે બા વડા આપી કે તો હાલ જ્યાં તૈયાર છું. કારણ મારા ગુરુનો આદેશ છે કે વડા લાવજો. નહિતર હું હડ ન કરત. ત્યારે બાઈએ જરા મરમતમાં કહ્યું, કે “એટલો બધો ગુરુગ્રી મોય તો તારી જમણી આંખ આપ એટલે વડા બનાવી આપું.” તરત જ હસતાં હસતાં ગોરક્ષે આંખ કાઢી કહ્યું, “મા, હે.” આ દસ્ય જોતાં બાઈ કંપી જઈ અને દુરત જ સામગ્રી એકઠી કરી વડા બનાવી ગોરક્ષને આપી દીધાં. ગોરક્ષ પણ જોતો જ મરતીમાં આનંદમાં આવી ગયો. વડા હાથ આશીર્વાદ આપતો પ્રસન્ન ચિત્તે આશ્રમે ગયો. પણ તેની જમણી આંખ કપડા વડે ઢાંકી છે, આશ્રમે જઈ મિશ્રા અપરંપુ કરી. ગુરુદેવ આજ પણ એકે વડું અવરોધ રાખ્યા સિવાય જ વડા બાઈ ગયા. પછી ગોરક્ષને ધન્યવાદ લાગ્યા. પછી ગોરક્ષને પૂછ્યું એટા! આ તારી કમ દાંડી છે. કે એમ કહી કપડું ખેંચી લીધું.

ગુરુદેવ આશ્રમમાં આવી જઈ પૂછે છે. અરે! તારી આંખ ક્યાં રહી? હસતાંહસતાં ગોરક્ષ કહે જાનાય! આજ માતા વડા બનાવી આપતી ન હતી. જ્યારે મેં વડા માટે હડ કરી ત્યારે હું કે ગુરુ સાથે શિષ્યભાવ હોય તો આંખ કાઢી આપ તો વડા બનાવી આપું. એટલે મેં આંખ કાઢી આપી અને તેણે મને વડા બનાવી આપ્યાં. ને કે મરચે-દનાયથી આ વાત અજાણી ન હતી. અને સમર્થ યોગીપુરુષથી આ દુનિયાની કંઈ વસ્તુ અજાણી રહી શકે! તદ્વપસાર એ સઘળું મેં જાણ્યા છતાં અજાણ્યા બની પૂછે છે; “ગોરક્ષ! તને મારે માટે કેટલો પ્રેમ છે? ગોરક્ષ કહે, “હે પ્રભુ! મને કેટલો પ્રેમ છે, એ તો મારો આત્મા અને કામવાન જાણે છે, મરચે-દનાથ કહે; ને, તને મારા પ્રત્યે પ્રેમ હોય તો મને બીજી આંખ કાઢી આપ” ગોરક્ષે વિના વિચારે, વિના સંકોચે, હસતાંહસતાં બીજી

આંખ પણ ગુરુના ચરણમાં મૂકી દીધી. એટલે ગુરુ પ્રસન્ન થઈ ગયા અને ગોરક્ષને હૃદયસરસું હૃદ આર્થિ-ગન કહી કહ્યું: “ધન્ય એટા ધન્ય એમ કહી ગુરુએ પોતાનો કરકમલ સંજીવન મંત્ર બાણી ગોરક્ષની આંખો પર ફેરવ્યો એટલે ગોરક્ષ બંને આંખો દેખતો થઈ ગયો. સાર-પણી તો ગુરુ એટલા બધા પ્રસન્ન થઈ ગયા કે પૂર્વે એમણે જે મહાન પરિશ્રમ ઊઠાવી નાજઅશ્વત્યતા સર્વ દૈવતને પ્રસન્ન કર્યા હતા ત્યાં લઈ જઈ એમણે સર્વ દેવોની પાસેથી વરદાન અપાવડાવ્યું અને સહસ્ર-સાન્ન-વિદ્યાર્થ બતાવ્યો.

સન્નજનો! ગુરુકૃપા શું નથી કરી શકતી? ને શિષ્ય મન, વચન, કર્મથી ગુરુદેવ પ્રજ્ઞની સેવા કરે તો સહેજ માત્રમાં શિષ્યનું શાષત કસાણુ થઈ જાય. અરે એક જગાએ તો લખ્યું છે (ભક્ત પ્રીતમના બનાવેલા ગુરુમહિમામાં) કે બક્ષા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર કેપે તો ગુરુ બચાવે પણ ગુરુ કેપે તો જગતનો કાષ્ટ દેવ બચાવી શકતો નથી. માટે દરેક સન્નજનોએ ગુરુ કરવાની ખાસ જ આવશ્યકતા છે. પણ એ ગુરુ એવો ન હોવો જોઈએ. એક ભક્તકવિએ લખ્યું છે.

“ભક્તિ નવધા છે માધી ૩
દુનિયામાં ઝાંઝા બના ટોંગી,
તિલક તાણે મોટા પંથનું
અને વધારે ઝાંઝા વાઝા,
ગાન પૂછા ત્યારે ગોરાગા વાળે
એના પેટમાં છે રાંઝા લાળા...ભક્તિ.
એવો તું માહરો ને ગુરુ હું તાહરો
મને જ આપ્યે થાય સાઈ
બીજાને આપવાથી પાપ તને લાગશે
જતાવે ન્યાર ન્યાર...ભક્તિ

સન્નજનો! એવા ગુરુનું શાષત કસાણુ થઈ નથી તો શિષ્યનું એ શું કસાણુ કરવાનો હતો. માટે ગુરુ કરતા પહેલાં શિષ્યે પણ ગુરુની પાતતાઈ જોઈ લેવી. ગુરુએ પણ શિષ્યની પાતતા જોઈ લેવી. ત્યારબાદ સંબંધ બાંધવો.

ગુરુસેવાનો હું તમને એક જ્વલંત દાખવો આપું. હું કે મન-વચન-કર્મથી ગુરુની સેવા કરનાર શિષ્યો દુનિયામાં મહાન બની ગયા છે. એક વખત ગુરુ-પ્રીતિમાં આવી અને સમર્થ સમદાષ સ્વામીના આશ્રમે

પાંચ પંદર દિવસ પહેલાંથી શિષ્યો તંત્ર અને રાવટીઓ બાધી ગુરુપૂર્ણિમાનો મહાન ઉત્સવ ઊજવતા એકઠા થયા. સહસ્ત્રાવધિ શિષ્યોને નેષ્ઠ ગુરુ રામદાસને સહસ્રા ઈચ્છા થઈ, કે લાવે તો જરા નેષ્ઠજી કે આમાં સાચા શિષ્યો કેટલા છે. એટલે ગુરુદેવે પોતાના પશના મસદસ પર એક ઠાંચી ફેરી મજબુત રીતે તાણી બાધી. ઉપર બ્યવસ્થિત પાઠા બાધો અને રહેજ એના પર મધ લગાવ્યું અને શિષ્યોની પરીક્ષા માટે જરા માંદગીનો સ્વર્ગ રચ્યો. જેટલા શિષ્યો ગુરુને સાંજ-સવાર પ્રણામ કરવા આવે એ બધા શિષ્યોને ગુરુ માંદા છે, એવો ખ્યાલ કરાવ્યો. પછી શિષ્યમંડળી પૂછે, છે, ‘પ્રભુ! આપને થાય છે. શું? ત્યારે ગુરુ ધીરા મંદ આવ્યો બેલતા, ‘ભાઈ! મારી પીડા અસહ્ય છે.’ એમ કહી પછે નીકળેલું પેલું ગૂંમડું ખતાવતા. બકતો ગૂંમડા (કેરી) ઉપર આશળા દયાને એટલે કંઈય લાગતું અને સમર્થદેવ પણ ચીસ પાડતા કહે કે દુઃખાઈ છું. એટલે શિષ્યમંડળી અધિરાઈ વધવા માંડી અને ગુરુદેવ પણ દાગના સ્વામીમાં અંદર સચકત પણ ઉપરથી બહુ જ અચકત દેખાવા લાગ્યા. આથી શિષ્યમંડળીમાં ચિંતા દેખાતાં અન્યોન્ય વાતો થવા લાગી કે આ વખતનો ગુરુપૂર્ણિમાનો મહોત્સવ બહુ આનંદપૂર્વક ઊજવાયો નહિ. એટલે કેટલાક તો હતાય પણ થઈ ગયા. એમાં કેટલાક સત્જનોએ વિચાર કર્યો, ‘અરે! આપણે અર્થ વલણ મારીએ છીએ. શિવાજી મહારાજને લાવેને પત્ર લખીએ એટલે રાજવંદને લખને હમણાં આવશે. એમ કહી પત્ર પાડ્યો. પત્ર મળતાની સાથે ગુરુનો પરમ ઉપાસક ચિતરાજ રાજવંદને લખને આશ્રમે આગ્યો અને સમર્થ દેવની સુલાકાત લીધી. પછી સઘળી શિષ્યમંડળીને બહાર કાઢી સમર્થ દેવે પોતાની ચિકિત્સા (રોગનું નિદાન) કરવાનું કહ્યું. વૈદરાજ પણ સુંદર નાડીપરીક્ષક હતા. એ આધુનિક જમાનાના ડોક્ટરો જેવા ન હતા, કે આપણી નાડી તપાસે, ટ્યુબો ગોઠવે, ઊંખા-છતા કરે અને પછી પાસે બેસાડી કહે કે હવે તમને શું થાય છે. એવા એ રાજવંદન હતા. એમણે તો ગુરુને સારી રીતે તપાસી કહ્યું “ગુરુ! અવિનય બદલ હુમા કરશે. પ્રભુ! પણ ને સત્ત્વ પૂઝવો તો આપણા સરિરમાં કાંઈ જાતનો વ્યાધિ છે જ નહિ. અને આજ

દિન સુધી નૈષ્ઠિક ધ્વજાયક પાળ્યું હોય એવા પરમ સિદ્ધ યોગી સમર્થમાં વ્યાધિ સંભવે જ ક્યાંથી? જ્યારે કાલના જમાનામાં કેટલાય ધ્વજચારીઓને વ્યાધિ-આસ્તજ બાળીએ છીએ. મન-વચન-કર્મથી નૈષ્ઠિક ધ્વજ-અર્થ પાળ્યું હોય તેનાથી ‘વ્યાધિ સો ગાઉ દૂર હોય ધ્વજાયકનો કેવો પ્રભાવ છે!

“કાળને યંભાવનાર. જે ધ્વજચારી હિન્દના” આર વર્ષ પર્વન્ત નૈષ્ઠિક ધ્વજઅર્થવત પાળનાર કદવાકુ-કુલોત્પન્ન લક્ષ્મણે મેખનાદ જેવાને મહાત ક્યો અને નૈષ્ઠિક ધ્વજચારી હનુમાને જ્યારે લકોદ્દહન ક્યું ત્યારે રાવણ બહાર નીકળી હનુમાનને આમ કિલકારીઓ કરતા નેષ્ઠ એને કાંઈ થયો એટલે રાવણના કેદખાનામાં કાળ સડતો હતો તેને બહાર કાઢી કહ્યું, કે આ વંદરાને બાંધ છે. જ્યારે કાંઈ એના તરફ દોટ લીધી ત્યારે હનુમાને પોતાના પ્રભુ રામને યાદ કરી પોતાનું વિરાટ રૂપ ધારણ ક્યું. અને કાળને ઉડાવી પાનના ખીડાની માફક પોતાના મોઢામાં ગોઠવી દીધો. જ્યારે સ્વર્ગીય દેવમંડળીએ વ્યાધી અચીવારમાં રુદ્રરૂપી હનુમાનની પ્રાર્થના કરી કહ્યું કે ભગવાન! કાળને મારશો નહિ ત્યારે હનુમાને એને છૂટા કરી દીધો. ધ્વજઅર્થમાં આ અચૂક સદિત રહેલી છે. મટે ભારતના પ્રત્યેક ભાષિણોએ ધ્વજઅર્થન પાળવાની ખાસ જ આવશ્યકતા છે. રાજવંદના નિદાનથી સમર્થદેવ ખૂબ જ સંતુષ્ટ થયા અને કહ્યું, કે ચાપાચ બેટા. આ મેં સ્વામી રચ્યો છે. એ કેવળ શિષ્યોની પરીક્ષા પૂરતો જ રચ્યો છે. મટે તમે બહાર જઈ શિવાજી મંલાદિ શિષ્યમંડળીને કહો કે રામ અચ્ચાબ છે. ગુરુ પૂર્ણિમા બાળશે નહિ, નેથી શિષ્યો બકરાઈ જશે. અને બચાવવા મટે તમને પ્રાર્થના કરશે; ત્યારે બાંધ હાથે તમારે કહેવું કે આ રામ કોઈપણ દિસાએ મટે એમ નથી. છતાંય ચોડા અંશે. ફડીમૂત થવાય એવો એક અખતરો છે. પણ તે અખતરો તાસ આપે એવો છે. એટલે પૂઝશે કે કહો કે એવો ક્યો અખતરો છે? ત્યારે તમારે બહુ આનંદ કરીને કહેવાનું કે મને તો એમાં શંકા નથી પણ ભગવાન જ થય અપવડાવે છે. વાત એ છે, કે આ ગુમડા ઉપર મોહું રાખી એ રાજને કાંઈ ચૂસી લે તો ગુરુદેવ બેડા થાય.

આરે પ્રદારે મસ્તકાંધાને લાવવી હોત તો હું લાવી શકત. એમાં વળી તને મારે શા માટે કહેવું પડે, પણ કાઢા! મારે એવી રીતે મારી પ્રાણપ્રવારી પ્રજાના દિલને દલાવીને એ કાલું કરવું નથી. અને જો હું એમ કરું તો રાજ્યપિતા તરીકેનું પ્રજા હું અદા કરી શકતો નથી. પ્રજાની કાષ્ટપણ સુંદર કન્યાને ગમે તે રીતે જળજળરીથી લાવીને ઘરમાં બેસાડનાર રાજા, રાજા કહેવાતો નથી. પણ એ તો એણે રાક્ષસીકૃસ ક્યું કહેવાય. માટે પ્રધાન! એવું કૃત્ય જોજો કરતા, કે મારા પવિત્ર નામને કલંક લાગે. અને મને જો એમ કરવું હોત તો વાર પણ શી હતી. માટે પ્રધાનશા! મારા સુખની ખાતર કાષ્ટ પ્રજા-જનનું દોહ ન દેવાય તેની ખાસ તકદારી રાખજો. અરે! મુર્ખવંદના પુરુષોત્તમ રાજા રામને એક દિવસ જનસુરે આવી કંપિતહૃદયે વાન કરી; 'પ્રજા! એક ધોખી અને તેની જીનેતકારાં યર્ષદની એમાં ધોખીએ પત્નીને દહી દીધું' કે 'હું દાશરથી રામ નથી કે જનકી રાવણને ત્યાં જઈ આવી છતાં એણે તેને ઘરમાં સંધરી' આ શબ્દથી ભ્રમવાન રામનું દિલ કચવાયું અને તેમણે જનકીની અગ્નિપરીક્ષા કરી હતી. અને પોતે જળણતા હતા કે જનકી મન-વચન-કર્મથી સતી છે. છતાં મારી પ્રજાને મારા પ્રત્યે આટલી કેમ આશંકા હોવી નેકરે. એટલાની ખાતર રાજા રામે પતિપરવણ સતી સીતાના નિમિષમાત્રમાં ત્યાગ કર્યો હતો. તો મારાથી મસ્તકાંધાને કેવી રીતે ઘરમાં લાવીને બેસાડી શકાય. મારા ખ્યાલ પ્રધાન! જોજો અને રાજ કરવા જતાં જનનું દિલ દેવાય, એનો ખાસ ખ્યાલ રાખજો. છતાં હું તો તમને આદેશ કરું છું કે તમે 'મને જોડેથી રાજ રાખવા પ્રવૃત્ત કરશો. તેના કરતાં મારી પ્રજાને પ્રસન્ન કરવા પ્રવૃત્ત કરશો તો એથી તમારો નામના ઉત્તમ થશે. અસ્તુ. સંજ્ઞાનો! 'નેહુ', કેવો આદર્શ રાજવીર! પોતે દુઃખ સહન કરવા તૈયાર છે પણ પ્રજાના દિલને દલાવવા

તૈયાર નથી. ક્યાં છે પ્રજાના માનસને પારખનાર દાહ એવા રાજા કે પ્રધાનો? આજ તો કાષ્ટ રાજા કે પ્રધાનો પ્રજાની પડી નથી. ત્યાં સુખની આશા ક્યાંથી રાખી શકાય? સુખ તો ત્યાં છે, ત્યાં રાજા પ્રજામાં લાગણી છે, સૈક્ય છે, સદ્ભાવ છે, અને ધર્મ છે. ધર્મ નથી ત્યાં દુઃખ સિવાય બીજું સંભવે પણ શું? આજ તો માનવ બંધેક મારકીટ કરવામાં માનવતા જુલ્યા છે. પણ હવે આમાં કહેવું પણ કેને? આજે ભારત દિનપ્રતિદિન માનવતા વિહારી જનતા જાય છે; ધર્મ-કર્મથી ભ્રષ્ટ થતો જાય છે અને તેથી જ અમે પ્રતિદિવસ વ્યાખ્યાનમાં કહીએ છીએ, એથી જ ભારતવર્ષના માથા પર કષ્ટ ઉપર કષ્ટ છે. માટે સન્જ્ઞાનો! ભારતને પુનઃ સાચો ભારત બનાવવો હોય તો રામાયણ અને મહાભારતનું પઠન-પાઠન કરો, એનું મનન અને નિદિધાસન કરી, વર્તન કહેતાં આચરણમાં પ્રકીર્ણ તો માનવી મટી દેવ બનીશું. આપણા ધર્મપ્રધાનમાં લખ્યું છે, કે, ત્રેતીસ કોટિ દેવતાઓ હતા. તે મારી માન્યતા મુજબ હિંદુ-સ્તાનનાં લોકજાહેનોની જ ગણતરી ત્રેતીસ કોટિ દેવતાઓમાં થતી હતી. એમની રજીરમાં ધર્મનો હુસ્સો હતો. જ્યારે આજે ધર્મની પકતી છે અને આજે માનવતા પણ જુલ્યા છીએ, નહિતર આપણી સરકારને દોષ અમજ આપવા તૈયાર ના યાત. માટે સન્જ્ઞાનો! જુલ્યા ત્યાંથી ફરી ગળી માનવતાને અપનાવો. એવી મારી આપસર્વને કરબદ પ્રાર્થના છે, આજના ભારતની આ વિષમ સ્થિતિ હોવા છતાં વિદેશીઓની આંખ ભારત પર રમટથી રહી છે. અને જવાહર જોવા નેતાનું 'વિદેશમાં બહુમાન યાય છે. અને લોખંડી પુરુષ સરદારના શબ્દોની વિદેશમાં કિંમત અંકાય છે. તો સન્જ્ઞાનો! આપણે માનવી બનીએ તો આપણા જવાહર રામ બનશે અને સરદાર દતુમન બનશે. અસ્તુ

અપૂર્ણ

રામાયણનું અધ્યાત્મ સ્વરૂપ

(મતીક પૃષ્ઠ ૧૩૮ થી આગળ)

શ્રીમદ્ભાગવતમાં નવમા સ્કન્ધમાં એ અધ્યાય રામાયણના છે. તેમાં શ્રીરામચરિત્ર આપેલું છે. શ્રીમદ્ભાગવત એ પરમહંસની સંહિતા છે. તેમાં કપિત્વ, જડભરત, પ્રહ્લાદ, અંબરીષ વગેરે પરમહંસોનું વર્ણન આપીને હવે પરમહંસ શુદ્ધવૃદ્ધ શ્રી રામ-પરમહંસનું ચરિત્ર પરીક્ષિત રામને કહે છે. હંસ દ્વિ અને પાણીને ભુલ કરી શકે છે. તેવી જ રીતે હંસકોટિના મહાત્માઓ જડના ધર્મ અને ચેતનના ધર્મને ભુલ કરી શકે છે. પરમહંસો જડની સત્તા તદ્દન ઊડાતોને અનવગણાવે બધે બહાદુર્ય ન કરી શકે છે.

તેથી દરેક જીવની પહેલી ફરજ એ છે કે પોતે કેવા થયું છે એ પહેલાં નક્કી કરવું નોખએ અને પછી તે પ્રમાણે જીવન ગોઠવવું નોખએ. જેઓને હંસ અથવા પરમહંસની પદવી પ્રાપ્ત કરવી હોય તેમને માટે ઇતિહાસ અને ભૂગોળના જ્ઞાનની જરૂર નથી. આ કારણને લઈને પ્રાચીન કાળના મહાન યોધાઓ ઇતિહાસ અને ભૂગોળ તરફ બહુ ધ્યાન આપેલ નથી. રાક્ષસો એટલે તે તું છે. એ મહાવાક્યમાં “તે તું ચરક” એવો અર્થ નીકળતો નથી. તેથી માત્ર અધ્યાત્મ દર કરવાનું રહે છે. તે માટે ઇતિહાસના જ્ઞાનની જરૂર નથી. તેથી શ્રી રામચંદ્રજીનો અવતાર ક્યારે ચલ્યો, તે વખતે કઈ સાહ દત્તી તેની વિગત બરાબર મળી શકતી નથી. છતાં માણસોને ઐતિહાસિક વાતો ગમે છે તેથી અપણા રાજકારણે રામાયણ અને મહાભારત જેવા ઇતિહાસો, એવી રીતે લખેલા છે કે તે વર્ણિતાવર્ણિતા બહુવાન મળે. એ બધા સંસ્કાર સારા કરવાના ઇતિહાસ છે. તેનાથી રામ-દેવ ઝોછા થાય છે. દાઢ જે જતનના ઇતિહાસ દાઢકુચો અને કોયેલોમાં આવે છે તેનાથી રાગદ્વેષ વધે છે. તેથી રાજકારી માણસોના ઇતિહાસ બધે કરીને રામાયણના જેવા સંસ્કારના ઇતિહાસ શીખવાની જરૂર છે. સંસ્કારના ઇતિહાસનો અર્થ એ છે કે જેને માણસોએ આ પૃથ્વી ઉપર જન્મીને આસુરી પ્રકૃતિ છતીને આત્મ-

સક્ષાત્કાર કરેલ હોય તેવા મહાપુરુષોના જીવનચરિત્રો શીખવવા નોખએ. રાજકારી ઇતિહાસ માણસને રેશને માટે મરતાં શીખવાડે છે, સંસ્કારના ઇતિહાસ સાથે જીવન જીવતાં શીખવાડે છે. સારા મરણ કરતાં સારા જીવનની કિંમત ધણી છે, જેનું જીવન ખરાબ હોય તે રેશને માટે પોતાનો ભોગ આપે તો હાથમાં તેના વખાણ થાય છે. છતાં તે કરતાં સારા જીવનની કિંમત ધણી છે. સારા જીવનવાળા માણસ ખીજાને મોક્ષનો રસ્તો બતાવે છે. એવાને હંસ અથવા પરમહંસ કહે છે. એવા ધણા મહાત્માઓની કથા વારંવાર શ્રીમદ્ભાગવતમાં આવે છે.

જેમ શ્રીમદ્ભાગવત એ સમાધિભાષાનો મંથ છે તેમ શ્રી રામાયણ પણ સમાધિભાષાનો મંથ છે. જેમ ભાગવતનું ‘અર્ધ’ તત્ત્વ વ્યાસજીને સમાધિમાં મળ્યું હતું તેમ રામાયણનું ‘અર્ધ’ તત્ત્વ પણ શ્રી વાલ્મીકિને સમાધિમાં મળ્યું હતું. આ કારણને લઈને વાલ્મીકિના રામાયણ ઉપરાંત અને દુષ્ટસીદ્ધાંતજીના રામાયણ ઉપરાંત અધ્યાત્મરામાયણનો મંથ પણ મળી શકે છે અને આત્મરામાયણ પણ સમાધિભાષામાં અર્થ આપી શકે તેવું ‘સરતું સાદિત્યવર્ધક દાર્પણ’ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

સીતાજીનો જન્મ સાધારણ માણસની પેઠે થયેલ નથી. જ્યારે જનક રાજ યજ્ઞ માટે જમીન ખેડાવતાં દત્તા સારે જમીનમાંથી સીતાજીનો અવિર્ભાવ થયેલ છે. માણસ પણ પોતાનાં કર્મ ચતુર્યે ભગવાનને અર્પણ કરે અને એ રીતે ચરીતરૂપી જમીન ખેડાય તો તેમાંથી સ્વરૂપ-શક્તિરૂપી સીતાની પ્રાપ્તિ થાય. સીતાજી મોટાં યજ્ઞ સારે અંબદ-ધનુષથી રમતાં દત્તા એ ત્રણ ગુણવાળો માણ છે. એ ધનુષને જે તોડી શકે તે જ તેના પતિ થાય એવું સીતાજીએ વત લીધું હતું. માવાને નાચ માત્ર બહુસત્તાથી ચર્ચી શકે છે. તેથી તે બહુરૂપ શ્રી રામચંદ્રજીએ તોડ્યું હતું. તે પહેલાં શ્રી રામચંદ્રજી તાદ્મારૂપી માતિનો પણ નાચ કર્યો હતો.

અજ્ઞાન એ રામનું સ્વરૂપ છે અને વિવેક એ લક્ષ્મણનું સ્વરૂપ છે. વિચારનું નામ રામનું છે અને વૈજ્ઞાન્યનું નામ ભરત છે. એ ચારે જો સાથે હોય તો અયોધ્યાના જેવું શુદ્ધ વશરનું અથવા કશેષ વશરનું રાજ્ય થાય, પણ વૈરાગ્યરૂપી ભરત અને વિચારરૂપી રામનું બહાર બધા દત્તા સારે જીવરૂપ દશરથે વિવશરૂપી દેવતાના મોહમાં પડીને રામ અને લક્ષ્મણને વનવાસ આપ્યો હતો. સંસારમાં પણ લગભગ બધા જીવ ન્યારે વિવશોના મોહમાં પડે છે ત્યારે જ્ઞાન અને વિવેકને ક્યોનાર કરે છે.

મુખ્ય રામાયણ ચાર છે. વાલ્મીકિ કૃત, તુલસીદાસનું, અખ્યાતમ રામાયણ અને ચોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ. પહેલું પંડિતોને કામનું છે. બીજું સંસ્કૃત ન બાળુનાર બકાતજોને ઉપયોગી છે, ત્રીજું અને ચોથું ચાની પુરુષોને આનંદ આપે તેવાં છે. તુલસીદાસજીના રામાયણમાં બાળવતનો ધણો ભાગ લીધો હોય તેવું જણાય છે.

રામાયણના મંજાયાચરણમાં જ નીચેના જે શ્લોક આપેલો છે તે ખાસ ધ્યાન આપવા જેવો છે. તેમાં સ્પષ્ટિદષ્ટિવાદ અને દષ્ટિસ્પષ્ટિવાદ બંનેનું તાર્કિક સમાર્થ બધું છે.

યન્માયાવશવર્તિ વિશ્વમલિલં વ્રહ્માદિદેવામુરાઃ ।
યત્સત્વાદમૃદમેવ ભાતિ સકલં રજ્જી યથાદેર્શનમઃ ॥
યત્પાદઃ પ્લવમેકમેવ હિ મહામ્નોધેરિત્તતીર્થવર્તા ।
વન્દેન્દ્રં તમશેષકારણપરં રામાલ્કયનીશં હરિમ્ ॥

અર્થ—સમગ્ર વિશ્વ અને સહજા વગેરે દેવો તથા અમુરો જેમની માયાને વશ વર્તે છે, બ્રહ્મને લીધે છીપમાં જેમ ચાંદીનો ગોસ થાય છે તેમ જેની માયાને લીધે આં સહજ જગત સત્ય હોય તેવું જણાય છે; તેમજ આ સંસારરૂપી સમુદ્રને પાર કરવાની ઇચ્છાવાળાને માટે માત્ર જેમના ચરણ જ એક નીકારૂપ છે અને એવા હોવા છતાં જે સર્વ કાર્યકારણી પર પણ રહેલા છે એવા વિષય સ્વરૂપ બ્રહ્માન રામચંદ્રને હું પ્રણામ કરું છું.

આ શ્લોકમાં જગતને સત્ય જેવું કહ્યું છે. એટલે છીપમાં દેખાતું રૂપું ન્યાસિધી છીપનું જ્ઞાન યશું નથી ત્યાંસિધી સાચું હોય છે તેમ જેને સ્વજનું જ્ઞાન યશું નથી તેને જગત દેખાય છે. જેને અજ્ઞાન થાય છે

તેને જગત સહારૂપ હોય છે એ શાસ્ત્રો સિદ્ધાંત છે. આવી દશા તરત પ્રાપ્ત થતી નથી અને દરેક માણસોને અનેક પ્રકારના વિધો યોગ્ય થવા પડે છે. કેટલીક વાર બ્યવહારમાં એક જ વખતે બેત્રણ ફરજ માથે આવે પડે છે અને તેમાંથી કેવી રીતે રસ્તો કરવો તે ધણા માણસોને સજ્ઞતું નથી. તેવાઓને માટે રામાયણના દર્શનો અને પ્રસંગો ખાસ અભ્યાસ કરવા જેવા છે. પુત્રનો ધર્મ, સ્ત્રીનો ધર્મ, સેવકનો ધર્મ, માતાપિતાનો ધર્મ વગેરે વગેરે બ્યવહારમાં બહુ ઉપયોગી થાય તેવા નીતિના ધણા શિક્ષાન્તો રામાયણમાંથી મળી આવે છે. ખરી રીતે જોતાં રામાયણ એ રાજપ્રકરણવળી ઇતિહાસ નથી, પણ સંસ્કાર સારા કરવાનાં સાધન બતાવનાર મહાન ગ્રંથ છે. ખાસ કરીને જેઓને અનીતિ-માંથી નીકળી નીતિમાં આવવાનું છે તેમને માટે આ ગ્રંથ બહુ જ માર્ગદર્શક છે. રામાયણ એ મ. ગાંધીજીનો પ્રિય ગ્રંથ હતો અને હેતુની વખતે પણ તેમના મુખ્ય-માંથી 'હે રામ' એવા શબ્દો નીકળ્યાં હતાં.

આપણાં શાસ્ત્રોમાં બ્રહ્માનના સ્વરૂપનું સચુચરૂપે તેમજ નિર્ગુણરૂપે-અનંતરૂપે વર્ણન આપેલ છે. જે જીવ પોતાને બ્રહ્માનથી હુદો-માને છે તેને માટે સચુચ સ્વરૂપની ઉપાસના સારી છે, જેને એમ લાગે છે કે બ્રહ્માનથી લુફ્ત કાઢી ધણ રહે નહિ તેમને માટે નિર્ગુણ સ્વરૂપનો ધોષ પણ સારો છે. સચુચ સ્વરૂપને સમજવા માટે થોડીક ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિની પણ જરૂર છે અને બ્રહ્માન શ્રીરામ અમુક વખતે આ પૃથ્વી ઉપર અવતાર લઈને આવ્યા હતા એમ માનવું પણ જરૂરું છે. વળી કાલ પણ જેને બકાતોને શ્રી રામના દર્શન કરવાની ઇચ્છા હોય તેમને એ રૂપે દર્શન પણ થાય છે. તુલસીદાસજીને ચિત્રકૂટમાં શ્રીરામ અને લક્ષ્મણનાં દર્શન થતાં હતાં. ન્યારે પરમ સ્વજની અંદર બકાતની ભાવના બળે છે ત્યારે બકાતને જેવાં દર્શન નોંધે તેવાં યદ્ય રહે છે. પણ સચુચ બ્રહ્માન બધું ભારે દર્શન દર્શને પાછા જતા રહે છે. કાઈવાર ફરીથી બોલાવીએ તો આવે છે પણ ફરી જતા રહે છે. તેથી ચાની પુરુષો બ્રહ્માનનો આત્મરૂપે સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા કરે છે. એવો સાક્ષાત્કાર થવા પછી એ સ્વરૂપ જરૂર રહેતું નથી. કોટામાં રહેલું પાણી બંદાર માઠી દશાય છે, પણ તેમાંથી આકાશ બંદાર કાઠી કાઠું

નથી તેમ આત્માને બહાર કાઢી શકાતો નથી. તે હેય અને ઉપદેયથી રહિત છે. એવા સ્વરૂપનો અતુલ્ય અપોખ્યા નગરીમાં યાવ છે, એટલે તેના અંતઃકરણમાં યુદ્ધ નથી એટલે કામ-ક્રોધ નથી, તેના અંતઃકરણમાં આત્માના આગમ રૂપી રામનો અતુલ્ય યાવ છે. એવો અતુલ્ય થયા પછી જીવને પરમ ક્ષ્યાણ થયું એમ લાગે છે. તે છતાં કાઈકાઈ વાસનાના વેગ તેના મનને બહારાવે છે. તે ભારીય, વગેરે રાક્ષસોનું સ્વરૂપ છે. એવા રાક્ષસોને ખોરવા માટે વિશ્વામિત્ર દ્વિરથ રાત્ર પાસે શ્રીરામની માગણી કરે છે. વિશ્વામિત્ર રામચંદ્રને લાંબો નય છે એટલામાં રસ્તામાં શ્રીરામચંદ્રની તાણા મળી. તેણે રામચંદ્રને કહ્યું કે, “અરે બાળકો,

ધ્યામાં તૈયારી કરે છે અને કૌશી તેમાં વિધિ નાખે છે. ભગવાન રામચંદ્ર-જેવાને પશુ સંસારમાં વિધો આવે છે તો સામાન્ય માણસનું કહેવું જ રું. ત્યારે વિષયમાં પ્રતિરૂપ કૌશીએ સાબળ્યું કે રામચંદ્રનો રાત્ર્યાભિષેક થવાનો છે ત્યારે તે શોક કરવા લાગી અને રૂંગારના સર્વ વંશો બિતારી મેલાં કપડાં પહેરીને કોપલવનમાં જઈને બેસી. ત્યાં જીવરૂપી દ્વિરથ રાત્ર સેતે સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છે. પશુ કૌશી એવું માગે છે કે રામચંદ્રને ૧૪ વંશનો વેનવાસ આપો અને ભરતને રાત્ર આપો. આ બાબત શ્રી રામચંદ્રના બાલુવામાં આવી એટલે તેમણે માતા-પિતાને બુદ્ધી રાખવાની ખાતર વનમાં જવાની સંભાર કરી, વિષય

જેઓ આપની કથા નિરંતર સાંભળ્યા કરે છે તેમના હૃદયમાં આપ રહેા. જે મનુષ્ય આપનામાં પ્રીતી રાખે છે તેના હૃદયમાં આપ રહેા. જેઓ આપને બોજાન અપાંચુ કરીને જન્મે છે તેનામાં આપ રહેા. જેઓના ચરણ તીર્થવાના કરે છે, તેમના હૃદયમાં આપ રહેા. જેઓ ગુરની સેવા કરે છે તેમનામાં આપ રહેા. જેઓના મનમાં કામ, ક્રોધ, મદ, માન, અજ્ઞાન, લોભ ચિત્તની ચંચળતા રામ તથા વેર નથી અને જેઓમાં કષ્ટ, અહંકાર અને માયા નથી તેવાના હૃદયમાં આપ નિવાસ કરેા. જેમને રહુતિ અને નિંદા સમાન છે, જેમને આપના સિવાય બીજી ક્ષતિ નથી. જેઓ પરસ્પરીને ગા સમાન માને છે અને બીજાના મનને ઝેર જેવું સમજે છે તેમના હૃદયમાં આપ રહેા. જેઓ સઘળા અવ્યયુક્તે ત્યાગી ગુણનું પ્રદક્ષ કરે છે તેઓના મનમાં આપનું સુંદર સ્થાન છે. આ બધાં આપને રહેવાને યોગ્ય સ્થાન છે છતાં દાક્ષના સમયને અનુસાર સ્થાન નોંધજો તો આપ ચિત્રકૂટ પર્વત ઉપર નિવાસ કરેા.

આ બધાં ઇતિહાસ નિશાળના ઇતિહાસ જેવો નથી. આ બધાં સરંકારનો ઇતિહાસ છે. આવા ઇતિહાસથી માણસ સદાચાર શીખે છે.

હવે શ્રીરામચંદ્રજી, હનુમાંજી અને સીતાજી ચિત્રકૂટ પર્વત પર રહેવા લાગ્યાં. તેમને લઈ આવનાર સારથી મુમંત્ર પાછો અયોધ્યા ગયો અને શ્રી રામચંદ્રજી વજેરના વનવાસના ખબર દશરથ રાજાને અને રાણીઓને આપ્યા. આ વાત સાંભળી, રાજદરબારમાં અને આખી અયોધ્યા નગરીમાં ધણે કેલાહલ મચી રહ્યો. રાજા દશરથને ઝેટલો શોક થયો કે શેડા દિવસમાં તેમજે રામચંદ્રજીના વિયોગને લીધે થરીર છોડી દીધું તે વખતે બધાંની શોક વધ્યો અને વસ્ત્રિજ મુનિએ સમય પ્રમાણે અનેક કથાઓ કહી પોતાનાં જ્ઞાનપ્રકાશ વડે સઘળાંની શોક ટાળ્યો.

આ વખતે ભરત તેના મામાને ઘેર દત્તા. તેમને આ ખબર પહોંચાડવામાં આવી. ભરત પાછા અયોધ્યા આવ્યા અને રામને વનવાસ અને દશરથનો સ્વર્ગવાસ નોંધ અતિ દુઃખી થયા. તેમને એમ લાગ્યું કે પોતાના જન્મ ન થયો હોત તો રામચંદ્રજીને વનવાસ મળત

નહિ, અને વળી દેશીને પેટ તેનો જન્મ થયો તેથી તેને ધણે પરતાવો થયો. ભરત અને શત્રુઘ્ન બન્ને વિલાપ કરવા લાગ્યા. આંહી લાઇ માઇ વચ્ચે તે વખતે કેવો પ્રેમ હતો અને કેવો પ્રેમ રહેવો નોંધજો તેનું બહુ સાફ વર્ણન આવે છે. બધાંજે ભરતજીને રાજમાદી સંભાળવાનું કહ્યું પણ ભરતે કહ્યું કે “માફ લાગુ” તો રામચંદ્રજીની સેવામાં જ છે, મને આત્મા આપો તો હું રામચંદ્રજીની પાસે જઈશ.” લાગ્યું લોહા રાજ્યસુખના જૂખ્યા હોય છે. ભરતનો અર્થ ભક્તિમાં રત એટલે રમનાર એવો પણ આવે છે. તેને રામચંદ્રજી સિવાય બીજું કંઈ વાદ આવતું નથી અને રાજ્ય કરવું મગતું નથી. તેથી ભરતજીએ કેટલાક સેવકોને સાથે લઇ શ્રી રામચંદ્રજીની દર્શન કરવા માટે જવા માટે તૈયારી કરી અને ચિત્રકૂટ તરફ પ્રયાણ કર્યું. રસ્તામાં નિપાદ (બીલ) નું રાજ્ય આવ્યું. ત્યાંના બીલ રાજાને ભરતની સેના નોંધ એવો વિચાર આવ્યો કે ભરત પોતાની સેના લઈને રામચંદ્રજી સાથે મુઠક કરવા આવે છે તેથી તેજે ભરતની સામે લડાઈ કરવાની તૈયારી કરી. એક વૃદ્ધ માણસે નિપાદને સમજાવ્યું આપી કે ભરત તો રામના ભક્ત છે. તેથી નિપાદ એકલો ભરતને મળવા ગયો. ભરતે તેને જાતી સાથે પ્રેમથી ખૂબ ચાંચો. પછી ભરતજીએ નિપાદ પાસે શ્રી રામચંદ્રજીના કુશળસમાચાર પૂછ્યા. પછી બંધી સેના સહિત ભરત ભરદ્વાજના આશ્રમે આવ્યા. ત્યાં એક દિવસ રહીને આગળ ચાલ્યા અને ચિત્રકૂટ આગળ પહોંચ્યા. ભરતજીના નેત્રમાં જળ ભરાઈ આવ્યું. જેમ યોગીને મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય તેમ શ્રી રામના આશ્રમમાં પ્રવેશ કરતાં જ ભરતનું દુઃખ જાત ચક્ર બધું. ‘હે નાથ ! માફ રહણ કરો,’ એમ કહી ભરત અને શત્રુઘ્ન દંડની માફક શ્રીરામચંદ્રજીના ચરણમાં જમીન પર પડ્યા. શ્રીરામચંદ્રજીએ ભરતજીને બળાકારે ઊઠાડી તેમને જાતી સાથે પ્રેમથી ચાંચો. આ પ્રેમનું કૌણ વર્ણન કરી શકે ! પછી તેઓએ સીતાજીને પ્રણામ કર્યાં. સીતાજીએ મનમાં ને મનમાં આશીર્વાદ દીધો. પછી રામચંદ્રજી સઘળી માતાઓને મળ્યા અને કહ્યું કે સંસારની ઘટમાળ ઉધરને, આધીન છે, એમાં કેાઈને દોષ દેવો નોંધજો નહિ. પિતાના સ્વર્ગવાસની ખબર સાંભળી શ્રી રામચંદ્રજી દુઃખી થયા. ત્યાં સાથે આવેલા કેટલાક માણસોની એવી ઇચ્છા થઈ કે શ્રી રામચંદ્રજીને

પાછા હાવવા અને તેમને રાજગાદી સોંપવી. રામ-ચંદ્રજીએ ભરતને કહ્યું કે હે 'તાન ! તું' છવને વૃથા ઉદાસ કર નહિ. છવની ગતિ ધૃષ્ટિને આધીન છે. રાજ્યો માટે ત્યાગ કરી સત્ય પાળ્યું માટે આપણે સત્યનો રસ્તા લેવો જોઈએ.' આવી રીતે પરસ્પર વણી વાતો થઈ, છેવટે શ્રી રામચંદ્રજીની આજ્ઞા માથે ચઢાવી ભરતે તેમની વતી ૧૪ વર્ષ સુધી રાજગાદી સંભાળવાનું કબુલ કર્યું. ભરતની રહેણી, સમગ્રજી, કર્તવ્ય, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, શુદ્ધ, તથા નિર્મળ ચૈત્તર્ય-આ સંધ્યાનું વર્ણન કરવામાં મોટામોટા કવિ પણ સંકેત્ય પામે છે. ભરતજી નિત્ય ભગવાનની પાદુકાઓ પૂજતા હતા અને પાદુકાઓ પાસેથી આજ્ઞા મારી અનેક પ્રકારનું રાજ્ય કરતા હતા.

આજ પ્રકારનાં રાજ્યો હાલમાં લોક ચાહે છે પણ મજાત નથી. બધી જગ્યાએ વસ્તી વધતી જાય છે અને ધંદિયોના ભોગનાં સાધન પણ વધતાં જાય છે, તેથી પાંચ ધંદિયોને જે સુખ મળે તેજ સાચું સુખ છે એમ માનવામાં આવે છે. આવી રજોશુભી વાતાવરણમાંથી સર્વશુભી વાતાવરણ બનાવવું એ કામ ધણીને મુશ્કેલ લાગે છે. હાલના કાળમાં રાજસત્તા પ્રધાનોના હાથમાં છે અને રાજ સાંખ્યચાત્રના પુરુષની માફક અસંમ રહે છે. રાજની જગ્યાએ બધા પ્રતિભા ગવર્નર છે, તેમનામાં પણ ચૈત્રીક સત્તાઓ રહેલી હોય છે તેથી સાંખ્યની માફક બે સત્તાવાળાં રાજ્યો હાલ ચાલે છે. તેમાં પ્રધાનો અને કાઉન્સિલોના સભ્યો ચુંટવા માટે પ્રજાની જાદુમતિ જોઈએ. તેથી દેશની આખી પ્રજાને રાજ નસુકપર વાંચવાની ટેવ પાડવી જોઈએ અને રાજદારી બાજુમાં આખી પ્રજાએ રસ લેવો જોઈએ. આવા સંજોગોમાં પ્રજામાં ધંદિયોના ધર્મ

આવવા લાગે પણ અજ્ઞાતાન મટે જે પ્રકારની તૈયારી જોઈએ તેવા સંસ્કાર આજ વાતાવરણમાં તૈયાર થાય નહિ ત્યાં જાદુ બનીતિ હોય ત્યાં કાવદા અને પોલીસ વધારે જોઈએ અને રાજ કરનારના મગજ ઉપર બોલો પણ જાદુ રહે છે. જે પ્રજામાં નીતિ હોય તે ભરત જેવો એક રાજ આખા હિંદુસ્થાનનું રાજ્ય સહેલાઈથી કરી શકે અને વારંવાર ચુંટણીઓની ધમાલગી પણ જરૂર રહે નહિ. પ્રજામાં નીતિવાળા માણસો વધારવા હોય તો માણસનું પી પણ સુધારવું જોઈએ. અને તેથી નીતિવાળા કુટુંબો વચ્ચે વિવાહ થવા જોઈએ. જ્યાં જી સારું ન હોય ત્યાં ખેતી ઉપર જાદુ બાળ આપવાથી પણ ખેતી સુધરતી નથી. રામાયણમાંથી ખાસ શીખવાનું એ છે કે તે વખતે પ્રજાને રાજ્ય કરતાં ભક્તિની ક્ષિપ્ર વધારે હતી. તે વખતે ગરીબાઈ સહન કરીને પણ નીતિમાં રહેવાનું માણસો પસંદ કરતા હતા. અજ્ઞાત સારી રીતે પાળવામાં આવતું હતું તેથી વસ્તી વધતી નહોતી અને ખોરાકની તંબો પડતી નહોતી. આવો યુગ ફરીથી ક્યારે આવશે તે કહી શકાય તેવું નથી. ખરું રાજ્ય તે કહેવાય કે જ્યાં કોઈ ચેર ન હોય, કોઈ અસત્ય થોડે નહિ, કોઈ ભૂખે મરે નહિ, કોઈ દારૂ પીએ નહિ, કોઈ બંધિયાર કરે નહિ અને દરેક પોતાની ફરજ બરાબર સમજી અને ધર્મ પ્રમાણે વર્તે, આયોની પ્રજાનું સવારથી રાત સુધીનું કર્તવ્ય એવી રીતે થોળાએકું હતું કે તે કર્તવ્યથી છવાતાને પરમાત્માનું સ્મરણ સદા રજા કરતું હતું. આવી જોડે મુશુલ અથવા સંસ્કારી પુરુષ. સીતાજી પણ રામચંદ્રજીને “આર્યપુત્ર” કહીને કોઈ-વાર બોલવતા હતા.

(અપૂર્ણ)

× × ×

તું પુત્રી, જળ, તેજ, વાયુ અને આગ્રહ નથી. સુક્ત થવાને માટે, એ સર્વના સાક્ષી-ચેતનરૂપ તું પોતાને જાણ.

× × ×

ધંદિયો જાણનારી છે. પણ માનનારી નથી. માનનારો તો છવ છે. તે જ સારું નરુક્ત માની જોડે છે. અને તેથી જ બંધન થાય છે. વિજયોમાં જે સુખચક્રિ છે તેને કોડી દળે સમતા ધારણ કરીને વર્તે.

જેઓ આપની ક્યા નિરંતર સંભળ્યા કરે છે તેમના હૃદયમાં આપ રહેા. જે મનુષ્ય આપનામાં પ્રીતી રાખે છે તેના હૃદયમાં આપ રહેા. જેઓ આપને ભોળા અર્થથી હરીને જાય છે તેનામાં આપ રહેા. જેઓના ચરણ તીર્થવાના કરે છે, તેમના હૃદયમાં આપ રહેા. જેઓ ગુરની સેવા કરે છે તેમનામાં આપ રહેા. જેઓના મનમાં કામ, ક્રોધ, મદ, માન, અજ્ઞાન, લોભ ચિત્તની ચંચળતા રાગ તથા વેર નથી અને જેઓમાં કષ્ટ, અહંકાર અને માયા નથી તેવાના હૃદયમાં આપ નિવાસ કરા. જેમને શત્રુતિ અને નિંદા સમાન છે, જેમને આપના સિવાય ખીજી ગતિ નથી. જેઓ પરસ્પરે મા સમાન માને છે અને ખીજના ધનને ઝેર જેવું સમજે છે તેમના હૃદયમાં આપ રહેા. જેઓ સધળા અવગુણને ત્યાગી ગુણનું પ્રદય કરે છે તેઓના મનમાં આપનું સુદર રથાન છે આ અર્થા આપને રહેવાને યોગ્ય રથાન છે છતાં હાલના સમયને અનુસાર રથાન જોઈએ તો આપ ચિત્રકૂટ પર્વત ઉપર નિવાસ કરા.

આ અર્થા પ્રતિહાસ નિશાળના પ્રતિહાસ જેવા પી. આ અર્થા સંસ્કારનો પ્રતિહાસ છે. આવા પ્રતિપ્રથી માથુસ સદાચાર સીધે છે.

અને શ્રીરામચંદ્રજી, હૃદયમણી અને સીતાજી ચિત્ર ચર્ચાત પર રહેવા લાગ્યાં. તેમને હર્ષ આવતાર ચરણમંત્ર પાછો અગોધ્યા ગયો અને શ્રી રામ-જેના વનવાસના અખર દયરથ રાજને અને વન્દેજી આપ્યા. આ વાત સંવિગ્ની રાજદરબારમાં અચઅર્થોધ્યા નગરીમાં ઘણે કલાહલ મચી જેમની મન્દરથને જોટલો શોક થયો કે ચોડ ચાંદીનો ભારામચંદ્રજીના વિચારને હાથે ચરીર છોડી સદગ જગતવાતો શોક વધ્યો અને વસ્ત્રિ મુનિએ સંસારરૂપી ધનુ કથાએ કહી પેતાના ચાંદ્રપ્રકાશ જેમના ચરણ જ પડ્યો.

જે સર્વ કાર્યકાર તેના મામાને ઘેર હતા. તેમને સ્વરૂપ ભગવાન રા આવી. ભરત પાછા અર્થોધ્યા આ મ્લોકમાં જ આવી. ભરત પાછા અર્થોધ્યા છીપમાં દેખાતું રૂપ જ અને દયરથનો સ્વર્ગવાસ ત્યાંથી સાચું લાગે છે તે જોગ લાગ્યું કે પેતાનો ચંદ્રજીને વનવાસ મગન નથી તેને જગત દેખાય

નહિ, અને વળી ક્રેકીને પેટ તેનો જન્મ થયો તેથી તેને યજ્ઞે પરતાવો થયો. ભરત અને ચતુર્ધ જન્મ વિલાપ કરવા લાગ્યા. આંહી બાપ બાપ વચ્ચે તે વખતે કેવો પ્રેમ હતો અને કેવો પ્રેમ રહેવો જોઈએ તેનું બહુ સારું વર્ણન આવે છે. બધાએ ભરતજીને રાજગાદી સંભાળવાનું કહ્યું પણ ભરતે કહ્યું કે “મારું બહુ” તો રામચંદ્રજીની સેવામાં જ છે, મને આજા આપો તો હું રામચંદ્રજીની પાસે જઈઉં.” લાગ્યું લોકો રાજ્યસુખના શૂન્યા હોય છે. ભરતનો અર્થ ભક્તિમાં રત જોટલો રમનાર એવો પણ થાય છે. તેને રામચંદ્રજી સિવાય ખીજું કંઈ થાક આવતું નથી અને રાજ્ય કંઈવું મગતું નથી. તેથી ભરતજીએ કેટલાક સેવકોને સાથે લઈ શ્રી રામચંદ્રજીનાં દર્શન કરવા માટે જવા માટે તૈયારી કરી અને ચિત્રકૂટ તરફ પ્રયાણ કર્યું. રસ્તામાં નિષાદ (શીલ) નું રાજ્ય આવ્યું. ત્યાંના બીલ રાજને ભરતની સેના જોઈ એવો વિચાર આવ્યો કે ભરત પેતાની સેના લઈને રામચંદ્રજી સાથે કુદ કરવા આવે છે તેથી તેણે ભરતની સામે લડાઈ કરવાની તૈયારી કરી. એક વૃદ્ધ માથુસે નિષાદને સમજાવ્યું આખી કે ભરત તો રામના ભક્ત છે. તેથી નિષાદ એકલો ભરતને મળવા ગયો. ભરતે તેને છાતી સાથે પ્રેમથી ખૂબ ચાંપ્યા. પછી ભરતજીએ નિષાદ પાસે શ્રી રામચંદ્રજીના કુશળસમાચાર પૂછ્યા. પછી બધી સેના સહિત ભરત ભરતજીના આશ્રમે આવ્યા ત્યાં એક દિવસ રહીને આગળ ચાલ્યા અને ચિત્રકૂટ આગળ પહોંચ્યા. ભરતજીના નેત્રમાં જળ ભરાઈ આવ્યું. જેમ યોગીને મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય તેમ શ્રી રામના આશ્રમમાં પ્રવેશ કરતાં જ ભરતનું દુઃખ ઘાત યદ્ય અર્થ. ‘હે નાયક! મારું રક્ષણ કરા,’ એગ કહી ભરત અને ચતુર્ધ દંડની મારફે શ્રીરામચંદ્રજીના ચરણમાં જમીન પર પડ્યા. શ્રીરામચંદ્રજીએ ભરતજીને બળાકારે બોલી તેમને છાતી સાથે પ્રેમથી ચાંપ્યા. આ પ્રેમનું દેણ વર્ણન કરી શકે! પછી તેઓએ સીતાજીને પ્રણામ કર્યાં. સીતાજીએ મનમાં ને મનમાં આશીર્વાદ દીધો. પછી રામચંદ્રજી સધળી માતાઓને ગળ્યા અને કહ્યું કે સંસારની પટમાળ છિપરને આધીન છે, એમાં રાખી દોષ દેવો જોઈએ નહિ. પિતાના સ્વર્ગવાસની અખર સંભળી શ્રી રામચંદ્રજી દુઃખી થયા. ત્યાં સાથે આવેલા કેટલાક માથુસોની એવી ક્ષત્ર યદ્ય કે શ્રી રામચંદ્રજીને

પાછા લાવવા અને તેમને રાજગાદી સોંપવી. રામ-ચંદ્રજીએ બરતને કહ્યું કે હે 'તાન !' તું જીવને વૃથા ઉદાસ કર નહિ. જીવની ગતિ ઈશ્વરને આધીન છે. રાજાએ મારો ત્યાગ કરી સત્ય પાળું' માટે આપણે સત્યનો રસ્તા લેવો જોઈએ.' આવી રીતે ખરેખર ધણી વારો થઈ, છેવટે થી રામચંદ્રજીની આજ્ઞા માથે ચઢાવી બરતે તેમની વતી ૧૪ વર્ષ સુધી રાજગાદી સંભાળવાનું કયુલ કયું. બરતની રહેણી, સમજણ, કર્તવ્ય, બકિત, વૈરાગ્ય, શુશ્રૂ, તથા નિમંત્રણ ઐશ્વર્ય-આ સમજાતું વર્ણન કરવામાં મોટામોટા કવિ પણ સંકેત પામે છે. બરતજી નિત્ય ભગવાનની પાદુકાઓ પૂજતા હતા અને પાદુકાઓ પાસેથી આના મારગી અનેક પ્રકારનું રાજ્ય કરતા હતા.

આવા પ્રકારના રાજ્યો હાલમાં લોક ચાહે છે પણ મળતા નથી. બધી જગ્યાએ વસ્તી વધતી જાય છે અને ઇન્દ્રિયોના ભોગના સાધન પણ વધતા જાય છે, તેથી પાંચ ઇન્દ્રિયોને જે સુખ મળે તેજ સાચું સુખ છે એમ માનવામાં આવે છે. આવા રત્નેશુભી વાતા-વરણમાંથી સર્વશુભી વાતાવરણ બનાવવું એ કામ ધણીને મુશ્કેલ લાગે છે. હાલના કાળમાં રાજસત્તા પ્રધાનોના હાથમાં છે અને રાજ સામ્પ્રદાયના પુરુષની માફક અસંગ રહે છે. રાજાની જગ્યાએ બધા પ્રતિભા મલન'શ છે, તેમનામાં પણ થોડીક સત્તાએ રહેલી હોય છે તેથી સામ્પ્રતી માફક બે સત્તાવાળા રાજ્યો હાલ ચાલે છે. તેમાં પ્રધાનો અને કાઉન્સિલોના સભ્યો ચુંટવા માટે પ્રજાની જાગૃતિ જોઈએ. તેથી દેશની આખી પ્રજાને રાજ ન્યુસપેપર વાંચવાની ટેવ પાડવી જોઈએ અને રાજદારી જાજતોમાં આખી પ્રજાએ રસ લેવો જોઈએ. આવા સંજોગમાં પ્રજામાં જાગૃતિના ધર્મ

આવવા લાગે પણ સઘનતાન માટે જે પ્રકારની તૈયારી જોઈએ તેવા સંસ્કાર આવા વાતાવરણમાં તૈયાર થાય નહિ જ્યાં બહુ અનીતિ હોય ત્યાં કામદા અને પોલીસ વધારે જોઈએ અને રાજ કરનારના મગજ ઉપર બોલે પણ બહુ રહે છે. જો પ્રજામાં નીતિ હોય તો બરત જેવા એક રાજ આખા હિંદુસ્થાનનું રાજ્ય સહેલાઈથી કરી શકે અને વારંવાર ચુંટણીઓની ધમ્મણી પણ જરૂર રહે નહિ. પ્રજામાં નીતિવાળા માણસો વધારવા હોય તો માણસનું બી પણ સુધારવું જોઈએ. અને તેથી નીતિવાળા કુટુંબો વચ્ચે વિવાહ થવા જોઈએ. જ્યાં બી સાફ ન હોય ત્યાં ખેતી ઉપર બહુ ખાન આપવાથી પણ ખેતી સુધરતી નથી. રામાયણમાંથી ખાસ શીખવાનું એ છે કે તે વખતે પ્રજાને રાજ્ય કરતાં બકિતની કિંમત વધારે હતી. તે વખતે ગરીબાઈ સહન કરીને પણ નીતિમાં રહેવાનું માણસો પસંદ કરતા હતા. ઇશ્વર્ય સારી રીતે પાળવામાં આવતું હતું તેથી વસ્તી વધતી નહોતી અને ખોરાકની તંબી પડતી નહોતી. આવો યુગ ફરીથી ક્યારે આવશે તે કહી શકાય તેવું નથી. ખરું રાજ્ય તે કહેવાય કે જ્યાં કોઈ ચોર ન હોય, કોઈ અસત્ય બોલે નહિ, કોઈ ભૂખે મરે નહિ, કોઈ દારૂ પીએ નહિ, કોઈ વ્યભિચાર કરે નહિ અને દરેક પોતાની ફરજ બરાબર સમજી અને ધર્મ પ્રમાણે વર્તે. આથીની પ્રજાનું સવારથી રાત સુધીનું કર્તવ્ય એવી રીતે થાળજેનું હતું કે તે કર્તવ્યથી જીવાત્માને પરમાત્માનું રમણ સદા રહ્યા કરતું હતું. આવી એટલે મુશુક્લ અથવા સંસ્કારી પુરુષ. સૌતાજી પણ રામચંદ્રજીને "આયપુત્ર" કહીને કોઈ વાર ગોલવતાં હતાં.

(અપૂર્ણ)

તું પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ નથી. મુક્ત થવાને માટે, એ સર્વના સાક્ષી-ચેતનરૂપ તું પોતાને જાણ.

ઈન્દ્રિયો જાણવારી છે. પણ માનવારી નથી. માનવકેરો તો જીવ છે. તે જ સાદું નરસું માની બેસે છે. અને તેથી જ બંધન થાય છે. વિવેકમાં જે સુખશુદ્ધિ છે તેને જોડી દહીં સમતા ધારણ કરીને ત્યાં.

ભક્ત કવિ જયદેવ

પાંચસો વર્ષ પૂર્વે બંગાળના વીરશૂનિ પરમણુમાં આવેલ કેન્દુભિરવ ગામમાં આ પ્રસિદ્ધ ભક્ત-કવિનો જન્મ થયો હતો. પિતાનું નામ ભોજદેવ અને માતાનું વામદેવી. કાન્ધકુબ્જમાંથી બંગાળમાં કોતરી આવેલા પંચ-આલ્લોમાંના ભારદ્વાજ ગોત્રના શ્રીકર્ણના વંશમાં એ જન્મ્યા હતા. બાલપણમાં જ મા-બાપ એમને એકલા છોડી સ્વધર્મે પરવર્ધા. પૂર્વસંસ્કારોના બળે નિરાધાર છતાં પણ ઉત્તમ અભ્યાસ કરી શક્યા અને સરળ પ્રેમભાવને પ્રતાપે કૃષ્ણ-કૃપામૃતના અધિ-કારી બન્યા.

આ ગામમાં એક નિરંજન નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો, એની પાસેથી તેમના પિતાએ થોડા પૈસા ઉઠીના લીધા હતા. નિરંજને ભેથું કે જયદેવને સંસારની કાંઈ મતાગમ નથી. આથી એના એવા ભોળપણનો લાભ ઊઠાવી તેના ધરખાર પર હાથ મારવાનો મનસૂએ ધકયે. એક નહીં દસ્તાવેજ જયદેવને બતાવ્યો અને કહ્યું; “જો જયદેવ, તારા ગાથા-કૃષ્ણ અને ગોપીપ્રેમની વાતો રહેવા દે.. મને મારા કૃષ્ણ બાળ સાથે પાછા આપી દે નહીં તો આ દસ્તાવેજ પર સહી કરી ધર-ખારનો કબજો મને સોંપી દે.”

જયદેવ તો સર્વથા નિરપેક્ષ જ હતો. ધરખાર પર એને રતિ-ભાર પણ ગોઠ નહોતો. એણે તો એ જ ક્ષણે કલમ ઊઠાડીને સહી કરી આપી. નિરંજન તો કબજો લેવા માટે જ આવ્યો હતો...પર પર તરત જ કબજો જમાવ્યો. એકાએક એની પુત્રી દોડતી આવી અને બેગમણ બેગમણ કહેવા લાગી; ‘પિતાજી, દોડો ધરમાં જાગ લાગી છે. બધું ય સ્વાદા થઈ ગયું છે.” જયદેવ ત્યાં જ હતા. દેવ-અદિસાનો લેલ પણ ખ્યાલ એમને ન હતો. નિરંજનના ધરમાં જાગ લાગવાના સમાચાર સાંતળી એ જ ક્ષણે એ દોડ્યા, રકારંગી ભાડાની અંદર દોડી ધરમાં પૂરી ગયા...વાહ ! આખું તો રાયબ જ થઈ ગયું ! આ તો સ્વપ્ન છે કે શું ! ભક્ત માટે શું ન થાય !...

ગલ મુખા મિપુ કાઢિ મિતાર્દિ ।

ગોવત મિથુ ગનલ સિનગર્દિ ॥

જયદેવની આ અલૌકિક શક્તિ ભોતો આંખોના આંસુ ઊભારાયાં. પોતાના પાપાચાર પર કરતો નિરંજન જયદેવના ચરણોમાં આવેલા દસ્તાવેજ ફાડી નાખી કહેવા માંડ્યું; “દેવ ! એ કહેા લોભવશ થઈને મેં તમારા ધરખાર પડાવી છે. આજે તમે ન હોત તો માઈ ધર જળીને જાત. ધન્ય છે. ભગવદ્ભક્તનો આવો પ્રભાવ આજે જ જાણ્યો !”

એ દિવસથી નિરંજનનું હૃદય શુદ્ધિ પાતું. જયદેવના સંલવાસના પ્રતાપે એ પણ ભગવત-સમય ગાળવા લાગ્યો.

પ્રભુની આટલી બધી કૃપા અનુભવી જયદેવું દ્રવી ગયું. ધરખાર તંજને જન્મનાથપુરી જવાનો ક્યો અને પરાચર નામના એક બ્રાહ્મણને પુરીને પૂંચે પલ્યા. ભગવાનનું ભાગ્ય કરતા જયદેવજી એકતાનથી આલવા માંડ્યા. મોઢ પાસે હતો પણ નહિ. મુખમાં હરિનામની પુનઃ હરિ-ચરણની ઝાંખી ! પણ ગરમીએ તો જાળ દતો. તરસની વેદનાથી બેમાન થઈને એ નીચે ગયા. કોણ સંભાળ લે એ ભક્તની ! કાંઈ નહિ ! ના, ના, જુઓ; દૂરથી પેલું કાંઈ આવે છે. લાગે કે ગોપખાળ, કોણ હશે ! હા, એ તો ભક્તવંશના તરુ ભગવાન જ. જયદેવને ગોદમાં લઈ કૃપાથી જ નાખતાનાખતા. પ્રભુએ મીઠું...દેવ પાણું. એક જયદેવ જન્મ્યા. એમને માર્ગ બતાવી પુરી પહોંચાઈ છતાં, પ્રભુ-પ્રેમના આવેશમાં જયદેવ પુનઃ પ્રભુ પછાડી શક્યા નહિ પુરી આગળ એમને પકડી ચાડી જ્યારે એ અંતર્ધાન થઈ ગયા, અને બેગમણ પતો ન લાગ્યો ત્યારે જ ખ્યાલ આવ્યો કે તે રહેલ પ્રભુ હતો ! ધણાય પરતાયા, હવે શું વળે !...

પ્રેમસાગરમાં કુમકીએ મારતા જયદેવ હરિનાથપુરી કરતા રહ્યા. ભાવાવેશમાં અજબ દશ મેડું-મેડું ચારે બાજુ સોદામણી પર્વતની દાર લાગી રહ્યું નીચે કલ-કલ ખ્વનિ કરતી કાલિન્દી વગે જત કે નટ્યકમાં કમળ રમતી માળાઓ ઝૂંબે છે...એવી

કાષ્ઠ મીઠી મુરલીના મધુરા સૂરો હંવામાં વહેતા કરી રહ્યો છે. મહેાપર મન્દ હાસ્ય છે. હા. એ જ એ જ કનૈયા ! જયદેવ તો આ દસ્ય નયન ભરીભરીને નિરખે છે. સહસા કવિ-હૃદયમાંથી કાવ્ય-પંક્તિઓ સરી પડે છે :
મે મેંદુરમંધરં વનમુખઃ ક્યામાસ્તમાલદુમૈ-
નેકં મીરુરયં ત્વમેવ તદિમં રાવે મુંદ પ્રાપય ।
હયં નન્દનિદેશતચ્છલિતયોઃ પ્રત્યેષ્યકુહુદુમં
રાગમાધવયોર્જયન્તિ યામુનકુલે પ્રેમ્ણો રહઃકેલયઃ ॥

એ દસ્ય ક્યાય આનું ન હોય! :.....

(પાપી તલો તો ઉદાર.....એ રામ)

કોઠીલો કૃષ્ણ-કુમાર યમુનાને કાંઠે ઊભો છે હસીલો હૈયાનો હાર-યમુનાને કાંઠે ઊભો છે રચુહી આંગળીએ મધુરી મારતા વગાડે માઠો મોરાર-યમુનાને કાંઠે ઊભો છે. અગન-ગામી એનાં ગાળે છે ગર્જનો નીકળે અમીના રણકાર-યમુનાને કાંઠે ઊભો છે. ગોપિકા ઘૂંટ તહિં હોવડું આપે પગલે ભરે છે મોટી કાળ-યમુનાને કાંઠે ઊભો છે. નીરતીર યમુનાનાં થંભી ગયાં છે ઘેલ વાગોળે નહિં ઘાસ, યમુનાને કાંઠે ઊભો છે. મંગળ મોરડીને મેઘમીઠે ગર્જને; સોહુ સકળ આ સંસાર યમુનાને કાંઠે ઊભો છે. ગરવી ગીતાંતો ગાનાર યમુનાને કાંઠે ઊભો છે. ભારત ભૂમનો ભૂષાળ યમુનાને કાંઠે ઊભો છે.

જયદેવ તે સાંકળી જ રહ્યા. અનંતાના ઊંડાણમાંથી આવતો હોય એવો ધ્વનિ સાંકળી એ મુગ્ધ જન્મ્યા.

અહીંથી જ ગીતગોવિન્દનો પ્રારંભ થાય છે. કહે છે કે આ રચણે જ જયદેવજીએ પ્રભુના દયાવતારોનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કર્યાં. દરેકો નિરખતા નિરખતા 'જય જગદીશ હરે'ની ધૂન મચાવી દશે અવતારોની ક્રમશઃ સ્પર્શ કરી થોડો સમય વહી ગયા બાદ જયદેવને લાગ્યું કે સૃષ્ટિ પદ્ધતિ ગૂઢ છે. સામે જોયું તો અનન્ત સંમુદ ઊઠાળો મારે છે...નજર સમીપનું રુદાવન કર્યાં બદાવરી ગોપીનો બસોધર કર્યાં એ દશ અવતારોનાં દરેકો માટે "નાંદ પછી નાટી વીલા તો અપાર પાર છે." કહી

અનન્ત જગતમાં સર્વત્ર પ્રસરેલા વિશ્વરૂપ. પરમાત્માને પિષાચ્યા...એમને વંદન કરી જગદીશને દર્શન ચાલા. દર્શન કર્યાં, બહુ પ્રસન્ન થયા. હૃદય આનંદથી સગર બન્યું. આ પવિત્ર હૈવમાં એમણે વિરક્ત સંન્યાસીની માફક રહેવા માંડ્યું. એમનું કાષ્ઠ નિયત સ્થાન નહોતું. ધણુંખરે વસની ઊંચાં નીચે જ રહેતા. અને શિક્ષા દ્વારા કુષ્મા સાન્ત કરતા. દિનરાત પ્રભુનું ખ્યાન, ચિંતન અને ગુણગાન કરવું એ જ એમના મનનું એકમાત્ર કર્તવ્ય હતું.

મુદેવ નામનો એક વ્યાજાચારક પુરીમાં રહેતો હતો. એને સંતાનમાં કશું જ નહોતું. સ્ત્રીની ઈચ્છાથી એણે શ્રી જગદીશ પાસે પુત્રપ્રાપ્તિ માટે વાચના કરી અને કહ્યું : "મારું પ્રથમ સંતાન હું આપની સેવામાં અર્પણ કરીશ." પ્રભુ-કૃપાથી વખત જતાં એને એક પુત્રી જન્મી. પાર વર્ષની ઉંમરે પહેાંચતો શ્રદ્ધાળુ માણસ એને જગલાચળના ચરણે અર્પણ કરી. રાત્રે ભગવાને સ્વપ્નામાં આગા કરી; "પદ્માવતીને મેં મદલ્યું કરી છે. હવે મારી આગા છે કે એનો વિવાહ પુરીમાં હમણાં જ આવીને રહેવા મારા પરમ વાકત જયદેવ સાથે કરો."

પ્રભુનો આદેશ બ્રાહ્મણુદંપતીએ માથે ચઢાવ્યો, સવારમાં ઊઠી કન્યાને સાથે લઈ જયદેવની શોધમાં નીકળ્યાં. એક ઝાડ તળે બેસીને કીર્તન કરતા જયદેવ પાસે એ શોધતાં શોધતાં આવી અટક્યાં. પ્રભુનો આદેશ એમને સંભળાવ્યો. જયદેવ આશ્ચર્ય પામ્યા અને વિવાદ્યુક્ત સ્વરે રહેવા લાગ્યા, "મહારાજ, હું તો બિખારી છું. મારે લક્ષ નથી કરના." દંપતીએ કહ્યું, "અમે ભગવદ્વાચનું ઉલ્લંઘન ન કરી શકીએ. અમે તો આપને આપી ચૂક્યાં જ્યારે ખુદ ભગવાન આપને આપવાની આગા કરે છે ત્યારે કોની મગદૂ છે કે એમની આવાણું ઉલ્લંઘન કરે? અને તો જઈએ છીએ, આ કન્યા અહીં જ રહેશે." જયદેવે રોડકા ધણું કહ્યું પછી તેઓ રોડકાં નહિ. આખરે જયદેવને ભગવાનની આગા માનીને પદ્માવતી સાથે વિવાહ કરવો પડ્યો. થોડા દિવસો પછી મૃદરથ જયદેવ અને પતિવ્રતા પદ્મા રુદ્રમિત્રમાં પાછાં ફરે છે. અને ભગવાન શ્રી રાધામાધવની મૂર્તિની ગજાગજા કરી અને એની ગેનામાં પવત થાન છે.

થોડા દિવસ કેન્દુણિયમાં રોકાઈને જયદેવજી યાત્રાએ નીકળ્યા. એક નામએ તેમનું લાવસક સન્માન કરી પોતાને ત્યાં રાખ્યા. ત્યાંથી પાછા ફરતી વખતે તેણે જયદેવજીની ઇચ્છા ન હોવા છતાં ગડિ ધણું કમ્ય જમાવ્યું. જયદેવજીએ કહ્યું; "રાખજી! પ્રભુને પામવા ઇચ્છતાં તાર વ્યક્તિને ધન તો એર સમું છે. એ ગતુખને મહાન્ધ બતાવે છે, અને ત્યારે મનુષ્ય ધનહીન યર્ષ જાય છે ત્યારે તે લોભી અને બીજાનો દેવી બને છે. આ અનર્થના કારણરૂપ અર્થ-ધનને હું નથી ચ્હાહતો." પણ રાખજી માન્યું નહિ. આથી અનિચ્છાએ રાખની પ્રસન્નતાની ખાતર નિરપ્રદ અને નિર્મોહભાવે થોડું ધન ગડિ-બાંધુ અને ત્યાંથી પોતાને ગામ આવવા માંડ્યું.

સડેલા માંસ પર ગીધ અને શિયાળ તરાપ માંસો જ કરે છે. એ રીતે ધન જોઈને લોભીયાઓ એનો પીછો લે છે. કેટલાક અદમાશો જયદેવજીની સાથે યર્ષ ગયા. સરળ હૃદયના જયદેવજી ભગ્નની મસ્તીમાં રસ્તો દૂંધી કરતા હતા. અદમાશો ધન માગતા ત્યારે જયદેવજી રાજી થઈને એમને આપતા. પણ અદમાશો તો પોતાની રીતે બહુ ધન મેળવવાનું વિચારતા હતા. તેથી ડાકુઓએ જયદેવને ફસાવવાની યુક્તિ વિચારી. લોભ માણસના વિવેકનો નાશ કરે છે, એ માનવને રાક્ષસ બનાવે છે. અદમાશોએ પાછળથી હલેલી કરીને જયદેવને જમીન પર પાડી દીધા અને જેતજેતામાં દાથપગ દાખી નાખી કૂવામાં ફેંકી દીધા. અનિત્ય ધનની ડાચળાની સાથે મહાદુઃખના કારણરૂપ પાપનું મહાકારે પોટનું બાંધી પોતાના વિજય પર મર્વ કરતા ડાકુઓ લાંબી આદ્યા ગયા.

પ્રભુ-કૃપાથી કૂવામાં પાછી હતું જ નહિ જોયો કૂવા જોઈ શું હોય ? જયદેવને કોઈ પણ જગ્યાએ જમમ પણ નહોતા થયો. એ તો—

જાકો રાજી સાદ્યાં માર સકે નહિ કોય ।

—કૂવાની અંદર એક સુંદર પત્થર પર બેસીને પ્રભુના આ વિધાન પર પ્રસન્ન થતા હરિગુણ ગાવા લાગ્યા. એમણે વિચાર્યું કે ગમે તેમ હો પણ ધન પાસે ગ્રામવાતું જ આ પરિણામ છે.

થોડા વખત પછી ગૌડેશ્વર રાખ હદમણસેનની સ્વારી ત્યાંથી નીકળી. દૂરામાંથી કઈક અજાણ આવતો સોલોનો રાખજી તપાસ કરતા સેવકને શોકરૂપો. સેવકે

ત્યાં જાઈને જોયું તો જણાયું કે કોઈ માણસ સકા કૂવામાં બેસીને કૃષ્ણનામ-ચંકીતન કરી રહ્યો હતો. રાખની રજા લઈને એમને બહાર કાઢવામાં આવ્યા. ઔપધોપચાર કરવા માટે રાખ તેમને લઈને રાખધાની તરફ પાછો ફર્યો. ત્યારે જયદેવજીની વિદ્યા અને કૃષ્ણ-ત્રેમની રાખને ખબર પડી ત્યારે તો એ બહુ પ્રસન્ન થયો. એમના લોકાપર ગુણો જોઈને એ એમનો ભક્ત બની ગયો. રાખજી ડાકુઓના નામ-કામ અને પરિચય માગ્યા. નામ-કામ તો જયદેવ જણાવતા જ નહોતા પણ એમણે તો પરિચય પણ ન આપ્યો. કારણ કે જે પરિચય આપવામાં આવે તો સીપાઈઓ દ્વારે એમને જોળા કાઢી હેરાન કરે. સાચો ભક્ત તો વેરીતું પણ અગંગળ નહિ ઇચ્છે, આખાય વિશ્વ સાથે એને બંધુભાવ હોય છે. એની નગરે કોઈ દુષ્ટ નથી. પોતાના કષ્ટોને પણ ભગવાનની કૃપા સમજીને એ આશ્વ કરે છે. અને નિમિત્ત જનનીારને ધન્યવાદ આપી તેની ગંગાકામના કરે છે. કામા તો એમના રવભાવ સાથે જ જમી હોય છે.

ઔપધોપચારને લીધે એમના ધા ફાઈ ગયા. રાખજી એમને પોતાની પંચરત્ન સલાતા પ્રયુજાપડે રચાયા. એની સર્વાધિક્ષતાની સર્વ જવાબદારી એમને સિરે નાખી. કેટલાક દિવસો આદરધામાધવની ભૂતિ સાથે તેમની પત્ની પદ્માવતી પણ આવી પહોંચી. રાખ ધન-ધાન્ય વગેરેથી દરેક પ્રકારે એમનું માન ભગવતો. પણ ધન-માનના વિરાગે ભક્ત નહોતો ખર્ચ સિવાય, ક્ષાને અડતા નહિ. એક દિવસ રાખમહેશમાં મહોત્સવ હતો. એ દાયે હમ્મશે અતિથિઓ, વિખારીઓ, આહલો અને સાધુઓ ભોજનાર્થે આવ્યા હતા. પેલા ચાર ડાકુઓ પણ સાધુરૂપે તેમાં આવ્યા હતા.

ડાકુઓને શી ખબર કે જેને તેઓ મરેલો માનતા હતા એ જ અહીંથી બધી વાતનો કરતા હતા દશે ? ફરથી જ તેમણે લૂથા-લંબડા જયદેવને પિંછાવ્યા અને બીકના માલો નાસરાતો રસ્તો જોળવા લાગ્યા. એટલામાં જયદેવજીની દૃષ્ટિ એમના પર પડી. વર્ષોથી વિખૂટા પડેલો ભાઈ જેમ બાઈઓને મળવા તળસે એમ એ આનંદમાં આવી ગયા. એમણે વિચાર્યું; "એમને પૈસાથી જરૂર દશે. રાખજી દરેકજ મને ધન માગવાનું કહે છે. તો તે આજે આ લોકોને આપાનું. આથી તેમને ધણું જ સંતોષ

યશે." જ્યદેવે રાજને કહ્યું, "મારા જુના મિત્રે આગ્રા છે. તેમને ધન આપવું હોય તો આ સારો વખત છે." કહેવાની જ વાર હતી. તરત જ ભાડીને રાજ્યએ તેમને-કાકુએને બોલાવ્યા. રાજાનું આમંત્રણ સાંભળી એમની તો છાની જ બેસી ગઈ. કાપો તો લોહી પણ ન નીકળે એવી દશા એમની યથ મર્ઠ. પોતાની જ રીતે એમણે વિચાર્યું કે, "ભાણેણે ફરીવાર ફરી કરશે. હવે તો બચવું મુશ્કેલ છે." માથુસ પોતાના હૃદય-દર્પણમાં બીજની છબી કરે છે. સાધુને બધાય સન્નિવન દેખાય છે અને ચોરને ચોર! યુવાન બીના સ્તન પર બેઠેલા છતાં બાળકનું હૃદય વિકાર-રહિત હોય છે, ન્યારે યુવાન માથુસ મનની ખૂરી વાસના અને કંપનાવશ્ય એકાન્તમાં નિર્દોષ વાતચિત કરતાં નેચેલાં જુવાન ભાઈ-બહેનોમાં પણ પાપની કંપના કરે છે!

હયગતા પગે આવેલો કાકુઓ રાજ પાસે યરયરતા બેઠા. જ્યદેવના આ છત્રગમન (1) મિત્રોનું રાજ્યએ બહુ માન ક્યું અને મનમાન્યું ધન ગણવા કહ્યું.

કાકુઓ તો સ્તબ્ધ બની ગયા. એમને કંઈજ સમજાયું નહિ. પોતાને મારનારને વળી કાંઈ મિત્ર બનાવે? પાસે રહીને પોતાના જ ખૂલીને પ્રસન્નવદને દ્રવ્ય અથાવે એવું સંભવિત છે ખરું? કુટિલ શુદ્ધિવાળા તેમણે જ્યદેવના આ કાર્યમાં પણ કુટિલતા નિહાળી. આથી ઘણું જ ધન મારીને અહીંથી પલાયન થઈ જવાની તજવીજમાં પડ્યા. એમની ઈચ્છાનુસાર આદરપૂર્વક અવગતી-પીવડાવી વસ્ત્રાલંકારોની ભેટ આપી... પછીથી રાજ અને જ્યદેવે તેમને પ્રેમપૂર્વક વિદાય દીધી. ધનનો બોલો વધી ગયો હતો અને રસ્તામાં સાવચેતીની જરૂર હોવાથી જ્યદેવે એક અમલદાર અને ચાર સૈનિકોને સાથે મોકલ્યા. આટલું બધું ધન-સમ્માન મળવાનું સાચું રહસ્ય જાણના અમલદારે પૂછ્યું; "ભાઈઓ, નિરપેક્ષ ભક્તવર જ્યદેવ સાથે આપને શો સંબંધ છે? તમારા કયા ઉપકારનો બદલો આટલું બધું ધન અપાતીને એમણે વાળ્યો?"

પાપશુદ્ધિ કાકુઓ ઈશ્વરના ન્યાય અને ભલે વિસરી ગયા હતા. એમણે કહ્યું, "સાહેબ, વર્ષો પહેલાં અમે અને તમારા અપ્પજ જ્યદેવ એક રાજ્યમાં કામ કરતા હતાં. અમે અધિકારી હતા અને એ અમારી નીચે કામ કરતો હતો. એક વખત એણે એવું કામ કર્યું કે રાજ્યએ ગુસ્સે થઈને એને મારી નાખવાની આજ્ઞા

આપી. પણ અમને ક્યા આવી અને ફક્ત હાથપગ કાપી નાખીને તેને બચાવી લીધો. આ ભેદ અમે બોલી દઈએ એ રીતી એણે અમારું આટલું બધું સન્માન ક્યું. અને આજે એનું અહિંત થઈ ગયું એવા ભયથી અમે કંઈ બોલ્યા ન.....

વાક્ય પૂરું થાય તે પહેલાં તો ધડાકા સાથે ધરતી ફાટી અને ચારે કાકુઓ અંદર સમાઈ ગયા!!!

વારંવાર અપકાર પર ઉપકાર કરવાથી દુષ્ટોનાં હૃદય પણ પલટાઈ જાય છે. પણ કેટલાક તો એવા દુષ્ટ હોય છે કે, સાપને દૂધ પાવાથી જેમ તે વધુ ઝેરી થતો જાય છે તેમ પોતાનો દુષ્ટ સ્વભાવ દઢી છોડતા નથી. એમને માટે તો સજા જ હોય. જો કે ભક્ત તો એમને દંડવાની ઈચ્છા નહિ જ કરે...એ તો કાકુને પણ પોતાનું ખૂરું કરનાર નથી માનતા. એમના હૃદયમાં ખરાઈ હતી જ નહો. પ્રત્યેક વિધાનમાં એ તો પ્રયત્નો મંજણકારી હાથ જ દેશે એમ માને છે. તો પછી કંઈ ખરાજ કરનારની તો એમના મનમાં કંપના જ ક્યાંથી હોય?...એ તો ખૂરું ઈચ્છનાર પર પણ ઉપકાર કરે છે.

આ સ્થિતિમાં ભગવાન જ દંડ દઈને તે દુષ્ટોને ઉદારે છે. અહીં પણ એમ જ થયું. ને પૃથ્વી માતાએ ફાટીને દુષ્ટોને પોતાની ગાદમાં સમાવી દીધા.

અમલદાર તો દિન જ યથ ગયો! ને બધું ધન નોકરો પાસે ઉપડાવી રાજધાનીમાં પાછો ફર્યો અને રાજને બધી વિમતથી વારંક ક્યો. રાજ્યએ જ્યદેવને બોલાવ્યા અને આચર્યથી બધી વાત તેમને કહી સંભળાવો. એકાએક રાજ્યએ જોયું કે જ્યદેવજીનાં ત્રેત્રાથી આંસુ વહી રહ્યાં છે અને એમના હાથપગ યુગ્મ: અસલ રૂપ ધારણ કરી રહ્યા છે!! રાજા સાનંદાચર્યથી જોઈ જ રહ્યો.

વિરમ્ય પામેલા રાજ્યએ કુટરલપૂર્વક બધી બીના બચાવવા આગ્રહ ક્યો. જ્યદેવજીને બધું ધન કહેવું પડ્યું. કરબારી સમગ્ર હૃદયવાળા જ્યદેવજીએ કહ્યું; "રાજા! હું ખરેખર અમાથી છું. નહિ તો મારે લીધે આ લોકો પ્રાણ શા માટે ગુમાવે? ધન એ ખરી ચીજ, છે એમ ચાની ગે તો તેને તરછોડ્યું હતું. પણ એ રાજાના આમ-દર્શી મારે રતીકાનું ધન્ય. એના લીધે જ આ બિચા.

રાઓની શુદ્ધિ લોભાઈ અને એ મેળવવા માટે તેમણે મારા હાથપગ કાપી નાખી અને ફૂવામાં ફેંકી દીધા. તેમણે ધનનો અને ધન ગ્રહણ કરવાનો મારા પ્રત્યક્ષ દોષ સિદ્ધ કરી બતાવી મારી સાથે મિત્રતાભર્યા વર્તન રાખ્યો કહેવાય. આ ઉપશ્ચાર મારા ઉપર ઓછો નહોતો. બસ, આ માટે જ મેં એમને ધન અપાવ્યું. વધારે ધન મેં એટલા માટે અપાવ્યું કે જો એથી એમની ધનની કામના પૂરી થાય તો તેઓ હુઁકાટ જેવું નિર્દય કાર્ય હોડી દે. મારા હાથપગ કપાયા એમાં મારા પૂર્વજન્મનાં કર્મોનું ફળ હશે. તેઓ તો લોકત્રય નિમિત્તમાત્ર જ હતા. મારે જ લીધે એમનું આવું અકરુણી મોત નીપજ્યું એ સમાચાર મારી જાંબમાં આસિ લાવે છે. કોણ જાણે મારા કયા પાપના અપરાધે એમને આવી કઠિન શિક્ષા

ભોગવતી પડી. ખરું જોતાં ધનનો સંય કરવો એ જ ખરાબ છે. મારા અપરાધ ન જોતાં દયાળુ ભગવાને મારા હાથપગ હતા તેવા બનાવી દીધા એ કેવું આશ્ચર્ય! રાજનું એવા પ્યારા કૃષ્ણને ના લાગે એવો અભાગી કોણ હશે? "

• ભક્તપ્રવર શ્રી જયદેવજીની વાણી સંભળીને રાબ આશ્ચર્ય સાથે તેમના અરણ્યમાં નંદી પડ્યો. ભક્ત-હૃદયની મહતાનું આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ મળતાં એ અત્યંત પ્રભાવિત થયો અને એમનો ભક્ત બન્યો.

કાકુઓ પર પણ પ્રભાવ તો પડ્યો હતો. પણ કેવળ પ્રભાવથી જ કામ સરતું નથી. જમીન સારી ન હોય તો બીજાં સાડાં હોય તો પણ નહિ જીગે અને જીગે તો પણ ફળ વિહીન.....

(અમળ આવતા અંધ)

સકલ જગતની વિચિત્રતા

માનવ જાતિની મોટામાં મોટી ખામી તે તેનું દોહ-હાપણ છે. માપાત્રી શુદ્ધિના ધર્મમાં ખેંચાઈને તેણે દરતી ધેરણીને કામની દીધી અને કુરતની સામે ચાંઈને વેળાચારી જીવન જીવવાનું સર ક્યું.

શુદ્ધિના ધર્મમાંથી રીધી જ-એલો ખ્યાલ તે પાતાની જરૂરીયાતોને એકદમ વધારી ચૂક્યામાં માનેલી રહેતા છે.

સામાન્યમાં સામાન્ય જીવનથી માંડીને તે જીવે તત્માન જગતમાં સમ્યમાં સમ્ય જીવન માનવામાં આવે કે તે જગતના ઉચ્ચતર જીવન સુધીના ક્ષેત્રને આવરતી એક સાર્વત્રિક નબર ફેંકતાં જણાયા વિના નથી રહેતું કે તે બધી જગતના જીવનનો મોટામાં મોટો ભાગ, વધારી મૂકાયેલી જરૂરિયાતો પૂરી કરવામાં ખરચાય છે.

પરિણામે ઉચ્ચ, સમ્ય અને સુખી જીવનની આકાંક્ષા તેની જરૂરીયાતોના પ્રમાણ ઉપરથી જ આકાંક્ષામાં બેઠેલી અને અવિચારી માન્યતા બધાઈ મળે છે.

એ માન્યતાના ઉચ્છેદનું કાર્ય માનવજાતિ ઉપરના મહાન ઉપકારનું કાર્ય છે, હોવાનું ભ્રેષ્ઠિએ અને હશે

મહાત્માઓના, ઋષિઓના અને જોએએ માનવ-કસાણના કાર્યમાં રસ લીધો છે એવા દરેક વિચારવ-તોના કાર્યને યોગ્ય રીતે નિરખવામાં આવે તો તેમાંથી ઉપરની માન્યતા તોડવાનાં તેમના મહાન પ્રયત્નો ઉપર તરી આવશે. ખીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેમનું 'કાર્ય' આ જગતની માન્યતાને તોડવાનું જ હતું.

આ માન્યતાની વ્યાપકતા એ અત્યારના "સમ્ય" અને "પ્રગતિમાન" જગતની મહાન વિચિત્રતા છે!

આ વિચિત્રતાને પારખવા છતાં-એની વિનાશક શક્તિનું પ્રમાણ જાણવા છતાં એને ઈરાદાપૂર્વક પોષ-નારા વિશ્વ-નાગરિકો તો વળી સ્વયમ એથી પણ ગૂંચ-વણુભરી વિચિત્રતા છે.

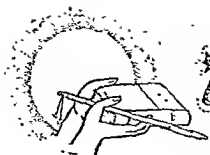
—શ્રી ચન્દ્રશંકર મોમતાય ભટ્ટ

એક પણ સમય એ પણ અમૂલ્ય ચીજ છે. ચક્રવર્તી પણ એક પણ પામતા આવી શકેલા આપે તે પણ તે પામનાર નથી. એક પણ અર્થ જોવાથી એક જન દારી જવા જેવું છે.

મારો વૈભવ

મારો વૈભવ અપરંપાર...મારા મહિમાનો નહિં પાર...(કુવે)
 સચ્ચિત સુન્દર શુદ્ધ સનાતન આનન્દ નિર્ભય સાર;
 નામ મળે નહિં અન્ય અવરતું, જોધાન્ત શાન્ત સમાય...મારો
 ચોગમ ચોદિશ ધામ મહાદેવ, સાર્વભૌમ સ્વરાન્ય,
 ઇન્દ્રિયશક્તિ સેવા કરતી, સત્ય સંકલ્પ સધાય...મારો
 ઇચ્છું જે અવકાશ વિહરવા, વિલસે બ્યોમ અપાર;
 જલ ને સ્થલની વાંછા થાતાં જલ-સ્થલના અવતાર...મારો
 સૂર્ય-ચન્દ્ર થકે પ્રકટું વળી, અન્ધકાર અમાય;
 અકલિત લીલા લહેરાવું હું, શારવત કાળમવાહ...મારો
 બ્રહ્માણ્ડો ાક્ષમાં બનતો હું પ્રકૃતિના પદ્યાર
 અનન્ત રૂપે સ્ફુરતો તો યે નિઃશ્વસ નિજ નિર્વાણ...મારો
 સત્ય બનીને જાણું સઘળું, રજથી કદં વિસ્તાર;
 ને તમસે સ્થિરતા લઈ સ્થૂલમાં લેદ બની ભટકાઈ...મારો
 કાન થકી સુણતો સ્વરને વળી, સ્વર પણ હું બનનાર
 સાંભળવાનું સાધન ઇન્દ્રિય તે પણ મારો પ્રભાવ...મારો
 લેદો સઘળા હું બનતો પણ, મુજમાં ન લેદ લગાર;
 સર્વે લેદાને જોતો હું જોનારાની ય પાર...મારો
 અણુ કરતાં યે હું નાનો ને મહાનથી ય મહાન,
 કરતો તો ય ન કરતો કંઈ હું, સચરાચરનો રામ...મારો
 અગણિત બ્રહ્માણ્ડો ચરણું ને ચંદ્રરતો હું છતાંય
 વૃદ્ધિ-કાય મુજમાં નહિં થાતાં, અક્ષય પૂર્ણવિરામ...મારો
 સર્વ પદાર્થોને ભજતો હું અસંગ આત્મારામ,
 નિર્ભમ નિત્ય નિરન્તર કરતો વિધનિયન્ત્ર-કામ...મારો
 સર્વ મહિંથી સ્વાર્થો છોડી સ્નેહો મોહાભિમાન,
 સમાનલાવે ભજતાં જોએ તેઓનો હું તમામ...મારો

—શ્રી જયનારાયણ ભટ્ટ

પંચમ વૈદ

માયાના અંધાપો

આલેખક:— શ્રી 'પુનિત' મહારાજ

એક વણિક શેઠ હતો. ડાળાં-ધોળાં કરીને અદમક લક્ષ્મી એકી દરેલી. પૈસાના ભરે 'નગરશેઠ' નું બહુ મુદ્દમ ગિરદ પણ મેળવ્યું હતું. શું નહેર કે શું ખાનગી-દરેક સભારભામાં તેમની હાજરી તરી આવતી, ત્યાં જુઓ ત્યાં તેમની જ વાહવાહ ભોલાતી, 'આવો શેઠ' ને 'બેસો શેઠ'ના આવકારભર્યા શબ્દોથી તેમનું સ્વાગત થતું.

આમ વર્ષો પર વર્ષો પીતી રહ્યા હતાં. જીવન સરિતા પૂર હપ્તે વહી રહી હતી. સમયના પ્રવાહને કાણુ અટકાવી શકે? યથાસમયે યુવાનીને આરે ભરેલા શેઠ હવે વૃદ્ધાવસ્થામાં પ્રવેશી ચૂક્યા હતા. જીવનસંખ્યાનાં બહુરંગી રંગો લાચારીપૂર્વક નિધાનો રહ્યા હતા.

દરિની સ્વસ્થ ધૃતિથી સિયિય થઈ અઈ હતી. યુવાવસ્થામાં દરેલા પાપના પ્રાપ્તિત રૂપે દેહનાં દુઃખો સતાવી રહ્યા હતાં. જેની હાકની ધાકને લીધે ધરતો નોકરવર્ગ ધધરી બેઠો તે જવાબદાર શેઠ આને ધેંચ જેવા ઋત્રીમ આવ જેવા બની ગયા હતા.

મરણોન્મુખ માનવીની દસા ખરેખર દિલ્લાવક હોય છે. પંચાણુદયથી પુરુષોને પણ તે માણુજીવેવા મુદ્દ બતાવી દે છે. શેઠનું, ઘરિર એટલે જાણુ રોજનું ઘર (Dwelling of Decease) અને દાઝણી માળખો! પૈસાપાત્ર હોવાથી સર્ગવદાલાં અને સ્નેહી-સ્વજનોએ શેઠની સારવાર કરવામાં કાંઈ જ ક્યાસ ન રાખી. પરંતુ જીવું યથેસો પડ્યો ક્યાં સુધી રહ્યો શેઠ?

જીવનજગમાં અપહવાતા પહેલાં નિશ્ચિત થઈ ચૂકેલી તારીખે, નિયમિત અને મિનિટ વમાધવનું 'ઓમિટ્ડ આયુ' આયુ' અને...શેઠની જીવનજાણ સંજ્ઞાઈ મઈ, જેમ ક્યાંયે પોતાનાં અંગોને યોગી લે છે તેમ. તકસ્ત માત્ર એટલો જ છે કે, જ્યારે ક્યાંયે સ્વેચ્છાએ દરિરનું સંકલન કરી લે છે ત્યારે માત્રવી મનુષ્યો પસારે મીઠી લેવાની દરજ્જા પડે છે.

તેમને બે ભણેલા-અણેલા પુત્રો હતા. મૃત્યુના મહે-માન બનતા પહેલાં શેઠ તેમના બન્નેના નામે વીંચ (Will) કરી રાખેલું. મરણોત્તર ક્રિયાઓ પતાવ્યા પછી બન્ને ભાઈઓએ પોતપોતાના હિસ્સાની વડિલોપાજિંદ મિલકતની વહેંચણી કરી લીધી. બેમાંથી જે નાનો હતો તે પૂર્વજન્મનો કોઈ સંસકારી આત્મા હતો, અને જે મોટો હતો તે મોજાલો માણસ હતો. નાનાનું નામ હતું પ્રભુદાસ અને મોટાનું નામ હતું પ્રવીણકાન્ત. 'યયાનામા તથાગુણ'વાળો કહેવત પ્રભુદાસને ખરોખર બેસતી હતી. જાપાની માણુ પેટીના વહીવટની જવાબદારી પ્રવીણકાન્તે સ્વીકારી હતી એવામાં નસીમે તેને ચારો આપી અને તે બે વૈષે સુખી થયો. નાનો બીચારો ભગવાનના ધરનો માણસ હતો. પ્રભુકાન્તના શુભ કાર્મમાં વિશુષ પડે એટલા મોટે તે પોતાની ઈચ્છાથી જ વેપાર ધંધામાં પડવાની સાફ ના પાડી સામાન્ય નોકરી કરીને જીવનચુલ્મશે કરી રહ્યો હતો. જાણુમાં નાનકડી એક પર્ણકુટીર બાંધીને તે ઋષિ જીવન ગાળતો હતો. ન કાંઈની સાથે લેવા કે ન કાંઈની સાથે કંઈ દેવા.

આ જાણુ મોટાભાઈને ઘેર ધનના દગલા ખડખડ રહ્યા હતા, લક્ષ્મીની હોળા બીડી રહી હતી. જાપદાદના વખતનું જૂનું મહાન તોડાવીને તેણે એક નવી દગલો આલીટાન બંગલો બનાવડાવ્યો. જાણુ કોઈ રાખતો જગ્ગ રંગમહેવ ન હોય!

જગત અને ભગતને સુખનજીનું વેર હોય છે. સંજ્ઞિત સર્જનથી મીડીને પૃથ્વીના પ્રથમ સુધી આ એક અજાણિત નિવમ રહેશે. એક તો મોટા ભાઈને નાના ભાઈ પ્રત્યે તિરસ્કાર હતો જ, અને લક્ષ્મીના મગ્ને લીધે વળી તેમાં વધારો થયો. લક્ષ્મી એ તમમ અનુભવીતું આદિદારણુ અને સઘળાં દુષણોનું પ્રચેદકાર છે. આપણામાં કહેવન છે કે 'જેના હોય

ત્યાંથી બાઈ અને ભુદા પડ્યા પછી પિતરાઈ' બહોતો શતિથી રહે તે પણ જગતને પરવડતું નથી. લક્ષ્મીની વિપુલતાને લીધે મદાઈ બનેલા મોટા બાઈએ ભણીબૂટીને ધરાધર્મના નાના બાઈની ખુપરીપર પાણીની પરનાર ઊતારો.

ખીચારો નાનો બાઈ ખીણું શું કરી શકે? તેણે મોટાબાઈ પાસે જઈને બે હાથ ભેડીને વિનમ્ર વિનવણી કરીને કહ્યું: 'મોટાબાઈ! ઉનાળો તો લગભગ પૂરો થઈ ગયો છે. હવે મોમાડું બેસી જવાની તૈયારી છે. આપે આ પરનાર મારી ખુપરીપર ઊતારો તો ખરી, પરંતુ આપે એટલો ખ્યાલ કરવો નેહતો હતો કે ધોધમાર વરસાદ વેળા મારો ખુપરીની શું રિયતિ થશે? આપના જ હૃદયને પૂછી લેએ કે, શું આ આપે ઠીક કહ્યું છે? મોટાબાઈનો મીઠજ દઈ જોર હતો. ઘુમાખોભ્યાં ચંદ્રોમાં તેણે જણાવી દીધું કે 'આ પ્રશ્નની ચોખ્ખતા-અચોખ્ખતાની ચર્ચામાં હું ઊતરવા આગતો નથી. કારણકે જે પગલાં આપને લેવા હોય તે લઈ ચકા છો. કાર્ટના તમામ દરવાજા ખુલ્લા છે.'

નાનો બાઈએ મોટા બાઈ પાસે આવા નફરત અને ઊઠાઉ જનાબની આશા નહોતી રાખી. મોટા બાઈના સ્પષ્ટ ઇન્કાર સાંભળ્યા પછી જલ્દી વિચારને અંતે તેણે તે જ પોણમોના કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત સભ્યોને દરખાન-ગીરી કરવા માટે નિર્મતી કરી, પહેલાં તો ચેસારની શૈલમાં તણાઈને તેમણે અસકિત દર્શાવી પરંતુ કેટલાક નીડર માણસોએ નાના બાઈની ક્રિયાદાનું ભરદાર અને સચોટ સમર્થન કરવાથી ન છૂટે તેમણે પંચ તરીકે કામ કરવાનું માથે લીધું.

પંચે મોટાબાઈને બોલાવીને પૂછ્યું: 'કેમ પ્રવિચુક્ત-બાઈ! તમારા નાના બાઈને છાપરે પાણીની પરનાજ ઊતારવાનું આપનું પગલું શું બાજબી છે? આપ તેની જગ્યાએ હો તો શું કરો?

મોટા બાઈએ ટૂંક જ પ્રત્યુત્તર આપ્યો: 'ના' છ, બાજબી તો ના ગણાય.'

'આપ કહેા છો અને અમે માનીએ છીએ તે પ્રમાણે ને આપનું પગલું ચેરબાજબી હોય તો આપની એ સ્પષ્ટ કરજો છે કે આપે સદરહુ પાણીની પરનાર ત્યાંથી ખસેડીને નાના બાઈને ન્યાય આપવો, એટલું જ મહિ, પરંતુ અસાર સુધી આપે તેને કરેલા અન્યાયના પ્રાચિતરૂપે તેની મારી પણ માગવી

નેહએ.' શું-હાની કમુલાત પછી આ પ્રશ્નનું શાંતિમય સમાધાન થઈ જશે એવી આશાથી પંચે મોટાબાઈને પ્રત્યક્ષ કરતાં કહ્યું.

મારીની સચના સાંભળીને મોટા બાઈએ પાછી આડાઈ કરી, 'મે' લીધેનું બ્યાજબી તો ન કહેવાય, છતાં હું તેને ખસેડી નહિ શકું. આપને ખોટું લાગે તો મને માફ કરશો.'

પંચની આશા પગ હેઠું પાણી રેડાઈ ગયું. નિરાશ થઈને બધા વિખરાઈ ગયા.

બોધપાઠ:-

આ તા એક સામાન્ય દર્શાવ છે. આપણા બધાની રિયતિ બરાબર આવી જ છે. હૃદયથી સમજના છતાં પણ માયાના અધોપાને લીધે આપણે તેનું આચરણ કરી શકતા નથી.

રેક માણસ એ જાણે છે કે, આ જગતમાં ખાલી હાથે આપ્યા છીએ અને ખાલી હાથે જ જવાના છીએ આ જાણી પદાર્થો માટે જે કાંઈ મારી રહ્યા છીએ, તે તદ્દન ખોટું છે. ક્રૂર ભગવાનનું નામ જ સાચું છે. 'એવું' નામ તેનો નાશ નકી છે.

છતાં માણસને આ જ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે કે 'ને આ બધું ખોટું જ હોય તો પછી તેની પ્રાપ્તિ માટે અમુક સમય શા માટે યુગ્મવેલા નેહએ? એક વસ્તુની અસારતાનું જાન થયા પછી પણ, તેને અમતા-પૂર્વક વળગી રહેવું શું બાજબી છે?' તરત જ સામે જવાજ મળશે કે, 'બાજબી તો ન કહેવાય.'

એક કમલું આગળ વધીને પૂછીએ કે, 'ને બાજબી ન હોય તો, આપની જરૂર પૂરતી જીવન-સામગ્રી રાખીને, બાકીની તમામ વસ્તુઓ જનકલાણને રરતે છૂટે હવે આપી દો અને પ્રશ્નની પ્રસન્નતા મેળવો.'

વેદાંતનો અને યાનની લાખીલાખી વાતો કરનાર હશે તો પણ તરત પ્રત્યુત્તર આપી દેશે કે, 'આખું કહેવું થયાર' છે. સંગ્રહ કરવો એ બાજબી તો ન કહેવાય છતાં પણ એ હુંદાવી ન દેવાય.'

જસ આનું જ નામ માયાનો અધોપા! આનું જ નામ 'છતી અપિ અપિનાપણ્.'

કોઈ પણ કાર્યમાં રહેલા સત્યાશની સ્પષ્ટ પ્રતીતિ થવા પછી પણ ને આપણે તેને અમલમાં ન મૂકી શકાએ તો સમજવું કે તે આપણી નિર્જગતાનો નિશાની છે. જગતમાં સહાન જનનું હોય તો એ નિર્જગતા નાજુદ કોઈ જ છૂટેકો.

શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશ વાણી

અનુવાક : શ્રી જ્યંતીલાલ મંગળજી ઓઝા M. A. B. T.

૧૫ એકના આકાશ પાછળ મીઠા ઉમેરીને તેની કિમ્મતમાં બને તેટલા વધારો કરી શકાય છે, પરંતુ જ્યે એ એકાને જુદી નાખવામાં આવે તો એકલા મીઠા-ઓની કંઈ જ કિમ્મત નથી. તેવી જ રીતે ન્યાસધી જીવ પરમાત્માનું શરણ લેતો નથી ત્યાસધી તેની જગા જેટલી પણ કિમ્મત નથી; પરમાત્મા એકના ચૈત્ત્ય જેવા છે. અહીં દરેક વસ્તુની કિમ્મત ઈશ્વર સાથેના સંબંધને લઈને જ છે. જેમજેમ જીવ ઈશ્વરનું-જેને લઈને જગતમાં મીઠાની કિમ્મત થાય છે-શરણ લે છે, અને તેને નામે બધા કામ કરે છે, તેમજેમ તેની કિમ્મતમાં વધારો થાય છે. એથી વિરુદ્ધમાં જો તે ઈશ્વરને જુદી જાતે પોતાની નામના કે અલંકાર ખાતર ગમે તેટલી સિદ્ધિઓ મેળવે તો પણ તેની જગા જેટલી જ કિમ્મત નથી.

૧૬ તેમ વિના હોવા બળ નહીં, તેમ ઈશ્વર વિના માનવી જીવે નહીં.

૧૭ લોકાને માટે જેમ સુખ્યક તેમ માનવી માટે ઈશ્વર. તો પછી તે મનુષ્યને ખેંચતો કેમ નથી? કાલ-વધો ખરડાયેલા લોકાને કહીને જેમ સુખ્યકના આકર્ષણથી ખેંચાતો નથી, તેમ માયાથી લેપાયેલા જીવ પરમાત્માનું આકર્ષણ અનુભવી શકતો નથી. ન્યારે પાણીથી કાલ વેપાઈ જાય, ત્યારે લોકું મતિ કરી શકે છે. તે જ રીતે પ્રાર્થના અને પશ્ચાત્તાપનાં આસિ લાંબા વંચન સુધી પાડી ન્યારે જીવ મલ્યાનો કાલ વેપાઈ નાખે છે અને આમ મરી પાર્થિવ પદ્ધતિમાં છૂટા થાય છે ત્યારે ઈશ્વર પોતાની તરફ તેને ખેંચે છે.

૧૮ દરેક ક્ષણે એક વખત કલાકકટિ અને મિનિટ કટિ ભેગા થાય છે તેના જેવો જીવત્મા અને પરમાત્માનો સંબંધ છે. તેઓ એકબીજા સાથે જોડાયેલા, અને એકબીજા ઉપર આધાર રાખનારા હોવા છતાં, અને સાધારણ રીતે અલગ હોવા છતાં, જેટલા પ્રમાણમાં અનુગૂણતા મળે તેટલા પ્રમાણમાં સંયુક્ત થઈ શકે તેમ છે.

૧૯ બધાઓએ આત્મા જીવ-માનવી. અને માયા-માયી છૂટેલા માનવી પરમાત્મા.

૨૦ જીવાત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચે કેવો સંબંધ છે? પાણીના પ્રવાહમાં લાકડાનું પાટિયું આડું ધરવામાં આવે તો પ્રવાહના બે ભાગ પડતા હોય એમ લાગે છે; તે જ રીતે માનવી મર્યાદાને લઈને અજાણ ઈશ્વર જીવાત્મા અને પરમાત્મામાં વિભક્ત થતો લાગે છે.

૨૧ પાણી અને તેના પરચોટા વસ્તુઓએ એક જ છે. પરચોટા પાણીમાં જન્મે છે, તેના ઉપર તરે છે અને છેવટે તેમાં જ સમાઈ જાય છે, તેમ જ જીવાત્મા અને પરમાત્મા એક-અભિન્ન છે; બન્ને વચ્ચેનો તફાવત માત્ર પરિમાણનો છે. કેમ કે એક પરિમિત અને મર્યાદિત છે, ન્યારે બીજો અપરિમિત, અમર્યાદિત છે. એક પરતંત્ર છે, બીજો સ્વતંત્ર છે.

૨૨ ગંગાના પાણીના એક ભાગને તુલસી ફેરી લઈને છૂડું પાડી દઈ તેને પોતાની ગંગા કહીએ, તેના જેવો આ વ્યક્તિગત જીવાત્માનો વિચાર પણ છે.

૨૩ સીસાના દુકાને જો પાશાની રાણીમાં નાખવામાં આવે તો તેમાં જો બળી જાય છે. તેવી જ રીતે બ્રહ્મરૂપી મહાસાગરમાં પડે છે ત્યારે જીવાત્માનું મર્યાદિત જીવન પૂરું થઈ જાય છે.

૨૪ ઈશ્વર અનન્ત છે, જીવાત્મા સાન્ત છે. તો પછી સાન્ત અનન્તને કેવી રીતે ગ્રહણ કરી શકે? મીઠાની પૂતળી દરિયાના ઉંડાણનું માપ કાઢવા જાય તેના જેવી આ વાત ઘણી મીઠાની પૂતળી દરિયામાં પડે ઓગળી જાય અને તેમાં એકરૂપ થઈ જાય, પોતાનું વ્યક્તિત્વ શુભાવી છે અને તેની સાથે એકરૂપ થઈ જાય છે.

૨૫ ઈશ્વર પોતે જ જીવરૂપે લીલા કરી રહેલ છે. ઈશ્વર ચોટા નંદુગર છે, અને આ જીવજગતની ધન-ભાગ્ય એ તો તેના નંદુનો ખેત્ર છે. નંદુગર જ સાચો નંદુના ખેત્ર ખોટા.

૨૬ માનવ-શરીર વાસણરૂપ છે, અને મન, જીદિ, ઇન્દ્રિયો એ પાણી, ચોખા અને બટાકારૂપ છે. ન્યારે જો બધું ચૂસે ચાકવવામાં આવે છે ત્યારે ગરમીચંદ્રક થઈ જાય છે અને જો કાંઈ અગ્નિ તો તેના હાથ ટાંકે છે, નેકે ખરી રીતે તો વાસણ, પાણી, બટાકા કે ચોખામાં આંબ રહેલી નથી. આ રીતે બ્રહ્મની શક્તિ

જ ખરેખર તો મન, શુદ્ધિ અને ઇન્દ્રિયોની પાસે તેમનાં કામકાજ કરાવે છે અને ભારે એ સક્રિય કામ કરતી બધે પડે છે, ત્યારે આ બધાં પણ અટકી પડે છે.

આસક્ત માનવી

૨૭ સાચત્ સત્, ચિત્ અને આનન્દ એ જીવને સ્વભાવ છે. અહંકારને લીધે તે અનેક ઉપાધિદારા મર્યાદિત થાય છે અને પોતાનો ખરો સ્વભાવ ભૂલે છે.

૨૮ દરેક ઉપાધિના વધારા સાથે જીવને સ્વભાવ બદલાતો જાય છે. ભારે છેલ્લટાઉનાં જેવાં કપડાં પહેરી હાથમાં હાકરી લઇ ફરે છે, ત્યારે સ્ત્રીનેમાં પ્રેમગીતો તેના હોઠ પર આવી જાય છે. અમેરિકન બનાવટની બૂટ પહેરતાની સાથે સિવિલ સ્વભાવના માણસમાં પણ એક જાતની અકાષ આવી જાય છે, અને તે સીસેટી વગાડવા મડે છે. જો તેને દારૂ શે અકવાનો હોય છે તો કંટ કંટ કરતો સાહેબ લોકની માફક ચાવા લાગે છે. માણસનાં હાથમાં ક્લબ આવે તો કાચળ પર કોંઈનું કોંઈ ધસકવા કરે છે.

૨૯ સાપ જેમ કાંચળથી ભરો છે, તેમ આત્મા ઘરોટીથી ભરો છે.

૩૦ આત્મા ક્યાંય પણ આસક્ત નથી. મુખ, દુઃખ, પાપ, પુણ્ય, એમાંનું કંઈ કંઈ પણ રીતે આત્મા ઉપર અસર ઉત્પન્નવી શકતું નથી; પણ જેઓ દેહમાં આત્મશુદ્ધિ કરે છે, તેમના પર તેની અસર પડે છે અને તેઓ દુઃખી થાય છે. ધૂમાડાથી દીવાલો પર ડાબ પડે પણ તેની વચ્ચે આવેલી ખાડી જગવા પર કાળજ આવતી નથી.

૩૧ વેદાંતની તો કહે છે કે આત્મા તદ્દન અનાસક્ત છે; પાપ અને પુણ્ય, મુખ અને દુઃખ, તેના પર કંઈ શોતે અમલ ચલાવી શકતાં નથી. જેઓ દેહમાં આસક્તિ રાખે છે તેઓને આ બધાં દુઃખ થાય છે. ધૂમાડાથી બીંત કાળો થાય પણ આકાશ ઉપર ધૂમાડાની સત્તા ક્યાંથી આવે !

૩૨ સત્ત્વ, રજસ્ અને તમસ્ની ન્યૂનાધિક્તાના પ્રમાણને લઈને મનુષ્યો ભુદાભુદા સ્વભાવના હોય છે.

૩૩ દરેક જીવાત્માનો પ્રકૃત સ્વભાવ તો એકસરખો જ હોય છે, છતાં પણ સાંપેક દષ્ટિએ બેલગતાં મનુષ્યના ચાર વિભાગ પાડી શકાય—અહ, મુમુક્ષુ, મુક્ત અને નિર્લમ્બક.

૩૪ મગ્ગીમારે નદીમાં જળ નાખી અને જળમાં ખૂન માંજી પડાડ્યાં. કેટલાક માંજીમાં જળમાં પડે

હવા પછી બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન કર્યા વિના એમનાં એમ પડી રહ્યાં. બીજાં કેટલાક પ્રયત્ન કર્યા પણ જળની બહાર ફેરી શક્યાં નહીં, ત્યારે કેટલાક પ્રયત્ન કરી જળમાંથી બહાર નીકળી રહ્યાં. સંસારમાં પણ આવા ત્રણ પ્રકારના જીવ છે—બધાયેલા છતાં કદી પણ બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન નહીં કરનારા, બધાયેલા પણ છૂટવાનો પ્રયત્ન કરનારા, અને જેઓ સંસારથી છૂટી ગયા છે તેવા.

૩૫ ત્રણ દીગ્ધીઓ છે—એક મીઠાની, બીજી કપડાની, ત્રીજી પથરાની. જો આ ત્રણેને પાણીમાં ડૂબાડવામાં આવે, તો પહેલી ઝાળળા જરી અને તેનો આકાર રહેશે નહિ; બીજીમાં ખૂન પાણી ભરાઈ જશે પણ તેનો આકાર જેમનો તેમ રહેશે, અને ત્રીજી ઉપર પાણીની કંઈ જ અસર થશે નહીં. જે માણસ પોતાના આત્માને સર્વવ્યાપક સમજી પરમાત્મામાં મિથાવી દે છે, અને તેની સાથે એકરૂપ થઈ જાય છે, તે પહેલી જાતની દીગ્ધી જેવો; તે માણસ મુક્ત છે. બીજી જાતની દીગ્ધી એટલે દિવ્ય મુખ અને યાનથી પૂર્ણ ઈશ્વરનો સાચો પ્રેમી બક્ષત. ત્રીજી જાતની દીગ્ધીથી પોતાનાં હૃદયમાં સલ શાનના રહુને પણ વેસવા નહીં દેતા, સંસારમાં આસક્ત માણસને સમજવાનો છે.

૩૬ માણસો ઝોરીઝાનાં જોળાંમાં જેવા છે. એક જોળાંઓનો રંગ રાતો હોય, બીજાનો વાળો, ત્રીજાનો કાળો, પણ એ સર્વની અંદર હોય છે તો એકનું એક ર. માણસોનું પણ એવું જ સમજવું. એક દેખાવડો, બીજો શોભે, ત્રીજો પવિત્ર, અને ચોથો દુષ્ટ; પણ એ બધામાં પરમાત્માનો વાસ છે.

૩૭ પૂરીએલું બહારનું પક લોટનું બનાવેલું હોય છે, પણ અંદર લુટીલુટી જાતનું વેસજી બારેલું હોય છે. અંદરના વેસજી પ્રમાણે પૂરી સારી કે ખરાબ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ માનવચરીર એક જ તત્ત્વનાં બનેલાં છે, પણ તેમનાં હૃદયની પવિત્રતા અનુસાર માણસો સારા નરસાં કહેવાય છે.

૩૮ બાહ્યજીવો દીકરો જન્મે કરીને બાહ્યજી છે એમાં શક નથી. પણ આવા બાહ્યજીમાંથી કેટલાક મદાપાત્ર, કેટલાક પૂજારી નીકળે છે; બીજા કેટલાક રસોવા થાય અને વળી બીજા વેશવાના પર આગળ નાચતા ફરે છે.

૩૯ વાપમાં પણ ઈશ્વર છે એ ખરું, પણ તેથી આપણે એ પ્રાણી પાસે જઈને ઊભા રહેવાનું નથી. એ

જ રીતે દુષ્ટમાં દુષ્ટ માણસમાં ઈશ્વર છે એ ખરું, પણ તેથી તેમની સાથે સંબંધમાં આવવું એ ઠીક નથી.

૪૦ ભગવાન નારાયણનો જળમાં વાસ છે, પરંતુ તેથી દરેક જાતનું પાણી પીવાતું નથી. આમ દરેક સ્થળમાં ઈશ્વરનો વાસ હોવા છતાં, માણસે દરેક સ્થળે જવાતું નથી. એક પાણીએ પગ ધોવાય, બીજે પાણીએ સ્નાન કરાય, ત્રીજું પાણી પીવાય અને કેટલુંક પાણી તો એવું હોય કે અડાય પણ નહીં. એ જ રીતે કેટલીક જગ્યાની પાસે જ માત્ર જવાય, કેટલીક જગ્યાની અંદર પણ જવાય, જ્યારે બીજી કેટલીક જગ્યાને તો દરયો જ નમસ્કાર કરવા પડે.

૪૧ આ બધાંથી જેનીને યાદો:-વાતોડીઓ માણસ, મેલા મનનો માણસ, ક્ષાનમાં તુલસીદલ ખોસી લક્ષિતનો દેખાવ કરનારો માણસ, લાંબો ઘૂમટો કાઢનારી સ્ત્રી, અને તંદુરસ્તીને તુલસાન કરનાર ખાખોચીઆનું કંકુ મંધાતું પાણી.

મૃત્યુ અને પુનર્જન્મ

૪૨ મૃત્યુને સમયે પણ બદ ઇવો સંસારિક વિષયોની વાતચીત કર્યા કરે છે. માત્રાઓ કરવાથી, પવિત્ર ગંગાસ્નાનથી કે માળાઓ ફેરવવાથી શું વળે ! ને હવે મારા આસક્તિ ભરી દરો તો મૃત્યુ સમયે એકસ બહાર આવશે. નેથી બદ ઇવો મૃત્યુસમયે પણ આવી પરચુરણ વાતો જ કર્યા કરે છે. પોપટ આમ તો રાધા-કૃષ્ણનું પવિત્ર નામ લીધા કરે છે, પણ જ્યારે તેને તિલાંતરી પકડે છે ત્યારે પોતાનો સ્વાભાવિક અવાજ કાઢવા લાગે છે.

૪૩ ઈશ્વરની શક્તિના અભાવને લઈને જ માણસ આટલું દુઃખ બોજાવે છે, માટે મનુષ્યે એવા ઉપાય યોજવા બેઠ્યો કે જેને લીધે અંતસમયે ઈશ્વરનો વિચાર મનમાં આવે. ઈશ્વરશક્તિનો અભ્યાસ એ માટેનો ઉપાય છે. એ જીંદગી દરમિયાન સતત ઈશ્વરશક્તિની ટેવ હોય તો છેલ્લી ધડીએ પણ પ્રભુનો વિચાર આવ્યા વિના રહે નહીં.

૪૪ મૃત્યુ પહેલાં જેવી કાવના રાખી હોય તેવો પુનર્જન્મ થાય છે. આથી સાધન-ભજન બધું જરૂરી છે. સતત અભ્યાસને લઈને ને માણસ સંસારની બધી આસક્તિમાંથી છૂટી જાય તો તે આશક્તિની જગ્યાએ આવેશે ઈશ્વરનો વિચાર મનને ભરી દે છે, અને મૃત્યુ સમયે પણ લાંબી ખસતો નથી.

૪૫ જ્યારે માટીનું કાચું વાસણ તૂટી જાય છે, ત્યારે તે માટી વાપરીને કુંભાર ફરી નવું વાસણ પરી શકે છે, પણ બટ્ટીમાં પાકેલું વાસણ તૂટી જાય છે, ત્યારે તેની માટી ફરી વાપરી શકાતી નથી; તે જ રીતે ને માણસ અજ્ઞાનવશમાં દેહ છોડે છે તો તેને ફરી જન્મ લેવો પડે છે; પરંતુ ને તે જ્ઞાનગ્નિમાં પડીને પાકી થાય છે અને મૃત્યુસમયે પૂર્ણતાને પહેલેથી જ હોય છે, તો તેને ફરી જન્મનું પશુનું નથી.

૪૬ જુલોડો દાણો વાવીએ તો પણ ઉગે નહિં. વણજૂન્યા દાણા જ ભીંગે. આ રીતે પૂર્ણત્વને પામ્યા પછી-સિદ્ધ થયા પછી ને શક્યું મૃત્યુ થાય તો તેનો ફરી જન્મ થતો નથી. પરંતુ અપૂર્ણ માણસને, અસિદ્ધને સિદ્ધ થાય ત્યાં સુધી ફરીફરીને જન્મ લેવો પડે છે.

શાંતિનું બળ

શરમથી ઝાડનાં પાન બળી જાય છે, પણ કંડીથી તો ઝાડનું મૂળ સુદાં બળી જાય છે. એ રીતે ક્રોધના અગ્નિ કરનાં શાંતિની શીતળતા મહાબળવાન છે.

દર્શન-શુરશિષ્ય નાવર્મા જતા હતા. એક દુર્ગન માણસ શિષ્યના ખોડકા માથા પર ટોલા મારતો હતો અને મરકરી કરી ચીલવતો હતો. શિષ્ય તો બધાં અપમાન શાંતિથી સહન કરતો હતો. બીજાની વેળા લાલાના ટેકાથી બીજરવા જતાં નાવ નગી જવાથી લાગે તો દુર્ગનના મથામાં પેસી ગયો ને તે મરી ગયો. ગુરુ શિષ્યને મારવા માંડ્યા ને કહ્યું કે એક બાળ દીધી હોત તો આ નિયારો જલકરે કુદરતી સજામાંથી બચી જાત, શાંતિ રાખીને તે તેને મહાન શિક્ષા સહન કરાવી.

સતી સુકલા

લેખક :
શ્રી રામનાથજી 'સુરાજ'

(જતાકે પૃષ્ઠ ૬૦૬ થી ચાલુ)

[માતા, પિતા, પુત્ર અને ગુરુની જેમ પત્ની પણ તીર્થે ચાલી ગયાં છે અને આવી પત્નીથી દમ્પતિ-જીવનનો ઉદાર ફેરી રીતે ચલે છે તેવો પ્રશ્ન પૂર્વના એક વેળે નામના રાજાએ વિચ્છે જમવાનને પૂછેલો. તેના ઉત્તરમાં વિચ્છે જમવાન રાજાને સતી સુકલાનો દર્શાવતો દેહે છે. સુકલાનો પતિ કૃષ્ણ-આલેખ સુકલાને છોડીને તીર્થેવાત્રાએ ચાલ્યો ગયેલ છે તે વાત ચોષા અંકમાં આવી. તે પછી સુકલા તેની સખીઓને, અચો-ખાના રાજા ઇન્દ્રવાદની પત્ની સાથે ચક્રીને જે વાતચીત ચાલે છે, તે કહી જતાં છે. આમાં મયુરાના રાજા ઉમરેનની રાણી પ્રધાવતીની અને શીપુર નગરના વસુદેવજીની દયા સુદેવા કે જે આ જન્મમાં ચક્રી-રૂપે જન્મી હતી ત્યાંથીના વૃત્તાન્ત સાતમાં અંક સુધીમાં આવી ગયો છે. હવે સુકલા તેની સખીઓને આગળ દેહે છે.]

[૫]

સુકલા બોલી-મેં આવા પ્રકારના પતિવ્રતા ઓળખાના ધર્મો સાંભળ્યા છે. તેથી હવે હું પતિથી વિદીન થઈને આ લુધ લુધ પ્રકારના બોગોનો ફેરી રીતે ઉપભોગ કરી ચક્રી પતિના વિના તો હું જીવી પણ નથી શક્તી.

જમવાન વિચ્છેએ કહ્યું-સુકલાના મુખથી આવું સુંદર પતિવ્રતા-ધર્મનું વર્ણન સાંભળી સખીઓ બહુ પ્રસન્ન થઈ. તેઓ તેની પ્રશંસા કરવા લાગી. બાલકો અને દેવતાઓ સરોષાં આ પવિત્ર ઓનો તેના પતિ પ્રત્યેનો અનુરાગ જોઈ તેનું ખ્યાન કરવા લાગ્યા. આ જોઈ ઇન્દ્રવા મનમાં કંઈ અને ક્ષત્રીય બરાઈ આવ્યાં. સુકલાની અતિશય દૃઢતા જોઈ ઇન્દ્રે તેના પતિપ્રેમ અને ધૈર્યનો જાળ કરવાનો વિચાર થયો. તેણે કામદેવને બોલાવ્યા. કામદેવ પોતાની પત્ની રતિની સાથે આવ્યો. ઇન્દ્રે તેને સુકલાને પતિપ્રેમથી સ્થિત કરીને પોતાના તરફ આકર્ષિત કરવા જણાવ્યું. કામદેવે કહ્યું- હવે રહેવા હું આપને પૂરપૂરી સહાયતા કરીશ. હું અર્ધ-મુનિ, દેવ-રાજવ દરેકને જીતવાની શક્તિ ધરાવું છું, તો એક અજગા નારીને જીતવી એ મારે મારે કષ્ટ મોટી વાત છે! કામિનીઓના સમૂહ અંગમાં હું નિવાસ કરું છું. દેવો માત્ર ધર જ નારી છે. હું સદા તેમાં જ રહું છું. તેમાં રહીને હું સમસ્ત પુરુષોને નમાવું છું. નારી તો સ્વાભાવિક રીતે જ અજગા છે. તે મારા બાજુથી મારી પ્રેરણાથી સન્તપ્ત થઈને પિતા, ભાઈ અથવા ગમે તે કોઈ રૂપમાં બંધીને બેઠાં પણ રિહગ થઈ જાય છે. તે વખતે તે પરિણામનો વિચાર કરતી નથી. ઓઓમાં

ધૈર્ય હોતું નથી. હે સુરેશ! હું સુકલાના પાતિવ્રત્યનો અવસ્થ નાહ કરીશ.

ઇન્દ્રે કહ્યું-હું પણ ધનવાન અને રૂપવાન પુરુષનું રૂપ ધારણ કરીને તેને વિચ્છિત કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ. ભાઈ! હું કામ, ક્રોધ, ભય, લોભ અથવા મોહને લીધે આ પ્રમાણે નથી કરતો-આ તો હું તેની પરીક્ષા લેવા જ ચાહું છું કે તેનો પતિવ્રતાધર્મ કેવો છે. હું સુંદર વેષ ધારણ કરીને તેને મારી તરફ આકર્ષિત કરીશ. આ કામમાં હું મને સદાયતા કરજે; તેના મનમાં મારા પ્રત્યે મોહ ઉત્પન્ન કરી દેજે.

આ પ્રમાણે કામદેવે આજ્ઞા કરીને ઇન્દ્રે મનમોહન રૂપ ધારણ કર્યું. સુંદર રૂપ, સુંદર વસ્ત્ર, સુંદર આભારણ, આણું હાથ, સુમનિષ્ઠ પુષ્પમાળાઓ ધારણ કરીને ઇન્દ્રે સુકલાના સ્થાન પર પહોંચ્યો. સુકલાએ તો તેના તરફ ખ્યાન પણ ન આવ્યું. સુકલા ન્તાંન્તાં જાય ત્યાં ઇન્દ્રે તેની પાછળપાછળ લાગેલો રહેતો. આમ છતાં તેને કશું સંકળના મળી નહિ. હવે ઇન્દ્રે એક ઓને દાન જનારીને સુકલાની પાસે મોકલી. એક દિવસ તે ઓ સુકલાની પાસે જઈ બોલી-અહા! કેટલી સત્વનિષ્ઠ છે! કેટલું ધૈર્ય છે! કેટલી શક્તિ છે! કેટલી ક્ષમા છે! તમારા જેવી ગુણવાન અને રૂપવાન ઓ સંસારમાં નથી. સે દયાળી! તમે કોણ છો, કોની પત્ની છો? તમે જેની પત્ની છો તે પુરુષ આ પૃથ્વી પર ધન્ય અને ભાગ્યશાળી છે.

તેની વાત સાંભળીને સુકલાએ કહ્યું-ધર્મમાં કૃષ્ણ, વૈષ્ણવ-વંશમાં ઉત્પન્ન થયા છે. તે જ સત્વત્રતાવાળા

પતિની હું પ્રિય બાઈ છું. મારા ધર્માત્મા પતિ તીર્થ-
યાત્રા માટે ગયા છે. તેમને બેઠેલાને ત્રણ વર્ષ વીતી
ગયા છે. તેમના વિના હું બહુ દુઃખી છું. આ જ મારો
પરિચય છે. હવે બોલો, તમે કેણુ છો અને શા માટે
આ બધું પૂછી રહ્યા છો ?

હૂત સ્ત્રીએ કહ્યું-કલ્યાણી ! તમારા નિર્દય પતિ
તમને છોડીને ચાલ્યા ગયા છે. તેમણે તમારા પ્રેમનો
અનાદર કર્યો છે. હવે તમે તેમને ફરી મેળવીને શું
કરશો ? તે પાછો છે તમે સાધ્વી પત્ની છો. શી ખજાર
પહે કે તે ક્યાં હશે; શી અવરધમાં હશે-મરી ગયા
હશે કે જીવતા હશે ! તમે તેમને માટે વર્ષ દુઃખી
યઇ રહ્યા છો. તમે તમારા સોના સમાન કાન્તિમાન
શરીરને કેમ માટીમાં મેળવી રહ્યા છો ? મનુષ્યને બાળ-
પણ્યમાં રમતગમત સિવાય બીજું કાંઈ સુખ મળતું
નથી, ઘડપણ તો દુઃખ ભોગવવામાં જ વીતે છે. ફક્ત
એક જીવાનીના દિવસો બાકી રહે છે કે જેમાં મનુષ્ય
સુખ ભોગવે છે. ત્યાંસુધી જીવાની છે ત્યાંસુધી મનુષ્ય
મનમાનાં મુખે ભોગવી શકે છે. જીવાની વીતી જતાં
બધું 'ચતુ' બની જશે. બુદ્ધાપામાં કશું બની શકતું
નથી. હે બહે ! જેમ પાણી સ્પર્શ ગયા પછી પૂલ
બાંધેલા વ્યર્થ છે તેમ યૌવન વીતી જતાં ભોગવિલા-
સનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ બની જાય છે. માટે ત્યાંસુધીમાં
જીવાની ચાકી ન જાય ત્યાંસુધી સુખભોગ કરી લો.
બહે ! મદિરાનો સ્વાદ લો. કામનાં બાણો તમારું શરીર
બાળી રહ્યા છે. જીજો, ત્યાં એક રૂપ અને શુભાવા
પુરુષ બેઠેલા છે. તેઓ પુરોષમાં શ્રેષ્ઠ, ચાંતવાન, શુભવાન
અને રૂપવાન છે. તેમનું હૃદય તમારા પ્રત્યેના પ્રેમથી
ભરેલું છે.

સુકેસાએ કહ્યું-જીને બચપણ, જીવનની અને
ઘડપણ હોતાં નથી. જીવ સ્વયંસિદ્ધ, અમર, કામના
રહિત અને સર્વ લેખિમાં આત્મરૂપે રહેલો છે. જેમ
ધરનો એક પ્રકારનો આધાર હોય છે તેમ શરીરનું પણ
રૂપ હોય છે. કદીએ જેમ દોરીથી માપીને ધર બનાવે
છે તેવી જ રચનાથી આ શરીર પણ બનેલ છે.
અનેક પ્રકારનાં લાકડાં, માટી, પત્થર વગેરેથી ધર બેસ
કરવામાં આવે છે, પછી તેના ઉપર પ્લાસ્ટર, રંગરોશન
વગેરે લગાડવામાં આવે છે. આવી રીતે બનાવવામાં

આવેલું ધર વાયુ-વટોળ ધૂળ વગેરેથી મેલું થયા કરે
છે-એ આ ધરનો મધ્યકાળ છે. ધરનું રૂપ બગડતાં ધરનો
માલિક તેના ઉપર રંગ, ચૂનો વગેરે કરાવે છે અને
ફરી ધર શોભીતું બની જાય છે. હે દત્તી ! જીવાની
અથવા તરુણપણું આનું જ હોય છે. ઘણા વખત પછી
ધર જીર્ણ થઈ જાય છે. બધાં લાકડાં હચમચી જઈ
તેમનાં સ્થાનોથી ખસી જાય છે. આ વખતે ધર
મરામત કે રીપેરીંગનો બોજ પણ સહી શકતું નથી.
ધરનું બોણું 'પડું-પડું' થઈ રહે છે. હે દત્તી ! આ જ
ધરની જીર્ણોદરયા-ઘડપણ છે. હવે ધરને પડી રહેલું
નેઈ ધરનો માલિક બીજા ધરમાં રહેવા જાય છે.
મનુષ્યનાં બચપણ, જીવાની અને, ઘડપણ પણ આવી
જ રીતે ધરના જેવા જ હોય છે. મનુષ્યને બચપણમાં
બરાબર જ્ઞાન હોતું નથી. પછી મોટા યાવ છે અને
શરીરને વસ્ત્રો અને આભૂષણોથી સજ્જવે છે. ચન્દન
તથા એવી બીજી સુગન્ધિત વસ્તુઓ અને તામ્રલ
વગેરે દ્વારા શય્યાગારેલું શરીર રૂપવાન બની જાય છે.
અમના રસથી તે અન્દર તથા બહારથી પુષ્ટ બને છે.
રસના ચોષણથી જ મનુષ્યનો વિકાસ થાય છે, માંસ
વધે છે, અને નવીન રૂપ પ્રાપ્ત થાય છે. રસ અને
માંસ બંને દ્વારા દેહની વૃદ્ધિ થાય છે અને આ બંને
દ્વારા જ તેનું સૌન્દર્ય બને છે. હે દત્તી ! આવા સૌન્દર્ય
દ્વારા જ મનુષ્ય મરણશીલ શરીરમાં મુગ્ધ બને છે અને
તેમાં જંધાય છે. આ પ્રમાણે જ શરીર નાશ પામી
જાય છે તેને કેવી રીતે સુંદર કહી શકાય અથવા તેમાં
પ્રેમ કરી શકાય ? આ શરીર મળ-મૂત્રનો આધાર છે.
આ અપવિત્ર છે, સદાય ક્ષીણ થતું રહે છે. આ તો
પાણીના પરપોટા જેવું છે, છતાં તું શું આમાં રૂપનું
વર્ણન કરી રહી છે ? પચાસ વર્ષ સુધી જ દેહ દૃઢ
રહે છે, પછી તે શિથિલ થવા લાગે છે. દાંત કમળેર
થવા લાગે છે, ગોમાંથી લાળ ટપકે છે, બાંધોનું તેજ
ધટે છે, જોણું સંજોગાય છે, શરીર અરાકત થઈ જાય
છે, અને ઘડપણ જવાઈ જાય છે. વારંવાર રોગોનું
આક્રમણ થાય છે. રસ અને માંસ યુક્તતા લાગે છે. આ
વખતે મનુષ્ય રૂપની લાલસા કરતો નથી. જેની રીતે
જીર્ણ થયેલું મકાન નાશ પામે છે એવી રીતે ઘડપણમાં
કેવેર નષ્ટ થઈ જાય છે. મારામાં રૂપ આત્મનું છે તે
ધીરે ધીરે આત્મનું જશે. તો પછી રૂપવતી હોવાનો મારો

શા અર્થ છે ! હે દત્તી ! તું મારી પાસે આવોને જે પુરુષને માટે મને કહી રહી છે તે પુરુષ કેણુ છે ! તે મારામાં શું રૂપ ભાળી લીધું છે ! બોલ, તારા તે પુરુષના ચરીરમાં અને મારા ચરીરમાં શું વધારે છે ! જેવી હું છું તેવી જ તું છે અને તેવો તે પણ છે. મોઢ અંત્ર વધારે નથી કે ઓછું નથી. બોલ, આ પૃથ્વી ઉપર રૂપ વગરની કંઈ વસ્તુ છે, કેણુ રૂપવાળું નથી ! તું જોઈશ કે આ સંસારમાં દરેકની ઉત્તરિને પતન થાય છે. હે દત્તી ! સર્વ ચરાચરમાં એકમાત્ર આત્મા જ વાસ કરે છે. તે જ રૂપ વગરનો અને રૂપવાળ પણ છે. તે દિવ્ય છે, તે સર્વમાં સમાએલો છે. તે શુદ્ધ અને પવિત્ર છે. જેમ ધડાઓમાં જળ રહે છે તેમ સર્વમાં તે નિવાસ કરે છે. જેવી રીતે ધડાઓ પૃથ્વી જતા બધું પાણી એક

કર્ષ બળ છે તેવી રીતે વાસના-ચરીરોનો નાશ થવાથી આત્મા એકત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. અને, તું સમજી નહિ શકે, પરંતુ મને તો સર્વ મંસારીઓનું એક જ રૂપ દેખાય છે. હવે તું જેને માટે અહિં આવેલી છે તેનો મને પરિચય આપ, કે જે સૌન્દર્યના ભોગની હજી-વાલો છે. જેવી રીતે શેશિષ્ટ બનેલા લોકીથી ખરજ પેદા થાય છે અને નખોથી ખજુવાથી તે ચાન્ત થાય છે, તેવી રીતે નાદીભળના પાંજરારૂપ આ ચરીરમાં વીર્યને લીધે સર્વ પ્રાણીઓને ખરજ ઉત્પન્ન થાય છે. આથી પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ઉત્તેજિત બને છે. આ વખતે સ્ત્રી અને પુરુષ પ્રમત ઘટ્ટને સંઘ કરે છે એથી ક્ષણ-માત્રને માટે સુખ થાય છે. હે દત્તી ! સર્વત્ર આ જ વાત જોવામાં છે. તું તારે ઘેર પાછી જ, તારા કહેવામાં કંઈ નવીન નથી કે એ પ્રમાણે કરવાનો મને લોક થાય.

લગ્નજીવનનું તાત્પર્ય

જ્યારે લગ્નમાં પતિ પત્ની દ્વારા મુખ્ય ભોગવવાની હજી રાખે છે અને પત્ની પણ પતિદ્વારા ખાન-પાન, ધન્યધાન્ય અને બોજી મુખ્ય-સગવડો ભોગવવાની જ માત્ર હજી રાખે છે, ત્યારે આ લગ્નજીવન સફળ નથી બની ચક્રવૃત્ત, મુખ્યમય થઈ નથી ચક્રવૃત્ત. આત્મ લગ્ન એ એક જાતનો સ્વાર્થ સંબંધ છે. બીજાના આધાર દ્વારા જે મુખ્ય ભોગવવાનું તે ખરું એવી શક્તિમાં આમાં જોયે બધું રહે છે. અને જ્યારે એકબીજાને માટે ધસાવાનો કે ભોગ આપવાનો પ્રસંગ આવે છે, અથવા કોઈની તુટી અથવા દોષ સહન કરવાનો વખત આવે છે ત્યારે એકબીજાના કંઈ માપ નીકળી જાય છે અને એક બીજામાં રહેલા સ્વાર્થના સેતાનો ધુણુગ્રાહ કરવા મંડિ છે. આત્મ લગ્ન એકબીજાનું તાત્પર્ય બનીને રહે છે. લગ્નનું સાચું મુખ્ય નિસ્વાર્થ સ્વાર્થમાં છે. આમાં સાદાપદનો નથી. એકબીજાને માટે, કહી પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિના જાતને ધસી નાખવામાં જ અપેક્ષા આનંદ રહેલો છે. પર-
'હિંદને માટે લગ્ન તરફનું પોતાનું આ જ કર્તવ્ય છે. આમાં

કોઈવાર એવું બને કે એકના સ્વાર્થજની કદર સામાને ઝોછી રહે છે અથવા બીલકુલ જ રહેતી નથી. આત્મ દેવા ખર્ચા પણ જે પોતાનું હૈતવ્ય સમજે છે તેણે તો ધસાવતું જ રહ્યું, ભોગ આપવો જ જોઈએ. પોતાની કદર નથી થતી તેનો તેણે શોક કરવાનો નથી. તેના સ્વાર્થજની ભાવના જ ચોખ્ખ પ્રિયતમા અથવા પ્રિયતમ ધરીને સ્વર્ગમાં તેની સાથે મેળ કરાવે છે. અને આથી જ પત્યરની પણ ખરા દોલથી કરેલી પૂજનું પૂજ કરનારને ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પ્રમાણે વ્યક્તિમાત્રનું વિશ્વના સમાજ સાથે લગ્ન થએલ છે, સમાજ પાસેથી આપણે અન્ન, વસ્ત્ર અને વિવિધ વસ્તુઓનું મુખ્ય લઈએ બીજે, તેનું તથા આપણી સક્ષિતનું સ્વાર્થજ કરીને જ આપણે વૃક્ષી શકીએ. હમમ હાકા કરનાર-સેવા આપ્યા વગર કેવળ સુખો જ લેનાર સમાજનો, દેશનો, વિશ્વનો અને અન્તરાત્માનો દેવાતાર છે, ચોર છે.

આજની જ્ઞાતિ-સંસ્થા

સંપાદક : શ્રી ગદ્દભાઈ ગો. કુવડ

હિન્દુ સમાજ અસંખ્ય જ્ઞાતિઓમાં વિભક્ત થયેલો છે એ તો બહુ ભણીતી વાત છે. હિન્દના ખીજા બધા પ્રાન્તો કરતાં ગુજરાત-કાશીઆવાડમાં જ્ઞાતિઓની સંખ્યા વિશેષ છે તેનું કારણ એ છે કે જ્ઞાતિઓમાં પેટા જ્ઞાતિઓ અને તેમાં પણ રથાનિક (સ્થળને અંગે) પેટાજ્ઞાતિઓ ગુજરાત પ્રાન્ત સિવાય હિન્દના ખીજા ભાગમાં નથી. એ પેટા જ્ઞાતિઓમાં વળી ગોળ છે. એટલે લગ્ન સંબંધનું ક્ષેત્ર અતિશય સાંકડું થઈ ગયું છે. જ્ઞાતિઓની સત્તા હવે પ્રમાણમાં ઓછી થઈ ગઈ છે, ખાસ કરીને શહેરોમાં; પરંતુ ચાલતી આવેલી શ્રદ્ધા-જનના જમાડવાની, લગ્ન-મરણને અંગેની ક્રિયાઓની, કન્યાની લેવક-દેવકી વગેરેના બંને માટે જ્ઞાતિઓ તરફથી પુણ્ય ત્રાસ હજી વેડેલો પડે છે. શહેરોમાં વસનારને બહુ જ થોડો ખ્યાલ હોય છે કે જામડામાં રહેનારને પોતાની જ્ઞાતિના નાનામાં નાના નિયમનો ભંગ કરવા માટે કેટલી દાડમારી વેડેલી પડે છે. એની સાથેના સર્વ સામાજિક સંબંધ બંધ કરી દેવામાં આવે છે. ફૂલે પાણી લાવવાનું પણ મુશ્કેલ પડે છે. જાસાચિટ્ટીઓ લખાય છે, ખેતર અને ખૂંપડાં બાળા ન ખાય છે અને જામડાં દરથી ફરવાનું પણ મુશ્કેલ બને છે. આ જાતનો ત્રાસ અઠકાવવા માટે વડોદરા રાજ્યમાં જ્ઞાતિત્રાસ-નિવારણ કાયદો છે. એટલે આવી જાતના ત્રાસની ફરિયાદ કરવામાં આવે તો તે સાબિત થયે ત્રાસ આપનાર માણસોને સજા કરવામાં આવે છે.

હિન્દ સરકારે જ્ઞાતિઓ નાબૂદ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. જાડેર કાર્યોમાં, નાગરિકના સર્વ હક્કોમાં જ્ઞાતિનો ખ્યાલ પણ ન રાખવાના કાયદા થયા છે. જ્ઞાતિની ભાવના સમાજમાંથી નાબૂદ થાય તેનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાની આવશ્યકતા સ્વીકારી છે. તેમ છતાં અમુક સ્થિતિ એવી રહી છે કે જેથી જ્ઞાતિઓનું અસ્તિત્વ અને અમુક અર્થે વર્ચસ પણ કાયમ રહે, લખવા તરીકે હજી સરકારી કૌમ અને દસ્તાવેજ વગેરેમાં જ્ઞાતિ લખવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું નથી. શાળાઓ અને કૌલે

ઓમાં પણ વિદ્યાર્થીની જ્ઞાતિ નોંધવામાં આવે છે. મ્યુનિસિપાલિટી અને ધારાસભાની ચૂંટણીમાં જ્ઞાતિનું ખાતું રાખવામાં આવતું નથી, પરંતુ જ્ઞાતિઓને ધેરણે જ મોટે ભાગે હજી ચૂંટણી થાય છે. પરંતુ તે ઉપરાંત જ્ઞાતિઓના પરંપરાગત નિયમો તોડનારનો જ જાતો બદલ્યાર અને દંડ કરવામાં આવે છે, તેની સાથે જ રોતે તિરસ્કારપૂર્વક વર્તન કરવામાં આવે છે. ખાસ કરીને જામડામાં-તે બંધ ન થાય ત્યાં સુધી જ્ઞાતિઓ નાબૂદ થવાનો સંભવ નથી અને જ્ઞાતિભાવના તો એવી ને એવી ટકી રહેવાની છે. શહેરોમાં આનંદગાતીય લગ્નો થવા માંડ્યા છે. તેમાં જ્ઞાતિના પાયા દીલા તો થયા છે, પરંતુ જામડામાં વસતી કરોડોની પ્રજાને- હજી જ્ઞાતિની બંધા રણ અને નિશ્ચિત નિયમો પ્રમાણે જ પોતાનો જીવન-વ્યવહાર ચલાવેલો પડે છે, કારણ કે તેના બંને માટે પુણ્ય ત્રાસ વેડેલો પડે છે.

જ્ઞાતિઓ નાબૂદ કરવી હોય, જ્ઞાતિની ભાવના પ્રજાના મનમાંથી બૂરી નાખવી હોય-તો રાજ્યે અમુક કાયદા કરવાની જરૂર છે એમ મને લાગે છે. એ હેતુ પર પાડવા માટે એક અસરકારક ઉપાય એ છે કે જ્ઞાતિના વ્યવહારના નિયમો અને કાયદો માટે કોઈ પણ જ્ઞાતિ પસંદ લઈ શકે નહિ-દંડ કે બદલ્યાર કે પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવે શકે નહિ-એવો કાયદો થવો જોઈએ. અર્થાત્ એ જાતની શિક્ષા એ વ્યક્તિ ઉપર સમૂહનો ત્રાસ; અન્યમાં ત્રાસ ગણાયો જોઈએ. એ જાતનો ત્રાસ દૂર થાય તો મરણ-પરણ પાછળનાં ફરજિયાત ખર્ચો, ખાતા-પીવાના સંબંધનાં સાંકડાં વર્તુલો અને કન્યાવ્યવહારનાં મર્યાદિત ફેરો નાબૂદ થશે. અને કાલક્રમે-થોડા જ વર્ષમાં જ્ઞાતિઓ નામ-શેષ થઈ જશે. જ્ઞાતિઓએ જ કાયદા ખાસ કરીને કાયદે જોઈએ-પોતાના વર્તુલના જનસમૂહના નૈતિક અચળ ઉપર દેખરેખ રાખવી જોઈએ-તે કાયદા કાયદા પણ જ્ઞાતિ કરતી નથી. કુલ્લેસન, બાલિયાર, ચોરી, કાળાજનર, ઓટી સાફો, જુગાર, ખૂન, જેવાં બનીતિમાન અને

સમાજનારથ-વિરોધી (antisocial) કૃત્યો માટે કોઈ પણ બંધિને કોઈપણ ચોંટિ તરફથી શિક્ષા કરવામાં આવી નથી. એટલે કે વ્યક્તિના નૈતિક અવતરણ માટે ચોંટિએને કોઈ દરકાર નથી હોતો, એ જાનના અવતરણની પરંપરાગત "સંસ્કાર"નો બચાવો થવાનો એમને બધું નથી, પરંતુ પોતાની ચોંટિ, પોતાચોંટિ કે ભોગ બહાર કન્યા આપવાથી, પોતાની નાની સંકુચિત ચોંટિની બહાર ભોજનવ્યવહાર કરવાને કારણે, ચરણ પાછળના જાણીવાર ન કરવાને કારણે સંસ્કારગ્રહિતા લાગે છે અને તેને માટે દંડ, પ્રાયશ્ચિત અથવા બદિષ્ઠકાર કરવામાં આવે છે. અર્થાત્ નૈતિક અવતરણ કરતાં રૂઢિમંથ એ ચોંટિઓના મતે વિશેષ ગુનાહિત કાર્ય ગણાય છે. ઉપર જણાવેલા પ્રકારોના નૈતિક અવતરણ માટે ધણી-વાર શત્રુતાના કાયદા પ્રમાણે શિક્ષા થવાનો અવકાશ નથી હોતો કારણ કે અદાલતમાં એ જાનની રીતસરની ફરિયાદ કરનાર કોઈ હોતું નથી, ગુનાની ચોંટિ સાબિતી મેળવી શકાતી નથી. પરંતુ ચોંટિઓનો તો એ જાનત પૂરેપૂરી જણતા હોય છે અને ચોંટિપંચ સમક્ષ તે સાબિત કરી શકાય એવું પણ હોય છે. તો ચોંટિઓ આ જાનના

નૈતિક અવતરણને અટકાવ કરવાનું કાર્ય કરે અને પાં-પરજાત રાંડના બંધનો કાયો તરફ લક્ષ્ય આપવાનું પ્રયત્ન દે તો બરેબર ચોંટિહતનું કાર્ય તેણે કરેલું ગણાય. ચોંટિઓ આ કાયદા કરવાની નથી એ નિશ્ચિત વાત છે. રાજ્ય તરફથી બંધરિયત રીતે જે આમપંચાવતો નીમવામાં આવે તેને આ જાનનું કાર્ય-ચોંટિપોતાના આમ પૂરતું-સોંપતું ભોધ્યે. ઉપર જણાવેલા નૈતિક ગુના કરનારની રિશ્તિ, આમપંચાવતના સુકારને પરિણામે અસારે ચોંટિબદ્ધકાર પામેલાની આમમાં જેની યાચ છે તેવી યાચ તો એ જાનની ચારિત્ર્યગ્રહિતા અટકવાનો સંભવ છે.

ચોંટિઓ નાનુક દરવી હોય, ચોંટિની જાનના દુર કરવી હોય-અને એમ કરવાનો રાજ્યસંચાલકોના ઇશ્તિ હે જ એવું અનેકવાર તેમણે જાહેર કરેલું છે-તો ચોંટિ-યાચ બંધારણ કાયદો કરી રાજ્યે જામડાની પ્રગળે બધું મુકન દરવી ભોધ્યે અને ચોંટિએ કરવાનું સમજના ચારિત્ર્યની મંજૂરા રાખવાનું કાર્ય-સમાજમાં નૈતિક ઉચ્ચતા સ્થાપવાનું કાર્ય-તેવી જાનના બંધારણવાળો આમ પંચાવતોદારા ઘડુ કરાવતું ભોધ્યે.

સત્યનો પૂજારી

પરમેશ્વરની વ્યાખ્યાઓ અગમિનિ છે; કેમ કે તેની નિમિત્તિઓ પણ અગમિનિ છે. એ નિમિત્તિઓ મને આશ્ચર્યચકિત કરે છે. એ મને યજુરવાર મુગ્ધ પણ કરે છે. પત્નું દું પૂજારી તો સત્યથી પરમેશ્વરનો જ છું. એ એક જ સત્ય છે અને બીજું બધું કલ્પના છે. એ સત્ય મને જરૂર નથી. (સં. ૧૯૮૪). પણ દું એવો શોધક છું. એ શોધવાને અર્થ ને વસ્તુ મને પ્રિયમાં પ્રિય હોય તેવો પણ ત્યાગ કરવા દું તૈવાર છું. અને એ શોધ-કૃતિ મારામાં આ સરીરને પણ હોમવાની મારી તેમણી છે, અને સહિત છે એવો મને વિશ્વાસ છે. પણ એ સત્યથી દું સાક્ષાત્કાર ન કરું તો લગી મારો અન્તરાત્મા જેને સત્ય મળે છે તે કાષ્ઠનિહિત સત્યને મારો આધાર મણી મારી રીવાજોથી જણી તેને આપશે મારું જીવન દું જગીત કરું છું.

આ મારું ખોડાની ધારે ચાલવા જેવો છે છતાં મને એ સંકેતમાં સંકેતો લાગે છે. એ મારું જાતો મારી ભવંકર જુઓ પણ મને નજીવી લાગી છે. કારણ કે એ જુઓ કરતાં છતાં પણ દું જગી મરેા છું, અને મારી સમજણ પ્રમાણે આમગ પણ વળી છું. દુર દુરથી વિશ્વક સત્યની-ધરતીની કાંપી પણ કરી રહ્યો છું. સત્ય જ છે, એ સિવાય બીજું કોઈ જ આ જગતમાં નથી, એવું મારો વિશ્વાસ ક્ષિપ્રતિષ્ઠિત વધતો જ જાય છે.

જે સવંધાપક, શુદ્ધ, ચેતન, નિર્ગુણ, નિરાકાર અને અવ્યક્ત ધરા છે તે જ વિશ્વરૂપથી સચુણ, સાકાર અને વ્યક્ત થાય છે. આ વિશ્વવ્યાપક ધરાને ઈશ્વર કહે છે. ધરા ઈશ્વરની પરા વિશ્રુતિ છે. ઈશ્વર ત્રણ ગુણોના આશ્રયથી ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લયનું કાર્ય કરે છે. ત્યારે તે રમેશુણના આશ્રયથી ઉત્પત્તિનું કાર્ય કરે છે સારે ધરા કહેવાય છે. ત્યારે સરવશુણના આશ્રયથી પાલન-રક્ષણનું કાર્ય કરે છે ત્યારે વિશ્વ, અને ત્યારે તમેશુણના આશ્રયથી લયનું કાર્ય કરે છે ત્યારે શંકર કહેવાય છે. ત્યારે શ્રવ કાઈ આપતિમાં ફસાઈ નય છે ત્યારે તે પેતાની રક્ષાને માટે વિશ્વભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે અને તેઓ એની મનઃકામના પૂર્ણ કરે છે અને એને સહાય કરે છે. ત્યારે-ત્યારે અધર્મનો ધણો વિસ્તાર થાય છે, ત્યારે-ત્યારે પેતાના ભક્તોના રક્ષણ માટે તેઓ અવતાર પામે છે. અવતારનું મુખ્ય કારણ ભક્તોના સંકેષ જ છે, એના સંકેષ પૂરા કરવા માટે તેઓ પરિચયિતને અનુસરીને જેવી આવશ્યકતા હોય છે એને અનુરૂપ અવતાર લે છે. ભક્ત પ્રહાદને માટે, હિરણ્યકશિપુને પ્રાપ્ત થએલા વરદાનને અનુસરીને ભગવાનનો શ્રી નૃસિંહરૂપથી અને દ્રુવને માટે શ્રી નારાયણરૂપથી અવતાર થયો. આ અવતારોના હેતુ કેટલીક વખત ફક્ત એક જ ભક્તનો સંકેષ હોય છે અને કોઈક વાર ધણાએ ભક્તોના સંકેષ હોય છે અને એ સંકેષો અનુસાર કોઈક વાર તો એક એ જ કાર્યો કરવાનાં હોય છે અને કેટલીક વાર ધણાં નાનગોટાં કાર્યો કરવાનાં હોય છે. શ્રી નારાયણ-અવતાર ભક્ત દ્રુવના સંકેષ માટે હતો અને એનું મુખ્ય કાર્ય એના સંકેષની પૂર્તિ કરવાનું જ હતું. શ્રી નૃસિંહ અવતારનો હેતુ પ્રહાદના સંકેષ સિવાય બીજા ધણાએ ભક્તોના સંકેષ હતા. હિરણ્યકશિપુને અત્યાચાર ધણો વધી ગયો હતો અનેક લોકોને પેતાનાં ધર્મકાર્યો કરવામાં બાધ આવતો હતો. એથી ધણા ભક્તોએ પ્રભુ-પ્રાર્થના કરી હતી. આ પ્રભાણે કાર્ય અનુસાર કોઈ અવતાર થોડા સમય માટે હોય છે અને કોઈ લાંબા સમય માટે. દ્રુવ માટે શ્રી નારાયણને અવતાર અને પ્રહાદ માટે શ્રી નૃસિંહ-અવતાર થોડા સમય માટે થયો હતો. પરંતુ હરણ્ય, કોટલા, અને બીજા અનેક ભક્તો માટે શ્રી રામાવતાર તથા દેવકી, વૃષ્ણકેવ અને એ સર્વેનો અનેક ભક્તોને માટે શ્રી કૃષ્ણ-

વતાર લાંબા કાળ માટે થયો હતો. બીજા બધા અવતારો કરતાં શ્રીકૃષ્ણાવતાર બહુ જ મહત્વપૂર્ણ છે. અવતારમાં ભગવાને ધર્મની રક્ષા અને અસુરોના સંહાર સિવાય જોવાની શોધપ્રાપ્તિને માટે ઉપનિષદ જેવા મહાન ગ્રંથોનું મંથન કરીને એના સારરૂપ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેવા મહત્વપૂર્ણ અને સરલ ગ્રંથની અવતારશુ કરી અને એને અનુસાર પોતે આચરણ કરી બતાવ્યું. એઓ-શ્રીએ આ પ્રત્યક્ષ બતાવ્યું કે પૂર્ણગાનયુક્ત અવતાર કેવો હોય છે. એવા અવતારમાં સ્વાભાવિક રીતે પૂર્ણ ગાનયોગ, વાકિતયોગ અને કર્મયોગ આવી જાય છે. આ અવતારની મુખ્ય વિશેષતા છે. ભગવાનના પોતે આચરણ કરીને બતાવવાથી એમનો ઉપદેશ ધણો જ સરળ અને પ્રભાવશાળી બન્યો છે.

ભગવાન કાર્યને અનુસરીને કોઈક વાર તો આ રીતે સ્વતંત્ર દેહ ધારણ કરીને અવતાર લે છે અને કોઈક વાર ત્યારે એવી આવશ્યકતા નથી હોતી, કોઈ સાધારણ કાર્ય હોય, તો બીજાના શરીરમાં આવૃણ થઈને અવતારી થાય છે. એને આવેશાવતાર કહે છે. ત્યારે બીજાના દેહમાં ભગવાન આવૃણ થઈ જાય છે, ત્યારે તે દેહધારી જીવને પેતાનું કષ્ટ બાન નથી રહેતું. ભગવાન તે દેહધારા પેતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી લે છે. આ સમય પર એના દેહની કાન્તિ બદલાઈ જાય છે. શરીર, નેત્ર, વાણી-બધુ દિવ્ય બની જાય છે. કાર્ય પૂરું થયાથી ભગવાન અન્તર્ધાન થઈ જાય છે, અને તે જીવને ધીરે-ધીરે પેતાનું બાન થવા માટે છે. આ સમયે એને એક વિલક્ષણ આનંદ અને શાન્તિનો અનુભવ થાય છે. પરંતુ ભગવાન જે કાર્ય કરી ગયા છે, એનું એને ખોલકલ ગાન નથી હોતું. તે શાન્તિ કેટલાક વખત માટે રહે છે. અને ફરીથી તે પ્રાણી જેમ પહેલાં હતો, લગભગ તેણે જ બની જાય છે. એનામાં કોઈ ખાસ પરિવર્તન નથી દેખાતું, કારણ કે આ અવતાર માટે એનો કોઈ સંકેષ નહિ હતો ભગવાનનો આ આવેશાવતાર બીજાને માટે હતો, અને જેના સંકેષ માટે હતો એના સંકેષ પૂરા થઈ ગયો. આ પ્રભાણે પ્રાણીઓમાં દેવી-દેવતાઓના પણ આવેશ દેખાય છે. દેવી પેતાનું કાર્ય કરે છે, પ્રરંદ જેના દેહમાં તે પ્રવેશ કરે છે, એને પેતાનું બાન નથી રહેતું. કોઈકોઈ વાર ખરી રીતે દેવી-દેવતાઓનો આવેશ ન હોવા છતાં મનુષ્ય જે દેહ કરે છે એ જીવી

વાત છે. આ રીતે હિંમોદિક્રમમાં, નેગેટીવ હિંમો-
દાક્રમ પુરુષમાં કે નેના પર શક્તિ નાખવામાં આવે
છે-શક્તિ ફક્તવાળો પોઝીટીવ હિંમોદીક્રમ પ્રવેશ કરે
છે અને પોતાનું ઉદ્વિષ્ટ (ધોરેક્ટ) કાર્ય કરે છે. આ
વખતે નેગેટીવ પ્રાણી ક્યું પણ નથી કરતો. ત્યાં લગી
તો એને પોતાનું જ્ઞાન પણ નથી રહેતું.

આ આવશ્યકતાને સિવાય ભગવાન અર્થમાં પણ
પ્રકટ થાય છે. એને અર્થાવનર કહે છે. ને ભજન
કરનાર શુદ્ધ હૃદયનો હોય અને એનો સંકલ્પ દૃઢ હોય
તો એના સંકલ્પાનુસાર ભગવાન મૂર્તિમાં પ્રકટ થાય છે
પંદરીન્દ્રિય વિઘ્ને એક ભક્ત-આગમનો સંકલ્પ પૂરા
કરવા માટે સક્ષાત્ પ્રકટ થઈને એના ધરવેણા નેવેલમાંથી
બોજન ક્યું દર્શ. આ રીતે તેઓથી પ્રત્યક્ષ
પ્રકટ થઈને નામદેવની સાથે રમતા દત્તા. આવા બીજા
મણી ઉદાહરણ મળે છે.

અર્થાવિમ્લક બે પ્રકારના હોય છે. એક સ્વર્ગસિદ્ધ અને
બીજા સ્થાપિત-પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા. શ્રી બદીનારાયણ,
શ્રીદ્વારકાધીય, શ્રીજગન્નાથ, શ્રીરણુહોડરાય, શ્રીપંદરી-
નાથ જેવા ઘણા વિમ્લક સ્વર્ગસિદ્ધ છે. ભક્તોના સંકલ્પ-
ાનુસાર જેમ ભગવાન દેહધારી થઈને અવતરિત થાય છે,
તેમ એના લાજ અને ધર્મની રક્ષા માટે તેઓથી
આ લોકમાં અર્થાવનમાં નિવાસ કરવા છતાં પણ
મળી રીતે ભક્તોના સંકલ્પ પૂરા કરી રહ્યા છે.

અર્થાવતરના સંબંધમાં કેટલાક લોકોને આ
ચંકા થાય છે કે ને અર્થાવિમ્લક પ્રત્યક્ષ ભગવાન જ
છે તો એનું શું કારણ છે કે ને લોક સદૈવ ભગવાનના
સર્નાધિમાં રહે છે અને એની સેવાપૂજા કરે છે,
તેમના ચિત્ત પાછા અપવિત્ર રહે છે અને તેઓ કુઝળી
માથુમ પડે છે. ભગવાન એના પર કૃપા કરીને એના
ચેત્ત્વને કેમ નથી ચલાવતા ! તેઓ એની સાર-સંભાળ
કેમ નથી કરતા !

આ વિષયમાં પ્રથમ તો આ વાત યાદ રાખવી
જોઈએ કે ભગવાન ભક્તોના સંકલ્પાનુસાર જ બધા
કામ કરે છે. પાછળ કહ્યું છે કે જ્યોતેના સંકલ્પ જ
ભગવાનનો સંકલ્પ છે. ને આ વાત બરાબર ખ્યાનમાં
રહે તો ઉપરની સંકલ્પોનું ચુકલ્પ સમાધાન થઈ
સકે છે. ભક્તોનો જે સંકલ્પસમુદાય એમને એના જે સંકલ્પ
હોય છે, એને અનુસરીને જ સિદ્ધિ મળે છે. અર્થાવિમ્લક
પ્રત્યક્ષ ભગવાન જ છે. પૂનરીજોતેના આવો દૃઢભાવ નથી
હોતો. એનામાં એના ભગવદ્ભાવની સાથે રચી મૂર્તિનો
લાવ પણ રહે છે, એનું આચરણ આ પ્રકારનું હોય છે:
જેમ કે તે અર્થાવિમ્લક રચી જડ મૂર્તિ જ છે. પ્રત્યક્ષ
ભગવાન સામે હોવાથી જેવા વર્તાવ હોય, તેવા અર્થા-
વિમ્લકની સામે નથી હોતા; કારણ કે વાસ્તવિક રીતે
એની દષ્ટિમાં તે રચી મૂર્તિ જ હોય છે, તે ભગવાનની
તો એમાં કેવળ ભાવના જ રહે છે. આથી તે ભાવ-
નાથો જે કાર્ય થવાની આજ્ઞા રાખે છે, તે મૂર્તિથી
નથી સધાતાં. આવા ભક્તોના સંકલ્પમાં જન્મ-પણ
શક્તિ નથી હોતી, કારણ કે એ વિમ્લક એને માટે પ્રત્યક્ષ
ભગવાન રૂપે હોતો નથી. આથી એની દુરત અન્તઃકરણ-
શુદ્ધિ નથી થતી, તદુપરાંત યોગક્ષેમનો નિવાડ પણ
નથી થતો. તેઓ તો અવતારવિમ્લકમાં પણ પ્રત્યક્ષ ભગ-
વાનને પ્રત્યક્ષ નથી સમજતા તો પછી અર્થાવિમ્લકનું
તો પૂછું જ શું ! જેમ વાદ્યકુળમાં શ્રોતૃધ્વ પ્રલસ
હતા, હિન્દુ ઘણા થોડા લોક એમને ભગવાન સમજતા
હતા. આથી વાદ્યો પણ બીજા લોકોની મારફતે જ રહ્યા.
સમુદ્ર તો પરિપૂર્ણ છે, પરન્તુ મનુષ્ય એમાંથી પોતાના
પાત્રાનુસાર જ જળ લઈ શકે છે, તે અધિક કેમ લઈ
શકે ! પરન્તુ ને નાના પાત્રમાં વધારે પાણી ન
આવે તો એમાં સમુદ્રના સમુદ્રત્વમાં કોઈ જાતનો વધો
નથી આવતો, તે તો પ્રણું જ છે. આ રીતે ને ભગ-
વાનથી કોઈ પૂરા લાભ જાણવી ન શકે તો એઓ એમની
ભગવાનમાં કોઈ જાતનો વધો આવતો નથી.

x x x

પરોપકાર, પ્રિય વચન, પ્રેમાળ સ્વભાવ, પ્રભુભાજન, પવિત્ર-જીવન એ પાંચ શુદ્ધ-
સ્થાના પરમ પુરુષાર્થ સમજો. પત્ની અને પુત્રપુત્રીઓ પ્રત્યેનું વર્તન સૌથી પડકાર જીતમ હોય
તો જ બહાર જઈ શકાય. પતિ એ પત્નીનો પ્રભુ છે. તેમજ પત્ની એ પતિની (અન-
પૂર્ણા દેવીસ્વરૂપે) પ્રભુ છે. જાળકો એ પ્રભુના આર્થ પુરો છે. તેમના પર માલીકી-મોહ
ન રખાય. જાતમાં સૌની વરજ હોય તેમ વર્તો.

જે સવ વ્યાપક, શુદ્ધ, ચેતન, નિયંત્ર, નિરાકાર અને અવ્યક્ત બ્રહ્મ છે તે જ વિશ્વરૂપથી સચ્ચુ. સાકાર અને વ્યક્ત થાય છે. આ વિશ્વવ્યાપક બ્રહ્મને ઈશ્વર કહે છે. બ્રહ્મ ઈશ્વરની પરા વિશ્વિત છે. ઈશ્વર ત્રણ ગુણોના આશ્રયથી ઉત્પત્તિ, રચિત અને લયતું કાર્ય કરે છે. ન્યારિ તે રમેણુના આશ્રયથી ઉત્પત્તિનું કાર્ય કરે છે ત્યારે બ્રહ્મા કહેવાય છે. ન્યારિ સત્ત્વગુણના આશ્રયથી પાલન-રક્ષણનું કાર્ય કરે છે ત્યારે વિષ્ણુ, અને ન્યારિ તમેણુના આશ્રયથી લયનું કાર્ય કરે છે ત્યારે શંકર કહેવાય છે. ન્યારિ જીવ કોઈ આપતિમાં ફસાઈ જાય છે ત્યારે તે પોતાની રક્ષાને માટે વિષ્ણુભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે અને તેઓ એની મનઝામના પૂર્ણ કરે છે અને એને સદાય કરે છે. ન્યારે-ન્યારે અધર્મનો ધણો વિસ્તાર થાય છે, ત્યારે-ત્યારે પોતાના ભક્તોના રક્ષણ માટે તેઓ અવતાર પાછુ લે છે. અવતારનું મુખ્ય કારણ ભક્તોના સંકેષ જ છે, એના સંકેષ પૂરા કરવા માટે તેઓ પરિચયિતે અનુસરીને જેવી આવશ્યકતા હોય છે એને અનુરૂપ અવતાર લે છે. ભક્ત પ્રહ્લાદને માટે, હિરણ્યકશિપુને પ્રાપ્ત થએલા વરદાનને અનુસરીને ભગવાનનો શ્રી નૃસિંહરૂપથી અને દ્રુવને માટે શ્રી નારાયણરૂપથી અવતાર થયો. આ અવતારોના હેતુ કેટલીક વખત ક્રૂર એક જ ભક્તોના સંકેષ હોય છે અને કોઈક વાર ધણાએ ભક્તોના સંકેષ હોય છે અને એ સંકેષો અનુસાર કોઈક વાર તો એક બે જ કાર્યો કરવાનાં હોય છે અને કેટલીક વાર ધણાં નાનાંમોટાં કાર્ય કરવાનાં હોય છે. શ્રી નારાયણ-અવતાર ભક્ત દ્રુવના સંકેષ માટે હતો અને એનું મુખ્ય કાર્ય એના સંકેષની પૂર્તિ કરવાનું જ હતું. શ્રી નૃસિંહ અવતારનો હેતુ પ્રહ્લાદના સંકેષ સિવાય બીજા ધણાએ ભક્તોના સંકેષ હતા. હિરણ્યકશિપુનો અત્યાચાર ધણો વધી ગયો હતો અને લોકોને પોતાના ધર્મકાર્ય કરવામાં બાધ આવતો હતો. એથી ધણા ભક્તોએ પ્રશ્ન-પ્રાર્થના કરી હતી. આ પ્રમાણે કાર્ય, અનુસાર કોઈ અવતાર થોડા સમય માટે હોય છે અને કોઈ લાંબા સમય માટે દ્રુવ માટે શ્રી નારાયણનો અવતાર અને પ્રહ્લાદ માટે શ્રી નૃસિંહ-અવતાર થોડા સમય માટે થયો હતો. પરંતુ દશરથ, કોશલ્યા, અને બીજા અનેક ભક્તો માટે શ્રી રામાવતાર તથા દેવકી, વૃષ્ણ અને એ સર્વેનો અનેક ભક્તોને માટે શ્રી કૃષ્ણ-

વતાર લાંબા કાળ માટે થયો હતો. બીજા બધા અનુતારો કરતાં શ્રીકૃષ્ણાવતાર બહુ જ મહત્વપૂર્ણ છે. અવતારમાં ભગવાને ધર્મની રક્ષા અને અસુરોના સંહાર સિવાય જીવોની મોક્ષપ્રાપ્તિને માટે ઉપનિષદ જેવા બહુ અગ્રીમ મંથન કરીને જીના સારરૂપ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેવા મહત્વપૂર્ણ અને સરલ ગ્રંથની અવતારશુ કરી અને એને અનુસાર પોતે આચરણ કરી બતાવ્યું. એઓ-શ્રીઓ આ પ્રત્યક્ષ બતાવ્યું કે પૂર્ણગાન્યુક્ત અવતાર કેવો હોય છે. એવા અવતારમાં સ્વાભાવિક રીતે પૂર્ણ ગાન્યોત્તમ, ભક્તિયોગ અને કર્મયોગ આવી જાય છે. આ અવતારની મુખ્ય વિશેષતા છે. ભગવાનના પોતે આચરણ કરીને બતાવવાથી એમનો ઉપદેશ ધણો જ સરળ અને પ્રભાવશાળી બન્યો છે.

ભગવાન કાર્યને અનુસરીને કોઈક વાર તો આ રીતે સ્વતંત્ર દેહ ધારણ કરીને અવતાર લે છે અને કોઈક વાર ન્યારિ એવી આવશ્યકતા નથી હોતી, કોઈ સાધારણ કાર્ય હોય, તો બીજાના શરીરમાં આવૃત્ત થઈને અવતારી થાય છે. એને આવેશાવતાર કહે છે. ન્યારિ બીજાના દેહમાં ભગવાન આવૃત્ત થઈ જાય છે, ત્યારે તે દેહધારી જીવને પોતાનું કર્મ બાન નથી રહેતું. ભગવાન તે દેહધારી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી લે છે. આ સમય પર એના દેહની કાન્તિ બદલાઈ જાય છે. શરીર, નેત્ર, વાણી-અણુ-દિવ્ય બની જાય છે. કાર્ય પૂરું થવાથી ભગવાન અન્તર્ધાન થઈ જાય છે, અને તે જીવને ધીરે-ધીરે પોતાનું બાન થવા મારી છે. આ સમયે એને એક વિલાસી બાન-દ અને શાન્તિનો અનુભવ થાય છે. પરંતુ ભગવાન જે કાર્ય કરી ગયા છે, એનું એને બીલકુલ ધાન નથી હોતું. તે શાન્તિ કેટલાક વખત માટે રહે છે. અને ફરીથી તે પ્રાણી જેમ પહેલાં હતો, લગભગ તેવો જ બની જાય છે. એનામાં કોઈ ખાસ પરિવર્તન નથી દેખાતું, કારણ કે આ અવતાર માટે એનો કોઈ સંકેષ નહિ હતો. ભગવાનનો આ આવેશાવતાર બીજાને માટે હતો, અને એના સંકેષ માટે હતો એનો સંકેષ પૂરા થઈ ગયો. આ પ્રમાણે પ્રાણીઓમાં દેવી-દેવતાઓના પણ આવેશ દેખાય છે. દેવી પોતાનું કાર્ય કરે છે, પરંતુ જેના દેહમાં તે પ્રવેશ કરે છે, એને પોતાનું બાન નથી રહેતું. કોઈકાઈ વાર ખરી રીતે દેવી-દેવતાઓનો આવેશ ન હોવા છતાં મનુષ્ય જે દેહ કરે છે એ જીવો

સર્જનમાં તો મહેનત કરવી પડે છે, પરંતુ પાકવો પડે છે, તપ કરવું પડે છે. રૂઢિઓ-ચાલતા આવેલા રીતરિવાજો, બાળ વિધિઓ, ઔર્ધ્વશીર્ષ સંપ્રદાયો પોતાની પકડમાં તેમને રાખી રાકે છે. કારણ કે તેમાં જ તેમને સલામતી દેખાય છે; નવીન સાહસો માટે જોહતાં જોમ, જોખમ, પ્રયોગશીલતા, જાગૃક્તા, ઉત્થાનશક્તિ, ખંત, આશાવાદ તેમનામાં હોતાં નથી. પરિણામે તેવા દેશમાં વેરઝેર, અદેખાઈ, ટંટાફિસાદ, કળ્યા, સંકુચિતપણું, અસહિષ્ણુતા, અલ્પસંતોષ, મહત્વાકાંક્ષાનો અભાવ, પરાક્રમશીલતાની અન્યતા, દેવ-વધારે પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. આવો દેશ કોઈ દિવસ ઉત્થતિને માર્ગે જઈ દૈવવદ્યાત્ તેને આઝાદી મળે તો પણ તેને પચાવી શકે નહિ.

આ રીતે વિચાર કરતાં દિન્દુસ્તાનને અત્યારે વધારેમાં વધારે જરૂર તેજસ્વિતાની છે. પછી તે તેજસ્વિતા

માણસના પોતાના સ્વભાવ અનુસાર બધે દિસકે પ્રકારની, ક્ષતિવની હોય કે અદિસકે પ્રકારની બાબતોની હોય. અત્યારે ભારતેશ કટોકટીના સમયમાંથી પસાર ચઈ રહ્યો છે, માટે વ્યાવહારિક સિદ્ધિ માટે, રાજકીય સિદ્ધિ માટે, સામાજિક સંરક્ષણ માટે, ધર્મરક્ષણ માટે, ભારતીય સંસ્કૃતિના બચાવ અને પ્રચાર માટે, કળાસ્વરૂપોના નવ-નિર્માણ માટે આપણા દેશવાસીઓએ તેજસ્વી બનવાની જરૂર છે. મુરદેલીઓથી હડમડી ન જતાં, દિંમતથી, આત્મવિશ્વાસથી તેમનો મુકાબલો કરવાની શક્તિ તેજમાંથી જન્મે છે. જે આપણે વ્યવહારના ક્ષેત્રમાં તેજસ્વી બની રાજકીય આઝાદીને પચાવી શકીએ નહિ, તો ધર્મની, નીતિની, આધ્યાત્મિકતાની, વેદાન્તશાસ્ત્રની-આ સખળી જોડીજોડી વાતો માન ઉપરચોટિયા, શુષ્ક પાંડિત્યની જે વાતો સાબીત થશે.

જ્યોતિ જગી

(રાજ-આજ મારી નણીએ મહેલું માધું)

આજ મારા જીવનમાં જ્યોતિ જગી !

આજ મારા જીવનમાં જ્યોતિ જાગી !

જ્યોતિમાં જાતુ ને ઇન્દુનાં તેજ ભર્યાં

નવલખ તારલિયાનાં આછાં રશિમએ પૂર્યાં

હીરો પેટાળે ગયાં તિમિરો બામી....

આજ મારા જીવનમાં જ્યોતિ જગી !

અમૃતની ધારવારી, હૃદિ તેં જોવી કરી

ઉર્મમાં મધુરી ડોક સુરલી વાગી

આજ મારા જીવનમાં જ્યોતિ જગી !

જીમ જીમનાં અંધારાં પળમાં વિલીન થયાં;

આતમ ઉજસ આજ ફિરો દેલી રહ્યા;

માયા ને મમતા ડેરી નિંદર ત્યાગી

આજ મારા જીવનમાં જ્યોતિ જગી !

—શ્રી રમણલાલ બક્ષ

સાચું જ્ઞાન

ત્યાંત્યાં નજર કરું છું ત્યાં પ્રભુ જ ભરેલો છે. પવનરૂપે પ્રભુ પ્રેમાલગ્ન આપી રહ્યો છે, છતાં તને રોમાંચ નથી થતાં ! સ્વરૂપે પ્રભુ તને સ્પર્શી રહ્યો છે, છતાં તું પ્રભુને શોધે છે ? સદ્વિચારરૂપી પ્રભુ અપરોક્ષ થઈ રહ્યો છે, છતાં તું સાક્ષાત્કાર માટેનાં સાધનો ઝોળવા ફાંફાં મારે છે ! તારી સાક્ષાત્કારની આખ્યાયું છે; તેનો અર્થ તું સમજે છે ખરો ? તારે શું જડ અધોધી નેવાય, જડ મન-શુદ્ધિથી મપાય એવા પ્રશુની જરૂર છે ? એવી કાષ્ઠ વસ્તુ મળશે, પણ પ્રભુ કાષ્ઠ બીજ વસ્તુ છે એમ તને લાગશે. મૂર્ખ ! પ્રશુની મહત્તા-સ્વરૂપ-વિશ્રુતિ એવા જડ માપથી મપાય નહિ. એને માટે તો બધી દિવ્ય ચીજો જોઈએ. અને તે દિવ્ય તારું જ્ઞાન - તું ચોતે જ છે.

જ્ઞાન એ જ આત્મા છે, એ જ સાક્ષાત્કાર છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો રસ્તો વિચાર કરવો એ જ છે. એમ-તર્માં, રમણીય સ્થળે, સ્વસ્થ શરીરે, સ્થિર આસને બેસી સાત્ત્વિક ગુણ પ્રકાશી વિચારો કર; વર્ષો સુધી વિચાર કર; તારું મૂળ શોધ; વિચારમય થઈ જા. અભ્યાસ પાઠ કે વિચારમાં દેહમાન ન રહે, ને વિચારમાત્ર જ રહે. ત્યાં જ તને જોઈએ છે તે મળશે.

પ્રાપ્ત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની છે. ચોતે ચોતાને ઝોળા-ખવો છે. પછી તીર્થોમાં કે નદીઓમાં જવાથી જ શતેણ માણે કેમ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય ?

દયાસાગરની દયા

ગોપીઓ કહે છે: કનૈયો અમારા મહી લૂટે છે, દાણ લેવા માટે કપકા કરે છે, મારગ રોકે છે, ચીર ખેંચે છે, વસ્ત્ર ઢરણ કરે છે, અનેક પ્રકારે પજવણી કરે છે, અમારા મોતી-દાર લૂંટી જાય, ચૂડી પણ નાંદ-વાઈ જાય, મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થાય, પણ તેને કંઈ લાજ આવતી નથી. દુઃખમાં અમારું સર્વસ્વ લૂટે છે અને એમને પજવે છે. કુલપ્રતિષ્ઠા કે લોકલાગતું તો સત્યાનાશ વાળે છે, છતાં ગોપીઓનો પ્રાચાધાર પ્રિયતમ એ છે. દયાસાગરની દયાનું, સાચું સ્વરૂપ અહીંયાં સમગ્રજ છે. દિવ્ય વસ્તુઓ મેળવવા માટે તમામ પ્રિય સંસારી

વસ્તુઓ, સુખો, સમૃદ્ધિ, સંનિધાનો ત્યાગ કરવો પડે. પ્રભુ સ્વયં એ વસ્તુઓને કુટવી લે તેના જેવી દયા બીજી કઈ !

x

પ્રભુ દયાળુ મારું ખરું કલ્યાણ શામાં છે તે જાણે છે, જેથી વધુ મુંઝવે ચીજો-વધુ કલ્યાણકારી ભેટો આપવા માટે ધેસો, માન, સત્તા, પુત્ર, સ્ત્રી, માતા આદિ નિગ્રમી રમકડાં લઈ લે છે. કારણ કે એ ચીજો પૈથી દિવ્ય ચીજોને આસ્વાદ લેવામાં આડખીલીરૂપ થાય છે. (નાકમાં મંદશી બરી હોય ત્યાંમુધી પૂલની મુગંધ પણ મીઠી ન લાગે તેમ.) વળી એ ચીજો પૈથી દિવ્ય ભેટોની પ્રાપ્તિ માટે મને અપાત્ર બનાવવા જ મથતી હોય છે. વાદ પ્રભુ ! તારી કૃપાનાં રહસ્યો તારા સાચા ભક્તો વિના કાલ સમજે ! હજુલથ તું મારી સાચવણ કરે છે. જરૂર પડે ત્યારે તું માતાના સ્તનમાં મારા મટિ દૂધ પેદા કરે છે. છતાંપિ મને પ્રક્ટને યુગ્મજાનની ચિંતા રહે છે ! જરૂર હોય છે ત્યારે તો તું પશુનો અવ-તાર પણ લઈ પ્રહાદ જેવા ભક્તની રક્ષા કરે છે, છતાં મને રક્ષણની ચિંતા રહે છે ! સુપુત્રમાં રોજ સંભાળ લે છે ! છતાં મને ચિંતા રહે છે ! એ મારી અત્પ્રમતિ ક્યાં અને તોરી મહાનુભાવતા ક્યાં ! મારી એવી અપા-ત્રતા છતાંય તું દયાનિધિ દયા કરવા તત્પર છે એ તારી મોટાપને કેમ માણી શકાય, દયાળુ !

પ્રભુનું મંદિર

મંદિરમાં જાઓ છો ત્યારે દેવને નમો છો, મંદિ-રની પ્રતિષ્ઠા જળવાય તેમ વર્નો છો. જૂડ, અપચન્દો વગેરે મંદિરમાં ન બોલાય એમ માનો છો. સચ્ચિદા-નંદ પ્રભુનું સાચું મંદિર તો આપણું શરીર છે. જેને જોઈ જવાળ છે. તેમાં આત્મરૂપે પ્રભુ ગિરાજ રજા છે. એ પ્રભુનાં દર્શન-વંદન કરનારને બહાર તીર્થોમાં, વનમાં કે પહાડોમાં જવું પડતું નથી. બીજા પ્રભુની શોધ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. એ મંદિરને અશુદ્ધ ન કરાય, વધુ પડતો ભારે, વિનાશભયે માન સ્વાદ ખાનર ખોરાક ખાઓ તેથી શરીરમાં-અશુદ્ધિ અને મંદા રોજ-વિકારો થાય છે. આ રીતે શરીરરૂપી મંદિર અશુદ્ધ થાય છે. એને અશુદ્ધ કરનાર તમે આત્મદેવની ભક્તિનો

લેણ પણ પ્રેમ પામ્યા નથી. એ દેહમાંદિઆ કાઈ પણ
બદો વિચાર, ખરાબ આચરણ કે અધર્મ ન કરે શકે.
જોજન સ્વાદ ખાતર ખાઈ તેમાં બંદી કે રોગ દાખલ
ન કરી સકાય, કારણ કે તે મોંદર છે.

અર્થેષુ

મારા દેહ, મન, લુદ્ધિ બધું ભયરાનનું છે. મારો
તેના પર અધિકાર નથી. દેહને ભગવાનની સેવા પિના
બીજા કાર્યો, દુઃખ રોગો સદુઃખ દુનિવાના મારા
સર્વ કામો દારઅર્થેષુ જ હોય-દરિદ્રેવાણે જ થતાં
હોય તો જ કરી સકાય. પ્રભુની ચીજ અપવિત્ર વિવ-
ચેમાં-જોજમાં કે મોદ-માયામાં કેમ વપરાય? આખી
પ્રભુદેહન વિના બીજું જોવાય જ કેમ? તેના દુઃ-
ખયોગ તો યાવ જ કેમ? એમ યાવ તો પ્રભુએ એ
આખી લઈ લેતી જ લેઈએ. અને એમાં જ તેની દશ
રહેલી છે. જે પદાર્થો જાણકને દાઢવાનો સંભવ
હોય તે પદાર્થો તેની પાસેથી લઈ લેતો એ જ દયાળુ કામ
છે. કાન જો નિંદા અને જૂઠા ચાલજવામાં દરખાતા હોય,
છઠ્ઠા સ્વાદ ખાતર નિંપક વસ્તુઓ આરોગની હોય
અને કોર ભાણુ કરતી હોય, તથા સ્પર્શોદુષ્ક્રિયાથી
જનિતિમાં દોરાતી હોય, તો તે બધાનું કાન કરનારી
ભગવાનની દવાનો આપણે દુરપયોગ કર્યો છે. કાનેથી
દરિદ્ર પીવજ, છઠ્ઠાથી પ્રભુનો પ્રસાદ લેવાય અને
તેના નામ-ગુણુ જવાય. તમાકુ, દારૂ, કે જેવી ફેરી ચીજો
જે મારા મુંદર પ્રભુને અર્પણ ન કરી સકાય તે તો
વપરાય જ કેમ? પ્રેમી બધાનો ત્યાગ કરી શકે છે;
આતા જાણકનું ધાવણુ ટુક રહે તે માટે બધા સ્વાદ
તજે છે.

મનથી પ્રભુનું જ ચિંતન થાય. જનતના સ્વાર્થો
વિચારો કે વિવધો દષ્ટનાઓ કરવાનો તેને અધિકાર
શું છે? લુદ્ધિથી પ્રભુના સ્વરૂપ, શુણ, મોંદમા, દવાનો
જ નિશ્ચય થાય; કાંઈને દુઃખ યાવ તેવી કે મિથ્યા
ચિત્તેની કાપ્તિ માટે તેને વેડી નાખવી યોગ્ય નથી.

• પ્રભુ વિનાની જાજોમાં આખો અધિકાર છે, કાન
બહેરા છે, મન-લુદ્ધિ જડ છે, સરીર નિવેતન છે,
એ જ સ્થિતિ સાચી છે. એ જ જનન્ય અગ્નિની
સહાય છે.

પ્રભુ (આત્મા) વિના દેહ, મન, લુદ્ધિ જડ છે.
તેમનું અસ્તિત્વ જ ક્યાં છે? તેમનો પારક, પોષક
અને તેમને ચેતન્ય આપનાર તો પ્રભુ (આત્મા) છે.
તે પ્રભુથી દૂર જવાય, તેના દોહી ચવાય એવો પ્રવન
એ બધાં ન કરી શકે.

માટે મારા સર્વ કાર્યો પ્રભુનાં જ કાર્યો થાઓ.
તમામ પ્રવૃત્તિ (નિષ્ક્રમતાથી) પ્રભુની સેવા અર્થે જ
થાઓ. નિર્બંધતા આ રીતે જ આવી શકે. જગત
પ્રભુનું જ સ્વરૂપ છે. અને એ પ્રભુ જ જગતરૂપે મારી
પોષણેબની બ્યવસ્થા કરી રહ્યો છે. દુઃખ નાદકની ચિંતા
કાની કરું છું? એ દયાસાગરની દયા કોઈ પણ હેતુ
વિના પણ વર્ષી રહી છે-એવી સમજણ, બવદાર કે
કાંઈમાં નેટલી વધુ નિહા તેડો જ તે વધુ સુખી.
મનને

મન! તું હવે મિત્ર બની જા. તો જ મારું પ્રેમ-
પાત્ર થઈશ. આપણને જાનેને દિવ્ય લાસ મળશે. તારા
વિશ્વાસે મારું નાવ ખૂબ ખરાબે ચડ્યું અને ખૂબ
અપોદામાં અધ્યાપ મને આટે મારો રખાઓ. હવે
તારો વિશ્વાસ મને નથી; તેં યતુની બરજ સારી છે.
દબરો જુગોથી મેં તને લાડ લગાવ્યાં પણ તું મારું
ચિંતક મિત્ર ન બન્યું. હજી મેં સમજી જા. પ્રભુની
સહાયથી તું તને યતુ બધી, પત્ર નીચે કચડી, કેંદ્રી
રાખું, તે પહેલાં તું મિત્ર બની મદદનાર વર્ષાન તો મને,
અને તેથી મેં વધુ તને; સુખ, આનંદ, માન મળશે. તું
જડ વસ્તુઓમાંથી આથી વધુ શી આશા રાખે છે?

મિત્રરૂપે તું મોહનું કારણ છે; અમિતરૂપે બધ-
નનું. મેં હવે હમર કરી છે. કાં તો તું નાંદિ, કાં તો
તું નાંદિ. મારું સલાનાશ વાળી મારી પાસેથી મજાઓ
કળંગનાર તું મજાઓ નાંદિ મેળવી શકે. મારા પ્રિયતમ
પ્રભુનો અને વિયોગ જ રહે એવા મનો કરીને તું
મદાલી નાંદિ શકે.

બધું મટાનું

(પાંદનું. જય નંદિ-લામનો પાર નંદિ.)
બધાં પર ખૂબ પ્રેમ કરો, દુદ્ધ, દુદ્ધ, મૂખ, મિત્ર,
ચીર્મત, કુદુંજ, પારકા, બરીજ, કુખી, જડ-ચેતન
કા પર ખૂબ પ્રેમ વરણવો. તમે પ્રેમસ્વરૂપ જ
એ એ વાત કણ પણ ન બોલો, જુઓ તો ખરા,
શી મજા આવે છે.

કલ્પતક—મેષ-મનર્ષિના આરોધ સારી રહે, વેપારથી
પ્રત્યક્ષાન થાય, જરખ-નાણાં મળે, પત્ની ખરચે વધે,
કુમ્ભને વધે. મિથુન-એકી મુખ સાથે. મુશકેળર આવે.
નાભુનિ'લાજા માથે કઈ-મિત્ર-વિપત્તિ સત્તુ વધે, વેપારથી
લાભ નાણાં મળે. શિશુ-નાણાં લાજ થાય. મુશકેળર
પાંચે મુસાફરી થાય. મન્યા-સર્વાંગી ચિંતા, રોગથી
દરદાન થાય. કુલા-વનજાય, વિરોધ વધે, કુસારી થાય.
કુરબન મરે સાથે. રૂઝિ-ખરચે વધે, વા પ્રત્યક્ષાન થાય,
સત્તુ વધે. મુશકેળર ન આવે. યત્ર-નાણાં લાજ,
રોગ વધે, કુસારી થાય, સોમુખ સાથે. અરહ-વેપારથી
પ્રત્યક્ષાન રોગની ચિંતા, ખરચે વધે, કુરબનને લાજ
થાય રોગ વધે મુશકેળર આવે. મીન-એકી સરી સાથે
નાભુનિ'લાજા થાય.

આજરા—એવ-ચીક્ર-નથી મધ્યમ શેષ મરિ ૨-
નાજા સીક મરી વાજ આમુજ શેષ વરે ખસાવે. લાજ
માજ વરખ-વંદુસતી સારી ફાજ પીસા મુસાસી નવન
પામે મિશુન-મુજ - ૧ શેષ મરિ સારો નર્વ કાજ હાજ
મારે ફાજ-જર આવે. ૩૩-નાજાની આજક સારી જીફ-
નવથી સાર શેષ વરે સિંહ-આરોખજા સારી નાજાની
ચિના સારક વરે આજક ધરે ચિતરિયોજ વેવાથી ફર
પુજા મુસાસી લાજ. કચે-આરોખજા આવક સારી જી-
ફ-નવથી સાર તાજ કરો. મરે. પુજા-મુસાસી નવન
નાજાની ચિતા અરવા વરે. ૪૬-કર-વંદુસતી મધ્યમ
શેષ વરે લાજવિ લાજ માજ ખેત-મુજાસી સારી.
મકર-ચિતા વેપે ફાજનથી સાર શેષ વરે મન લાજ
સાર. પુજા-મુસાસી માજ નવાસી હાજ પાંચથી લાજ
સાર, મીન-મુજાસી નાજાની લાજ માજમાજા મધ્યમ.

યોગ આસન મેઘ-નાણીની વળી રોજની ચિંતા
 પ્રજાભરત આવે, જગજનાણીઓ કમી થાય રોજગારી
 વેપારી કાલ મિથુન-જાળની ચિંતા મોઢોની આસ
 નામુસ્લિમ રાખવે, હઈ-કામગામની હમય વધવાય
 સરા થયે, સિદ્ધ-વેશન તથે આરાધના સારી નાણી
 લાજ સારી કન્યા-આરોગ્યના મધ્યમ વેપારી ચિંતા
 મુલાખ ને અગે, છુલ્લ-ચંતા-મુલ નાણી લાજ
 મુલાખીયો કુવરો, જુલિક-નાજાબીદ રાખવે રોજની
 ચિંતા થાય જન-નાણીની લાજ થાય વેપાર રોજ સારી
 ચાલે, અઢવ-આરો. ૦. મધ્યમ રોજનીચિંતા મનની ચિંતા.
 ગુન-નાણીવાદ મુલાખ ને હમય તથે, ધીન-મુલાખ
 રોજના બીવાદ રોજ સારી થા. સામ અગે.

આથખાસ—પ્રેમ-નાણીવાલ નવો ખેતી થાય શેષ
 વડે લેવવધી. વરખ-શેષસારી નાણીવાલ માવ વેપારથી
 મારફો મહે. મિથુન-સી ફાગનથી સપ્ત માસખે શેષ
 નથી કહે—નાણીની કિંતા મુઠાં ભર ન'ખવે. તિલ-
 ઠરિર સપ્તરદે શેષથી જનવાલ વેપારથી ફાલો મિલેથી
 માલ થાય. કૃત્ય-ઠરિર આજ રહે કમલાખાં કમલે
 પે મન થાય તસા—નંગાન આજ કોયે સાજ પનડાય

રોજીએ વધારો. પૂર્વિકા-જનજિંતા કામકામ બચક ભવ
 નાથીવાત થવાન થત-મિત્રોથી દાખી થીકરેનક ન કમી
 મહત્ત-નાજી થોડ કામને નિજાડા મલે કુલ-મુખામી
 સારી જન જિંતા રોજ સારો મીન-મુખામી અમમ
 રોજ વધે નાજી મલે રેકવ વધે.

[illegible]

કેવળાસુ-મિલ-જનજાલ માન વધે ચિ'તામિ। કુવ
 કાવ વચન-ગીમાંરી જાને નાજાંતો શેડની ચિ'તા કાલ
 અિયુન-પ્રાદુનિ લાલ કાલ શેડ સાગી વધે, કંઈ-માન-
 પાન, મટે વેલેલેવ, કનકાલ, લાલ છિલ-કામકામકા
 ઇમ'વ વધે વેપામાંરી નુકાલ કંપા-ગાંલવ વધે કનકાલ
 મટે શેડ સારી વધે પ્રાપ્ત-નુપમાંરી સારી કનકાલ
 માનપાન વધે કુદિલક-મન ઈલવ વધે જનજાલ સંજાલ
 લાલ કન-નુપમાંરી સારી કન ચિ'તા કામકામકા લાલ
 કન-ગીમાંરી જાનવે કન ચિ'તા લાલ કેવળ-નુપમાંરી
 સારી કનકાલ વેપાર સારી, કાલ કન-લેલ વધે વેપાર
 લાલ કનકાલ સારી,

રેશમ—મેચ—કરિશ મુખ્યતરી રાશ્મી વપરો નાના
 કાથ વરખ—અરોભ્યતા આરી નાનાં બીડ વેપારથી કાનિ
 મિથુન—કંતાનથી કાર કવન, જ રોલ સાસી થાયે, કહ્યું
 નાનાંવામ વેપારથી કારકો મિત્રો મજા કરે મિત્ર—
 આરોભ્યતા વપરો વેપારથી કાનિ રાશ્મી થયે કવન—કામકા-
 નમાં કમજ વરે નાણાં વાજ ટુસા—અરોભ્યતા યારી
 વેપારમાંજ સતત મિત્રો રાશ્મી—રાશ્મી કાથ નાણાંની
 દુરવાર માનવાર વરે ધન—રોશ્મી મંદી નાણાં બીડ.
 મહત્—કામકાનમાં કવન રોલ કારી થાયે, કુંજ—ગોજ વરે
 નાણાં મલે દુરારો જર સાથે માન—ધનની ચિતા
 રાશ્મી મંદી સમયોવિતા.

[illegible]

દાખલે વેપાર ન કરતો થત-સુખાશરી સારી નાજાવાલ
સારી રોટ સારી મકર-મનલાલ માથ નવનામ લાખ લાખે
લાલ મહે કુલ-મન લાલ માથ રોટમાં વધારો,
મીન-મુખકટોલ વધે નાણાં લાલ માથ.

આવાદાસ-મેષ-આરોગ્ય સારી રોટસારી મન
લાલ, વરજ-મુશોર આવે નાજાવાલ મિશુન-મુખાશરી
સારી રિવરો મેકાર લાખે કહે-નાણાં લીક રોટની ચિંતા
માથ, સિંદ-મુખ વધે રોટ થતે વેપારનો તુલસાન કેન્દ્ર-
રોટલપે આપેલાં વળન પાત્રો સારા નહિ તુલસા-મનલાલ
સારી રોટનરમ વેપારથી સાધું રૂઝિક-મામકાજ સારું
માથે થત લાલ માથ આરોગ્યમુખરે જન-કાર-રિવર નવાથ
ચિંતાં યસા કરે મકર-વળીવત સારી રોટ તળીય
સારું મન લાલ કુલ-આરોગ્યતા બજારે રોટની ચિંતા
માથ મીન- સુખાશરી વધે વેપારથી લાલ.

આવલુઆસ-મેષ-રોટ માથે વેપાર લાલ નાણાં
લાલ માથ, વરજ-મનની ચિંતા વેપારથી તુલસાની
મિશુન-મુખકટોલ તુલસારી તુલસાગળે કહે-મુશોર
મશે ઉપર આંત નાણાં લાલ, સિંદ-સુખાશરી રોટ
સારી વેપારથી લાલ કેન્દ્ર-આરોગ્યતા સારી મનલાલ
વેપારમાં લાલ તુલસા-નાણાંલિક રોટની ચિંતા રમિક-
તળીયત સારી મનલાલ રોટલપે જન-રોટની ચિંતા
નાણાંલિક લગુની ચિંતા વેપારનારો મકર-મીનો સાડું
રોટ સારી મનનો લાલ કુલ-વેપારથી લાલ મુશા નર
આવે મને વધે મીન-આનઆવળની ચિંતા સર્ત
કેળપીથી ચિંતા રોટસારી.

આદરવો-મેષ-વેપારમાં ફારો વેલવ વધે મન-
મશે વરજ-મિત્રો વધે રોટ વધે મન લાલ મિશુન-
તળીયત બજારે નાણાં લીક વધે કહે-રોટનરથી સારા
ખજારે મહે તળીયત સારી મનલાલ સિંદ-વેપારથી લાલ
નાણાંની જુલ આવડા સારી કેન્દ્ર-રોટની ચિંતા નાજા
લીક માનઈલત વધે, તુલસા-વધે મનલાલ મુશોરથી માથ,
રૂઝિક-આરોગ્યતા મુશરે મન લાલ વેપારથી ફારો
મન-વળીયત બજારે ચિંતાગળપે રોટ નાથ મકર-મનની
ચિંતા મુશાગળ ન આવે, કુલ-આન હજવ વધે મન
લાલ માથ મીન-વળીયત સારી રોટ વધે લાલ માથ.

આસો આસ-મેષ-રોટ મનમકર મુશોરથી માથ
વરજ-વળીયત સારી કામગાજમાં ઉગવ નવો મુશોર
લાખે મન લાલ માથ, મિશુન-વળીયત સારી આવડા સારી
લાલ મહે કહે-વળીયત નરમ રોટ નરમ મનની ચિંતા
સિંદ-સુખાશરી સારી મનલાલ રોટ વધે કેન્દ્ર-મીનમુખ
માથ રોટલ પીકા મન લાલ તુલસા-વેલવ વધે મન લાલ
નવાં કમી લાલ લાખે રૂઝિક-સુખાશરી સારી વેલવ
વધે સર્તથી ચિંતા મન રોટવળીયત રાત ખજારે મનલાલ
મહે રોટવળે મકર-કામગાજમાં ઉગવ નવો મીન રોટલ વધે
નાણાં વધે કુલ-સુખાશરી સારી મનલાલ ૧-સુખા-
શરી મની ફેળવળીયત રોટ સારી મનમાં ઉગવ.

૨૧. માધવતીચીલ કૃત આઠ પુસ્તકો

૧ હું કોણુ ? વેદાન્તના મુદ્દામાં મુદ્દ
તરવિને પોતાની પ્રાસાદિક

લાખમાં સરલતા પૂર્વક જમજમ્યાં છે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૨ તું કોણુ ? લે. રૂ. માધવતીચીલ
મનુષ્યને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન

કરાવનાર આ પુસ્તકમાં સંસારના અનેક પ્રસંગોનું
રમુલ રીતે વર્ણન કરેલ છે. મ. રૂ. ૨-૮-૦

૩ તે કોણુ ? આ પુસ્તકમાં પોતાના આત્માને
જાણવાની કળા અને

ગોચરમાંથી ચરમ શિદાન્ત દાખલા રહીએ જામે
આપવામાં આવેલ છે. પ. પૃષ્ઠ ૫૪ મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૪-પોતે કોણુ ? આત્મતત્ત્વ જમજમ્યાંની
આવીશ ૧૭ મકર-

લેખી આ પુસ્તકની રચના કરવામાં આવી છે.
પૃ. ૨૦૦, અનેક મિત્રો મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૫-મુલક્ષાદનો સત્યાગ્રહ માલકાક
મકરે કરેલા

સત્યાગ્રહનું અને તેમાં તેને મલેલા વિવરણ
આકર્ષક રીતે વર્ણન કરાયેલું છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૬-મયાગરાજનો કુંભચેળા

કુંભચેળામાં પધારેલા રાત માત્રી મદાગામિતો
સમાપ્ત માન જામે ગમત આવે છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

૭-કાળની ગતિ. સાપેક્ષવાદની કલ્પા-
નોતે મનુષ્યસ્વરૂપથી

જમજમવામાં આવ્યા છે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૮-અધ્યાત્મ ભાગવત

ભાગવતની કથાઓ ખાલ રીતે આપણે ને
સમજાવે છીએ તેનું આખ્યાત્મિક રહસ્ય શું છે,

મુમુક્ષુઓને ઉપયોગી થાય તેનું પુસ્તક. રૂ. ૨-૮-૦

૯-માઈ બાલમકેળ નદીઆદનાં પ્રકારનો
સક્રિયકારો માટે આસ ઉપયોગી

માઈ ગુંજન મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

માઈ અલકાર મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

માઈ પ્રસાદી મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

માઈ મસ્તી મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

માઈ બોધત મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

ઉપરનાં પાંચેય પુસ્તકનું એકીકરણ
માઈ પંચામૃત મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

[illegible]

આગશિન-આ. મ કામ બાજી મુલવાદ અને મુશગર હે અરિયાત ગ્રામર મુલમ અમલક મુશગર હે એવી માસ મજી ભારે નીરવાયો જન સમાજમાં જામ કાંઈ રહે વેપાર ઉલોમ કારો વધે. તથા દુબરો શરખાનજે, વફદા મુજે જોડે નીજીયાં ભારી આપણી જાની સહાય વહેર મજી શર.

[illegible]

કેવળ-જ્ઞાનના ભાવના પાંચ સોમવાર જાને મંગળાર છે પુનઃ સોમવાર અમ સ મંગળાર છે સતી અને મંગલ આમાસાદગી શુદી પારમગી પુદા પર છે જેવી જ્ઞાનસ દરેક નાજનતી મંગલમ દિખામ જાર સ પહેલાં જે વધાર પાત્ર વોદરિયે મલતિયે જાનરોમાં વેલ્લો દોપ તે જ્યામાં મહિતો કોઠ અ. જે

[illegible][illegible]

[illegible][illegible][illegible]

હે જીવ! આ વખત તો વહી જશે

એક ગરીબ માથુસે એક ધનવાન પાસે જઈને માથુના કરી. ધનવાને તેને કંઈક આપવાને બદલે નોકર પાસે ધક્કો મરાવીને કારી મૂક્યો. કેટલાક દિવસ પછી વખત પડ્યો. ધનવાનના પૈસાનો નાશ થયો અને ખાનગુ ઠેકાણું રજૂ નહિ.

ધક્કો મારનાર નોકર પછી એવા શોધને ત્યાં રહ્યો હતો કે તેનું દિલ જરીખને જોઈને ક્ષમાથી ભરનાર હતું. પેલા ધનવાને ધક્કો સમય દુઃખમાં પસાર કર્યો. એ દિવસ રાતના સમયે ઉપલા સંજોગને ખારણે કોઈ બિખારીએ આવીને ભોજન માગ્યું. તરત જ પેલા સંજોગને નોકરને જોગન આપવા આજ્ઞા કરી. નોકર ભોજન આપીને પાછો કર્યો તે વખતે તેનાં નેત્રોમાંથી અશ્રુ વરી રહેલાં જોઈ તે સંજોગને પૂછ્યું, “તું રહે છે કેમ?” નોકરે કહ્યું, “આ બિખારીને જોઈને મને ધણું જ દુઃખ થાય છે. એક વખત હું એના નોકર હતો. જેની પાછળ પુષ્કળ ધન-વૈભવ હતો તે જ માથુસને આજે બારણે બારણે બીખ માગતો જોઈને મારું દિલ ભરાઈ આવે છે.”

સંજોગને એ વાત સાંભળીને ગંભીરતાથી કહ્યું, “હે બાઈ! સંસારનું એ જ ગૂઢ રહસ્ય છે. હું પણ તે જ દીન માથુસ છું કે જેને એ ધન-મોહવાળા માથુસે, તારી પાસે ધક્કો મરાવીને કારી મૂક્યો હતો.”

ગ્રાહકોની સહાયકતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે ‘વિશ્વમંગલ’નું લવાજમ પાકી પહોંચ મેળવીને ભરી શકાશે.

મુંબઈ

અમરાવાલ જમનાદાસ સાહેબ
જયપત ની. પ્રેક્ષક સી. પી. ટેન્કરેટે હેમાલે
શ્રી મુગશ કરમાઈ, દેવેસોપ દેવો કેથેડ્રલ
સ્કૂલ-અનંતવાડીને નાકે મુંબઈ ર
મહેન્દ્રલાલ દયારાંકર રાઉલ C/O સરવ
ઓપલ કાર્યાલય બાલાકર-મુરત
ભગવાનદાસ નમીનદાસ દાગવાળા
એમમુશ મોલવાડ મુરત.
જુકસેલઈ દેસાઈ અમરજીવનર-ભારૂચ
પટેલ હનુમાઈ શીવાભાઈ
શ્રી રામકૃષ્ણ દાદાપોળ વડોદરા
જયજીવનદાસ દરગોવનદાસ જુકસેલ
લોમકા પોળના નાકે વડોદરા
મદાકાળા બિંજાલ સ્ટેસ, ન્યાયમંદિર
પાસે, હનુમાન ચક્રા, વડોદરા.
મધુસૂત્ર ભાઈલાલ જુકસેલ પાટણ
પોપટલાલ યેલજીદાસ પં.દરા
શ્રીસુભનારાયણ મળનમ દગવતી મેનેજર
રમુડોડમાઈ ઉચરમાઈ પાટણ
સાનનાલાલ ડોડાલાલ-ભાવોદ
ચંદનાંસ વજી હુમાનસિ હજી રાજોલાલ
રાજપૂત દોરડેલ માંધરા
મરેનર જુક સ્ટેલ સ્ટેસનરેડ આજુડ
ગોમનલાલ ડોડાલાલ કાંધવાળા ઉમરેડ
દુગપ્રિયાંકર રામી પખાલી-રી
ભારદાજી જીવન મોરબી
રાહ જમલસં -દોરાર
મરેનદાસવલ્લભભાઈ પટેલ(સર)કરમસંડ
કકા મુમલાલ તેજસીભાઈ દારીજ

નારાયણભાઈ દરિશમ રાવલ મુ.ખાવડ
દયાલાલ પરચેતમ અસીદ પાસે આજુડ
અમીનદોડાલાલ કાશીભાઈબલ્લરમાંવીરસદ
દીનુભાઈ ભાઈલાલભાઈ માસ્તર
વેળુવ પ્રિન્સરી મોરસદ
પા.અંબાલાલ ડાહ્યાભાઈજાનાડનડીઆક
શ્રી સોભાગ્ય કેંગન સ્ટોર ભાવસારવાડ
કાલીદાસલક્ષ્મીભાઈવસોડોપરીવેડેવસો
મીરાનીભાઈ એકાલાલ વડકુવાપરો પેટલાક
નવતીવલાલમોગજીવલાલદેસાઈકપડવજુર
અમદાવાદ
મદારાજશ્રી સીતારામજી રામી મોડવીની
પોળ સોનીની પોળના મેશ ઉપર
રાહ સોમચંદ અંબાલાલ ધમીલાળી વળા
નમંદાસકર મુગશકર રાજપુર કાપડીવાડ
મોદનલાલ બદેચરદાસ મહેતા રાહપુર
કકર જુક ડીપો રીવોરેડ પુલ નીચે
રાનતીલાલ ડોડાલાલ નક
ગોમતીપુર દરગાલ પાસે લોંબાદીશેરી
બીખાભાઈ અખારામ ખાકર
અમરાવા-મધુ. દોરેલા ડળા પાસે
નાયજીભાઈ મુનજીભાઈ પટેલ,
સરસપુર, પંડાલુની ચાલી, રૂમ નં. ૨૫૮
લંઈમીચંદ કાળીદાસ પટેલ નવાપાદન
પૂનલાલ એસકર ત્રિવેદી
આસ નવાખ્ય હનનલાલ વડકરવિવા.
જેક પુનાગોરી

પટેલ ડોડાભાઈ ઉમમભાઈ ધરમભા...
શંકરલાલ મેહતારામ કોક્ષિત
સત્યનારાયણના મંદિર પાસે દહેાક
ગુજરાત જનરલ ટ્રેકમની-મહેસાણા.
દરીભાઈ ન્યુસ કોન્ટ્રાક્ટ મહેસાણા
દરગોવનદાસ દાલાભાઈ સીંહપુર
કુમુદરાવ ગોપાળરાવ ચીટનીસ પાદલ
સામગાસ બોપલ મધુવા
દેસાઈ શુભાભસિંહ ભગતસિંહ
શ્રી નેશનલ બ્રુકરેટોલ વીકેસભાઈ પટેલરેડ
અંબાજી માતામાર વીરમગામ
નારાયણભાઈપ્રિમચંદ(ધીબલર પોળકા
મોરધનદાસડોડાલાલમોહવાકારીરીધુકા
દરેકરામભગીલાલરાહજુડાલાલવાડોડાકા
મળીલાલ ભ.રાહ દો. બે.કોશીસ
ગીરાનચંદ એન. ડો. સરેડી (ધુમાન્ડા)
હનુમાન આર્કમપોલસન. ૧૧૨૧ નં. ૧૫
ડી. પી. ભગત પે.પિ.ર.૨૪ મો.આસા
એકાલાલ પી. ન્યુસપેપર એ. જનનગર
કા. કાનટભાઈ હામજીભાઈ અંદરજી
વજીસીલાલ રેખા નાકા પાસે, રાજકોટ
સ્તીલાલ દરજીવનદાસ ત્રિવેદી રાજપુર
નરેશરામ દુવરજી કકર વાંકાનેર
કાનટોજ રામસોજ દોડલવાળા-ધાંજીધા
જયજીવન જુક ડીપો, વડક. જી કેર
કામીશર પુસ્તકાલય અમરદેલી
નાલાલાલ ત્રીભોવનદાસ પંડ્યા ભીશર
ત્રિવેદી પ્રભાકર જયપંકર પોળ
દેસાઈ પરમોમદાસ દોડાભાઈ કાનોર

निःस्वार्थभावे 'विश्वभंगल' भासिकुना भाइके वधारी आपनार सेवाभाविडे।

કનૈયાલાલ દવશંકર ત્રિવેદી,
વિધાનમંડળ પ્રતિનિધિ

विष्णुप्रसाद प्रेमचंदकर द्वारा
(प्रचारक विभाग) जल मासिक)
द्वारा ओपन-सु भीति

કુતોસીંદ ઘાલસીંદ સઠોંદ
જગજીવનસાઈ રામજીસાઈ રાજગોર
જીના સાવરનાથ (ભેખર)

મગીસ'નાં છવરાજ રાજ્યમાં
વલાહ મલાહ ઠાકોર
ઘોડાવાલ જમીરામ બાણ

અમનાવાદ સારંગપુર ખીલ
શિવરામ કુળાધારી

॥ वावावा ॥ ॥ वावावा ॥ ॥ वावावा ॥
 ॥ वावावा ॥ ॥ वावावा ॥ ॥ वावावा ॥
 ॥ वावावा ॥ ॥ वावावा ॥ ॥ वावावा ॥

: श्रीमत्वाच परमेश्वर आश्रित
 रामचन्द्राक्षर भगवत्पद ॥
 श्री गणेशाय नमः ॥

શ્રી જિજ્ઞાસુર નેત્રાય મોહ્ય દ્યા.
શ્રીમાનમીંદ શ્રીમા હરનાર
ગીરધરવાળ રવનદાસ પટેલ ફાકટીય ખા

ધી જગીશ્વરી ગીત્સ કીઁ
જ્ઞાનાઈ ગણેશ્વર ઠેઁજી

૧૫ માસુકેસાલ હરેલિલ મોદિસ
 મોદનવાલ મંજાલાઈ ધરેલ
 ફાલાલાઈ મોલીલાઈ મંજિલ ખા

મી નગર મીલન લી

મહેસાણા સરકારના પંચ
મહેસાણા રાજાના પંચ હેતુ
ધી રાજાના પંચ મહેસાણા.

ਧੀਮਨਸ਼ਾਰ ਫ਼ਿਮ ਨੇਭਰ
ਨੇਭਾ ਬਰੀ

ધ્યાનપૂર્વક જાણવાથી જાણી શકાય છે કે આજના સમાજમાં
 સમાજીય મર્યાદાઓની ભૂમિકા કેટલી મહત્વની છે.

ಸಹಸ್ರಾಂಶಿ ಪಾಪಲಯಾಂತರ
 ಸಾಪಲಯಾಂತರ ಮಂತ್ರದಾಸ ಪಾಪಿಣಿ
 ವಿಷ್ಣುನಾಥ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಮಹೇಶ್ವರ
 ಸಿದ್ಧಿ ದೇವತಾಪೂಜಾ ಸಿದ್ಧಿ

[illegible]

આપીદર મીલકત
દાવણા અમરસીંગ મેલીસીંગ નીચીંગ ખાતે

રાધવ હીરાજ મેજર
વાઘજી પુનજી સપ્તીનીંચ ખાતુ
સિંઘજી સિંઘરામજી સરખાણી સરખાણી સિંઘરામજી

ਪਟਨਾ ਜਲਸ਼ੁਕਾਸ਼ ਰਾਮਦਾਸ
ਭੀ ਹੋਈਏ ਗੀਤ

भवनदाय देवतांश्च त्रिवेदीं माधव आर्त
वरसुखं यन्नाथ मास्तु इमहेतलेव

५१६ बाबुरानसाहिः बलसाहिः शान्तिः
 ५१७ बाबुरानसाहिः बलसाहिः शान्तिः

શાંતિલાલ મેહતા દાસિલાલ ખાંડ
બી રામકૃષ્ણ મીલ

ચીન્મલાલ મુખાલાલ હિમ ખાંડ
 લકાલાલ દમીરજાઈ રસિક ખાંડ
 બી રામપર અગ્રી

સાંત રસીકલાય મુદ્રલાઈ ૭૫૬ ખાદ
લરમણુલાઈ મેમળલાઈ

• સોમાલાઈ મહેલવાઈ મસિલ જાઈ
ધી વિવેચનનંદ મીલ

मधुसूदन दोस्तदाम चक्र तारा आर्ष
श्री सारस्वत भोला

हरमोहिं हसादि नरसिंदबाई देह जेवर
 आवसिंदल सनवानसिंदल देह जेवर
 मंडतवाक वीरथंड क्रांतिस आद

અંગાવાજ પેઢાલાસ પોત
ધી ન્હુ માણેકોયોતે મીસ

આનુકંપ જુલાઈમાં
શી શિક્ષક શીલ

મીઠનવાલ શાંતિવાલ કાવિ ખાલ
 શ્રીમદ્વાલ સવલ્લભાઈ પાલવાલ
 શ્રી ના શાંતિવાલ મીઠ

આપના હૃદયમાંથી આવી શકે છે. આથી આપને
આપના હૃદયમાંથી આવી શકે છે. આથી આપને

" ધી લાલ મીલ
 નીલીવત રેખાસાઠ મદેતા, ચોક્કસ ચાઈકે

હે જીવ! આ વખત તો વહી જશે

એક ગરીબ માણસે એક ધનવાન પાસે જઈને વાતચીત કરી. ધનવાને તેને કંઈક આપવાને બદલે નોકર પાસે ધક્કા મારવાને કાઢી મૂક્યો. કેટલાક દિવસ પછી વખત પડ્યો. ધનવાનના પૈસાને નાશ કર્યો અને ખામતુ દેડાણું રહ્યું નહિ.

ધક્કો મારનાર નોકર પછી એવા રોડને ત્યાં રહ્યો હતો કે તેનું દિલ ગરીબને જોઈને દયાથી ભરખી જતું. પેલા ધનવાને ધક્કો સમય દુઃખમાં પસાર કર્યો. એક દિવસ રાતના સમયે, ઉપલા સળંગને બારણે કોઈ બિખારીએ આવીને બોલ્યું માથું. તરત જ પેલા સળંગને નોકરને બોલ્યું આપવા આગ્રહ કરી. નોકર બોલ્યું આપીને પાછો ફર્યો તે વખતે તેનાં નેત્રોમાંથી અત્યુ વહી રહેલાં જોઈ તે સળંગને પૂછ્યું, “તું રડે છે કેમ?” નોકરે કહ્યું, “આ બિખારીને જોઈને મને ધણું જ દુઃખ થાય છે. એક વખત હું એનો નોકર હતો. જેની પાછળ પુણ્ય ધન-વૈભવ હતાં તે જ માણસને આજે બારણેબારણે બીબ માગતો જોઈને મારું દિલ ભરખી આવે છે.”

સળંગને એ વાત સાંભળીને ગંભીરતાથી કહ્યું, “હે બાપ! સંસારનું એ જ ગૂઢ રહસ્ય છે. હું પણ તે જ દીન માણસ છું કે જેને એ ધન-મહાવાળા માણસે, તારી પાસે ધક્કા મારવાને કાઢી મૂક્યો હતો.”

ગ્રાહકોની સમવકતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે ‘વિશ્વમંગલ’નું લવાજમ પાછી પહોંચ મેળવીને જરી શકાશે.

મુંબઈ

અમથાલાલ જમનાદાસ સાહેબનું નામ નીચેના સી.પી.ટી.નંબરોએ મળે છે. મુશ્કેલીમાંથી, દેવેસાંપ રૂપે કૃષ્ણ-અનંતવાદીને નાકે મુંબઈ ર મહેન્દ્રદાસ દયાભાઈ શુકલે C/O સુરત ઓથમ કાર્યાલય બાલાજી-સુરત બ્રમવાનદાસ નગીનદાસ દાનવાળા બેમપુરા ગોલવાડ સુરત, બુકસેલર દેસાઈ અમરજીભાઈ-વારુણ પટેલ ધનુભાઈ શીવાભાઈ શી રામકબીર હાથીવાળ વડોદરા જજલખનદાસ હરગોવિંદદાસ બુકસેલર લોમકા પોળના નાકે વડોદરા મહાભાઈ વિનાયક દેસાઈ, ન્યાયમંદિર પાસે, દનુમાન ચક્રવાત, વડોદરા મધુસૂદન બાઇલાલ બુકસેલર પાદરા પાપદાસ ચૈત્રભાઈ પાદરા શીસાનનારાયણ જનનમ કળવતી મેનેજર રણુકેશભાઈ ધીરભાઈ પાદરા રાણીતલાલ છાતાલાલ-બાવોદ ચંદનાસ દલ સુમાનસિ દલ રાચોલછ રાજપૂત દોરદેલ ગાંધરા ચંદનર બુક દેસાઈ દેસાઈનારાયણ અમરજી મીનમલાલ છાતાલાલ મંદાવાળા ઉમરેક દુનોપ્રસાદ ચર્મા પખાલીની કારદાન બુવન મોરબી સાહેબ અમરજી મીનમલાલ પલલવાભાઈ પટેલ (સા) કરમચંદ કા મુદલાલ તેજસીભાઈ હારીજ

નારાયણભાઈ દરિયામ રાવલ મુ.ખાવડ દયાલપ પરસોતમ મસ્દી પાસે સાજુક અમીનછાતાભાઈ કારીબાઇબનરમાંવોવસદ દીનુભાઈ ભાઈલાલભાઈ ખાતર નેશુવ પ્રિન્ટરી બોરસદ પા.અ.બાલાલ ડાહ્યાભાઈબાવાડનીઆક શી સોમચંદ જન રેડાર બાવસારવાડ કાલીદાસલક્ષ્મીભાઈવસોદોપરદેવીબલેકવે મોતીભાઈ નેડાસાઇ વડકુવાપાસે પેટલાદ નવતોલવાલબોજાજીવલાલદેસાઈકપડવજુજ અમદાવાદ મહારાજશી સીતારામજી ચર્મા મંદવીની પોળ સોનીની પોળના ચેડા ઉપર સાદ સોમચંદ અંબાલાલ ધર્મીયાણી વયા નર્મદાસકર સુળકર રામપુર કાપડીવાડ મોદનલાલ બહેચરદાસ મદેતા સાદપુર કંચર બુક ડીપો રીચીરાડ પુલ નીચે સાન્તીલાલ છાતાલાલ બક મોમતીપુર દરવાજા પાસે લોંગાદીશેરી બીખાભાઈ સખારામ બાપકર અસાવા-અ. ટોરના ડબા પાસે નાચજીભાઈ મુળજીભાઈ પટેલ, સરસપુર, પડાણી ચાલી, રમત. ૨૫૮ લક્ષ્મીચંદ મળીદાસ પટેલ નવાવાડજ પૂનાલાલ નેડાકર ત્રિવેદી અસા જયમજી કનનલાલ દાસકવિવા. ચેક પુનાચીટી

પટેલ છાતાલાલ કનનભાઈ ધરમજી રાંકલાલ બેઠવાભાઈ દીક્ષિત સત્યનારાયણના મંદિર પાસે દલોદા સુજાત જનરલ ટ્રેકરબની-મહેસાણા, દરીભાઈ ન્યુસ એજન્ટ-મહેસાણા હરગોવિંદદાસ ઢાલાભાઈ સોંકપુર કુશભાઈ ગોપાળરાવ ચીટનીસ પાદળુ રામનદાસ આંધવજી મહેલા દેસાઈ શુભાવસિંહ ભગતસિંહ ધી નેશનલ બુકરોડલ વીલીલાભાઈ પટેલદા અંબાલ માલાપાસ વીરમગામ નારાયણજીપ્રમિયંદભાઈબનર પોળકા મોરધનદાસછાતાલાલમોદવાડાશેરીશુભા દયંદરાયમળીલાલસાદજીરાવળામોદવાડા મહીલાલ બરાદ લો. પો.આંશીસ ડીરાનચંદ એ.કે. દે. બેટાટી (ધુઆન) દનુમાન આર્કમપોડસન. ૧૧૨૧ નેડાઈ ડી. પી. ભગત પો.વિ. ૨૪૨ મો.બાસા નેડાલાલ પી. ન્યુસપેપર એ. અમનગર ડી. કાનકભાઈ દામજીભાઈ અંદરજી વળકેશભાઈ રેથા નાકા પાસે, રાજકોટ રતીલાલ હરજીવનદાસ ત્રિવેદી રાજુપુર નરસિંહરામ કુવરજી કંચર વાંકાનેર કાનસોંજ રામસોંજ દોરલવાળ-ધાંજીદા જજલખન બુક ડીપો, વડવ જી કેપક કમીસર પુસ્તાકાલય અમરદેવી નાનાલાલ ત્રીભાવનદાસ પંડ્યા બીરા ત્રિવેદી પ્રભાસકર ન્યાયમંદિર પોળ દેસાઈ પરમેશ્વરભાઈ દરીભાઈ સોનેર

புதுபதி

હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે, હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે

: પાર્થિવ લવાજમ :

રૂા. ૫-૪-૦

પાકું બામ્-લીંગ

રૂા. ૧-૪-૦

તંત્રી:

અમનલાલ ડોરાભાઈ દેસાઈ

હિંદ બહાન

રૂા. ૭-૮-૦

પાકું બામ્-લીંગ

રૂા. ૮-૮-૦

વિષય સૂચિ

ક્રમાંક	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	ભક્ત-ભવનનંદન ભવનનંદન	શ્રી 'પુનિત'	૭૦૫
૨	સંપાદકીય		૭૦૬
૩	મહાભારતની ભૂમિકા	શ્રી. જયનારાયણ ભટ્ટ, વેદાન્તરાત્રી	૭૦૮
૪	સુવર્ણચત્રો	ગુરુચરણકમળ-પદાનુરાગી-કિશુ	૭૧૦
૫	આધ્યાત્મ ભાગવત	સ્વામી શ્રી 'માધવતીર્થ'જી	૭૧૩
૬	મહાત્મા ગાંધીજીની નીતિ અને હિન્દુ તત્ત્વજ્ઞ	શ્રી. શાન્તિલાલ દાસ, M. A.	૭૧૮
૭	વાચના કથા સ્થાને અભ્યાસ	સ્વામી સદાનંદજી	૭૨૧
૮	સતી સુકલા...	શ્રી રામનાથજી 'સુમન'	૭૨૨
૯	ઓષીજી સાથે પ્રેરણાતર		૭૨૪
૧૦	પરીક્ષાત્ પરિણામ	લે. શ્રી 'ચક્ર'	૭૨૫
૧૧	શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશગાથી	અનુવાદક: શ્રી જય-તીર્થાલ મંજરજી એસ.કે. B. A., LL. B.	૭૨૬
૧૨	દયા અને ન્યાય છુદા નથી	સ્વામી જ્ઞાનંદ સરસ્વતી	૭૨૮
૧૩	પંચમ વેદ	શ્રી. 'પુનિત' મહારાજ	૭૨૯
૧૪	ભૂકાકવિ જયદેવ	શ્રી દક્ષિણ પંચાલ	૭૩૧
૧૫	પ્રભાતનાં પુષ્પો	શ્રી. વલ્લુ ડેટક	૭૩૩
૧૬	અધુર ગીત	શ્રી રતિલે...	૭૩૪
૧૭	ભગવાન વીધ્મ	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	૭૩૫
૧૮	આધ્યાત્મિક ખેતી	લે. શ્રી જયલાલ જોષી-દક્ષા અનુવાદક: શ્રી 'પુનિતપદેશ'	૭૩૮
૧૯	નવનાથ કથામંત	કીર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા	૭૪૧

જરૂરી સૂચનાઓ—

૧. આકાશી જે પેટાણું નામ-હિરનાથ રમણ જમણું નોંધેલું અને પેટાણી માહકનંજર જમણું નોંધેલું છે.

૨. જરૂરી જવાબ જોડવવા મારે કોષ્ટકપરવારમાં ૧ માર્ચે મોકલવી જરૂરી છે.

૩. આકાશી મનીઓર્ડરથી જ લવાજમ મોકલવું નોંધેલું વી. પી. મંજાવવાથી કેટલીકવાર મહત્તે દોષ મહત્તે મળે છે. વી. પી. અને મનીઓર્ડર બન્નેનો ખર્ચ એક જ છે; માત્ર વી. પી. મોકલવાની બચતમાં મન વિશેષ રહે છે.

અંક તા. ૧૦ થી સુધીમાં ન મળે તો પોસ્ટ કાર્ડ જણાવવાની લેવેલ.

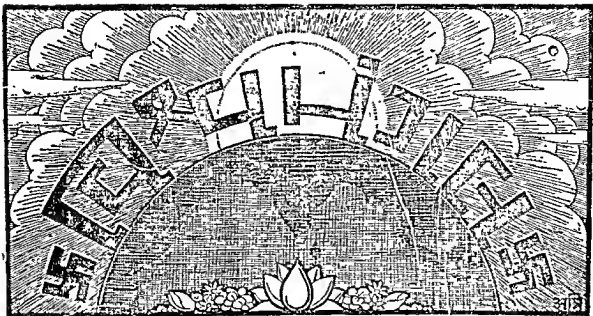
લેખક—શ્રી ભક્તિભાઈ કામરૂદ્ધ, પો. બો. નં. ૬ અમદાવાદ.

શ્રી વીરવિજય પ્રીતીમ પ્રેક્ષી
અમદાવાદ કોસરોડ અમદાવાદ

સુક અને પ્રકાશક

અમનલાલ ડોરાભાઈ

શ્રી ભક્તિભાઈ કામરૂદ્ધ, પો. બો. નં. ૬ અમદાવાદ
અમદાવાદ કોસરોડ અમદાવાદ

સત્સંગ જનયત્પરાત્મવિષયે મર્તિ સમુદર્શયત્ । કામોદ્દેગકુમાર્ગદમ્મજનકં સાહિત્યમુન્મૂલયત્ ।
ધર્મદેપમનુષ્ઠનં પ્રશમયત્સન્દર્શયત્સદ્ગતિં, સંજાતં સ્વલ્પ 'વિશ્વમંગલ' - માપાકર્તુ જગદુર્ગતિમ્ ॥

વર્ષ ૧૨ મું. : માર્ગશીર્ષ-૨૦૦૫ : ડીસેમ્બર-૧૯૪૮ : અંક ૯ એ

ભક્ત-ભયભંજન ભગવાન

(મારું રજુ તમે હોમલો ૨, રજુહોડા! ગાવા...રાખ.)

એ ભક્તોને ભયહારી રે, શામળિયોલ,
ભક્તો પર નતો વારી રે, શામળિયોલ....એ....(૧)
દુનિયાને ખૂલે ખૂલે, ઊભો છે કેડ પાંધી,
ઊભો છે સુરતા સાંધી રે, શામળિયોલ....એ....(૨)
ત્રેમીને કાળે દે છે, એ લાજ-શરમને છોડી,
એ તો નતો દોડી દોડી રે, શામળિયોલ....એ....(૩)
ભક્તોની જે જે ઈચ્છા, એ પૂરણ કરતો,
એ પાછળ પાછળ કરતો રે, શામળિયોલ....એ....(૪)
'પુનિત' ત્રેમી જનને, બહાલોલ ના વિસારે,
ભવપાર કરી ઊતારે રે, શામળિયોલ....એ....(૫)

શ્રી 'પુનિત'

સામ્પાદકીય

કાષ્ટ પશુ દેશની, કાષ્ટ પશુ કુટુંબની કે કાષ્ટ પશુ માણસની ખરેખરી ઉત્તિ તેટલી જ ગણી શકાય કે જેટલી ઉત્તિ તેણે નીતિને રસ્તે ચાલીને પ્રાપ્ત કરી હોય. તેવી જ ઉત્તિ મનુષ્યને ખરેખરું સુખ અને સન્તોષ આપી શકે છે અને તેનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે. અનીતિથી તો ચોર, લૂંટારાઓ, કાળા બગરીઆઓ અને એવા અન્યાયી પ્રપંચો ગોઠવનારાઓ સહેજમાં સમ્પત્તિવાળા થઈ જાય છે. પરંતુ એવી સમ્પત્તિના એ ખરેખરા અધિકારી હોતા નથી. અધિકાર વગરની આવી સમ્પત્તિથી આ લોકો થોડી વાર મમયંમાટ અને હવાતિમાં મારી લે છે અને પછી તેનું શું પરિણામ આવે છે તેનો તેઓ લોકોને બોધપાઠ આપતા જાય છે. અનીતિથી પાંડવોની સમ્પત્તિ લાઇ લેવાનું શું પરિણામ આવ્યું તે દુર્યોધને આપણને બતાવ્યું છે. શત્રુઆતમાં તો અનીતિની સમ્પત્તિ મધ જેવી મીઠી લાગે છે; પરંતુ તેના મૂળમાં, પડી ભાગવાનું અને તે મનુષ્યની બચાવ દુર્લભ કરવાનું બીજું રહેલું હોય છે. આ જાતની અને મનુષ્યની આબાદીનું મૂળ ભગવાનના નીતિમય સ્વરૂપમાં છે અને તેના નાશનું મૂળ અમાનના અનીતિમય સ્વરૂપમાં છે.

આમ છતાં પશુ આપણા દેશનો મોટો સમાજ દાલ દુર્યોધનના માર્ગને પસંદ કરી રહ્યો છે, આપણાં પુરંજોએ આપેલા નીતિના વારસાને તે કમાવી દઈ રહ્યો છે અને વિનાપરિશ્રમે એકદમ, વધુ સમ્પત્તિવાન થઈ જવાના પ્રયોગો ખેંચી રહ્યો છે. પરંતુ આમાંથી દેશની કે આ સમાજની રચાઈ આપણી ઉત્પત્તિ થવાની નથી. દુર્યોધનનો આ રોગ આપણામાં ઘણાખરાને લાગેલો જ હોય છે. અને તેનો ઉપાય એ જ છે કે આપણે આપણા બ્યવહારમાં નીતિ જીતારવી જ નેહાયે. બધે શત્રુઆતમાં તે આપણને કાઢી જણાય, પશુ ઉલ્ટે તે જ આપણને કાયમી મીઠાં ફળ આપે. ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે અને પૂર્વ આપણે તેમના વડાબા દેશજન્યુઓ માટે આ જ દિતકર માર્ગ ઉપદેશ્યો છે.

આ નીતિ કારતના પ્રતોમાં સંસ્કારપરંપરાથી જીતરેલી હોવાથી તેઓ અંતરથી તેને જો કે ચાહતા હોય છે, છતાં દાલમાં પરદેશીઓએ ફેફલેલી હવાથી તેઓ આચરણ અવળાં કરી રહ્યા છે. પરંતુ આ જો તે આખીને દૂર કરવી જ પડશે. આપણે ગમે તેટલી ઇશ્વરભક્તિ કરીએ, ગમે તેટલું ધાર્મિક વાચન કે સંસ્કાર રાખીએ પણ જો આપણા આચારમાં નીતિ ન હોય તો તે બધું પાવા વગરના મહેલ જેવું છે, નિરાધાર છે.

ધર્મના નીતિના સંસ્કારને લીધે આને જનતા વિશ્વમંડલનો અદિતોય આદર કરી રહી છે, પણ વાયકોએ સમજવું નેહાયે કે નીતિનો પાયો દંડ કરવો એ જ વિશ્વમંડલનું કાર્ય છે. વાયકો પોતાના અંતરમાં નીતિ પ્રત્યે આદર કરીને તેને જો બ્યવહારમાં અને વર્તનમાં જીતારે તો જ તેઓએ વિશ્વમંડલ પ્રત્યેના સાચો આદર સિદ્ધ થશે જણાશે. આપણા જનમાં એવો દંડ વિશ્વાસ હોવો જોઈએ કે આપણે નીતિના કાજથી જ આખા વિશ્વની સમ્પત્તિને છતી લઈશું. નીતિનું શ્રદ્ધ શત્રુઆતમાં ભગવાન પ્રવલ્લ અને સહનશક્તિ મારો છે પણ તેનું જ ફળ ક્ષાત્ત સુખ આપનાર થાય છે.

આ નીતિના સંસ્કારોનો મહાપ્રાણ ભારતીય પ્રબળજનોમાં પૂરવામાં વિશ્વવિજયી મન્ય મહાભારત પ્રમુખ સ્થાન ધરાવે છે. એથી જ પૂ. બાપુજીએ મહાભારતને ‘અમૂલ્ય રત્નોની અખૂટ ખાણ’ કહ્યું છે. અમારા ઉપર એક મહોદય લખી જણાવે છે કે ‘તમારો રસપ્રદ મહાભારતક વાંચતાં અને મારા જીવનમાંથી અશુભ તત્ત્વો કાઢી નાખવાની એવી સંરક્ષ આપીઓ મળી છે કે તેનો વિચાર કરતાં અને સો મજા સોનું મળ્યા જેટલો દુર્ધ થાય છે. મારા જીવનને ધરમૂળથી ફેરવી નાખી અમૃતને પ્રાપ્ત કરવાનો રસ્તો આથી અને સરળ રીતે દેખાઈ રહ્યો છે.’

મહાભારતના પ્રથમ ખંડમાં તો હજુ મહાભારતના મહારસોને વહેવાની રંગમૂર્તિ જ રચાઈ છે, તેના રસોનો પ્રવાહ વહેવાવનાર બીજો ખંડ હવે તૈયાર થઈ રહ્યો છે. બીજા ખંડમાં આગળના બીજાં વાર

પરોના સમાવેશ થશે. : ઉદાગપત્તી, લીખપત્તી, દ્રોણપત્તી અને કણ્વપત્તી. આ બીજા ખંડમાં જગતના સર્વશ્રેષ્ઠ જ્ઞાનગ્રંથ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના સમાવેશ થાય છે. ગીતાની આલુબાજીનો સંબંધ આમાં જોવા મળશે. તેમજ ગીતા કેવળ ભાવાર્થરૂપે જ ન આપતો આમાં અગ્રે સંસ્કૃત શ્લોકો સાથે લેવાના છીએ. ગીતાના વિવિધ પ્રસંગોનાં પદ (ચત્રો) સાથે ગીતા આમાં અપૂર્વ રૂપમાં જોવા મળશે. લીખ, દ્રોણ, કણ્વ, તથા અભિમન્યુ, ઘટોતકચ અને અર્જુનનાં લીધણું પરક્રમોના મહારણસંભોમાં જોવા મળશે, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની અને દુર્યોધનની રાજનીતિનો પરિચય મળશે, મહાભુદ્ધિમાન વિદુરજીએ ધૃતરાષ્ટ્રને ઉપદેશ નીતિ-વિદુરનીતિનો ઉપદેશ મળશે, અહ્યાના પુત્ર પરમ મહર્ષિ સનતસુખતત્તુ પદાવાન જાણવા મળશે. ને ઉપરાંત અનેક અદ્ભુત ઇતિહાસો આમાં રજુ થયેલ છે.

ધર્મમય નીતિનું આચરણ કરવું અને તેનો પ્રચાર કરવો તે મનુષ્યમાનવું કર્તવ્ય છે. જે સુઘ માદકો આ સમજે છે તેઓ તો નિર્દયુક્ત રીતે જ વિશ્વમંથલને સહકાર અને સહાય આપી રહ્યા છે અને પોતાના વર્ગમાં વિશ્વમંથલની ધર્મપ્રસાદી પરોવાડી તેના માહકો જનાવતા રહ્યા છે. છતાં વિશ્વમંથલ આપણા એવા સમાજને પણ જાગૃત કરવા જાય છે કે જેઓમાં ધર્મ અને નીતિના સંસ્કારો સાવ અસ્પષ્ટ થઈ ગયેલા છે. જેમ માતા જન્માનો રોગ દૂર કરવા માટે ગોળ આપીને હવા ખવાવે છે તેમ તેવા સમાજને કાંઈ પણ રીતે ધર્મ પ્રત્યે વાળવા અને તેઓમાં ધર્મનો રસ ઉત્પન્ન કરી તેમને નીતિમય બનાવવા વિશ્વમંથલ પંચાંગ, કેલેન્ડર વગેરેનાં નિર્દોષ પ્રયોજનો મૂકે છે. આથી સામાન્ય ભાવિકોનો એક યા બીજી રીતે ધર્મમાં જ સંસર્ગ થતો હોય પરિણામે તે કલ્યાણકારક જ થાય છે.

મહાભારતકે જેવો કાયમ ઉપયોગી ગ્રંથ માદકો પાકા બાઈન્ડીંગનો જ પસંદ કરે છે. તેથી અગ્રે હરેશી પાકા બાઈન્ડીંગના આકો પરોલેથી જ વધારે પ્રમાણમાં તૈયાર રાખીશું કે જેથી તેની ઇજાવાળા માદકોને ગઈ વળતની જેમ વિક્રમ સદન ન કરવો પડે.

ચાલુ વર્ષનો મહાભારતકોનો પ્રથમ ખંડ પણ હવે રૂ. ૬-૪-૦ લવાજમ ભરી માહક થઈને પાકા બાઈન્ડીંગનો મેળવી શકાય છે. આ ઉપરાંત પ્રથમ ખંડ છુટક પણ રૂ. ૩-૮-૦ની કિંમતે મળી શકે છે, પાકા બાઈન્ડીંગના રૂ. ૪-૮-૦. બહારગામથી મંગાવનારે પોષ્ટજના ૦-૮-૦ વધુ મોકલવા.

ચારે ખંડો માટે ચાર વર્ષનું સામઠું લવાજમ રૂ. ૨૦-૦-૦ ભરીને માહક થનાર મહાભારતના ચારે ખંડો પાકા બાઈન્ડીંગના મેળવી શકે છે. હલ્લુ પણ સામઠા માહકો નોંધવામાં આવે છે. જેઓને મહાભારત આપું પાકા બાઈન્ડીંગનું મેળવતું હોય તેઓ સામા માહક થવાની આ યોજનાનો લાભ લઈ શકે છે.

કલ્યાણુ ગ્રંથમાળા સંબંધી

ગ્રંથમાળાના ગ્રંથમ કુસ્તક 'રુદ્રાંજી' પછી બીજા કુસ્તક તરીકે 'શ્રી રામકૃષ્ણ કલ્યાણુત ભાગ ૧' પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. પરમદુઃસ દેવની આ જ્ઞાનવાણી હાલમાં મળી શકતી નથી તેથી તેના ચાહકો ગ્રંથમાળા દ્વારા આ અપ્રોપ્ય પુસ્તકને મેળવી શકશે.

ત્રિરંગી કેલેન્ડર બેટ

વિશ્વમંથલના આક્રમ અંક-દીવાળી અંકના ટાઇટલ ઉપરના ચિત્રવાળું આ કેલેન્ડર મોટી સાઇઝના ચુદોશિત બહા આઈ કાઉ ઉપર છાપવામાં આવેલું છે. જે માહક એક નવે માહક વધારી આપે તેને આ બેટ મોકલવામાં આવે છે. માહકોનું નામ દીવાળી-અંકમાં મૂકેલ કાઉમાં ભરીને મોકલવું અથવા પોતાનો માહકનુંબર જણાવવો.

મહાભારતની ભૂમિકા

લેખક :
શ્રી જયનારાયણ ભટ્ટ,
વેદાન્તશાસ્ત્રી

સર્વં ભૂતોર્મા તેમ સર્વં વિભૂતિઓર્મા પરમાત્મા સમાનરૂપે રહેલો છે તે વસ્તુ યથા લેખના અંતમાં કહેવાઈ. ભગવાનનું પોતાનું જ વર્ચન છે કે સમોદરં સર્વભૂતેષુ । છતાં જે લોભા અમુક અવતાર જ ભગવાનની અને બીજા નહિ; અમુક વિશ્વતિજ્ઞ ભગવાનની અને બીજા નહિ એવું સમજી રહ્યા છે તેઓની સમજણ ખુદ ભગવાનના જ વચનથી વિરૂદ્ધ જાય છે.

यद्यद् विभूतिमत् सत्त्वं श्रीमदुज्जितमेवं च ।
तत्तद्देवाद्यवगच्छ त्वं मम तेजोऽंशस्त्वभवम् ॥

ભગવાન દુનિયાનાં સામાન્ય ભૂતોની-પ્રાણીઓની વચ્ચે એક વિશિષ્ટ જાત-વિભૂતિ તરીકે પોતાની વિશિષ્ટ લીલા-મહાભારત પ્રકટ કરવા માટે અવતરીશું થાય છે. છતાં પ્રાંધ પણ વિશ્વતિમાં તે પૂરેપૂરા બધાં જન્મો નથી, પૂરેપૂરા સમાધિ જન્મો નથી. ભગવાનમાં ખુબી એ છે કે ગમે તેટલાં સ્વરૂપોમાં ઊતરવા-પ્રકટ થવા માટે તેને પોતાના સ્વરૂપમાંથી સહેજ પશુ અર્થ કરવું પડતું નથી. અથવા પોતાના સ્વરૂપને સહેજ પશુ છોડવું પડતું નથી, પોતાના સ્વરૂપમાંથી સહેજ પશુ ખસવું પડતું નથી. આથી જે લોભા તેને રામ કે કૃષ્ણ કે શિવ-વિષ્ણુ જેવી એક જ વિશ્વતિથી માંખી લેવા છતાં છે તેઓ ભગવાનના અવિનાશી અવ્યય પૂજ્ય સ્વરૂપને પામી શકતા નથી. આ બધી વિભૂતિઓમાં થયેલા ભગવાનના અવિભાવો દ્વારા ભગવાનના સ્વરૂપ પૂજ્ય સ્વાભાવિક સ્વરૂપનો આપણે માત્ર ખ્યાલ જ બાંધી શકીએ. કોઈ પણ એક વિભૂતિમાં આપણે તેને સંપૂર્ણ સમાધિ ગણેલા બધી યજ્ઞો નહિ. તે એક જ તત્ત્વ પોતાની અવિદ્યસંકિતદ્વારા જીવેના રૂપમાં પ્રકટ થાય છે અને જીવોમાં અવિદ્યાનો ભેદ ઊભો કરી બીજા બાજુ પોતાની વિદ્યાસંકિતદ્વારા પોતાની પ્રવચક વિભૂતિઓને અવિભૂત કરી જીવેને આશ્ચર્યચકિત કરતો પોતાના જગત્કારમાં અવનવા દર્શનોના રંગ પૂરતો રમી રહ્યો હોય છે. એક કાળે તે રાવણના જેવાં ત્રિલોકને કંપાવતાં રાક્ષસી બળેને ઊભાં કરી તેમની સામે રામ જેવાં દૈવી બળેનો પરિચય આપાવે છે. એક કાળે તે ઉન્નત સાતત્યને, પરશુરામ યજ્ઞને રાજે છે, એક કાળે તે દુર્વૈષનાદિના આશળ યુધિષ્ઠિરને મૂકીને

ધર્મનીતિ અને અધર્મનીતિનું સ્વરૂપ ઓળખાવે છે, અજ્ઞાનોની પરાક્રાંદ દર્શાવતા મહારથુસંગ્રામ ઊભા કરે છે, પૃથ્વીરાજ અને પ્રતાપના વખતની અટકી રજપુતશાહીને ચમકાવે છે, મોગલશાહી, પેશ્વા અને અંગ્રેજ સત્તાઓના પતંગો ચગાવે છે. આવી રીતે એક અવિચલ તત્ત્વ ઊગ્રચિત્ત પ્રકરના લીલાવિહાર કરી રહ્યું છે.

આ વિચલ તત્ત્વ લીલાવિહારમાં પ્રકટ થતું હોવા છતાં તેના મૂળ સ્વરૂપમાં સહેજ પણ વધઘટ કે ફેરફાર પ્રાપ્ત કરતું ન હોઈ આ લીલાવિહાર રૂપે તેની પ્રકૃતિ અવિભાવ પામે છે એમ કહેવામાં આવે છે; જેમ આપણામાં અનેક સંકલ્પવિદ્યો પ્રકટ થાય છે તે છતાં તે સંકલ્પવિદ્યોના આધારરૂપ આપણામાં કઈ પણ ફેરફાર થતો ન હોવાથી તે સંકલ્પવિદ્યો આપણા મનના છે તેમ કહેવામાં આવે છે. આ મન એ અવિચલ તત્ત્વનો અવિદ્યામય સ્વરૂપમાં થયેલો આવિર્ભાવ જ છે. અવિચલ તત્ત્વ એ એટલું સ્વતન્ત્ર અને સ્વેદવિહારી છે, કે તે પોતાના કેવળ અવિચલ અને વિદ્યામય સ્વરૂપમાં જ બધાઈ રહેવા માગતું નથી. અને છતાં તે ચલાપમાન અને અવિદ્યામય પ્રકૃતિમાં (રૂપમાં) આવિર્ભાવ પામીને કેવળ તેમાં જ બધાઈ જતું નથી. તે અનેક સ્વરૂપોમાં, અનેક કાળોમાં રુકુરવા માટે અને સાથે રુકુરણ રહિત રહેવા માટે પણ સદા સમર્થ છે.

આ અવિદ્યામય રુકુરણમાં અઢકાર ધારણ કરીને ન્યારે તે અવિચલ તત્ત્વ જુગીજુગી વાસનાઓ, ઇન્દ્રિયો સાથે પ્રવેશ કરે છે (તત્ત્વદ્વારા તદેવાનુમાયિશત્ ।) સારે તે જીવ કહેવાય છે. રુકુરણમાં પ્રકૃતિરૂપે અઢકારથી મર્ષાંકિત થવાથી તે અવિચલ તત્ત્વ પોતાની અઢકારરહિત અવસ્થામાં જે સર્વસ્વતન્ત્ર અને સર્વસમર્થ હતું તે હવે-રુકુરણમય પ્રકૃત ભૂમિને વધ વર્તાવતું અને તેને આધારે જ જીવન ગાળવારું-જીવતા બની જાય છે. ન્યારે તેના આ ખોટા અઢકાર દૂર થાય છે સારે તે સાર્વભૌમ વિષ્ણુનો અનુભવ કરી શકે છે. અને આ અઢકાર દૂર થાય છે જ, કારણ કે આ અઢકારનું મૂળ-

તત્ત્વ અલંકાર રહિત હોય છે અને તેણે અલંકારમાં પ્રવેશ કરતી વખતે જ તેમાંથી મુક્ત થવાનો સંકલ્પ કરેલો હોય છે. પરમ તત્ત્વની વિશ્વલીલામાં અવિદ્યાએ જે જામ ભજવવાનો હોય છે તેનું કામ આ અલંકાર કરે છે. અને એ પ્રયોજન પૂરું થતાં આ અલંકાર સ્વપ્નની માફક બાંધિત થઈ જાય છે. જ્યારે તેનો મુક્ત થવાનો સંકલ્પ જાગૃત બને છે ત્યારે તેનો અલંકારમય બોલ નષ્ટ થઈ જાય છે અને તેને પોતાના અલંકાર રહિત સનાતન અવિમળ સ્વરૂપનું સ્મરણ થાય છે: નણો મોહ-સ્મૃતિલંઘનાનો તેને અનુભવ થવા લાગે છે. જીરને આ અનુભવ થતાં તે અવિદ્યામય પ્રતિભે રમવાનું સોજાનું મટી વિશ્વલીલામાં વિવિધ રંગોનું વિદ્યાન કરનાર પુરુષ બને છે, વિવિધ મટીને વિધાયક બને છે. તે પોતાના શૃંગસંસારને જ પોતાનો નથી માનતો, તે આખા વિશ્વને પોતાને રમવાનું શ્રેય સમજે છે અને તેમાં સૌન્દર્યો પૂરવાને-મદાધારનો પ્રકટાવવાને સમર્થ બને છે.

આ અલંકાર રહિત રિયતિને સમજાવી એ આ વધુ બુંદ એટલી સહેલી નથી. અરે, આપણામાં તો તેનો વિચાર કરવાની પથ શક્તિ નથી. આપણી પાસે સમજવાના, જાણવાના અને વિચાર કરવાના સાધન તરીકેની જેટલી વસ્તુઓ છે તે બધીય અલંકારના ધ્વજતરમાં ટીપાઈ ગયેલી છે. આપણી પાસે જે દષ્ટિ છે તે અલંકારના બીજામાં રહીને જ જોઈ શકે છે. આથી આપણે આપણા મુકર સ્વરૂપનો અનુભવ કરવા માટે આ બધાં આપણાં ધક્કાએલાં સાધનોને ઉપયોગમાં લેવાનાં નથી. પૂ. ગાંધીજીના શબ્દોમાં કહ્યું તો તે માટે આપણે 'શ્વ-વત્' બની જવું જોઈએ. શ્વ-વત્ એટલે અલંકારથી પર, અલંકાર રહિત, પરમાત્મા પથ શ્વ-વત્ છે. આમાં નાસ્તિકતા કે લેક્ષિએ જોડી રીતે સમજેલો બૌદ્ધવાદ નથી. શ્વ-વતે અર્થ પથ અલંકાર રહિત સત્ત્વી જુરો મધ ટકતો જ નથી-શ્વ-વ પથ પોતાની સિદ્ધિ માટે અલંકાર રહિત સત્ત્વમાં જ સમાજીય છે:

શબ્દોઽપિ વાચકનિપેવતયાત્મમૂલ—

મર્યોક્તમાદિ યદ્દતે ન નિપેઽવસિદ્ધિઃ ।

[શ્રીમદ્ભાગવત ૧૧-૩-૩૬]

અને આવી જે અલંકાર રહિત શ્વ-વત્ રિયતિ એ જ સાચો આત્મસાક્ષાત્કાર-ધ્મરસાક્ષાત્કાર છે. તે

સિવાયના સાક્ષાત્કારો પ્રાપ્ત અને અસ્થિર હોય છે. આવા સ્વરૂપમાં નિશ્ચાન મનુષ્ય જ રિયતપ્રવ, આત્મ-કામ, જ્ઞાત્યારી, ધૈર્યવાન, રાગદ્વેષ રહિત, દહનિશ્ચયી, અલિંગક, સર્વસ્વતનન, સર્વવિધાયક, વિશ્વતશ્ચમુ, વિશ્વતો-મુખ, નિયન્તા, ન્યાયી, જગદ્ધારક હોય છે. પ્રાપ્ત મનુષ્યો-અલંકારી પડિતો તો સાચોના અર્થ પથ પોતાના પ્રાપ્ત નેત્રથી જ ગ્રહણ કરીને પ્રાપ્ત મનુષ્યો ઉપર ઠોકા બેસાડે છે અને તેની રૂઢિ પ્રમાણે ગાંડરીયો પ્રવાહ ચાલી જાય છે. પથ જ્યારે નિરવધાર અને સર્વદિતૈવી સંત એ ગાંડરીની સંભાળ લેવા આવે છે અને તે જે માર્ગ બતાવે છે તે માર્ગને ગ્રહણ કરીને જ ગાંડરી પોતાનું કુશળજ્ઞેમ અને વિકસ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જે કે પ્રાપ્ત દષ્ટિવાળા પડિતોને તો તે માર્ગ પોતાની દષ્ટિથી ટાળવિરુદ્ધ જ લાગે છે. પરન્તુ સંતો તે માર્ગ વિષેની ટાળની દષ્ટિ સ્પષ્ટ કરી આપે છે. જેઓના પર પડિતાઈના પ્રાપ્ત અલંકારો પોતાની પક્ષ બોધી જમાવી હોય છે તેઓ તેને સમજી શકે છે. આનો દાખલો જેવો હોય તો ગાંધીજીના માર્ગ જુઓ. તેઓએ સમસ્ત માનવ સમાજ માટે દિતકર જે શાસ્ત્રમર્યાદો બતાવી છે તેનો અને તેમાંના કેટલાક અંશોનો પ્રકટ રૂઢિવાદી પડિતો દેવ કરે છે, પરન્તુ સંતે પોતાના માર્ગની શાસ્ત્રીય રીતે-યુક્તિ અને આગમ અનુસાર જે રચાવના કરી છે, તેનું શાસ્ત્રીય રીતે-મર્યાદા રીતે-ન્યાયી રીતે ઉત્પાદન કે નિરાકરણ કરવાની કોઈ પડિતો દિમત બતાવી નથી. કૃત એવી જુઓ પાડી છે કે તે રૂઢિ-શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ છે. પથ બાપૂનું સર્વોદયી પ્રસ્થાન જનતાના પ્રાપ્ત પડિતો સમક્ષ ટિંગિજાય કરવું ગાંજી રહ્યું છે. તે પ્રસ્થાનના વિવિધ અન્થો જનતાને અબુદ્ધ્ય સહિત નિઃશ્રેયસનો માર્ગ દર્શાવી રહ્યા છે. અને અલંકારધારી પડિતવર્તને કહી રહ્યા છે કે:

અયં ચેત્યમહંકારાન્ન શ્રોયંસિ યત્ત્વમહંસ્યસિ ॥

હવે આપણે અલંકાર રહિત સત્ત્વ તત્ત્વ ઉપર વિચાર કરીએ. આ તત્ત્વ કર્તા છતાં અર્થો રહીને-શ્વ-વત્ રહીને બધાં કામ કરે જાય છે. સ્વ-અ-વને ક્યો પુરુષ નિયમિત ગતિ કરાવી રહ્યો છે? પૃથ્વી કોના સંકલ્પથી નિરંતર કરી રહી છે? કોની કિવાયો પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ અને આકાશ પોતાને પ્રકટ કરી રહ્યા છે? નદીઓના વહનમાં કોનો પ્રવળ છે? કોના વિધાનથી

વસ્ત્રાદ વસ્ત્રી રહ્યો છે ? કાના બળથી વાધુ સંચાર કરી રહ્યો છે ? કાની ક્રિયાથી મહામંડલો-નક્ષત્રમંડલો-તારા-મંડલો-વિશ્વમંડલો, જૂમંડલો સુરુષી રહ્યા છે ? કાની ભાવનાથી ચન્દ્ર, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગન્ધ પ્રક્ટે થઈ રહ્યા છે ? ઉત્પત્તિ, રિચિતિ અને સંહાર કાની યોજનાથી પ્રવર્તી રહ્યા છે ? કાની ગ્રેરશ્ચાથી કાળનું ચક્ર ફરી રહ્યું છે ? આટલું બધું કાર્ય ઈશ્વર શૂન્યવત ચક્રને કરી રહ્યો છે. તેને તેના કર્તાપણાનું જ્ઞાન અભિમાન નથી, તેની શક્તિનો તેને જ્ઞાનથી ધમધમ નથી, તેને તેના કાર્યને જ્ઞાનથી યાદ કે અંદકાર નથી. કોઈ પણ જાતના પશુ-પાત વિના સમતાથી અને અનાસક્તિયોગથી આ અસંજ ધ્રુવ તેના કાર્યો કર્યે જાય છે. આપણે આપણા અંદકારથી તેની પૃથ્વી ઉપર ને થોડી વાર પાંખો ફેંડાવીએ છીએ તેમાં પણ તેની સંમતિ જ રહેલી હોય છે. આપણે

તેના પાંચ જુનોમાંથી ને શરીર પકડીએ છીએ તે પણ પાણું તે જુનોમાં જ જઈ મળે છે. આપણે મહાપ્રવલ્ન ને ક્ષણ રચાપચો તેની પૃથ્વી ઉપર જામાં કરીએ છીએ તેમને પણ પાંચ, દશ કે વીસ ચતાબ્દીઓમાં એ જૂમિપટ વિનાપ્રવલ્ન પોતામાં એકરૂપ કરી દે છે. આ તે અંદકાર રહિત સર્વ તત્ત્વનો કૌતિક વૈભવ વર્ણવ્યો, તેવો જ તેનો સંકલ્પવૈભવ, વિદ્યાનવૈભવ, માયાવૈભવ, લીલાવૈભવ, રસવૈભવ મહાન અને અગાધ છે. જેમજેમ આપણે તેને સમજતા જઈએ છીએ તેમતેમ આપણે અંદકાર ઓગળતો જાય છે, આપણો ભેદ ટૂટી પડતો જાય છે. ભગવાનના આ નિરંકાર સ્વરૂપને તેની સામાન્ય લીલાઓ અને મહાભારતરૂપ વિશિષ્ટ લીલાઓ દ્વારા સમજવાનો પ્રયત્ન હવે આપણે આમળ કરીશું.

(ક્રમશઃ)

— સુવર્ણસૂત્રો —

- ૧ ને (પરમાત્મા)ની કૃપા મૂંઝાને વાણી વડે વિમૂલિત કરે છે, અને પાંચજાને પર્વત ઝોળાણાવે છે તે પરમ આનંદસ્વરૂપ માધવ (ભગવાન) ને હું નમસ્કાર કરું છું.
- ૨ ને હૃદયમાં પ્રેમ ન હોય તો બહારનું સૌંદર્ય યા કામનું ?
- ૩ ને શુદ્ધસાધ્વમાં પોતાને ઘેર આવેલા અતિથિનો આદર સહાર કરવાને ચુકતો નથી, તેના ઉપર કોઈ જાતની આપત્તિ આવતી નથી.
- ૪ સત્પુરુષોની વાણી સ્વભાવથી જ સ્નેહ, દયા, કામજતા અને સરજતાથી ભરેલી હોય છે.
- ૫ નમ્રતા અને સ્નેહભરી વાણી આ બે જ સુંદર આભૂષણો છે.
- ૬ ઉપકારને જુલી જવા એ નીચતાનું લક્ષણ છે; પણ ઉપકારને જલ્દે કાંઈ અપકાર કરે તો તેને તરત જ વીસરી જવો એ કુશીલતાની નિશાની છે.
- ૭ ભયેને થોડી (સાધારણ) પણ અણુને વખતે કરેલી સદાય, તે વિચારતાં ભદ્રમત્રા કાનથી પણ વધારે વખતદાર છે.

સંખ્યાક :

શુરુચરણક્રમ-પદાનુસારી-વિદ્યુ :

- ૮ પણ બહાલી આપ્યા ક્યાં વગર ને બહાઈ કરવામાં આવે તેની દુલનામાં વિદ્યાળ મહાસાગર પણ ડુગ્ગ છે.
- ૯ તમારું મન જ્યારે ન્યાયનો રસ્તો છોડી અન્યાયને પધે વળે, ત્યારે સમગ્ર લેવું કે તમારો સર્વનાથ પાસે જ છે.
- ૧૦ તમારા ધનભંડારમાંથી અત્યંત મરુતું પણ રક્ષણ કરો, એથી આ 'સંસારમાં ચરિવાનું' થત બીજું કંઈ નથી.
- ૧૧ ને મનુષ્ય પોતાની ઇન્દ્રિયોને વિષયો તરફથી કાચમાના અવયવોની શાફક ખેંચી શકે છે તેણે જન્મ-મૃત્યુનાં તરે આસે એટલો ખજાનો સંપરી રાખ્યો છે, એમ સમજવું.
- ૧૨ જેણે : પોતાની ઇચ્છામાત્રને છતી લીધી હોય તેમજ ને સ્વર્ગભ્રમમાંથી લેય પણ મદ્યાભ્યાન થતો નથી, તેની આત્મિ પ્રવંડ પહાડ કરતાં પણ વધારે પ્રતિભાશાળી હોય છે.
- ૧૩ જેમ ઇર્ષ્યાનું મનુષ્યને સુખ અને સમૃદ્ધિ હોતાં

- નથી તે જ પ્રમાણે ઔરવ અને માન દુરાચારી-
ઓના નસીબમાં નથી હોતાં.
- ૧૪ જે લોકોની નમર ધર્મ અને શુભ સંપત્તિ પર
કેરીથી હોય છે, તેઓ પશ્ચીની અભિલાષાની મૂર્ખતા
કરતા નથી.
- ૧૫ ધર્મમાં ઘેરાઈને જે લોકોએ તમોને હાનિ કરી
હોય તેમને તમારી ભલમનસાઈથી અને ઉદારતાથી
જીતી લો.
- ૧૬ જેમ ધરતીમાતા એને પોતાને ખચુનારા અને
ખોદનારાને પણ આશ્રય આપે છે; તેમ તમે પણ તમને
સતાવનારાની વાતોને સહન કરી લો; કેમકે ખરી
મોટાઈ એમાં જ છે.
- ૧૭ પોતાને ધણેલું નુકસાન ફાવે તેવું હોય, છતાં પણ
તેને ન લેખવવું અને વેર વાળવાનો વિચાર સરખો
પણ ન કરવો તેમાં જ માનવીની ખરી મહત્તા છે.
- ૧૮ જ્યારે તમારું મન સર્વથા ઈર્ષ્યાના વિચારોનો
ત્યાગ કરે, ત્યારે જાણવું કે આપણું મન ધર્મ-
ચરણ તરફ વળ્યું છે.
- ૧૯ જે મનુષ્યો કુદૃષ્ટતામાત્રથી દૂર રહે છે, તેઓની
વૃત્તિ લોભી જનતી નથી અને તેથી તેઓ કાંઈ પણ
કુશ્મરોમાં પ્રવૃત્ત થતા નથી.
- ૨૦ જેમણે પોતાની ઇન્દ્રિયોને વચ કરી હોય છે તે
અને જેમની વિચારદૃષ્ટિ વિચાળ હોય છે તેઓ,
પારકી વસ્તુ જોઈ લોભાતા નથી કે 'અહો !
અમને એની જરૂર છે.'
- ૨૧ સદાચારથી વિરુદ્ધ રહી દુરાચારમાં પ્રવૃત્ત થવું
એ ભેદજ્ઞ બોલું છે, પરંતુ સામે મેલિ હસવું અને
પીડ પાછળ ખોદણી કરવી, એ એના કરતાં પણ
વધારે બોલું છે.
- ૨૨ જેમને પોતાના મિત્રોના દોષોની પણ જાહેર ચર્ચા
કરવામાં જ આનંદ આવે છે તેઓ ખીન્નઓનાં
હિંદો શી રીતે જતાં કરશે ?
- ૨૩ મનુષ્ય જે કુશ્મરોનાં દોષોની માફક પોતાના
દોષોને શોધી શકે તો અધર્મ અને કુદૃષ્ટતા તેને
સ્પર્શ કરી શકે ખરો ?
- ૨૪ કુશ્મરને પણ ઇજા કરવાથી અલગ રહેવું તેને સર્વો-
પ્રથમ ડહાપણ કહેવું છે.

- ૨૫ શરતચૂકથી પણ કાંઈના સર્વનાશનો વિચાર ન
કરો; કારણ કે જે પારકાનું શૂંઠું કરવાનો પ્રયત્ન કરે
છે, તેના વિનાશની યુક્તિ ન્યાયદેવતા વિચારી
કાઠે છે.
- ૨૬ હાયા જેમ મનુષ્યો પીછા નહિ હોડતાં પાછળ જ
ભાગે છે; તેમ પાપકર્મો પણ પાપીનો પીછા
પકડીને અતે સર્વનાશ કરી નાખે છે.
- ૨૭ તે જ મનુષ્ય કેવળ જીવે છે, કે જેને સારાધારનું
જ્ઞાન છે. અને જેને ચોગ્ગ-અચોગ્ગનું જ્ઞાન નથી,
તે મુઝાઈથી પણ ખરાબ છે.
- ૨૮ મહાન પુરુષ નિજ પરિશ્રમથી જે ધનસંચય કરે
છે તે બધું પારકાના જ ઉપયોગ માટે હોય છે.
- ૨૯ ધર્મ અને ચોગ્ગતાને પછાડનારા લોકો પોતાના
આપકર્મમાં પણ પારકા પર ઉપકાર કરવાનું
ચૂકતા નથી.
- ૩૦ દાન લીધાથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થતી હોય, તો પણ
દાન મહણ કરવું એ ખરાબ છે. અને દાન દેના-
રને માટે સ્વર્ગ પણ જન્મ હોય, તો પણ દાન
દેવાનો જ ધર્મ સર્વોત્તમ છે.
- ૩૧ 'મારી પાસે નથી' એવા અધમ ભાવ કદી પણ
દર્યાબા વગર દાન કરનાર જ ખરો કુળવાન છે.
- ૩૨ કીર્તિમાં વધારો કરનાર એવા જે યથા પાપમાલી
અને યત્નુ તે મહાન આત્માઓ સિવાય અન્યને
પ્રાપ્ત થવા અશક્ય છે.
- ૩૩ ખરું જોતાં એ લોકો જ મરે છે, કે જેઓ કીર્તિની
જીવન જીઆ હોય છે; અને એ લોકો જ ખરું જીવે
છે, કે જેઓ નિઃશ્વલક જીવન જીવે છે.
- ૩૪ દ્વાધર્મને વીસરી જઈ પાપકર્મમાં પ્રવૃત્ત થનાર
વ્યક્તિ તરફ દૃષ્ટિપાત કરો. એને વિશે સાધુજનો
કહે છે કે 'દ્વાધર્મને જૂલી જવા માટે ગત જન્મ-
ન્તરમાં એને ભયંકર કુખો ખમવા પડ્યા છે,
છતાં પણ આ જન્મમાં તે એ વાત જૂલી ગયો છે.
- ૩૫ દ્વાધી જીવરાતું દિલ એ જ મોટામાં મોટી દોહલ
છે; કારણ કે જડ દોહલ અને નાચવાન પદાર્થ
ઓ, ડગ, ધન અને રહેવાને સારા મહાનો એ
તો નીચ મનુષ્યોને પણ મલેલાં હોય છે.
- ૩૬ જ્યારે કાંઈ નયજા-પોચાને પીડવાનું તમને મન
થાય, ત્યારે યાદ કરો કે તમારા કરતાં કાંઈ અધિક

જળવાનની આગળ તમે ભયથી કંપતા હો, તે વખતે તમને પોતાને કેવી લાગણી થાય છે ?

૪૭ નિર્ધન મનુષ્ય માટે જેમ આ સંસાર નથી, તે જ પ્રમાણે દયાહીન માટે પરલોક પણ નથી.

૪૮ પોતે શાન્તિપૂર્વક સર્વ દુઃખો સહન કરવા પણ

બીજાકાંઈને દુઃખ દેવાને પ્રવૃત્તિ ન કરવી એમાં જ તપનો સમય સાર આવી ભય છે.

૪૯ જે તમે તમારા શત્રુઓનો નાશ અને તમારી તથા પ્રેમીઓની ઉન્નતિ ઇચ્છતા હો તો તે સર્વ સક્રિય તપમાં જ રહેલી છે એમ નિશ્ચય ભણો.

૫૦ હૃદયથી જેણે કશાનો ત્યાગ કર્યો નથી, અને ઉપર-ઉપરથી ત્યાગીતો ડાળ કરીને લોકોને છેતરતો ફરે છે, તેના જેવો ખરાબ પુત્રારો બીજો કોઈ નથી. એને ગમે તેવી ખરાબ કંઠાઈ કરતાં પણ તેના દિલમાં 'અરે' આવતી નથી.

૫૧ તીર મીઠું છતાં સોહીતું તરસ્યું હોય છે. ત્યારે વીણા વાંકી છતાં એમોર મધુર સ્વરને ફેલાવનારી હોય છે; માટે મનુષ્યોની પરીક્ષા તેમના ઉપરના ડાળ પરથી નહિ, પણ તેમના અંતર ઉપરથી જ કરાશે.

૫૨ જ્યારે જેને ઘણાની દરિયે લુચો છે એવાં શાસ્ત્રોની વિરુદ્ધ અને નિષિદ્ધ કર્મોથી વર્તમાન કાળમાં જે તમે જમી શકો તો આ કલિકાળમાં તમારે જટા કે મુંડન પછી એકેની જરૂર નથી.

૫૩ આ સંસારમાં દેખાતી અનેક ચીજો તરફ લુચો પણ ચલવાને જેવી ઉત્તમ બીજ કોઈ મળી નથી.

૫૪ જળ-માટીથી માત્ર શરીરની શાંદ થાય છે, પણ મનની શુદ્ધિ તો સત્ય વસ્તુના વિચારથી જ થાય છે.

૫૫ માથાએ મમ ખાધી વા ક્ષમા કરી તેના વિચાર કરતાં-અપાર પોતાનામાં તેને સિદ્ધા કરવાની સક્તિ હોય છતાં ન કરે તો ક્ષમા. ખાઈનેનામાં એવી સક્તિ જ નથી, તે ગમ ખાય તેણે શું ને ન ખાય તેણે શું ?

૫૬ તમને દાનિ પહેંચાડનાર ગમે તે વ્યક્તિ હોય. છતાં ક્રોધ ન કરો. કારણ કે ક્રોધમાંથી અનેક અનર્થો ઉત્પન્ન થાય છે.

૫૭ પોતાને નુકસાન કરનાર માણસને તમે કેવી રીતે સજા કરશો ? અપહારને બદલે તેના ઉપર ઉપહાર કરી તેના હૃદયમાં તેમને શરમિંદ બનાવીને.

૫૮ કોઈપણ માણસને, કોઈપણ પ્રસંગે, અને કોઈપણ અંશે ભણી બેઠીને નુકસાન ન પહેંચાડતું એ જ સામર્થ્યતાનું લક્ષણ છે.

૫૯ અહિંસા તે સર્વોદ્દૃષ્ટ ધર્મ છે. પણ સત્ય સમાન બીજો કોઈ ધર્મ ન હોવાથી અહિંસા અને સત્યનો પરસ્પર મેળ થાય તો સૌનામાં મુંઝવે જેવું થાય.

૬૦ અહિંસા-મતને ધારણ કરનાર મનુષ્ય પર સર્વલક્ષી મત્સ્ય પણ હુમલો નથી કરી શકતું.

૬૧ જે મોઠાને લખતે મનુષ્ય અસ્થાયી, પદાર્થોને સ્થાયી માની લે છે, તે મોઠ કરતાં વિશેષ મૂર્ખાઈ બીજ કોઈ જ નથી.

૬૨ મધ કાંલે જે એક માણસ હતો અને તે બાળે નથી. આ સંસારમાં મોટામાં મોટું આશ્ચર્ય હોય તો તે એ જ છે.

૬૩ મનુષ્યને ખરે સરખી નથી હોતી કે પોતે બીજ પછે જીવતો દરો કે કમ ? છતાં એના તરંગો નોતાં કરોડો દેખાય છે.

૬૪ મનુષ્ય જેને વસ્તુનો લાગ કરે છે તેને વસ્તુથી થનારા દુઃખમાંથી તેણે પોતાનો ઉદ્ધાર કર્યો સમજાવે; કારણ, વાગ્ધિત વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાની ચિન્તા, તે ખોવાઈ જવાની બીક અને ન મળવાથી થતી નિરાશા તથા અતિભેગથી થતી જે કષ્ટર આનિ એ સર્વ દુઃખોથી તે જમી ગયો છે.

૬૫ મિથ્યા પદાર્થોને સત્ય માની બેસવાના ભ્રમથી જીવને આ દુઃખમય સંસારમાં ફરીફરીને આવતું પડે છે.

૬૬ દરકોઈ પ્રકારની વસ્તુમાંથી સત્યને અસત્યથી છુટું કરી લેતું એ શુદ્ધિનું ખાસ કર્તવ્ય છે.

૬૭ જે મનુષ્યે અત્યંતશાસ્ત્રનું અધ્યયન કર્યું દરો અને સત્યનો સાક્ષાત્કાર કર્યો દરો; તેને ફરી સંસારમાં આપતું નહિ પડે.

૬૮ સમજી માણસ તો તે જ કહેવાય કે જે ફરી જન્મવડ જેવી મૂર્ખાઈમાંથી બચી સત્ય અને સંપૂર્ણતા મેળવવા મથે છે.

૬૯ નિર્વાસના જેવો ઉત્તમ ખળનો આ સંસારમાં બીજો કોઈ જ નથી અને પરલોકમાં પણ એના જેવો ખળનો તમને મળવાનો નથી.

૭૦ જેમણે વાસનાને વધ કરી હોય છે, તેઓ જ ખરા મુકતાત્મા છે. ખાડીના મુકત જેવા દેખાતા છતાં વાસ્તવિક રીતે તો તેઓ મધનમાં જ હોય છે.

૭૧ જે કોઈ પણ પોતાની વાસનામાત્રને સર્વથા દાખી દેશે, તો પછી મુક્તિને તે જે રસ્તે આવવાનું કહેશે તે રસ્તે તે ચાલી આવશે.

શ્રી રામચંદ્રજી અધ્યાત્મ સ્વરૂપ

(ચતુર્થ પૃષ્ઠ ૬૭ થી ચાલુ)

જ્યારે ચિત્રકૂટ ઉપર શ્રી રામચંદ્રજી રહેતા હતા ત્યારે ઉદતા પુત્ર જન્મને કાગડાનું રૂપ લઈ સીતાના ચરણમાં ચાલે મારી. શ્રી રામચંદ્રજીએ એક તુલસી સળી ઉપાડી તેને બાણરૂપે ક્રૂપી જન્મનતી સામે મોકલ્યું તે અગ્નિરૂપ યજ્ઞ ગયું અને જન્મતા બળવા લાગ્યા. તેણે રામચંદ્રજીની માથી માગી અને રામચંદ્રજીએ કૃપા કરી તેને ઊંડી કીધો. આઠી અધ્યાત્મ બાવે જન્મતા એટલે અગ્નિ અથવા કમળ સમજાવાનું છે. તે સ્વરૂપને આવરણ કરે છે, પણ આત્માની ભગવતિ રાખી હોય તો છેવટે તે દારી જાય છે.

ચિત્રકૂટની લીલા પૂરી કરી જન્મે ભાષ જનકાજી સાથે વનવાસમાં આજળ આઠી અગ્નિ ઝડપિના આશ્રમે પહોંચ્યા. અગ્નિ એટલે જેનામાં માયાના ત્રણ ગુણ નથી એવા ઝડપ અને તેમના પત્ની અનુભવા એટલે જેનામાં ઈર્ષ્યા કદાચિ આવે નહિ એવું અંત કરણ શ્રી રામચંદ્રજીની શોભા જોઈ મુનિનાં નેત્રો રીતગ ચર્ચા, પછી આદર સહિત એમને પોતાના આશ્રમમાં લાવ્યા પ્રભુ આસન ઉપર બિરાજ્યા એટલે અગ્નિએ દાય જોડી તેમની રમ્પતિ કરી અને કહ્યું કે મારી શુદ્ધિ આપના ચરણકમળોને કદી ન હોડો એવું માર્યું હું. સીતાજી અનુસયાજીને મળ્યા. અનુસયાજીએ સીતાજીને સતીના કમળ સમજાવ્યા અને કહ્યું કે ઉત્તમ પાત્રતાના મનમાં એવા ભાવ રહે છે કે જગતમાં મારા પતિ સિવાય બીજા પુરુષ સ્વપ્નમાં પણ નથી, મધ્યમ પક્ષિની જી પારકા પુરુષને ભાષ, પિતા અથવા પુત્ર તરીકે માને છે. જે કનિષ્ઠ પ્રકારની જી હોય છે તે પારકા પતિ સાથે પ્રીતિ કરે છે અને તે સો કરવો સુધી શૈરવ નરકમાં પડે છે.

પછી શ્રી રામ, લક્ષ્મણ અને સીતાજી વનવાસમાં આજળ ચાલ્યા તે દયાનું વર્ણન કરતાં ઉવસીંગસજી લખે છે કે:-

જેમ ધણ અને જીવની વચ્ચે માયા શોભે તેમ જન્મેની વચ્ચે સીતાજી શોભતા હતા. જન્મન્યા થો રામચંદ્રજી જતા ત્યાં આકાશમાં વાદળો છાયા કરતા હતા.

આવી કથામાં રાજદારી ઇતિહાસ મદવરનો નથી પણ સંસ્કારનો ઇતિહાસ સમયેલો છે. કેટલાક રાજદારી માણસો રામાજીનો કેટલોક ભાગ સાગાનાં પોંકવ-પ્રસ્તોમાં ગોઠાડે, મુસવમાનેને પણ બને તેટલા મોટા રામને બાદશાહ તરીકે લખે છે અને સીતાને એકમ વરકે લખે છે, તેઓ ગામજીનું ગદ્ય સમજતા નથી. તેઓ સંસ્કારના ઇતિહાસને રાજદારી ઇતિહાસ કરવા મેલન કરે છે પણ તે શોભ નથી.

શાંતમાં આજળ વધનાં શ્રી રામચંદ્રજીને વિગર્હ રાસસ મળ્યો. તેણે રામચંદ્રજીને નાચ કર્યો તે વિપરીત ભાવનાનું સ્વરૂપ છે. પછી પ્રભુ કુતીકાં મુનિના આશ્રમે આવ્યા. તે સદૃષ્ય જુદું સ્વરૂપ છે. તેમને લઈને પ્રભુ અગત્ય મુનિને આશ્રમે આવ્યા. અગત્ય મુનિએ જીતે ભગવાનને પ્રણામ કર્યો. તેમને ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજી પૂછ્યું કે અમારે કર્યા રહેવું? તેના જવાબમાં મુનિ કહે છે કે મારા હરવમાં વસો. જ્યાં આપની ઇચ્છા હોય તેા નજીકમાં ગોદાવરી નદી છે, ત્યાં નાદિક સેત્રમાં પંચવટી છે ત્યાં રહો. પછી લાંબાં ત્રણે વનવાસીઓએ નિવાસ કર્યો. ત્યાં શ્રી રામચંદ્રજી લક્ષ્મણજીને આમંત્રણનો બોધ આપેલ છે. તેમાં કહે છે કે "હું અને માઈ, તું અને તાઈ" એ જ માવા છે. એવી માવાએ બધા જીવોને વસ કર્યા છે. આમંત્રણથી તે માવા જીતી ચક્રાય છે. જાન તે જ છે કે જેથી બધું સમાન ધણરૂપે જણાય છે. વૈરાગ્ય અને યોગથી જાન થાય છે. પંચવટીમાં નિવાસ વખતે રામજીની બહેન ચર્પણા લાંબાં આવી અને ભગવાનની બહેન લક્ષ્મણજીની મશરી કરવા લાગી અને તેમને મોકલ્યા

જીવને એમ લાગે છે કે હું સેવક છું અને નહિવેતન જગત મારા સ્વામી, ભગવાનનું રૂપ છે તે જ અનન્ય ભક્ત થઈ શકે છે. "પછી હનુમાનજીએ શ્રી રામચંદ્રજીને કહ્યું કે પાસેના પર્વત ઉપર વાનરાજ સુગ્રીવ રહે છે, તે આપના હાસ છે, તેમની સાથે આપ મિત્રતા કરો, એટલે તે કરોડો વાનર આપની સેવામાં પ્રોક્ષી આપશે. પછી બધા સુગ્રીવ પાસે ગયા. સુગ્રીવે કહ્યું કે હે નાથ ! મેં સીતાજીને આશ્રયમાર્ગે જોયાં હતાં. તે આપનું નામ જપતાં હતાં. હું સીતાજીને મેળવી આપવામાં મારી સેવા આપને અર્પણ કરીશ. ત્યાં લોકરૂપ વાલી રહેતો હતો તે સતોષરૂપી સુગ્રીવને નમતો હતો. તેથી પ્રભુએ લોકરૂપ વાલીને માર્યો. તે વખતે વાલીની ઓ તિતિશ્ચ રૂપી તારા શોક કરવા લાગી. તેને લક્ષ્મણજીએ કહ્યું કે તારા શોક તજી હું રામને ઘરેલો રહે. રામચંદ્રજીએ તારાને કહ્યું કે "હું ને જીરવે પતિ માનતી હતી તે અહીં પડ્યું છે, તે જોઈએ તો લઈ જા, અને તેના આત્માને પતિ માનતી હોય તો તેના આત્મા મરેલ નથી." તારાએ કહ્યું 'હે નાથ ! ને પ્રાંત પુરુષને આપની પરા ભક્તિનો કિંચિત્માત્ર પણ આનંદ પ્રાપ્ત થયોલો છે તેની આગળ અલસોહનું સુખ પણ ઘટ્ટ છે. તેથી આ રૂંધે પર તો એવી કૃપાદર્શિ કરો કે જેથી પ્રતિભિં આપમાં મારી ભક્તિ વધ્યા કરે. મને આપ બોની ચરણરૂપ સિવાય બીજા કંઈ પણ ઇચ્છા રહે નહિ." તારાએ પોતાનો પુત્ર અંબર રામના ચરણમાં ધર્યો અને તેને પ્રણામો હાસ બતાવવા માટે કહ્યું. પછી શ્રીરામે વાલીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યું અને અંબરને મુવરાજપદે રાખ્યો. સુગ્રીવે વાનરાને બોલાવ્યા અને કહ્યું કે આ શ્રી રામચંદ્રજીનું કામ છે અને મારી વિનંતિ છે, તમે ચારે બાજુ જાઓ અને સીતાજીને શોધો. આ પ્રમાણે આઠા યવાર્થી બધા વાનરા જુદી-જુદી વિશાખાં તપાસ કરવા નીકળ્યા. તેમની સંખ્યા-કરોડોની હતી. એ બધી અંતઃકરણની વૃત્તિઓ સમજવાની છે, અને તે દ્વારા સીતારૂપી સ્વરૂપ-ભક્તિની શોધ કરવાની છે.

શ્રી રામચંદ્રજીએ સત્સંગરૂપી હનુમાનજીને પોતાની વીંટી આપી અને કહ્યું કે અનેક પ્રકારે સીતાજીને સમજાવજો. આ પ્રમાણે વાનરા સાથે હનુમાનજી તપાસ માટે નીકળ્યા. રસ્તામાં એક પર્વતની યુક્ષામાં તેમણે

એક સ્ત્રીને બેઠેલી જોઈ. તેનું નામ સ્વયંપ્રભા હતું. તેણે બધાને જળપાત કરાવ્યું અને ફળ આપ્યાં અને કહ્યું કે તમે બધા આંખો બંધ કરો, તમે સીતાજીને મેળવી શકો. બધાએ આંખો બંધ કરી. પછી આંખો બંધાઈ ત્યારે બધા સમુદ્રના કિનારા ઉપર પહોંચી ગયા હતા. હુંકામાં ન્યારે અંદર થતિ વળે ત્યારે સ્વયંપ્રભા રૂપી તેજનો અનુભવ થાય અને, તે, વૃત્તિને સમુદ્ર જેવી વિશાળ કરી આપે છે. ત્યાં બધા વાનરા એટલે જાંતુ-વાન, અંબર, સુગ્રીવ અને હનુમાન વગેરે વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે સીતાજીની શોધ થી રીતે કરવી ? તેમની વાતો ત્યાં એક પર્વતની યુક્ષામાં સહેલ સંપાતિ નામના ગ્રીપ પછીએ સાંભળી. તેણે કહ્યું કે "નિકટ પર્વત ઉપર લંકા નામની નગરી છે. ત્યાં રાવણ નામનો રાજા રહે છે. ત્યાં અશોક નામનો બગીચો છે. ત્યાં સીતાજી હાથમાં છે." સંપાતિ એટલે જે માણસ સમ્બંધ રીતે આત્માના બાંધણમાં બંધાયો હોય તે. તે સ્વરૂપચક્તિનો પત્તો આપી શકે છે. તે યક્તિ હાથમાં અંકુશરૂપી રાણસના વનમાં છે તેથી અંકુશરને મારવો જોઈએ. પણ અંકુશરને મારવો એ સમુદ્ર યોગેશ્વર બરાબર છે.

પછી સત્સંગરૂપી હનુમાનજીએ શ્રી રામનું સ્મરણ કરીને સમુદ્ર યોગેશ્વર માર્યો. રસ્તામાં તેને સુરસા નામની રાણસી મળી. તેણે હનુમાનને ચાવી જવાનો વિચાર કર્યો પણ હનુમાનજી નાનું રૂપ ધારણ કરી તેના મોંઢામાંથી નીકળી ગયા. જામતો રસ જીત્યા વધર અંકુશર સુધી પહોંચી શકાઈ નથી. પછી હનુમાનજીએ લંકામાં પ્રવેશ કર્યો. તે રાણસેનું સ્થળ દહાડે જતાં તેમાં એક વિશીષ્ટ રામના ભક્ત હતા. હનુમાનજીએ તેમને સ્વચ્છ નક્કી કરાવી. વિશીષ્ટને લેવાને સીતામાતાનાં દર્શનની બધી યુક્તિઓ કરી. વિશીષ્ટને નિર્મલતાનું સ્વરૂપ છે. આત્માની શક્તિ મેળવવી હોય તો નિમલતા જોઈએ. વિશીષ્ટના હૃદયે પ્રમાણે હનુમાનજી અસીદ્ધવર્માના અને ત્યાં સીતાજીનાં દર્શન કરી તેમને મનથી પ્રણામ કર્યા. આ પ્રમાણે હનુમાનજીરૂપી સત્સંગરૂપી સ્વરૂપચક્તિ અથવા વિવેકશક્તિ મળી શકે છે. હનુમાનજીએ સીતાજીની પાસે વીંટી નાખી. સીતાજી તે યોગબી ગયા. પછી હનુમાનજીએ તેમને પોતાની યોગબાજુ રામભક્ત તરીકે આપી અને કહ્યું કે શ્રીરામ બાંધી આવી રાણસેને મારીને તમને છોડાવીને લઈ ગયો. હનુમાનજીએ જાણ

લાજવાથી અશોકવનના ફળ ખાધા અને વન ઉત્તર કરી નાખ્યું. તેની ફેરવાફ રાવણ પાસે ગઈ. રાવણે પોતાના માથાસો મોઢી હતુમાનજીને ખાધી લીધા. રાવણ એ અઢંદારનું સ્વરૂપ છે. તેને દશ હૃદયોથી દશ માથા છે. હતુમાનજીએ રાવણને કહ્યું કે તું રામને ઘરણે આવ તો તારું કલ્યાણ થશે પણ રાવણે તેની વાતો દસવામાં ઠાડી નાખી અને પોતાના સેવકોને કહ્યું કે તેલમાં કપડાં બોળી આ વાંદાને પૂંછડે ખાંધી આમિયી સળગાવી દો.

• સેવકોએ તેલવાળાં કપડાં ખાધવા માંડ્યાં તેમતેમ હતુમાનજીનું પૂંછડું વધવા લાગ્યું. પૂંછડાને આગ લાગ્યામાં આવી અને હતુમાનજી ચારે તરફ દોડીને લોકોને બાળવા લાગ્યા. ન્યારે સત્સંગનું જ્યેર વધે છે ત્યારે આસુરી શક્તિઓ બળવા લાગે છે. પછી હતુમાનજી સીતાજી પાસેથી વ્યામઞ્ચ લઈને સમુદ્ર જોળાંની પાછા રહુનાથજી પાસે આવ્યા. સીતાજીના ખખર સાંકળી બધાને જ્ઞાનદં યોગે પણ સીતાજીનો શોક જાણી એક પણ થયા. પાછળથી રાવણની સ્ત્રી મહાદેવીએ રાવણને ધણો સમજાવ્યો કે તમે સીતાને પાછી આપી દો પણ રાવણ માન્યો નહિ. વિભીષણની સલાહ પણ તેણે માની નહિ. પછી વિભીષણ શ્રીરામને ઘરણે આવ્યો. ત્યારે શ્રીરામે કહ્યું કે જીવ ન્યારે મારી સન્મુખ થાય છે ત્યારે તેનાં ફેરડાં જન્મનાં પાપ નાશ પામે છે. જેમ લોબીના ચિત્તમાં ધન વસે છે તેમ તમારા જેવા સંત જ મને પ્રિય છે. પછી સમુદ્રે મારું આપ્યો અને શ્રી રામચંદ્રજી અને લક્ષ્મણજી બધા વાનરોની સેના લઈને લંકામાં પધાર્યાં. વિભીષણ પણ તેમની સાથે જ હતો. મહાદેવીએ ફરીથી રાવણને સમજાવ્યો પણ રાવણે પોતાની દડ ઠોડી નહિ. અઢંદારનું સ્વરૂપ જ એવું છે ગીતાના ઉપદેશમાં પણ અઢંદારને મારવા તરફ ખાસ બાર દેવામાં આવેલ છે. મહાભારતના યુદ્ધમાં દુર્યોધન એ અઢંદારનું સ્વરૂપ છે.

હવે અંબદે આવી રાવણને ધણો સમજાવ્યો પણ રાવણ માન્યો નહિ. અંબદે કહ્યું કે જો તું અહીંથી મારો પગ ઠડાવી શકે તો તું રામને જીતી લઈશ. તે વખતે લણા રાક્ષસો બેગા થયા પણ કોઈ અંબદેનો પગ ખસેડી શક્યું નહિ. અંબદેમાં અંબનું દમન કરવાની શક્તિ હતી. રાવણ પણ તેનો પગ ખસેડી શક્યો નહિ.

પછી બધા વાનરોએ બેગા થઈ લંકાને ઘેરી લીધી. બીજા બાણુ તરફ રાક્ષસો પણ યુદ્ધ માટે તૈયાર થવા લાગ્યા અને રણનાં વાજાં વાજવા લાગ્યાં. રાક્ષસો વાનરોને ખાવા લાગ્યા. તે જોઈ હતુમાનજીને બહુ ક્રોધ થયો અને તેમણે રાવણનો મહેલ ઢલાવી નાખ્યો. થોડીવારમાં ત્યાં એવો અધંકાર વ્યાપી ગયો કે એક બીજાને જોઈ શકતા નહોતા. શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધમાં પણ કહેલ છે કે જ્યારે વૃણાવર્ત (એટલે- આવરણ) પ્રજામાં આવ્યો ત્યારે એટલી ધૂળ ભરી કે કોઈ એકબીજાને જોઈ શકતા નહોતા. પછી મેધનાદ લગાઈમાં ઊતર્યો અને બન્ને બાણુની લડાઈ ઉમળી. રાવણે લક્ષ્મણની સામે અગ્રોહ શક્તિ વાપરી તેને મર્તિત કર્યો, તે વખતે રામની સેનામાં શોક વ્યાપી ગયો. ન્યારે અઢંદારનું બળ વધે છે ત્યારે આત્માનો આરામ મળતો નથી. તેથી રામની ધીરજ પણ ખૂટવા લાગી. પછી જાણુવાનની સલાહથી લંકામાંથી મુખે મુખે વેળે બોલાવ્યો. તે હતુમાનજી પાસે દિવ્ય ક્રોધિ લઈ આવ્યો અને તેનાંથી લક્ષ્મણજીની મૂર્છા ઊતરી. ફરીથી લડાઈ શરૂ થઈ. તે લડાઈમાં લક્ષ્મણજીએ મેધનાદને માર્યો. તેની સ્ત્રી મુલોચના વિધવા થઈ. તેણે પોતાના પતિનું માથું શ્રીરામ પાસે માથું અને રામની બાંકત માગી.

પુત્રના મરણથી રાવણ ગજારોગે પણ તેણે ફરીથી યુદ્ધ શરૂ કર્યું અને રાક્ષસોને દિવ્ય શક્તિ આપી. રાવણને રથ ઉપર જોઈને અને રામને રથ વગરનાં જોઈને વિભીષણ અધીરાં બની ગયો. તેને સાત્વન આપવા માટે શ્રીરામે વિભીષણને કહ્યું કે—

“જે રથનો જથ થાય છે તે રથ બીજાને જ છે, યોધાં અને ધૈર્ય તે રથનાં ધોડાં છે, સસ અને શીલ તેની મજબુત બળ અને પતાકા છે. બળ, વિવેક, દમ હૃદયનિમ્નક અને પરાપકાર એ ચાર તેનાં ધોડાં છે, તે ક્ષમા દયા, તથા સમતા ફરી દોરોથી રથમાં નોડાયા છે, ઈશ્વરનું ભજન એ ચતુર સારથી છે, વૈરાગ્ય દાલ છે અને સંતોષ તલવાર છે. દાન ફરથી છે. હુદ્ધિ પ્રયત્ન શક્તિ છે અને શ્રેષ્ઠ વિદ્યાન એ ધનુષ છે. નિર્મળ અને અંચળ મન બાધા સમાન છે, યમ-મનનો નિમ્નક, તપ તથા નિષ્ક્રમ એ અતેજ બાણ છે. બ્રહ્મણ્યો અને ગુરુત્વ પૂજન એ અભેદ કવચ છે. આની સિવાય વિજયનો

ખીને હિપાય નથી. હે ધીરુદ્ધિવાળા મિત્ર ! સંભળો, જેની પાસે આવે ૬૯ રથ હોય તે વીર સંસારરૂપી મહાદુર્ગ્ય રાત્રને પશુ છી રહે છે (તો રાવણની રૂપી અણુતરી છે ?) " (લંકાકાંડ)

આ સ્વરો એમ બતાવે છે કે આ પુરુષ દેવી પ્રકૃતિ અને આસુરી પ્રકૃતિ વચ્ચે હતું. એવું પુરુષ દરેક જીવના હૃદયમાં નિત્ય ચાલ્યા કરે છે. એવા પુરુષમાં જીવતા માટે આવેલા ૭૨ રથ ભેદજે. પ્રજાનાં આવા વચન સાંભળી વિશીષણને હિંમત આવી. હવે પુરુષ જુદા ઉપ નમ્યુ. અને તરફ સૈન્યો સામસામા એકબીજાને મારવા લાગ્યાં. રાવણે ધણા વાનરાને મારવા માંડ્યા તેથી તેમની સેના બાકુળ યથા ગઈ. લક્ષ્મણજીએ રાવણને સો બાણ જાતીમાં માર્યાં, તેનાથી રાવણને થોડીવાર મૂઠ્ઠાં આવી પશુ ફરીથી ભેળીને તે લડવા લાગ્યો. જીજી સેના યાદી જવાથી હવે રાવણ અને રામ સામસામા લડવા લાગ્યા. શ્રીરામે અભિબાણ છોડ્યું તેનાથી રાવણનાં બધાં બાણ હણવારમાં બળ્યાં. રાવણે ખીન બાણો લીધાં, રામે તેનાં ૬૪ માથામાં ૬૪ બાણ માર્યાં તેનાથી રાવણનાં મસ્તક અને હાથ કપાયાં પશુ ફરી પાછાં નવાં થયાં. શ્રી રામે ફરીથી તે કાપ્યાં અને ફરીથી તે નવાં થયાં. જીવ પશુ ઘણીવાર એમ જાણે છે કે જે મહાકર અને ૬૪ ઈન્દ્રિયોને વચ ક્યાં છે પશુ તે બધાં પાછાં જીવતાં યાવ છે. રામાયણમાં કહે છે કે—

જેમ વિષયો સેવતાં કામ (લોભાભિલાષ) નિત્ય નિત્ય નવો વધે છે તેમ પ્રભુ જેમજેમ તેનાં માથાં કાપતા હતાં તેમતેમ તે અપાર થતાં હતાં, (લંકાકાંડ દોહરો ૧૬૮). રાવણનો કોપ વધ્યો અને તે દરી ધનુષ એવી દોષણે પશુ જાણવાને રાવણની જાતીમાં લાત મારી. સીતાજીને ખૂબ મળ્યાં કે રાવણનાં માથાં કપાયાં છતાં તે મરતો નથી તેથી તેને ઉદ્દેશ યવા લાગ્યો. આપણા સંસારમાં પશુ અહંકારને મરતું મરતું નથી. કાષ્ટ પશુ રીતે એટલે લોક સેવાને નામે પશુ તે જીવતો રહેવા માગે છે. ઉપર વિશીષણે કહ્યું કે રાવણની નાભિમાં અમૃતનો વાસ છે તેના બળ ઉપર રાવણ જીતે છે. જે સંભળી શ્રીરામ-મંદ્રજીએ એક બાણથી તેની નાભિમાં અમૃતકુંડ સૂકવી નાખ્યો, એટલે રાવણ મરણ પામ્યો. રાવણની જાન્યો અને મરતકા મહોદરી પાસે પડ્યાં. દેવો અને મુનિઓ પ્રજાની સ્મૃતિ કરવા લાગ્યા. શ્રીમનકીજીને અસન્ત કષ્ટ થયો.

મારી નાભિ આજળ અમૃત સૂકવાનો અર્થ એમ પશુ યથા કહે છે કે જે કામવાસના મળે તો અહંકાર મરે.

સીતાજીએ સ્નાન કર્યું વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કર્યાં, અને શ્રીરામને મળવા ચાલ્યાં. ત્યાં સીતાજીએ અભિમાં પોતાનું ખોટું સ્વરૂપ બાળી નાખી સાચે રૂપે પ્રકટ થયાં. વાનરાઓ જયજયકાર બોલાવ્યો અને રામે વિશીષણને લંકાનું રાજ્ય આપ્યું.

ભાગવતના નવમા સ્કંધમાં જે રામાયણ બે અધ્યાયમાં આવેલ છે તેમાં આટલી બધી હકીકત આપેલી નથી પશુ આ કરતાં થોડી આવેલી છે. રામચંદ્રજી પાછા આવી અયોધ્યામાં રાજ્ય કર્યું છે. ત્યાં એક પ્રસંગે કાષ્ટ ધોળીનાં મેષાં સંભળી શ્રીરામચંદ્રજીએ સીતાજીને વાસ્તીકિ તપસિના આત્રમ ઉપર મોકલ્યાં આપ્યાં છે. જે પ્રસંગ વિશે વર્ણન કરતાં શુક્રદેવજી પરીક્ષિત રાજાને કહે છે કે સ્ત્રી-પુરુષનો સંબંધ ત્રાસ લેવાલો જ છે, તેનાથી મોટા સામર્થ્યવાન પુરુષો પશુ ચલાવવાનું ધાવ છે તો શુદ્ધમાં આસક્ત વિષયી પુરુષોનું તો કહેવું જ શું ! (ભાગવત. ૯, ૧૧, ૧૭).

નવમા સ્કંધમાં વર્ણિત અને સૌથી વજેરેતે સ્ત્રી-સંબંધી પોતાના માંદામાં જોવાનો વખત આવ્યો હતો એમ જણાવે છે. આવી રીતે સ્ત્રીના સકલાસથી દુઃખેનાં ગુસ્સાન ધનું હોય અને સંસારમાં સ્ત્રીનાં દર્શન કર્યા વગર જાણે જ કાષ્ટ રહી રહે છે તો બુદ્ધકર કેવી રીતે ચલાવવો અને રિષતપ્રત દસ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી, જે શુરહેલી દૂર કરવા માટે હવે શુક્રદેવજી પરીક્ષિત રાજા પાસે શ્રીકૃષ્ણલીલાનું વર્ણન કરે છે. જે કથામાં થી કૃષ્ણ ધણી સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહેલ હોવા છતાં નિર્ભય અને નિર્વિહાર રહી રહ્યા હતા. તેમાં તેમના તપ, વૈરાગ્ય એમનાં, ધર્મ વજેરેતો પ્રભાવ હતો. એવો પ્રસંગ ન હોય તો હાથમાં નિહાળીમાં અને કાલેજોમાં ચાલતા સહસિદ્ધયુધી જેવી ખરાબી યાવ છે તેવી ખરાબી સમાજમાં થવા સંભવ છે.

જ રામાયણનાં સારશૂત વાંચ્યો જેમને જોવાની ઇચ્છા હોય તેમણે 'સત્તા સાદિત' તરફથી પ્રકટ થયેલ પુસ્તક "શુભસીરામાયણનાં મહાવાક્યો." અને ભક્તિમાર્ગ કાંઈક તરફથી પ્રકટ થયેલ 'તે કોણ ?' ના પુસ્તકમાં પહેલા અગામ આવેલ "રામાયણ-રત્નાવલિ" વાંચ્યાં.

મહાત્મા ગાંધીજીની નીતિ અને હિન્દુ તત્ત્વજ્ઞાન

લેખક: શ્રી. શાન્તલાલ ઠાકર M. A.

[પૂન્ય મહાત્માજીની જન્મજયન્તી પ્રસંગે હિન્દી તત્ત્વજ્ઞાન પ્રચાર સમિતિ (અમદાવાદ) તરફથી "મહાત્મા ગાંધીજીનું રાજકારણ અને હિન્દુ તત્ત્વજ્ઞાન" એ વિષય પર ઇનામી નિમંધની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આ દરિદ્રાપ્રમા પ્રથમ નંબરે આવનાર અને સુવર્ણચંદ્રક મેળવનાર આ નિમંધ છે.]

મહાત્મા ગાંધીજી એક જન્મદૃષ્ટ વિભૂતિ હતા અને તે જન્મતની સંસ્કૃતિને બારતવર્ણનું મહામુલ્ય અર્પણ હતું, એ વાત તો હવે સર્વસ્વીકૃત યર્થ ચૂખી છે. વીર-સાહસસ્વામીશ્રીવિવેકાનંદે તેમના અમેરિકાના આપ્તમાનમાં જે આગાહી કરી હતી, કે 'બારતભૂમિ તો સતેશી સિદ્ધ છે, તે હવે આજસ મરડી જગવાની તૈયારીમાં છે.' તે આગાહીને સિદ્ધ કરી ખતાવવામાં મહાત્મા ગાંધીજીનો ફાળો મોટામાં મોટો છે તે વાત નિઃસંક છે. રાજકારણમાં સમાજજન્યુતિમાં, સ્ત્રી-ઉત્થાનમાં, પાપાની ફળવણીની મૌલિક વિચારણામાં રાષ્ટ્રમાયાના શુભદં આદાનમાં, બારતીય સંસ્કૃતિના વિશિષ્ટ અર્પણમાં, રાષ્ટ્રના ઉત્થાનમાં ગામડું એકમ અને મધ્યમિંદુ છે એવી વાસ્તવિક-પ્રોત્સાહક ધીપણામાં, પાત્રિકાદા અને જીવવાના આક્રમણ સામે પીક રક્ષણરૂપની રચનામાં, નિર્જળ નિઃસંક પ્રજ્વળે શસ્ત્રબદ્ધ ચારીવાદનો સામનો થીખવાડવાની મદનગીભરી કમતમાં-આ બાજતોમાં ગાંધીજીનો ફાળો અપૂર્વ, અનીર, વિશાળ અને પ્રાણુવંતો છે.

ગાંધીજીનું માનસચક્રતર

ગાંધીજીના માનસચક્રતરમાં તથા ચારિત્ર્યસંજ્ઞકમાં રશિયન મહાત્મા ટોલસ્ટોયનો, અંગ્રેજ વિચારક રસ્કિનનો, પ્રેમમૂર્તિ ઇયુખ્રિસ્ટનો, લેનિનના જીવનકાલેથી શ્રીમદ્ રાજ્યવંદનો, તેમના રાજકારણી ગુરુ શ્રી ગોખલેજીનો ફાળો છે તેની કોઈ ના પાડી શકે તેમ નથી. પણ તેમની આખી રાજકારણી દષ્ટિ તથા પ્રક્રિયામાં જે તેજ, સામર્થ્ય અને આર્ષ દષ્ટિ છે તે તો તેમના હાકમાં જણાઈ ગયેલા, લોહીમાં એકરસ યદ્ય ગયેલા હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનમયી તેમને મળ્યા છે તે બાજતોના વિચાર કરવા આ લઘુ લેખનો પ્રારંભ છે.

તેજસ્વી કર્મયોગ

મહાત્માજીની વિશિષ્ટતા એ છે કે તેમણે ગજક-રણને પોતાના કર્મયોગનું ક્ષેત્ર બનાવ્યું. તેમનો કર્મયોગ મુખ્યત્વે ગીતાજીનો કર્મયોગ છે. તેમાં નિષ્કામ કાવના છે, ઇશ્વરમાં શ્રદ્ધા છે, કર્મકોશંક છે, સ્વીકારેલા કાર્યો

કરવામાં પોતાની સર્વ આતરમાણ-શક્તિઓનો આધાર પૂર્વક વિનિયોગ છે. પોતાના કર્મયોગ માટે કયો શોધવા પોતાના સ્વભાવને અનુકૂળ કર્મચણી શોધી તે દ્વારા પોતાનો કર્મયોગ સિદ્ધ કરવા તે પોતાના પ્રભુ-નિર્ણીત માર્ગથી આઠા નથી ફંટાના. પરાધીન દેશમાં જન્મ કારણ કરનાર નરવીરને રાજકારણ સિવાય બીજો કયો પ્રાપ્ત કર્મયોગ હોઈ શકે? એટલે તેમણે રાજકારણના કાર્યોને પોતાની મુક્તિના સાધન માન્યા, તેમાં પોતાનો કર્મયોગ શોધ્યો, અને તે મહાપ્રયત્ન દ્વારા થતી આત્મશુદ્ધિ અને કરણશુદ્ધિને મોક્ષપ્રાપ્તિના પગથિયા બનાવ્યા. આવો છે તેમનો તેજસ્વી, મદનગી-ધર્મી, જહાદુર કર્મયોગ. તે તત્ત્વ તેમણે લીધું હિંદુ ધર્મના મુકુટમાં સર્વશ્રદ્ધ મણિસભી શ્રીમદ્ગણપદગીતામાંથી ગાંધીજીની સાધના

વળા તેમણે પદમાત્માને સત્ત્વસ્વરૂપ સ્વીકાર્યા. સત્ત્વ એ જ ઈશ્વર છે, અને ઈશ્વર સત્ત્વરૂપ છે-આ તેમની મૌલિક કાવના. મન, વચન, કાયાથી પોતાના શુદ્ધ અંતરમાં ભજતા સત્ત્વનારાયણુદેવની ઉપાસના એ જ ગાંધીજીની સાધના, આવી સાધનામાં અશુદ્ધ સાધન ન ખપે, એટલે આવ્યો તેમનો અહિંસા પરનો ઝોલ. મન-વચન-કાયાથી શુદ્ધ અહિંસક સાધનો વડે સત્ત્વો સાક્ષાત્કાર કરવા મથતું તે ગાંધીજીનો જીવનયોગ. 'સત્યેન વિતતો પંથા દેવયાનઃ' દેવશોભને પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ સત્ય વડે જ બાપ્ત છે, એ ઉપનિષદનો મર્મ તેમણે લીધો. મનુરચ્ચિત્તિમાં પણ ધર્મનું જે દશવિધ લક્ષણ મળ્યાલું છે તેમાં સત્યને પ્રથમ સ્થાન છે, અને ભજવાને ગીતાજીમાં સોગમ અપ્પાવમાં મળ્યાવેલા જીવીશ દેવી સંપત્તિના ગુણોમાં અહિંસાને તથા સત્યને મુખ્ય સ્થાન છે. આ રીતે તેમના જીવન-જૂત બે સિદ્ધિ-સત્ય અને અહિંસા-હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનમાં પણ મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે.

દેશસેવાનું યત્ર

પછી તેમણે નિર્ણય બાંધ્યો કે જાતારના જમાનામાં

ગાંધીજીની સામુદાયિક આર્થ'નાઓ તેમના નોંદર જીવનનું એક અજત્યુત' અંગ છે. આર્થ'ના એટલે અનુ- જ્ઞતા પ્રજા સાથે આંતરિક સંબંધ બાંધવાની પ્રક્રિયા. વેદમાં યજ્ઞ સમયે જ્ઞાનેક બ્રાહ્મણો ભેગા મળી આર્થ'ના ઠરતા. તેને સમિતિ કહેવામાં આવતી. ભગવાન જીવનના પ્રવચનોમાં જ્ઞાનેક ભિક્ષુઓ તથા શ્રદ્ધાથી હાજરી આપતા. દૈન લોકોના યોગીસમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર ભગવાનની ધર્મ'અપજયોમાં જ્ઞાનેક યતિઓ તથા આશ્રમઆધિકારી હાજર રહી ધર્મ'તત્વને અવગોષ પામતા. પણ ગાંધીજીની આર્થ'નાઓ તે એક વિરાટ પ્રયોગ છે. તેમાં તે માનવમંદરામજી દેસે ચડે છે, વિરાટ જેટલી એકઠી નાજે છે, ગીતાજીમયી તથા કુરાને

દરીમાંથી તથા બાજબીમાંથી અમુક ભાગ વચાપે છે, રાખતામની ધૂન આવે છે. ચિત્તને શાન્ત બનાવી અમુક પ્રકારનું આંતરિક એકમરતાવાળું વાતાવરણ સરજવાનો દોષિયો કરવામાં આવે છે. પણ પ્રાર્થના મૂળતત્ત્વ છે બધા જ ધર્મોનું તેમજ હિંદુ ધર્મનું. પણ તેનો આવો ચમત્કારિક સામુદાયિક પ્રયોગ મહાત્માજીએ જ જાહેર જીવનમાં આગ મોટા પાળ ઉપર કર્યો છે. તેમાં અનેક શક્યતાઓ પડેલી છે. તેનો નિર્ણય હજી બાકિના ગ્રંથમાં છે.

આનંદનો શાંત પ્રતિધર

તેજો જ બીજો સામુદાયિક પ્રયોગ તે ગાંધીજીનો સત્યાગ્રહ તથા અસહકારયોગ. મુમુક્ષુએ આસુરી તરવોની પામેથી પોતાની મંજૂરી પાછી બેઠી લેવાની છે, તેમને પોતાના આધારમાંથી દૂર ફેંટી દેવાની છે. તેમને નજાણા પાડી પોતાના માત્ર દેવી તરવો જ રાખવાનાં છે. તે તો હિંદુ ધર્મનો પ્રાચીન કાળથી આવતો આવેલો વર્ણવ્યક સાધનમાર્ગ છે. પણ સત્યાગ્રહનું અને અસહકારયોગનું હાથપાદ ધરીને તો ગાંધીજીએ તેને સામુદાયિક રૂપ આપ્યું છે અને જગતના વ્યવહારમાં તેને પ્રજા અને અપ્રજા અર્થે સ્વચ્છ તરીકે રજૂ કર્યું છે. સમાજવ્યવસ્થામાં, રાજ્યતંત્રમાં, ગૃહકુટુંબમાં, આંતર જીવનમાં-જાનના આસુરી આનંદ તરવો હોય ત્યારે તેમની પાછળની અનુમતિ અથવા મંજૂરી પાછી બેઠી લેવી, તેમને ટેકા ન આપવો, તેમને ઊધાડા પાડવા, તેમને નજાણા પાડી તેમની જગ કાઢી નાખવાનો આવો સામુદાયિક વિવત્ત પ્રયોગ ધડવામાં ગાંધીજીએ તેમાં પોતાનું તેજસ્વી વ્યક્તિત્વ અને આંતર સાધનાના વીરરૂપ પૂર્ણ છે. આ અને પ્રયોગોની પીઠમાં જે તેજ, નિર્ભયતા અને વ્યવસ્થાવાદિમાં છુદ્ધ રહેલા છે તે ત્રણેયને ભજવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર ગાંધીજીમાં દેવાં સંપત્તિના રુણા ગણાવેલાં છે.

સાદાઈમાં સોન

વળી મહાત્માજીએ સાદાઈના પાયા ઉપર સચમ વિશ્વના અર્થકારણને તથા સંસ્કૃતિને રચવાની દિશાવલ દરી છે. તેમાં તો તે વૈદિક ઋષિને, ઉપનિષદકારને, કુદરતના યોગમાં નિસર્ગ સાથે અદિત સાધી રહેલા

કોઈ યોગિવાને-કુદરતપ્રેમાને વધારે મળતા આવે છે. તેમને યંત્રવાદની તથા જગવાદની આ જટિલ સંસ્કૃતિ, અનેક ગરીબોનો શોષો ઝૂંટવી લેનાર આ અટપટા અર્થકારણની વિષાતક આંદોલૂટી બિલકુલ પસંદ નથી. તેમને તારકામંદિત રાતિનું અધાસ કળાની પરિસીમા લાગે છે, કે જેના જેવી કલાકૃતિ બીજો કોઈ કલાકાર ન રચી શકે. તેમને ગરીબોને શોડી આપનાર શૈલિયનું સંગીત કોઈ બીજોવન કે તાનસેનના સંગીત કરતાં પણ વધારે કલામય લાગે છે. કવિસમ્રાટ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની પેઠે યોગિક વિશિષ્ટ કેળવણેલા મનુષ્યો જ જેને સમજ કે ઝીંકી શકે તેવા કોઈ ચિત્રમાં કે કલાકૃતિમાં, કાન્યામાં કે રથાપત્ય અથવા કિલ્લના નમૂનામાં તેમને કલાનાં દર્શન નથી થતાં, તેમની તો કસોટી એ છે કે કોઈ કલાકૃતિએ આમ જનતાને ઉપયોગી થયું નોંધ્યું, તેને તેણે સાદી સ્વીકૃતિ રીતે ઉત્તમ બનાવવી નોંધ્યું. કુદરતની અપાધ અને અનુકરણીય કલા આગળ માનવર્ચનર્મિત કળા અધૂરી-ફિક્કા છે એમ તેમને લાગે છે. એટલે જ તેમને સાદાઈમાં સુદરતા લાગે છે, સંનમમાં શોભા લાગે છે, નીતિમાં રમણીયતા લાગે છે, સહાયકમાં સર્વ રસદાત્રીની પરિસમાપ્તિ લાગે છે, આત્મયોગિતા-અલંકારમાં અસત્યનો આભાસ બાસે છે, અલંકારમાં અલંકારપણું લાગે છે, નીકર અને બેધકક સત્ત્વ રજુઆતમાં લેખન ને વક્તવ્યશૈલીની ઉત્કૃષ્ટગોટ સમજાય છે. સંસ્કૃતિસચ્ચતા મંદિરમાં કલા દારી તરીકે નહિ તો ઉપાસિકા તરીકે જ આવી શકે તેવી તેમની માન્યતા છે, અને સારે પણ તેના હાથમાં નીતિની દીપવાટિકા નોંધ્યું, સાદાઈના શણગાર નોંધ્યું, જન-સેવાના ઉત્તમ નોંધ્યું. આ બાળતમાં તેઓ હિંદુ ધર્મની વિશાળ અને વ્યાપક વિપ્રલતા કરતા પ્યુરિટી-ઝમ તરફ-એકાગ્રિયાવેલા તરફ વધારે ઢળતા હોય તેમ લાગે છે.

એક સુભગ ચયોગ

અને છતાં એ ભવ્ય ડોસામાં મરણિયો નિધાર છે અપાર દોષગતતા સાથે વજ્રમયતા અને પ્રથમકાળના તાંત્રીની રોદતા છે. નિશ્ચય થઈ ગયા પછી પોતાના લક્ષ્ય તરફ તે બીજા અજાવાતની માફક ધસે છે, તેમની મજબૂતી કુદિની બુદ્ધિમાં પરથી નહિ, કોઈ

સૂક્ષ્મ પ્રેરણાની શ્રમિકા ઉપરથી થઈ છે. આટલી ઉગ્રમરે પણ તે ક્રાન્તિવાદી છે. મહાન સંસ્તનત અને સ્વેચ્છાથી સાહીવાદ સામે તે બ્લોક્ બળવાખોર છે, અગ્નિપુરાણમાં એક સુંદર કથન છે, અને તે પાછળથી કવિ કાલિદાસે રઘુવંસમાં સ્વીકારેલ છે કે ‘બ્રાહ્મણ અગ્નિ જેવો છે અને સત્રિય વાયુ જેવો છે.’ પદેશમાં તપતું તેજ છે, બીજામાં તે અગ્નિને ફેલાવવાની-પ્રભમાં સામુદાયિક રૂપે રજૂ કરવાની રાજસતા અને વેગ છે. માર્ટિન પ્રાચીનકાળથી ધર્મશાસ્ત્રની આદ્ય છે કે રાજ્ય બ્રાહ્મણની સલાહ લઈને તે પ્રમાણે રાજ્ય કરે. આ રીતે જોતાં મહાત્માજીમાં બ્રાહ્મણત્વ અને સત્રિયત્વનો સુભગ સંયોગ થયેલો છે. તેમનામાં તટસ્થ શાન્તિ અને શક્તિની વીજળી સાથેસાથે પ્રલયકર કાળભગવાનની કલાતતા પણ છે. જોવી તે મહાત્માની આંદોલીન સિદ્ધિ છે. તે ભારતવર્ષનો આધુનિક મંથનમય અગ્નિરેવ છે. વેદની પ્રમાણમાં કમ્બુ છે તે પ્રમાણે—

અગ્ને નય મુપ । રાયે અસ્માન્
વિથાન્ દેવ વયુનાન્ વિદ્વાન્
યુથોધિ અસ્મન્નુદુરાલુભેનો
ભૂયિષ્ઠાં તે નમઊકત વિધિમ ॥

હે અગ્નિરેવ! સકળ પ્રવૃત્તિઓના સમૂહને જળનાર એવો તું સમૃદ્ધિ માટે અમને સુંદર માર્ગ દોરી ના. તું અમારી કુટિલતાઓ તથા પાપોને લઈને લાકડાડ, અગ્ને તને પ્રેમથી નમસ્કાર કરીએ છીએ.

અને હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનના ઘટક તત્ત્વોમાંથી પોતાનું માનસબહાર તથા આસ્થિકમંડળ કરનાર ભારતવર્ષના કાવ્ય બાપુશ્રી અગ્નિને પણ ભારતવાસીઓની એ જ નમસ્કૃતિ છે.

વાસના ક્યારે જીર્ણ થઈ ગણાય ?

પ્રશ્ન—જેવી જામત અવસ્થાને વિષે જીવની સ્થિતિ છે, તેવી સ્વખાવરમાં કેમ રહેતી નથી ?
ઉત્તર—શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા ને, “જીવ જામત અવસ્થામાં રહે છે, તેવી જ સ્વખાવરમાં પણ રહે છે. કેમકે જામત અવસ્થામાં જેવી વાસના હોય તેવી જ સ્વખાવરમાં સ્ફુરે છે.

પ્રશ્ન—હે મહારાજ! જામત અવસ્થામાં કોઈ દિવસ દીકા ૫ ન હોય ને સાંભળ્યા પણ ન હોય તેવા પદાર્થો, સ્વપ્નમાં સ્ફુરી આવે છે, તેનાં કારણ શું હશે ?

ઉત્તર—ન દીકા હોય અને ન સાંભળ્યા હોય એવા ને પદાર્થ સ્ફુરે છે તે તો પૂર્વજન્મનાં ને કમં તેની વાસનાએ કરીને જ સ્ફુરે છે.

પ્રશ્ન—આ જીવને પૂર્વજન્મનાં ને કમં તેનું જોર, ભગવાનનો ભક્ત થાય તો પણ ક્યાં સુધી રહે છે ?

ઉત્તર—જો જીવને ન્યારે સત્યરૂપનો સત્સંઘ થાય છે ત્યારે જેમજેમ સમામય થતો જાય છે તેમતેમ પૂર્વકમં સંબંધી ને વાસના તે જુની થતી જાય છે અને જન્મમરણ ચોખવાવે એવી તે વાસના રહે નહિ. જેમ ત્રણ વર્ષની જૂની ને કાંતર થઈ તે જન્મમાં તો ખરી, પણ વાવે તો જીવે નહિ, તેમ પૂતની વાસના જીર્ણ થાય ત્યારે જન્મમરણને ચોખવાવે એવી રહે નહિ. ત્યારે કોઈ એમ પૂછશે, કે ‘વાસના જીર્ણ થઈ કેમ જાણાય ?’ તો દર્શાવે એ કે જેમ કોઈ પુરુષો કાલા તલવારો લઈને સામસામા લડ્યા કરતા હોય, તે ન્યાસિધી સામસામા એમને એમ જિભા રહે ત્યાસિધી બનેનું બળ ખરાબર જાણાય અને ન્યારે એક જાણીએ પચ પાછો દટ્યો ત્યારે એ દારો કહેવાય. તેમ ભાગવાનનો ને ભક્ત હોય તેને ભગવાન સંબંધી ને વિષય સંબંધી ને સંકેષ, તે ન્યાસિધી વૃક્ષ પછે વર્તતો હોય ત્યાસિધી એમ જાણવું ને વાસના જાળવાન છે. અને ન્યારે ભગવાન સંબંધી ને સંકેષ તે વિષય સંબંધી સંકેષને કાઢી દે, ત્યારે એમ સમજવું ને ‘વાસના જીર્ણ થઈ ગઈ છે.’

—સ્વામી શ્રી મહાજનનંદજી

સતી સુકલા લેખક: શ્રી. રામનાથજી 'સુમન'

(ચતુર્થ પૃષ્ઠ ૧૯૧ થી ૨૦૬)

વિષ્ણુ બોલ્યા—સુકલાની પાસેથી નિરાશ થઈને તે દૂત સ્ત્રી ઇન્દ્રની પાસે આવી અને સંદેશમાં સુકલાની સાથે થયેલ બધી વાત જણાવી દીધી. ઇન્દ્રે સુકલાની વચ્ચેના વિચારોને નિશ્ચય કર્યો કે પૃથ્વી પર આવી યોગ્યસૂત, સુસમ્રદ અને યાનવર્ષક વાતો શું કાંઈ સ્ત્રી કહી શકે છે? અવશ્ય આ મહાભાગ્યશાળી સ્ત્રી પવિત્ર અને સત્યરૂપ છે. પછી ઇન્દ્રે કામદેવને કહ્યું કે હું તમારી સાથે તે કુશલની પત્ની સુકલાને ભેળા આવું છું.

કામદેવે અભિમાનથી ઉન્મત્ત થઈ કહ્યું—હવે હવે જાણ સારું. હું તેનું માન, ધૈર્ય અને વત લઈ લઉં છું. મારી આજ્ઞા તે સ્ત્રી બીચારી શું છે?

ઇન્દ્રે કહ્યું—હે અનંબ! તમે આ વધારે પડતું બચ્ચો છો. કારણ કે તમે તે સ્ત્રીને જાણતા નથી. તે સત્યના બળથી સુદૃઢ છે અને ધર્મમાં સ્થિર છે. તેથી તે અજેય છે. તેની આજ્ઞા તમારું કંઈ વળગે નહિ.

કામદેવે સ્ત્રીકાંઈને કોઈથી કહ્યું—મેં તો હવે એ અપિચ્છાનું તેજ પશુ નજર થયું છે. તેની આજ્ઞા નારીનું બળ શું છે? આપ મને શું કહી રહ્યા છો? આપની સામે જ હું તે નારીના યતનો નાશ કરી દઉં છું. અગ્નિનું તેજ લાગતા જ જેમ માણસ ઝાળળા બળે છે, તેવી જ રીતે હું મારા તેજસ્વી રૂપથી તેને પીગાળી દઉં છું. આપ મારા ત્રિલોકને મોહિત કરી દેનારા તેજની નિન્દા શા માટે કરો છો? જલદી ચાલો અને મારું પરાક્રમ જુઓ.

ઇન્દ્રે બોલ્યો—હું તમારી નિન્દા નથી કરતો, તમારી શક્તિ હું જાણું છું, છતાં પણ મને આ નારી તમારે માટે અજેય માણસ પડે છે. તે ધુપકર્મેવાળી, પવિત્ર દેહવાળી અને ધૈર્યવાન હોવાથી મને તેવી નથી. જ્યેષ્ઠ અને તેમ હોય, હું તમારી સાથે આવીને તમારી શક્તિને નોંધું.

આ પછી ઇન્દ્ર રતિ, કામ અને દૂત સ્ત્રીની સાથે તે પતિવ્રતાની પાસે ગયા. સતી સુકલા એકલી ધરમાં બેઠી હતી, અને પાંતના ચરણોના ધ્યાનમાં લાગેલી હતી. જે પ્રમાણે પોતાની બીજા બધા વિચારોને છોડીને કેવલ એકમાત્ર જ ચિત્તને સ્થિર કરે છે, તે પ્રમાણે સુકલા

પણ બધા વિષયોમાંથી ધ્યાન ખસેડીને પતિના ચરણોમાં ધ્યાનરૂપ હતી. ઇન્દ્ર અને કામદેવ બન્નેય અપૂર્વ રૂપ અને પ્રજાવર્ધી સતીને અસ્થિર અને મોહિત કરવાની ચેષ્ટા કરવા લાગ્યા. પરંતુ સુકલા વિચલિત ન થઈ. તેનું ધ્યાન તેમના રૂપ ઉપર લાગ્યું નહિ. તે પતિવ્રતા અને સત્યનિષ્ઠા સી બેઠી મનોદશામાં હતી. સુકલાએ આ લોકોને જોયા. પછી ઇન્દ્રને નોંધતે વિચાર્યું કે આ જ માણસે પહેલાં મારી પાસે દૂત સ્ત્રીને મોકલી હતી. આ કુદૃષ્ટ સ્વભાવના માણસ મને પતિના વિચારવાળી સમજીને મારા પ્રત્યે કામવાસનાવાળો થઈ રહ્યો છે. પરંતુ મારા સતીત્વના પ્રજાવર્ધી પરાજિત થતાં રતિ સહિત કામદેવ પણ મારી આજ્ઞા શું કરી શકવાનો હતો? મારો આ દેહ આ સમયે યુગ્મ અને વિકાર રહિત થઈ ગયો છે. અગ્નિની આજ્ઞા નાચી રહેલ હૃદયપુષ્પ સુન્દર મનુષ્ય પણ મને મરેલા મહા જોવા લાગે છે. મને! ભોળવવાની ઇચ્છાવાળો માણસ પણ એવો જ દેખાઈ રહ્યો છે.

સતી સુકલા આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પોતાના ચિત્તને સત્યરૂપી દોરથી બાંધીને ધરમાં બેઠી બધ.

વિષ્ણુએ કહ્યું—ઇન્દ્ર સુકલાના મનને કાવ જાણીને કામદેવને બોલ્યો: 'સતી સુકલાને છૂતવાની શક્તિ તમારામાં નથી. આ સતી પોતાની શક્તિમાં વિશ્વાસ રાખનાર વીરના સમ્માન ધર્મરૂપ ધનુષ અને યાનરૂપ કૃતમ બાણ ધારણ કરીને આ સમયે આપણી સાથે યુદ્ધમાં જોતરી છે. આ સતી યુદ્ધમાં તમને છૂતવાને સમર્થ છે. હવે તમે તમારા કવિબળો વિચાર કરો. પહેલાં તમે મહાત્મા સમુદ્રારા બાળવામાં આવ્યા હતા. મહાત્માની સાથે વિરોધ કરવાથી તમે અનંબ (અંબ વચરના) ચરીર વચરના થયા છો અને પહેલાં જ અરાધ્ય કર્મ તમે કર્યું હતું તેનું ખરાબ ફળ ભોગવી રહ્યા છો. હવે આ સાધ્વી સાથે વિરોધ કરવાથી જરૂર તમે હલકી યોગી પ્રાપ્ત કરશો. જે લોકો બાણી નોંધીને મહાત્માઓની સાથે વૈર કરે છે તેઓ નક્કી કુલ્મ ભોગવે છે. માટે આવો, હવે આપણે આ સતીને છોડીને ચાલ્યા જઈએ. જુઓ, પહેલાં મેં સતીની સાથે 'કુશલ'

કરવાથી બહુ ક્ષત બોળવું હતું. જોતમે મને સાથ આપ્યો હતો તેથી મારા આખા સરીર ઉપર સ્ત્રીની યોનિઓ બની ગઈ હતી અને તેથી મારી બહુ દુર્દશા થઈ હતી. તે વખતે તમે પણ મને છોડીને ભાગી ગયા હતા. સતીઓના તેજનો પ્રભાવ અતુલ છે. ભગવાન સ્વયં પણ તેને સહન કરવા માટે સમર્થ નથી. પ્રાચીન સમયમાં સતી નર્મદાએ મુનિના સાથથી પીડિત અને ક્રોધ તથા ક્રાંદી એવા પોતાના પતિની રક્ષા કરી. તેણે જોઈ રહેલા સ્વયંને રાજાને પોતાના પતિ કોવિડનને માંડ્યે આપેલા સાપનું તથા પતિના મૃત્યુનું નિવારણ ક્યું હતું. અગ્નિની પત્ની પતિવ્રતા અને સ્વયં પોતાના પ્રભાવથી શું નહોતું ક્યું? સતીઓ સ્વયં સહન કરવાને યોગ્ય છે. સાવિત્રી પોતાના મરણ પછેના પતિને ચમરાજ પાસેથી છોડાવી લાવી હતી. મેં સતીઓનો મહાન મહિમા સાંભળ્યો છે. એવો કયો મૂર્ખ છે કે જે અગ્નિની નવાળાઓનો સ્પર્શ કરે? કયો મૂર્ખ મળામાં પત્થર બાંધીને સમુદ્રમાં પડે? કયો મૂર્ખ રાગ રહિત નિર્વિકાર સતીને વચમાં કરી શકે?

જન્મે આ પ્રમાણે નીતિયુક્ત વાતો કરીને કામદેવને બોધ આપ્યો, પરંતુ કામદેવને તેની કઈ પણ અસર ન થઈ. તેણે કહ્યું: 'હું આખી જ આવાથી અહિં આવી છું. હવે આપ બહુ ભગત બની રહ્યા છો પરંતુ સુરેશ! ને હું હવે પાછો ફરું તો સંસારમાં મારી કાંતિ નષ્ટ થઈ જશે, માંડું માન થઈ જશે. બધા લોકો કહેશે કે એક સ્ત્રીએ આને છતી લીધી છે. મેં પહેલાં જે દેવતાઓ, દાનવો અને તપસ્વી મિત્ર મુનિઓને છત્તા છે તેઓ મારો ઉપહાસ કરશે. કહેશે કે આ બહુ રોષી કરતો હતો પણ એક સાધારણ સ્ત્રીથી કરીને ભાગી ગયો. માટે હે સુરેશ! આપ ગભરાઓ નહિં. ચાલો, હું તે સ્ત્રીનું તેજ, બળ અને ધૈર્ય-સર્વ નષ્ટ કરી દઈ છું.'

ત્યારપછી કામદેવે હાથમાં પુષ્પનું બાણ અને ધનુષ લઈને રતિને કહ્યું: 'હે પ્રિયે! તમે માનવનું અવલગન કરીને તે જે ધર્મનિષ્ઠ શુશ્રુવતી સતી સુકલા છે તેની પાસે જઈને મને સહાય કરો.

પછી કામદેવે પ્રીતિને બોલાવીને કહ્યું-તું માંડું કામ પૂરું કરાવ. સુકલાને સ્નેહથી વારી દે. તું એનું

કાર્ણ કર કે જન્મેને જોઈ સુકલા પ્રસન્ન થઈ જાવ, તેના ઉપર પ્રેમ કરવા લાગે અને તેને વધ ધર્મ જાવ.

તે પછી કામદેવે તેના સખા મહર-દને બોલાવ્યો અને કહ્યું: 'જાઓ, સખે! એક નન્દનવન સમાન માયા-મય કૂલ-કળવાણું વન ઉત્પન્ન કરો. તે વનમાં કેશિકાઓ ફૂજતી હોય, ભયરાઓ મધુર રવ કરતા હોય.

પછી કામદેવે સ્વાહિત રસાયનને તથા ત્રિલોકને મોહિત કરનાર વીર સૈનિકને મોહકીને સ્વયં જન્મી સાથે તે મહાસતીને નષ્ટ કરવા માટે ઉપડ્યો.'

વિષ્ણુ બોલ્યા-સુકલાના સત્યાનાથ માટે જન્મી સાથે કામદેવના મયા પછી સત્યે ધર્મને કહ્યું: 'હે મહા-પ્રાત ધર્મ! કામદેવનું કાર્ણ જુઓ. મેં તમારે, મારે તથા મહાત્મા પુરુષને માટે સતી સુપ્રિયા અને સુદેવા નામના ઉત્તમ શૂદ્રની રચના કરી છે. ઉત્તમ શુદ્ધિવાળો કામ જઈને તેનો નાશ કરશે. આ દુષ્ટાત્મા કામ આપણે શત્રુ છે એમાં સંદેહ નથી. હે ધર્મ! તપસ્વી બ્રાહ્મણ, પતિવ્રતા સુમતિ અને નીતિમાન રાજા-આ ત્રણ મારાં (સત્યનાં) ધર છે. ન્યાં મારી વૃદ્ધિ અને રક્ષા થાય છે ત્યાં તમારો (ધર્મનો) પણ વાસ થાય છે. શ્રદ્ધા સહિત પુરુષ પણ ત્યાં જઈને જ્ઞાન-દ કરે છે. 'સાંતિની સાથે ધર્મા પણ મારે ઘેર નિવાસ કરે છે. ન્યાં હું રહું છું ત્યાં દાન, દયા, પ્રદા, લોકહીનતા અને હૃદયની નિર્મળતા વાસ કરે છે. આ બધાં મારાં ભાઈ-બહેન છે. હે ધર્મરાજ! સાંભળો: અરતેય, અક્રિષ્ણ, સહનશીલતા અને અનુદય-આ મારે ઘેર જ પ્રસન્નતા અનુભવે છે. ગુરુસેવા, લક્ષ્મી સહિત વિષ્ણુ, અગ્નિ વગેરે દેવતાઓ અને મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશિત કરનાર ઉત્તમવળ દાન પણ મારે ઘેર આવે છે. સતીઓ અને ધર્મપરાયણ સાધુ પુરુષો મારાં ધર છે. મેં આજળ કલા તે કુટુમ્બીઓ સહિત હું આ ધર્મમાં નિવાસ કરું છું. પાર્વતીયુક્ત શિવ પણ મારું નિવાસ-સ્થાન છે. મારું તે યંદર નામનું ધર પણ કામદેવ દ્વારા નષ્ટ કરાયું હતું. મહાત્મા વિશ્વામિત્ર ક્રોધ તપ કરતા હતા, તેમને પણ મેનકાના આશ્રય લઈને આ કામે છતી લીધા હતા. જોતમ મુનિની પત્ની અદલ્લા સતી અને પતિવ્રતા હતી, તેને પણ દુરાત્મા કામે સલાથી વિચ્છિત કરી હતી. જન્મતાં જટલો મહા-

આઓ અને પતિવ્રતા નારીઓ કામને લીધે માર્ગથી
મૂઠ થયાં છે. હુદ્દ કામ મારી પાછળ પડ્યો છે. દેવે
હું ક્યાં રહીશ? તે મને અહિં જાણીને જ ધનુષ-બાણ
લઈને આવ્યો છે. તે પાપાત્મા પોતાનાં બાણોના
અગ્નિથી મારું ઘર નષ્ટ કરી દેશે. દૂર સેકિ, પાપ-
હીઓ અને બીજાઓનું આહ્વાન કરનારાઓ તથા અસહ્ય
વચેરે તેના સેનાપતિઓ છે. પાપી કામ પોતાના
કુરાતમા સેનાપતિઓની સહાયતાથી મારું ઘર તોડી
રહ્યો છે. તે મને પણ તેમાંથી બચાડી દેશે. તેના
તેજથી બળીને હું નાશ પામી જઈશ. હું પુણ્યપાત્ર
કૃષ્ણની પ્રિય પત્ની સુકલામાં પણ રહું છું. પાપિષ્ઠ કામ
મારું આ ઘર પણ નષ્ટ કરવા તત્પર જન્યો છે. જન-
વાન ઈન્દ્ર આ કાપમાં તેને સહાય કરી રહ્યો છે. કામ-
દેવ દ્વારા તેણે કરેલાં પહેલાંનાં કૃત્યોને તે બુઝી રહ્યો છે
કે આના કંઈમાં પડવાથી હું કેવી દુઃસ્થામાં પડી ગયો
હોતો. સતી સાથે બિચારા કરવાથી તેનું શું પરિણામ
આવે છે તે, તે અદલ્તા-પ્રદરણમાં ભેદ વ્યૂથે છે.
છતાં પણ આજે પુણ્યચરિત્રના સુકલાનો નાશ કરવા
માટે તે તૈયાર થયો છે. હે ધર્મરાજ! એવું કરો કે
કામદેવ ઈન્દ્રની સાથે આવે નહિ.

ધર્મે કહ્યું- 'હું કામનું તેજ નષ્ટ કરવાનો અને
તેના મૃત્યુ સુધીનો પણ પ્રયત્ન કરીશ. મેં જે ઉપાય
વિચાર્યો છે તેને સાંભળો: પ્રગા (જુદિ) પક્ષીનું ૩૫
ધારણ કરીને આકાશમાર્ગથી જઈને સુકલાને તેના
પાંતના શુભ આગમનનો ક્રાંતિ સંભળાવે. પતિના
આગમનની વાત જાણીને સુકલા સ્વસ્થ ચિત્ત-
વાળી થતાં જરૂર તે દુષ્ટોથી નષ્ટ થશે નહીં. આ
પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તેમણે પ્રગાને મોકલી. પ્રગા
સુકલાના ધરના ઉપર અવિષ્ણ જાણનાર પક્ષીની માફક
મહાદયબદ્ધ કરતી જોવામાં આવી. તત્કાલ સુકલાએ તેનું
પૂર્ણ-સમ્માન કર્યું. પક્ષી સુકલાએ યોગ્ય આહ્વાનને
જોવાનો પૂછ્યું-આ શકું પક્ષી શું કહે છે? આહાણે
કહ્યું-હે શુભે! આ પક્ષી તમારા પતિના આગમનના
સમાચાર સંભળાવી રહ્યું છે. તમે સ્વસ્થ અને નિશ્ચિન્ત
રહો, સાત વિરસની અન્ન-દ્રવ્ય તમારા પતિ આવી જશે.
આ મંગલમય વાક્ય સાંભળી સુકલા ખુદ પ્રસન્ન થઈ.

આ જાણુ કામદેવ અને ઈન્દ્રે શું કહ્યું તે આવતા
અંકમાં આવશે.

(આજુ)

પૂ. ગાંધીજી સાથે પ્રશ્નોત્તરી

પ્રશ્ન-પરમેશ્વર માટે શું વચ્ચું?

ઉત્તર-ગીતાજી અને રામાયણ વિચારપૂર્વક વંચાય તો તેમાંથી જાણ મળી રહે છે.

પ્રશ્ન-ચિત્તની એકાગ્રતાનો માર્ગ?

ઉત્તર-હૃદયને પવિત્ર કરવા અને એકાગ્ર થવાને સારું મનઃકર પુરતકાનું વચન-મનન અને જપાર
શુભ કાર્યમાં ન શામલોલા હોઈએ ત્યારે રામનામનું રટન જાડુ મદદ કરે છે.

પ્રશ્ન-આપને અંતરનો સદૈય મળ્યો તો મારા જોવાને તે કેવી રીતે મળે?

ઉત્તર-આપણે અપલવન રહીએ અને અદ્વૈત રાખીએ તો અપલવનું રૂપ મળ્યા વિના રહેવાનું જ નથી.

પ્રશ્ન-પરમાત્માની ઝંખીના ઉપાય?

ઉત્તર-રાજદેવનો સર્વોંશે શુભ થવો એ જ ઈલાજ આત્મદર્શનનો છે.

પ્રશ્ન-અટિથિ શાન્તિ થાય?

ઉત્તર-શુભ અટિથિ પરમ શાન્તિ અવસ્થા મળશે જ.

— ધર્મમંચન 'મંચી.

ખાદી શા માટે પહેરીએ!—એટલા જ માટે કે તેને તારે તારે ઈતનાં ડોશીમાઓ વિધવા બહેનો
અને શ્રીજી ભાઈબહેનોના રોટલાના દુકાનો આધાર અને આપણાં જ વજીનાર આધારબહેનોની રાજ રહેલી છે.
ખાદી ન પહેરવાથી આપણે જાણે અજાણે તેના પર કાપ મૂકીને પાપ વહેતીએ છીએ — મહાત્મા ગાંધીજી.

પરીક્ષાનું પરિણામ

લે: શ્રી 'ચક્ર'

(અંકિક પૃષ્ઠ ૧૬૫ થી ચાલુ)

મહાત્માજીએ ચાત્રીને કહ્યું, આપને બોજન બનાવવું હોય તો બનાવી શકો છો. મારી રાહ ન જોશો. કુટિર બંધ કરીને તમે તમારે નિરાતે સ્થળ જાઓ. આટલું કહીને તેઓ પશુ પાછલા દરવાજાથી મારી પાસે આવીને બેઠા. બોજનની સામગ્રી ચાત્રી પાસે હતી. ચોખા, દાળ વિ. કાઢીને તેણે રસોઈની શરૂઆત કરી. આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે, તે સ્ત્રી પેલા ચાત્રીના મોઢપણુ કાપમાં કંઈપણ સહકાર આપતી નહોતી.

થોડાં ઘણાં લાઠકાં ત્યાં પડ્યાં હતાં. વરસાદમાં બીજાંદઢ ગયેલાં લાઠકાં એકઠાં ક્યાંથી સળંગે! કુટિરમાં આમતેમ ફાંફાં મારીને તે પુસ્તકો ઊઠાવી લાગ્યો. તેને ફાંફાંને તે તેમાં નાખવા લાગ્યો. 'મેં' મહાત્માજીના મેં સામું જોયું. પહેલાં તો તેમને કોપ ચાલ્યો પરંતુ તરત જ તેમણે નાક પર અંગિળા મૂકીને શાંત રહેવાનો મને સંકેત કર્યો.

બોજન તૈયાર થયું. ચાત્રીએ એકલાએ બોજનને ન્યાય આપ્યો. પેલી સ્ત્રી તો હળુ સુધી એક ખૂણામાં લપાઈને છાનીમાની બેસી રહી હતી. તેણે બોજન કરવાનો સાફ ઇનકાર કર્યો. બોજનથી પરવારીને તેણે કુટિરનો દરવાજો બંધ કરી દીધો. પેલાના દ્રઢમંથો ઓઠવા-પાથરવાનાં કપડાં કાઢીને ખીસ્તરી બનાવી દીધો. તેણે સળગાવેલ દીવાને આપારે અને અંદર સું અને છે તે બધું જોઈ ચક્રતા હતા.

હવે તેણે સદરકું સ્ત્રી પર બળાત્કાર કરવાનો નિર્ધાર પ્રવાસ કર્યો. તેં રુદન કરી રહી હતી; એમાંએગીમાં તેના વચ્ચે ફાંફાં ગમ્યાં. હજબજ તેનઆવરવામાં મુશ્કેલ મળ્યું. તે બંને બંધુની વાતચીતથી અમે એટલું સમજી શક્યા કે, આ સ્ત્રી તેની લાગી છે. અને નીચંયાના કંચાવવા માટે તે તેને સાથે લાગ્યો છે.

મહાત્માજી મારે હાથ પકડીને મને રાખી રહ્યા હતા. 'મેં' પરાણે હાથ છોડાવીને પથરના જેડાનું દુકામ તે તરફ ફેંક્યો. એક પથર વાગવાથી પેલા દીવો ખુટાઈ ગયો. અંધારાનો લાભ લઈને પેલી સ્ત્રી સાંધી નાસી-ફટી. પેલા પુરુષ તેને યોગવા માટે પાછળ દોડ્યો. તેથી અમને પૂરાવો મળ્યો ગયો.

આ પ્રકરણ પૂરું થયા પછી હું નિદ્રાધીન થયો. તે પછી રાત્રે શું બન્યું તેનો મને ખબર નહોતી. પ્રાતઃકાળે ઊઠતાં જ 'મેં' કુટિરમાં મહાત્માજીને ન જોયા. ત્યાંથી હું સોધી વિચાર કરતોકરતો ઘેર ગયો. નિસર્કમાંથી પરવાર્યો. બપોરે બોજનાદિથી નિરૂત્ત થઈને હું મહાત્માજીની કુટિરે ગયો.

રાત્રે બનાવેલો માટીનો કામચલાઉ ચૂલો, રાખ, એંદાં વાસણો તથા ગૂંદેલો દીવો વગેરે જેમનાં તેમ પડી રહ્યાં હતાં. મહાત્માજી ધ્યાનમગ્ન દશામાં પોતાના આસન પર બેઠા હતા. 'મેં' નજીક જઈને તેમને પ્રણામ કર્યો. કુટિર સાફ કરવા જતાં તેમણે મને અટકાવી દીધો. તેમના ઇશારાથી હું પાસે જ બેસી ગયો.

મહાત્માજી બોલ્યા: 'જુઓ, પરીક્ષા તો થઈ ગઈ. તેમાં કંઈક અંશે હું સફળ થયો છું, અને કંઈક અંશે નિષ્ફળ પણ નીવડ્યો છું. પુસ્તકો ફાંફાંને નજારે તે સળગાવવા લાગ્યો છારે મને ખૂબ દુઃખ થયું, અને કોઈ રૂપી રાક્ષસે મારા હૃદયમાં દિરમાં પ્રવેશ કર્યો. બળાત્કારના પ્રસંગે જ્યારે તમે ઉત્તેજિત થયા હતા. ત્યારે: હું તમને રાખી રહ્યો હતો તે મારી સદનચિત્તને આભારી નહોતું પરંતુ તે નમ્ર ચિત્ર પ્રત્યેનું મારું આશ્ચર્ય જ તેનું મુખ્ય કારણ હતું. સૌથી મોટી વાત તો એ છે, કે અત્યારે પણ મારું મન તેમાં રમી રહ્યું છે. મનજમાં એ જ વિચારો ધૂમી રહ્યા છે. આ ચંચળતા અને અશાંતિ જ એમ કહેવે છે, કે મારું મન તે સમયે વિમુક્ત બની ગયું હતું. તમારી લાજરી અને ઇર્ષમની કૃપાથી હું બચી ગયો.'

હું સતમન થઈને બધું સાંભળી રહ્યો હતો. મહાત્માજી વચમાં જરી અટકીને બોલ્યા. 'જુઓ: હું તમને મારા નિષ્કૃષ્ટ કહું છું. હૃદયમાં તેને કાતરી રાખજો. કોઈ પણ માણસ મનને સંપૂર્ણ રીતે છુટી શકતો નથી. મન ક્યારે ફોગ દેશે તેની કોઈને ખબર પડતી નથી. જેમાં વિમુક્તિનો ભય હોય એવા પ્રસંગે બાહ્યો બોધને ઊભા કરવા એટલે પોતાના પગ પર ફેલાઈ મારવા જેવું છે.

જિતેન્દ્રપણના ફાંકો રાખીને ભૂલેચક્રે થકુ આવો પ્રયોગ ન કરવો. સંસારથી દૂર રહીને

દુન્યવી વિદારોથી અલિપ્ત રહેવું જોઈએ જ બધું છે. ઈશ્વરની દયા હોય તો જ અધરગાત આવી ખડકા પ્રસંગોએ વિદારોમાંથી આપણે બચી શકીએ. નિરલિપ્તાની ધરતે હૃદયમાં લગવચ્છરણાગતિ સ્વીકારીને રહેવું અને માયાવી વાતાવરણથી યથાશક્ય દૂર રહેવું; એ જ ઉદ્ધાપણ હરેલેા માર્ગ છે.

પાછળથી મને ખબર પડી કે પેલી બીએ પોલીસને સૂચના આપી દીધી છે અને પોલિસે વાતોની ધરખંડ કરી છે. આ સમાચાર આપવાની દૃષ્ટિથી હું સંખ્યા સમયે પુનઃ મહાત્માજીની કુટિરે ગયો. કુટિર સાવ સ્તી પડી હતી. મહાત્માજી કોઈ અનુગ્રાહ રથજે પ્રસ્થાન કરી ગયા હતા, બહુ સમય સુધી રાહ ભેળને હું પાછો આવ્યો. મને ફરીથી ત્યાં મહાત્માજીના દર્શન ન થયાં તે ન જ થયાં.

[૪]

કેટલાક વર્ષો બાદ હું અયોધ્યા ગયો. સરપૂમાંથી નાન કરીને પાછા ફરતો વખતે મેં ઘરેરથી થોડે દૂર, એક અંધિરેર મહાન પાસે, એક પામલને જતો ભેળ્યો.

* * *

શ્રી રામકૃષ્ણની ઉપદેશવાણી

અનુ: શ્રી જયન્તીલાલ મંગેળજી એસા B. A.; L. L. B.

માયા

[(૧) ઈશ્વરની વિરાટ શક્તિ રૂપે માયા (૨) અવધા-માયા (૩) વધા-માયા]

(૧) ઈશ્વરની વિરાટ શક્તિ રૂપે માયા.

૧ શક્તિમાન સર્વ અને ગુણગુણ વળીને રિચર પડી રહેલા સર્વની વચ્ચે જે સંબંધ છે, તે સંબંધ માયા અને બધા વચ્ચે છે. શક્તિ ભારે કાર્યના રૂપમાં હોય ત્યારે માયા; શાંત, રિચર હોય ત્યારે બધા.

૨ સમુદ્રનું પાણી અત્યારે શાન્ત સુરિચર છે, પણી તેમાં મોળાં જીજગ્યા લાગશે; તે જ રીતે બધા અને માયા સમજવાના છે. શાંત, શક્તિથી રિચરિતો સમુદ્ર એ બધા અને જીજગ્યા સમુદ્ર એ માયા.

તે પત્થરો એકા કરીને પોતાની પાસે આવનાર તરફ ફેંકતો હતો. મને તરત જ એમ લાગ્યું કે આ પામલ તો તે જ મહાત્માજી હોવા ભેળ્યો.

લેકાએ મને કહ્યું, 'આપ તેની પાસે ન જશો. તે પત્થરો ફેંકીને જોને-તેને મારે છે.' ડર તો મને પણ લાગતો હતો. પરંતુ દેવાની તમામ દિશાત એકી કરીને આશય વધ્યો. મને જોતાની સાથે જ તે પામલ અંધિરમાં ધૂસી ગયા. નજીક ગયા પછી સંકેત કરીને તેમણે મને અંધિરમાં બોલાવ્યો. અંધિરમાં જ્યાં લુગો ત્યાં ચિથરાં જ નજરે પડતાં હતાં, આ ચીંથરોને આ પામલ જ લાડતી લાવ્યો હતો. ખરેખર તે મારા પૂર્વપરિચિત મહાત્માજીસિવાય બીજું કોઈ નહોતું. તેમણે પાણી લાવવાની મને બોલાવી કરી. સરપૂમાંથી જળ લાડતીને મેં તેમને પીવાનું, પછી તેઓ બોલ્યા, 'વાર, હવે હું અહીંથી ભાગી જા. મને બધ લાગે છે.' હડામટ કરીને તેમની શક્તિમાં ભંગ પામવાનું મને ઠીક ન લાગ્યું. પ્રજ્ઞામ કરીને મેં ચાલતી પકડી.

* * *

૩ શક્તિ અને તેની લાક્ષણિક શક્તિનો જોવો સંબંધ તેણે બધા અને શક્તિ વચ્ચેનો સંબંધ.

૪ સર્જન માટે શિવ અને શક્તિ બેન્નેની જરૂર છે. સુષ્ટી માટી લાઈને કુંભાર ધડો ધડી ચો નહિ; પાણીની પણ જરૂર છે. તે જ રીતે કવન શિવ શક્તિની મદદ વિના સર્જન કરી શકે નહિ.

૫ એક વખત મને માવાનું દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ. ત્યારે મારા ભેવામાં નીચેનું દસ આવ્યું. એક નાનું ટીપું વધવધવડું હાકરીના આકારમાં ગોઠવાઈ ગયું. હાકરીમાંથી વધીને બી વધ અને તેણે એક નાનું

એ જન્મ આપ્યો; જેનું આગળ જન્મ્યું કે એ સ્ત્રી તેને ખાઈ ગઈ. આ રીતે તેને ઘણાં જાળકા જન્મ્યાં અને તે સર્વને એ ખાઈ ખાઈ ગઈ. ત્યારે મને સમજાયું કે તે માથા છે.

૧ સર્પને દાઢમાં ઝેર હોવા છતાં, તેના પોતાના ઉપર એની અસર થતી નથી; પરંતુ ત્યારે તે ઠરડે છે, ત્યારે જેને તે ઠરડે છે તે મરી જાય છે. તે જ રીતે ઈશ્વરમાં માથા રહેતી હોવા છતાં તેના ઉપર કંઈ અસર થતી નથી, પણ તે માથા આપી દુનિયાને નચાવે છે.

(૨) અવિદ્યા રૂપે માથા.

૭ દક્ષિણેશ્વરના મંદિરની એક ચોરડીમાં કોઈ સાધુ થોડો વખત રહ્યા હતા. તે કોઈની સાથે વાતચીત કરતા નહિ. જ્યાં વખત ઈશ્વરના ખાનમાં મન્ન રહેતા. એક દહાડે એકાએક એક વાદળું આકાશમાં દેખાયું. થોડા વખત પછી પવનને લઈને તે વાદળું વિખેરાઈ ગયું. સાધુ મહારાજ પોતાની ચોરડીમાંથી બહાર આવી હસવા અને નાચવા-હૂંડવા લાગ્યા.

આ ઉપરથી ગુરુમહારાજ તેને પૂછવા લાગ્યા. 'એ! અત્યાર સુધી તો તુમે ગુપ્તગુપ્ત તમારી ચોરડીમાં પડ્યા રહેતા, આજે આમ આનંદથી હસવા અને નાચવા-હૂંડવા કેમ લાગ્યા છો?' સાધુએ જવાબ આપ્યો:—“જીવનને વિંટળાઈને રહેતી માથા અને જરાજર મળતી આવે છે! થોડા વખત પહેલાં તેનું નામનિશાન પણ હોય નહિ, પરંતુ એકાએક અલગ નિર્મળ આકાશમાં તે દેખા દે છે, તથા સમગ્ર વિશ્વને સળે છે; અને અલગ એક શાસન-દ્વિસથી વિખેરાઈ જાય છે.”

૮ રામ, સીતા અને લક્ષ્મણ વનવાસ બોજવવા વનમાં ગયા. રામ આગળ, સીતાજી વચમાં, લક્ષ્મણ તેની પાછળ. રામના કાવચ પૂર્ણ દર્શન મેળવવા લક્ષ્મણને તોવ કર્યો હતો, પણ સીતાજી વચ્ચે હોવાથી તેમ જનવું નહિ. પછી તેમણે સીતાજીને જરા જાણુએ ખસી જરા પીનવણી કરી. સીતાજી જરા જાણુએ ખસ્યા કે તરત જ લક્ષ્મણની છંછા પૂરી થઈ. તેમને ગમનાં દર્શન થયાં. આ દુનિયામાં જલ્મ, માથા અને જીવની બચાવવા પણ અને મળતી છે. ન્યાસુધી માથાનો પડો આપી અને નહિ, ત્યાંસુધી જીવ જરમાત્માને નોંધ રહેતો નથી—મનુષ્ય ઈશ્વરનો સાચાકાર પામી રહેતો નથી.

૯ રાત-દિવસ ગુરુમરમાંથી લટકતા ખોટા હીરા નેહને એક સાધુપુરુષ કાવચ દેખા કરતા. હીરામાંથી તેને લાલ, પીળા, વાળા એવા લુલુલુલા રંગો દેખાતા હતા. એ તેના હસવાનું કારણ હતું. આ રંગો ખોટા છે એમ સમજતાં તેમને સમજાઈ ગયું કે દુનિયા પણ આવી જ ખોટી છે.

૧૦ યુકાંડું સિંહનું માથું ચઢાવી લેવાથી હરિ ભવંકર દેખાય છે. પોતાની બેન રમતી હોય છે ત્યાં જઈને તે સિંહની માફક ત્રાસ પાડે છે. બેન તો ખોચારી અભરાઈ જઈને રામારાંડ કરી મૂકે છે અને સિંહથી છૂટવા દોડદોડ કરવા લાગે છે. પરંતુ જેવો હરિ એ સિંહનું માથું કાઢીને દૂર મૂકે છે કે તરત જ છાંયરી પોતાના વઢાલા બાઈને ઝાળખી કાઢે છે, અને તેની પાસે દોડી જઈ બેસી રહે છે. જ્યાં માથુસેતી પણ આવી જ રીતે છે. માથા-ચઢીતી અમાય સત્તાને લઈને તેઓ જુદામાં પડી જાય છે, અપજીત અને છે અને જેને કરવા લાગે છે. જલ્મ તેની પાછળ છાપાયેલો છે! એ માથાનો પડો પ્રજ્ઞા મુખ ઉપરથી ખસી જાય તો પછી આપણે તેને નિષ્કુર, ભવંકર અધિજાતા તરીકે નહિ, પણ પોતાના પરમ પ્રિય અંતરાત્મા તરીકે ઝાળખી કાઢીયું.

૧૧ ને ઈશ્વર સર્વવ્યાપી હોય તો આપણે તેને કેમ જોતા નથી? તમાવને કાંઈ બીજા હોઈએ પણ ને ઉપર હીલ અને બીજી વનસ્પતિ જામી અંધ હોય તો આપણે પાણી નોંધ રાખતા નથી. પાણી જેનું હોય તો શેવાળ, હીલ વગેરેને દૂર કાઢવાં નોંધએ. માથાનો પડો આંખે આડો આવી ગયો છે, અને આપણે ફરિયાદ કરીએ છીએ કે આપણને ઈશ્વર દેખાતો નથી! ને ઈશ્વરને નેવા હોય તો આંખ પરથી માથાનું પડન દૂર કરો.

૧૨ જેમ વાદળું સૂરને ઢાંકે છે, તેમ માથા ઈશ્વરને નેવા દેતી નથી. વાદળું ખમી જાય છે ત્યારે સૂર દેખાય છે; માથા દૂર હોય કે તરત જ ઈશ્વર દેખાય.

૧૩ એવી લોપેશિત છે કે રાજકંસ ક્રૂર અને પાણી બેત્રાં મળ્યા બધાં હોય તો તેમાંથી દુધ પી જઈ પાણી પડતું મેલે છે. જીવન પડીએ તેમ કરી રાખતાં નથી. ઈશ્વર માથાની સાથે જોતજોત થઈ જાય છે. સાધારણ મનુષ્યો તેને માથાથી જલ્મ પાડી નોંધ રાખતા નથી. કેવળ પરમહંસે જ માથાને દૂર કરી દે છે અને પૂર્ણ દુધ ઈશ્વરને પહેંચી દે છે.

૧૪ ને તમે એ વિશ્વમોહિની માયાનું સ્વરૂપ સમજી જાઓ તો પછી અપરં પડી ગયા પછી જેમ ચોર નાસી જાય છે તેમ તે પણ સંતાઈ જશે.

(૩) વિદ્યા-માયા

૧૫ ઈશ્વરમાં વિદ્યા-માયા અને અને અવિદ્યા-માયા જન્મે છે. વિદ્યા-માયા મનુષ્યને ઈશ્વર તરફ લાઇ જાય છે, અવિદ્યા-માયા તેનાથી દૂર ખેંચી જાય છે. ચીન, ભક્તિ, વિવેક, વૈરાગ્ય, દયા-આ બધી વિદ્યા-માયાની સ્વરૂપો છે; તેમની મદદથી જ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય.

૧૬ માયા બ્રહ્મને પ્રકટ કરે છે. માયા ન હોય તો બ્રહ્મને કોણ જાણી શક્યું હોત ? શક્તિને જાણ્યા વિના-

ઈશ્વરની સાક્ષર શક્તિને જાણ્યા વિના-તેમને જાણવાને બીજો કોઈ રસ્તો નથી.

૧૭ માયાને લઈને જ પરમ જ્ઞાન અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ આપણે માટે શક્ય બને છે. એના સિવાય આની સ્વર્ણ આવવા પશુ મુશ્કેલ. માયામાંથી જ દેવ અને સાપેક્ષતા ઉદ્ભવે છે, માયા ન હોય તો મોગ્ય પણ ન હોય અને મોક્ષતા પણ ન હોય.

૧૮ મિલાડી પોતાના બચ્ચાને દાંત વડે પકડે છે, પણ તેથી કંઈ તેમને ઇજા થતી નથી. પરંતુ જ્યારે ઉંદરને દાંતથી પકડે છે ત્યારે તે મરી જાય છે. આ રીતે માયા વાકતને કદી પણ મારતી નથી, ને કે ખીન-એના સર્વજ્ઞતા થઈ જાય છે.

દયા અને ન્યાય જુદાં નથી

પ્રશ્ન-પરમાત્મા દયાળુ અને ન્યાયકારી છે કે નહીં ?

ઉત્તર-હા.

પ્રશ્ન-એ જન્મે શુભ પરપર વિરુદ્ધ છે. માટે ને ન્યાય કરે તો દયા ન રહે અને દયા કરે તો ન્યાય ન રહે. કારણ કે ન્યાય તેને કહે છે જ્યાં કર્મનુસાર ન્યૂનાધિકતા સંદિગ્ધ ફળ અપાય અને દયા તેને કહે છે કે અપરાધીને દંડ આપ્યા વિના મુક્ત કરવો.

ઉત્તર-ન્યાય અને દયામાં નામમાત્રનો જ ભેદ છે. જે પ્રયોજન ન્યાયથી સિદ્ધ થાય છે તે જ પ્રયોજન દયાથી સિદ્ધ થાય છે. દંડ દેવાનું પ્રયોજન એ કે મનુષ્ય અપરાધ કરવાથી દૂર રહી કુખી ન થાય. તે જ પ્રયોજન દયાનું છે. ન્યાય અને દયાનું પ્રયોજન ખીનના કુખને દૂર કરવું તે જ છે.

વળી ન્યાય અને દયાનો જે અર્થ તમે ક્યો છે તે ઠીક નથી. કારણ કે જેણે જેટલો અને જેણે અપરાધ ક્યો હોય તેને તેટલા અપરાધ અનુસાર દંડ આપવો તેનું નામ ન્યાય છે. અને જે અપરાધીને દંડ ન આપવામાં આવે તો ક્યોના નાશ થઈ જાય.

એક અપરાધી લૂંટારને છોડી મૂક્યા એ દબરો પર્મામાએને કુખ દેતા જેવું છે. જ્યારે એકને છોડવાથી દબરો મનુષ્યને કુખ થાય છે તો પછી એનું નામ દયા કેવી રીતે ?

એક લૂંટારને કાસાગદમાં રાખી પાપથી બચાવવામાં આવે તો લૂંટારા ઉપર અને એક લૂંટારને મારી નાખવાથી દબરો મનુષ્યો ઉપર દયા અભિવ્યક્ત થાય છે.

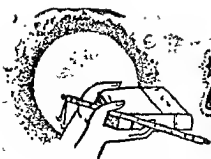
પ્રશ્ન-તો પછી દયા અને ન્યાય બે સંજોગે જુદાં રૂપ થયા ?

ઉત્તર-શું એક અર્થના અનેક નામો અને એક નામના અનેક અર્થો નથી હોતા ? હોય છે. તો પછી તમને કંઈ રૂપ થઈ ?

પ્રશ્ન-સંસારમાં જુદાં અર્થ સંજોગોએ જોએ શા માટે ?

ઉત્તર-સંસારમાં સાચું અને ખોટું જન્મે સંજોગવામાં વિચાર કરીને પછી નિશ્ચય કરવો. સંસારમાં જ્યાં પાપો છે, અને ગોટી દયા તો એ છે કે કોઈને અધિક મુખ, કોઈને ન્યૂન મુખ, કોઈને અધિક કુખ-ન્યૂન કુખ એવા પ્રકારની વ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે તે જ ન્યાયનું પ્રત્યક્ષ ફળ છે. જપ્તન અને દંડ તે ન્યાય કહેવાય છે. એ જન્મેનું પ્રયોજન તો એક જ છે. અને તે એ કે સર્વને પાપ અને અને કુખથી વિમુક્ત કરવા.

—સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી

પ્રથમ લેટ

રસ્તે જતાં જડેલું

લેખક:—
શ્રી 'પુનિત' મહારાજ

લગભગ પેઠા ફાટવાનો સમય હતો. આપેક વયની ઉંમરનો એક આદમી ધેરથી રોજન તરફ જઈ રહ્યો હતો. ધેરથી રોજન હીક હીક દૂર હતું. સાપનને આજાવે તે પગપાળો ઉતાવળા મંતિએ પગલાં બરી રહ્યો હતો. આપે રસ્તે આવ્યા બાદ, ફાઇ ખૂણમાં પડેલા કાચ-જાના એક ટુકડા પર એકએક તેની દૃષ્ટિ પડી. બિઠાવીને જોયું તો તે સો રૂપિયાની નોટ હતી. સોઠોની નજર ન પડે એવી આધાકાથી તેણે તે નોટને પોતાના બજાના બદારેના ખીસ્સામાં મૂકી દીધી. ત્યાંથી આગળ વધીને તે રોજન પર આવ્યો. લાંબી કતારમાં જોશ રહીને જવાના સ્થાનની દીપ્ત દીધી. નિયત સમયે બાડી પ્લેટફોર્મ પર આવી ગઇ હતી. ખટખટ કરીને તે મહા-મુશીબતે જમા જોગવાને જોયો ને કપાળ પરના પરસેરાને રૂમકાંચ વડે ધૂણવા લાગ્યો.

લેખકે અરસપરસ પોતપોતાના કાર્યક્ષેત્રને લગતી વાતો કરી રહ્યા હતા. 'કપાળે કપાળે જુદી મંતિ' એ લેખિકાએ અનુસાર અનનવી વાનોનો રંગ જમ્યો હતો. આખા કબજાના મુસાફરોમાં આ બાઈના મુખ ઉપર વધુ બાનંદ તરી આવતો હતો. વજર મહેનતે રૂપિયા સોની કમાણી થઇ હોવાથી તેને મન તો આજે કીવાળાને દહાડો લાગતો હતો. યયાસમયે સીટી વાગીને બાડી જાયી.

ચોક્કસ આમતેમ જોઈને નોટને નિરતિ દેહાણે મૂકી દેવાની મણતરીથી તેણે ખીસ્સામાં દાખ નાખ્યો. પરંતુ...ત્યાં તો તે સખેતાઈના સાચરમાં ડૂબી ગયો. જમ્યામાં દાખ ધાલતાની સાથે જ દાખ સીધા બદાર નીકળી ગયો. દહીસત એવી બની હતી કે, અતિદ્રવ સ્પીરિટનો લાસ લઈને ફાઇ જલમરી તેવું. 'ખીસ્સુ' કાપી લીધું હતું. 'બૂલથી ફાઇ ખીલ ખીસ્સામાં મૂકાઇ જઇ દેઈ' એમ માનીને તેણે બપો ખીસ્સા તપાસી જોઈ પરંતુ કંઈ પતો ન લાગ્યો. તેવું હસવું મુખામુજ

તરત જ દરમાઇ થયું. ખુબ દુઃખી થઈને તેણે રડવા માંડ્યું.

આસપાસ બેઠેલા સફળદરથી વિચારમાં પડી ગયા કે, આ ફાઇ વિચિત્ર માણસ દેખાય છે. હમણાં તો હસતો હસતો આવ્યો હતો અને કાંઈ પણ કારણ વિના, એવિતો કેમ રડી રહ્યો છે? તેમાંના એકાદ જોઈ કારણ જાણવાની કમજાબી તેને પૂછ્યું. 'બાઈ! આપ જનારે કબજામાં મહેરમા ત્યારે તો આપનું દેખું દરખાઈ હતી રહ્યું હતું અને અત્યારે ગાડીમાં બેઠાબેઠા એવો ક્યો બનાવ બની ગયો કે જ્યો આપ રડી રહ્યા છો?' પેલાએ સાચી દહીસત જણાવતાં કહ્યું; 'બાઈ! હું એટલા મોટે રડી રહ્યો છું, કે મારા ખીસ્સામાં સો રૂપિયાની નોટ હતી તે જૂઠા થઇ ગઇ છે.'

'એવી કેવી રીતે નોટ મૂકી હતી કે ખીસ્સુ કપાઇ ગયું?' વધુ પૂછાવડ કરતાં પેલા સન્નજને પૂછ્યું.

'કબજાના બદારના મજબામાં મૂકી હતી.' તેણે જવાબ દીધો.

'બસ આદમી! સો રૂપિયા જેવો બારે રકમની નોટ એવા ખીસ્સામાં મહાપ ખરી? આપ જેવા સમ-જવાર માણસથી આવી જૂલ થાય?'

'ત્યાં ના, મહાપ તે તો હું પણ સમજું છું. પરંતુ સાચી વાત એ છે કે, તે નોટ મને રસ્તામાંથી જડી હતી. 'રખેને તેને ફાઇ જોઇ જશે' એવી ખીસ્સે લીધે જ મેં ત્યાં મૂકી હતી; નહિ તો હું કેખીતી મૂખાંઈ કઈ એવો માણસ નહો.'

એ જ કબજામાં એક ઉચ્ચ ફોટીના સંત પ્રવાસ કરી રહ્યા હતા. અત્યાર સુધી તેણે કાંત જનીને સાચી-ભાવે આ વાર્તાલાપ સંજોગ રહ્યા હતા. આખી વાતને અંત આવ્યા પછી તેમણે કાંતરબંધીર મુખપુલાથી, જેની નોટ ખોલાઇ હતી તેને વિનવવું કહ્યું; 'બાઈ! આપ સંજોગવા તૈવાર દો તો હું બેઠવું. કહેવા કમ્મું છું.'

‘જરૂર, ખુશીથી કહેા મહારાજ !’ તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો.
 ‘રહેજી જાડા વિચાર કરીને નેરો તો આપને
 જાણારો કે આપે દુઃખી થવાની કંઈ જરૂર નથી. જરા
 આનંદપૂર્વક સંજીવો. ત્યારે તમે ધેરથી નીકળ્યા ત્યારે
 તમારી પાસે કંઈ જ નહોતું. તે નોટ તો તમને
 રસ્તામાંથી જ જડી હતી. હવે તમે એમ જ માની લો
 કે તે નોટ તમને જડી જ ન હોતી ! જે વસ્તુ
 તમારી હતી જ નહિ તેને માટે શોક કરવાનો તમને
 શું અધિકાર છે ! જરૂર છે માત્ર આપના મનની
 દિશાને બદલવાની.’ પેલા માણસને સાચો ઉપદેશ મળ-
 વાથી તેના હૈયાની આંદી સહેલાઈથી ઉઠી ગઈ. તેને
 સાચી સમજણ આવી ગઈ.

× × ×
 યોગપાઠ—આ તો એક દર્શત છે. પરંતુ આપ-
 સુને તે સરસ રીતે લાગુ પડે છે. તેના આધ્યાત્મિક
 આવાશ આ પ્રમાણે છેઃ ધરં એટલે આ માયાની જગત
 અને સ્ટેશન એટલે પ્રભુનું ધામ. માના ઉદર રૂપો જેલ-
 માંથી ત્યારે આપણે આ જગતમાં જન્મ ધારણ કરીએ
 છીએ ત્યારે પણ ખાલી હાથે જ જન્મી છીએ. જન્મ
 અને મરણ વચ્ચેના જે ગણિત એનું નામ છે જીવન.
 જગતમાં જન્મ્યા પછી આપણે પાછલા જન્મોના
 સંસ્કારો વિસરી જઈએ છીએ. ત્યાંસુધી આપણે નિર્દોષ
 માણસ હોઈએ છીએ ત્યાંસુધી આપણે પ્રભુસ્વરૂપ
 ગણાઈએ છીએ. જેમજેમ આપણે સમજણ ધણી
 છીએ તેમતેમ આપણામાં માયાનો સંચાર થતો જાય છે.
 ધીરે ધીરે પ્રસંગોપાત આપણે માયાના બંધનમાં
 બંધાતા જઈએ. બાલાવરથી રમતરમતમાં
 વેઠાઈ જાય છે. પછી કિશોરાવસ્થા વટાવીને યૌવનને
 ઉજરે આવીએ છીએ. ત્યારજાદ લમજીવનના દેવાવો લેવા

માટે ધનસંગ્રહ કરીએ છીએ. પ્રભુતામાં પગલાં માંડવા
 પછી બે-ચાર બાળકોના પિતા બનીએ છીએ. જેમ
 જેમ જવાબદારી અને જીવનની જરૂરિયાતો વધતી જાય
 છે તેમ તેમ પૈસા પ્રત્યેની આપણી પ્રીતિમાં અવિરુદ્ધિ
 થતી જાય છે. અનેક જાતનાં કાળા-ધોળાં અને સાચા-
 જૂઠાં કરીને આપણે ‘શોક’ બનીએ છીએ. વિધવિધ પ્રકાર-
 રની વેપાર ધંધામાં મગચૂક બનીને વૈષ્યવ હોવા છતાં
 ‘કરમના કસાઈ’ બનીએ છીએ. જીવનના સરવૈયામાં
 કેવળ હોલકાલ અને ઉપાધિ જ ખાલી રહે છે ! એમં
 કરતાં કરતાં ઘડપણમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ. ઘડપણ
 એટલે ‘જીવનું મરણ.’ તેમાં અસંખ્ય દુઃખોના શિકાર
 બનવું પડે છે. ઉવટે યમરાજનું યોગિત આણું આવી
 પહોંચે છે. તે વખતે તમામ માલસંપત્તિ પદાર્થોને પરાણે
 છોડવાની ફરજ પડે છે ત્યારે, જેને સો રૂપીયાની નોટ
 જડી હતી તે માણસની માફક આપણે પેરિષોષ મૂકીને
 રડીએ છીએ. પરંતુ આપણને એ ખ્યાલ નથી રહેતો
 કે આપણે તો જગતમાં ખાલી હાથે જ આંખા દતા
 અને ખાલી હાથે જ જીવતા છીએ. જે જે સામાનિક
 પદાર્થો-ઓપન, ધરતાર, મોટરમાર્કી, કુડુંબકીલા, સર્જા-
 વહાલાં, માલમિલકત વગેરે-ને ‘આપણું’ માનીને
 તેમની સાથે માદ સ્નેહ બાંધ્યો છે તે તો બધાં, સો
 રૂપીયાની નોટની જેમ, ‘રસ્તામાંથી જડેલા’ છે. તેને
 માટે શોક કરવો એ ગેરજાનબી અને બીજનરૂપી છે.

ત્યાંસુધી આપણે આવી વિવેકશુદ્ધિ વડે વિચારીશું
 નહિ ત્યાંસુધી આપણાં દુઃખોની પૂર્ણાકૃતિ કદાપિ થવાની
 નથી. જે દિવસે આપણે ઈશ્વરી સંકેતોના રહસ્યને સમ-
 જીને તેના અમલ કરીશું તે દિવસથી આપણા જીવનરૂપી
 જાનનમાંથી દુઃખોનું મળ કાપમને માટે ઉખડી મળું ફરી.

—અસ્તેય—

પારકાની માલિકાની વસ્તુ ન લેવી એટલે જ અસ્તેયનો અર્થ નથી, ચોતાની ગણતી
 હોય પણ ચોતાને તેની જરૂર ન હોય છતાં તેના ઉપયોગ કરવો એ પણ ચોરી જ છે.
 ખીનના વિચારને કે સાધનને મણી જઈને તેના ચોતાની મહત્તા ખતાવવા ઉપયોગ કરવો
 એ વિચારની ચોરી છે. ઈશ્વરની સર્વ વસ્તુઓનો સર્વને અધિકાર છે, એના ઉપર એથી
 વધુ અધિકાર કમજવો એ પણ ચોરી છે.

—મહાત્મા ગાંધીજી

લક્ષ્મીવિજયદેવ

અનુવાક :-
શ્રી હરિસાસ પંચાસ

[ગતિક પૃષ્ઠ ૬૮૨ થી માણ]

જયદેવના પત્ની પદ્માવતી પણ પતિને ઇલાશની જેમ અનુસરતા, ભગવાન પ્રત્યે પણ એને અત્યંત ભક્તિભાવ હતો. પણ એ પ્રેમના પ્રત્યક્ કારણરૂપ પોતાના પતિને જ માનતી અને તન-મનથી એમની સેવા કરતી. પતિવ્રતા સ્ત્રીના સધનાં નિયમે એ ઘણી સારી રીતે જાણતી અને પાળતી. જયદેવજી રાજ્યમાં પૂજનીય વ્યક્તિ હતા. આથી રાની, રાજ્યાતા આદિ રાજ્યમહેસૂલી સર્વ મહિલાઓ પણ એમના ઘેર આવી પદ્માવતી પાસે ખેસતી અને સત્સંગનો લાભ ગ્રાહતી. રાણી ઘણી જ સાદી, સુચીત્ર, ધર્મપરાયણ અને પતિવ્રતા હતી, પણ એના મનનું અભિમાન હજી હવતું હતું. આને લીધે એ કેટલીક વાર દુઃસાદસ કરી ખેસતી. એક દિવસ તો પદ્માવતી સાથે પણ એ આવું જ દુઃસાદસ કરી બેઠી...

સત્સંગ માથી રહ્યો છે. પદ્માવતી સતી-ધર્મનો મહિમા સમજાવે છે. એણે કહ્યું, “સ્વામીના સખને યોગમાં લાઈ બળી જનાર સતી તો કિતરતી ક્યાની સતી કહેવાય. ઉચ્ચ ક્યાની સતી તો પતિના મૃત્યુ-સમાચાર સાંભળતા જ પ્રાણ તરે. પતિના મૃત્યુની વાત સાંભળ્યા એના પ્રાણ કાણુમગ માટે પણ ચરીરમાં નહિ ટો.” રાણીને આ વાત ન રુચી. એણે માન્યું કે પદ્મા પોતાના સતીત્વનું જોરવ વધારવા માટે જ આમ કહે છે. મનમાં હિંમતની આજ જાડી ગિડી. પરિણા કરવાનો નિશ્ચય કરીને તિના બેઠે એ મહેસૂલ આવી ઝડ. કેટલાક દિવસ પછી ગામ કાયે જયદેવજી બહાર બધા. ગણેએ બેઠું કે યોગ્ય સમય આવી પહોંચ્યો છે. આથી ચહેરા પર દીલગીરીના ડોળ લાવીને એ પદ્માવતી પાસે આવી અને કપડી રદન કરતાંકરતાં સમાચાર આપ્યા: “પરિવ્રજને સિંહે ફાડી ખાધા.” આટલું સાંભળતાં તો પદ્માવતી ‘શ્રીકૃષ્ણ-કૃષ્ણ’ કહેતી ધડ દહને જમીન પર ઢળી પડી! રાણીએ ચમ-કાને બેઠું તો પદ્મા નિઃપ્રાણ થઈ ઝડ દતી. એના પ્રાણપંખે કારીમાંથી આવ્યા બધા હતા. એને પોતાના દુઃસાદસ પર અત્યંત પરાતોગ થયો તે વિચારવા લાગી: “મદારાજની સન્મુખ હું છી રીતે શ્રી જતાવીશ. ત્યારે પતિદેવ પોતાના પૂજ્ય મુરદેવની ધર્મશીલા પત્નીના મોતના કારણરૂપે અને જાણી ત્યારે

હૃદયમાં ફેરું દુઃખ થયો! જયદેવજીને પણ મંતાપ થયો! હા હૈવ!” એટલામાં તો જયદેવજી આંત્રી પહોંચ્યા. રામ પાસે પણ આ સમાચાર પહોંચ્યા હતા. એ પણ ભાં આઆ. એમના હૃદયમાં અપાર દુઃખ હતું. રાણીને તો હવેતે હવન મૃત્યુનો સાક્ષ્યદાર થયો. પૃથ્વી માર્ગે તે તો અંદર સમાઈ જવાની છતાં યદ સખીઓ પાસેથી જયદેવજીએ અથ ધીન જતાંત જાણવા પછી કહ્યું: “રાણીમાને કહે, મજરાન નહિ. મારા મૃત્યુસમાચારથી પદ્માના પ્રાણ નીકળી ગયા છે. હું હવેતો હું તેથી એ થત પ્રાણને પાછા આવવું જ પડશે.” ભગવાનની મનોમન પ્રાર્થના એમણે ચડ કરી. એ છતાંથી નહિ કે પદ્માવતીના મરીર પ્રત્યે હજી એમને આસક્તિ હતી અને તેથી એ એમને સજવન કરવા માગતા હતા.....પણ બે એ હવે નહિ તો આ બનાવનો સંકેત રાણીને હવનપર્યંત રહે, હવનમર એ પદ્માતાપના આતશમાં જળતી જ રહે. આ આતશમાંથી જાણવા માટે જ એમણે પ્રાર્થના કરવા માંડી.....કીર્તન ચડ મધું. મસ્ત જયદેવ મરતી. ભરી ધૂનમાં ગાવા લાગ્યા. ભગની વિનંતી પ્રણયે સાંભળી...ધીરેધીરે પદ્માના દેહમાં પ્રાણસંચાર રુક થયો. જોતજોતામાં તો એ બેઠી યદને દગિ-ખનિમાં પોતાના દુર મિલાવવા લાગી! રાણીને પણ દવે જ હવમાં હવ આઓ. આનંદના અંતરેકને લીધે ગણીની અંજીમાં આંસુ ભગાઈ આઆ કંઈક-કંઈક કૃષ્ણને જોણે લાખ-લાખ વંદન કરી. કવિવ્યામાં આવ દુઃસાદસ નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને એ પદ્માના અંગેમાં ભોરી પડી. આનંદમય વાતાવરણ ચોમેર ફેલાઈ રહ્યું. જયદેવની શક્તિ અને પદ્માના પતિવ્રતાના જય-કંઠા ચારે તિરણે વાજવા લાગ્યા.

કેટલોક સમય વીતી ગયો. ગાનની અનુમતિ લઈને પદ્મા અને રાધા-માધવ સાથે જયદેવ પોતાના મામ પાછા ગયા. અહીં એમનું હવન કૃષ્ણપ્રેમથી સંપૂર્ણ રીતે સમાપ્ત નહ્યું. આ પ્રેમમંત્રી અંદર ફાટી રેતાં એમણે મધુર ગીતગોવિન્દ ગમ્યું.

એક દિવસ જયદેવજી ગીતગોવિન્દનો એક શ્લોક રચી રચા હતા. એનું છેલ્લું અર્થ પદ્ય નંદોદય. એટલામાં

પદ્માએ આવીને કહ્યું, “દેવ ! સ્નાનનો સમય ચલ્ય ગયો છે. લખવાનું બંધ કરીને આપ સ્નાન કરી આવો તો ઠીક.” જ્યારેને કહ્યું, “પદ્મા ! હમણાં જાઉં છું. શું કહે ? આ ગીત લખ્યું છે પણ એનું શેષ-ચરણ બરાબર એસવું નથી આવડતું. જો, તું પણ સહાય.....”

સ્થલક્રમલગ્નજનં મમ હૃદયરક્તનં

જનિત્તરિતરુપરમામ્ ।

મળ મસૂળવાણિ કરવાણિ ચરણદ્વયં

સરસસ્પદલક્ષ્મ્યામ્ ॥

સ્માગરલલ્લખનં મમ શિરસિ મળ્લનમ્

આના પછી શું લખવું એનો નિશ્ચય નથી થતો. પદ્માવતીએ કહ્યું, “એમાં ચિન્તા કરવા જેવું શું છે ? બંધાસ્નાન કરી આવીને પછી લખજોને !”

“સારું ત્યારે એમ કરીશ. હો, આ અંધ અને ક્લમ-ખડીઓ મુઠી દે. હું સ્નાન કરીને આવું છું.”

જ્યારેવણ તો સ્નાન કરવા આવ્યા ગયા. થોડી જ વાર પછી જ્યારેવનો વેષ પરિધાન કરી સ્વયં સંધાવલ્લભ પદ્માર્પા. બોલ્યા, “પદ્મા ! જરા ગીતગોવિન્દ લાવજો.”

પદ્માવતી આશ્ચર્ય પામ્યાં. “અરે, આપ તો સ્નાન કરવા ગયા હતા ! અધવચ્ચી જ પાછા આવ્યા કે શું ?”

મદામવાર્પા કૃપ્પે કહ્યું, “રસ્તામાં જ એ ચરણ ચાદ આવ્યું આથી ચલ્યું કે લાવ લખી આવું.” પદ્માએ અંધ અને ક્લમ-ખડીઓ લાવી આપ્યાં. જ્યારેવ-વેષ-ધારી બગવાને—

દેહિ મે પદપલ્લવમુદારમ્ ।

લખી કાઢ્યું શેષ ચરણ સંપૂર્ણ કહ્યું. પછી પદ્માવતી પાસે જઈ મંથાવી સ્નાન કરી લીધું, અને પૂલકિથી નિરૂત ચક્રને મનભાવતું ભોજન બનાવરાવી ખાધ લીધું. આ પછી પલંગ પર આડા પડ્યા.

પાતમાં વધેસો પ્રસાદ પદ્માએ આરોગવા માંડ્યો. એટલામાં જ્યારેવણ સ્નાન કરીને પાછા ફર્યા પતિને આમ બહારથી આવતા જોઈ પદ્મા આવી બની ગઈ ! જ્યારેવ પણ પદ્માને ભોજન કરતી જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા. “આ શું પદ્મા ! શ્રી માધવને ભોજ લગાવ્યા વિના જ જમવા માંડ્યું ! આવું કરતાં તો તને કષ્ટ દિવસ ન જોઈ !”

“આ શું બોલો છો ! કવિતાનું શેષ ચરણ લખવા માટે અધવચ્ચાંથી તો પાછા ફર્યા છો ! કવિતા સંપૂર્ણ લખીને હમણાં જ આપ સ્નાન-પૂલકિથી પરવારી આડા પડ્યા. એટલામાં વળી આપ સ્નાન કરીને આવતા છો એમ મને થાથી લાગે છે ! આ શું ?” જ્યારેવે જોયું તો પલંગ પર કાષ્ટ નહોતું ! તે સમજી ગયા. આ તો બકતવત્સલની જ કૃપા. પછી કહ્યું, “હા પદ્મા, લાવ જોઈએ, કવિતાની પૂર્તિ કેવી કરી છે !”

અંધ આવ્યો. પંક્તિ જોઈ. જ્યારેવે મનોમન કહ્યું, “અરે ! મારા મનમાં પણ આ જ હતું ! છતાં જોયે-વચ્ચાં હું એ લખી ચક્રેા નહોતો.” બંને હાથ ઊંચા કરીને રમ્ય રમ્ય પ્રભુ-ગોમદ કૃપા લાગ્યા, “હે કૃપા ! નન્દનન્દન, કરુણાસિન્ધુ, હે મમંબનાધિવ, હે ગોપલ-સ્વ. હે ગોપાળ ! હે પ્રાણપ્રિય ! ક્યા અપરાધે આ કિંકરને—સ્મરનવિમુખ રાખી ફક્ત પદ્માના મતેરચને જ સંપૂર્ણ કર્યો ! ક્યા અપરાધે !” આટલું કહીને જ્યારેવણ પદ્માના પાતમાંથી શ્રી હરિના વધેસો પ્રસાદ આરોગવા લાગ્યા. પદ્માએ ટેટલીવ વાર હાથ પકડીને રોકતા, “નાથ, મારું ઉચ્છેદ આપ કેમ ખાઓ છો, આમ ન કરો, નાથ !” કહ્યું પણ પ્રભુ-પ્રસાદના લોભી બકત માને કે !

આ હતના પછી ગીત-ગોવિન્દ જટલીથી સમાપ્ત થયું. હવે પછીનું એમનું એક જ જીવનકાળ હતું : મરત બની શીત-ગોવિન્દ શાર્તા શાર્તા, દૂધ્યા કરવું. આ મરતીમાં એ ન્યાન્યા ડગ બરતા સાંસાં એમનો કામળ કાન્ત પણ આવીને ઊભો રહેતો. ધન્ય પ્રભુ !

મંથાસ્નાન કરવાનો એમનો નિશ્ચય નિવમ હતો. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે અધાર ગાઉ દૂર મંથાસ્નાને જવું એ એમને માટે કઠિન હતું, છતાં ય એ જતા. મંથાજીથી આ સહન ન થયું, બંને, કહે છે કે, શ્રી મંથાજીએ પોતાનું એક રૂપ એમના ગામમાં મોકલ્યું. આ અરણ્ય એમના પર સામે જ વહી નીકળ્યું. અને મંથાજીએ એમને પ્રત્યક્ષ દર્શન પણ આપ્યાં. તે વચ્ચે જ્યારેવણએ આ ગીત કાઢ્યું—

દેવો મુરેશ્વરિ-મગવતિ. મળે

ત્રિમુવનતારિણિ તરલ્લતરિણે ।

શાકરમોહિવિહારિણિ વિમલે

મમ મતિરાસ્તાં તવ પદક્રમલે

માગીથી સુલદાયિનિ માત-

સ્તવ જલમહિમા નિગમે ક્ષ્યાતઃ ।

નાહં જાને તવ મહિમાનં

પાહિ કૃપામયિ સામજ્ઞાનમ્ ॥

અંતાઘર્મા ધી જ્યદેવજી પોતાની પતિપરાયણ પત્ની, ભક્ત પરાશર, નિરંજન વગેરેને સાથે લઈને ટુન્ડા-વન માલ્યા ગયા...ત્યાં કમવાન ધીકૃષ્ણની મધુર બંસી નિનાદે છે, મધુર લીલામય દસ્યો રચાય છે. આ દસ્યોનાં સ્થાન અને નિનાદ શ્રવણનો આનંદ એ લૂંટી રહ્યા. કહે છે કે

ૐ

પ્રભાતનાં પુષ્પો

★

એક મોટો શેઠ હતો, એના ધધો પૂજારીમાં માલગો હતો; લાકુણા અને કોરોડો રૂપિયા એ કમાયેલો પણ ચરીર ઉપરના કંપકાં લુણો તો એમ જ લાગે કે કોષ ખરીબ કારકુન છે. આટલો પૈસો હોય છતાંપણ કેમ છુપવું બાંધવા તો આનંદ કેમ કરવો એ એને આવડતું ન હતું. એકદમ પૈસો ખરચવો પડે તો એનો છત્ર કપાઈ જતો. કહેવત છે કે ચમડી તરે પણ પાંચ ન છટે. એવો એ કંલુસ હતો. આવડું ધન હોવા છતાં પણ એ દુઃખનાનાં જોટલે પરી રહેતો. કોષ પૂછવું તો જવાબ આપતો કે ધર બાંધવાની કે ભાડે રાખવાની શી જરૂર છે?

મામમાં રહેના એક જીવાનને ચંકા ધઈ કે આ માણસ પાસે પૈસા કમાવવાની જરૂર નથી હતાં. એને ધન મેળવવાનું રહસ્ય પૂછવું જોઈએ. રાતના જાર લાગે જ્યારે બન્નરમાં અંધારું ઘણું થઈ ત્યારે આ જીવાન પેલા શેઠ પાસે ગયો. શેઠ જોટલા ઉપર પડ્યા હતા અને મનમાં હિંસાઓ જણતા હતા. આસ-પાસ કોષ હતું નહિ. જીવાન શેઠની પાસે ગયો. હાથમાં મીઠુજાતી લઈ એ પાસે બેઠો અને શેઠને પૂછ્યું.

“શેઠ સાહેબ, તમે કોરોડો રૂપિયા કમાયા એ મેંતું મેં જાણ્યું છે. કૃપા કરીને મને પણ એ મામું જતાવો. હું પૈસા કમાવા માંડું છું.”

શેઠ મોટી વાર આ જીવાન સામે જોઈ રહ્યો અને પાત્રી હાથ “એ ભાઈ! આ મામું જાણવા મળે આ

ટુન્ડાવનમાં જ હંપતીએ દેહત્યાગ કર્યો અને નિત્ય નિકેતન ગોલોક-નિવાસી બન્યા.

ગ્રામ એમ પણ કહે છે કે એમણે પોતાનાં મામમાં જ દેહ-વિલય કર્યો અને એમના મૃદુ-સમીપે જ એમનું સમાધિમંદિર રચાયું.

એમના રમરણાર્થે પ્રતિવર્ષ મહા માસની સંક્રાન્તિના દિવસે કેન્દુલિલ્લ ગામમાં હજી પણ મેળો ભગાય છે. હવેના નરનારીઓના ધોધાટમાંથી ધોળો પણ મધુરો સર મુંડી રહે છે:

ભક્ત અને કમવાનની બધા.....

લેખક :
શ્રી વલ્લુ શેઠક

મીઠુજાતી નકામો ગાળવાની જરૂર નથી. આપણે એક-બીજાનું મુખ જોયા વિના આ વિષય ઉપર વાત કરી રાખીએ એમ છાએ. પહેલાં તું આ મીઠુજાતી જીવાની નામ અને પછી જે પૂછવું હોય તે પૂછ.”

શેઠનાં આ વચ્ચેનાં સાંભળીને જીવાનની છમ સીવાઈ ઘડ અને એ પગ પછી તેણે કહ્યું:

“મારે આપને કંઈ પૂછવું નથી. હું જે જાણુના મારે આવ્યો હતો એ મેં આપની પાસેથી જાણી લીધું છે.”

આટલું કહીને એ માલગો ઘડ મયો.

આ શેઠ સાહેબ એમના પૈસાનું રક્ષણ છપને જોખમે કરતા હતા, બન્યું એવું કે જામના મોર લોખને વિચાર આવ્યો કે આ માણસને લૂંટી લેવો જોઈએ. એક વખત શેઠ દુઃખાનને જોટલે પડ્યા હતા ત્યાં મોર આવ્યા. શેઠને જાંબ્યા, મોઢામાં ફૂસ કરાવ્યા અને તિનોરીની ચાંચી પાત્રી લીધી.

હતું જોટલું ધન લઈને મોર આવ્યા ગયા, આ બનાવથી શેઠની જાતીનાં પાટીનાં ભાગી મર્ચાં બંદે પોતે મુખને રહ્યા હાવ્યા. દૂર ખૂલે એક સંન્યાસી ખાનમાં બેઠો હતા તે શેઠની પાસે આવ્યા અને એના કુખ્યું કાંચ પૂછ્યું. શેઠે રહતાં રહતાં બધી વાત કરી, સંન્યાસીએ કહ્યું:

“કહા! રડો છો આ માટે! હવે તમે તમારી તિન્ને-
રીમાં પથળ કરો.”

“એમ આ માટે!”

સંભારીએ કહ્યું; “તમે કંજુસ છો. એક પાઈ
તો તમે વાપરવા માગતા ન હતા અને તેથી તિન્નેરીમાં
ફૂલીયા ભરા હોય કે પીસા એ બધું તમારે મન
જાગ્યાર છે.”

દરેકમાં જો તમે અવશ્ય જ જોવા કરશો તો પરિ-
ણામે દુઃખી થવાના છો. શું તમે સંપૂર્ણ છો! દરેક
બાકીમાં કંઈને કંઈ અવશ્ય શોધી માગવાની તમે
જે દેવ પાડી છે એ શું તમારો મોઢામાં મોરો
અવશ્ય નથી!

તમારો અને એમનો એજ કેમ ખાસો એજ અમને
સમજાવું નથી. એને ચારેપાલુ આનંદ દેખાય છે ન્યારે
તમને શોક દેખાય છે. તમને જીવનમાં કમલે અને પચલે
દુઃખના દર્શન થાય છે ન્યારે એ ચોવીસે કલાક સુખની
મસ્તી અનુભવે છે. તમારો હૃદયમાં હારવના દુઃખભર્યા
થર જોડે છે ન્યારે એ વસંતના આલાપતાનમાં ગુલતાન
છે. ન્યાં તમે સંકાય અનુભવો છો ત્યાં એને નિઃશ્વાસ-
તાનું દર્શન થાય છે. તમે જીવનમાં અમાસના બધે
કારતો રંગ પૂર્યો છે ન્યારે તેજે પોતાના ચિત્રમાં
ચાંદની પાથરી છે.

એ સુખનો સરવાળો કરે છે ‘ન્યારે તમે દુઃખના
ગુલામર કરો છો. આ તમારા બનેલા જીવનમાં મોટો
વિરોધાભાસ છે છતાં પણ તમે એકબીજા માટે ક્યા
કારણે ખૂશ છો એ જ મને સમજાવું નથી!

શું પ્રેમની કુનિયા આવી જ છે કે ન્યાં મોઢા મોઢા
વિરોધાભાસનું મિલન થાય છે!

ક

મધુર ગીત

ઠોણ ગાઇ રહ્યું. ઠોણ, માઇ રહ્યું!

એવું આજ મધુરે ગીત, કહો ઠોણ ગાઇ રહ્યું!

એના રૂવાલે. વાલે મન નાચી રહ્યું,

એની મર્મરથી: લીલ શું રહ્યું;

કાખી હેવાને સોનેરી સપનું જડ્યું... એવું

એના ગીતના સુર મીઠા મધુરા,

મને દર દરે ક્યાંક ખેચી ગયા,

મૂલ્યા હેવાને મુખ નિશાન મળ્યું... એવું

મેં તો દેવ ક્યાંય નાથ લોક,

એના દર્શનથી ભવચાક ટળી ગયા;

માફે દેશું આનંદમાં નાચી રહ્યું... એવું

—શ્રી રતિતેવ

શે. : ઈર્તનાચાર્ય શ્રી સીતારામ શર્મા

(મંત્રિક ૫૪ ૬૭૨ થી ચાલુ)

દિવા પશ્યતિ નોલુકઃ કાકો નક્તં ન પશ્યતિ ।

અપૂર્વઃ કોઽપિ કામાન્થો દિવાનક્તં ન પશ્યતિ ॥

પુત્ર પક્ષીને દિવસમાં દેખાતું નથી, અને કાચડા રાત્રે દેખતો નથી. તેઓએ જન્માન્તરને વિષે કેટલાં પાપકર્મને લીધે તેમને જે યોનિની પ્રાપ્તિ થઈ છે તેમાં સ્વાભાવિક રીતે જ તેઓને અંધારો પ્રાપ્ત થવા કરે છે. પરંતુ જેઓને પુરુષકર્મના પ્રતાપે ઉત્તમ મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થયો છે, તેઓ જે કામથી અંધારા થઈને દિવસ કે રાત્રીના વિચાર નહિ કરી, તો તેઓના જેવા મૂર્ખ તથા અંધારા બીજા કાણ? સારાં, કામથી મોહિત થઈને પુરુષને અંધારો અપૂર્વ-અઘૃષ્ટિ હોવાથી તેનાથી રાત્રિ અને દિવસ-જન્મે સમયે દેખાતું નથી.

જાણ્યા આત્માનંદો! શાન્તનુને રાજવૈદો કેષ જાતનો આરામ ન કરી શક્યા ત્યારે સારા યથાપુરમાં ચિન્તાની લાગણી દેવાઈ. હવે એક દિવસ દેવદત્ત અને અમાલ્ય એકાંતમાં મળ્યા, અને પ્રધાનશ્રીએ અપમી ધૃતિ-સપ્તગી બીના દેવદત્તને સમજાવી, ત્યારે દેવદત્ત મનમાં સમજાવે કે પિતા કુખી થાય છે તે જંગલ મારા મોઢતું ફળ છે. ઓહો! પિતાનો મારા પ્રત્યે કેટલો સદ્ભાવ, ખરેખર ધન્ય છે, પિતા! ધન્ય છે. પિતા! તમે ત્યારે મારે માટે આટલું કष्ट સહન કરવા તૈયાર થયા છે અને તમારા પિતૃધર્મને તમે સાચવી રહ્યા છો, તો તાત હું તમારાથી જ ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર છું તો પક્ષી મને મારો પુત્રધર્મ જાળવવામાં થી હંકરત છે. તમે પિતૃધર્મ જાળવવામાં ખરેખર હૃદ્ય ઝાળગી છો. તો પિતા! નહીં માનતો કે તમારાથી ઉત્પન્ન થયેલો તમારો આ પુત્ર પિતૃવક્તિ જાળવવામાં રહેજ પછી પાછી પાત્રી નહિ કરે. પ્રધાનશ્રી! ચાલો, અત્યારે હાથ જ આપજે

* મત્સ્યધાના પિતાને મળી લાગ્યો. પણ આ વાતની હમણાં શોભે ખરેખર પદવા દેતા નહિ. એમ કરી રહેને તેવાર કરવાની આગ્રા કરી. અને પિતૃવક્તિ દેવદત્ત અને

પ્રજાપતિ પ્રધાન રથમાં આસન થઈ મત્સ્યધાના પિતાને મળ્યા.

દેવદત્ત-માઈ! તારી દીકરી મત્સ્યધાને (યોગન-ધાને) મારા પિતા સાથે પરણાવી તેને સુવર્ણ-સિંહાસન પર બેસાડવા આનામની કેમ કરે છે? પિતા તરીકે તારો ધર્મ છે કે કન્યાતું તારે સુખ ભેટું ભેઈએ. માટે તારે તારી કન્યાના સુખની ખાતર આ શર્મમાં રહેજ પછી વિલંબ ન કરવો ભેઈએ. તારી દીકરી ભારતની સમ્રાટી બને છે. અને શાન્તનુ જેવા મહા-ધીરવીરની પટરાણી બનશે. માટે આ કામને બધાની પૂર્વ કર.

માઝીમાર (મત્સ્યધાનો પિતા)-રામ! મારી કન્યા ભારતની સમ્રાટી બને એમાં હું સંમત ન બનું એ કદીયે બનવા ભેઈ છે!

દેવદત્ત-તો પક્ષી વિલંબ શા માટે!

માઝીમાર-વિલંબ તો સહેજે નથી, પણ માઈ જરા વિચાર તો કરવો ભેઈએ ને!

દેવદત્ત-સારા કામમાં વિચાર કેવો! કુમત્સ્ય લીધમ્! માટે આમાં વિચાર ભેટું છે શું? ત્યારે માઝીમાર-હસતાં હસતાં કહે છે કે 'મારા બાલ રાજકુમાર! હજુ તમે નાના છો એટલે તે બાલ આપને એકદમ ન આવે.'

દેવદત્ત-પછી જે હોય તે વિના સંકોચે કદી કે ને એટલે તેનો નિગ્રાહ થઈ જાવ. ત્યારે મત્સ્યધાનો પિતા સંકુચિત હાથે કહે છે; "કહેવું છે પણ કહેવાતું નથી."

દેવદત્ત-ના ના, હું વિના સંકોચે કહે.

માઝીમાર-રામ! તમારા પિતાએ મત્સ્યધાની માગણી કરી ત્યારે મારી એક સરતના જંબનને લીધે તે તેમજ ન સ્વીકારી એટલે હું દીલગીર છું.

દેવદત્ત-શી છે એ તમારી સરત ?

માઝીમાર-રાજા ! મારા અવિનય બદલ હુમા કરો. પણ જ્યારે આપ પોતે જ પૂછા છો તો એ કે હું મારી કન્યાને એ સરતે શાન્તનુ સાથે પરણાવું કે શાન્તનુથી મારી કન્યામાં જે પુત્ર ઉત્પન્ન થાય તે જ પુત્ર શાન્તનુ પછી માદીનો વારસ બને. તો જ હું મારી કન્યાને શાન્તનુ સાથે પરણાવું. આ શબ્દો સાંભળતા જ બાલ-રામકુમાર દેવદત્ત અને પ્રધાન એ બન્નેની મુખમુદ્રા મંબીર બની અને બન્ને જણા વિચારસરણીએ ચડી ગયા. અને થોડો સમય એમ જ મૌન રહ્યા. છેવટે દેવદત્ત મૌનનો બંજ કરી બોલ્યા; “ભાઈ ! બસ આ સિવાય બીજું તો નથી ને ? જા હું તને વચન આપું છું કે હું મારા દાને જતો કરી તારો કન્યાના પુત્રને માદીનો વારસદાર બનાવીશ.” આ શબ્દો સાંભળતા જ પ્રધાન ચિન્નવત્ થઈ ગયો. અને એની આંખમાંથી અનુભવ વહેવા લાગ્યા અને મુખથી બોલ્યા; “ધન્ય ધન્ય પિતૃમકત દેવદત્ત તને અનેકાનેક ધન-પવાહ છે કે તું તારા એક વૃદ્ધ પિતાને પરણાવવા માટે ભારતની સમ્રાટગીરીના કાને લાત મારે છે. એ યોગી વાત ન કહેવાય. ધન્ય દેવદત્ત તને ને તારી પિતૃમકિતને.” દેવદત્ત પ્રધાનને કહે છે, ‘પ્રધાનજી માતાપિતાની સેવા કરવી એ તો આપણા આર્ષવર્તના આર્ષ સંતાનનો પરમ ધર્મ છે. અને એટલા માટે તો મર્ષાતાપુષ્પેશ્વર રાજા રામ માતા-પિતાના વચનની ખાતર ચક્રવર્તીપણાને ઠાકર મારી વનવાસી બન્યા હતા. એવું મારે વનમાં જવાનું તો નથી ને ? અને મારા એવા યજ્ઞોષ્ઠાજ્ઞ કર્ષાધી કે પિતાને સુખશાન્તિ આપી તેમના આશીર્વાદ રેળવી મારું સંપત્તિ કસ્યાણુ સાધી લઉં. ખરેખર આજનો દિવસ મારે માટે ધન્ય છે કે હું પિતાની સેવા કરી છું.’ દેવદત્તના શબ્દો સાંભળી પ્રધાનજી પણ પ્રસન્ન થઈ ગયા અને દેવદત્તને હાથ સરસું દઈ આલિંગન દીધું અને પ્રધાને મત્સ્યજ્ઞાના પિતાને મત્સ્યજ્ઞાને તૈયાર કરવાની સૂચના આપી. મત્સ્યજ્ઞા પછી હર્ષભેર સુસન્નિવૃત્ત થવા લાગી. પણ મત્સ્યજ્ઞાનો પિતા ચિંતાવર દેખાયા લાગ્યો.

દેવદત્ત-પિતા ! હવે તમારે આનંદમાં આવી જવું જોઈએ. તમે આમ ચિંતાગ્રસ્ત કેમ દેખાઓ છો ?

માઝીમાર જોડે નિઃસાસો નાખી નીચે બેસી બેઠો. દેવદત્તને સાનંદ આશ્ચર્ય થયું અને મત્સ્યજ્ઞાના પિતાની પાસે જઈને કહે છે કે ‘ના ના, પિતા ! કહો તો ખરા તમે કેમ રડી રહ્યા છો ? નિઃસાસા કેમ નાખો છો ? તમારી દીકરી આજ ભારતની સામ્રાટી બની. તેથી આજ તો તમારે હર્ષમાં આવી જવું જોઈએ. છતાં જ માઝીમાર કંઈપણ જવાબ ન આપતાં જઈવત્ બેસી જ રહે છે. દેવદત્ત પૂછે છે; ‘પિતા ! તમારી લામણી કેમ દુઃખાય છે, તે તો કહો ?’

માઝીમાર-એટા ! કહેવું તો મળ્યું છે, પણ કહેવાનું નથી, જીલ ઉપકતી નથી.’ એમ કહી રહ્યા લામણે. જ્યારે દેવદત્તે પોતાના સોજન આપી પૂછ્યું; “ના ના, તમારે જો કહેવું હોય તે વિનાસ’ રાએ સુખપૂર્વક કહો.” ત્યારે કરતાં કરતાં કંપિત સ્વરે માઝીમાર બોલ્યો; “મારે કન્યા શાન્તનુને નથી આપવી, કેમ કે તું તો પ્રતિજ્ઞાપાલન કરનાર સાચો પિતૃમકત પુત્ર છે. અને હું નક્કી માનું છું કે તું મારી કન્યાના પુત્રને ભારતનો સમ્રાટ બનાવીશ, પરંતુ બાપ ! સિંહ સમાન તારાથી ઉત્પન્ન થનારા તારા બાલિ જાળો (તારા પુત્રો) મારી કન્યાના છોદસએને કહીએ એ સમ્રાટગીરીનો રવાદ લેવા દે એમ મને લાગતું નથી.”

સન્નનો ! સમસ્યા હતી ગૂઢ અને તેથી માઝીમારના શબ્દોથી પ્રધાન પણ ચમકી ગયા. દેવદત્ત પણ વિચારવમણે ચડી ગયા અને વાતાવરણ મંબીર અને શાન્ત બની ગયું. છેવટે થણા વિચારોને જીતે મૌનનો બંજ કરી દેવદત્ત બોલ્યા; ‘પિતા ! તમારી સમસ્યામાં કંઈ સમજ પડતી નથી.’

માઝીમાર-મારા બાલ રાજા ! હું એમ કહેવા હમ્મું છું કે હવે થોડા સમયમાં તમારું ઠાકર રાજપુત વીર-બના સાથે લગ્ન થશે અને તમારાથી એ વીરબનાથી એક સિંહ સમાન પુત્રરત્ન પેદા થશે. અને તે મારી મત્સ્યજ્ઞાથી ઉત્પન્ન થયેલા દીકરાને કહીએ સમ્રાટગીરી ઉપર રહેવા નહિ દે એવી જ હું રહું છું અને એથી જ બોલતાં હું કંઈ છું.” આ શબ્દો દતા પરંતુ ખરેખર એક તીરનું કામ કરી રહ્યા હતા. પ્રધાન અને દેવદત્ત બે યડીને માટે સ્તંભિત થઈ

બધા ધણે સમય માન સેવાયું. છેવટે દેવદત્ત આવેશમાં આવી કહે છે:—

માણીમાર! અહીં આગળ આવ. મધુનાના પવિત્ર નીરને હાથમાં લઈ સંદેશ કરું છું કે જો તને મારા પુત્રોની ખીક છે તો હું આજથી પિતૃભક્તિથી ઉદ્દિપ્ત થઈ છું અને કહું છું કે આ દેવદત્ત જીવનપર્યંત બ્રહ્મચારી રહેશે. પ્રધાન કંપિત થઈ બેઠો, મધુનાના નીર સ્તંભિત થઈ બધા, આશ્ચર્યમાંથી પુષ્પટલિ થવા લાગી અને સ્વર્ગમાંથી જન્મજ્યોત્સ્ના સંભળાવા લાગ્યા કે ધન્ય ધન્ય પિતૃભક્ત બીભ્મ. પિતૃભક્ત પુત્ર બીભ્મ ધન્ય છે તને કે તે પિતાના સુખની ખાતર ભારતની સગાટગીરીને લાત મારી આજીવન બ્રહ્મચારી રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. એવું જગતમાં કેમથી બન્યું નથી અને બનશે પણ નહિ. આજથી તારો આ બીભ્મ પ્રતિવાદી તારું નામ બીભ્મ રાખવામાં આવે છે. દેવદત્ત આશ્ચર્ય તરફ ધ્રુવ પુટા કરી કહે છે કે: ‘હે દેવમંડળ! હું પ્રતિજ્ઞાથી કદીયે મૃત્યુ ન યાદ’ એવો મને આશીર્વાદ આપો. દેવમંડળ ‘વચસસ્તુ’ એમ આશીર્વાદ આપે છે. અને પ્રધાન ચરણમાં પડી રહતો રહતો કહે છે, દેવદત્ત! આજનું તારું એવું કર્મ છે કે દેવો તને બીભ્મ કહે છે પણ હું તો તને તારાં આવાં દેવી કર્મોથી પ્રસન્ન થઈને કહું છું કે તું કેવળ બીભ્મ નથી પણ આજથી તું ભગવાન બીભ્મ બન્યો છે. અને આવું કર્મ, આવો ત્યાગ તો એનથી જ થઈ શકે કે:—

પિતા યસ્ય શુચિર્મૃતો, માતા યસ્ય પવિત્રતા ।

એનો પિતા શાન્તિથી જોયો પવિત્ર છે અને એની માતા પતિતપાવની બંગા મન, વચન અને કર્મથી પવિત્રત ધર્મનું પાલન કરનાર છે. એનો પુત્રે મૃગિય આ પ્રતિજ્ઞા કરી શકે, બીજાની તામિત નથી. એમ કહી પ્રધાનજી બીભ્મના ચરણોનું અદ્ભુતજયો

ક્ષાણ કરવા લાગ્યા અને બીજો પ્રધાનને ઠીકઠી હૃદય સરસું દંડ આલિંગન દીધું. ત્યારબાદ પ્રધાન અને દેવદત્તે મત્સ્યધાના પિતાની રજા લઈ માતાવૃત્ત મત્સ્યધાને લઈ ગંગાપૂર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

સન્મનો! જોયું, ભારતી માતાના આર્થ સંતાનો દેવા પિતૃભક્ત હતા. ધન્ય છે મા ભારતીને. ત્યારે આજ એ ભારતી માતાના પુત્ર પોતાના માનવ ધર્મને જુદી દિવસમાં દશ દશ વાર માતાપિતાનું વ્યવહાર કરે છે. અને એ કુલાંશરો તો હાલના જમાનામાં પિતાને સેન્સલેસ કહેતાં પણ આંતરે ખાતા નથી. એ કરતાં તો એ કહ્યો ન જન્મ્યા હોત તો સાડું થાત. આજ ભારતી માતા પણ એ કહ્યોથી કંપે છે. માટે સન્મનો! જુલ્યા લાંબી કરી જણી માતપિતા, આચાર્ય અને અતિથિની સેવા કરતાં થઈ જાય. અને એ આદર્શતાના અને આર્થતાના મહામંત્રો પડવા હોય અને સાચા માનવી તરીકે જીવવું હોય તો ધરો-ધર રામાયણ અને મહાભારતનાં પડનપાડન કરો અને કરાવો. તો જ ભારતી સાચી ભારતી બચાશે. અન્તમાં—

“જય ભારતી જય ભારતી ।।

અમૃત-અરણ્ય	વરસાવનારી
માત જય જય ભારતી ।	
તુંજ હૃદયપટમાં રામ	જેવા
ધર્મધારક નર	થયા,
વીર બીભ્મ, અણુન,	કહ્યું
તારા નામને મનથી મયા,	
રમરણજીવિ આપે	ગીતા
મહાકૃષ્ણ પ્રભુજીનો	આદિ
સાથી પૂરે આજીવ	ને
મહામુનિ બ્યાસ ને	વેદો
	વગ્ના

—અપૂર્ણ—

માન, સત્તા અને મન એ જટામાં જટા પાપનાં મંજિલાં છે અને અનર્થનાં કારણ છે. તેને જલસે દરેક માણસે દીનતા, સેવા અને સત્કર્મથી ભેદીએ. જે ખરા જીવનથી સત્તને કંપે છે, સર્વ તરફ શુદ્ધ હૃદયથી પ્રેમભાવ રાખે છે, પરીતા હતાં ભાગ સુધી પણ પ્રયુક્તિ કરે છે અને સર્વ માણસો મુક્ત થાય છે તે જ મનુષ્ય આર્દ્ર અને સુખ ભોજવી કહે છે.

— તારે ચરણે મંજિલો,

આધ્યાત્મિક ખેતી =

મૂળ લેખક :—શ્રી જયદાસ ગાંધીજી

અનુવાદક :—“ પુનિત પદ્મલુ ”

‘સાઈ! આટલે દૂર સુધી કેમ આવવું પડ્યું?’ મધ્યભોગ સ્વખત કરી ગાદ પંતળમાં રહેતા એક મિત્રે બીજા મિત્રને પૂછ્યું. તેની એવી માન્યતા હતી કે રાજપૂતાનાથી પંતળ આવવાનું કાઈ ખાસ કારણ જરૂર હોય છે.

‘અમારા દેશમાં લંબકર દુકાન પાયો છે. અનાજના એક-એક કણ માટે જનતા વસખા મારી રહી છે અને પાણીની ખાસ ન ગુજારાથી લોભા પ્રાણત્યાગ કરી રહ્યા છે. હું પણ જમતો માથો આટલે સુધી દોડી આવ્યો છું. રાજપૂતાનાથી આવેલાં વણિક મિત્રે સાચી વાત રજુ કરી. પોતાના મિત્રને ત્યાં ધનના દરના ભેદને તે મનમાં ને મનમાં પ્રસન્નતા પણ અનુભવી રહ્યો હતો.

‘આપે અને પધારી મને સેવાનો જે લાભ આપ્યો છે તે મટિ ખરેખર હું આપનો આભારી છું. આ પર આપનું જ છે. તેને સહેજ પણ પરણું ન માનશો. પુરાણી અહીં રહો.’ પંતળનિવાસી મિત્રે ભાવભર્યા શબ્દોમાં જવાબ આપતાં આ પ્રમાણે કહ્યું.

‘આપને ત્યાં તો દરદાણું જ અનાજ ખાણેલું પડ્યું છે, પરંતુ અમારે ત્યાં તો અમ અને દાંતને રક્ષક વેર જેવું ઘઉં પડ્યું છે. કાઈ ભાવચાળીને જ મનાજના દર્શનનો લાભ મળે છે. આપને ત્યાં વખા-રમાં હજારો મણ અનાજને ભેળવે મારા ઇવમ્ છી આપ્યો.’ અગત્યક વણિકે પોતાની રિયલિટી વધુ સ્પષ્ટી કરણ કરીને કહ્યું.

‘ધરતી દયાથી અહીં તો પૂરતા પ્રમાણમાં અનાજ મળી રહ્યું છે. અહીં તો દરેકને માટે દરવાજા ખુલ્યા છે. વળી, આપ તો મારા માગકનેહી છો. આપના આગમનથી મને ખૂબ ખૂબ આનંદ થયો છે.’ મિત્રે કહ્યું. તે હોશિયાર અને અનુભવી ખેત હતા.

‘આપના આવકાર ખસ હું આપનો અત્યંત ઝણી છું, પરંતુ મને એ જાણવાની જિજ્ઞાસા છે કે, આપને ત્યાં આટલું બધું અનાજ આવે છે કયારી?’ વિરથવ પામીને વણિકે પૂછ્યું.

‘અમારે ત્યાં ખેતીનું કામકાજ એકધારી રીતે ચાલુ રહે છે તેના જ આ ગણે પ્રતાપ છે. ખેત મિત્રે વણિકે ભાષ્યપૂર્વક સમાધાન કરતાં કહ્યું. ‘આપ પણ ખેતીના કામમાં ભેડાઈ જશો તો આપની પાસે પુષ્કળ અનાજ થઈ જશે. ને આપને ફરકત ન હોય તો આ અખતરી કરવા જેવો છે.

‘બહુ જ ઉપયોગી સલાહ આપી. હું ખેતીના કામમાં રસ લેવા તૈયાર છું, પરંતુ મને તેનો મિલકત અનુભવ નથી. ‘નવા નિયામિત’ જેવી મારી રિયલિટી છે. તેમ છતાં મારી પાસે બે હજાર રૂપિયા પડ્યા છે. આટલી રકમથી ખેતીની શરૂઆત થઈ શકે ખરી?’ વણિકે પૂછ્યું.

‘બે હજાર રૂપિયા તો યજ્ઞ છે. આટલી મૂઠીથી આપ સુંદર રીતે ખેતીના ક્ષેત્રમાં કંપલાવી ચક્રો. તંદુરસ્ત કંઈ વિશેષ જરૂર પડશે તો હું તો આપની સેવામાં હાજર છું.’ ખેતે સહેજરૂતિ દ્વારા પ્રતિકાલ આપ્યું.

‘મને તો જરાય આવડત નથી. આપને જેમ કીક લાગે તેમ કરો. મને આપના પર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે.’ પોતાની સમસ્ત પૂંછ ખેતના કામમાં સમર્પણ કરતી વેળાએ વણિકે જવાબ આપ્યો.

[૨]

‘ચર, આ તો ઘઉં મારીમાં મળી ગયા! ઘઉંનો એકએક ફણો નકામો ગયો.’ ખુબ નિરાશ ઘઉંને વણિકે બોલો બોલે.

પેલા ખેત મિત્રે વણિકની મૂઠીમાંથી બી વગેરે ખેતને ઉપયોગી સામગ્રી મંજારીને ખેતી કરાવી આપી હતી. બી વાગી કીધી હતી. પરંતુ બીનએક બારી વણિકે આ બધું ભેળવે ચિંતા કરી રહ્યો હતો. બી વાગે લાગ્યે જ એ-ચાર તિવસ થયા હશે, ત્યાં તો તે ખેતરે જઈને-ખેતરે ખોદીને ધંધેના ફાણા ભેગા લાગ્યો. બીના અંકુર ફૂટેલા ભેળવે તેને એમ લાગ્યું. કે મારી અહીં મૂડી માથે પડી. આશા કુ:ખી થઈને તેણે પોતાના મિત્રને ઉપરની દરીશત જણાવી.

‘આપના ખેતરમાં અંકુર ફૂટવા લાગ્યા છે. આપ બિલકુલ બેફિક્ક રહેશો. પાક સારો બીતરે એવા તમામ સંજોગો છે. આપને અનુભવ નહીં હોવાથી એમ લાગે એ સ્વાભાવિક છે.’ ખેડૂતે વધુકે મિત્રને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું.

‘યેસા રાક્યા છતાં અને પરિશ્રમ વેડવા છતાં અને કાષ્ટપણ ભતતો ફાવતો થયો હોય એમ લાગતું નથી. મારે માટે એ ચિંતાનો વિષય થઈ પડ્યો છે.’ પોતાની આંતર-બ્યથા બ્યક્ત કરીને વધુકે કહ્યું.

‘સરેઆતમાં એમ જ થાય આપ ચિંતા ન કરશો. આપની ખેતી બહુ સરસ થઈ રહી છે.’ ખેડૂત મિત્રે પ્રેમપૂર્વક કહ્યું.

વધુકે સંતોષ પામીને ગ્રુપગ્રુપ ખેતી રહી. તે સિવાય એ બીજું કરે પણ શું ?

[૩]

‘મારા ખેતરમાં તો ન્યાં ભુચો ત્યાં પાસ સિવાય બીજું કંઈ દેખાઈ જ નથી. અને તો મોટું તુક્યાન થયું. આના કરતાં તો મેં બીજા કાષ્ટ ધર્યો થયો હોત તો સાકું. થોડા દિવસો નીત્યા પછી ફરીથી વધુકે કિસાનને કહ્યું. એકએક કુટ બેઠા ધરંના છોડને તેણે પાસ માની લીધું હતું.

જલારાયેલો ખેડૂત ભલે ખેતરમાં ગયો. ખેતીનું આરંભ નિરીક્ષણ કર્યા પછી તેનું હેયું હરખમો નાચી બેઠું.

‘વાહ ! આપ ખરેખર નસીબદાર છો. આસપાસના તમામ ખેતરો કરતાં આપની ખેતી સર્વોત્તમ છે.’ હતો-ત્યાહ બંનેલા વધુકે મિત્રની ખોટી પ્રમથાનું નિવારણ કરીને ખેડૂતે કહ્યું. ‘આપ હવે એમ જ માની શો કે ધરંના હજલે-હજલા આપની માલિકીના જ છે. હા, એટલું પાસ ખાત રાખ્યો કે છોડ સમાઈ ન ભવ. આ કુમળા છોડનું જીવન પાણી છે. બનતી ત્વરણે આપ તેની ગોઠવણ કરો. છોડને પાણી. પહોંચાડવા માટે આપ અહીં એક કૂવો ખોદાવો. સાથેસાથે ખેતરની ચોતરફ કોટાની વાડ લગાવી શો, જેથી બીજાના ડોરો આવીને પાકને હાનિ ન પહોંચાડે. ખેતીની દેખરેખ આપે ભલે જ રાખવી પડશે.

‘આપની પ્રત્યેક આશાનું હું સંભાળપૂર્વક પાલન કરીશ.’ વધુકે કહ્યું. અને તેનો અમલ પણ કર્યો. વિચાર કર્યો ખોદાવીને ખેતરમાં જળસિંચન કર્યું. પ્રભુની કૃપાથી મેઘરાજાએ પણ સુંદર સદાકાર આપ્યો. છોડ ઉતરોઉતર વધવા લાગ્યા.

x

x

x

‘છોડની વચમાં જે ધાસ બીચું છે તે તમામને નીહવાનું સરૂં કરો. ધરંની વૃદ્ધિમાં તે અંતરાવરૂપ છે.’ એક દિવસ ખેતરે આવીને કિસાને વધુકે ખ્યાન ખેચ્યું.

‘જરૂર, એક પણ ધાસ ખેતરમાં નહિ રહે’ તેણે તરત જ ઉત્સાહપૂર્વક જવાબ આપ્યો.

x

x

x

[૪]

‘ધરંના ઘણા તો બીચા પરંતુ તે તો બધા કાણુ કાચા જ છે.’ મોઢાનો પરસેવો લુછતાંલુછતાં વધુકે કિસાનને કહ્યું. તે ખેતરમાંથી ટાકતો આવ્યો હતો. હજી તેનો પાસ પણ માતો ન હતો. તેણે પોતાના મિત્રની સલાહને કિરામત ગણીને ખેતરમાં પાસનું નામ-નિશાન નહોતું રહેવા દીધું મહેનત કરવામાં તેણે કંઈ ક્યાય નહોતી રાખી. ધરંનો પાક તેનાર થઈ ગયો હતો પરંતુ ખેતીવાડીનું યાન નહિ હોવાથી તે જલારાય બધો હતો. થોડા ધરંના ઘણા પણ તે પોતાની સાથે લાવ્યો હતો. ખેડૂતની સામે તે થઈ.

‘આપના ધરંના ઘણા તો ખૂબ આરોગ્યપ્રદ છે, હવે તેમને પાકતાં વાર નહિ લાગે. આપ થોડાં પણ ભતતો વિચાર ન કરશો આપનાં ધરંનાં ધરંનાં જન જન કરશો.’ પ્રસન્નતાપૂર્વક ખેડૂતે કહ્યું. ‘પરંતુ આવે વખતે પક્ષીઓ આવીને મીઠીમીઠી વાણી બોલે છે અને બધા ઘણા આઈ ભય છે માટે આપે ખેતીની સુરક્ષા માટે સાવચેતીથી રહેવું પડશે. ને તેમ કરવામાં બલ કરશો તો બધી મહેનત પર પાણી ફરી વળશે.’

‘હું આપનો અણી છું. આજે મારા આનંદનો પાર નથી. મારી પાસે પંઉના દરસેદમલા તંવાર પડ્યા છે. વધુકે આવીને ખેડૂત મિત્ર આજળ આભાર-પ્રદર્શન કરીને કહ્યું.

નાર બહિષ્કાર કરી નાખે. તો જ કદાચ સમર્થદેવ બેઠા થાય. માટે બેઠો, યુરને માટે ખર્ચવાનું આપવા કરો ભક્ત તૈયાર થાય છે ?

શિવાણ:-સત્જનો ! સૌ સૌને આશ્રમે બંધો. સર્વા-સંબંધોએને મળો અને વિચાર કરી લો. અને તે બદલ તમને એક પ્રકરનો સમય આપવામાં આવે છે. એટલે કે જેની યુર માટે પ્રાણ વિચર્જન કરવાની ઇચ્છા હોય તેવો વજ્ર કલાકમાં આવીને કહેવું કે હું તૈયાર છું. આથી સધળાએ પોતપોતાના નિયુક્ત કરેલા તંત્રીઓમાં આસા થયા, પણ કોઈ બાકી યુરનો રાજ ચૂસવાને મરવા માટે તૈયાર થતો નથી. વજ્ર કલાક પૂરા થયા છતાં શિખસગુણમર્મથી શિવરાજ પાસે કોઈ આવ્યું નહિ. ત્યારે શિવાણ મદારાજને અત્યંત કુઝવ મૂકી કે એણે ! રવામીજના સદાસવધિ શિષ્યોમાંથી એક વજ્ર સાયુસ પોતાનું બલિદાન આપી યુરને બચાવવા માટે તૈયાર નહોતો ? એર કોઈ ના આવે તો મને પરવા નથી. હું જ યુરરેવનો રાજ ચૂસીને પ્રજા-દાસ યુરના પ્રાણ બચાવી મારું સાચત કલ્યાણ સાધીશ એમ કહી શિવાણ આવેશમાં આવી યુરની સમીપ ગયા.

શિવાણ:-પ્રજા, બામવાન સમર્થદેવ ! જરા આપ પણ સમીપ કરો. રાજવીની આરાધનાર હું એ રાજ ચૂસવા તૈયાર છું. સમર્થદેવ તો શિવાણના સામે અનિ-મિત્ર નેત્રે નેહજ રહ્યા અને કહ્યું : 'શિવાણ હું તો સાધુ છું. મને મરવા દે. કામજી તારે તો હંમેશાં ચિન્તુઓની સેવા કરવાની છે. અને જન્મમાં સત્તાતન ધર્મનો શમવો મરેડો જાણે રાખવો છે. એટલે દેહને દપણ તારી જરૂર છે. મારી જરૂર નથી. માટે બેઠા ! તું પ્રાણ આપે માટે ગાંઠ છે, મને જ મરવા દે શિવાણ ચરણમાં પડી કહે છે : 'યુરજી ! હું મરોશ તેની ધને ભીક્ષા નહો. પણ આપ છવતા દરો તો મારા જેવા ચો શિવાણ, ઉશા કરી ચક્રેડા. એ આપની સંમિત મારી નજી બદાર નથી. માટે મને જ મરવા દે. એમ કહી યુરજીના સંબંધેલા પગના ગુપ્તકા ઉપર (કરી ઉપર) બજકું બાકું અને રાજ ચૂસવા ગાંઠે. સમર્થ-દેવ પણ ગર્ભવિત્તે મદદ થવા. એમની આંખમાંથી ચોમાર આંધ્ર બહેલા ગાંઠમાં અને રક્તા-નિર્ગમન થવા શિવાણ બેઠો ! તને બનેકનેક

ધનપણ છે. બેઠો ! યુરને માટે તું પ્રાણવિચર્જન તૈયાર થશે તો તારું કલ્યાણ હંમેશાં મળવું અને બેઠો ! હવે બસ કર. ધન છે તારી તારા જેવા રત્ન યુરને જન્મ આપી આંધ્ર આંધ્રવના પાડ પડાવ્યા અને હવે બધાર શિવાણ હંમેશાં હંમેશાં બેઠો જીવન; માત્ર એકજી અર્થ છે તો પછી શું કરવા બંધ રાખું (કારણ જો પરિપક્વ મદદ મદદ હતી તેના રસ આવતો

સત્જનો ! જે શિખની યુરમળે આવી હોય તે શિખનું કલ્યાણ થાય છે. બ્યારે બ્યારે નિક જન્મનામાં બ્યારે છે અને એ ઉપકાર મોકલેલો છે. માટે આપણી પૂર્વની સાનપ્રજા કદ નહિ થાય અને યુર અને શિખનો મેલો જા સંબંધ નહિ બધાર ત્યાં મુખી સાચું બારત નહિ બને, માટે બાપણા યુરને સમજી સન-વચન-કર્મથી સેવા કરવી એ જ સાચું કાર્ય છે. આપણા ઇન્દ્રિય પીનજ મનુષ્યતિમાં બચવાનું મનુષ્યે લખ્યું છે માત્રદેવો મનુષ્યદેવો મનુષ્ય; માત્રદેવો મનુષ્ય અને અતિથિદેવો એ ચાર-માતા, પિતા આધાર્ય, (યુર), અતિથિ આપણા પ્રકટ તીર્થોની અવદેશતા મદદ રહી છે. ખરેખર આપણે માટે હમનશોનો છે. ખેર, જેનું બા- અને આપણું કાર્ય. ને કે આપણું કાર્ય : હાલ બોમવો રહ્યા છીએ. ચારે કારણે કુશળતા તારી રહ્યા છે, અને એકેવ રીતે આપણા કુશળ કે શાન્તિ રહી નહો. અને જન્મ, માર્ગ કે રહી બાજી નહો, એને બોને પ્રેમથી ખતી પડે. એનું કારણ માન એ જ છે કે કુદરત રહી છે. આપણે માનવતા નિરોધા બના છીએ. સત્ત્વ યજ્ઞમાં કહું : તો માનવો કહેવો એ આપણે સમજતા નહો. માર્ગ મેળુકર્મમાં પ્રવૃત્ત રહી પછની માફક જે હતી હતું એવા માનવીની મજાતરી રહીએ માનવી થતી નથી. માટે સત્જનો ! રાજાવજ અને નીત, યુતિઓ, રમતિઓ ઉપનિષદો વેદનારાવજનું મરેપર પાનપાન કરી સત્ત્વ બનો. તો જ આપણે અને આપણા આરતનો અનુચર થશે.

સત્યનો। એ જ પ્રમાણે શુર મત્સ્યેન્દ્રનાથે ગોરક્ષની
પરીક્ષા કરી પાતતા નેહા અને તેને દીક્ષા આપી.
પછી ગોરક્ષને સાથે લાઇ આગળ ચાલવા માંડ્યું.
સ્ત્રીમાં એક ગ્રામ સમીપ મુકામ કર્યો. ત્યાં
મત્સ્યેન્દ્રનાથનાં દર્શનાથે સદસ્યવધિ માણસો આવતા
ને જતા, એમાં એક દિવસ એવું જન્મ્યું
કે ગોરક્ષના યની બાર વર્ષની
ઉંમર છે એટલે નાના ગોરક્ષની પાસે ગામનાં હાથારી
જુદા આનંદ કરવા આવતા. એમાં એક દિવસ શુર
અચાનક બહાર ગયા છે અને ગોરક્ષ સંજીવનમંત્રનો
જપ કરે છે. એટલામાં ગામનાં હાથારીઓ ઘોડે કંપ
(મારી) માદી સહને આવ્યા અને કહે છે કે બાવાજી !

“અમને ગારાની માદી જનાવી દો,
માજા મથાવોએ ને હાસે દોઢાવીએ
એવી બાવાજી જનાવી દો
અમને ગારાની માદી જનાવી દો.

ગોરક્ષ પણ ખાળસ્વસ્થાવને લીધે માદીને હાથમાં
બંધ બોલવા લાગ્યા કે ગાંધડો આપણે પહેલાં માદીનો
હાંતોની ખનાવોએ. એમ કહી ગોરક્ષ (માદીનું) એક
પુતળું જનાવવા માંડ્યું. ગોરક્ષના ગોરિથી સંજીવન
મંત્ર માણુ હતો. એટલે પુતળું પૂર્ણ થતાની સાથે જ
એમાં કર્માજન નારાયણ પ્રવિષ્ટ થયા અને એ માદીનું
પુતળું ગોરક્ષના સંજીવન મંત્રથી જીવતું થઇ ગયું
અને હોદ્દો રાવા લાગ્યા. આથી ગોરક્ષ અને જાગડો
જલસાઈ ગયા ને તાસસાજ કરવા લાગ્યા. એટલામાં શુર
મત્સ્યેન્દ્રનાથ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને એતો સમય ત્રિશુળ-
યાની હતો એટલે સંપત્તિ સમજી ગયા અને બેઠ્યા કે
પૂર્વજન્મના કર્માજન નારાયણનો પ્રાદુર્ભાવ થયેલ (જન્મ
થયો) પછી હોદ્દાઓએ ગામમાં જઈ વાંતો કરી કે
માદીના પૂજામાંથી સાચું હોઈ છે થઇ ગયું.
એ સમયે જ નેવાને માટે ગામમાંથી દબોડો
ઓ-પુરોહો આવવા લાગ્યા તેઓ મત્સ્યેન્દ્રનાથનો
જા સમયે જ નેહા ચિત્રવત્ થઇ ગયાં બોલા
આત્મનંદો ! આ દેવ આમારા વારતનું લણુવર કે
જેનાથી જગત અંતર જઈ રહ્યું. ત્યારે આજનું વારત
એ કણતરથી વિમુખ થઇ પંથમના વિદ્યાનંતી વખાણ
કરે છે. એણે તમે ને વિદ્યાનંતી વખાણ કરો હો એમ
જ્યોત્સના અને બીજાં એવા કેટલાય સાધનોથી જન્મ

તમાં માનવસંહાર સર્જાયો તે તમે તમારી નજરો-
નજર નિહાળો છો. પણ લાઈ તમી માનને કે હાલનું
તમારું વખાણનું વિદ્યાન વારતનું ઉચિષ્ટ છે. માટે
એટા અંતર્યા વિના તમારા પૂર્વવિદ્યાનને હસ્તગત
કરવા પ્રયત્ન કરો અસ્ત

શુર મત્સ્યેન્દ્રનાથે નવા જન્મેલા કર્માજન નારા-
યણનું નામ મદનીનાથ ગણ્યું અને તે પુત્રનું તે ગામના
મધુનાથ નામના કુચિશૂંત કાઠાણીની પત્ની પતિવરાયણ
સતી સ્ત્રી અંગાપાછને અપર્યાય કર્યું અને કહ્યું કે અમે એને
બાર વર્ષો નેવા માટે આપોશું. આ પવિત્ર દંપતીને
સંતોષ ન હતી એટલે અંગાપાછના જોળામાં મુલાકાતની
સાથે જ શુરુપાછો અને ઈષ્ટ કૃષાએ મામા વાસ્તવ્ય-
ભાવનો સંચાર થયો અને રતનમાંથી દૂધની ધારાઓ
વહેવા લાગી. પછી મત્સ્યેન્દ્રનાથે આશીર્વાદ
આપી ગોરક્ષને લાઇ ચાલવા માંડ્યું છેવટે કિમિરિ
ઉપર આવી પહોંચ્યા ત્યાં અજવાન બીડી-વિદ્યાધવાનાં દર્શન
કરી રહેતે જ આવ્યા અને કહ્યું : બેટા ! ગોરક્ષ દબે
તારે પૂર્ણ જનવાને માટે બાર વર્ષ પર્વનત આ ગુફામાં
લેખાંડના ખીલા ઉપર જમણા પગનો અંગૂઠો ટેકવી
ઉભા રહી સતત પ્રયત્નોને જપ કરવો. તારા પ્રયત્નના
પંદર રોડ મને પૂરા થશે એટલે તને સહ સમખર્તો
કે બ્રહ્મા સત્ય છે અને જગત મિથ્યા છે. ત્યારે જ તે
પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત કરીશ.

“તપ વલ ધ્રુવ અવિચલ પદ પાયા,

તપ તે હોત અમલ મન કાયા

તપ મતાપ વદનમે માયા

તપવલ ત્રય લોકનમે છાયા” ॥

સત્યનો આ ! પ્રમાણે ગોરક્ષને ઉપ તપમર્મો
કરવાનો આદેશ કરી કરતા કરતા પુત્ર : ત્રિપારાન્ધવના
સીમારે આવી પહોંચ્યા અને ખાંધ બાંધવારી હતું
માનજીને સાથે જ દર્શન પ્રણામ કર્યા. દત્તસાનજી-
મત્સ્યેન્દ્રને હાથ સરસું દડ આલિંગન દઈ બાર વર્ષ
પૂર્વે ત્રિપારાન્ધવમાં જન્મના વચનને યાદ લેવાનું
એટલે મત્સ્યેન્દ્રનાથ પ્રસન્ન મિત્ર રિમત કરતાં
બોલ્યા :

“તોતો તમે જન્મજં બહી મે-
ત્રિપારાન્ધવમાં આતા કું

દેસા દે સંહાર હે સિદ્ધિ

કુનિવડી દીપકાતા કું

અર્જુન

મહેમાન અતિથિ રૂઢે કે તવંર હોય તે અપરંપુ નથી. તમારો તે દેવ છે. તમે તેના આવવાથી કૃતાર્થ થયા છો એવું તમારું પ્રેમમય સ્વાગત હોતું જોઈએ. વાણીમાં મધુરતા, સ્મિત અને શુદ્ધભાવ એ મહેમાનને દરેક ધણે તમારી પાસેથી મળે તેની જરૂર છે, પ્રિયજનની નાહ. જતાં પહેલાં તે આનંદ પામી ચૂક્યો હોવો જોઈએ.

x

હારીરિક શ્રમનું કામ યોજાવું ઇચ્છું પરંતુ એને અમીરાઈ નહિ પશુ અધિગતિ સમજવી. સૂતિ રહે માટે બ્રહ્મચર્ય અને મિતાહારને મિત્ર બનાવો. તે માટે શક્તિ યોગી જીવતા હોય તો નામજપવધુ કરો. અંદરથી શક્તિ પ્રકટરો.

[મહાકારતકા દ્વિતીય અંકની માસીતી માટે તથા કેલેન્ડરની યોજના માટે જુઓ સંપાદકીય]

ગ્રાહકોની સગવડતા ખાતર નીચેના ઠેકાણે 'વિશ્વમંગલ'નું લવાજમ પાકી પહોંચ મેળવીને બરી શકાશે.

મુંબઈ

અમલાલાલ જનનાથસ રાહ
જયવંતી. પ્રિયજન સી. પી. ટેન્કપહેલોખાળે
શી મુળચંદ્રભાઈ, દેવેસોપ ટેપો કેવેલ
સ્ક્રી-અનંતવાડીને નામે મુંબઈ ર
કેન્દ્રશાલ દવાઈકર ચુક C/o સસ્ત
ગોધલ કાર્યાલય બાલાહરોડ-સુરત
બાલવાનદાસ નમીનદાસ ફાળવાળા
વિજયમુશા મેલવડ સુરત.
બુકસેલર ડેસાઈ બ્રહ્મજીભાઈ-લાલુચ
પટેલ ઇન્દુભાઈ શાંતિભાઈ
શ્રી રામકમીર હાથીપોળ વડોદરા
જયજયનદાસ હરગોવિંદભાઈ બુકસેલર
લોખા યોગના નામે મુંબઈ
મહાકાળી બેંગલ રોડસ્ટ, ન્યાયમંદિર
પાસે, દનુમાન ચક્રા, વડોદરા.
મયુસેન ભાઈલાલ બુકસેલર પાદરા
પરવતલાલ ચૈત્યભાઈ પાદરા
શ્રીચત્તનારાયણભુ જનનમંડળવડી મેનેજર
રજીસ્ટર્ડ ઇન્કોર્પોરેટ્ડ પાદરા
ચાંદનલાલ ઠાકરાલાલ-બાલોડ
ચાંદનસિંહલ મુમાનસિંહલ રામોલલ
રામપુત હેન્ટેલે મેલર.
ચરોદર બુક સ્ટોલ સ્ટેશનરોડ આજુડ
ચીમનલાલ ઠાકરાલાલ કઠાવાળા ઉમરેક
ઈન્ડિયા યાર્ડ પંચાલીયેરી
કારાદાન બુલન ગોરખી
સાંઢ બહત - સારી
ગોમનદાસનમલવભાઈપટેલ(સર)કરમચંદ
કકર બુદાલાલ તેજસીભાઈ-કારીન

નારાયણભાઈ હરિશંભ રાવલ મું. આવડ
આલલ પાસેવમ મસીડ પાસે સાલુડ
અમીનઠાકરાલાઈ કારીલાલભાઈભાઈવીરક
વીરભાઈ ભાઈલાલભાઈ માસ્તર
વેલુવ પ્રિન્ટરી ગોરસાં
પા. અંબાલાલ ઠાકરાલાલભાવાડનડીઆદ
શ્રી સીશામ્ય કંન સ્ટોર ભાવસારવાડ
હાલીરાલભાઈભાઈસોડીપરેલીવમેંડવસી
મોતીભાઈ નેગરાલ વડુવાપાસે પેટલોડ
નવતીલલાલજોષ્ઠભાઈસાઈકેપડવલુન

અમદાવાદ

મહારાજશ્રી સીતારામચંદ યાર્ડ માસીતીની
યોગ સોનીની યોજના મેઘ ઉપર
સાંઢ સોમચંદ અંબાલાલ અધીવાળી તથા
નર્મદાચંદ મુળચંદ રાવપુર કાપડીવાડ
મોહનલાલ ભટ્ટેચારાસ મહેતા સાંઢપુર
કકર બુક ડીપો ચીપોરાડ બુલ નીચે
સાંતીલાલ ઠાકરાલાલ કકર
ગોમતીપુર દરબાન પાસે શ્રીભાઈસેરી
ભીખાભાઈ સખારામ મેલર
અશ્વાત્થ-મ્યુ. ડોરોના ડબ્બ પાસે
નાયકભાઈ મુળભાઈ પટેલ,
સરસપુર, પંડાલુની આલી, રમન. રપદ
લક્ષ્મીચંદ હાલીરાલ પટેલ નવાવાડેન
પૂનલાલ ભટ્ટકેર ત્રિવેરી
આલ જયજય જનનલાલ વડોરવિવા.
પેક પૂનાચીતી

પટેલ ઠાકરાલાલ જનમભાઈ જયમજ
સંકરલાલ મેહતાશ્રીમ વીક્ષિત
સત્યનારાયણના મંદિર પાસે ઠેકાણ
ગુજરાત જનરલ ટ્રેડિંગની-મહેસાણા
દરીભાઈ ન્યુસ બેજન મહેસાણા
દરેશવનદાસ ઠાકરાલાઈ સીંદપુર
કુશ્વંત્ય ગોપાળરાવ પીટનીસ પાંઢક
રામભાઈસ બેંગલોડ મહુવા
ડેસાઈ બુલાભસિંહ બગતસિંહ
ધી નેચનલ બુકસેલર વીક્રમભાઈ પટેલરા
અંબાલ માતાપાસે વીરમંગામ
નારાયણભાઈપ્રેમચંદભીખાભાઈ પાળક
ગોરબનદાસઠાકરાલાલમોહવાડોરીકપંડુક
દરેશવમજીલાલસાંઢબુદાલાલસાંઢાસ
ગાંધીલાલ ભ.સાંઢ લો. બા.ગોરીસ
કોટનચંદ્ર જ્યેન્દ. કો. સુરેલી (પુનાડી)
દનુમાન આલમ બોડસન. ૧૧૨૧ નૈશી
કી. પી. ભાવ યો.સિ. રામી: બા.સ
નેગરાલાલ પી. ન્યુસપેપર એ. અમનચર
ક. કાનભાઈ. કામભાઈ અંદાક
વળસીભાઈ રૈયા નામ પાસે, રાજકેલ
રતીલાલ દરભવનદાસ ત્રિવેરી રાજકેલ
નરેશભાઈ મુરલ કકર વાંકીનેર
કાનસંજી રામસંજી હેમલવાળા-પ્રાંચી
જયભવન બુક ડીપો, વડવાલુ કેર
કામચેર પુસ્તકાલય અમરેલી
નાલાલાલ ચીસેવનદાસ પંડ્યા બીકર
ત્રિવેરી પ્રભાચંદ જયચંદ. યો.ક
ડેસાઈ ૧૧સોલમદાસ દીરાભાઈ કામેલ

નિસ્વાર્થભાવે 'વિશ્વમંજલ' માસિકતા આરંભે વધારી આપનાર સેવાભાવિકો

નેપાલ દેવશંકર ત્રિવેદી,
 વિશ્વમંજલ પ્રતિનિધિ
 રંગપુર પ્રેમશંકર શાહ
 (પ્રચારક વિશ્વમંજલ માસિક)
 રાહા જોવાન્સ મીસ
 કેસીંદ લાંબસીંદ યોગ
 ચલ્લનલાલ રામલલાલ રામચોર
 જ્ઞાના જાનવાળા (નિલક)
 શાંત મલાલ શોર
 પ્રાચીન અમીયાન બાસ
 અમલાવાદ સારંગપુર મીસ
 શેનરામ કુળાશર્ક
 અંજાલાલ જ્યેષ્ઠલાલ પરમાર
 કુશાલાલ જ્યેષ્ઠલાલ પરમાર
 મીટીલાલ ચીરખરલાલ મીમાળ
 શ્રીકમલાલ પરસોતમ પ્રસિદ્ધ
 જાનલલાલ અપાલાલ
 મી જલ્દીંગીર વડીલ મીસ લી.
 લાનસીંદ કપુલા દાનલ
 પ્રેમરસાલ દેવનરાલ પટેલ ફાઈનિંગ ખાતે
 ટી માણેકલાલ હરીલાલ મીસ
 મીનલાલ યાંજાલાલ પટેલ
 દાનાલાલ મીટીલાલ પ્રસિદ્ધ ખાતે
 નરસીંદલાલ જનલલાલ
 મી નગર મીસ લી
 મીનલાલ હરમજુલાલ પટેલ
 જ્યેષ્ઠલાલ શાંતલાલ પટેલ દેડેલોર
 મી દેડેલોર મીસ લી.
 મીનલાલ ફ્રેમ જેલર
 નેહા હરી
 ટી મુજરાનરખી, જોડાવીવો, મીસ
 લાનલલાલ લાંબલાલ મારતર
 હાથેન મમીલાલ દેડેલોર
 હરમજુલાલ જાનલલાલ
 રામલાલ કાળીલાલ વડેલા
 તિલકલાલ મીનલાલ શોર
 મી મીનોપ્રામ મીસ
 જ્યેષ્ઠલાલ કુલશંકર શાહ ખાતે
 મી હરીવલસભ મુલશંકર મીસ
 મેદાખાલ મલાખાલ મેનર પ્રસિદ્ધ

નમ્રપીટર મીસ
 વાવેલા અમરસીન મીટીલાલ મીમીંગ ખાતે
 રાખ દીરાલ જેલર
 વાલલ પુનલ રખીનીંગ ખાતે
 મેનર સોમાલાલ ચમુલાલ રખીનીંગ ખાતે
 પટેલ નારમજુલાલ રામલાલ
 મી ફેલીકા મીસ
 મનલાલ દેવશંકર ત્રિવેદી શાહ ખાતે
 વરસનલ યાનાલ માસર ફેમદેડેલોર
 મી મારસેન મીસ
 પટેલ અનવાનલાલ જાનલલાલ યાન ખાતે
 વરવાલ અમરાલ ફ્રેમ ખાતે
 મીટીલાલ મેનર પ્રસિદ્ધ ખાતે
 મી રામકૃષ્ણ મીસ
 મીનલાલ લખાલાલ ફ્રેમ ખાતે
 હાલાલ દમીરલાલ પ્રસિદ્ધ ખાતે
 મી રામપુર મીસ
 જ્ઞા રસીલાલ ચમુલાલ શાહ ખાતે
 હરમજુલાલ મનલાલ
 જાનલલાલ
 સોમાલાલ જ્યેષ્ઠલાલ પ્રસિદ્ધ ખાતે
 મી વિવેકાનંદ મીસ
 મુજુલન રાવલરામ જ્ઞા લાલા ખાતે
 મી સરસપુર મીસ
 હરમજુલાલ નરસિંદલાલ દેડેલોર
 જાવસિંદલ અનવાનસિંદલ દેડેલોર
 મુજુલાલ યોગેશંકર પ્રસિદ્ધ ખાતે
 અંજાલાલ મીટીલાલ પટેલ
 મી ન્યુ માણેકલાલ મીસ
 લાલુશંકર કુલાશર્ક જ્ઞા
 મી સિમ મીસ
 મીનલાલ શાંતલાલ જ્ઞા જ્ઞા ખાતે
 હરમજુલાલ જાનલલાલ જાનલાલા
 મી ન્યુ રામપુર મીસ
 જાનુલાલ શાંતલાલ દેડેલોર
 કુશીલાલ જાનલલાલ પ્રસિદ્ધ ખાતે
 નરસિંદલાલ મેદાખાલ
 મી લાલ મીસ
 મીનલાલ દેડેલોર પટેલ, સિદ્ધ જ્ઞા

મી લક્ષ્મી ફ્રેમ મીસ
 મીટીલાલ જોડાલ ફ્રેમખાતે
 વાલલલાલ લાખાલાલ જાન મીસ
 ન્યુ દેડેલોર મીસ
 સોમાલાલ આપાલાલ સોલંકી પ્રસિદ્ધ
 વરસોતમલાલ મીટીલાલ (પ્રસિદ્ધ)
 માણેકલાલ દેડેલોર જાનલલાલ
 મી શીટી મીસ
 જ્યેષ્ઠલાલ શાંતલાલ (પ્રસિદ્ધ)
 મીસાનલાલ જ્ઞાલાલ
 મેદાખાલ (પ્રસિદ્ધ)
 મી આપોદિપ રખીનીંગ મીસ
 મનલાલ જાનલાલ પ્રસિદ્ધ
 હરમજુલાલ જાનલાલ
 સોમાલાલ રામલાલ
 જાનલાલ દેડેલોર
 જ્યેષ્ઠલાલ અનવાનલ જાનલાલ
 જ્ઞાલાલ મેનરલાલ શાહ
 સારંગપુર મીસ નં. ૧
 જ્ઞાલાલ મીટીલાલ જ્ઞા ફ્રેમખાતે
 નરસીલાલ દીરાલાલ પ્રસિદ્ધખાતે
 શાંતલાલ મેદલાલ પ્રસિદ્ધખાતે
 મી દેસરે હિંદ મીસ
 પુનલાલ લીખાલાલ ફ્રેમખાતે
 સોમાલાલ નરસીલાલ પ્રસિદ્ધખાતે
 મી અંબેલીકા મીસ નં. ૧
 મુજુલન માણેકલાલ શાંતપુર
 મી અંબેલીકા મીસ નં. ૨
 હરમજુલાલ જ્ઞાલાલ પ્રસિદ્ધ
 જાનલાલ જ્ઞાલાલ
 હરમજુલાલ જાનલાલ ફ્રેમ ખાતે
 અંજાલ મીટીલાલ દેડેલોર ખાતે
 મી નગરી મીસ
 પુરોતમ મીસાનલાલ પ્રસિદ્ધ ખાતે
 જાનલલાલ જ્યેષ્ઠલાલ
 મી દેડેલોર મીસ
 મનલાલ મેદાખાલ મેનર
 હરમજુલાલ જ્યેષ્ઠલાલ મેનર
 સારંગપુર મીસ
 મીનલાલ જ્ઞાલાલ પ્રસિદ્ધ
 મી રાજનગર નં. ૧ મીસ
 મેદાલ મેદાલાલ મેદાલાલ મેદાલાલ
 મી રાજનગર નં. ૨ મીસ
 હરમજુલાલ જ્ઞાલાલ જ્ઞાલાલ

મળ્યા !

એલું કહ્યું કામ છે, કે સુખી થવા માટે જેને મેં નથી કહ્યું ? કમનસીબી નોંધાયો, વ્યતેક પુત્ર-પુત્રીનો પિતા બન્યો, લગ્નગૃહ લક્ષ્મીનો માલિક બન્યો, યશ અને કીર્તિ માટે લનોતોડ પ્રધારો કર્યો, લોકલક્ષ્મીની કીર્તિ સંપાદન કરવા રાત-દિવસ રમ્યો-પમ્યો રમ્યો અને કોણ બાહે કેટલુંક કહ્યું, પરંતુ તદ્દન આતું કહું છું મારા સ્વામી ! કે, જ્યાંજ્યાં ગુલાબ ફેળવવા માટે મથ્યો ત્યાંત્યાં કાંટા સિવાય બીજું કંઈ જ મળ્યું નથી. જ્યાં મનને પરાંબું કે બાહે કાચ આપી ! તમામ પ્રયત્નો વાંછિયા નીવડ્યા. ચિંતા, જામ, તિરાકા અને વિષાદરૂપી લક્ષ્મીની જમાવટ, જોડખારી રીતે, ચાલુ જ રહી. જમવાન સૂર્યનારાયણ અને ચંદ્રમા જેવું અજવાળું હોવા છતાં અંતરનું અંધારું અદૃશ્ય ન થયું એકે ય રસ્તા ન જડયો.

આખરે હયાણું ! આપેની દલા ઊતરી આપની અહેતુકી કૃપાના કિરણ-પ્રકાશમાં એટલું સ્પષ્ટ નેહ શક્યો કે, આપના નિર્ભય ચરણારવિન્દનો આશય લીધા વિના, જોઈ જીવનના કોઈ પણ જાણીતા, ક્યાંક જાણું અને રચાયી સુખ છે જ નહિ. ચરણાશય પ્રાપ્ત કરવા માટે કેટલાક પ્રયત્નો પણ કર્યા, આજે પણ એ દિશામાં પ્રયત્ન ચાલુ જ છે. અને એ એક સત્ય હકીકત છે કે, જે સુખ-સાંતિ માટે હું કાંઈ મારી રહ્યો હતો તેનાં કર્યાં પણ તેનાથી ઘર્ષ રહ્યાં છે. છતાં હો ! જ-મજ-માલિત કુમરકારોની અસરને લીધે આ પાપી મન, વખરે વિચાર્યું, વિચય-વિકાસ સાથે મિત્રાચારી બાંધવા તલસ્તી રહ્યું છે. તેને સમસ્ત શક્તિ વડે શેકવાની ચેષ્ટા કરું છું—કોઈ કોઈ વાર ચે.વી પણ બંધ છે—પરંતુ એ દિવાને કહેડા મૂકતું નથી. 'તમારા ચરણકમળોને બાદ કરતાં સર્વત્ર બચતું જામકર સામાજ્ય વ્યાપી રહ્યું છે—દુઃખેનો દરિયો, જગતભ્રમી જાતિએ, ઊમટી રહ્યો છે, એવું બણવા, સમજવા અને જાનુંજવવા છતાં આ નાદાન મન અવળો જ રાહ બદલ્યું કરી રહ્યું છે. આથી અધિક મારા મનની બીજી વંધુ નીચના રીંદો શકે ?

કૃપાનિધાન ! મારા હોયો અને કુચુંછો તરફ દુર્લભ્ય કરીને, આપની દયાદષ્ટિ દ્વારા આ દુઃખ મનને આપના પુનિત પાશાવિદ્યમાં જકડી રાખો. કૃપાશક્તિની સાંજ વડે તેને એવી સખત રીતે બાંધી લો; કે તે જન્ય દિશામાં જવાનો વિચાર સુદાં ન કરી શકે. પ્રાણેશ્વર ! એવું સોલાંબ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે ? ક્યારે આ સંજગ મન આપના ચરણોનાં દર્શનમાં તકાકાર બની જશે ? ક્યારે તે આપની મનોહર મૂર્તિની જાંખી કરી કૃતાર્થ થશે ?

દલામય ! હવે પણ વિલંબ ન કરો. છત્રની ખીલતી ઉવા અડપણી અંધ્યાના રંગો-નિહાળી રહી છે. છવન-લીપક બૂણાવ તે પહેલાં જ આપની દિવ્ય જ્યોતિ વડે છવનમાં જામક પ્રકાશ ફેલાવી દો; તેને તેજસ્વી બનાવીને આપના પરમ ધામમાં બોલાવી દો અને શાશ્વત માટે ત્યાં રહેવાનું સ્થાન આપોને આ અધમ છવને ન્યાત કરો.